

P59.0

P57Ca .

CAMIL PETRESCU

9266

NOTĂ ASUPRA VOLUMULUI IV

Cu acest volum inaugurăm trilogia *Un om între oameni*, reconstituire a momentului revoluționar de la 1848, de vaste proporții epice.

Volumul de față reproduce cu fidelitate textul primei ediții din *Un om între oameni*, volumul I, Editura tineretului, 1953, 695 p. Au fost respectate, așadar, toate formele de limbă caracteristice, unele erori corectându-se și cu ajutorul manuscrisului existent la Biblioteca Academiei (Arhiva Camil Petrescu, fond personal, cota I. A.I). Cunoscînd îndeaproape etapele de elaborare a romanului citit de noi înainte de a fi prezentat editurii în ultima formă, am considerat de datoria noastră ca textul să respecte întocmai diversele particularități de limbă, frecvențele alternanțe fonetice, eliminate, prin unificări arbitrare, încă de la prima reeditare postumă (*Un om între oameni*, E.S.P.L.A., vol. I—V, col. „Biblioteca pentru toți”, 1962).

Textul nostru păstrează forme ca *sunt*, forme de genitiv-dativ și de plural alternante (*ferestrei / ferestrii; feței / feții; casei / casii; giuvaere / giuvaeruri / giuvaericele*), precum și numeroasele dublete de următorul tip: *grije / grija; / ușă / ușa; nor / nour; pătrat / patrat* etc. De asemenea, în dialoguri au fost păstrate variante muntenești ca *pă, dă*, în loc de *pe, de*, folosite în mod deliberat de autor, avînd ca scop autenticitatea expresiei. În edițiile postume din 1962 și 1967, intervențiile străine de scrisul romancierului, unele chiar de ordin stilistic, au condus la parțiala alterare a textului ediției priceps, text care stă la baza ediției noastre, cu corecturile menționate în notele de subsol.

Comentariile și variantele, care reprezintă în mare măsură laboratorul de creație, vor apărea, avînd dimensiuni neobișnuite, la finele volumului VI din ediția noastră, care încheie trilogia. Totuși, am apreciat ca absolut utilă introducerea unor comentarii de istorie literară (în note de subsol), menite ca, pe alocuri, să faciliteze înțelegerea modalităților de transfer a

documentului pe plan artistic. Lucrările din care cităm aici au fost utilizate ca izvoare de informație de însuși Camil Petrescu. Lista acestora, unele împrumutate de la Biblioteca Academiei, ne-a încredințat-o în 1967 regretatul cercetător și bibliograf G. Baiculescu.

Comentariile sînt astfel concepute de noi, ca prin însumarea documentelor de arhivă, a datelor și interviurilor lui Camil Petrescu să realizeze romanul-romanului, folosind mijloacele istoriei literare.

LIVIU CĂLIN

UN OM ÎNTRE OAMENI

I

CARTEA ÎNȚÎIA

FUGA DIN FAȚA REVOLUȚIEI

- Suntem în 1821, pe la începutul lui februarie. Iarna fusese destul de ușoară, căci după o zăpadă moale și deasă, căzută cam după Sfintu Dumitru, vremea fusese mai mult uscată pînă la Bobotează, care trecuse cu zloată și piclă. Micii boieri de țară de prin Argeș și Olt se tot întilneau, vizitîndu-se speriați pe la conacele lor, întrebîndu-se ce e de făcut, dacă să fugă din calea pandurilor lui Tudor Vladimirescu sau să rămînă locului (fie ce-o fi).
- Umbla zvonul pretutîndeni că pandurii vin cu urgie asupra boierilor, că jefuiesc conacele și îi supun la chinuri, ca să spună unde țin ascunși banii, giuvaericelele și sculele de preț. Se știa, e drept, că Tudor dăduse, nu demult, porunci strașnice și că pedepsea cu minie jafurile, ba pe unul dintre căpitani, pe Ioniță Răduțoiu, boier de la Steic din Mehedinți, pusese să-l bată la tălpi, cu nuiiele, fiindcă doi oameni ai săi jefuiseră un conac pe lîngă Severin.
- Se vede că asta nu era de ajuns. Oamenii nu erau liniștiți. De la București, mai toți marii boieri — în frunte cu banul Brâncoveanu și Teodor Văcărescu, zis Furtună — fugiseră, ori erau pe cale să fugă la Brașov. Umblau tot felul de vești, de se încrețea carnea pe om. Acuma, întreaga oaste a lui Tudor trecuse de Craiova și se apropia, cu

mult popor după ea, de Olt. Când auziră boiernașii de pe Topolog că fug cu spaimă chiar oamenii căimăcămiei, nu mai șovăiră nici ei. Căimăcămia ducea țara în locul lui vodă Șuțu, otrăvit se pare de propriii lui fii, care-l rugaseră să facă parte din Eterie, iar el refuzase și de aceea devenise primejdios, căci ar fi putut da pe față totul la Istanbul, devletului, prin oameni de taină. Cu toate că de câteva zile se pornise o viforniță ce împinzea întreaga zare, zguduia acoperișurile, ușile și gardurile, troienind drumurile și văile, oamenii, după ce-și încheiaseră pregătirile începute cu o săptămână înainte, stăteau pe picior de plecare. Miercuri, către prinz, viscolul mai slăbise. Pitarul Barbu Petrescu se pomeni că vine spre conac în goana calului, prin fulgii rari și grei de zăpadă, luptînd cu nămeții, vecinul său, stolnicul Gheorghe Biscoveanu. Îl văzuse pe fereastră și i-a ieșit înainte în cerdacul înzăpezit.

— Boierule, hai, că plecăm într-un ceas, îi strigă omul de pe cal, refuzînd să mai intre înăuntru.

— Într-un ceas ? întrebă pitarul speriat.

— Nu întîrzia... E primejdie mare... Au trecut chiar acum un ceas, spre Sălătruc, stolnicul Matei Lăcusteanu și clucerul Ghinescu, cei doi ispravnici ai districtului de la Slatina... Au fugit cum au putut în cinci sănii... Chiar căpitanul Farmachi i-a sfătuit să fugă și le-a dat și doisprezece arnăuți de pază pînă la Cîineni.

Pitarul îngălbeni. Îl știa bine pe ispravnicul Matei Lăcusteanu, îl cunoscuse la botezul băiatului lui cel mare, Grigore, care acum avea aproape doisprezece ani și trebuia să fie pe drum în chervan, speriat și el de răzmeriță. Dacă și ispravnicul Matei Lăcusteanu, care fusese cărvunar pe vremuri, a fugit, atunci nu mai e nimic de făcut. Se întoarse grabnic spre stolnic și strigă parcă în fugă :

— Într-un ceas suntem gata și noi. Ne întîlnim, așa cum am vorbit, la mînăstirea Cotmeana, ca să călătorim toți în chervan.

Pe poarta deschisă, Bîscoveanul trecu în goană pe surul lui costeliv, dar vînos, și se topi în ninsoarea care cădea moale.

5 La mînăstire, cei de la Bălcești sosiră ultimii. După cum se vorbiseră din vreme, luaseră același calabalic și același număr de cai la fiecă sanie, ca să nu rămîie vreunul mai în urmă și să-i ție pe ceilalți în loc.

10 La început hotărîseră să se îndrepte spre Sălătruc, ca să iasă pe la Greblești spre Turnu Roșu, dar auzind că unele cete de panduri ajunseseră de acum pe la Rîmnic și că urcau spre Lotru, ei trecură Bîscovul, și apoi dealurile, cum putură, căutînd drumul Cîmpulungului, pentru ca pe la Rucăr, pe lîngă
15 muntele Ghimbavului, să treacă spre graniță, lăsînd la stînga peștera Dîmbovicioarei, unde, dealtfel, unii se cam gîndeau să se ascundă. Aveau să aștepte apoi la Rîșnov, ori și mai bine la Brașov, pînă va trece urgia. Dar mai întii, dacă treceau cu
20 bine această goană de iarnă, urma să se facă un popas de cîteva zile la Bran, unde să se înlocuiască plerderile de pe drum și mai ales caii căzuți la suișurii grele, cu alți cai mari, săsești. Deocamdată, de-a lungul văii largi, urcînd mereu pe lîngă riul
25 Tîrgului, drumul e drept, dar cînd spulberat, cînd greu troienit. Acum s-au împotmolit de tot.

Boierii, călări, au alergat la sania din față, unde slugile tuturor, laolaltă, fac drum cu lopețile...
30 Sunt toți acolo : căminarul Băbeanu de la Vărzari, paharnicul Petculescu de la Dedulești, stolnicul Bîscoveanu de la Schitu și pitarul Barbu Petrescu de la Bălcești. Sania celor de la Bălcești e a treia din cap. E o sanie țărănească mare, acoperită cu un coviltir de rogojini, legate între ele cu șipci în-
35 doite și căptușite pe dedesubt cu velințe și pînză groasă de cînepă. La fundul saniei au pus o ladă cu lucrurile de preț mai grele : sfeșnice, tăvi și vase de argint, șalurile de India, blănurile de samur și o parte din bani. Altă parte din bani, în
40 aur, și cîteva giuvaericele și scule erau ascunse prin diferite încheieturi ale saniei și prin căptu-

șelile hainelor. Peste ladă s-a pus fin din beișug, peste fin, covoare și macaturi aduse pe vremuri de unchiul mamei, hagiul Faca de la Istambul, iar peste acestea, ascunzându-le, velințe mai de rînd, perne multe, plăpumi groase.

5 De coviltir atîrnau înăuntru, pe ici, pe colo, săculețe cu de-ale mîncării, căci pitarul dăduse poruncă să se adune toate afumăturile din porcii tăiați la Crăciun — șunci, trandafiri și costițe — și
10 în grabă fuseseră fripte și vreo zece găini, ținute ca să aibă copiii mîncare mai ușoară pe drum. Luaseră, de asemenea, pîne multă, cu cartofi, cum știau de la nemți, să țină vreme mai îndelungată, și cițiva cozonaci, precum și ouă și brînză în coajă de brad, căci nu știau ce vor găsi pe drum, și apoi fugarii
15 înșiși erau mulți, ca la treizeci de suflete cu slugi cu tot, și greu ar fi fost să găsească, prin satele sărace, de pe acea vreme, cu ce să-i hrănească pe toți. E drept că, pentru slugi, puseseră de-a bașca ișimilicul convenit, tot așa cum, pe de altă parte, luaseră și tainul de nutreț, socotit cu grije, pentru
20 cai. N-au uitat oamenii nici butoiășul cu vin, nici bota cu țuică, aceasta, mai ales, dînd omului iarna oleacă de inimă la drum, cu deosebire cînd e fiartă cu zahăr și puțină scorțișoară. Alte lucruri de preț, pe care n-avuseseră chip să le ia, fuseseră ascunse la conac cum s-a putut, unele îngropate în beciuri, și totul rămăsese în seama vătafului Nistor și a
25 nevastei lui, jupîneasa Tuca.

30 În sanie, pităreasa Zinca e mînioasă pe împie-lițatul de băiat — Costache — care nu se mai astîmpără, bucuos de cele ce se întîmplă, căci mersul în sanie îi place — și ce poate să știe el la opt ani de spaimete și necazurile celor mari?

35 Îmbrăcat cu cojocel, ca să nu tăvălească scurteicuța de pambriu verde, și încălțat cu opincuțe, ca să poată să i se puie trei perechi de ciorapi de lînă, cu căciulă țuguiață în cap, vrea acum, zor-nevoie, să coboare și el, iar mamă-sa îl ține în loc doar cu amenințările. Cel mai mic, Nicu, o mîină de om, nu are decît doi ani și stă culcat în poala ei. E cam slă-

buț, tare negricios, cu ochi mari și căpșorul lunguiet, seamănă cu maică-sa, femeie ca la treizeci de ani. Pităreasa a dat la o parte scurteica de pambriu verde, căptușită cu vulpe roșcată, pe care a pus-o la drum lung, ca să și-o cruțe pe cea de samur, și ține strîns la piept trupșorul cald al copilășului, care încă nu vorbește decît cu greutate, dar pricepe orice. Pruncul acesta stă toată ziua tăcut și parcă gînditor ca un filozof, are ochii negri cu albul catifelat. E îmbrăcat cu rochiță groasă, de fată.

Din sania din față a coborît bălaia și tînăra nevastă a Petculescului. Pînă se deschide drumul, vrea să schimbe o vorbă, două, să se mai dezmorească. Dorește să afle de la pităreasă dacă vor ajunge pînă seara la Cîmpulung, dacă la noapte va fi iar viscol, ori de se va însenina... Zinca de la Bălcești le știe pe toate : semnele vremii, cu ce se vindecă unele grele boale după naștere ale femeilor, cum se alege ierburile pentru ceaiuri și (ceea ce a făcut să i se ducă vestea departe, dincolo de București, în toată țara) cum se vindecă albeața de pe ochii betegi.

Acum, întrebată, clatină din cap, cu nedumerire... Deși cerul e acoperit și e mult după chindie, nu e întuneric de tot, căci zăpada dă o lumină scăzută.

— De, știi eu, cuconiță dragă ? Dar și dacă n-om ajunge în faptul serii, înainte de cîntatul cocoșilor tot ajungem... Viscol nu cred că are să mai fie, însă tocmai pentru că se înseninează vom avea la noapte un ger năprasnic, să crape pietrele...

Toate le știa pităreasa Zinca Petrescu de la Bălcești, numai una n-ar fi putut s-o știe, căci nimeni n-ar fi putut bănui atunci asta, anume că însuși băiețașul acela negricios, micuț și cu ochi gînditori în albul catifelat al scleroticei lor, pe care ea îl ține lipit de talia ei, e cel care, peste douăzeci și șapte de ani, va slăvi și va duce mai departe, în fruntea poporului, tocmai revoluția lui Tudor Vladimirescu, de care ei fug acum cu toții înspăimîntați.

GĂMAN

Nu intrase în circiumă la Nedelcu de mai bine de doi ani. Erau acum dușmani de moarte... Când avea chef de o stacană de vin, și asta i se întâmpla cam des, Miai se ducea prin satele vecine, dincolo
5 de gîrlă, de unde începeau să crească dealurile, cînd împădurite, cînd cu rîpi pline de lăstăriș și deseori cu petece mari de vie și livezi de pruni. Nici acolo nu cumpăra de la vreo circiumă. Avea mai în fiecare sat cît o ibovnică de care se simțea mai legat și care, de cum
10 îl vedea trecînd, cu pălăria lui lată pe o sprinceană, prefăcîndu-se, după cum se vorbiseră, că se duce într-aiurea, se pregătea cu puiul fript și cu bîrdaca de ruginiu, cum îi știa ea poftele... Hei, dacă n-ar fi fost clăcaș, pe moșia postelnicului Medelioglu, și-ar
15 fi găsit oriunde în altă parte un culcuș pe pofta lui, unde să-și dureze casă pentru copii... Pentru cei știuți, că altfel erau mulți. Pe vreo trei sate în jurul Zăvoiuului, ca și în Zăvoiu, de vreo șapte ani încoace se tot nășteau copii negricioși, cu falca fă-
20 cînd colț rotund, coltuc în jos de ureche, cu nasul întors ca un plisc de uliu și mic, cu umerii obra-
jilor trași spre coada ochilor negri ca focul. Dar și cîte bătăi și cîte spargerii de case pînă să se ivească asemenea plozi...
25 Flăcăul tomnatic de acum, mergea pe douăzeci și opt de ani, Miai sin Firu, cum îl scrisese pîrcălabul

în condiția lui, era vestit ca zurbagiu fără pereche...
Vinos, de părea răsucit din fire de fier călit, era
iute foc. Nu era înalt, dar era spătos și — cam rar,
e drept — strașnic la treabă... Când se apuca de
5 munca, sfârșea înaintea celorlalți, căci se grăbea din
silă, ca să scape mai repede... I se întâmplaseră și
lucruri proaste... De vreo două, trei ori, în șapte
ani, fusese adus mai mult mort decît viu, snopit în
bătăi de bărbatul și rudele cîte unei ibovnice... Ce
10 poți să faci cînd trei inși te pîndesc noaptea cu pa-
rul după poartă ? Carte nu știa și era slab de tot
și în socoteli. Altfel se descurca ușor unde-l pu-
neai. Pentru el lumea toată era Zăvoiu Dihorului
și satele în care împărătea, frîngînd ca un erete
15 iubeț, cu apucături de cuc, inimile muierilor. Una,
de pe la Leordeni, îl înțolise binișor, că-i cumpă-
rase și iminei groși, cum purtau cei din Găești.
Alta, o circiumăreasă văduvă de pe Valea Glimbo-
celului, îi cumpărase un cal murg, pintenog de trei
20 picioare, că, fiind clăcaș, umbla mai mult noaptea.

Cu vreo trei săptămîni înainte se întorsese beat
în sat, dar nu cu scripcarii după el cîntînd și chiu-
înd, cum îi era obiceiul, de ieșeau muierile din bor-
deie și se țineau copiii după el ciurdă, ci văicărî-
25 du-se și dînd dreptate popii Gheorghe, care-l oprise
din drum și-l dăscălea, fără nădejde, dealtfel. Se țî-
nea greu pe picioare și tot căuta sprijin de umărul
popii.

— A dracului să fie... dă viață... părinte... Că
10 nimic nu s-a ales din mine... S-a dus tinerețea. S-a
dus, mama ei dă tinerețe... Și cu ce m-am ales ?
Alții au casa lor, muierea lor... copiii lor... Da' io ?
Pîndesc pă lîngă gard să mă strecor în așternutul
femeii și fug ca un ciine speriat pă dîn dos cînd să
35 aude că trosnește poarta. M-am săturat și dă asta...
Și pă urmă tot sărac am rămas... Și se scînci, sughi-
țînd și iar căută sprijin de umărul popii Gheorghe.

— Taci dîn gură, mă, porc dă cîine, că și taică-tu
nu era mai breaz. Ai copiii... că ai stricat atîtea
40 fete... Dă ce nu te însori cu vreuna dîn ele ? Uite,

Petruța lui Nedelcu... Acum vă împlinește plodu aproape doi ani... Dă ce n-o iei ?

5 Flăcăul, înmuiat de băătură, ridică din umeri cu o privire a niznai și-și ridică ușor, cu degetul, mustața mică, dar neagră ca pana de gaiță.

— Știi și io... Am s-o iau... Să știi c-am s-o iau... S-a isprăvit... M-am săturat dă muierile altora. Vreau o nevestă a mea... Vreau să mă culc cu mu-
10 ierea în așternutu meu și să mănînc mămăligă cu ceapă pă gîrliciu bordeiului fără să tot pîndesc ușile omenști.

— Du-te, mă, la Petruța... și să veniți chiar în-
15 ante dă Sîntu Dumitru la biserică... îi spuse mereu uimit și acum grăbit popa Gheorghe, căci întîia dată îl auzea vorbind astfel. De obicei nici nu vrea să audă de înșurătoare.

Se adunase lume în jurul lor ca de obicei cînd
20 trecea prin sat beat, mai ales că femeile ieșiseră pe la porți, ca să deschidă vacilor, căci se întorcea ci-
25 reada satului de la pășune, acoperind soarele care scăpăta roșu și mare spre Găești în sus, cu un nor de praf pînă la văzduh... Cînd Maria lui Căciulă-
mare, în dreptul casei căreia erau acum, auzi că Găman s-a săturat de burlăcie, izbucni cu un rînjēt bălan și strepezit.

— Ce, mă, și s-a făcut dă înșurătoare acum ?
Fi-ți-ar dă cap să-ți fie.

Miai se uită la ea cu ochii împăienjeniți și surise icnind moale.

30 — Îhî !

Popa Gheorghe, care știa că doi din cei cinci
35 copii ai lui Căciulămare sunt ai lui Găman, se temu ca ea să nu-l facă să se răzgîndească... Îl trase după el din mijlocul drumului năpădit de vite și trecu
40 albia îngustă, ca un șanț, a gîrliței, Gîrloagei cum i se spunea, acum secată. Deși era gras și cu o burtă de se speriau de el toți cei care-l vedeau întîia dată, popa era parcă mai sprinten decît orice băr-
bat de vîrsta lui, din sat. Îl ajută deci el pe Găman să urce dîmbul din fața casei lui Căciulămare, că

dacă i-ar fi dat drumul, beat mort cum era, s-ar fi rostogolit pe prundișul girliței secate.

9 Erau la o răscruce, în mijlocul satului. O răscruce mare cât un maidan, strîmbă și sucită. Îi mai
10 ziceau și poiana bisericii, ori poiana răscrucii... Locușul de lemn al bisericii era ridicat deasupra răscrucii, ca pe un mal, pe o altă poiană de cîțiva pași, înverzită și mărginită ca de un parmalic de cîțiva urțari... Urcai la ea pe drumul care pornea de aci,
15 din poiana răscrucii, rupt și bolovănit de pietrele care se rupeau de la dezghețuri. Așa cum era, o lua puțin spre dreapta, ca să urce rîpa, apoi cotea scurt și, după o sută de pași, trecea prin spatele bisericii, așezată cu altarul spre răsărit, deci spre
20 drum, și ieșea apoi pe o costiță lungă și ușor înclinată, pe care la o zvîrlitură de băț era curtea boierului... Era drumul conacului mai mult decît al bisericii. Alt drumeag pornea din poiana răscrucii în jos spre eleșteu, mai întii, și după ce-l ocolea într-o parte, ieșea spre zăvoaiele Argeșului. Dar drumul adevărat care tăia poiana răscrucii era drumul cel mare, de țară, pe care alergau căruțele de poștă de la Pitești, prin Găești și Mărunțișu, spre București... Pe aci treceau rădvanele boierești și tot
25 pe aci coborau carele cu coviltire de rogojini ale oamenilor de la deal. cînd cu mere, cînd cu butoaie cu țuică, ori cu vin, ba și cu păcură adesea, spre Rușii-de-Vede, spre Zimnicea, ba chiar spre Giurgiu. Satului îi spunea Zăvoiu Dihorului și era socotit sat mare, avînd ca la o sută douăzeci o sută cincizeci de fumuri... Mai mult de trei sferturi, bordeie vărute în față. Se întindea de-a lungul acestui drum de țară înghesuit între eleșteu și deal, cum îi ziceau oamenii satului, dar nu era decît un mal ridicat al luncii Argeșului. Deasupra, podișul.
30 împădurit puternic, era tăiat nu numai de albia îngustă a girlei, ci și de un alt drum de țară, mai scurt, dar mai greu, tot de la București la Pitești, care trecea însă pe la Titu. Era drumul Bucureștilor, zis de vară.

40 Popa Gheorghe îl aseză pe Găman cu un soi de gingășie mătăhăloasă pe lavița de la poarta lui Că-

ciulămare. În jurul lor se adună iar lumea, femei, fete și copii... Dar era greu de vorbit, din pricina tălângilor și de mugetul vacilor care-și cereau porțile deschise... Mai fiecă gospodărie din cele ascunse
5 printre duzi în jurul răscrucii, cele mai răsărite din sat, avea câte cinci-șase vaci... și toată cireada satului trecea de cinci sute... Într-o clipă toți fură acoperiți de norii de praf care parcă sporeau înserarea.

10 O vecină mică și uscată, Chiva lui Ristache, se uită cu un fel de milă la flăcăul oacheș care acum ofta amărît pe lavița de lemn, crăpată de ploii.

— Aoleu... ce-i cu tine, mă Miei...? Unde-ți sunt scripcarii cu care treceai fălos prin sat? Să știi că
15 ai intrat în anu morții...

Popa Gheorghe se mînie de i se zburli barba roșie, mică și rară, iar ochii înecați cu grăsime i se făcură aspri...

— Fă, muiere, nu mai spune și tu nerozii... La-
20 să-l în pace acum.

Maria lui Căciulămare deschise poarta, ca să dea drumul celor opt vaci care-și sprijineau boturile, jilave de bale, de ulucile ascuțite și care umpluseră de baligă poteca îngustă de deasupra Gîrloagei.

25 — Și cu cine dracu vrei să te însori, mă neisprăvitule? întrebă ea înciudată. Auzi, cică ăsta-i om dă însurat? Bati-mă, părinte, omoară-mă, da' io nu-l văd pă diavolu ăsta cu un plod în brațe.

30 Popa Gheorghe văzu primejdia și întoarse vorba pe drumul care i se părea cel mai bun.

— Cum, cu cine...? Cu Petruța lui Nedelcu... care stă dea în oftică din pricina lui. Și se întoarse apoi spre Găman. Vino, mă, cum ți-am spus, înainte dă Sîntu Dumitru, să vă pun pirostriile pă
35 cap.

Maria rînji și clătină cu dezgust din fălci... Popa îi spuse apoi unui băiețandru lung și deșirat, ca de paisprezece ani, Ilie al lui Ristache :

40 — Du-l, mă, pînă acasă, vezi să nu cadă de-a berbeleacu în Gîrloagă, că s-a muiat dă tot... Apoi se lăsă ușor, cu burta lui ca niște foale pline, în

Girloagă, o trecu și se îndreptă spre casă, care era peste drum de biserică.

5 Găman porni în jos pe poteca îngustă de deasupra Girloagei, care își tira prundișul uscat și prăfuit, în jos spre eleșteu... La vreo sută de pași era, mică și cam într-o rînă, dar cu tindă și odaie, cocioaba lui frate-său Ion, Ion sin Firu, cum îl însemnase în catastișa ludelor, pentru bir, pircălabul...
10 Oamenii îi ziceau Ion al Firului, după tată-su. Erau trei frați de toți, feciorii lui Firu, acum mort, și o fată... Cel de al treilea dintre ei, cel mai mic, Toma, se luase în mai după o ceată de panduri din oastea lui Tudor Vladimirescu și, după spargerea taberei de la Golești, nu i se mai știa de urmă...
15 Nevasta acestuia, Stanca, rămasă cu un plod în burtă, îl născuse în urmă ; era băiat. Îl aștepta mereu pe bărbatu-său, deși i se spunea mereu că e mort.

20 Popa Gheorghe se mai opri o dată deasupra ripii, acum, cînd norul de praf se mai rărise, își șterse pleoapele cu basmaua, ca să vadă mai bine și, cînd înțelese că Găman ajunsese aproape de casă, sări și el pîrleazul, cu toată suta de ocale pe care o trăgea, și intră în grădină, fără să mai ocolească pe poarta de peste drum de biserică...

25 Cînd coti după puțul cu cumpănă și socoti că nu-l mai vede popa, Găman se opri scurt, se ridică înfipt în picioare, îl înjură de mamă pe băiețandru, trimițîndu-l acasă, și pe urmă scuipă și se scărpină în cap mulțumit de el însuși. Nu era beat...

30

*

15 Mihai al Firului ar fi vrut și mai demult, totuși, să se însoare, dar nu cu Petruța lui Nedelcu, ci cu fata lui moș Truță cel fonf și amărit. Era cu vreo patru ani înainte de răzmerița lui Tudor Vladimirescu. Nica era pe atunci o codană care abia împlinise treisprezece ani, dar crescuse înaltă de părea de optsprezece. Era o frumusețe de se întreba lumea : de unde ? Oacheșă și sprîncenată, cu trup sprinten și vînjos, mlădioasă, părea o șerpoaică
40 neagră. Numai ce-și petrecuse Găman mîna pe

după gîtul ei, și ea i se topise toată în brațe. Au fugit într-o seară amîndoi și au rămas în pădure într-un bordei părăsit în sus, spre Vadu Rău, nemîncăți, nu numai noaptea aia, ci și a doua zi, și încă noaptea următoare... El era mai mare decît 5 ea cu unsprezece ani... și, frîntă de gîtul lui, îi spunea „nea Mîai“... Cînta ca o căpiată cîntece de dragoste, cu ochii în ochii lui. Nici una în sat nu cînta ca ea. Cînd s-au întors, ca de pe altă lume, a 10 aflat de la frate-său Ion că îl căutau în toate părțile oamenii boierului, căci îl socoteau fugit. Și era mult dator la curte. Trimiseseră și slujitori după el. Se sfîrșise prășila, că era mult după Sfinții Împărați Constantin și Elena, și el trebuia să plece împreună cu alții din sat, în podvadă cu carul cu boi, să ducă niște grîu de an în saci, la schelă la Zimnicea... Acum știa că, dacă pun mîna pe el, îl sno- 15 pesc în bătăi.

Nu era chip să te opui. Oricine ai fi tu, gîndeau 20 oamenii zdrobiți în picioare, cu boierul și cu stăpînirea nu te poți pune. Flăcăul ăsta, care împărătea peste cinci sate, era clăcaș, putea fi deci scuipat, plesnit în harapnicul, călcat cu cizma, dar trebuia să rămîie mut ca un vierme. Cînd era vorba de boier și de stăpînire, nu mai era „nea Mîai“... 25 Ce ar fi putut deci să facă? Să fugă din sat fără învoire? Pravila neînduplecată îl aducea înapoi, legat, cu arnăuți, cu oasele frînte, mai mult neom. Îndatoririle către boier, fie și silnice (și așa erau 30 îndeobște), priveau temeliile statului și ale orînduirii lui. Ei între ei, sătenii erau oameni felurii unul de altul, cu dragostele lor, cu certurile lor, frumoși sau sluiți, deștepți sau nătîngi, voinici sau slăbănogi, răi și mîndri, ori blînzi și înțelepți; se batjo- 35 coreau ori se cinsteau unul pe altul, își aveau părinții ori muierile lor, dar la curtea boierilor erau toți la fel, supuși sudalmelor și biciului, uneori mai puțin deosebit ca vitele. Între Mîai, Găman cum îl porecliseră satele, și bilbîitul aproape schilod, 40 Dumitru al lui Ghițigan, era depărtare ca de la o gloabă la calul arăpesc, dar în fața boierului erau

11 tot o apă, puși la aceeași povară, ei și toți clăcașii,
ușa cum boii din cireadă erau toți boi... Harapnicul
logofătului la fel îi ingenunchea și la fel le cresta
0 curnea... Rămînea să se facă haiduci... Dar atîta tă-
rile Mîai nu avea... Îi plăcea să trăiască mai bine în
culcuș de muiere decît fugărit de poteră.

10 Dacă ar fi fost după el, ar fi trăit de pe urma
femeilor din satele de moșneni, cu vii și cu livezi,
de la deal, dar nu numai că era clăcaș, dar avea,
10 poate tocmai din această pricină, socoteli atît de
încurcate cu stăpînul moșiei, datorii scrise la con-
dică de logofeți, încît era legat de sat ca un cal pri-
ponit de un țaruș de fier. Nu numai el ; așa erau
toți semenii lui. Și erau datori nu numai la boieri,
15 ci și la stăpînire, care nici ea nu vrea să le piardă
urma dacă plecau din sat cumva. Dăjdiile de tot
soiul, afurisite, de trei ori într-un veac, cu blestem
bisericesc de către domnitori, de către mitropoliți
și boieri, dar de trei ori și mai mult sporite apoi, îl
20 frîngeau și îl ingenuncheau pe oricare dintre ei.
Podvezile și mai ales apoi corvezile fără sfîrșit pen-
tru oștirile împărătești îl furau de la muncă și îi ră-
peau timpul cel mai potrivit al anului, dar mai
greu încă era că gelepîi Țarigradului îi cumpărau,
25 cu ajutorul zapciului, la prețuri hotărîte silnic
(care nici alea nu se plăteau), toată bruma de bu-
cate, care era rodul trudei lui, de trebuia apoi să vîndă
din vite, ca să îplinească ce era dator la sorocul
dărilor. Trebuia să taie neapărat porci, ca să ducă
30 mușchiul de Crăciun la cămara boierului, și trebuia
să aibă pui de Sîmpietru, căci asta era chiria bor-
deiului, chiar dacă nu fusese în stare să-și facă un
bordei al lui, cum se întîmpla acum cu Mîai, care
rămăsese în cociōaba durată de frate-său, mai mic
35 cu trei ani, Ion, pe locul socotit părintesc, dar care
era al boierului, cu buruienile lui cu tot, căci ei
erau toți ca într-o temniță, chipurile largă cît o
moșie de zece mii de pogoane, dar temniță. Puteau
să se și depărteze o zi, două, dar nu în vremea
40 muncilor și numai să nu fi fost nevoie de ei pentru
cine știe ce meremetisire la conac. Unii aveau noroc

și erau primiți slugi pe moșie. Aștia robeau ca și clăcașii, dar cel puțin nu știau de pîrcălabul stăpînirii și de gelepii Țarigradului.

5 Sultana făcea și ea clacă, în locul lui moș Truță, care nu era chiar atît de moș după ani, căci nu avea decît vreo patruzeci, dar era cu oasele uscate de muncă, vedea prost și n-avea dinți, iar la vîrsta asta încărunțise de tot. Pentru ea era și mai rău, că era frumoasă și pofțită aprig de toți... De flăcăii și

10 bărbații din sat, de logofeți, de vâtaf, de vechil. Oricine avea în mîină un harapnic și o pîrticică de putere de la conac o îngenunchea mai rău ca pe altele, ca s-o frîngă și să și-o aducă la așternut... Fără să izbutească, totuși, deocamdată cel puțin.

15 Din pricina ei i se dăduse lui moș Truță în anul ăla pogoanele cele mai proaste, cele de pe marginea eleșteului, cu pămînt clisos, în care se tîra greu plugul și se făceau bucate rare, ca în sărătură. Pentru că era frumoasă, era chemată la toate corvezile, la meremetisirile de la conac, de era ori de

20 nu era nevoie de ea, deși nu împlinise încă paisprezece ani.

•

25 În aceeași noapte în care, coborînd în sat, a aflat de la frate-său Ion de înverșunarea cu care-l căutau logofeții și slugile boierului Medelioglu, Găman s-a făcut din nou nevăzut. Ca să nu întilnească pe nimeni, a luat-o la picior prin zăvoaiele Argeșului și, după ce a trecut apa, a început să urce spre Pi-

30 tești prin partea cealaltă, de dincolo de girlele împletite ale riului. După vreo trei zile a ajuns într-un sat din jos de Cotmeana, unde avea el o ibovnică pe care o vedea mai rar, că era prea departe...

35 Cînd se ducea la ea, nu se mai îndura să plece, mai mult din pricina cîntecelor... Nu mai era chiar tinerică, nici frumoasă nu era, dar era vînjoasă și bună de tăvăleală în dragoste. Cînta cu foc, și lui Găman îi plăcuse întotdeauna cîntecul. Cînta și el, cu patimă

40 chiar, dar nu izbutea să cînte așa cum se cînta pe aci pe Argeș, unde veneau toate doinele oltenesti,

1 **ba unde, de cînd se făcuseră satele de mocani sub**
munții Vilcei, se auzeau tot mai des și doinele
umare, și mai domoale, din Ardeal... De obicei stă-
tea la Zamfira, că așa o chema, dar lumea îi zicea
2 **Flra**, cam cîte o săptămînă, că altfel era văduvă și
mai mult săracă. Potrivea el de obicei să fie după
ce se făcea țuica. Pe urmă cobora cu ceva bani în
punguța atîrnată de gît, pe subt cămașă, pînă la
10 **Găești**. Aci avea lăutarii lui. Îi lua după el. Trecea
prin sate, așa de-al dracului, cu lăutarii după el,
chuiind ca să iasă femeile în pragul bordeielor, ori
în poartă... Îl priveau ațîțate de poftă și mîriiau
bărbații.

15 — Auzi, trece nebunu dă Găman cu lăutarii după
el. Lua-l-ar dracu să-l ia... Dă unde o fi avînd, soro,
atîția bani ?...

— Și tu, Chivo, nu știi că să ține cu una cu
avere, o văduvă dă pă Glîmbocelu ?

20 — Care, cîrciumăreasa aia ? Păi am auzit că aia
e femeie bătrînă, fă... Spun unii, c-au văzut-o, că
aia ar putea să-i fie mamă...

— Aș, fugi d-aci, ce bătrînă ? Muiere dă seama
noastră... Cică ea i-a dat murgu pă care umblă
noaptea.

25 Cînd trecea prin sate cu cei doi lăutari după el,
Găman își ducea murgul pintenog de dîrlogi, ținut
cu o mînă... Cu cealaltă în șold, chiuia și ofta cînd
cobzarul lungea ofurile. Asta era de obicei dumi-
nică seara și în zilele de sărbătoare, că-și potrivea
10 treaba la conac așa ca să poată lipsi o zi, două...
Mai munceau pentru el și frații lui, Ion și Toma,
cărora le lăsa bruma de bucate care i se cuvenea.

De data asta nu avu curajul să se întoarcă nici
după o săptămînă, și întîrzia zi după zi, dar fiecă
15 zi de întîrziere îi sporea teama de oamenii boier-
rului.

Sultana se întorsese acasă cu ochii bătuți în cear-
câne tari, după cele trei zile și trei nopți petrecute
în pădure. Așteptase, pitită în bordei, să vie noap-
tea Miai să doarmă la ea... Dar Miai nu veni. Nu
40 veni nici a doua noapte... O gheară rece începu să-i

stringă inima... Nu cumva și-o fi bătut joc de ea ? Nu-i venea să creadă. Era prea copil și se știa atât de frumoasă, că nu-și închipuia că ar putea s-o lase un bărbat. După trei zile începu să iasă din bordei.

5 După felul cum o privea toată lumea înțelesese că tot satul numai despre fuga lor vorbea. De asta nu-i păsa. Miai avea să vie s-o ia de nevastă... Așa au început mai toate... Numai dacă Miai a mințit-o și și-a bătut joc de ea, de a făcut-o de rîsul satului, e

10 rău... Atunci are să se arunce în fîntină.

 Așteptă o săptămînă... și Miai tot nu veni... Într-o dimineață, fata văzu peretele din față al bordeiului uns tot cu păcură, și în virful furcii o ulcică spartă... Acum înțelese că tot satul ride de ea. Într-o seară venea cu donița de apă de la puțul cu ciutură din poiana răsucirii. Se întîlni cu Maria lui Căciulămare, că puțul era chiar în dreptul casei acesteia... A vrut să treacă repede de rușine.

15

 — Ce, fă... Te-ai boierit dă cînd te-a împuns Miai dă nu mai dai bună seara la lume ?

20

 Sultana a iuțit pasul cu ochii în pămînt : îi dădeau lacrimile... Smintita de Maria a strigat după ea :

 — Fă, să nu omori copilul, că te duce la ocna părăsită, fă, cu obezile dă mîini.

25

 A auzit în urma ei chicotele celorlalte muieri care veneau cu cobilițele pe umeri.

 I s-a chircit inima.

 A început să iasă la muncă. Într-o zi logofătul Dobre — era la prașilă — o luă de gușă.

30

 — Zi... d-astea mi-ai fost, fă, Nico... ? Păi nu era mai bine să mergi tu cu neica în zăvoi... ? Te-ai fi ales și tu cu ceva acolo... că îți dădeam doi boi, să-i ai dă zestre... Parcă tu nu știai cine-i Miai ? Acuma,

35

 că nu mai ești fată, deh, nu mai e același lucru... O privea drept în ochii ei mari, tari ca pruna verde... O vedea negricioasă, dar și albă ca varul de rușine și ciudă... Vino mîine, după ce apune luna, pă poteca dă lîngă eleșteu ș-om vorbi...

 Logofătul Dobre avea patruzeci și cinci de ani, era însurat și cu copii mari.

40

Acum flăcăii din sat nu o mai ajutau la muncă
șuguind, ci o priveau chiorș. Se socoteau parcă je-
fuiți de un drept al lor. Unii, mai puțin omenoși
ca logofătul, căutau s-o răstoarne cînd o întilneau
5 pe haturi. Și pentru că nu se prindea, o înjurau de
mamă și o scuipau, încercînd s-o plesnească cu
dosul palmei.

Trei săptămîni a stat ascuns Miai la văduva lui
10 de pe Argeș... După o săptămînă însă simțea că nu
mai poate să sufere femeia de lîngă el... Dar de
plăcut, îi plăcea cînd o auzea cîntînd. Îi plăcea
fiindcă se gîndea la Sultana și potrivea tilcul vier-
15 sului după ea... Se uita la femeia de lîngă el, o
vedea arsă de focul dragostei, dar nu lua din ea
decît suferința cîntecului. Și dulceața amară a gla-
sului care se răsucea pierdut în el însuși :

Foaie verde iasomie... măi...
Leano, măi...
20 L-aștept pă neica să vie... măi...
Leano, măi...
Dă pă prispă mă tot uit... măi...
Leano, măi...
Că nu l-am văzut dă mult... măi...
25 Leano, măi...
Cînd te văd suînd, călare,
Dă vii, neică, dumneata,
Sare-n mine inima,
Să așterne drumului...
30 Subt copita calului...
Leano, măi...

Nu vorbele însemnau mare lucru, ci mai cu
seamă tot ceea ce aducea doina cu ea, zestrea ei
15 amară, de păreau aceste vorbe uscate, prinse în ră-
sucirile ei, în „Leano“, „Lino“, în „măi, măi“, în
toate jumătățile de vorbă întoarse în lungi tără-
gănări și topite în amintire, ca niște vietăți negre
40 prinse în carnea străvezie, galbenă și caldă a chih-
limbarului. Fiecare rînd de vorbe era pe deasupra

zis de două ori în două răsufări deosebite. Abia
în unduirile grele, ca drojdia, vorbele își căpătau
tilcul adevărat... Se frământa mocnit. Oare îl aștepta
și pe el, cu un cîntec ca ăsta pe prispă, Nica?...
5 Învățase cîntecul, nu cînta prea grozav, dar cît
cînta îi ajungea lui însuși. Îl cînta ceasuri întregi...
Pînă cînd, înnebunit de dor, n-a mai putut... Și-a
spus că de omorît tot n-o să-l omoare... Boierul are
drept să puie oamenii să-l bată, dar nu are drept
10 să-l ucidă... Că dacă omoară un om, citu-i boierul
de boier; merge și el la ocnă... Așa-i pravila.

Sultana îl aștepta pe acoperișul bordeiului pri-
vind luna... Era lungită pe un țol și cînta... Plîngea
și cînta... Avea obiceiul să schimbe vorbele, uneori
dinadins, alteori fiindcă nu le învăța ca lumea, dar
le potrivea de la ea.

20 Foaie verde dă sulfină... măi...
Și-astă-seară-i lună plină... măi...
Da' neica tot nu mai vine... măi
Da' neica tot nu mai vine... măi...
Of, of... Leano... Lino...

25 Dospea în ea drojdia amintirii, o sfișiau ghimpii
neinduplețați ai depărtării. Lungea și tărăgănea
amar și gingaș cite un *i* ori un *a*, suindu-l pînă cînd
îl pierdea ușor în volbura durerii. Luna de altădată
30 a dragostei din pădure îi stîlcea inima.

Unde e, nu o mai vede...? Lino, măi...
I-au luat ochii alte fete...? Lino, măi...
Nu vede citu-i de rece? Leano, măi...
Dă cînd nu ne mai petrece? Leano, măi...
35 Of, of, Leano... Lino...

Îl vedea aievea venind pe Girloagă, dar se risipea
numaidecît ca o nălucire și rămînea însetată de făp-
tura lui.

40 Unde pune neica mîna... Lino, măi...
Simți că te dogoare luna... Lino, măi...

Unde pune neica mîna... Leano, Lino...
Cînd te ține neica-n brațe... Lino, măi...
Nu mai vezi că-i dimineață... Lino, măi...

5 Nu venise călare. Lăsase murgul în spume la bordei... la Ion. S-a lungit tăcut lîngă ea... Ea a înghețat ca lîngă un strigoi. Pe urmă s-a dezghețat... „Unde pune neica mîna, simți că te dogoare luna“... Neica i-a vîrît mîna în sîn. Odată cu țîțșoara stîngă

10 i-a prins și înima.
Pe Mîai l-au bătut la curte de l-au snopit. Atîta și-a ferit, ochii și dinții. Cînd îl croiau cu gîrbaciul simțea arsura, simțea sîngele curgîndu-i pe coapse, dar ca să poată îndura, se gîndea la altceva... Se

15 gîndea la Nica... Pînă la urmă a avut dreptate, n-a murit. L-au oblojit vecinele... i-a cîntat Nica... și-ntr-o lună au trecut și astea. Omul sărac dacă iubește trebuie să știe să îndure, că atîta i-a mai rămas, se gîndea Mîai. Și ceilalți din sat, la fel cu

20 el.

Ce a urmat apoi a fost de mirare pentru tot satul... Mîai s-a mutat la moș Truță în bordei —

25 dinspre partea eleșteului — și a ieșit în rînd cu oamenii la muncă. După vreo săptămînă nu mai era în rînd, ci în frunte... A fost o vară secetoasă și dogorîtoare...

Grîu se făcuse puțin, dar, oricît de puțin, sece-rișul fusese tot atît de greu ca și mai înainte... Ba

30 și mai greu, că trebuia să se aplece și mai mult și să se chinuie să prindă cît mai multe fire, că erau rare.

Au ieșit mai întîi pe lanurile boierești. Trei săptămîni au avut de trudit pe ele... Îi erau picioarele și mîinile însîngerate ca și ale celorlalți, îi ardeau

35 ochii de nădușeala care i se scurgea printre pleoape, îl năucea soarele în ceafă, îi ardea gura de sete și-i crăpaseră buzele ca la toți ceilalți, dar el se gîndea

40 la altceva și parcă nu mai simțea nimic... Se gîndea că o să-și facă în toamnă o căsuță a lui și că

după Crăciun face nunta cu Nica... Ceea ce îndura greu de tot era să stea cocoșat, ca să taie grîul de la rădăcină... Din zori și pînă seara, căci soarele apunea tîrziu. După un timp simțea șalele doar în-
5 țepenite... Se îndrepta, se răsucea și iar se apleca... Pe urmă începea o durere de parcă-i strîngea cineva în clește șira spinării în dreptul buricului... Spre seară rămînea încocîrjat și-l durea și mai rău, cînd încerca să se îndrepte din șale.

10 Greu a fost și la treieratul cu caii. Îi venea să-și scuie bojocii în care simțea usturimea prafului și a cojilor spulberate... Era o zăpușeală ca un viscol fierbinte care-i tăia răsufierea. În jurul pleoapelor, nădușeala și praful făceau un fel de noroi care-l
15 orbea. O vedea lîngă el pe Nica cu ochii lipiți ca la soboli, cu părul cărunț subt cîrpa de pe cap, cu buzele arse... Ridica grîul cu lopata și ea. Și nu se mai sfîrșea... Cînd lăsau lucrul pe lanurile boierești, oamenii trudiți cădeau ca dobitoacele vlăguite.

20 — Unde vă mai duceți, mă? Nu vedeți că să înnoptează, se minuna Vasile al lui Mînjoc, care parcă avea oasele frînte... Așterneți țolu și hai să ne odihnim o țîră, că dă cu noapte iar începem.

25 Oamenii se minunau cînd vedeau că Mîi, Sultana, Ion, frate-său, și Maria lui, Toma, fratele al mai mic, care împlinise de curînd șaptesprezece ani, nu se odihneau... Porneau năuci peste gîrlă, în jos de pădure, unde-și aveau pogoanele luate pe seama lor. Mîi îi înnebunise pe toți. Abia se țineau de el.

30 An greu, n-au ieșit decît trei-patru saci de pogon. N-au putut duce acasă decît un sac de fiecare bordei... Luaseră în iarnă de la boier cu împrumut, și acum datoria trebuia întoarsă. Și ei încă tot s-au
35 ales cu ceva, dar cei care n-au muncit și noaptea, au pierdut tot, că a început o săptămînă de ploii mari și s-a scuturat grîul pe cîmp și mai ales a mucegăit.

40 După ce au dus grînele la Zimnicea, oamenii au mai putut să răsufle așteptînd încă o prașilă a porumbului, dacă va fi nevoie, adică ar fi putut să

răsufle, dar au fost chemați la curte la podvadă, că boierul vrea să-și ridice lingă conac, în curtea din spate, un pătul nou. O parte din ei trebuiau să meargă la pădure să taie arini drepți, alții îi cărau cu carele... Ceilalți munceau alături de dulgheri, subt porunca lor... Oamenii cuprinși de deznădejde și de furie scrișneau din dinți... Dar ce puteau să facă?... Podvada era podvadă... Meremetul era meremet.

10 — Pravila nu cere să facem din nou, a strigat cu ochii însingerați Miai către logofăt... Pravila cere numai să meremetisim pă cele care au nevoie...

Logofătul Beașcă fu gata să-l plesnească peste față.

15 — Iotă-te la el !... Ai citit tu pravila, mă, dumnezeu mă-tii... ? Hai ? îl înveți tu pă boier ce e pravila, mă ?

Miai nu se mai putu stăpîni.

20 — Io plec acasă... Fie ce-o fi... M-am săturat... Nu mai pot. Și porni năuc. Sultănica alergă după el și-l întoarse din drum.

— Neică, trece și asta...

— Încep să cred că nu mai trece, mă fată... Și dete cu pălăria, soioasă acum, de pămînt.

25 A mai fost bătut o dată. Beașcă, lung și deșirat, o tot trimitea pe Sultana să aducă saci dintr-o magazie dosnică. Pe urmă se îndreptă și el într-acolo, cu gîrbaciu de gît... Miai așteptă puțin și se luă după el. Îl găsi încercînd să-i răstoarne fata pe un morman de saci goi... I-a înfipt mîna în gît, cu toate că Beașcă îi arseze fața cu gîrbaciu.

30 Au sosit oamenii să-l împiedice să facă moarte de om... Sultana cu ochii scoși din cap de spaimă s-a agățat de brațele lui.

35 — Ne pierdem cu toții, nea Miai... Ne nenorocim...

Și-a desfăcut brațele de pe grumazul logofătului speriat, care a înțeles să tacă și să aștepte altă zi ca să se răzbune.

40 I-a venit vremea răzbunării după culesul porumbului.

Era după Ziua Crucii, începuse culesul viilor. Boierul avea și el o vie de aproape șaizeci de po-
goane, chiar peste drum de conac, în spatele bi-
sericii, pe costița dulce a dealului, cu fața cam spre
5 miazăzi. Cum am zis, nu era chiar un deal, căci ni-
căiri ridicătura de pământ nu trecea de înălțimea
unui copac mare, dar lung era, că se topea încet,
încet, în jos, după un sfert de poștă, spre cîmpie.
Dinspre sat, așa cum era el așezat pe drumul de
10 țară, părea însă deal și din pricină că marginea
viei, deasupra satului, era străjuită de un șir de
nuci mari, rotați, care astfel mai înălțau încă o
dată ripa. Așa cum era însă acel deal, care nu era
decît malul ridicat al luncii Argeșului, ale cărei
15 ape le desparte de șuvoiul gîrlei, adăpostea satul
dinspre miazănoapte-răsărit. Tocmai pe partea dins-
pre gîrlă se plimba, în după-amiaza asta de toamnă
însorită, postelnicul Medelioglu, lucru cu totul neo-
bicinuit în acea vreme, cînd boierilor le era frică să
20 meargă pe jos, fie și cîțiva pași, ca să treacă ulița.
Dealtfel, nici nu prea aveau cum, căci nici nu
aveau încălțăminte potrivită pentru asta. Meșii lor
atîrnați de tuzluci, ori cizmele ușoare de saftian
roșu nu erau de purtat decît prin casă. Dar boierul
25 Medelioglu era un boier înaintat, care știa carte
multă. Purta anterior de suvai de culoarea vinului,
peste care era încins cu șal persan, iar pe deasupra
îmbrăca fermeneaua de pambriu verde. În cap purta
30 un cauc roșu de Tunis, dar de la tuzluci în jos avea
doar la iminei de piele de vițel, pe care-i purta
doar la moșie. Aci, în marginea viei dinspre gîrlă,
își făcuse el un fel de chișc, unde, așezat turcește
pe covoare și perine, citea cu picioarele îndoite
subt el. Învățase la Sf. Sava, la Academia grecească,
35 și fusese în slujba lui Caragea înainte de a-și cum-
păra moșia. *Delphine* de M-me de Staël și mai ales
Atala a lui Chateaubriand, pe care o recitea chiar
acum, îi dăduseră gustul pentru frumusețea na-
40 turii. Ar fi putut să contemple acest măreț și mol-
com apus de soare, întins ca o imensă coadă de
păun peste pădurile care începeau să ruginească,

de sus din foișorul conacului. Aci în vie se simțea însă, subț nucul coplesitor, el însuși în sînul naturii, se înfrătea cu natura, așa ca în descripțiile pe care le citea. Era un visător de felul lui, cu idei liberale, 5 membru al Eteriei. Fugise dezgustat de la curte, după ce făcuse avere. La București, la unele conace se întilnea ades și cu unii boieri, la fel de înaintați ca el, cu care ar fi vrut să înceapă o mișcare de cărvunari și în Țara Românească, așa cum 10 se lucra de zor, în taină, în Moldova. Altfel era un ins mic de statură, firav ca înfățișare, negru-gălbui la chip, cu fața scăzută, delicată și osoasă în același timp. Ras la temple și la ceafă, purta o mus-țată neagră și întoarsă, ca o lipitoare, în jurul gurii 15 mari cu buze subțiri.

Soarele își strînsese snopul nemăsurat de raze și căzuse de cîteva clipe ca o tipsisie roșiatică în ceața de dincolo de dealurile și muscelele care creșteau spre Cîmpulung. Mai aproape, altă ceață ușoară, 20 mai mult simțită decît văzută, se ridica încet, ca o respirație, de peste păduri, de peste ape... N-ai fi putut să spui unde e anume, căci avea în liniștea pulberii ei reci ceva din însăși inserarea pe care o vestea, așa cum vestea în același timp și începutul 25 toamnei. Medelioglu mergea cu pas ușor, cu fâptura lui, spre conac, și tocmai deschisese din nou cartea cu coperta mătăsoasă, ca să verifice niște pasagii pe care le spunea în gînd, pe dinafară, și nu era sigur de un cuvînt... Tresări, căci lîngă el, 30 la cîtiva pași, se oprise, gîfîind, fiindcă venise se vede în fugă, cu pălăria ruptă în mîină, Toma, frațele lui Găman.

— Boierule, măria-ta, unde e crama... ?

Postelnicul îl privi mirat, cu ochii mari și lăcră- 35 moși ațintiți asupra lui, și întrebă moale :

— Pe mine mă întrebi ?

Băiețandrul, căci nu avea decît șaptesprezece ani, răspunse amărit :

— M-a trimis logofătul Beașcă să aduc trei co- 40 șuri goale de la crama și m-am rătăcit pă potecile astea, din vie, că toate-s la fel...

Postelnicul murmură și mai moale, pentru el însuși parcă :

— Și mă întrebi pe mine... ?

5 — M-a trimis logofătul Bească și nu am întâlnit
pă nimeni... nu știu seama în vie, măria-ta, spuse
Toma, cu ochii încâlziți și rîzînd fericit că boierul
îi vorbește atît de frumos...

— Așteaptă...

10 Postelnicul vîrî cartea la brîu și lovi din pal-
mele lui negricioase, mici și subțiri.

Apăru un om cu cămașa udă de scursoare din
coșul cu struguri, cu chica înăclăită de sudoare.

— Cheamă dumneata aici pe Bească... Medelioglu
spunea dumneata chiar și sătenilor.

15 Logofătul veni în fugă și se opri speriat lingă
boier.

— Am venit, măria-ta, dar în clipa aceea îngheță
pe loc, mai speriat încă, fiindcă văzu buzele moarte
ale boierului frămîntîndu-se ușor și ochii ieșiți
20 încă mai în afară din orbite decît de obicei. Îl știa
și înțelese că s-a întîmplat o nenorocire.

— Dumneata l-ai trimis să mă întrebe pe mine
unde e crama?... întrebă postelnicul cu miere pe
buze.

25 Logofătul începu să tremure.

— Măria-ta, nu l-am... Nu sfîrși vorba și se nă-
pusti turbat, cu pumnii, asupra lui Toma, care,
luat repede, încercă să se dea înapoi și se împie-
dică de o joardă de viță... Născătoarea cui te-a
30 făcut... Paștele și grijania... Pă măria-sa ți-ai găsit
tu să-l întrebi ? Mă... io te omor.

L-a lăsat jos căzut, năuc, și s-a întors către boier.

— Măria-ta, ăștia dîn neamul lui Firu sunt niște
blestemați dă-ți vine să le crăpi capu.

35 Boierul rămăsese tot timpul nemișcat, numai
buzele i se strîngeau întruna... Îl privi cu ochii lă-
crămoși pe logofăt și-i spuse subțire :

— Să-ți iei catrafusele și să te muți în sat...

40 Bească încremeni, de parcă ar fi fost lovit în
moalele capului. Îl cunoștea prea bine pe boier și

știa că nu-l va scoate din piine, ca să-l trimită la
bordei... Pricepu că vrea să spuie cu asta doar că
nu e mulțumit de bătaia pe care i-a tras-o lui To-
ma... Se năpusti deci iar asupra flăcăului, care
5 abia se ridicase de jos și tot nu pricepea ce se în-
tîmplă cu el, nu înțelegea de ce e bătut. Îl prinse
cu amîndouă mîinile de cămașă, ca și cînd l-ar fi
strîns de gît, și, smucindu-l spre el, îl trînti iar
jos. Urla, înjurîndu-l, lovindu-l. Îl călca acum în
10 picioare, cînd începu să se adune lumea care era
la cules și care auzise urletele logofătului. Vasile
al lui Uedu pescarul, prieten de-al lui Toma, tot
în anii lui, alergă la Găman.

— Nea Miei, hai repede că-l omoară Bească pă
15 Toma...

Miai lăsă jos coșul cu struguri pe care îl dusea
la cramă și, cu șiroaie de zeamă curgîndu-i pe gît,
alergă spre nucul unde vedea că se duc și ceilalți.
Își făcu loc într-un suflet și, îmbrîncindu-l pe
20 Bească, îl luă pe umăr, îndoit de mijloc, pe Toma,
care era moale și mereu năuc. Bească îl lovi în
ceafă și pe Miei...

— Hristosu mă-tii și al lui tat-tu, acolo în groapă
unde sunt amîndoi, că nu v-au învățat cuviința și
25 cum să vorbești cu boieru... Și iar alergă, îl ajunse
pe Miei, și-i mai trînti un pumn în ceafă.

Alergă și Ion, care-l văzu doar din spate pe Miei
coborînd cu Toma atîrnat pe umărul lui. Întrebă
în jurul lui nedumerit :

30 — Vere, ce să întîmpină... ? Ce fuse ?

Vasile al lui Mînjoc, un bărbat bine legat, cu
fața uscată, om cam de vreo patruzeci de ani, îi
răspunse uitîndu-se mereu după Miei :

— Nărodu dă Toma a făcut-o dă oaie... Și în-
35 cepu să ridă... Auzi... l-a întreat pă boier unde e
crama... A luat oleacă dă bătaie.

Întîmplarea li se păru oamenilor atît de năzdră-
vană, că începură să ridă acum cînd aflară despre
ce e vorba.

40 Ion se cruci...

— L-a întrebat chiar pă boier... ? Togma pă boier ? Să vede că i-a luat Dumnezeu mințile. Și alergă după cei doi.

5 Oamenii se adunau acum în fața cramei, minundu-se de nerozia lui Toma.

Duță Căciulămare, un vlăjgan, altfel om în toată firea, cam borțos, se scărpină în cap...

— Mă, prostu tot prost... Acu, Toma ăsta, deh... știe să citească... Așa spune popa Gheorghe, că zice
10 că l-a învățat el buchile. Da' mai bine îl învăța cum să vorbește cu boieru...

Dacă unii găseau întimplarea glumeată, alții erau de-a dreptul întăriți. Găseau o necuviință
15 supărătoare în felul cum se purtase Toma... Cum să se poată uita flăcăul pînă într-atîta ?

Postelnicul Medelioglu porni încet pe tăpșanul
din marginea viei spre conac... Nu se vedea asta
subt anterior și fermenea, dar făptura lui mică tremura de supărare... I se păru nemaipomenit ca un
20 țaran de pe moșia lui să-și îngăduie obrăznicia să-l întrebe pe el unde e crama... Cu cît se gîndea mai mult, cu atît vedea în această întrebare un înțeles mai supărător. Va să zică ăștia erau țaranii de pe moșia lui... ? Medelioglu era și el de aceeași
25 părere, ca mai toți boierii, că țaranul trebuie să fie pătruns pînă în adîncul ființei lui de teamă față de stăpînul moșiei... Să devie, cînd era vorba de boier, o unealtă necugetătoare... care să primească orice măsură fără să crîncnească, să îndeplinească
30 orice poruncă fără să se mai gîndească, dintr-o dată, ca de spaima morții... Țaranul trebuia să fie crescut nu ca un om, ci ca o specie aparte, căruia respectul față de boier trebuia să-l între în sînge din tată în fiu și din generație în generație. Această
35 impunere a „semnelor exterioare“ nu era o toană individuală, ci o străveche politică de castă. Trebuia ca supunerea, cu toate reflexele ei, să devie la sătean, la cei de jos, o a doua natură... Nu ca să-i facă lui plăcere, ci fiindcă era pătruns de adevărul
40 că numai așa se putea întări o clasă, aleasă cum

se socotea ea, dar atât de puțin numeroasă, care stăpânea totul și ținea un popor întreg în robie.

Dealtfel, același lucru era valabil la altă scară și în sinul societății alese, de cine o fi fost aleasă, 5
însăși. În aparență faptul petrecut nu avea nici o însemnătate. A întrebat, altfel cuviincios, un țăran pe boier unde e crama... Dar boierii erau pătrunși de sensul pe care-l aveau și în societatea lor, în această vreme, semnele exterioare ale respectului, 10
ca și în genere orice chestiune de „preseanță“, cum spunea marele logofăt Costache Cantacuzino. Știau bine de ce aveau aceste semne exterioare o tărie de fetiș. Dacă singur nu-ți păstrezi, clipită cu cli-
pită, rangul și lași pe altul să-ți treacă înainte, apoi 15
lucrul acesta se află numaidecît, că lumea-i mică, și toți cei din urma ta cred că a sosit timpul să-ți treacă și ei înainte. Nu putea fi altfel în societatea în care meritul personal nu juca aproape nici un rol, ci se prețuiau numai formele lui corcite. Pen-
tru „păstrarea rangului“ se dădea o luptă în felul 20
ei necruțătoare, și fiecare înțelegea, dealtfel, „drama“ celui ce nu mai poate trăi după rangul său... (Cu condiția să nu fie în conflict cu el, cu acest
fiecare, căci atunci fiecare era fiară.) Boierul nu 25
mergea pe jos și nu intra în genere într-o curte străină (de boier superior lui în rang), pe jos, tocmai pentru ca să nu se întâmple vreo confuzie supărătoare... Să nu-l oprească în cale vreun mōjic cumva ca să-l întrebe cât e vremea — tocmai pe el — sau să nu-l privească de sus slugile în casa în care intra și să-l îndrepte pe ușa din dos... O astfel de întrebare aflată numaidecît se comenta cu răutate, și perșonagiul devenea ridicol, adică începea să se descompună social (cînd nu avea alte mijloace, de pildă, puterea de slugă de casă domnească, ori bani mulți, ca să repare răul). Armele care se încrucișau acum în lupta pentru slujbe nu mai erau spadele, ci intriga, dar mai ales ridiculizarea. Ridicolul ucide, s-a spus, dar ucide numai pe cei care depind de alții într-un fel ori altul, pe subalterni ori pe snobi care vor să pară, măcar, 35
40

dacă nu pot să fie, ceea ce nu sunt. Neavînd ce face, boierii stăteau la taifas și ascultau, înveselindu-se, fel de fel de întîmplări cu semeni de ai lor ridiculizați.

5 L-au oblojit și pe Toma vreo două săptămîni pînă
l-au pus iar pe picioare... Dar abia l-au pus pe pi-
cicioare și iar l-au chemat la curte, pe el și pe Mial...
Fusese găsit într-o luni de dimineată Bească lun-
git pe marginea drumului, cu un sac în cap... I se
10 sfărîmaseră toți dinții și avea chica năclăită cu
sînge închegat...

— Aștia ai Firului nu să mai astîmpără, rosti
dezgustat logofătul Dobre... Trebuie să facem ceva
să le intre mințile în cap.

15 Dealtfel, tot satul fu de părere că isprava nu
putea fi decît a lui Mial și a lui Toma... La curte
se știa însă că de trei zile Mial era la podvadă în
sus de Stîlpeni, ca să aducă lemne pentru conac.
Nu era singur. Erau cu el și alți săteni, ca și celă-
20 lalt logofăt, Core. Așa că bănuiala căzu numai asu-
pra lui Toma... Îl bătură bine, dar de data asta mai
cu socoteală. Nu numai că oamenii curții se bucu-
rau de pățania lui Bească, dar istoria asta le făcuse
oarecare plăcere și celorlalți, care nu-l puteau su-
25 feri... Cum cel bătut avu o săptămînă capul ca o
baniță, căci era legat cu trei ștergare și urla noap-
tea de durere, deoarece îi mai rămăseseră nescoși
colți de măsele sfărîmate, cercetarea a trebuit s-o
30 facă Țurloaie, al treilea logofăt. Acesta lovi mai
cu inimă și-l lăsă pe Toma să lămurească în așa
fel lucrurile, că nu ieși nici el vinovat... Vreo zece
zile stătu băiatul culcat cu fața în jos. Trecu și
35 asta.

Mai prost fu însă că în toamnă, după ce se tru-
diră greu la culesul porumbului, întîi pe tarlalele
40 boierești, apoi pe ale lor, în burniță, cu fețele scri-
jilate de foile înalte uscate, căci pentru porumb

fusese un an bun, ai Firului aşteptaseră zadarnic aproape două săptămîni să vie logofătul Bească să ridice partea cuvenită boierului (două din cinci, în loc una din zece, cum s-ar fi cuvenit, căci doar fă-
5 ceau şi clacă pentru aceste pogoane). Nu s-au ales deci cu nimic nici din porumb... Cînd peste cîteva zile a fost să se împartă iar pogoanele, pentru anul viitor, pentru cei care întîrziaseră ori îi întîrziaseră logofeţii ca să-i frece, lui Găman i se dădură
10 nişte rîpe pietroase, iar pe Ion îl trecură cu cele cinci pogoane pe marginea eleşteului, lîngă moş Truţă, unde era pămîntul clisos.

*

15 Cei trei se întrebau dacă nu e mai bine să-şi ia lumea în cap şi să plece în codru... Era pe atunci unu, Radu al lui Anghel, care dijmua ciocoimea pe trei judeţe. Toma, cel puţin, spuse că el nu mai vede cum ar mai putea să mai rămîie pe moşie, în
20 duşmănie cu boierul şi cu logofeţii lui. Într-un fel ori într-altul, aştia vroiau să-i împingă ori la omor, ori să-i ducă de vii în mormînt. La drept vorbind puteau să facă şi una, şi alta. Ion îl privi cu ochii săi cenuşii în faţa tăiată parcă în lemn. Era însurat de doi ani şi i se născuse o fetiţă, Lisaveta, chiar în vară.

— Unde să mă duc io cu nevasta şi copilu... ? Aci, în satu ăsta, sunt rădăcinile mele, aci rămîn...
Buruienile că sunt buruieni şi cad lîngă rădăcinile
30 lor. O să mă petrec şi io ca ăi dîinaintea mea, dă nu să poate altfel... O să cad pǎ loc, acolo unde îmi sunt rădăcinile.

Nici Miei nu vroia să audă de haiducie. Ceea ce vrea el acum era să aibă o cocioabă a lui. Să ia de
35 nevastă pe Sultana, să muncească alături de ea şi să doarmă nopţile acasă, în pat cu nevasta lui.

Se îndirji şi mai mult în încercarea de a se face, cu orice preţ, om în rîndul lumii, cum ziceau bărbaţii din sat... Începu să-şi care şi pentru el crăci
40 lungi şi birne, ca să înceapă la primăvară căsuţa.

Cu o singură odaie deocamdată... Munceau din zori și pînă în noapte, și el, și ea, de se speteau.

5 Vara, Miai și Sultânica adormeau frînți de oboseală, căzuți pe unde găseau, nu le mai ardea nici de dragoste, nici de nimic, dar se simțeau bine unul
lingă altul... Simțea o dulceață în munca femeii alături de el, deși n-ar fi vrut s-o vadă trudind atîta, că se urîțea din zi în zi, dar muncea și el cît
10 cinci, munceau amîndoi, ca să se țle împreună. Și cînd oboseau erau alături, împreună și în oboseală. Fu mai greu după ce căzuse bruma... Se inghesuiau în bordeiul lui moș Truță toți trei, că la Ion în tindă dormea Toma și n-ar fi putut să-și ducă femeia acolo... Dar era greu de tot. Îl trăsnea duhoarea de cojoc vechi și prost argăsit, de obiele și opinci murdare, de găinaț de pasăre, de porc țigănesc, căci îl țineau și pe el în bordei, mirosul greu
15 noaptea de oameni hrăniți cu mămăligă și ceapă, ori cu fasole, murături și varză acră... Murgul și-l ținea subt o aplecătură pe care o făcuse el dintr-o leasă de crengi uscate. Îl ferea dintr-o parte cu coceni cam mucegăliți de ploaie, pe care pînă la urmă îi aduseseră de pe cîmp... Lui Miai îi venea uneori să-și ia cîmpii, dar își zicea mereu că e doar un
20 hop greu de trecut și că pe urmă, cînd vor avea odăița lor, va merge mai ușor. Era în el o sete neostoită acum să-și aibă și el casa lui, vita lui, muiera și copiii lui... Își căuta casa ca un cîine culcușul. Adunau din greu, dintr-un drum sau două pe care le făcea el, cu carul lui Ion, ca să-și poată
30 cumpăra Sultana, de nuntă, opinci noi, bine argăsite, de la Pitești, poate și vreo iie de mătase cu in, ori un mintean.

Într-o zi, Ignat Secu vru să cumpere de la București o icoană pentru care se tocmise mult în primăvară, dar se scumpise la trei lei și n-o luase. O icoană muscălească, cu raiul și iadul în colori vii, zugrăvite pe sticlă. Acum îi părea rău, căci visase de curînd că îl certa muiera că de ce n-a cumpărat icoana... Că d-aia s-a îmbolnăvit fecioru-su,
40 Drăgan, de lingoare, de zace năuc ridicîndu-se în

picioare de fierbințeală și vorbind ca neoamenii. Îi dădu lămuriri despre prăvălie și socoti că e destul de deștept ca s-o nimerească. Fu un adevărat chilipir pentru Miai, căci, la întoarcere, Ignat Secu, 5
mulțumit, îi dădu doisprezece lei. Cam atîta ar fi plătit și drumul cu căruța poștii, luată de la Mărunțișu. Fu lucru potrivit și pentru murgul lui Miai, care stătuse prea mult și tînjea nerăbdător după drum. La București mai cîștigase un leu și 10
mîncarea, că ajutase la descărcatul unor butoaie cu vin... Pe drum, cu leul cîștigat, cumpărase un purcel de lapte să-l aibă de Crăciun, pînă la nuntă, cînd avea să taie porcul cel mare... Pînă la Crăciun, cu ce s-o găsi pe ici, pe colo, îl fac de douăzeci de ocale, se gîndea omul. A fost mare veselie 15
în bordei cînd s-a întors. Miai începu să guste și mai mult bucuria de a fi la casa lui, de a fi așteptat și el să vie și pentru altceva decît pentru așternut. Dar lipsurile erau tot mai grele. De la o 20
vreme, mîncau dintr-o mămăligă două zile, iar fasole n-aveau decît o dată pe săptămîină. Mai mult zeamă goală. Se mulțumeau și cu două-trei cepe zdrobite cu pumnul.

■

25 Toma era însă din ce în ce mai otrăvit. Nu mai vorbea decît de plecarea din sat. Într-o zi îl înfilni pe Beașcă tocmai cînd urca pe Gîrloagă spre bordeiul Stanchii, cu care vorbea de astă-vară, de la o furcărie. Vru să treacă mai repede, ca să-l ascundă clinul văii, dar Beașcă opri calul cam înspre el. Avea două pistoale la brîu.

— Ia stai, mă... Unde Dumnezeu mă-tii fugi... ?

Toma se opri locului cu sprîncenele ușor ridicate a nedumerire... Beașcă, de la bătaia pe care o mîncase, vorbea fonf și abia se înțelegea ce spune. O 35
clipă se gîndi să-i sfărîme și fălcile, dar văzu pistoalele și se stăpîni. Ascultă, frămîntînd cu piciorul gol clisa văii.

40 — Aud că ai gînduri dă plecare... ? Tu nu știi că ești omul boierului ?

- Păi... cum asta ?
— Păi, ai împlinit optsprezece ani, nu ?
— Ei și...
— Apăi ce piine ai mâncat pîn' la vîrsta asta ?
5 N-ai mâncat piinea boierului ? Ești dară omul lui...
— Da' dă ce sunt omul lui ?
— Mă, tu ești prost, ori te prefaci ? N-auzi... ?
Oricine să naște și crește pă moșia boierului și
mănîncă piinea lui e omu lui. Să vii mîine să-ți
10 dau două pogoane pentru la primăvară, să le pui
cu porumb și orz... Dumnezeu mamii tale, credeai
că ai scăpat dă mine... ? Pînă nu-ți frîng oasele nu
mă las.
- Dacă i s-ar fi pus obezi la mîini și butuc cu lanț
15 de picioare, Toma nu s-ar fi simțit mai legat.
- S-a dus a doua zi... Ce era să facă ? Și i-a dat
și lui vreo două pogoane pe rîpa girlei, dar nu
lîngă Mîai, ci mai departe. Pentru ele avea să facă
20 zile de clacă, douăsprezece pe hîrtie, peste șazeci
de fapt, cele mai bune de muncă din puținele zile
bune ale anului, avea să ajute la meremetisirea pă-
tulelor și grajdurilor conacului, avea să care saci
în spinare. Podvezi nu făcea, căci deocamdată nu
avea boi și car.
- 25 În decembrie, Mîai și Sultana nu mai avură nici
un găvan de mălai în casă... Fură nevoiți să vîndă
purcelul pe mai puțin de o baniță de grîu... Jumă-
tate din făină făcură socoteala s-o păstreze pînă la
nuntă... Făcură Crăciunul cu Ion și nevastă-sa, care
30 era însărcinată din nou... Acesta tăiase un porc, mai
mult godînac, care nu se îngrășase, dar trebui să
dea mușchiul și două pulpe la conac, așa cum era
pravila, partea lui și partea lui Mîai și, află acum,
cu spaimă, trebui să dea și pentru Toma.
- 35 — Neică Beașcă, fii omu lui Dumnezeu, nu rupe
inima omului. Dăm la curte mușchiu dă Crăciun,
drept chirie pentru locu dă casă din vatra satului...
Da' nici Mîai, nici Toma n-au casă, n-au bordei.
Atunci dă ce să plătească ? Dreptu-i asta ?... Stai și
40 dumneata și judecă...

— Nu și-au făcut bordei că sunt puturoși... Ce, boieru e dă vină că nu și-au făcut bordeiul? Ei, mama voastră dă porci dă ciini, că nu mai știți ce să născociți.

5 Ion clătină din cap amărît :

— Mm... da...

Dar Bească se înfurie :

— Cum „mmda“, mă?... Cum „mmda“... E drept ori nu e drept ca să plătești pentru locu dă casă?

10 Ion oftă :

— O fi drept...

Bească se înfurie :

— Ce tot oftezi, mă, paștele mă-tii...? E drept ori nu e drept? Spune!

15 Ion privi, așa în gol, și nu mai oftă...

— E drept... e drept...

— Hai, cară-te în aia a mă-tii și mîine să-mi vii cu porcu la curte.

20 Tot satul înjura... că doar cu înjurătura, ziceau, își mai scoate omul din necaz. Dar așa... mai cu socoteală. Despre Bească toți știau că e gură spurcată. Ceea ce durea era că el înjura și cînd nu trebuia. Înjura și cînd înjurătura intra ca un cuțit în inima omului. Era din cale-afară de ticălos... soi porcesc.

25 Cam după Crăciun se opri în poiana răscrucii o sanie cu coviltir de rogojini. Subt coviltir erau cîțiva saci de prune afumate... La car erau înjugați doi boi, ici-colo negri, restul fumurii, cu oasele șoldurilor tare ieșite... Mîna carul o fată cam de douăzeci de ani, iar subt coviltir, pe un cojoc mare, dormea, pare-se, un bătrîn. Opriseră lîngă puțul cu cumpănă din care ieșeau aburi, căci era un ger cumplit. Copiii nu se sinchiseau de asta. Cu picioarele înfolite în obiele mai mult decît în opinci parcă se dădeau pe derdeluș... Săniuțele lor coborau în chiote pe drumul de la biserică spre poiana răscrucii. Unii se urcau pe mal sus, și pînă jos la puț nu se mai opreau... De răsturnat nu se puteau răsturna, căci tălpigile lor erau două bucăți de

lemn, groase cît brațul și ascuțite, încovoiate spre
vîrf... De-a latul, bătute în cuie ori numai legate
cu curmei, alte lemne mai subțiri... Zăpada era bă-
tută, și ei alunecau strașnic. Oarecare primejdie
5 era la cotul pe care îl făcea drumul la jumătatea
ripei, cînd coborișul se îndrepta spre apus. Tare
primejdioasă era însă încercarea unora mai răsăriți
de a coborî, de la biserică în jos, rîpa de-a dreptul...
10 Se năpusteau în jos, chiuind, cu astfel de iuteală,
că treceau peste răscruce, peste drumul de țară,
pînă jos în Gîrloagă, în fața casei lui Duță Căciulă-
mare, lingă puțul căptușit cu gheață. Mai în mij-
locul poienei, Toma și ceilalți flăcăiandri se jucau
de-a hererea cu codanele din sat. Toma era cloșca,
15 de spatele lui se prindea Stanca, de Stanca se prin-
dea Oagea, de Oagea, Rița și așa mai departe în
șir, un flăcăiandru, o codană... Heretele era Vasile al
lui Dedu pescarul, căruia avea să i se dea porecla Peș-
tefript. Vasile, chiuind, se rezezea să smulgă din șir
20 pe cine-i plăcea lui, pe Safta lui Firică, dar cloșca,
Toma adică, își apăra puii cu îndîrjire :

Hu... hererea...

Hu... hererea...

Lasă-mi puii,

Că mă-nfurii...

25 Vasile se rezezea spre șir :

Hu, pă ăsta o să-l iau,

Și-napoi nu ți-l mai dau... Hu...

Încerca să prindă fata.

30 Toma se răsucea în loc, șirul tot se răsucea. Une-
ori se țineau strînși unul de altul, băieții ținînd
fetele de subt sîni, ca uliul să nu poată smulge pe
nimeni. Alteori răsucirea era așa de rezezită, că
șirul se rupea, și mai ales cei din coadă erau zvîr-
35 liți departe de-a berbeleacul în zăpadă. Dacă Va-
sile prindea un băiat, îi trăgea un ghiont prin min-
tean, dacă prindea o fată, o pupa hoțește pe obrazii
rumeniți de ger, pe gura roșie și caldă care aburea.

40 Safta bălana, care vrea cu dinadins să fie săru-
tată de Vasile, cam înșela la joc și-și dădea drumul

de flăcăul din fața ei. Șirul se rupea, și Vasile drept în ea se înfigea ca un uliu flămînd, dîndu-i afurisit minteanul la o parte. Multe fete ar fi vrut ca Toma, care era tot atît de înalt ca Vasile, dar
5 mai frumos, să fie și el uliu. Dar Toma era mai sfios ca o fată mare, cînd era vorba de dragoste.

Cînd au văzut că sania de lîngă puț, cu boii jumătate negri și jumătate fumurii, nu mai pleacă, flăcăiandrii s-au apropiat de fata care adăpase boii...
10 Veneau dinspre Curtea-de-Argeș, mergeau la un conac spre București, ca să ducă încărcătura asta de prune boierești. Dar bătrînul se îmbolnăvisese pe drum și gîndeau să mîie în sat, că începuse să se însereze și se vestea o noapte geroasă. Nu știau
15 unde... că pentru han n-aveau bani. S-au gîndit toți cum să facă, unde să-i ducă. Era greu... Oamenii aveau, cei mai mulți, o singură odaie pentru toți ai casei, ori numai un bordei. I-ar fi dus la Ignat Secu, dar Drăgan, flăcăul lui, încă nu se făcuse
20 bine. Tocmai se frămîntau ce să facă și cum să ajute pe bietul om, cînd văzură coborîndu-și la vale nemaipomenita lui burtă, cu spaimă să nu dea vreo săniuță peste el, pe popa Gheorghe. Cînd veni lîngă ei, întrebă, cu barba roșie încărcată de promoroacă, despre ce este vorba. Aflînd, le spuse
25 să urce lîngă biserică, dacă pot, să dejuce boii în curte la el, ș-or să doarmă în bordeiul țircovnicului, care va dormi într-o odaie din margine, a popii, unde-și ține el acum niște cartofi, ca să nu înghețe.
30 Popa Gheorghe avea o preoteasă hapsînă, apoi o fată de optsprezece ani, Tudora, de curînd măritată, în satul vecin, o altă fată, Lenuța, de doisprezece ani, care era tartora derdelușului, și un băiat, Mitică, de vreo unsprezece ani, care se certa și se bătea cu ceilalți copii, că nu aștepta să-i vie rîndul
35 să se dea cu săniuța.

Seara a fost clacă la Duță Căciulămăre ca să curețe porumb de pe ștuleți. Bătrînul a rămas în
40 odaia țircovnicului, la un foc bun de paie, iar fata,

care se împrietenise cu ceilalți, a venit și ea la
clacă. I-a minunat pe toți, căci și-a adus cu ea și
cavalul... Nu mai văzuseră fată să cînte din caval...
5 Și așa cînta, de n-au mai ascultat în seara aia flă-
căii și fetele de nimeni altul... Cînta din caval, se
oprea, îi zicea din gură și apoi iar din caval... Mai
tîrziu a cîntat și cîntece haiducești. Era o fată cu
fața aspră, cam urîță, tare bărbată. Nici cînd a
10 venit căldarea cu porumb fiert în trei ape, pînă
înflorise tot, nu s-au îndurat s-o lase în pace...
Toma asculta năuc.

După un timp a început să cînte și el după ea.

— Hai, Toma, învață-le și tu cîntecele astea, îl
îndemneau flăcăii...

15 Mai ales cînd era cite-o doină de dragoste, ei ar
fi vrut să nu o uite, ca să rămîie în sat...

Două fete care aveau glas, Lica lui Dugău și
Rița, sora lui Vasile, nu erau încă destul de coapte
20 pentru astfel de cîntece... Toma cîntă de cinci-șase
ori cu sîrguință, după fata aia, cite o doină răsco-
litoare, cu chiuituri prelungi, întoarse din cap în
piept :

Dă cînd mama m-a făcut...

Tot în codru am crescut...

25 Nimenea nu m-a văzut...

Făr' luna și soarele...

Și cu căprioarele...

30 Glasul fetei, cam aspru, gilgia cu patimă, lun-
gind în unele locuri viersul și răsucindu-l apoi cu
mînie :

Căprioare,

Surioare,

Roadeți poala codrului,

35 Să-mi văd matca Oltului,

Unde Oltul ocolește,

Badea calu-și potcovește ;

Cu potcoave dă aramă,

Ca să nu plătească vamă...

40 Și cu cuie dă argînt,

Să n-atingă dă pămînt...

Toma cîntă și el după ea.

— Dumneata ai viers frumos, îi spuse fata după ce-l ascultă cu ochii ei șterși ca oțelul, și-i păcat să nu le cînți cîntecele astea ale noastre. Pari și
5 voinic și văz ce sărăcie mare e în satu ăsta al dumneavoastră. Vă usucă blăstematu dă boier... N-ar trebui să răbdați atît. La noi, flăcăii iau calea codrului... Sunt mai iuți dă mîină și mai sprinteni dă picior... Hei, să fiu și io flăcău...

10 Era numai pe jumătate. Avea un păr ca paiete, obrazii supti, ochii fără gene, era urîtă, e drept, nu era flăcău... N-a învățat toate cîntecele ei, în seara aia, Toma, dar vreo cinci-șase a prins și le cîntă destul de bine... Fata a stat în sat ca la două săptămîni. Bătrînul nu s-a mai înzdrăvenit. Nimic nu i-a fost de ajutor. Căpătase aprindere la bojoci din
15 pricina gerului, cînd adormise în carul cu coviltir. L-au îngropat în cimitir în marginea viei boierești, cam spre han. Apoi fata a plecat cu sania încărcată cu saci de prune afumate, boierești, la vale.

Cam după Sint Ion, oamenii s-au pomenit în sat cu pîrcălabul cu căruța, însoțit de cinci slujitori ai zapciului, călări, luați dintre poterași. Au ridicat
25 tot ce se cuvenea stăpînirii după socoteala lor... căci mai toți oamenii din sat fură găsiți că au datorii din anii trecuți. Lui moș Truță i-au luat porcul și păsările. Miai a prins de veste din vreme și a fugit cu calul în pădure, luîndu-și tot ce era al
30 lui cu el. Lui Ion, care avea doi boi și trei vaci, i-au luat o vacă... Pîrcălabul a văzut fetița golașă pe vatră, a văzut femeia borțoasă și s-a arătat mai cumsecade. S-a îndurat și i-a luat vaca stearpă, lăsîndu-i-le pe cele două pline cu viței.

35 — Acum vedeți și voi... Io nu dau vacile și porcii voștri la Visterie... Că acolo nu să primesc vaci și porci... Nu-i așa? Io trebuie să prefac vitele, pă care le primesc dă la voi, în bani, nu? Ei, credeți că e așa ușor? Trebuie să mă rog dă negustori să
40 le primească... Și dă multe ori nu scot nici pă jumătate dîn cît am socotit. Uite, am scris aici în

condică. Ion sin Firu, douăzeci și cinci dă lei. Ei, Dumnezeu știe dacă scot pă vaca asta stearpă și slabă, care va trebui nutrită pînă la primăvară, mai mult dă cincisprezece... ă! mult douăzeci dă lei.

5 Așa zicea el... Oamenii ce puteau să facă? Îl ascultau tăcuți și-l credeau.

— Da' bagă de seamă, mă Ioane, că văd că mai ai un rest dă patruzeci dă piaștri... Să nu-i uiți, că sunt scriși aici. Vezi, după Paște, cînd o crește
10 prețul la vite...

— Așa o fi... dacă e scris... Și Ion își lăsă capul gînditor pe umărul stîng.

Februarie a fost luna cea mai grea... Erau aproape amețiți de nemîncare toată ziua... Au încercat să-și
15 înșele foamea și cu coceni de porumb, fierți.

Oamenii din sat, care trecuseră de mult de fundul sacului, s-au împrumutat cît s-au împrumutat prin vecini, apoi s-au dus pe rînd la curte.

I-au înjurat cît i-au înjurat logofeții, dar după
20 ce i-au scris iar în catastife, măcar nu s-au întors cu mîna goală.

Nu numai lui moș Truță, dar nici lui Ion Firu n-au vrut să-i dea nimic. Toma se gălbejise la față și părea buburos.

25 — Neică Ioane, neică Miai, ăștia vor să ne ducă dă vii în mormînt... Vedeți bine că sunt hotărîți să sfîrșească cu noi... Dacă nu murim în primăvara asta, apăi ne prăpădim în primăvara viitoare.

Miai se săturase și el de sărăcie... Sultana se urî-
30 țise de tot... Era acum deșelată și slabă, pămîntie la față, cu buzele crăpate... De nuntă din pricina sărăciei nu mai putea fi vorba acum cînd pîrcălabul le luase porcul.

Într-o zi, Ion se hotărî să vîndă o vacă. Nu mai
35 găsea nici coceni să-i fiarbă.

Cu vreo săptămînă înainte, moș Truță se dusesese la Ignat Secu și-i ceruse un sac cu mălai, cu împrumut.

— Cum împrumut, mă Truță? I-a întrebat acesta
40 aspru. Cum împrumut? Și la vară dă unde ai să-mi

- dai ? Că ești vîndut boierului pă cinci ani... Am făcut și io ceva porumb, nu prea mult... ce să poate face pă cinci pogoane... Adică... ce mi-a mai rămas din ce mi-a luat boieru. Nu mi-a ajuns. Am vîndut
- 5 doi boi, ca să cumpăr porumb. Dar pot să dau io cîte un sac dă porumb fiecărui om nevoiaș din sat?... Știi cît dă greu mi-a fost cu flăcău bolnav...
- Ne prăpădim cu toții, mă omule... ajută-ne !
- Nu pot... Uite, ca să nu zici că ai bătut la ușa
- 10 mea și ai plecat cu mîna goală, uite... să-ți dau un găvan, două dă mălai, așa dă la mine, cum am dat la ăilalți. Cu împrumut nu pot să dau...
- Într-adevăr, așa făcuse cu cincizeci-șaizeci de familii.
- 15 Nu lăsase pe nimeni să plece cu mîna goală, dar fiecare înțelesese că încă o dată nu mai poate încerca.
- Ion nu avusese curajul să încerce în nici un fel. Se pregătea să plece cu vaca la Găești, la tîrgul de
- 20 săptămînă, cînd fu chemat de Ignat la el. Casa acestuia, casă mărișoară, cu două odăi și cu tindă, cu coșare în curte, căci omul avea opt boi zdraveni și vreo zece vaci, mai avea și oi destule, cu pătule, deși grîne nu prea avea de unde să facă, fiindcă
- 25 n-avea nici el pămînt — era tot clăcaș, dar măcar vindea vite și cumpăra. Cumpăra grîu, cumpăra porumb, cumpăra și orz, că avea și doi cai. La poartă făcuse o laviță, pe care acum îl scosese din casă pe Drăgan slăbit rău, înfășurat în cergi mișoase. I se făcuse băiețandrului dor să vadă flăcăi-
- 30 iandrii și fetele cum se joacă în fața casei lor, în poiana răscrucii.
- Împlinise și el de curînd cincisprezece ani.
- M-ai chemat, nea Ignate?... c-așa-mi spuse
- 35 Maria...
- Ignat era acum om care se apropia de patruzeci de ani, era deci cu vreo șaptesprezece ani mai mare ca Ion, care încă nu împlinise douăzeci și trei de ani, deși după înfățișare i-ai fi dat cel puțin trei-
- 40 zeci, că era îmbătrînit înainte de vreme.

— Mă Ioane, ia stai tu colea pă pat ! Ce-am auzit io, că vrei să vinzi o vacă plină ?

Ion îl privi mirat și bucuos.

5 — Neică Ignate, dacă mi-o cumperi, mă scutești să mai bat drumu la Găești cu ea. Ți faci pomană cu mine.

Ignat tăcu îndelung, își suci mustața neagră, nu prea stufoasă, și-i puse mâna lui păroasă pe umăr.

10 — Ioane, să nu faci asta, că dă vinzi acuma vaca plină, ești un om mort... Nu mai e nici o nădejde să te ridici.

— Murim cu toți dă foame, nea Ignate... Boieru ne duce în mormînt... Ne vijfie urechile dă foame la toți... Maria e borțoasă ș-a slăbit ca o altă aia...
15 Ce să facem ?

— Mă Ioane, tu nu ești ca ălalți...

Aci Ion simți că Ignat se gîndește la Miei.

— Tu nu ești ca ălalți... Tu ești un om muncitor... Trudești dă dimineată pînă seara... Ai ceva vite dă la taică-tu... Da' ți-a pus gînd rău... și boieru, și slugile lui...
20

— Nu sunt numai ale mele vitele... Sunt și ale lui Toma, că Miei și le-a mîncat...

— Ei, mă, acum e ceasul dă aman pentru tine...
25 Dă izbutești să prinzi cheag cu vitele... nu te mai poate strînge boieru în pumn cum vrea el.

— Și ce să fac ?

— Rabdă ! Mai rabdă și primăvara asta... Mușcă usciorul ușii și rabdă... răbdați cu toții... Dă ieși în primăvară cu două vaci cu viței... ești pă cale bună... prinzi cheag. Mai e încă greu, nu zic ba, da' ești pă cale bună... Încă o lună, n-o să muriți dă foame... Uite, vezi, în sacu ăsta mai sunt vreo două-trei banițe dă mălai... Ia-le... caută s-o duci
30 cu ele pînă în mai, că mai mult nu-ți pot da. Dă treci dă Paște, încep să iasă urzicile, ștevia... Da' vaca acum să n-o vinzi, mă ! Fără vacă nu poți să prinzi cheag, ca să lupți cu boieru. Se sculase și se îndrepta spre ușă, arătînd că atîtea avea de spus.
40 Apoi tresări și se întoarse. Vezi să nu uiți să-mi trimiți sacu !

Ion îl privi năuc. Gîndul că se duce acasă cu două banițe de mălai îi înmuia picioarele. Pe urmă se înceștă în el însuși și ținu să-l întreb în prag :

5 — Nea Ignate, nu te supăra că te întreb : dă ce-ai făcut asta ? Dă ce mă ajuți ?

Ignat Secu se opri, își frecă buzele albicioase cu arătătorul, gîndindu-se, și apoi îi spuse liniștit :

— Ai auzit dă moș Stoica Bălățoiu ?

10 — Păi... cum nu ? L-am apucat și io. Eram copil.

— Ascultă... Acum doisprezece ani, cînd Drăgan nu avea decît trei ani, și nevastă-mea, Anica, Dumnezeu s-o ierte, era bolnavă... io eram la mare năcaz, și moș Stoica a făcut pentru mine, atunci, tocmai ceea ce am făcut și io azi pentru tine. Spune :
15 „Să-i fie țărîna ușoară lui moș Stoica Bălățoiu“... și fă cum ți-am spus.

Ion se închină cucernic.

20 — Să-i fie țărîna ușoară... În prag, șovăi din nou... Dar dă dumneata cum m-oi plăti, nea Ignate, c-o să-mi fie greu...

— Ai să faci și tu, Ioane... pentru altu, care va trudi cîndva, cum trudești tu azi, ceea ce am făcut io pentru tine acum... Dacă voi fi petrecut dîn viață
25 la acea vreme, atunci să-mi spună omu acela : „Să-i fie țărîna ușoară lui Ignat...“

•

Prin martie au fost iar chemați la conac. Miai a fost trimis cu carul lui Ion în podvadă, să aducă
30 două pluguri de fier de la București, iar Ion, moș Truță, Sultana și Toma au început să pregătească la curte sămînța de primăvară și să meremetisească coșarele și plugurile de lemn. Era un martie ploios și trebuiau să înceapă arăturile de primăvară. Din
85 nou, lui Beașcă îi cășună împotriva lui Toma, pe care îl ținu pînă seara tîrziu, stricîndu-i tot ce dresese și înjurîndu-l neconținut... amenințîndu-l cu gîrbaciul.

40 Toma tremura tot. Îi spuse în șoaptă lui Ion :

— Dă-l omor, vino cu o traistă, cu lucruri de-ale mele, deasupra cimitirului, lângă nucu ăl mare dă lângă vie...

Ion gemu cu fața lui tăiată în lemn :

5 — Toma, să nu faci asta, că s-a isprăvit cu noi. Rabdă...

— Și răbdarea trebuie să aibă un rost, neicuțule. Trebuie să aștepți ceva... Trebuie să crezi că vine ori nu vine ceva... Da' io nu văz ce s-ar mai putea
10 întâmpla, ca să fie altfel dă cum e...

Era simbătă seara. A doua zi fură chemați la Vasile Mînjoc, care tăia moțul lui Fănică, băiețașul născut după șapte ani de așteptare, după cele
15 două fete mari. A fost mîncare bună pentru douăzeci de inși, căci omul înstărit încă mai avea ciolane de porc afumat, de astă-iarnă, și costiță. Le-a gătit cu fasole. A fost și vin, destul... S-a vorbit despre toate... Și-au vărsat oamenii năduful, ca să-l
20 înece în vin. Mînjoc era printre fruntașii satului și era însurat cu Neaga, vară cu ai Firului... Toma le-a spus la toți în gura mare că în primăvara asta el pleacă... Și le-a cîntat cu foc doine haiducești.

— Iau pistoalele lui nea Miai, că tot nu are ce face cu ele. Și-ntr-o noapte, p-aci mi-e drumu...
25 Aci îmi ard tălpile și mi să topește carnea pă mine... Am să iau și calu... Îi aduc altu, cu dobîndă... El tot nu vrea să să facă haiduc.

Frunză verde dă susai,
30 Hai, murgule, hai...
Du-mă, murgule,-n colnic,
Să port haine dă voinic.
Du-mă, murgule,-n păduri,
Să port haine dă panduri...

35 Era o doină scurtată mult, cu viers tărăgănat și repezit, ca o depănare pripită și apoi răsucită într-un chiot.

Foicica cîmpului,
40 Greu e drumul codrului,
Dar mai grea e sărăcia,
Duce-mi-s-ar la pustia !

Hai, murgule, hai tare...
Du-mă colo-n codru mare,
Să mănînc frunză dă fag,
Să iubesc ce mi-o fi drag...

5 Stanca îi dote peste gură.

— Aşa e cîntecu, femeie...

Dar în seara asta toţi mîncau şi beau bine. Uitaseră de sărăcie şi de angarale. Toma era beat de cîntec... de vin abia se atinsese.

10 Peste două zile s-au trezit la ale lor. Miei a început să fie tot mai posomorît, nu-i mai intra nimeni în voie. Sultana era atît de amărită de ce se întîmpla cu tată-său, cu ea, cu Miei, că-i venea şi ei să-şi ia lumea în cap. De la o vreme, Găman
15 începu să plece cu calul spre deal. Nu întîrzia deocamdată nopţile, dar Sultana înţelege. Cînd se întorcea, el nu mai venea la ea, ci se culca cu Toma în tindă la Ion.

20 Veneau după Mucenici amîndoi, pe drumul conacului, prin mocirlă, căci plouase, o ploaie rece şi pătrunzătoare. Sultana îl îndemnă să intre în biserică să se mai roage lui Dumnezeu. Încercînd să
25 urce malul pe care era biserica, nu mai înalt de un stat de om, Sultana alunecă pe cărarea noroioasă şi căzu din nou în drum. O ridică el murdară toată de noroi, cu piciorul stîng însîngerat, căci se lovise de o cracă ruptă şi căzută. Începu să plîngă şi nu mai vru să intre în biserică.

30 — Ş-a întors şi Dumnezeu faţa dă la noi, omule. Asta e semn rău.

Mergeau iar prin mocirlă pe drum la vale spre poiana răscrucii, ea şchiopătînd uşor, amestecîndu-şi firul de sînge cu apa din băltoace.

35 — Hai să fugim... hai să fugim la noapte, Sultănico...

— Şi tăicuţu? E dator boierului pă cinci ani d-aci-ncolo. Şi aşa în doi, tot ne-o găsi boieru.

40 Miei îşi aplecă fruntea spre pămînt.

Intr-o zi își vărsă focul și-l ocări că-și face de cap. El asculta tăcut, cu căciula fumurie trasă pe frunte, cu coatele sprijinite de genunchi. Într-un tîrziu a oftat și apoi a vorbit domol, cu un glas de
5 om înfrînt, de om care nu mai are nici o nădejde :

— Nico, vezi și tu bine că nu să poate... Ce-am vrut noi nu să poate... N-am putut face nunta, n-am putut să ne facem măcar o odaie cu acoperiș. Ne secăm oasele muncind și crăpăm dă foame unu
10 lîngă altu... Vezi și tu... că ce vrem noi nu să poate... Așa-i orînduită lumea asta, că omu sărac nu poate să ia ce-i e drag.

Sultana a tăcut ; înțelese și ea de mult că ceea ce vroiau ei nu era cu putință. Era peste pu-
15 terile lor să iasă împreună din bordeiul lui moș Truță. Dacă ea ar fi fost mai urită și nu ar fi stîr- nit atîtea pofte în jurul ei, dacă el s-ar fi pocăit mai devreme și s-ar fi mulțumit cu viața pe care o duceau ceilalți, viața pe care, de pildă, o dusese
20 moș Truță cu nevasta lui, negreșit că ar fi putut, mai închizînd ochii și mai întinzînd spinarea, să ducă și ei viața de osîndiți la muncă silnică și să- răcie, pe care o duceau în Țara Românească — fără să mai vorbim de Moldova — cele mai multe din
25 cele peste două sute de mii de familii de clăcași, umblînd în zdrențe, dormind cu găinile și porcii la un loc, în duhoarea bordeiului fără ferestre.

— Apăi... dă ți s-a făcut dă ducă, du-te, omule, cu Dumnezeu, că n-o fi cu supărare... Cu burta la
30 gură nu mă lași, și dă ajutorat oi găsi io cum să mă ajutorez.

Și-a tras căciula și mai mult pe ochi și a ieșit fără să spuie o vorbă.

Adevărul este că erau amîndoi ambițioși, că se
35 știau mai altfel decît ceilalți și socoteau că au dreptul să fie ambițioși. Vroiau să și trăiască bine, nu numai să se iubească. Adesea, lihnit de foame, el se gîndea la nopțile cu pui fripți și vin rece, la ibovnicele din deal. Ea aflase, printr-o bătrînă lim-
40 bută, că Ichim al lui Nedelcu, ăl care-i mîzgălise bordeiul cu păcură și-i pusese ulcica spartă în furca

bordeiului, ar lua-o și așa stricată de Miai, ba că ar putea avea și ea, la gît, ca Petruța, sora lui, salbă de taleri și icusari de aur pe trei rînduri, așa pînă peste piept.

5

Ichim s-a ținut de cuvînt. Cînd Sultana s-a măritat în toamnă cu el, nu numai că i-a dat o salbă de aur pe trei rînduri, dar a oprit-o să și muncească. A tocmit oameni să facă ei clacă în locul lui moș Truță. De unde ochii i se duseseră în fundul capului, de-i ieșeau uneori pomeții obrajilor și avea buzele crăpate, acum fața ei înflorise din nou. Obrajii își subțiaseră pielița, avea acum gura mereu moale și caldă. E drept că se cam lățise, dășelată de muncă. 15 Aci nu mai era îndreptare. Dar picioarele, care de trudă pe miriște și prin noroi, goale, începuseră să prindă parcă solzi ca ale gănilor și îi crăpaseră la călcîie, erau acum ținute în cizmulite cumpărate de la Pitești și se făcuseră iar dulci la pipăit. Nu se 20 mai puteau pune însă la loc nici cîteva măsele căzute de nehrană și istovire, așa că avea acum, într-o parte și alta a nasului, două cute care mergeau spre colțul gurii mari și cărnoase.

De cînd se măritase, femeile din sat o urau și mai 25 mult. În schimb o iubea cumnată-sa, Petruța, fată voinică și urită, puțin șășie, care era mai mare decît ea cu vreo patru ani și o ținea ca pe palme. Îi plăcea acestei cumnate să facă pe sora mai mare, s-o certe, s-o învețe, dar o răsfăța, făcîndu-i toate 30 voile. Căci toate voile i se făceau în casa hangiuului, care mai clădise o odaie, în șir cu celelalte, pentru cei căsătoriți. De trai bun crescuse iar, dar nu în înălțime. Prinsese să se îplinească binișor. Capul oacheș, cu ochii mari și verzi ca prunele, i se rotunjise parcă, așa că sprîncenele mari și îmbinate 35 nu mai speriau pe nimeni. Îi ziceau acum Nița, de la Sultănița... dar era o adevărată sultană în casă de oameni cu avere, cum era aceasta a Nedelcilor.

Încă înainte ca Sultana să se mărite, Miai începuse să ia din nou drumul satelor de la deal. 40

Murgul îi ieşise aproape prăpădit din iarnă : slab de i se vedeau şoldurile şi coastele, pârros de părea lăţos şi parcă gălbui. Îl ţeselă cu grijă, îl perie acum în fiecare zi cu şomoioag de paie. După ce îl scoase la iarbă, şi cum îl aştepta, pe unde bătea Găman drumurile, cu traista de ovăz în cap, căci îl iubeau toate ibovnicele, se făcu din nou plin ca un pepene şi lucios ca mătasea. Numai cu ajutorul lui putea împăca Miai, mai mult ori mai puţin, îndatoririle de clăcaş cu cele de vîntură-ţară iubeţ. De cîteva ori îl luase cu el şi pe Toma.

— Ai, mă, să mai uiţi şi tu...

La început acesta încercase, dar nu-i plăcu.

— Nea Miai, mie nu-mi place să-mi dea muierile
15 dă mîncare.

— Atunci... paştele şi dumnezeu tău, crăpi dă foame în bordeiul lui frati-tu...

Nu numai că nu înţelegea să fie hrănit de femei, dar, deşi toate fetele din sat nu aveau ochi decît pentru el (ca şi pentru Vasile Peştefript, e drept), pînă la urmă Toma se lăsă iubit de Stanca lui Chibuc, cea mai săracă fată din sat. Cînta frumos, şi asta îl zăpăcise cu totul.

Într-una din serile de mai, în anul care a urmat, pe cînd se întorcea în sat, beat ca mai înainte, cu calul de dîrlogi, chiuind înaintea celor doi lăutari, cobzarul Păcălete şi scripcarul Iliuţă, de scosese iar lumea pe la porţi ori în drum, mîngîind glumeţ fetele şi copiii, Miai întilni pe Petruţa. Venea de la biserică, dar nu luase drumul drept pe sus, pe deal, pe subt nuci, căci îi era teamă seara... O speria cimitirul. Coborîse drumul ocolit care tăia rîpa, drumul conacului... şi cînd să treacă prin poiana răscrucii a văzut alaiul de beţiv al lui Miai. A pufnit-o rîsul. El a văzut-o şi a înţeles că rîsul ei nu era batjocură, ci poftă nemărturisită. Ştia să citească în ochii femeilor... Chiar cînd era mai mult ori mai puţin beat.

S-a întors şi a luat-o de umeri...

40 — Mergi cu mine, tu, fată ?

Ea s-a smucit ușor, ca să scape, dar nu prea... A văzut în ochii femeilor ciuda că pe ea a cuprins-o Mii pe după umeri.

5 — Să te duc acasă, că-i seară și poate ți-e frică.
— Oi merge și io după dumneata... Și iar s-a sucit din umeri, chipurile, ca să scape.

El, făcînd și mai pe beatul decît era, a prins-o în brațe și a început s-o pupe.

10 — Of, dulce ești la sărutat, fata neichii, și așa fițe tari n-am mai pomenit.

Fata chicotea... Știa că are sîni frumoși, că deși era urîță, era bine făcută la trup și o bucura să afle femeile asta din gura lui Mii.

15 Feste o săptămînă a fugit cu ea în rariștea pădurii... Era lună plină și cîntau privighetorile... Ea a tremurat toată, amețită... El vrusese însă mai mult să se răzbune pe Ichim, care după ce unse cu păcură bordeiul Sultănichii, acum i-o luase cu totul.

20 În februarie, în celălalt an, Petruța a născut pe Săftica.

Din clipa în care a aflat că Petruța e însărcinată, Mii n-a mai dat ochii cu ea... Îi plătiese ce mai avea de plătit lui Ichim. Își făcea acum veacul, cînd scăpa de clacă și podvezi, tot spre deal... Ai de la 25 curte îl trimiteau pe el să facă podvezile pentru toți trei frații, fiindcă era mai dezghețat, cum spuneau ei. Lămurea orice, deși nu știa carte, și nimerea oriunde era trimis. Și lui îi plăcea mai mult decît munca cîmpului, că așa se mai abătea de multe ori și pe unde-l ademeneau ochii muierilor.

30 Din toamna lui douăzeci, Stanca, care se ținea scai de Toma, la toate furcăriile și chiar la munca pe ogor, îi spuse într-o seară că e însărcinată. De vreo doi ani, focul de seară al furcăriilor se făcea 35 în fața bordeiului lui Dedu pescarul, căci Rița era acum fata cea mai căutată din sat. Toma se apropie a doua zi de Ion, care începuse arătura de toamnă și trudea crîncen, să pătrundă și să împrăștie porumbiștea, ca să puie grîu... Și boii suflau greu...

40 Nu se uită în ochii lui frate-său, care nu era mai mare decît cu patru ani decît el.

— Neică Ioane... io aş vrea să mă însor... Şi se roşi tot.

Ion se ridică din şale, cu greu, că parcă era frînt şi-i tremurau braţele de oboseală. Îl privi lung.

5 — Mă, nu-i prea dăvreme, mă Toma...? Nici nu ţi-a crescut mustaţa ca lumea... N-ai dăcît nişte fulgi dă cioară subt nas... Oftă... Ne mai ajutai şi tu... că e tare greu.

10 — Trebuie să mă însor. Am un copil cu Stanca... Ion se scărpină în cap, îşi frămîntă cu stînga gura aspră, lemnoasă şi ridică din umeri.

— Asta-i ăltceva... Cu copiii nu e glumă... Numai că fata-i tare săracă, mă băiete... O să vă fie greu...

15 Văzu pe malul eleşteului acoperit cu pale de ceaţă şi pe Stanca, care nu avusese inimă să vie cu Toma.

20 Tinerii însurăţei şi-au făcut un bordei, luînd o bucată din aria lui Ion. Au sărit fraţii lui, au sărit fratele şi tatăl fetii, Spiridon Chibuc... Acesta venise în sat adus de boier ca logofăt la curte, cînd Medelioglu cumpărase, cu vreo zece ani mai înainte, moşia scoasă de către cămătarul Băltăreţu la sultan-mezat, împreună cu celelalte moşii ale marelui boier Dudescu.

25 Se supărase într-o zi boierul pe bietul Chibuc şi-l gonise de la curte, trimiţîndu-l să-şi facă bordei în sat... Şi el, şi Stanca, că nevasta-i murise, vorbeau un grai mai deosebit decît al zăvoienilor. Dar băiatul, Mitru, mai puţin... Rîdea şi el cînd o auzea pe soră-sa spunînd chicerili, am mîncatără, copchil.

30 Nunta, în noiembrie, a fost nuntă de om sărac... Ion, care lupta cu deznădejde să nu se ducă la fund, avea acum, peste cei doi boi şi cele două vaci, o pereche de bouleni, de doi ani, pe care îi dădu lui Toma. Îi dădu şi o viţică, din anul ăsta. Viţelul i-l luase pircălabul, pentru bir, rest din iarnă.

35 Cu cei de la curte o duceau iară tot greu. Pe ripa nisipoasă unde i se dăduseră lui Toma două pogoane, dincolo de ale lui Miai, nici nu se putea ara. Erau date în bătaie de joc. Dealtfel, nici Miai, nici Toma nu le arară măcar. Însă claca şi corvezile

pentru ele trebuia să le facă. Și n-a fost numai atât. În toamnă, Beășcă i-a chemat pe amîndoi la conac și le-a cerut să dea și dijma cuvenită pentru ele.

5 — Cum dijamnă, cum vine asta ? întrebă Mii, crucindu-se.

— Ce mai întrebi, ca prostu ? E dă vină boieru că voi n-ăți lucrat pămîntu — pă care vi l-a dat ? Dacă erau alții mai cu tragere dă inimă la muncă, nu s-ar fi muncit pămîntu ? Nu ar fi fost rod ? Ar fi fost.

10 — Acolo, în rîpa aia ? se cruci iar Mii.

— Rîpă-nerîpă... asta e. Să dați dijmă. O să socotim după cît au dat și alții pentru două pogoane, și o să dați.

15 O clipă, cei doi au fost cuprinși de un soi de nebulie. Totuși s-au stăpînit. Ce puteau să facă ? S-au sfătuit între ei și pînă la urmă au dat împrumutînd de la popa Gheorghe, căci altfel fusese un an bun.

20 La început se gîndeau să sfirșească într-un fel. Mii se hotărîse să nu mai vină în sat, fie ce-o fi ; Toma spuse din nou că îl îpușcă pe Beășcă, așa ca să scape lumea de el, și pe urmă se duce în ceata lui Radu. Ion, vînat de amărăciune, ca otrăvit, izbuti pînă la urmă să-i domolească.

25 — Și dacă-l omori pe Beășcă, ce-ai făcut ? Are boieru alții destui ca el. Trebuie să mușcăm din țărîină și să ne plecăm capu. La boier e pîinea și cuțitu și nu putem face nimic... Hei, d-am avea pămînt !... Ofta atât de adînc, de parcă sufereau în el rădăcinile.

30 Anul acesta însă aleșii satului, în frunte cu logofătul Dobre și Ignat Secu, se duseră la curte să vorbească cu vechilul, căci boierul plecase la București... Pe vechil îl chema Panaioti, era din altă parte și mai vedea și de alte averi ale lui Medelioglu. Cu sprîncenele groase încruntate, logofătul Dobre îi arătă vechilului că așa nu mai merge și că-l roagă, acum cînd Toma s-a însurat și a intrat în rîndul

40 oamenilor, cînd așteaptă un copil... că e păcat de

Dumnezeu să i se mai dea și anul acesta pământ în rîpă. Ignat Secu arată și el că în nici un fel nu se poate ara pe rîpă. Așa încît, anul ăsta li se dădură și lui Toma și lui Miei pogoane lingă eleșteu, 5 lingă ale lui Ion. Nu fu însă fără oarecare supărare. Asta se văzu peste o săptămînă, cînd Ignat Secu fu chemat anume la curte, ca să i se spuie din partea vechilului că, deoarece vitele lui pasc pășunea cea mai bună în poiana rariștei, din sus 10 de Vadul Rău, i se ridică darea de pășunat la cincii lei de vită mare și la trei de oaie. Ignat Secu scrișni din dinți, își făcu socoteala în gînd să vadă dacă asta îl doboară ori nu, apoi plecă, fără să dea bună ziua. Două vaci mai multe, peste ce plătea. Se 15 gîndi că trebuie să găsească leac și la asta.

•

La începutul lui douăzeci și unu, prin februarie, începu să umble vorba prin sate că peste Olt s-ar fi ridicat în fruntea pandurilor și a norodului vătaful de plai al Cloșanilor, de lingă minăstirea 20 Tismana, slugerul Tudor, care luptase cu pandurii lui alături de ruși la Cerneți și în fața Vidinului, de-l făcuseră ei ofițer parucic. Era de o săptămînă o vifornită crîncenă, după o iarnă destul de ușoară, 25 și veștile treceau greu dintr-un sat într-altul. Nu mai mergeau nici cărucioarele poștei.

Prea lămurit nu se știa nimic... Ba către sfîrșitul lui februarie veni știrea că marele logofăt Văcărescu, de-l porecleau Cocoșatul, ar fi înfruntat pe panduri 30 și l-ar fi prins pe Tudor, pe care-l aducea în fiare. Dar știrea nu se adevări. Pe la începutul lui martie, cînd vremea se schimbă iar, veni, dimpotrivă, vestea adusă de niște trăsuri boierești, care fugeau încărcate cu calabalic spre București, că acest sluger a 35 cuprins Craiova și că oamenii lui împart averile boierilor. Pandurii primiseră învoire de la el să dobîndească însă doar averile „rău agonisite“, dar acum era greu de lămurit care erau bine și care erau rău agonisite. Unii voluntiri se rătăceau de

oastea strînsă și cercetau conacele și mai ales mînăștirile, unde „se caciardiseră“ boierii, căci găseau astfel familii întregi adunate la un loc și era dobîndă mai multă. Cei atacați se apărau cît se apărau, dar pe urmă dau și cămașa de pe ei, bucuroși că sunt lăsați în viață. Nu se mai vorbea decît despre fuga boierilor de pe conace și cuvîntul acesta, „a se caciardisi“, a se ascunde, îl spuneau acum și țărani care pîndeau cărucioarele poștii. Era o mare zăpăceală, căci unii umblau să se „caciardisească“ în București, încercînd briștile și rădvanele cu ce puteau lua în fugă, cu copii și bătrîni, trîntiți claie peste grămadă, cum se putuse, iar alții, tocmai că fugeau de București, ca „să se caciardisească“... nici ei nu mai știau unde, poate prin păduri. Boierii cei mari, banul Brâncoveanu, banul Grigore Ghica, banul Barbu Văcărescu, logofătul Ștefan Bellu, vistiierul Manu și mulți alții, ba chiar și marii negustori fugiseră, călări, peste noapte, de la Comarnic spre Brașov. Cei din Zăvoiu Dihorului se frămîntau și ei. Una știau, însă, că satul va merge întreg, ori așa, ori așa. Nu știau ce să facă. Se adunau în cîrciuma lui Nedelcu și vorbeau de dimineața pînă seara fără să poată lua vreo hotărîre. Cei tineri ar fi vrut, firește, să se ridice îndată tot satul și să dea foc la conac. Aleșii, în frunte cu logofătul Dobre, Duță Căciulămare, mai ales Nedelcii spuneau că asta e nebunie curată, căci oamenii stăpînirii vor împrăștia și pe smintiții de peste Olt, care s-au răzvrătit. Că au și început să treacă de ieri cete de arnăuți ai stăpînirii, călări, spre Slatina.

Ignat Secu fu de părere că ei nu pot să se miște singuri, dar nici să rămînă dacă s-au ridicat satele vecine. Nu se poate să se ridice un sat fără altul.

Să trimită deci oameni spre Găești și devale, în satele de peste Argeș, ca să vadă ce gîndește lumea pe acolo.

A doua zi veniră de la București, pe drumul cel mare, vreo două sute de arnăuți călări, înarmați pînă în dinți cu pistoale și iatagane. Unii aveau și

flinte. Rămaseră noaptea împărțiți. Parte dintre ei, cîți aveau loc, în grajduri la han. Plătiră tot ce luară, fie băutură, fie mîncare ori fin. De la ei aflară oamenii din sat că pe căpitani îi cheamă, pe unul Iordachi Olimpiotul, iar pe altul Farmachi.

5 Iordachi Olimpiotul și jumătate din oamenii săi au dormit la conac, la boier, au mîncat și au băut în seara aceea împreună, căci postelnicul Medelioglu a sosit și el, în după-amiaza aceea, la conac. Dimineața, căpitanul Iordachi și-a adunat toți oamenii, vreo sută cincizeci, în poiana răscrucii, a făcut puțin șmotru cu ei, că să vadă că îi ține în mînă, și pe urmă a pornit în sus, spre Găești. A plecat cu el și Farmachi.

15 Peste un ceas a plecat și postelnicul tot în sus spre Găești, cu rădvanul încărcat cu tot ce a avut mai de preț la conac : aur, argintărie și covoare scumpe. Era păzit de doisprezece arnăuți, dintre cei care aveau și flinte. Mai tîrziu au aflat oamenii că postelnicul s-a dus, cu paza lui de arnăuți, la Tîrgoviște.

În timpul acesta, Toma parcă înnebunise. Se urca deasupra ripei într-un nuc, cel mai mare, cel din dreptul bisericii, și tot privea în zare, așteptînd să vadă focuri mari înspre Găești și Pitești. Dar nu vedea decît turlele bisericilor și suvoaiele înghețate ale luncii Argeșului, dintr-o zare într-alta, sclipind în soare, căci vremea se schimbase. La dreapta lui, lungul șir de nuci împînzeau cerul cu crăcile lor groase, strîmbe și negre. Peste eleșteul înghețat, prin zăvoaiele cu desişuri acum negre și ele treceau sănii cu boi, dintr-o parte într-alta, dar răzmerița nu se vedea.

Într-o zi, satul fu cît pe-aci să se hotărască. Se aflase că Tudor dăduse de știre că a scăzut birul de la douăzeci și cinci de piaștri la trei piaștri de lude. E un început bun, gîndeau toți. Dar se zvoni în același timp că turcii au ieșit din raiale, de la Giurgiu și de la Turnu, și merg spre Olt, pentru ca

40 împreună cu pașa, care a trecut de la Vidin, să

înconjoare pe răsculați. Mii, care uneori parcă se gîdea că ar fi bine să se ridice satul, se potoli dintr-o dată, după ce făcuse un drum la Găești. Dumnezeu știe de ce...

5 Noaptea, în bordei, Toma vorbea singur, striga, cînta, tremura de parcă avea lingoare, și biata Stanca nu mai știa ce să creadă. Era acum după Mucenici, zăpada se topise, dar încet, iar noroiul drumului era mereu amortit. Era o vreme bună de pornit.

10 — Stanco... fă cum te-o lămurî Dumnezeu, că io nu mai pot. Trebuie să scăpăm odată dă clacă, fiindcă altfel murim ca niște viermi zdrobiți cu sapa, cum ies zvîrcolindu-se din tină. N-o să mori dă foame. Ai juncanii. Ai pă taică-tu... O să te ajute și nea Ion.

15 Ce era să facă femeia ? Decît să-l mai vadă perpelindu-se atît, a pus într-un ștergar o mămăligă și zece ouă, că începuse să ouă găinile, a pus ștergarul într-o traistă, a mai adăugat cîteva cepe. I-a cîrpit minteanul, în vreme ce el s-a dus la frate-său, Ion, ca să-i spuie că pleacă, să-l roage să aibă grije de Stanca și să-i îngăduie să ia unul din pistoalele lui Mii, căci rămăsese unul acasă, acum cînd acesta era din nou plecat. A pornit de cum s-a crăpat de

20 ziuă.

25

L-au văzut din nou peste patru zile. Oastea Vladimirescului se scurgea spre București. Era un soare viu, subt care scînteia jilav pămîntul, cu petele de iarbă pe jumătate uscată, așa cum apăruseră de subt zăpadă. Nu mai erau înghețate și murdare decît piraiele, prin fundul viroagelor ferite de lumină.

Satul întreg se strînsese în poiana răscrucii, de o parte și de alta a drumului de țară, ca să privească.

35 Copiii se suiseră în copacii goi și negri, ca să vadă mai bine.

Trecură în frunte vreo patruzeci de arnăuți călări. Despre ceilalți oameni ai căpitanului Iordachi

și Farmachi aflară zăvoienii, peste câteva zile abia, că trecuseră în timpul nopții de la Găești spre Tîrgoviște și puseseră în fiare pe zapcii, ridicaseră banii din Vistierie, prădînd conacele și multe biserici. La moșia Șanțurile, arnăuții prădară pe clucerul Iordache Deșliu, luîndu-i argintărie, șaluri, cai, bani și tot ce se găsiră acolo... Deocamdată la Zăvoiu Dihorului nu se știa despre asta...

După călăreții din frunte, urmau pandurii pedestrî. Toți erau bine îmbrăcați, cu dulame albe, găietănate cu negru și roșu, cu pistoale la brîu și flinte pe umăr. Trecură ca la două mii, cu comandirii și căpitanii lor. Băteau tobele și sunau lung goarneau, că erau de cele muscălești.

Pe la mijloc, cînd nu se mai auzeau tobele și goarneau din frunte, zăvoienii auziră un cîntec, cîntat, după obiceiul învățat de panduri de cînd luptaseră alături de ruși, de mai mulți înși odată. Erau glasurile alături, ca piept lîngă piept :

Bate-i, Doamne, pă ciocoi,
Cum ne bat și ei pă noi...

De la o vreme, cei de pe margine văzură venind un pîlc de călăreți, care aveau în mijlocul lor un voinic cu mustața ca vrabia, care ducea un mare steag albastru, cu ciucuri și mai albaștri. Înapoia steagului venea singur, pe un roib, Tudor. Cei de pe margine înghețară... Nu se auzi nimic... Nu strigă nimeni nimic... Oamenii credeau că visează. Purta în cap o căciulă neagră de miel creț, înaltă ca un ișlic drept. Era îmbrăcat peste pieptarul care se vedea în parte cu o dulamă subțire de un verde aproape negru, iar peste dulamă, un fel de mintean scurt, roșu, îmblănit. În picioare, cizme negre, din care, așa cum sta pe cal, i se vedeau cioarecii îngăietănați și ei. O sabie încovoiată, petrecută pe după gît cu găietane groase, îi atîrna într-o parte. Din căciula înaltă, i se vedea la spate chica întoarsă ca la diaconi, pe ceafa rasă... Sprîncenele, lăsate pe ochii mari, îi dădeau feței smeade un ce

5 încruntat, pe care îl îndulcea mustața de culoarea
mătasei porumbului, moale și tunsă scurt. Bărbia
rotundă îndulcea de asemenea tăria obrazilor și dîr-
zenia nasului, care avea pe partea stîngă un mic
neg. Nu se uita nici în dreapta, nici în stînga. Părea
că se gîndește la ceva... privea parcă peste oameni...

10 Venea în urma lui numaidecît un căpitan tînăr
și, lîngă el, tot călare, un preot cu crucea în mînă,
ridicată acum drept în față. Pe urmă, pe jos, veneau
alți preoți, cu cruci în mîini...

15 După alte vreo două mii de pedestrime, tot atît
de bine înarmată, venea o gloată numeroasă, îm-
brăcată cum se întîmpla, care purta pe umeri mai
mult topoare, furci și lănci de lemn... Apoi, la urmă,
cu căpitanii lor, vreo cinci sute de călăreți cu su-
mane de aba albă, găietănate cu negru, bulgărești
și sîrbești, bine înarmați.

20 După ce a trecut oștirea și carele ei, zăvoienii
au fost tare mirați cînd s-a oprit în loc o căruță
mare brașovenească, la care erau înhămați șase cai.
În căruță erau cîțiva panduri, dintre care unul cît
un munte de om, cu mustața plină și obrații oși.
Uimirea celor din Zăvoiu Dihorului fu și mai mare
cînd alături de acest uriaș, pe care îl chema, aflară
25 pe urmă, căpitanul Crețescu, văzură și pe Toma al
lor.

30 Bătură doi inși în tobele nu prea mari, și cei din
căruță făcură semne oamenilor să se apropie. Apoi
dintr-o tolbă mare, ca de vînătoare, uriașul acela
scoase un sul de hîrtie, pe care îl desfășură. Cînd
tot satul aproape fu strîns în jurul căruței, acel
căpitan Crețescu făcu semn să tacă tobele și rosti
cu o voce care parcă se izbi de turla bisericii, așa
era de puternică :

35 — Oameni buni, ascultați acum chemarea cea mare
pe care v-o face Adunarea Obștească a întregului
norod, ridicat în frunte cu comandirul nostru cel
mare, Tudor din Vladimirești. Dar ca să înțelegeți
mai bine, că noi rostim mai altfel, am să las să
40 vi-o citească un flăcău de aci din satul vostru, care

a venit întru întîmpinarea noastră... și pe care ne-
greșit că îl cunoașteți.

Toți se dădură, în căruță, mai spre leagănul ei,
iar Toma păși singur, spre codîrlă, apoi citi cu setea
5 cu care cînta doinele la furcării și la șezători. Cei
din Zăvoiu Dihorului îl ascultau împietriți, cum as-
cultau Evanghelia la biserică.

„Fraților, locuitori ai Țării Românești, veri de ce
neam veți fi, nici o pravilă nu oprește pre om de
10 a întîmpina răul cu rău...”

„Șarpele cînd îți iese înainte, dai cu ciomagul
de-l lovești, ca să-ți aperi viața, care de mai multe
ori ni se primejduiește din mușcarea lui. Dar pe
15 balaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre,
zic, atît cele bisericesti, cît și cele politicești, pînă
cînd să-i suferim a suge sîngele din noi, pînă cînd
să le fim robi ?”

Cînd sfîrși de citit, Toma se întoarse către uriaș
și-i dădu în mină sulul. Atunci acesta rosti, acum
sfătos :

— Ați înțeles ? Să veniți și voi după noi, că vă
așteptăm... Rostuiți-vă ce aveți de rostuit și apoi
25 luați-vă furcile și topoarele și veniți la București...
Să ne vedem acolo... Și fără să aștepte nici un cu-
vînt de răspuns, se întoarse către cel care mîna
caili : Zi-i, mă... dă-le drumul... că trebuie să mai ci-
tim și în celelalte sate.

Toma sări din căruță, și după el și un alt voinic,
cu față de copil, de parcă era spin. Erau prieteni
în lege, nedespărțiți de patru zile, de cînd se cu-
noscuseră. Se și cam potriveau. Toma avea ceva
sfios în el, ca de fată, iar cel voinic chiar că era
35 un copilandru, deși părea atît de lat în umeri, căci
nu avea decît vreo șaisprezece ani și se luase și el
ca și Toma după panduri. Se numea Radu Șapcă.
I-au înconjurat flăcăii, le-au povestit multe și
noaptea au petrecut-o în sat, căci știau că vor mai
40 trece mereu și alte căruțe ale oștirii...

•

A doua zi, Toma a plecat, către prânzul mic, cu
tinărul său prieten Radu Șapcă. Satul a rămas to-
tuși nehotărît. Oamenii vedeau că se joacă soarta
5 lor, dar șovăiau. Vroiau să mai chibzuiască. Aștep-
tau știri și de la alte sate. Toți erau pentru oastea
lui Tudor, dar fuseseră prea îngenuncheați în de-
curs de veacuri și se ridicau greu în capul oaselor.
10 Mai era nevoie de încă vreo câteva luni ca țara să
se încălzească bine. Avea să înceapă să fiarbă cu
întîrziere, abia după uciderea lui Tudor. Iei călda-
rea de pe foc cînd a început să fiarbă... ea mai
fierbe cîtva timp și singură. Poate că moartea lui
15 însuși a zguduit-o. Dacă el nu s-a temut de moarte,
de ce să se teamă ei? Trei luni de ridicare a po-
porului și de drumuri lungi, îndrăznețe, aveau să
facă țara să fiarbă scăzut treizeci de ani, pînă la
1848, și apoi încă un veac...

•

20 Toma s-a mai întors în sat doar pentru o noapte,
în ajunul Sfinților Împărați Constantin și Elena,
cînd s-a tras, cu oastea lui, Tudor înapoi dinspre
București spre Golești. Stanca sta să nască... El a ple-
cat înainte de a se crăpa de ziuă. Avea două pis-
25 toale și era acum îmbrăcat ca pandurii.

•

Nu s-a mai știut după aceea ce a devenit Toma.
Fusese în ceata căpitanului Oarcă și spuneau unii
că s-a iscat o încăierare între acest căpitan, care,
30 împreună cu alții ca el, l-au trădat pe Tudor și
unii dintre pandurii lui. Se zice că o parte din
ceată, mînioasă, n-a vrut să-l mai urmeze pe Oarcă
și că s-ar fi stîrnit între ei o luptă în care ar fi că-
zut Toma... Alții spuneau că ar fi pierit într-o în-
35 căierare dintre pandurii aceștia credincioși și oa-
menii lui Ipsilante, care vroiau să-i silească să
lupte... Alții, în sfîrșit, spuneau că, după bătălia de
la Drăgășani, în care puțina oaste de zaverghii a

luptat (dar eroin), și în care pieri întregul batalion sacru — mavroforii îmbrăcați în negru — al studenților greci de la Măgureanu din București, turcii au început o cumplită vânătoare după resturile
5 împrăștiate ale oștilor lui Ipsilante și ale lui Tudor. Prin sate, prin munți, prin minăstiri. Luni de zile, tot anul. Pe de altă parte, oamenii stăpînirii îi urmăreau și ei prin satele de baștină, se luau după
10 piri ticăloase. Fostii răzvrățiți se ascundeau cum puteau. Unii, ca să poată trăi prin munți, se făcură haiduci.

TAINA DE LA HAN

Prefăcîndu-se beat, în acea zi de septembrie, Miei găsisese cea mai bună cale ca să trimită vorbă pe ocolite Nedelcilor că ar vrea acum să se cunune cu Petruța. Întîlnindu-se într-o zi cu Ichim, pe malul eleșteului, nu fu mirat deloc cînd acesta-i

5 spuse cam în glumă... E drept că și cînd glumea Ichim, care era puțin cam otova, părea încrunțat, spătos, cu ceafă teșită și capul ca o lubeniță, cu ochii mici lingă rădăcina nasului drept ca de lemn, avea un glas cînd aspru, cînd ieșit din nas.

10 — Ce te ții așa măreț, mă vericule, dă nu mai dai pă la noi, prin crîsmă... Hai ?

— Da' ce, mă... cum vine asta ? Adicătelea m-ați chemat voi și n-am venit ? fu răspunsul. Ei, ducă-să naibii... Și Miei scuipă prietenos într-o parte.

15 — Atunci să vii, mă ; iacă, dacă vrei să fii chemat, te chemăm.

Și s-a dus.

*

20 Era toamnă de-a binelea, ruginiseră pădurile și burnița, dar în cîrciuma hanului, deși era duminică, nu era nimeni. Miei nu știa dacă să se bucure ori ba... Se temuse întotdeauna să fie singur, față-n față, cu amîndoi feciorii lui Nedelcu odată... Erau

25 de felul lor înceți, dar voinici ca niște boi... Știa

bine că popa Gheorghe le spusese de ce vine, iar după întâlnirea și vorbele schimbate cu Ichim, cu trei săptămîni înainte, nu credea să aibă gînduri rele. Își pipăi în chimir cuțitul, căci purta chimir
5 ca muntenii, dăruit de o muiere, și-i simți mulțumit, cu buricul degetului, tăișul de brici. Era la locul ei și măciuca de fier, pe care o purta mereu la el, de cînd fusese iar snopit în bătăi într-un sat din deal. Era bună, că nici nu se vedea din mîneca
10 largă, atunci cînd stai gata de lovit cu ea. Se așeză la o masă în colț, ca să fie cu spatele apărat și mai lîngă ușă. Oricum, era mai iute ca ei și, la nevoie, mai hotărît. Așteptă să vie cineva, ca să-l întrebe ce bea, dar nu veni nimeni. Crișma era ca pustie.

15

*

El nu știa că Ichim și Restea, cei doi feciori ai lui Nedelcu, erau și ei la curte unde fusese chemat tot satul. Curtea conacului era plină de oameni care așteptau în ploaia mărunță și deasă, cu zăbunele pe umeri și căciulile îndesate pe cap. Din conac nu mai erau în picioare decît zidurile înnegrite de fum... Fusese ars în vară de turcii care urmăreau pe eteriștii lui Ipsilante și pe panduri. Postelnicul Medelioglu fusese pîrît că a trimis grîne și
20 vite de tăiat, la Tîrgoviște, eteriștilor. A avut mare noroc că nu l-au găsit la conac și pe el, că-i tăiau capul ca la atîția alții. Prevăzător, se ascunsese din vreme și se ascunsese așa de bine, că în afară de vechil nu mai știa nimeni unde e, nici acum, după
30 mai bine de cinci luni... Își trimitea poruncile printr-un om de încredere în taină. Dealtfel, turcii arseseră conacul și de furie că îl găsisse fără nimic de preț și bun de luat în el. Fusese jefuit cu două săptămîni înainte și de pandurii căpitanului Urdăreanu din oastea lui Tudor, cînd trecu oștirea lui
35 înapoi spre Găești, adică odată cu hanul lui Nedelcu.

Satul fusese în drumul și al unora, și al altora, iar vitele oamenilor scăpaseră doar ascunse bine
40 în pădurea Vlăsiei, încă de cînd se vestise că oastea

eteriștilor s-a tras spre Tîrgoviște și Cîmpulung. Turcii veniți în urmă tăiaseră mînioși pe moș Dumitru, tatăl lui Ristache, pe care-l găsiseră în sat, rămas singur dintre bărbați, și-l luaseră să le arate
5 în pădure ascunzișul vitelor. Bietul om nu putu să le arate nimic, căci nici el nu știa nimic. Așa se hotărîse de către sat, să nu știe nimeni afară de zece bărbați de încredere aleși dintre frunțași; printre acești cuvîntul hotărîtor l-au avut logofătul
10 Dobre și Ignat.

În curtea conacului era acum o brișcă în care se găseau doi inși, turci după înfățișare, și lingă ei patru neferi călări. În picioare lingă brișcă era pîrcălabul. Logofătul Dobre, suit pe un morman de
15 cărămizi și moloz, chemă oamenii să se apropie și, de față cu vechilul care stătea mut cu giubeaua pe el, alături de morman, le spuse despre ce e vorba.

Pentru îndestularea trupelor turcești, care după ce au măcelărit pe eteriști la Drăgășani, rămăseseră
20 acum în țară pînă la desăvîrșita potolire a duhului răzmeriței, noua stăpînire îndatorase satele să dea bucate și vite, după socotelile făcute de Vornicie... atît dintr-unele, și atît din altele, de fiecare sat.

Cînd zăvoienii aflară ce au de dat, se cutremurară.
25 Se încreți carnea pe ei... Trei sute de chile de orz și patruzeci de chile de grîu, trei sute de oi și patruzeci de vaci.

Se vedea limpede că logofătul Dobre era și el amărit de această cumplită năpastă căzută asupra
30 satului. Înalt, osos și sprîncenat, veșnic înăcrit, acum vorbea în silă, cu mustața mare parcă zbîrlită.

— Pînă în trei zile o sută dă care trebuie să
35 facă cîte două drumuri la Pitești, ducînd zahereaua cerută. Oile și vitele vor porni mîine la prînz, ca să fie poimîine în miez dă noapte cel mai tîrziu la zalhanaua dă la Pitești.

După ce vorbi, mai privi o dată peste lumea înmărmurită în ploaie și scui pă cu silă.

40 Ignat Secu, smead, dar acum vînat la față, cu mustața subțire și bătoasă, singurul încălțat cu

cizme dintre toți cei de față, în afară de vechil și de logofăt, îmbrăcat cu o ipingea găietănată cu fir negru, care-și petrecea singură colțurile peste cizme, izbucni, dar se stinse cu glas înecat, într-un
5 soi de mirare :

— Trei sute dă chile dă orz ?

Logofătul Dobre scupă răspunsul printre dinți :

— Trei sute dă chile...

— Dă unde să luăm noi două mii dă saci dă orz ?

10 Toți știau că, dacă s-ar fi adunat tot orzul din sat, tot nu s-ar fi împlinit trei sute de chile. Nenorocirea era că nici la conac, în hambarele ridicate din nou, nu se putea găsi mai mult de cincizeci-șaiszeci de chile de orz. Oamenii ar fi împrumutat
15 ca să îplinească porunca stăpînirii și ar fi plătit cînd ar fi putut, în zile de muncă. La datoriile înclîcite ale trecutului, care erau ca niște învălătuciri de lanțuri în jurul picioarelor lor, într-o robie fără nădejde de mîntuire vreodată, s-ar fi adăugat
20 una nouă. Și așa nu se mai descurca nimeni... și într-o privință oamenii deveniseră nepăsători. Știau că proprietarul, oricum, nu putea să-i lase să moară de foame pe toți. N-ar fi avut cine să-i muncească moșia. Dar nenorocirea cea mare era că
25 acum, nefiind bucate la conac, nevoia trebuia împlinită din ce au ei acasă și pe loc, fără întîrziere. Aceste neîncetate cereri de zaherea erau cea mai mare pacoste pe care o aducea asupra țării atîrnarea
30 ei de împărăția turcească... Haraciul propriu-zis, pe care îl plăteau Principatele, Porții, deși desul de ridicat, era nimica toată pe lângă îndatorirea de a aproviziona în vreme de război — sau chiar pentru deplasări obișnuite — oștile turcești, și
35 această îndatorire era moștenită din veacuri, din clipa închinării acestor țări către împărăția otomană... Căzuseră multe capete de domni din pricina întîrzierilor și șovăielilor la îndeplinirea acestei îndatoriri. Aci sultanii și vizirii erau neînduplecați. Niciodată nu era de ajuns, niciodată nu se știa cît
40 se cerea anume de către pașalele cele mari, nici dacă și cît se plătește... Gelepii care le strîngeau,

oamenii stăpînirii care le hotărau pe sate îndoiau uneori și întreiau, cu de la ei putere, cererile, oprind pe seama lor ceea ce luau pe deasupra. Nu scoteau tot ceea ce cereau, că de multe ori nici nu
5 era cu puțință... Luau ce luau cît găseau, cu japca mai mult. Transportul cu carele al acestei zaherele era moartea vitelor și nenorocirea oamenilor. Se cereau uneori peste zece mii de care, din care multe nu se mai întorceau. Contribuțiile astea sil-
10 nice, datorite mai ales războaielor, care de un veac și mai bine se purtau pe teritoriul Principatelor, între cele trei imperii vecine, cam din douăzeci în douăzeci de ani, aproape cu fiecare generație, sleiseră cu totul țara și împingeau oamenii la deznădejde.
15 Erau fericiți numai aceia care erau slugile celor puternici, căci adăogau și jaful lor la urgia căzută asupra țărănimii, pe umerii căreia apăsa tot greul. Astfel își adunau ei peste noapte averi ne-
20 maiauzite, dintre care unele, trecute din generație în generație, au durat pînă la jumătatea veacului, de-acum, uitîndu-și obîrșia. Chiar dacă unii comandanți de oști împărătești ar fi vrut să stîrpească acest flagel al samsarilor „furnizori“, n-ar fi putut...
25 Aceștia constituiau un fel de instituție pe jumătate liberă, care singură în acele vremuri — cu mijloacele ei — asigura aprovizionarea trupelor în campanie. Cînd fără cinci mii de chile de orz se putea pierde o bătălie, și cu ea, războiul, ei nu puteau șovăi și primeau de oriunde li se aducea, cu condiția să li se aducă mult și cît mai repede... Dealt-
30 fel, erau unii care, dimpotrivă, își făceau furnizori pe propriii lor oameni de paie. Acum însă porunca Isprăvniceiei ca Zăvoiu Dihorului, sat de mai puțin de o sută cincizeci de capi de familie, să împli-
35 nească în două zile trei sute de chile de orz și patruzeci de grîu, era atît de nesocotită, atît de neșăbuită, încît nu mai încăpea îndoială că nici chiar Vornicia cea mare, oricît de lacomă, nu putuse să ceară nici măcar ocolit o asemenea cantitate. Era
40 neîndoios că ea fusese îndoită de gelepi — de acești

„furnizori“ — și împătrită de oamenii ispravnicilor de județ. Cum asemenea cereri nesăbuite nu puteau fi împlinite, se lua cît se putea, cu amenințări aspre, cu bătăi și cazne grele la nevoie.

5 Văzîndu-l atît de cătrănit pe Ignat Secu, un vecin mic și îndesat și cu o prună de șoric pe pielea obrazului drept vru să se arate nepăsător și mai deștept în același timp și strigă în gura mare :

10 — Hei... o să-mi ia ce-o să găsească. Uite... dintre trei, pă a mai lungă. Și arată degetul cel mare vîrit printre alte două. Îl chema chiar Eftimie Șoricaie.

Niță al lui Predoiu, bondoc, cu mustața ciupită, spuse cătrănit :

15 — Hei... o să dăm cît o să putem. Doar n-o să ne omoare pă toți. O să ia dă la ai care au, că dă la mine știu că n-au să scoată mai mult d-un sac, chiar dă m-ar pune cu picioarele goale pă jărăgai.

20 Ochii lui Ignat Secu, care înțelese că în el bate Niță, se împinziră de sînge, și gura cu buze tari și subțiri se strîmbă într-un rînjat.

— Ai dreptate. Ai dreptate, mă sărăcilă. Dumnezeu mamii lui dă dobitoc ăluia care muncește, ca să adune ceva în țara asta păcătoasă. Cum te-ai ridicat puțin dă jos, d-ai ajuns în genunchi, îți și dă la cap. Ar fi trebuit să fac și io ca voi. Să stau cu dosul pă vatră și să clocesc. Ignat Secu nu era cel mai bogat om din sat, că avea înainte pe logofătul Dobre și poate chiar pe Duță Căciulămare. Dar se știa că are opt boi, doi cai, douăsprezece vaci, două sute de oi. Casa lui, din două odăi sus și cu girlici dedesubt, era, pe drumul cel mai [mare] de țară, cea mai arătoasă.

35 Pîrcălabul, namilă de rumân, burduhănoasă și stacojie, cu cizme și nădragi gălbui, cu cămașă pusă pe dinafară și în ilic de postav negru, care nu se sinchisea de ploaie și mergea de colo pînă colo, în capul gol, tot sușotind cînd la urechea logofătului, cînd lîngă turcii, sau ce-or fi fost, din brișcă, se duse acum și se sprijini de loitre ca să audă mai

bine, căci i se părea că tot nu înțelege ce vrea unul dintre gelepî. După ce șușotiră cîtva timp, el îl strigă pe logofăt... Îl vesti că cei patru neferi călări vor rămîne în sat, ca să însoțească a doua zi șirurile de care la Pitești. Să li se găsească la han loc de dormit și nutreț pentru cai.

După ce brișca ieși din curte și ocoli scîrțîind pe drumul pietros, la stînga spre biserică, oamenii porniră și ei spre poartă... Între timp vechilul, văzînd că satul se împrăștie, îl strigă de la poartă pe logofăt :

— Hei, Dobre, acum spune-le și porunca boierului, dă care ți-am vorbit. Tot sunt oamenii adunați.

Logofătul se strîmbă de silă, dar se sui din nou pe mormanul de cărămidă și de moloz și le spuse tare, cu un glas îndepărtat parcă și acru :

— Hei, mă... ia mai stați puțin. Ristache, nu fi așa grăbit, că mai am una pentru voi.

Și le spuse ce-a hotărît boierul Medelioglu. Anume că anul ăsta trebuie să se întovărășească unii cu alții, ca să dea de Crăciun, pentru locul de casă, porci vii, la conac, nu numai mușchiulețul și garful ca pînă acum. Avea socotelile lui. Vrea să vîndă porcii vii, căci începuse să se dea preț bun pentru astfel de marfă în Austria. Oamenii, după ce gîndiră o clipă, fură mai mulțumiți. O să guste și ei de sfintele sărbători și din partea bună a porcului. Cînd vâtaful le spuse însă că tot la patru inși vor trebui să dea un porc, atunci începură să se scarpine amăriți în cap.

— Dăm cîte un sfert dîn porc ? întrebă, rumegîndu-și necazul, Fircă, un bărbat voinic, îndesat, cu capul mare, cu bărbia lată... Un sfert dîn porc ?

— Ce mai întrebî ca prostu, mă... Fircă ?... Tot tu mai cu moț... A hotărît boieru, a hotărît... Ce-o să te întreb_e pă tine ? Ei, drăcia dracului... Hai, acu, cărați-vă acasă !

Oamenii plecară prin ploaia mărunță, involburată, din cînd în cînd, de palele de vînt.

Găman aștepta în cârciuma hanului de mai bine de un ceas și nimeni nu veni să-l întrebe ce vrea. Bătrînul Nedelcu, înalt cît un mal, își lipăia prin
5 prăvălie papucii de toval lați, că avea talpa piciorului dreaptă ca o scîndură; ieșise de vreo două ori din odaia din fund, dar fie că nu-l văzu, fie că se prefăcu că nu-l vede, îl lăsă mai departe singur. Acum ridicase chepengul de la pivniță și nu
10 mai ieșea de acolo... Lui Miei nu i se păru lucru curat și iarăși își pipăi cuțitul și măciuca de fier.

Dormise noaptea într-o casă omenească la deal și n-avea de unde să știe că tot satul fusese chemat la conac. Era duminică și socotea că n-are
15 nimic de făcut. Se gătise cu straietele cele mai bune, își pusese imineii de piele de vițel. Nu știa că și cei doi frați, Ichim și Restea, sunt și ei la conac.

Bătrînul se ivi din pivniță cu o căldare cu vin... Îl ținea mai demult pe teighea, în oale mari, dar
20 fuseseră pe vremuri atîtea bătăi în crișmă, că se spărseseră destule oale, și omul socotise că e mai cuminte să ție vinul în căldări, iar rachiul în clondire mari, ferecate în nuiele. Ulcele de băut puteau
25 să se spargă, oricîte. Orice bețiv putea să le plătească și, totuși, de cînd se făcuseră flăcăii lui mari, nu se mai pomeneau bătăi în crișma lui Nedelcu. Voinici, ca el și feciorii lui, cătau să fie,
30 dealtfel, toți cârciumarii din țară, ca să poată lua de ceafă și zvîrli în drum pe cei care, după ce se îmbătaseră, căutau hartă. Cine nu era temut nu putea fi cârciumar, căci praful se alegea de prăvălia lui.

Boierii, care aveau singuri dreptul să facă rachiu
35 și să ție cârciume în satele de pe moșiile lor, își alegeau totdeauna de cârciumari pe oamenii cei mai spătoși și mai încercați în certuri și bătăi... Mai ales cînd era vorba de un han, care putea fi călcat
40 noaptea de cete de țilhari, apoi socoteala asta era, firește, și mai potrivită.

Dealtfel, fusese de mirare cînd, acum vreo zece ani, pe vremea cînd moșia era încă a marelui boier Dudescu, se înfățișase vechilului său acest Nedelcu, venit se pare de prin părțile Zimnicii, și ceruse învoire să clădească un han pe moșie. Fusese de mirare, fiindcă el, după ce căpătase cuvenita învoire și plătit, își clădise hanul nu în mijlocul satului, unde, oricît, ar fi fost mai la adăpost de multe primejdii, ci își ridicase cele patru odăi, pătulele și grajdul cel mare departe de sat, la o bună postață de drum de ultima casă în sus, spre Găești, chiar în marginea pădurii. Oamenii se scărpinau în cap cînd vedeau ce loc și-a ales „bulgarul“, cum îi ziceau la început, socotindu-l bulgar, ceea ce nu era adevărat... Toți aveau în minte multele povestiri care umblau despre cîrciumarii schingiuiți și uciși de tîlhari. E drept că Nedelcu durase case de zid gros, iar tocul ușilor și al ferestrelor erau întărite cu fier. Gratiile erau cît degetul de groase și dese. Obloanele se închideau cu lacăte pe dinăuntru. Era casă sănătoasă, dar oamenii din partea locului o găseau urită... Era o casă de tîrg, de pe Dunăre. N-avea prispă, zidurile creșteau de-a dreptul din băătură și streășina era abia de o palmă. Era boită cu galben și odăile dau una într-alta ca niște cutii. Din prăvălie dădeai într-o odaie mare, cu un pat aproape cît jumătate din ea pe stînga, și altul la fel pe dreapta, așternute cu rogojini. Călătorii care nu vroiau să doarmă în car, subt șopron, dormeau pe aceste paturi de-a curmezișul, cu straiile pe ei, firește, și cu mîna pe chimir, ori pe punga legată la piept subt cămașă. De trei părți ale hanului, care era încă la o zvîrlitură de băț din drum, cu dosul intrat în pădure, cu băătură mare în față, era un gard înalt de uluci cu vîrfuri ascuțite.

Din pricina hanului, că începuse să fie căutat, se abătuse pe aci și drumul de țară care ducea de la Tîrgoviște spre Rușii-de-Vede.

Cei doi frați, mari ca niște cai, intrară pe o altă ușă mică din fund, care dădea de-a dreptul în

ogradă, căci cărciuma era cu un pas mai lată decît odăile... Veniseră de la conac, scurtînd drumul pe poteca de după biserică, pe subt nuci, pe lîngă cimitir și apoi prin mestecănișul din marginea pădurii. În curte intraseră pe din dos, pe o porțiță știută numai de ai casei. Își scuturară căciulile de apă și trecură la tejghea.

5
10
15
20
25
30
35
40

Miai își trudea posomorît mustăcioara, neștiind ce să mai facă, gătindu-se să plece, tocmai cînd Ichim se apropie de masa lui, cu două ulcele în mîină, dar pîrînd încruntat, așa cum îi era felul. Se așeză, își trecu încurcat buza de jos peste mustață și după un timp mormăi colțuros :

— Și zi, veniși ?

15 — Venii.

Ichim iar rămase încurcat pe gînduri.

— Va să zică... veniși ?

— Apoi iacă, venii...

— Atunci?... Și nasul lemnos al feciorului de
20 cîrciumar făcu două încrețituri lîngă nări.

— Păi atunci?... își strîmbă buzele, roșii ca de femeie, Miai.

Ichim se scărpină în cap.

— Atunci, bine... Să fie așa.

25 — Să fie așa. Și Miai clătină din cap și ridică din umeri.

Acum nu mai știau ce să spună. Peste cămașa lungă, încrețită, căci la Zăvoiu Dihorului se țineau de portul vlășcenilor, nu de al celor de la deal,
30 Ichim avea un pieptar negru, din materie groasă, cumpărat de la tîrg... Nu avea cuțit la brîu, căci țineau subt tejghea două satire și un topor. Era încins cu bete cu mărgele mici de tot, de sticlă, învîrtite de cinci ori în jurul mijlocului, peste
35 brîul roșu... așa că atunci cînd își virî mîina în bete, Miai nu se sperie...

— Va să zică, așa să fie.

— Cum, vericule ?

— Așa cum ai zis.

40 Miai nu spusese nimic, dar ce era să facă ?

— Așa cum am zis, spuse el înginat, dar gîndindu-se la popa Gheorghe întrebă ca pentru el însuși : Cine-a zis ?

Ichim își propti nasul în ochii lui negri.

5 — Păi... tu zici că ai zis.

Miai clătină din cap, rămînînd parcă atîrnat în gol. Ichim, după ce mai tăcu un timp, îl îndemnă la băut, lovindu-și cana de a lui :

— Bea.

10 — Roșu, da' dîn ăla care-l bem noi.

— Roșu ?

Se auziră oameni tropăind subt umbrarul de scînduri, acoperit cu șindrilă, al cîrciumii.

— Hai dincolo, să nu vadă oamenii ce bem.

15 Cănuțele fiind de pămînt smălțuit nu se vedea ce e în ele, așa că oamenii n-ar fi văzut, dar Miai fu bucuros, căci nu prea vroia să dea ochi aci cu ăi din sat.

Intrară în odaia mare, cea cu un pat lat acoperit cu rogojină în dreapta și altul la fel în stînga. În mijloc era o masă de brad. O fi fost vopsită cîndva, dar acum se înnegrise pe ici, pe colo și crăpase. I se vedeau toate fibrele murdare. Un scaun lung, ca o laviță, și îngust, în dreapta, altul în stînga, fără rezemătoare.

25 Ichim ciocni cana de a lui Miai.

— Acum că veniși... se mai trudi el să găsească ceva.

30 — Așa zic și io, răspunse Miai, gustînd și lipăind din buze, ca un cunoscător al vinurilor.

Dincolo era o tîndă, după ea încă o odaie. Acolo zăcea Petruța, bolnavă de cînd auzise că Miai e în cîrciumă. Tocmai tăiase o găină ca s-o facă ciorbă pentru ai casei. Dar lăsase totul baltă, că i se înmuiaseră picioarele. Tăcea, parcă îndobitocită. Apoi se duse la icoana din colț, lîngă care ardea candela :

35 — Sfintă... sfintă... Maica Domnului... fă așa cum știi tu, că io mi-am pierdut mințile. Și îngenunche, începînd să facă mătănii.

40 Petruța nu se măritase pînă la douăzeci de ani, fiindcă se socotea bogată și aștepta s-o ceară vreun

fecior de om bogat din satele vecine, poate de la Pitești ori Găești. Dintre cei frumoși, că era moartă după bărbați frumoși. Numai că bărbații frumoși și bogați nu se mulțumeau doar cu zestre... Mai vroiau și altceva. Se mai uitau și la obrazul și la boiul fetii. La boi era ea cum era, că era bine legată, dar obrazul Petruței era negricios și mereu cleios. Din cînd în cînd îi ieșeau bubulițe. Ochii mici și apropiați îi stau de o parte și de alta a nasului lung ca la cioară și erau uneori sașii. Așa că zadarnic a așteptat vreo șase ani Petruța bogătanii frumoși. Pe urmă și-a zis că are ea avere destulă pentru doi. S-ar fi mulțumit de la o vreme și cu Miai. Afurisitul ăsta parcă umbla cu farmece, că o femeie, pe care o strîngea el în brațele lui vînjoase, nu-l mai putea uita niciodată. O frîngea, o frămînta de nu mai știa pe ce lume e și nici cum o mai cheamă. Petruța nu-și mai dorea nimic decît să fugă trei săptămîni în lume, singură cu Miai, să se îngroape într-un bordei undeva, neștiuți în vreo pădure. Înnebunea la gîndul că Miai ar putea să doarmă iar cu capul pe pieptul ei cu sîinii ca merele. Luă în brațe fetița și o privi năucă.

— Maica Domnului... e dîn carnea mea și a lui Miai... nu mă lăsa... Nu mai știu ce să gîndesc... M-am uscat gîndindu-mă.

De Petruța se spunea că e deșteaptă foc, deșteptăciunea asta venind se vede din partea mamei, dar acum simțea cît de puțină însemnătate avea deșteptăciunea ei pe lîngă lucrul acesta fără preț, care erau brațele fierbinți ale lui Miai. Își zise, fie ce-o fi, se închină, își luă fetița, care avea acum aproape doi ani, în brațe, îi puse o rochiță ca la tîrg și vru să treacă și ea în odaia de lîngă prăvălie.

O opri Nedelcu, bătrînul, care o împinse înapoi.
— Stai tu, fă...

Se îndreptă hotărît spre odaia în care cei doi tăceau, nemaiștiind ce să-și spuie, dar mai ales cum să-și spuie. Nedelcu, cu capul mare, teșit la spate și în față, ca și feciorii lui, dar cu nasul cărnos, avea o bună parte din obraji acoperită de mustața

stufoasă și căruntă... Peste cămașa cu rîuri de arnici, peste briu purta un șerpar lat, căci cam suferea de șale... Altfel, era parcă și mai voinic decît feciorii lui.

5 Intră lipăindu-și papucii și spuse cu glas de buhai, fără să dea bună ziua :

— Ai venit, mă, să-ți iei nevasta ?

— Apăi... io zic c-am venit.

— Da' să știi că o iei numai cu cămașa pă ea și

10 cu plodu în brațe. Auzi tu ?

Miai îl privi lung și răspunse cu întîrziere :

— Așa o s-o iau.

15 Cei doi rămaseră uimiți, auzind răspunsul, dar Miai știa că tot ce se spune acum n-avea nici o însemnătate, că sunt așa, vorbe de început. Vorba o spusese și el, necrezînd singur ce spune.

20 Nedelcu se scărpină în cap, fără să știe ce să mai zică, apoi se așeză la masă. Luă una din cele două căni, era a lui Miai, își netezi mustața cu vîrful palmei apoi, hotărît, împinse cu cana lui cana cealaltă, care era a lui Ichim.

— Să fie cu noroc !

Miai luă cana, tăcu și el, ca să pară mai cu greutate și pe urmă spuse cu glas așezat :

25 — Noroc !

— Bate laba.

30 Miai întinse mîna lui destul de mică în laba de urs a lui Nedelcu, care i-o strînse, dar simți că mîna flăcăului e tare ca de fier și se bucură căci acum, ca rudă, putea fi de folos.

— Noroc !

— Atunci, mă, ești d-ai noștri...

— Acum, io... așa zic.

35 Petruța, pe care o ardeau parcă tălpile, nu se mai putu stăpîni și intră cu fetița în brațe.

40 Se opri lîngă ușă. Nu se uita nimeni la ea. Îi păru rău că Sultana nu e și ea acasă, că e dusă la un unchi al lor lîngă Pîtești, cu brișca. Ar mai fi fost o femeie și ar fi fost altfel. Cu frații ei, dar nu cu bătrînul, era de obicei înfiptă și înțepată, dar

acum îi era frică de privirea de stăpîn a lui Mîai. Rămase în picioare la uşă.

După ce mîi tăcură un timp, bătrînul îl îndemnă sfătos pe Mîai, făcîndu-i semn, cu mîna lui ca o
5 labă de urs.

— Ia-ţi, mă, plodu-n braţe.

Mîai nu ştiu ce să răspundă... Nu se gîndise la plod.

— Io zic că l-oi lua...

10 Petruţa îi puse fetiţa în braţe şi abia acum toţi izbucniră în rîs, biruiţi de acest lucru neaşteptat : Mîai cu un plod în braţe.

Uită s-o sărute... dar, oricum, gheaţa se spărsese.

15 Trecuseră dincolo de tindă, la capătul din fund al casei, în odaia Petruţei, care mai tăiase două găini, ca să le facă fripte pe varză. Afară ploua mereu. În prăvălie, către seară, era mai tot satul. Nu toţi beau, căci n-aveau de unde, dar priveau şi
20 aşteptau, cine ştie, să facă vreunul cinste. Era o hărmălaie şi o putoare caldă, de oameni nespălaţi, înghesuiţi, cu suflarea unei grea.

Nedelcu şi Restea umblau prin crîşmă, ducînd băutura cerută şi se amestecau şi în certurile din-
25 tre ei. Oamenii nu se certau cu adevărat, dar aşa erau ei la băutură, îşi spuneau ce aveau de spus cu glas tare, strigat, ca să se arate bărbătoşi. Eftimie Şoricaie, care vînduse un godînac unor călători, era mînios că el e azi cel ce cheltuieşte banii în crîşmă,
30 dar că nu se bagă asta îndestul de seamă... Se zborşise la cei care făceau gălăgie. Era mai ales necăjit pe Niţă al lui Predoiu, care nu plătea şi totuşi se înfigea să vorbească.

— Ştii tu că era cu adevărat Radu Căpitanu ?
35 Să-ţi sară ochii din cap că l-ai văzut tu ?

Niţă al lui Predoiu, cu mustaţa roşcată ciupită şi obrajii osoşi, cu nări ca nişte găuri, scurt şi îndesat de statură, nu avea cuviinţa cerută şi-i strica cheful lui Eftimie... Povestea despre haiducul care zăpă-
40 cise ţara, în sus de Piteşti.

— Acum, io spun ce-am văzut. Dă vrei să crezi, bine, dă nu, nu...

5 Dedu, pescarul eleșteului, care nu mai avea, la patruzeci și șapte de ani, nici un dinte în gură, stărui nerăbdător, trăgîndu-l pe Niță de cămașa murdară, deși era duminică.

— Hai, mă spune odată.

Eftimie înțelese că nu e nimic de făcut.

Poruncise o ulcică de rachiu degeaba.

10 Ca el erau toți. Oamenii nu beau atît pentru plăcerea de a bea, cît pentru plăcerea de a se simți și ei măcar un ceas oameni, priviți și ascultați ca atare, într-o viață de vite ingenuncheate... Se hotărî să-i plătească necuviința asta lui Niță și-i
15 căuta rîcă. Mai ales că purcelul îl vînduse, ca să plătească birul, nu ca să-l bea în crîșmă. Acum greșise, greșise, dar avea dreptul, atunci cînd plătea, ca să fie el cel care povestește și e ascultat.

*

20 Către seară, Petruța își lepădase cămașa și fotele bătute cu fir, salba de aur pe trei rînduri de la gît, își puse pe ea o hanță și se duse să frigă cele două găini. Nedelcu și Restea erau în prăvălie ; Miei și Ichim beau strașnic, mai mult în doi...
25 Miei, de bucurie că văzuse pe Petruța cu salba la gît. Așa, cu salba la gît, ar fi luat-o și doar cu cămașa pe ea, căci o asemenea salbă, singură, prețuia o avere. Rămînea să ceară treptat și restul. Ichim bea de bucurie că s-a împăcat cu Miei, care astfel
30 nu se va mai gîndi la nevasta lui.

Petruța se aplecă peste umărul lui Miei, ca să-l întrebe dacă îi place plăcinta cu brînză ori cu do-vleac, ca să știe cum s-o facă. Acesta asculta o istorie povestită de Ichim și, fără să se gîndească,
35 fără să audă ce spune ea, prinse gîtul femeii cu brațul. Petruța se lăsă mai aproape, și mîna lui începu să pipăie salba, fără ca el să-și dea seama.

Ichim băgă de seamă și-l pufni rîsul.

40 — Ce credeai, mă Gămane, că-ți dă tata fata fără zestre ? Pipăie mai bine salba, că-i a ta acum.

Și rise gros, scuturîndu-și nasul lemnos, cu capul lui lung ca o lubeniță.

Miai se rușină întii, dar văzînd voia bună a lui Ichim, mărturisii cam încurcat, ca o mironosiță :

5 — Mă, frate Ichime, m-am săturat de sărăcie...

Petruța simți un junghi în inimă. Dar e bine și așa, gîndi ea. Să vie pentru averea ei, dar numai să vie înapoi, oricum o veni.

10 Se duse din nou în tindă, unde era plita, hotărîtă să facă plăcintă și cu dovleac, că e mai dulce, și cu brînză, că ațîță cerul gurii și e bună la băutură. Îl întrebuse numai așa, ca să arate că ține să-i facă lui pe voie. Dar el nici nu băgă de seamă.

15 După ce soră-sa ieși pe ușă, Ichim își apropie nasul puternic, cu mustața galbenă, udă de vin, de obrazul lui Miai și vorbi mai mult în șoaptă :

— Mă Miai, vrei să scapi dă sărăcie, mă ?

Miai se scărpină uimit, ca și cînd ar fi spus : auzi ce întrebare.

20 — Tu-i mama ei dă sărăcie, că otrăvește viața omului... și-l face mai rău ca vita. Ce n-aș da, mă Ichime, să fiu și io cîrciumar, of... of... să fiu și io bogat ca voi... Își turnă iar în cană... Mama ei dă sărăcie.

25 I se dezlegase limba. Ichim șovăi îndelung, înainte de a spune ceea ce avea în gînd. Tată-său, Nedelcu, aruncase cîndva o vorbă... „Mă, uite un om ca pezevenghiu ăsta dă Miai ne-ar trebui nouă... Că e iute spirt cînd vrea.“ Ar fi spus mai nimerit Nedelcu, zicînd că e spirt mai ales atunci cînd poftește, cînd dorește ceva. Miai era tot numai pofte, iar cînd poftea, nu mai vedea nimic decît ceea ce îl ațîța. Ca să cîștige timp, Ichim, care era aproape tot atît de greoi ca tată-său, șterse cu dosul palmei pînza pe care Petruța o pusese pe masă și care se udase.

35 — Mă Miai, mă, tu crezi că din crișmă suntem noi bogați, mă ?

Miai rămase așa, ca într-un picior, încurcat.

— Io așa ziceam, mă... Toată ziua vine lume la cârciumă la han, iar sîmbăta și duminica nu poți să răsufli. E omor dă lume.

5 — Ce vrei să faci oamenii, vor să mai uite și ei... omu cînd bea, mă, să simte cum vrea el să fie.

Lui Miai, care așteaptă încleștat să vadă ce va mai fi, îi fu teamă că Ichim se răzgîndește. Mai ales că acesta își întoarse capul într-o parte, clătîndu-l ca și cum ar fi spus : Dacă ar fi să trăim din ce aduce cîrciuma... Dar se vede că ținea to-
10 tuși să-i spună și se mai întinse încă peste masă.

— Bă Miai, d-ar fi să trăim numai din crișmă, am trăi și noi mai rău ca vitele... Că Medelioglu
15 ăsta nu ne dă voie să vindem dăcît băutura făcută dă el. O plătim ca ochii dîn cap. Și barem d-ar da băutura curată, ne-am mai scoate și noi paguba, botezînd-o. Dar ne-o dă îndoită gata, cu apă, mă... poșircă goală... un ban nu cîștigăm la
20 băutura... ba ne mai cere și patru porci îngrășați pă an. Zice că ne scutește dă clacă și podvadă. Anu trecut am avut un cîrlan, un armăsar, dă soi bun. I-a plăcut. A făcut ce-a făcut și ni l-a luat. Toată ziua ne cheamă la conac. Ne suduie vechilu și ne
25 beștelește mereu, ca să mai scoată ceva dă la noi.

— Mă Ichime, atunci dă ce țineți voi cîrciuma, mă ?

Ichim își încleștă fălcile, trase de mustața galbenă s-o rupă, apoi dădu hotărît cu pumnul în
30 masă.

— Ascultă, bă, vrei să scapi dă sărăcie ?

— Ei, asta-i, mama ei dă sărăcie... Cum dracu să nu vreau ?

— Atunci, faci tot ce ți-oi spune io, mă, faci ?

35 — Fac, mă... fac... Mă vînd și diavolului, numai să scap dă gîrbaciu plesnit pă spinare. Uite, vezi tu vînătaia asta ? Și arată o dungă cam greu de lămurit pe obrazul lui negricios. M-a plesnit Bească, vătafu, d-am crezut că mi-a sărit ochiu.
40 Spune, mă, ce trebuie să fac ? Fac tot ce spui.

Ichim înțelese că e omul care le trebuia.

— Bă, ascultă, e aci în prăvălie, în colț, lângă ușa din fund, un om cu däsagii puși alături, uscat la față și cam bătrînicios. E omu lui Radu Căpitanu. Stă și așteaptă să plece lumea. P-urmă să
5 duce în pădure, vine cu doi oameni, care aduc niște cai dinspre Zimnicea.

— Dă furat? întrebă Miai, clătînîndu-se. Se simți înmuiat de nădușeală.

Ichim se mînie, crezînd că a scrîntit-o.

10 — Dă-te-n mă-ta, văz că ești muiere, nu ești bărbat. Buruiană ești, să să șteargă alții la șezut cu tine! (El a spus altfel.) Dă unde crezi tu, bă, că să cumpără sălbi dă aur pă trei rînduri? Și pucei fripți? Și iminei dă piele dă la Pitești? Vrei mai
15 bine să te ardă dă dimineață pînă seara logofătu cu gîrbaciu?

Miai tresări de parcă i-ar fi vîrit o sulă între spete.

— Spune, mă, ce trebuie să fac?

20 — Te duci în pădure cu el. Ieșiți pă portița dă după casă, la miezu nopții... Iei caii dă la ăia care vi-i aduc. Sunt patru cai buni dă călărie. Aștia sunt luați dă la un arendaș turc, dinspre Zimnicea. Mi-e teamă că l-au și omorît...

25 — Și unde-i duc?

— Stai, bă, să-ți spun. Nu te pripi. Nu te lasă nici ei să pleci cu una, cu două. Stai și aștepți cu oamenii ăia, care or fi, pînă ce omu ăsta din prăvălie, care pleacă și te lasă acolo, vine el cu alți
30 patru cai, care sunt în pădurea noastră, spre gîrlă. Sunt aduși anume dă pă malu Dunării azi, că e duminică și nu ies oamenii la cîmp și în pădure... Acu, sunt acolo cu trei oameni dă la Tîrgoviște, care i-au adus. Ai priceput, bă?

35 Miai se muie iarăși.

— Mă, dacă ne prinde? Io nu știu să umblu la cai.

— N-are cum să te prindă. Tu nu intri în grajduri să scoți caii... Ți să dau d-a gata... ăia să pricep...
40 Au fel de fel dă chițibușuri d-ale lor... Știu să dăsfacă lacătele... Amețesc caii, vîrîndu-le în nas

boabe dă mac... Apoi, cu alte dofotrii care ustură,
îi fac să alerge turbați... Tu n-avea grija asta. Tu
numai să înveți locurile dă trecere prin pădurea
Vlășiei și să cunoști oamenii cu care lucrezi. Da'
5 să-nveți tot, bă, ca să te descurci și noaptea...
Restu nu te privește... Restu îi privește pă alții.

Ichim nu-i spunea tot. Nu-i spunea că el era cel
care făcea treaba asta pînă acum, dar de cînd se
însurase cu Sultana vrea să se potolească, să-și guste
10 liniștit muierea pe care i-a dat-o norocul... Își fă-
cuse omul suma și vrea să se tragă spre ale lui.
Avea să cîștige și de-acum încolo destul, nu-i vorbă,
că legătura se chema că tot hanul o face. Dar nu
mai era primejdie să fie împușcat în pădure. Asta
15 nu i-o spunea lui Miai. Fiindcă puteau întîlni acolo
și alți hoți de cai, mai hoți decît ei, care n-ar fi
vrut să lase să le scape chilipirul.

Miai primi, și în noaptea aceea ajută la schimbul
celor opt cai. Dăduseră niște cîrlani durdulii ca
20 pepenii, cu picior tare de cal de munte și luaseră
în schimb patru cai înalți, de călărie, corciturii ară-
pești.

Așa fu începutul...

FLĂCAI ȘI FETE LA FURCĂRIE

Până înspre Sfintu Nicolae, Miei făcu vreo cinci drumuri de-a lungul Vlăsiei către Zimnicea. Noii lui tovarăși erau mulțumiți de el. Era iute foc și prindea ușor. Îl găsi Crăciunul cu o punguță cu galbeni pe care o purta, cu baierele petrecute pe după gît, la piele, pe subt cămașă. De cîte ori putea, se ascundea ca să-i vînture în palmă, să-i facă fișicuri, care-i mîngîiau degetele. În ce privește zestrea, Nedelcii căutau să-l tragă în capcană, socotea el, silindu-l să se mute la han, în odaia în care dormea Petruța cu plodul ei. Dar el vrea casa lui... De asta făcea tot ce făcea acum... Vrea așternutul lui, o căsuță a lui, cu lacăt, că văzuse și asta la tîrg, ca să-l pună la ușă dacă vrea. De cum se desprimăvăraseră în martie, se puse pe lucru și făcu cîțiva pari pe care-i împlîntă prin partea lui de loc, ca să se știe că e locul lui. Avea de gînd să facă mai tîrziu și gard... În sat numai vreo treizeci de gospodari aveau gard. Gardul era întiul pas spre îmbogățire. Cine avea gard avea curte, putea să ție vite, găini, purcel, putea să sădească pomi. Ce poți să ții în bordei? Iată, frate-său, mai mic cu trei ani ca el, avea o cocioabă cu prispa de două palme ridicată de la pămînt, dar se chema că e căsuța lui, avea și tindă... Avea și un gard de mărăciniș numai, căci lupta din greu cu oamenii boierului, trudea

pînă la istovire pe cîmp... Își ținea vitele, doi boi și o vacă, subț un fel de umbrar în spatele casei, iarna mereu cu frica să nu le afle dimineața sfișiate de lupi. Porcul îl ținea în odaie cu el, cu nevasta și copiii, cele patru, cinci găini și un cocoș, care vara dormeau în corcodușul sălbatic din băta-tură, că le făcuse un fel de scăriță, ca să se poată urca, se vîrau subț patul de scînduri, așternut cu un țol, pe care dormeau de-a latul Miei și Toma.

5
10
15
20
25
30
35
40

Acum Miei începu cu gardul. În primăvară, cîțiva oameni de la deal începură să aducă în carele lor birne groase și pe urmă nuiiele lungi... Dădu să-i lucreze un dulgher tocuri pentru uși și ferestre... Cumpărase și două stive de șindrîlă. Nimeni nu se mira cum de poate face Miei atîta risipă de bani. Era ginerele lui Nedelcu. Toată ziua, căci pusese om în loc să-i facă toate podvezile, robotea între stivele de lemn. Muncea fără nici o socoteală pentru casa lui. Însăpămîntat de atîta dirzenie, Nedelcu îi făgădui că, dacă el își face singur casa, îi dă zestre Petruții șase boi, doi cai, cincizeci de oi, o scroafă cu purcei și două lăzi cu de-ale casei.

În april, cînd pădurea nu era încă înfrunzită, Miei făcu trei drumuri la Giurgiu. Aduse nu numai cai, în schimb, ci și cîte o traistă cu scule scumpe ; de aceea partea lui era și mai mare. Cunoștea acum temutul codru al Vlăsiei de la Zăvoiu Dihorului la Giurgiu și de la Zimnicea la Ploiești, cum cunoștea zăvoaiele de peste gîrlă... Radu Căpitanu îl plăcea, dar nu vrea să se facă haiduc. Cerea numai plata cuvenită, așa cum fusese înțelegerea Radului cu Nedelcu. Aci înșelăciune nu încăpea... Totul se făcea, e drept, cu ochii închiși, dar pe încredere. Între hoți lucrurile merg strună numai cîtă vreme e încredere. Nu ai timp să cercetezi îndeaproape, iar multe nici nu le vezi. Dar și cînd tovarășii îl află pe unul de minciună, omul e pierdut și, în orice caz, despre daraveli cu el nu mai poate fi vorba.

Tot ceea ce era furat din jos, dinspre Dunăre, era trecut de oamenii lui Radu Căpitanu, care cunoș-teau toate potecile munților, pe drumuri împădurite

5 în orașele și târgurile de subt munte... Acolo se pierdea urma lucrurilor și a animalelor. Radu Căpitanu era și negustor în felul lui, și după ce a făcut avere mare s-a predat, a făcut anii de închisoare, nu mulți, căci a plătit bine pe judecători, și a fost singurul haiduc, alături de Jianu, care a murit de bătrînețe în patul lui.

10 În scurtă vreme, Miei avea să înceapă ridicarea căsuței și se hotărî nunta pentru duminica de dinaintea Sfîntului Constantin.

15 Sultana se întorsese și ea de la Pitești, unde-i plăcuse să stea mai mult decît a vrut Ichim. L-a văzut pe Miei cu ochi de rudă și de prieten... Glumeau unul cu altul și toți ai casei făceau haz de veselia lor. Pe amîndoi banii îi învioraseră și îi făcuseră parcă mai frumoși. Petruța o mînca din ochi pe cumnată-sa și, deși era mai matură decît ea, îi asculta sfaturile acum cînd își pregătea găteala de nuntă... Ichim era tare mulțumit de cum se descurcaseră ițele. Avea nevasta pe care și-o dori-
20 rise, își măritase sora și căpătase și un om de ajutor.

25 Cu vreo două săptămîni mai înainte fuseseră între socru și ginere oarecare neînțelegeri și chiar certuri. Nedelcu ar fi vrut să facă o nuntă în toată legea ei, să se ducă pomina, dar Miei și frate-său Ion ar fi vrut ca să se facă totul mai molcom, mai cu socoteală. De... mireasa are un plod de doi ani. Nu era însă chip de înțeles cu Nedelcu, care spunea
30 că el plătește toată nunta... că dă oricît, dar să fie după obiceiul locului, cu tărăboi mare, cu colăcari, cu podoabe de fată mare, cu slujbă mare la biserică, cu căruțe împodobite cu brad, care să poarte nunta prin patru sate, cu lăutari care să cînte trei zile.

35 Ion aflase că satul se cam prăpădea de rîs.
— Și cu rachiu roșu, nu? întrebasese mucalit lo-
gofătul Dobre pe Ignat Secu și povestea asta la toată lumea. Nu bănuia că o să fie tocmai el naș.

40 Un singur lucru vrea să facă Nedelcu după dă-
tina din părțile de jos. Masă cu dar. Oamenii fu-
seseră vestiți și-și arătau, scuișind cu silă, obrazul :

bogătanul tot bogătan, tot cărpănos. De unde să aducă oamenii săraci daruri ?

5 Fusesse acoperit din nou umbrarul din curte, unde țineau vara vitele, cu frunziș proaspăt. Puseseră frunziș mult și pe umbrarul din fața circiumii, unde aduseră și trei care cu nisip. De dimineață, când fu cu fedeleșul — cu legătura — cântară scripcarii și clarinetistul, adus de Nedelcu, la socru și la mireasă, pe unde umbla plosca. Când vrură să cînte 10 la fratele mirelui, la Ion, acesta îi goni... Ciudat om era de felul lui și acest Ion. Închis, tăcut, morocănos, avea nasul mare de parcă ar fi fost frate cu Ichim și Restea și era oarecum tot bălan sau, mai bine zis, fața lui ciupită adînc de vărsat părea leșioasă... N-avea buze parcă, ci numai o tăietură 15 care cînd se deschidea arăta dinți puternici. Dealtfel, tot capul îi părea lucrat în inimă de stejar. Se bucura în sinea lui că, în sfîrșit, Miai se cumițește și ia o nevestă bogată, dar nu arăta. Nedelcu îi dădu 20 lui Ichim în grije anume, că Restea fiind flăcău vrea să joace cu fetele, să fie cu ochii în patru, să-și aleagă oameni pe trei zile cu plată — fiindcă nu vruseră să aleagă cotoier dintre nuntași — să nu facă risipă cu vinul și mîncarea.

25

•

Nedelcii nu era deloc iubiți în sat. Firea lor era prea deosebită de a sătenilor din partea locului. După zece ani de viață laolaltă, erau socotiți tot străini de sat. Nu era iubit nici Miai, tocmai fiindcă 30 se ținea prea mult de satele din deal și fiindcă era din cale-afară de muieratic. Acum, în afară de doitrrei bărbați, ca alde Ion Firu și alde Ignat Secu, nici ceilalți din sat nu erau ușă de biserică. Dar nici nu-și făceau de cap ca Miai... Se mai fereau de 35 lume... nu umblau după muieri cu scripcarii după ei. Nedelcu știa toate astea și se cam temeă că n-o să vie lume la nuntă. Cît privește pe flăcăii satului, îl urau pe Miai cum urăsc cocoșii eretele. Fiecăruia îi era frică pentru puica lui. De aceea fură bucu-roși cînd Stanciu al lui Cluțu hotărî să se facă o 40

furcărie anume, ca să se înțeleagă toți flăcăii și fetele dacă să meargă la nuntă ori ba. (Se zicea, se vede, furcărie, fiindcă mai demult, cândva, veneau femeile și fetele cu furci de tors și cu andrele pentru împletit.)

5 De trei ani de când ieșise la horă fata lui Dedu pescaru, Rița, furcăriile se făceau numai în fața bordeiului lor, căci de când se măritase Sultana, ea rămăsese fata cea mai frumoasă din sat. Era cam
10 scundă, cam plinuță și totuși ușoară ca flacăra. Și totul era rotund în ea, de parcă ar fi fost dată la strung : capul cu coade scurte și grele, de păr bălai, fruntea, obrații, umerii. Prin cămașă, rotunzi, i se ghiceau și sinii, care sîciau ochii flăcăilor, ro-
15 tunde îi erau și șoldurile împlinite subt catrință și vîlnic. Și toate pe fața ei păreau trase meșteșugit cu o pană ușoară : sprîncenele lungi, pleoapele, urechiușele, gura mare. Ochii verzi-căprui îi jucau drăcoși, iar buzele, cu înconjur limpede ca de floare,
20 zîmbeau din te miri ce. Nu se hotărîse încă și nu se dădea pe față pentru nici un flăcău, deși se părea că îi place Stanciu mai mult decît ceilalți. Cînd vorbea însă cu Drăgan al lui Ignat Secu, care se făcuse un flăcău voinic, dar cam tăcut, fata surîdea mereu,
25 și asta putea să fie un semn. Seara, cînd au văzut focul aprins de Stanciu și Oagea în fața bordeiului de pe malul eleșteului, flăcăii și fetele din sat au început să se adune... Obiceiul era ca fata la poarta
căreia se face furcăria să iasă la foc cea din urmă...
30 așa că arseseră două tîrne de crăci uscate cînd ieși și Rița din bordeiul de subt plop ; căci bordeiul lui Dedu era subt un plop negru, mare și rotat ca un stejar. Aci se povestea de obicei de cîte au fost prin sat, că erau unii flăcăi și fete care știau tot,
35 iar cei care nu știau aflau la furcărie tot ce era de aflat. Fetele și nevestele tinere veneau acum mai puțin cu furci ; coseau cămăși, ori mai împleteau, că era, de la vîlvătaia focului, o lumină ca ziua. Se spuneau și ghicitori și se făceau glume uneori cam neobrăzate, cam de rușine... După ce glumeau, lucrau sau povesteau, unii dintre ei își urcau fetele în

plopul cu crăci groase și se giugiuleau și se pupau, ascultînd cum cîntă Rița ori Lica, sora lui Stanciu, sau privind pe băiețandrii și codanele care aci învățau să joace înainte de a ieși la horă.

5 Flăcăii fură mai toți de părerea lui Stanciu că nimeni din sat — adică dintre ei, cei tineri — nu trebuie să meargă la nuntă... că Miai s-a înșurat prea tîrziu.

10 — Bia, bă, că dă ce vă e frică tot nu scăpați, rîse, cu douăzeci și patru de măsele, Safta lui Firică, voinică și nerușinată ca o văduvă, deși nu avea decît șaptesprezece ani. Ehei, cînd o intra dihoru ăla în găinile voastre... o să fie vai și vai...

15 Vasile, fratele Riței, Peștefript, cum îi spuneau de vreo doi ani, de cînd într-o seară le dăduse la furcărie cîte un pește fript, că era după revărsarea Argeșului, și cum i-a rămas numele apoi, care era în dragoste cu Safta, vru s-o plesnească peste obraz, dar nu o ajunse.

20 — Mamă... mamă... că tu atîta aștepți... Să te întinzi cu el. Să știi, fă, că mie nu mi-e frică dă pliscu lui... mor cu el dă gît și pă tine te dau tocată la pești.

25 Cît lumina focul, se văzu venind de-a lungul Gîrloagei Mitru, cumnatul lui Toma, care tîra după el un copac, un copac fără frunze, ale cărui crăci negre ridicau praf în urma lui. Aducea din marginea pădurii un arțar uscat, ca să-l puie pe focul furcăriei... Chiuia ca un năzdrăvan, ținînd toporul deasupra capului. Săriră flăcăii să taie crăcile, dar vlăjganul nu dădu toporul la nimeni.

30 — Fugiți, mă... nu-l dau, că-l pierz... Și-i amenința pe toți în glumă... Tăia singur crăcile, pe care fetele le aruncară pe foc, de unde țîșni o nouă vîlvătaie, care lumina și o parte din apa eleșteului, pînă spre malul celălalt, unde se vedea o luntre...

35 Cei de față îl văzură apoi pe Mitru, înalt și cam subțire, cătînd, cu privirea iscoditoare, printre umbrele culcate pe iarbă, mai pe lături, apoi pe bordei
40 și, cînd văzu că nu e cine vrea el să fie, se uită

și în plopul rotat ca un stejar care aproape că acoperea bordeiul.

Ca să-l necăjească, Vasile, făcînd semne celorlalți, îl îndemnă s-o caute în stufiș.

5 — Vezi, mă, că e cu Drăgan în luntre.

Începură să rîdă toți cînd văzură că Mitru încremenește în lumina flăcărilor, neștiind dacă e glumă ori e de-adevărat ce spune Vasile... Începu să rîdă nătîng de bucurie cînd roaiba și bondoaca
10 de Zamfira — cu care vorbea el — ieși din bordei, unde se ascunsese dinadins, ca să vadă dacă-i pasă de ce face ea.

Se auzi de subt un arin lăturalnic glasul lui Drăgan :

15 — Ei, ce facem, mă, mergem ori nu mergem... ?

Safta lui Firică, bălană și zdravănă, care venise cu furca, dar nu torcea, că nici n-o prea lăsa în pace Vasile, fu de părere că trebuie să meargă...

— Păi, mergem, dă ce să nu mergem ?

20 Flăcăii cam mîrîiau.

— Mă Vasile, fu de părere Oagea, astea din sat mor toate să meargă la nuntă...

— Parcă numai noi ? Da' alea din alte sate n-ar vrea să vie... ? Mi-a spus o nevastă dă un cîntec care
25 să cîntă p-acolo printr-un sat dă la deal, nu știu pă unde... Și Rița începu cu glasul limpede, șireată ca o văduvă :

Mama-mi zice, Radă, bia,

Ce tot ai cu albia ?...

30 Deseară vreau să mă lai,

Că-i prin sat neica Miei.

Fetele riseră toate, dar se vedea limpede că în sinea lor înțelegeau zăpăceala și graba fetelor din deal.

35 Vasile, cam acru puțin, fu de părere să-i facă și ei un cîntec lui Miei. Cel mai iscusit în asta era Mitru.

— Mă Mitrule, hai să-i scoatem și noi un cîntec lui Găman.

— Ce cîntec?! întrebă mirată Safta, neîncrezătoare.

— Păi uite, cam așa...

5 Vasile se scărpină în cap, pe gînduri, și pe urmă spuse cam încurcat, îngînînd un vîers prea săl-tăreț :

Ți-a plăcut, mă neică, banu,
Și te-ai însurat cu sluta...

Safta plescăi disprețuitoare din buze.

10 — Eah... nu merge.

Dar Mitru, care rămăsese cu ochii în jeratecul care pilpia cu flăcări mici ca pe o vatră, țîșni :

— Stai... e mai bine așa... Iote :

15 Ți-a plăcut, mă neică, banu,
Și-ai luat sluta cu toptanu...

Asta le plăcu la toți... Flăcăii chiuiiau de mulțumire. Se porniră pe cîntat...

Mitru, care se lăsa de obicei rugat, se lăsă în cele din urmă înduplecat de Zamfira lui.

20 Era în sat de la vîrsta de zece ori unsprezece ani, dar tot vorbea altfel decît zăvoienii aceștia dintre Argeș și Sabar. De aceea mai șovăia uneori, căci pe urmă rîdeau de el. Nu spunea ghine și copchil ca soră-sa Stanca, dar tot își mai da în petec.

25 Începu cu un glas cald și priplit, parcă mai mult din cap, cîntecul care le plăcea la toți :

Oof... dodă... dodă și iar dodă...

Cît e Argeșul dă mare,

Haz ca Săbărelu n-are ;

30 Săbărelu mititel,

Să-nfundă dragostea-n el,

Săbărelu cu dulceață,

Trece iarna și nu-ngheață.

Foaie verde didițel,

35 Ce cați lele-n corlățel ?

Cat o vacă ș-un vițel,

Ș-un drac dă ibovnicel...

Și mă uitai pă Sabar,
Văzui săbărencili,
Unde nălbesc pînzili,
Și ridică fustili,
Dă le vezi picerili,
Albe ca fuioarili,
Că mă prinde frigurili.
Dă friguri cad și mă scol,
Dă dragoste cad și mor.

5

10 Știau că s-a sfișit și începură hohotele de ris ;
rîdeau mai ales fetele.

— Iotă-te cum rîd „fetili“, făcu Drăgan cu ochiul
și rîse cu un glas gros ca al lui tată-său.

15 Dar vlăjganul de Mitru, îndrăcit și mînios, nu se
opri de data asta și făcu semn cu mîna că mai are
de cîntat ; apoi, uitîndu-se lung la Zamfira roaibă
și țîțoasă, care-i plăcea lui atîta, începu iar :

Dar-ar Dumnezeu d-o ploaie,
Să vie Sabaru mare,
20 Să-mi ia podu dă la vale,
Să rămîie numai parii,
Numai parii, pârugenii,
Să să-nece săbărenii,
Să rămîie-o săbăreancă,
25 Una dă mi-e mie dragă...

20

25

Se năpustiră toți asupra lui, ghiontindu-l. Rița,
voinicoasă, îi puse mîna în piept, chipurile, ca să-l
răstoarne. Safta strigă la ea :

30 — Fă, nu-ți pune mintea cu nărodu, că ăsta cînd
te-o răsturna, te ară și te seamănă.

Se potoli și hîrjoana...

Veni rîndul Riței, care, pînă mai an codană, era
acum limba satului. Ea scornea cele mai multe cîn-
tece... Furcăria se făcea în fața bordeiului ei, nu
35 numai fiindcă era fata cea mai frumoasă din sat,
după ce se măritase Sultânica, dar și fiindcă și ea
cînta tot atît de frumos ca și fata lui moș Truță.
Dar acum nu izbuti să găsească ceva pe seama lui
Mitru, cu roaiba lui.

Stăruiră apoi să cînte și Maria lui Mînjoc... Deși nu avea decît douăzeci și doi de ani, Maria era văduvă de trei ani, că-i murise bărbatul de oftică. Era o femeie amărîtă, de parea mai bătrînă decît era. O socoteau unii și pe ea atînsă de boală... Tată-su era om cu stare și-i dăduse zestre bunicică. Ar fi putut să se mărite iar, cu orice flăcău din sat, însă ea nu mai putea după Vasile, cu care fusese în dragoste cu vreo două veri mai înainte... Dar flăcăul pescarului, după cîtăva vreme, cînd o văzu pe Safta înflorită ca un măr domnesc, nu se mai uita nicidecum la biata Maria, care tînjea de dorul lui. Era prea mîndră și nu vrea să arate tuturor că ea, fată de om cu stare, se prăpădește după Vasile al lui Dedu pescarul. Venea la furcărie, ca atîtea alte neveste și văduve tinere, dar ea aducînd totdeauna furca și prefăcîndu-se că toarce, numai și numai să fie lîngă Vasile măcar o seară...

Se parea că au și obosit toți de cîntece glumete pe seama celor din sat, mai cu seamă a logofeților de la curte, care-i îndemnau la muncă, pocnind din gîrbaci ca la vite, cînd se auzi glasul Mariei adînc și ușor înlăcrimat, începînd tărăgănarea altoită cu durere a doinei, cu un o lung, prelung, întors în inima ei ca un cuțit, răsucit apoi în vorbele pe care satul le și uitase de anul trecut de cînd le cîntase fata unchiașului de pe Argeș, cel care murise în sat la ei. Zise de cîte două ori fiecă rînd de vorbe. Spre mirarea tuturor, parcă nemaiputîndu-se stăpîni, înlocui pe „Ioane“, cum era în cîntec, cu „Vasile“ :

O... foaie verde foi de cimbru...
Vasile, bătu-te-ar sfintu...
Ce te ții atît dă mîndru ?
Că la tine nu mi-i gîndu...
35 Ooof, Leano... Lino...
Că gîndu dă l-aș avea,
Mai bine m-aș spînzura...
La marginea drumului,
Dă craca pelinului...
40 Ooof, Leano... Lino...

Cine-o trece să să mire,
Ce năcaz a fost pă mine,
Cîte cazne și amar,
Cîtă dragoste-n zadar...

5 Era în glasul acesta o durere altoită care depășea
făptura femeii. Venea dintr-o adîncime de început
istoric, fără îndoială, în care își avea înfipte rădă-
cinile. Fără acele tărăgănări prelungite, spijinite pe
10 unele jumătăți de cuvinte, fără acea zestre venită
din adînc de veacuri, pe care o aduc acele „foaie
verde“, „și-am zis verde“, ca și alte „chemări“, care
își au noima lor, chiar cînd par fără nici o noimă, ca,
de pildă, în „Foaie verde lemn uscat“; fără aceste
15 „chemări“, fără acel o prelungit din străfundul tim-
pului, ca o chemare, fără tot ceea ce doina aduce
ca o zestre a trecutului (deasupra căreia plutesc
vorbele schimbătoare, ca valurile peste matcă), cîn-
tecul poporului nu mai este el însuși, cum o tulpină
20 retezată nu mai este copacul viu. În acest cîntec
omul este el, dar laolaltă cu tot ceea ce a fost și
cu toți cei de azi asemeni lui. Din cîntecul căptușit
cu tot trecutul, în vremuri de răstribite, omul obidit
și neștiutor de carte își adună hrana pentru inima
25 lui, își limpezește pentru el însuși propria lui sim-
țire, adîncind-o. Cîntîndu-l îl încarcă cu întoarceri
și răsuciri ale viersului, iscate din simțirea lui, ca
o lăută adăugitoare, și uneori îl întoarce, acest
viers, dintr-o unduire, dintr-o legănare de jale, în-
30 tr-un chiot prelung, prevestitor de răzmeriță.¹

¹ Credem că se înțelege de aci că acest cîntec al poporului
nu este un produs încheiat, rotunjit, ci este un fond sta-
tornic de poezie și muzică, un organism viu, numai o
35 parte din vorbe și din modulații înnoindu-se uneori, dar
negreșit în consonanță cu întregul, așa cum se înnoiesc
în decursul anilor celulele organismelor care se dezvoltă.
E, cu alte cuvinte, creație continuă.

40 Fără această zestre a trecutului, care îi dă cîntecului
popular un iz de pămînt reavăn, cîntecul poporului este
orice, dar nu mai este el însuși... O făptură de bronz, în-
verzit, a fost găsită adînc în humă, și miini nepricepute

Se mai certară din nou, dacă să meargă ori nu la nunta lui Miai. Pînă la urmă cuvîntul potrivit veni de la negricioasa și sfioasa de Lica. Zîmbi cuminte cu fața ei lungă și gălbicioasă.

5 au scuturat de pe ea pămîntul tot, lustruind-o și gătind-o cu poleială galbenă. E ceea ce a făcut burghezia culturală la noi cu „dorul“ cîntecului popular, pe care l-a desprins și l-a inzorzonat după gustul ei. „Du-te, dor, la badea-n sîn“ și altele la fel. Înșă un „dor“ corcît cu tralala nu mai
10 e cîntec al poporului, e un dor individual, nu o simțire laolaltă. Pe de altă parte, e fără noimă și acel fetișism estetizant al oricărei silabe rurale, cacofonice... Este treaba oamenilor de știință să culeagă, cu o tehnică riguroasă, folclorul, dar ceea ce trebuie să se știe e că nu orice produs folcloric este artă populară, care este izvorul artei de
15 totdeauna. Științistii au strîmbat, pe vremuri, prea mult din nas, vorbind despre culegerile de poezie populară ale lui Alecsandri. Fapt este că aceste poezii, culese și ușor modificate de el, sunt vii și citite și astăzi, pe cînd multe
20 din colecțiile sistematice, dinspre sfîrșitul veacului — pe care, dealtfel, culegerile lui nu le-au împiedicat în nici un fel, căci actul poetului n-a eliminat și nici n-a alterat obiectul — dorm în tomuri groase. Alecsandri n-a greșit sporind frumusețea poeziilor culese de el, fiindcă fondul artei poporului poate fi sporit de către poeți, cîntăreți și
25 compozitori, de oricine, dar numai în măsura în care aceștia țin seama de legile lui de formație, și în acest mod cel ce a colaborat efectiv cu viersul românesc se arată el însuși ca un participant la esența creației românești...
30 indiferent, dealtfel, care e obîrșia lui. Prin culegerile lui de poezii obștești, Alecsandri s-a dovedit a fi, în acel ceas, în afară de propria lui operă, care nu e vizată aci, floarea extremă a poporului său.

35 Poate tocmai fiindcă era această floare extremă a poporului său, Alecsandri a simțit și ce funcție unică juca, într-acea vreme de asupra, cîntecul în viața rumânilor. Căci, în pragul lui 1848, suntem, din pricina vitregiei istorice, la o culme a cîntecului poporului. Seva unui popor obidit, ținut cu vrăjmășie în întuneric, își împlinea cum
40 putea nevoile de expresie și comunicare, iar felul amar în care își împlinea aceste nevoi caracterizează epoca însăși.

45 La un popor robit, aproape în totalitatea lui analfabet (căci erau puține excepțiile), prin nepăsarea și prin voînța stăpînitorilor (fiindcă boierii reformiști erau doar o floare de primăvară), care are atîtea de spus, cîntecul trebuie să înlocuiască cititul, să înlocuiască fondul de cărți al altor popoare ceva mai norocoase. Îndeplinește

— Mă, voi ar trebui să vă bucurați că acum își toarnă apă-n vin... că vrea să intre și el în rîndu oamenilor... O fi simțind și el c-a îmbătrînit flăcău. Atunci, dă ce să nu mergeți ?

5 Pînă la urmă fură de aceeași părere și ceilalți. Flăcăii se legară să fie toți călări, să așeze pături pe cai și să le lege cu chingile cu scări. Drăgan împrumută un cal de-al lor și lui Peștefript, că
10 Dedu n-avea decît o iapă bătrînă, cu care căra papură și uneori peștele la curte. Hotărîră să vie toți cu brîne roșii și opinci nepurtate. Fetele să se încingă cu bete roșii cu albastru.

funcția volumelor de poezie, pe marginile cărora cititorii își înseamnă versurile și strofele în care se regăsesc, căci
15 întotdeauna pe paginile cărților s-au îngemănat, la orice depărtări, mințile și inimile bucuroase de a se descoperi, unele pe altele, semene.

Dar mai ales în această epocă de dinaintea lui 1848, cîntecul poporului ține locul foilor tipărite, care ar fi trebuit să fie multe, căci pînă în 1828 nu era nici una, iar
20 pe urmă au fost doar cîteva.

Locul sutelor de mii de foi tipărite care au lipsit l-a ținut cîntecul, care era în felul său o foaie cîntată. Rumânul arde să-și spună amarul și vrea să-i spună Măriei, puicuței, mindrei, că o iubește. Are nevoie de un mijloc de comunicare, și nevoia i-o împlinește într-un sens doina satirică și cîntecul bătrînesc, într-altul, doina de dragoste... Un cîntec al poporului nu e „frumos“, nu e un tril, un joc de sunete plăcute... E un mijloc coplesitor de comunicare. De nenumărate ori viersul este o epistolă
25 nescrisă de dor, cu tîlcul ei pentru cel care-l cîntă și este o epistolă primită și gîndită din nou pentru cel care-l ascultă... Unii îndrăgostiți romantici își propuneau, cînd unul pleca în călătorie, să privească mai tirziu o aceeași clipă, oriunde s-ar găsi ei, luna... Cînd doi care se îndrăgesc
30 ascultă în același timp doina de dragoste, ei fac același lucru.

De la sat la sat cîntecul se încarcă de sensuri adăogate de către cei care l-au cîntat, pierzînd uneori altele, și
35 pînă la urmă acest cîntec poartă cu el o dragoste, o pa-timă, care sunt ale poporului însuși.

NUNTA DE LA HAN

Toată dimineața, mireasa și cumnată-sa Nița, cum o răsfățau acum Nedelcii, și-o petrecură cu găteala, așteptînd să vie Miei cu colăcerii să ducă nunta la biserică. Petruța își adusese de la Pitești

5 încălțăminte nouă și o maramă spumoasă de borangic, cît un cearceaf... cumpărată de la niște rucărence. Avea o cămașă albă ca zăpada, de inîșor, cu rîuri de mătase albăstrie și bete cu mărgele de la Zimnică, iar în față, pe poale, un vîlnic negru de

10 lînă, înflorat cu arnici roșu și verde. O pieptănase Nița, întinzîndu-i greu părul bătos ca niște vițe de capră, ca să-l prindă apoi într-un conci sus. Îe încondeiase la sprîncene cu nucă arsă și își dăduse niște suliman pe față, adus cîndva de Ichim de la

15 Giurgiu. Sultana își adunase și ea părul la ceafă, dar nu-l strînsese în conci, ci își legase coadele groase una peste alta. Avea o iie de borangic galben, cu rîuri de mătase, în culoarea mărului crud. În fața rotundă i se vedeau mai întii sprîncenele

20 groase, și dedesubt, apele verzi ale ochilor mari. Trăsese iia în jos, ca să apese puțin sîinii plini, care se vedeau prin pînza mătasei ca niște gutui... Deși se făcuse cam lată în șolduri, fotele de lînă, bătută cu fir auriu, îi cădeau bine, că era dreaptă

25 în față, nu avea burtă deloc... Purta în picioare

cizmulite roșii, cum nu se mai văzuse în sat, aduse tot de Ichim de la Giurgiu.

*

5 Dinspre sat se văzu un nor de praf și apoi se
auziră lăutarii și tropotele cailor. În frunte venea
călare Miai pe un roib subțire și înalt (era calul de
ginere, dăruit de Nedelcu), și după el colăcerii,
10 vreo douăzeci de flăcăi, care erau îmbrăcați cam
la fel, în cămăși albe de pînză, încrêțite, în ițari,
opinci și brîne roșii. Călăreau cîte patru ca ostașii.
Stanciu și Oagea căpătaseră de la Restea pistoale
și trăgeau focuri chiuind. În urmă, căruța cu lău-
tarii și vreo două muieri, nuntașe. Orațiile au fost
15 spuse de Peștefript, că-l învățase soră-sa Rița... De
la han, mireasa și toți nuntașii s-au urcat în cele
opt căruțe împodobite cu verdeață, caii avînd ca și
ai călăreților, legate de căpestre, ștergare de bo-
rangic... Au ocolit prin trei sate pînă la Puțu cu
20 Salcia, trecînd cu chiote și cîntece de lăutari și
s-au întors la biserică.

După ce Miai a luat în brațe mireasa și a dat-o
jos, ajutîndu-o să urce și cei cîțiva pași, din drum
pînă pe dîmbul înverzit pe care era biserica, au
25 coborît și nuntașii. Căruțele și caii au fost duși în
jos în poiana răscrucii.

Nuni fură logofătul Dobre și nevestă-sa, Lisa-
veta. În vreme ce erau în biserică, tot satul s-a
înghesuit, de se strivea lumea, ca s-o vadă pe
30 Petruța mireasă și pe Găman cu pirostriile pe cap.
Dar cei mai mulți rămăseseră afară, în curtea bi-
sericii și pe drum.

Pînă să se joace „Isaia dănțuiește“, soarele, care
arsese toată ziua, fu năpădit de nouri grei, aduși
35 de un vînt năprasnic, cerul tot se învineți și fu
apoi o năruire de trăsnete și tunete, după care
începu să toarne cu găleata. Nu putură ieși din
biserică timp de un ceas. Nimic nu s-a ales din
alaiul nunții. Mulți se descălțară și coborîră ripa
40 în picioarele goale, cu ismenele suflecate ori cu
poalele catrințelor în cap...

Acasă fu alt bucluc... Umbrarul pregătit în curte
fusese năruit de ploaie, și pînă la el erau numai
băltoace, așa că fu nevoie să se pună masa numai
în circiumă și în odaia de alături, din care se sco-
5 seseră numaidecît paturile cu rogojinile de pe ele.
Musafirii trebuiau acum împărțiți în două încăperi
și nu fu lucru ușor. În odaia în care fuseseră pa-
turile aveau să fie mai puțini. Nunul mare, nuna,
socru, cumnații și cumnatele și cel mult zece-doi-
10 sprezece nuntași... Frunțașii satului. Restul avea să
se înghesuie în circiumă. Fu greu de tot, căci toată
lumea vroia să fie în odaie, unde se așezase o masă
așternută cu pînză, în fruntea căreia aveau să șadă
Miai și Petruța, iar în dreapta și în stînga lor,
15 nunul mare și nuna, astfel ca să fie văzuți și de cei
din prăvălie. Oricum încercară însă fură și destui
nemulțumiți. Eftimie Șoricaie, cătrănit rău, negru
la față, căci avea să mănince în prăvălie, își smulse
muierea și se îndreptă spre ușă.

20 — Hai, fă, acasă... că n-am slugărit la ușa lor,
să mă puie în coada mesii, la un loc cu pomanagii
satului.

Bătrînul Nedelcu îi puse mîna pe umăr, îl smuci
de era să-i cadă pălăria din cap și-l trînti pe un
25 scaun.

— Stai aici, mă neisprăvitule, și ascultă ce spun.
După aceea strigă cu glasul lui de buhai, către toți :
Mă... dîncolo e masă cu dar... Cine vrea să pof-
tească acolo.

30 Asta cam potoli lumea. Chiar Eftimie Șoricaie
se cam codi puțin. Nevastă-sa, cînd văzu însă că
tot stă pe gînduri, bănui cam ce are de gînd și-l
înghesui să se așeze ca lumea pe scaun. Îi era frică
să nu se lase ispitit, că-i știa felul.

35 — Dă unde o să mai dăm noi și dar... ? Că nu
avem, afară dă boi, dacă mielușica.

Eftimie își pocni cu unghia obrazul chiar lîngă
pruna de șorici.

40 — O să dăm mielușica. Dă ce dracu mai mîncăm
tot anu mămăligă și cu ceapă dacă nu putem să
fim și noi, dîn cînd în cînd, oameni ?

Se ridică și o trase după el dincolo.

Toți țineau să fie în rînd cu oamenii, dar, cum cei mai mulți știau că n-au de unde, și-au îndesat pălăriile pe frunte și au rămas locului. O dată bea și mîncă omul pe socoteala lui Nedelcu.

Femeile ajutătoare aduseră străchini mari cu ciorbă, pe care le puseră pe masă, iar un argat, pe care-l avea Nedelcu în curte, mustăcios și uscat, aduse atîrnate de gît patru ploști, lucrute frumos cu fierul roșu și împodobite cu verdeață, pe care le puse dinaintea mirilor și a nunilor, logofătul Dobre și Lisaveta, nevastă-sa, care ședea în stînga și în dreapta mirilor, în lungul mesei.

Vechilul moșiei, unul nou, venit în sat numai de șase luni după răzmeriță, care era în stînga, între nună și popa Gheorghe, ridică plosca și, înainte de a bea, strigă :

— Noroc, să fie într-un ceas bun...

Se auzi o larmă veselă, și cuvîntul „noroc“ fu învălmășit pînă se pierdu. Ar fi trebuit ca al dintii care bea și spune „noroc“ să fie popa Gheorghe, dar în fața vechilului curții, popa Gheorghe nu era decît un țaran, pe care nu-l poți plesni cu harapnicul, e drept, dar poți să strigi la el și poți să-ți bați joc de sfinția-lui.

Cînd vechilul trecu plosca popii Gheorghe, acesta prinse totuși prilejul să spuie o vorbă potrivită :

— Mă, a plouat la nunta voastră... Țasta e semn bun dă sus, mă ! Să fie cu noroc.

Un timp cîntară lăutarii ceva nelămurit, ca un ison al ploii. Pe urmă nu se mai auziră decît izbiturile lingurilor în străchini și clempănitul fâlcilor. În prăvălie lumea era mai nerăbdătoare, că nu se aducea încă nimic pe mese. În fața prăvăliei, sub umbrarul vechi, de scînduri, flăcăii și fetele, ascultînd lăutarii, așteptau să se înceapă jocul, după ce Restea îi liniști pe toți, că e mîncare destulă pentru toată lumea și că, oricum, pune el deoparte pentru ei.

După ce frunzașii nunții se săturară, limbile se dezlegară și începu să se pomenească despre alte nunți rămase în amintirea satului. Apoi se auziră
5 glume hazlii pe socoteala celor de față. Se înțepau unii pe alții și nimeni nu se supăra.

— Mă Duță, ia spune, mă, cum s-a speriat Eftimie Șoricaie d-un iepure.

— Să vedeți, se grăbi Duță Căciulămare, de frică
10 să nu-i treacă rîndul... Eftimie dormea subt gorunul dă pă marginea rîpii... Un iepure, speriat și gonit dă oamenii care-l văzuseră în porumbi, sări drept în capul lui Eftimie, care, fără să se trezească, îl prinse în brațe. Cînd dăschise ochii năuc
15 și să văzu cu iepurile în brațe, fără să știe ce e, îl aruncă cît colo și începu să urle speriat : Dracu, dracu... și-și făcea cruci. Aruncase iepurile într-un lăstăriș. Să crede vîntor, da' ăsta e singurul iepure pă care l-a vînat în viața lui.

20 De trei ani, Duță povestea întîmplarea asta, cînd avea prilejul, și totdeauna lumea rîdea să se prăpădească. Dar Șoricaie clătină din cap, știind el ce spune.

— Aș vrea io să văd pă vreunu din voi lovit în
25 cap, în somn, și pomenindu-se c-un iepure în brațe...

Rîseră oamenii și acum, apoi se spusera de celea cu popi și călugărițe. Pelinul de mai încălzea capetele, că trupurile erau leoarcă de nădușeală. Era o
30 duhoare și o zăpușeală înăuntru, la care nu ajutau nimic ferestrele deschise, în pervazul cărora se îngrămădiseră copiii din sat, lihniți de foame. Din cînd în cînd părinții le întindeau bucăți de piine și de friptură, gonindu-i după aceea acasă, dar ei nu
35 plecau.

În prăvălie se porniseră sănătos pe băut că mîncarea li se dădea cam cu măsură. Aci toți vorbeau odată, nu era nici o rînduială în povestire. Cum
40 nu vedeau decît prin ușa deschisă pe miri și pe nuni, cei care vroiau să asculte se îngrămădeau și

ei în uşă. Cei rămaşi la masă vorbeau, dar mai tot
ce se spunea aci era pe socoteala celor din odaie.
Cei mai crîncen pomeniţi erau, fireşte, boierul şi
vechilul lui, Zanetti, fost calemgiu la Vistierie,
5 omul lui de încredere, pe care-l adusese în locul
vechilului care pierise în timpul Eteriei. Nu prea
ştia seama la treburile moşiei şi umbla cu oarecare
sfială, pe care o ascundea cu grije, pînă să de-
prindă dedesubtul lucrurilor. Ca să nu se bage însă
10 de seamă şi să nu-l ia oamenii la ochi, făcea din
cînd în cînd pe grozavul, vorbind cu înfumurare
despre fleacurile plugăriei. Ascuns cine ştie unde,
Medelioglu aştepta să treacă furia turcilor, ca să
iasă la iveală, chiar dacă va fi să plătească bacşi-
15 şuri grele paşalelor, după cum era obiceiul... Deşi
ştia că Zanetti ăsta nu cunoaşte treburile moşiei,
avea convingerea că e foarte isteţ şi că se va des-
curca, dar mai ales avea încredere numai în el, că
bănuia pe toată lumea din jurul lui.

20 Astă-seară, vechilul venise la masă numai fi-
indcă fusese rugat stăruitor de Nedelcu, altfel sta
cam înţepat şi făcea pe subţirele între ţopirlani. De
la el se vedea tocmai bine prin uşa deschisă din-
colo în prăvălie. Tocmai atunci trecea, printre cele
25 trei mese lungi şi înguste, o femeie cu un coş cu
piine tăiată felii, şi mesenii nerăbdători întindeau
mîinile să apuce mai curînd, de teamă să nu se
isprăvească. Vechilul arătă dezgustat celor din ju-
rul lui.

30 — Uitaţi-vă la ei... Uitaţi-vă la nemîncăţii ăştia...
Parcă n-ar fi oameni. N-au pic de obraz.

Popa Gheorghe, care de firea lui era un mîncău
grăbit şi straşnic, se întrebă nedumerit dacă nu
cumva pe el vrea să-l împungă vechilul. Lăsa har-
35 tanul din mîină, îşi linse uşor degetele scurte, gră-
sune şi bălane. Îşi şterse barba roşie de grăsime,
cu ştergarul care i se cuvenea ca dar de nuntă, şi
apoi privi în ochi pe vechil, cu ochii lui mici, cam
înecaţi deasupra fălcilor.

40 — Obraz au, cocoane... sau poate că n-au... Nu
ştiu ce cereţi dumneavoastră dă la un obraz... Dar

5 află dumneata, rogu-te, că au și mațe. Te vei mira, poate, da' așa e... Oamenii dă prin partea locului, dă p-aci, au și mațe... Își mai șterse o dată barba roșcată și apoi, cu un glas gros și răsucit dintr-o dată, îi zvîrli aproape în față : Dumneata știi că mulți din oamenii ăștia n-au mai mîncat din toamnă ?

— Cum n-au mai mîncat din toamnă, cum așa ?

10 Vechilul își îndoi buzele a mirare atît, că i se îndoi și mustața lungă.

— Așa... n-au mai mîncat din toamnă.

15 Cei de față, care-l știau pe popa Gheorghe, cu burta lui cît un sac plin și cu obrajii lui stacojii, mai curînd blajin și împăciutor, îl priveau acum uimiți, văzîndu-l atît de dîrz... Ei știau că se îndoapă cît zece, mai știau că îi place să vadă și pe alții mîncînd, dar știau și că, dacă l-ar fi lăsat preoteasa, ar fi dat demîncare oricui i-ar fi bătut în poartă. Nu-l bănuiau însă atît de aprig. Preoteasa îi puse mîna pe anteriul de mohair, dar el

20 i-o zvîrli supărat.
— Află dumneata, boierule, că la noi omu mănîncă mîncare adevărată doar vreo douăzeci dă zile pă an.

25 Vechilul ar fi vrut să-l întreprupă, dar el i-o tăie scurt. Ca să nu se supere, vechilul începu să înșire mătăniile pe care le purta de obicei în mînă.

30 — Păi să-ți fac socoteala : cinci sau șase zile la Crăciun, cînd taie porcu ; alta la lăsata-secului, trei zile la Paști, cînd taie mielul ; o zi dă ziua lui și alta d-a nevestii ; apoi în trei-patru duminici cînd e poftit la trei-patru botezuri între rude ; în alte trei duminici, să zicem, cînd e poftit cumva la nuntă la alții — da', firește, nu e poftit la toate nunțile — hai să zicem la trei-patru înmormîntări...
35 Așa... cum am zis, douăzeci ori douăzeci și una dă zile, nu ?... Asta-i tot ce mănîncă el, cînd să îndoapă — e drept — binîșor, că altfel în celelalte trei sute și patruzeci dă zile ale anului îmbucă,
40 numai ca să-și înșele foamea, ceapă și mămăligă, ciorbă dă buruieni, varză acră și cîte un pic dă

fasole. Dă are porc, dă are găină, dă are un sac dă grîu, il păstrează ca ochii din cap pentru botez, pentru nuntă, pentru vrun parastas, că fiecăruiia îi vine, orice-ar face, rîndu să poftască pă vecinu lui, care l-a poftit la rîndu său. Nu cheamă, firește, 5 toată lumea, că nici el nu-i poftit dă toată lumea. Află dumneata că atît mănîncă țăranu nostru... Nu te speria cînd il vezi înfulicînd la nuntă. Trei sute dă zile nu mănîncă, da' cel puțin jumătate din ele 10 muncește pînă cade pă brînci...

Vechilul își sumese nasul, ca să fie batjocoritor și subțire.

— Las-o naibii, părinte, că toată lumea știe că gem cătunele de vite, că mai ales în jurul Bucu- 15 reștilor sunt sate în care nu e țăran să nu aibă perechea lui de boi, mulți au cîte trei perechi, și alții au patru ori chiar cinci perechi... Vechilul își răsuci mustața, își trecu mîneca anteriului peste bărbița de țap și își luă iar în mîna 20 mătăniile pe care le tot învîrtea, căci altfel nu avea răbdare să asculte ce spuneau alții... Ascultă-mă, părinte, pe mine, și la Țarigrad se știe că e prăpăd de vite în Țara Românească.

Popa răspunse sec :

— Vite or fi, da' nu e pîine. Țăranu ține vitele, 25 ca să-și scoată cu ele o bucată dă pîine, muncind tot anul alături dă ele, pă brînci ca și ele, pentru un sac, doi dă bucate. La ce-i pot folosi la altceva vitele dacă el nu are pămînt să-și scoată pîinea cea 30 dă toate zilele ?

— Hei, d-am avea pămînt... oftă de-i cutremură pe toți Ignat Secu.

— Să mănînce carne de vită. Să mănînce pasăre.

Și vechilul se uită biruitor în stînga și în dreapta, 35 mîndru de răspunsul lui.

— Mănîncă ei și carne, spuse popa. Uită-te la ei cum înfulică. Și toți își întoarseră privirile spre străchinile mari care treceau printre mese. Dar 40 află că la țăran carnea e fudulie... La el pîinea e totu. Pîinea ori mămăliga... Da' pîinea și mămăliga sunt la boier, că pămîntu e al boierului.... Și pentru

ca să-i dea o bucată de pământ ca să-l muncească, boieru îl pune pă bietu rumân cu picioarele goale pă jărătic, ca să joace cum îi cîntă el. Ce să faci omu cu vitele ? Face brînză dîn laptele dă la vaci, 5 ca să cumpere nutreț dă iarnă, cît poate să cumpere. Brînză o vinde pă nimica toată. Cînd boieru nu-i dă pîine dă ajuns, vinde vita dîn bătătură, ca să mai cumpere un sac dă grăunțe acolo.

— Ei, zici și dumneata, părinte... Cum un sac ? 10 Așa... un sac ? Și cu mîneca largă a anteriuului atîrînd în farfurie, cu mătâniile în palmă, vechilul vru să ia din nou martori pe cei de față... Dă-o naibii... O vită pe un sac de grăunțe ?

15 Aci se amestecă în vorbă, cu o voce care scîrțîia ca un cuțit pe gresie, Ignat Secu.

— Boierule, dă ce vă iuțiți atît ? Știți bine că la noi s-a vîndut acu două luni o sută dă lei chila dă grîu și numai treizeci dă lei o vacă... Am vîndut, tot satu, peste cinci sute dă vite, mai mult dă jumătate, ca să dăm zahereaua turcului. 20

— Asta-i altceva... Asta din cauza răzmeriții lui Tudor. Ce vreți ? Oamenii turcului v-au cerut orz și grîu... Poate că într-o zi au să vi le plătească. Ei, dar voi n-ați vrut și a fost nevoie să vindeți degeabă vitele, ca să împliniți lipsa... Cine-i de vină aci ? 25

Ignat Secu îl privi cu ochii lui tăioși ca de sticlă, subțiați între pleoapele pe jumătate închise.

— Și la București cît să vinde dă obicei, zic dă obicei, pîinea și cît să vinde vita ?

30 — Cum să se vîndă ? întrebă vechilul nedumerit.

— Cum să vinde dă obicei ? zic... dă obicei.

Aci vechilul păru că șovăie.

— Dar știe fitecine că se vinde opt parale ocaua de pîine și opt, ori zece parale ocaua de vacă.

35 Ignat îl întrerupse acru, strîmbîndu-se de mînie :

— Și e drept asta ? E drept, născătoarea ei dă țară, să fie totuna ocaua dă pîine și ocaua dă carne ?

Popa îl întrerupse supărat :

40 — Mai taci și tu dracului, mă Ignate, că nu-i țara dă vină ; dă vină sunt stăpînitorii, ciocoi și

boierii... Și aci își întoarse fața aprinsă de mâncare și băutură către cei din jurul lui, cam cu spatele la vechil... Ce vreți? Boierii au pămîntu... Ei au pîinea și cuțitu... Ridică ori scad prețurile la grîne
5 ori la vite cum poftesc ei și cum le vine lor mai bine. Noi ce putem face?

Aci se auzi, spre mirarea celorlalți, glasul lui Ion al Firului, ca un cap lemnos care vorbește:

— Ce putem face? Răbdăm... Așa răbdăm dă la
10 facerea lumii.

Popa clătină din cap, după ce înghiți mai bine un dumicat, care-i rămăsese în gît.

— Deh... Sunt amăriți rău bieții oameni. Și ră-mase pe gînduri.

15 Aci vechilul deveni de-a dreptul dușmănos, îl privi pe popă zeflemitor, pipăindu-i cu ochii burta.

— Și dumneata de ce te vaiți, părinte? Că slavă Domnului...

— Mă vait, că dacă n-au ei, n-am nici io.

20 Vechilul îi privi, cu țîlc iar, burta cîtă se vedea deasupra mesei.

— Păi atunci... după cît se pare, oamenii au?

— Domnul singur știe dă ce și cum le face
25 toate... Au oamenii, da' nu au pă măsura hotărîtă dă el și cît mi-ar trebui mie... Și-și măsură mucalit burta mare, cît niște foale de vită... Îmi dau bieții dă ei, îmi dau mai mult dăcît pot, că sunt oameni dă ispravă, și rise blajin în barba lui roșcată... Hei, nici io nu prea mănînc în fiece zi. Nu te uita că
30 sunt gras. Așa m-a pedepsit Dumnezeu... Nu e din mâncare.

Eftimie Șoricaie, care tăcuse tot timpul și ascultase ca femeile cu nasul într-o parte, ori mai bine ca găinile cînd stau cu ciocul întors, clătină și el
35 din cap:

— E amărit dă tot bietu rumân... Vai dă viața lui.

— Ia nu-l mai căinați atîta! se încăpățîină vechilul... Și se îndreptă puțin pe scaun, încercînd
40 să vadă prin ușa deschisă a prăvăliei în bătătura din față, unde de mult începuse jocul și de unde

se auzea acum o învîrtită cu chiuituri. Amăriți, ai ? Auzi cum chiuie și învîrtesc fetele...

Popa își opri cana la buze și rîse cu ochii mici, mucaliți.

5 — Păi atîta le-a mai rămas... Luptă și bietu rumân cu ce poate... Cu vitele, cîte le are, cu dragostea, dă-l ajută puterile, și cu cîntecu cînd nu mai poate dă obidă... Aci nu încape secetă... An bun, an rău, nevestele din sat rodesc, iar fetele se iau la întrecere cu ele... Abia pã urmă trec și pã la popă, cele mai multe... Nerușinatele !...

10 Aci, o clipă cei de față începură să zîmbească gălbior... Popa parcă uitase că mireasa are un plod care se ținea de catrința ei, uitase de cumnata ei, de Sultănica, uitase și de Găman. Apoi toți izbucniră în rîs, cînd văzură că Sultănica întii, apoi mirele și mireasa rîd cu poftă. În afară de Ion al Firului, de Ignat Secu și popa Gheorghe, mai nici unul dintre cei de față nu era ușă de biserică.

20 Logofătul Dobre, care nu se amestecase deloc în vorbă și tăcuse iscusit și fățarnic, fiindcă-i era teamă să nu-l supere pe vechil și nici pe Nedelcu (căci băgase de seamă că acesta făcea zimbre, urmărind cele ce se vorbeau, chinuit de gîndul că vechilul ar putea pleca supărat), încheie cu un soi de înțelepciune potrivită :

— Ce vreți ? Popor iubeț... Așa durează el să-racu...

30 Rîsul se porni din nou. Căci era prea de oaie. Logofătul Dobre, veșnic încrunțat și acru la vorbă, fiindcă-și spunea el că așa trebuie să fie un logofăt de sat și pentru că se vedea frumos, înalt și ciolănos, era cunoscut ca un curvar fără pereche și toți cei de față îi știau isprăvile, deși rareori se da în vileag, că era viclean ; dar oamenii luară spusa lui acum mai mult ca o mărturisire despre sine însuși.

40 Se mai aduseră din nou străchini cu friptură de miel la masă, și Restea veni cu alte patru ploști, pline toate, petrecute de după gît, ca să le puie pe masă și să le ia pe cele goale...

— Mănincă și tu, fă Stanco, că n-ai pus nimic în gură dă la Bobotează, dă astă-iarnă, o îndemnă popa pe nevasta lui Toma.

5 Vechilul socoti că l-a prins pe popă spunînd o minciună și sări lăsînd mătâniile.

— Păi cum vine asta, părinte? Adineauri spuneai altfel, zău. Purcelul la Crăciun, mielul la Paști bez sărbătorile... nu știu cum. N-a mîncat miel de Paști?

10 — Hei, hei, aia, boierule, e numai în anii buni. Da' anu ăsta, dă ast-toamnă, dă cînd cu turcii ăia care au venit în sat, ne-a bătut Dumnezeu.

— Ei, asta-i acum! Ați dat vacile sterpe, boii bătrîni, oile... Dar porcii, dar păsările?

15 — Și biru? Și angaralele? Astea cu ce le plătesc oamenii?

— Eh... birul nu e mare lucru...

— Mare lucru biru, dacă zici dumneata, nu e. Hai să zicem că să plătește omu cu un porc, doi, 20 dă bir. Da' ce te faci cu celelalte? Cu islazu, cu mușchiu dă Crăciun? Cu puii de Simpietru și cu toate angaralele? Cu podvezile, cu meremeturile, cu corvezile, cu beilîcu... Cu toate rușeturile pă care țaranu trebuie să le plătească numai ca să fie liber să răsufle... Că toți întind dă el. Porcu merge 25 la stăpînire, că ți-l ia pîrcălabu, purcelu și găinile la boier, gisca la nevasta zapciului, ouăle și puii la la popă și la logofăt, și aci se întoarse mucalît spre logofăt, nu-ți fie cu supărare, neică Dobre. Dă să 30 judecă țaranu, plătește, dă trece un pod, plătește, dă intră în oboru tîrgului, plătește, dă i-a intrat vaca în lanu boierului, iar plătește cît nu face... Sarea pentru el și pentru vite o plătește, că acum în iarnă, uite, s-a scumpit iar... Dă unde toate astea, 35 cînd nu mai are vite dă vînzare, că i le-a luat turcu, cu care le plătea dă obicei? Că așa le plătea... Acum nu mai are, dă le are, dăcît porcii, găinile, giștele. Le păstrează să plătească... D-aia puțină lume s-a mai atins dă porc, dă miel, ori dă 40 pasăre, cum era obiceiul dă sărbători în alt an. Crăciunu, mulți l-au făcut anu ăsta cu mămăligă

și varză acră... Paștele cu buruieni, botezurile cu
țuică pă stomacu gol; numai tu, mi se pare,
Ignate, ai făcut pomană dă sufletul nevestii. Astă-
seară e întâia nuntă în sat dă zece luni dă zile... Și
5 se întoarse parcă furios spre femeie. Mănîncă, Stanco,
dă și băiatului... Na, mă, și vouă, și popa aruncă
cu amîndouă mîinile lui scurte bucăți de pîine și
de friptură copiilor, care se uitau cu jînd pe fe-
reastră. Nu-i vorbă, fiecare mesean mai băga,
10 atunci cînd nu-l vedeau Nedelcii, și pe furis în
basma, ca să aducă puțin și pentru cei de-acasă.

— Numai tilharu ăla de Tudor cu răzmerița lui
fu dă vină. El ne-a nenorocit și ne-a adus pă turci
iar pă cap... scrișni din dinți bătrînul hangiu. Nu
15 putea uita că oamenii Urdăreanului îi jefuiseră
hanul, pivnița și pătulele, ba îi luaseră și cîteva
pungi de bani, atunci cînd trecuse pandurimea de
la Cotroceni spre Golești.

Cei de față adevăriră, cu un murmur țîșnit, pă-
rerea hangiului. Ion al Firului nu se mulțumi să
20 murmure, ci scrișni dinții dintre buzele lui tăiate
ca-n lemn, aproape albe, cu obrajii ciupiți de văr-
sat și scofilciți.

— Tudor ăla ne-a mîncat fripți... Ei, dă nu venea
25 el, am fi scăpat mai ușor... Da' l-a pedepsit Dumnezeu...
l-au tăiat și pă el...

Mînia lui Ion al Firului împotriva răzmeriței ve-
nea nu numai din pricina zaherelei turcești, ci și
din pricină că nu uita că Toma, care abia împlinise
30 anul trecut douăzeci și unu de ani și se însurase
doar de cîteva luni, își lăsase nevasta, pe Stanca, ca
un zănatic, și se luase după panduri, ca să meargă
să taie pe ciocoi și să sloboade țara de clacă. Îl
credea mort, că-l mai văzuse doar cînd trecuse
35 din nou oastea lui Tudor prin Zăvoiu Dihorului,
acum de la București spre Pitești. De-atunci nu se
mai știa nimic despre el. Spuneau unii că i-a des-
picat un eterist capul ou sabia, dar mai mult nimic
nu s-a știut... Ion fusese nevoit să-și ia asupra-și
40 grija cumnatei și a copilului, care s-a născut peste

o lună... Avea și el la rîndul lui nevastă și copii, era sărac lipit pămîntului, dar ce era să facă ? Altfel, femeia e harnică și cuminte, ajută la gospodărie, ajută la cîmp, dar greul tot asupra lui Ion cade.

5 De aceea crește mînia în el. Spune iar cu fața încheștată :

— Auzi, cine vroiau să ne slobode de clacă, niște neisprăviți... Niște...

Dar nu sfîrși, căci îi tăie vorba popa Gheorghe, care ascultase incremenit cuvintele lui de ocară și blestem... Stacojiu era popa de felul lui, roșcată îi era barba cam rară, dar acum și ochii îi erau roșii de supărare.

10

— Nu vă e rușine, mă, să vorbiți așa ? Cum, mă... după sute de ani s-a înălțat un om și la voi să vă mîntuie de clacă... A ridicat din pulberea ticăloșiei pînă la cei obidiți și i-a făcut să se simtă oameni, după chipul și asemănarea lui Dumnezeu... Oameni care pot să ceară socoteală aceluia care văd în ei doar vite de povară. Și pentru că a pierit, vîndut de cei smintiți și răi, voi vă lepădați de el ? Voi, pentru izbăvirea cărora el a îmbrăcat cămașa morții ?...

15

Cei de față au înghețat. Era în popa acesta gras ca o stihie a pămîntului ceva care trecea parcă dincolo de om... Glasul lui, care de obicei ieșea cam din nas, venea acum din niște adîncuri aspre, dintr-o părere de rău fără margini pentru ce ar fi putut să fie și nu mai putea fi inima lui înecat în grăsime, de parcă ar fi fost o făptură schimbată prin vrajă. Se mirau adesea cînd îl vedeau pe popa Gheorghe săltîndu-și sprinten, peste pîrleaz, burta mare ca un burduf, dar mai incremeniți de uimire fură acum cînd îi auziră glasul plin de mînie, care parcă nu mai era glasul lui.

20

— ...Și dumneata, domnule Nedelcule, ai fi avînd dreptate să fii amărit pentru ceea ce ți s-a luat fără socoteală... Nu zic ba. Dar ar trebui să știi și dumneata un lucru, pînă care-l știm acum toți cei care, ca și dumneata, stăm la un conac sau două de Golesți... Ar trebui să știi anume că toțgma din pricină

25

30

35

40

că l-a pedepsit pă acel căpitan Urdăreanu, fiindcă oamenii lui îi jefuiseră hanu, al dumatle și încă alte vreo două, a fost să moară acel viteaz, căci prin asta el și-a ridicat asupra-i minia celorlalți

5 căpitani ai săi, care, speriați dă asprimea pedepsei, s-au înțeles cu căpitanu arnăuților, Iordachi, dă i l-au vîndut pă viteaz, prin vicleșug, în ajunul Sfinților Împărați Constantin și Elena... Iată că se împlinește anu d-atunci. Dumnezeu să-i ierte pă toți,

10 și aci popa se închină, făcînd o cruce apăsată cu mîna lui scurtă. Schimbîndu-i noaptea străjile dă la ușă în paznici ai morții, l-au pîndit cînd a pogorit dîn turnu dă la Golești, l-au legat și l-au dus dă l-au tăiat pă acest bărbat al poporului, cum puțini au fost... Asta să știi dumneata, domnule Nedelcule,

15 și asta să știți voi toți cei dă față, care ați tăcut și ați adevărit, cînd s-a vorbit cu necredință dă un asemenea viteaz al poporului...

Aci, ochii săi, înecați în grăsime și înroșiți de minie, se opriră asupra celor ce se îngrămădiseră în pragul dinspre prăvălie, căci mulți, auzind glasul schimbat de supărare al popii, crezură că s-a înțimplat ceva și veniseră buluc în ușă, unde ascultau nemișcați.

25 — ...Că mă uit la voi... Cum puteți, mă, să fiți atît dă orbi și să nu vedeți și să nu înțelegeți? Dacă așa vă purtați cu chipul celui ce fu spaima ciocoilor, dă dîrdîră trei luni boierii închiși la Belvedere, c-așa mi s-a spus, apăi niciodată nu va mai avea nimeni inima să vă ridice dîn ticăloșia în care zăceți. Cînd mă gîndesc că nu s-a împlinit nici anu măcar și că v-ați și lepădat dă el, cum s-a lepădat Pătru dă Hristos, mi-e milă dă ticăloșia voastră.

35 Deodată se auzi din spate, din prăvălie, glasul puternic al lui Chivu, cel de pe Gîrloagă, că mai era unul înspre Mărunțișu.

— Dară... dară...

40 Deodată, din toate părțile, răsună vorba inimoasă de întărire, spusă cu privirile încruntate :

— Dară... dară...

— Spune, părinte, spune, strigă din cealaltă uşă Stanciu, căci şi flăcăii, văzînd îmbulzeala şi neştiînd ce s-a întîmplat, lăsaseră jocul şi veniseră în prăvălie.

5 Dar popa obosise. Obosea mai repede cînd vorbea, aşa cum vorbea acum, adică altfel decît îi era obiceiul, decît cînd mergea pe jos, în sus, spre biserică. Se şi încălzise şi năduşise rău, că era zăpuşeală, de parcă toată căldura, gonită de afară de ploaie,
10 năvălise înăuntru. Îşi şterse faţa greoi, cu ştergarul de borangic, şi apoi spuse mai departe, acum domolit mult, întorcîndu-se către Ion al Firului :

— Şi tu, Ioane, te-ai mîniat ca un nărod... Alăturîndu-să celor ce luptau ca să mîntuie ţara, fra-
15 ti-tu a făcut cinste satului. Ar fi fost ruşine ca dintre atîţi bărbaţi să nu fi fost măcar unu care să să dezdoaie ca un copac tînăr, pă care-l îndoieşti. Dacă ceilalţi au fost nişte becnici, bine că a fost el, slavă Domnului, aşa cum ar fi trebuit să fim
20 toţi... Că s-a prăpădit p-acolo pă unde a fost, nu e nimeni dă vină, şi tot ce putem face e să spunem Dumnezeu să-l ierte şi să avem tot satul grije dă copilu şi dă femeia lui.

Atunci ţişni Ignat Secu, care, mai spre capătul
25 celălalt al mesei, ascultase tot timpul încleştat, cu ochii lui de oţel strînşi între pleoapele pe jumătate închise :

— Cu dreptate ai grăit, părinte. Suntem nişte
30 ticăloşi, orbiţi, care nu mai ştim ce ne e dă bine şi ce ne e dă rău... Pentru că ne-a ajuns şi pă noi să plătim o pîrticică din paguba obştească, cîrtim împotriva celui ce s-a jertfit pentru noi... Orbecîim necugetaţi în întuneric. Dă, ce vrei ? ne prosteşte sila dă a da... că mă uit la mine, cum mă roade
35 pofta dă avere... Şi cu Toma ai dreptate, părinte.

Se auziră glasuri groase :

— Dară... dară...

Popa legă din nou firul pe care-l rupsesese :

— Băiatu ăla, ce zic ? bărbatu ăla, că deşi abia
40 împlinise douăzeci dă ani, era înalt ca bradu, era numai inimă... Mai pă toţi dă o seamă cu voi, mă

Ioane, v-am bătut cu nuiua da alun, ca să învățați buchile, da' dăgeaba, că numai el a învățat să le lege.

5 — Așa, părinte, și cu Toma ai dreptate, strigă din nou Ignat Secu, și uite, Dumnezeu, ca să mă pedepsească, să vede, pentru lăcomia mea, mi-a dat acum un gând. Iacătă, am dat turcului patru vaci și doi boi... Mai dau și Stancăi o vacă, să-și crească copilu, pînă își va găsi un bărbat pă potrivea ei, că e femeie tare cuminte. Să fie și asta tot în socoteala răzmeriței.

Stanca începu să plîngă.

15 Se stîrni multă voie bună. Oamenii erau mulțumiți de întîmplare, parcă se scosese din strălînduri ceva care îi făcea să se simtă altfel de cum se socoteau ei unii pe alții, de toată ziua. Trecea prin vinele lor o sevă de omenie. Toți riseră, tulburați, zgomotos, cînd Niță al lui Predoiu strigă de dincolo :

20 — Nea Ignate... vezi să nu-i dai cumva vreo vacă stearpă.

— Nu, mă, răspunse acesta. Îi dau una cu vițel cu tot.

25 — Eh, hai. Uite, Stanco, îți dau și io o oaie cu miel, strigă logofătul Dobre, și acum, oameni buni, nu uitați că suntem la nuntă și nu la parastas. Am venit aci să mai uităm și noi dă năcazuri, nu ca să ne văicărim. Toată ziua nu vorbim dăcît dă clacă și dă nevoi. Să le mai lăsăm dracului.

Ignat Secu îl privi tăios, trăgîndu-și mustața.

30 — Le lăsăm, da' nu ne lasă ele pă noi... să țin ca rîia dă cîine pînă-l usucă. Dăspre ce vrei să vorbim ? Nunta-i o zi, două, claca e toată viața.

35 — Ei, da' măcar la nuntă să mai uităm dă ele. Ia să vie scripcarii ăia, aci, să ne cînte și nouă cîte ceva la ureche.

Tot timpul mai-marele satului stătuse ca pe ace. Îi era teamă să nu iasă cumva cu ceartă și să nu plece supărat calemgiul, devenit vechil la Zăvoiu Dihorului. Slujba de logofăt al satului era grea și-i trebuia lui Dobre multă iscusință ca să nu supere pe proprietar, dar nu vrea să se puie rău nici cu

oamenii. Nu vrea să se puie rău cu oamenii în mijlocul cărora trăia, căci ar fi fost greu și pentru el și de aceea pe față le lua cît putea partea; altfel, căuta să facă neapărat voia proprietarului care-l
5 pusesese logofăt. De obicei izbutea să împace și capra, și varza. Boierul știa că Dobre e un om pe care se poate bizui, iar pe săteni îi ducea cu felul lui morocănos, poruncitor, cam în glumă și cu ceva înțelegător în el, care le lua ochii. Părea mereu un
10 om bun, dar certăreț, și, cînd îl auzai, vorbea supărat despre slujba lui, ca de o năpastă, dar n-ar fi lăsat-o pentru nimic. Îi îngăduise să strîngă multă avere, pe care o tot sporea mereu. Astă-iarnă, geleepii se pricepuseră cum să-l ia, ca să poată scoate
15 cît mai mult din sat. Fățiș, dăduse și el patru vaci și doi boi, așa zicînd ca să fie pildă la ceilalți, dar pe subt mînă geleepii îi plătiseră îndoit ceea ce dăduse, cu bani peșin, pe cînd oamenii trebuiau ca să aștepte, nu se știe cît timp, o plată nelămurită
20 care, de obicei, nici nu mai venea și pe care, de altfel, nimeni nu se bizuia.

Bătrînul Nedelcu, care se cam speriasese și-i era frică să nu se spargă nunta, strigă și el bucuros să
vie lăutarii. Erau de fapt un scripcar, un țambalagiu
25 și un cobzar. Erau, cum s-ar zice, oamenii lui Găman. Nedelcu trimisese să-i aducă și un clarinetist de la Giurgiu, că-i plăcea lui clarinetul. Găman mai adusesese cu el și pe un prieten al lui, nu se știe de unde, părea cioban, care cînta din
30 caval. Era un bărbat subțiratic, înalt, cu o mustață mică, mătăsoasă, mai mult căruntă, și cam chel.

— Mă Păcălete, mă, ia ziceți, mă, mai întii o sîrbă, să sară tîrțița înăștia care au înțepenit pâlaviță. Ziceți-i, mă, sîrba aia dă pâlă Glîmbocel.

35 Au mai zis și altele. Într-o clipă oamenii au uitat de toate și se iscă o veselie, ațîțată de glumele tari ale logofătului și mai ales ale Mariei lui Căciulămare, muiere cam afurisită la gură, care spunea verde ce avea de spus.

40 Fuseseră orînduite în ogradă, pe niște butoaie goale, străchini cu bucăți de miel fript și pîne

pentru flăcăi și fete. Băură cît ai clipi vadra de vin și tăbăriră pe Restea să le mai aducă. Nu mai aveau nevoie de lăutari.

5 Se încălzise iar, deși cerul era în parte acoperit de nori negri, care se vînzoleau mut, trecînd pe rînd prin fața lunii. Unele mireseme fuseseră topite în apa de ploaie, dar altele fuseseră parcă răscolite.

10 În văzduh mocnea răsuflarea caldă a pămîntului reavăn și mireasmă de frunză tînără. A frunză de nuc parcă miroseau și trupurile astea tinere, frămîntate și încălzite la joc. Flăcăi și fete nădușiseră și aveau obrajii încinși. Urca în ei o sevă grea, a poporului, neștiutoare de ei înșiși, iscată din străfundurile nebănuite și menită să biruie timpul, 15 peste cei de față, peste capetele lor, așa cum înfloresc și rodesc pomii și buruienile în neștiință de cei căzuți alături, pe cîmpurile de luptă, ori de cei secerăți de molimă.

*

20 În odaia cea mare, veselia se încinsese iar, cum se aprinde din nou focul pe vatră. Lăutarii, ațîțați de logofăt, cîntau de zor sau țineau isonul lui Păcălete, care-i zicea îndesat și cu foc. Dobre spunea el însuși glume destul de ale dracului pe seama 25 muierilor de față, fără să-i pese, că, și dacă mai greșea, înalt și ciolănos, nu-i era teamă să nu supere cumva pe alții. Tocmai fiindcă era puternic la trup, îl făcuse boierul logofăt. Dar se obicinuiseră cu el, că le arunca așa, fără să stăruie, ba muierilor le plăceau chiar unele măscări pe care el le 30 spunea și rîdeau chicotind. Maria lui Căciulămare îi ținea bine hangul, și nu rareori îl și rămînea pe logofăt. Se agăță și acum de el, cînd îl văzu oă îndeamnă doar pe ceilalți să mănînce, spunînd că pe 35 el îl doară un dinte, ceea ce era adevărat, dar Maria nu se lăsă și i-o spuse așa, cam pe neașteptate :

— Am auzit și io că ți-ai rupt un dinte cînd ai vrut să muști pe Safta lui Firică de umăr. Hei, lo-

gofete, vezi, ferește-te dă fetele mari, că nu te mai
țin dinții.

Toți riseră, fiindcă știau că lui Dobre i se scurg
ochii după fata bălană și zdravănă a lui Firică, și-o
5 tot împunge cu vorba cînd o vede.

Dobre clătina din cap, ca unul care știe ce spune,
dar nu fără răutate.

— Hei, ciți dinți s-au mai rupt, fă, și în umerii
tăi, Mărie, a rămas știrb tot satu... Că tare afurisiți
10 umeri ai avut.

Rîdeau toți, rîdea și popa.

Duță Căciulămare se înciudă și se amestecă și el
în vorbă, ca să-și ajute nevasta :

— Apoi, că am auzit și io că Dobre biruie cu
15 sfanții, nu cu dinții.

Toți riseră, căci aveau ce-aveau cu logofătul.

Acum acesta se supără de-a binelea ; îi răspunse,
așa, pe multe, destul de acru :

— Lasă, mă, că și dăspre tine am auzit că ești
20 mai mult Duță, decît Căciulămare.

Se stîrnise atîta veselie, că din pricina hohotelor
de ris nu se mai auzi ce-a vrut să răspundă Duță...
Porecla i-o dăduse, e adevărat, o muiere acum vreo
zece ani, pare-se înșelată de înfățișarea lui ară-
25 toasă, că era cît un cal, dar nu era se vede decît un
țilc întors.

Nu trecu mult și Maria lui Căciulămare, afuri-
sită, făcu semn lui Păcălete, care era singur între
ei, fiindcă scripca și țambalul cîntau afară la joc,
30 și acesta începu un cîntec scurt, pe care ea i-l șoptea
la ureche și pe care-l sfîrși în mod potrivit, cu două
versuri schimbate de ea :

Iubește-mă, Safto, neică,
Dacă vrei să-ți iau scurteică...

35 Toți pricepură iar că e vorba de logofătul Dobre
și de Safta lui Firică, fiindcă toți știau că fata fu-
gea cît putea de el, dar mai rău îl ațîța cu făptura
ei voinică.

40 Felul acesta de a vorbi prin cîntec e obicinuit
în sat. Cîntecul se vrea totdeauna cu țilc pentru

cel căruia i se cîntă anume, după cum are înțeles
vroit cu dinadinsul pentru cel care cere el însuși
să i se cînte un anumit cîntec, căci el totdeauna se
gîndește la cineva, ori la o întîmplare anume, din
5 propria lui viață... Vrea deci să știe și altcineva, la
care se gîndește el, dacă e de față, de ce a cerut
să i se cînte cîntecul acesta anume. Oamenii își vor-
besc cu toată ființa lor, ocolit, prin viersul cîntăre-
ților ori al vioarei, nu ascultă un cîntec, pentru că
10 e frumos ori numai ca să-i guste meșteșugul.

Începură să bea bine, trecîndu-și cu îndemn ploș-
tile de la unul la altul. Numai mirele sta posomorît
parcă și nu spunea nimic. Petruța îi petrecuse o mină
după gît și rîdea înflorită de bucurie la toate glu-
15 mele pe care le auzea. De mulțumită ce era, îi jucau
ochii în cap și parcă nu mai era așa urîtă. Pe cele-
lalte muieri le cam zgîndărea și le cam rîcîia pe
inimă felul ăsta de stăpînă cu care-l ținea ea de gît
pe Mii.

20 — Da'-l ții, soro, îi spuse cu buze subțiri Neaga
lui Mînjoc. S-a isprăvit cu el d-acu... I-ai pus jugul
pă grumaz.

Dar Maria lui Căciulămare se uită mai curînd cu
milă la ea.

25 — Fă, p-ăsta e greu să-l ții... să știi... că-i soi rău.
Toți dădură din cap, rîzînd, că știau și ei ce
știau.

Petruța îi răspunse, întăritată și încrezută în ea :

30 — Îl țiu, suratelor, îl țiu... Să știți că-l țiu... Îl
priponesc dă piciorul patului și tot îl țiu... Ce-a
fost s-a dus...

Trase spre ea brațul pe care-l avea încovoiat
de grumazul lui Găman ca un jug și-l sărută pe
mustăcioară. El se lăsă greu, nemulțumit, dar cea
35 care se făcu albă la față fu Sultănica. Își mușcă
ușor buza de jos, cărnoasă și mare, pe cînd Mii
rămăsese cu ochii ațintiți în ochii ei. Apoi privirea
lui se întoarse întăritată înspre fereastra plină de
lume, căci în afară de copii, mai erau și alții în
40 vîrstă, dintre săracii satului, care căutau pe geam
la mire și la mireasă.

Vru să se desfacă încet de brațul care-l lega, dar Petruța, care nu-și dădea seama ce încearcă el, îi zîmbi, crezînd că el a vrut să-i dea cumva vreun semn de dragoste. Zîmbetul ei îl supără și îl umplu
5 de silă. Se gîndi înăcrit. I se păru că a făcut o neghiobie, însurîndu-se cu muierea urită de lîngă el, și privirea lui întîlni din nou ochii mari și verzi ai Sultănicăi, care căutau la el lung și cu tristețe. Se întreba, rîcîit de ciudă, de ce a mai luat-o pe
10 Petruța acum cînd își cîștigă singur banii și nu mai are să trăiască deci din averea ei... Ce i-au dat Nedelcii de i-au pus pietroiul ăsta de gît? Nimic... Banii și-i cîștigă punîndu-și viața în joc... Ei n-au dat nimic și au făcut și un tîrg bun. L-au păcălit
15 ca pe un zevzec. Da, e adevărat, a ținut să se însoare, dar el vroia numai să aibă o casă a lui, simțea că-i trece vremea și se săturase de muieri străine. Se săturase de ce a fost. Vrea o nevastă, dar nu o voia pe Petruța... Avea și el dreptul pe lumea asta
20 să aibă casa și muierea lui. Un val de sînge i se ridică pînă la rădăcina părului. Petruța era o străină, era vreme pierdută în viața lui... Adevărata lui femeie, nevasta lui, era la cîțiva pași de el. De ce se pierduse de el? Fiindcă nu aveau bani, fiindcă
25 îi otrăvise pe amîndoi sărăcia... Atunci de ce nu-i ea, acum cînd are bani, muierea lui? De ce să-și cheltuiască banii ăștia, fără care în lumea de azi nimic nu se poate, alături de urita ăsta de Petruța?
Prietenul de departe cu care venise îl privea
30 lung, de multă vreme. Zîmbea pe subt mustața lui mică și moale. Altfel ochii, și ai lui, erau duși în depărtări. Miai încercă să-i zîmbească și el, dar mai mult se strîmbă.
— Zi-i ceva, baciule, rogu-te, zi-i ceva... d-al
35 nostru... ca... la deal.
Baciul zîmbea mereu, și pe urmă spuse cu o privire jucăușă, ca două steluțe, în ochii cenușii:
— Apăi eu știu cam ce-ai vrea dumneata.
40 Și începu să cînte din caval. Era o doină apăsătoare, cu tărăgănări pline de amar. Dar cînd, după cîteva clipe, lăsă cavatul, al cărui ison rămase în aer,

și prinse a-i zice din gură, cîntecul lui fu ceva mai
repezit... Vorbele, poate schimbate de el, i se po-
triveau fără îndoială lui, căci se vedea a fi om
însingurat, dar i se potriveau astă-seară și lui Miai,
5 care sta acum ca un lup rătăcit în sat.

Din cîți Oltul vara-l trec... măi, măi...

Din cîți cu ochii petrec... măi, măi...

Ca badea nu e nici unul... măi, măi...

Ca badea nu e nici unul... măi, măi...

10 Că e singur ca gorunul... măi, măi...

Ca gorunul lingă rîpă... măi, măi...

De-l bat ploile să-l rupă... măi, măi...

De-l bat ploile să-l rupă... măi, măi...

Păi aci sunt ploile... măi...

15 Păi... aicea-s nevoie... măi.

Stă pe margine gorunul... măi,

Stă pe margine gorunul... măi,

Gorunul bătut de vînt... măi,

Cum nu-i altul pe pămînt... măi, măi.

20

Miai pricepu că tovarășul îi ghicise bine gîndu-
rile, că văzuse cît de străin se simțea între mireasă
și ceilalți. Îi mai cîntase lui de multe ori cîntecul
acesta, pe muscelele Argeșului, pe colnice inverzite.
Știa baciul că, de cînd se despărțise de Sultana,
25 Miai îl punea să-i cînte ceasuri întregi. Vedea cum
îl cuprinde pe zăvoian o jale neagră. Fără Sultana,
era, oriunde, ori cu cîtă lume de față, singur.

Miai se uită lung la Sultana să vadă dacă și ea a
priceput ceva... Nu se putea să nu priceapă. Duși
30 ori neduși la biserică, ei erau doi. Sultânica era
femeia lui, dragostea și casa lui, cu ea ar fi vrut
să doarmă în pat și să-și gospodărească averea cîști-
gată... Ce rost avea ca ea să fie nevasta lui Ichim ?

35 Cu ce drept, pe femeia asta, care crescuse ca un
copil de-a dreptul din inima lui, o ținea în așter-
nutul său Ichim ? În gînd scrișnea din dinți și se
simțea ca înjunghiat. I-o furase fără nici un drept...
Nu era lucru cinstit. Ar fi vrut să urle, să întrebe
40 și pe Dumnezeu din cer de ce Sultânica nu e lingă

el, căci a lui fusese întii... și de ce e acum alături de Ichim ?

Nu se culcase cu Petruța decît ca să se răzbune pe Ichim, că-i batjocorea dragostea lui.

5 Îl cuprinse o silă fără margini de el însuși, zicîndu-și că a fost păcălit ca un dobitoc... Își pierduse nevasta adevărată și își mai luase acum pe cap și pe pacostea de Petruța, în vreme ce Ichim îi luase nevasta și mai scăpase pe deasupra de o piatră din casă.

10 Ceru plosca și bău pe nerăsuflata, înfierbîntat de furie. Sultănica se uita mereu mută spre el ; numai după frămîntarea buzelor ei groase și moi se putea înțelege că în cugetul ei se ceartă năluci. Tîrziu, se ridică încet și veni la el, îi puse mîna pe umărul stîng. El îi simți apăsarea caldă și dulce, prin cămașa de inișor. Ea îi luă plosca de la gură și, fără s-o șteargă cu mîneca iiei, cum făceau muierile, o duse la gură și bău însetat... Miai o privi înlemnit,

15 năuc, apoi îi smulse la rîndul lui, dar cu grije, plosca lucrată cu rîuri săpate cu fierul înroșit și împodobită cu frunze și flori. O duse apoi încet și lacom la buze și sorbi, ars de gura femeii, al cărei gust îl căpătase acum lemnul uscat.

20 Cei de față, nebănuind nimic, începură să ridă.

— Hai, care pe care, strigă din capătul mesei Eftimie Șoricaie, care era aproape beat.

— Nu te lăsa, Nișo, o îndemna Neaga lui Mînjoc, îmbujorată de mîncare și de băutură.

30 Mînioasă parcă, Sultănica îi trase lui Miai iar plosca de la gură și îi puse o mîna fierbinte pe piept, prin deschizătura cămășii, de-a dreptul pe piele, chipurile ca să-l țină departe pînă ce bea ea... Miai ar fi vrut să chiuie năuc.

35 Logofătul Dobre cam dibui cum merg lucrurile și îi porunci lui Păcălete, care începuse să-i zică din gură, cu isonul celorlalți, alt cîntec, făcîndu-i semn să vie după el.

— Hai, mă, afară, să jucăm și noi... Cîntați Nuneasca...

— Nuneasca... se auziră și alte glasuri. Hai să jucăm Nuneasca...

5 Se ridicară toți și își făcură loc printre mesele din prăvălie, afară, în bătătura din fața cîrciumei... Se prinse toată lumea, cei tineri ca și cei mai vîrstnici, ba și codane, care nici nu ieșiseră la
10 horă, ori unii trecuți, ca moș Truță și moș Saftu, că se juca încet, într-o unduire domoală. Miai, între mireasă și Lisaveta lui Dobre, nu o slăbea din ochi pe Sultana. Avea o poftă drăcească să sară, să chiuie, să răstoarne ceva. Cerul se înseni-
15 nase și mai mult, dar era parcă jilav, căci stelele ardeau scînteind mărite, iar luna trecuse spre apus, dincolo de un lan pufos și negru de nori, a căror margine o aurea de dincolo din spate. Cînd se sfîrși hora, Stanciu strigă scripcarilor, fălos :

20 — Măă, nea Păcălete, ia ziceți-i, mă, un briu pentru noi, că ne-au amortit picioarele în hora asta tîrșită.

Cei care mai stăteau de vorbă, după sfîrșitul Nuneascăi, se dădură deoparte și flăcăii se traseră spre mijloc, începînd să se prindă cu mîinile pe-
25 trecute pe la spate, unii de alții, de brînele roșii. Locul din frunte era mereu, de vreo doi ani încoace, păstrat pentru Vasile Peștefript, care, iute spirt, juca așa de repede, că-i obosea pe scripcari și-i tîra pe toți ceilalți după el, într-o filfiire
30 amețitoare. Cel care ar fi încercat să ducă el șirul se trezea împins dinspre Vasile, de i se împleticeau picioarele și rămînea de rușine.

Scripcarii începuseră să zdrăngăne mormăit și apăsă, șirul se legase, cînd Miai se desprinsese de
35 lîngă pîlcul cu nașa și mireasa și veni să se prindă de ceilalți. Spre mirarea tuturor, trecu în frunte, înaintea lui Peștefript.

— Hei, Miai, să vedem, te ține briu... ? îl întrebă
40 cu mutra lui mucalită, Eftimie Șoricaie, făcînd fără rost cu ochiul către cei din jurul lui.

— Nea Miai, ăștia sunt căpiați, nu te pune cu ei, se auzi glasul ascuțit al Riței.

5 Se teame pentru el, deși în fruntea flăcăilor era frate-său, Vasile. Pentru fetele tinerele, Miai, la douăzeci și nouă de ani, era tocmai potrivit pentru dragoste, dar era prea bătrîn ca să se ție de flăcăii

10 Găman își strînsese bine briul roșu, așa cum, de altfel, făcuseră și ceilalți. Nu numai să nu se desfacă la joc, dar briul, betele și chimirul sunt o parte din viața rumânului. Mijlocul strîns bine e sprijinul cel mai bun la muncă, la joc ori la trîntă, e dintotdeauna pentru el un izvor statornic de

15 Streinul, de-i zicea Miai, baciul, venise și el afară. Acum se văzu că în șerpar, în afară de pistol, de cuțit și de caval, mai avea și un fluier subțire, destul de scurt.

20 Cobza zvîcnea scurt și întors în loc, peste scripcă și țambal, cînd șirul celor vreo doisprezece flăcăi, în fruntea cărora era Găman, începu să-și încălzească picioarele, săltînd ușor, spre dreapta și spre stînga... După ei se mai făcură încă și alte vreo două șiruri. Apoi Vasile, la picioarele căruia privea

25 mereu Păcălete, iuți jocul, împingîndu-l ușor spre dreapta pe Miai pe care-l ținea strîns, pe la spate, de briu. Șirul lor începu o plimbare legănată, șerpuind printre nuntași. Ritmul iuțit, silit de Vasile, cam încurca pe unii dintre flăcăi, căci nu era potrivit

30 cu suflul lor. Păcălete zgîndărea însă tot mai viu cobza, și ceilalți doi lăutari se țineau strașnic de el. Fluierul baciului dibuia cu chibzuială, ca să se potrivească jocului. Nuntașii se desfăcură tot mai mult ca să facă loc flăcăilor, al căror șir șerpuia

35 printre ceilalți. Săltau acum de o bucată de vreme în loc, repezind picioarele cînd într-o parte, cînd într-alta, cînd Vasile strigă un „zi-i, mă...” și iuți din nou jocul. Fața lui smeadă și lungă, mustăcioara scurtă erau numai zîmbet, pe cînd fețele celorlalți

40 se vedea că sunt cam trase și înnodate, căci nu-și mai găseau suflul potrivit. Drăgan, voinic dar mai

moale, care, dacă ar fi fost lăsat la felul lui, l-ar fi ținut picioarele o noapte întreagă, începu să simtă oarecare greutate în vine. Asta-l înfurie și strigă și el lăutarilor să iuțească. Unul dintre celelalte șiruri se opri, pe când cel dintii porni și mai îndrjit. Picioarele flăcăilor sfîrșiau, spulberau ceva nevăzut. Nu peste mult timp, însă, Drăgan se opri și, cu suflul tăiat, ieși din joc... Se opriră curînd și celelalte șiruri. De îndată, cei rămași porniră cu o iuțeală ameteitoare, abia parcă atingeau pămîntul. Vasile Peștefript, mereu cu zîmbetul subt mustăcioară, trăgea cu coada ochiului spre Mii, dar acesta nu avea ochi decît pentru Sultânica... Puterea parcă-i venea din ochii ei strălucitori, în lumina focului mare care ardea în marginea drumului de țară, arătînd hora.

Cînd rămaseră numai opt inși în joc, femeile cu mîna la bărbie se uitau uimite la nebunii aceia care, cînd pisau pămîntul în loc, vrînd parcă să-și înșurubeze picioarele în el, cînd săltau sprinten și ușurel, ca o flacăară, ori porneau, plutînd parcă, lateral și spre dreapta. Șirul lor se unduia lin ca o năframă pe care o filfiie vîntul, în timp ce picioarele se mișcau iute, mărunț, puzderie, ca palele de ploaie purtate de vijelie pe fața eleșteului.

Păcălete, care lungise jocul mult, mai mult decît era obiceiul și era obosit, voi să se oprească, dar Peștefript îi strigă dirz să-i dea înainte. Fluierașul baciului, care prinsese acum felul jocului dinspre părțile astea, porni năuc înainte. Atunci se desprinseră toți, în afară de cei doi, care porniră și mai repede... Picioarele li se mișcau acum, cînd erau numai ei, cu o iuțeală drăcească. Cu mîna din afară în șold, cu cealaltă petrecută la spatele celui lalt și ținîndu-i strîns brîul, cei doi mergeau acum cînd înainte, cînd înapoi, cînd lateral amîndoi odată, cînd de-a-ndărătelea. Mii îi uimise pe toți, căci nu înțelegeau de ce nu se oprește, acum cînd n-ar mai fi fost deloc de rușine. Pe fața lui nu se putea citi nimic, doar ochii negri îi străluceau ca la un diavol. Nu trecu mult și el simți că Vasile

Peștefript se lasă puțin cam greu, întoarse capul spre el și-i văzu obrajii supti și gura slăbită. Atunci strigă sălbatic :

5 — Păcălete, ai un galben dă la mine acum, dă-o-n Ciuleandra. Nene baciule... zi-i te rog, ca pă Argeș.

Lăutarii erau din Pitești, Ciuleandra era un joc de pe Argeș. Miai îl mai jucase pe la horele de la deal, pe care le cutreiera umblînd după dragoste, 10 uneori mai mîncînd bătaie de la cete de flăcăi, care apărau fetele și nevestele satului, alteori bătînd el cîte trei odată. Era sătul de toate astea, dar acum ar fi vrut să joace oricît, fiindcă juca în fața singurei muieri care mai era pe lume... Păcălete se 15 rășuci ca o cheie, ceilalți îi ținură vitejește isonul, fluierașul porni înainte ca o iasmă, iar cei doi, schimbînd ușor pașii, porniră într-un joc diavolesc. După cîtva timp, Vasile Peștefript se opri însă moale. Spuse că nu cunoaște jocul, ceea ce era la 20 urma urmelor de crezut. Adevărul e că-i slăbise cu totul suflul. Lăutarii se opriră și ei. Cei doi erau lac de nădușeală, dar Miai parcă nici nu bagă de seamă asta.

Moș Saftu clătină din cap cînd îl privi venind liniștit spre cei din fruntea nunții, ca un armăsar 25 înpumat după o alergare crîncenă.

— Seamănă cu taică-su... Amarnic bărbat a mai fost și Firu ăla la viața lui.

După ce se mai jucă o sîrbă, Miai, care se ținuse acum deoparte, ceru lui Păcălete să cînte un „joc de doi“ și puse numaidecît mîna pe umărul Sultănicăi, ca să nu i-o ia altul înainte. De cînd se cam 30 lățise, deși nu avea decît optsprezece ani, ea devenise destul de greoaie, mai ales că niciodată nu fusese iscusită la joc, deși nici o fată din sat, afară 35 poate acum de Rița, nu cînta atît de frumos ca ea. Miai știa asta și nu luă în seamă codirea ei... Nu-i păsa de joc... Vrea numai să-și petreacă brațul peste umerii ei fierbinți, ca altădată, și să-i simtă 40 trupul lipit de al lui. Mergeau încet și lin, aveau timp să guste fiecare greutatea plăcută a celuilalt.

Parcă pluteau pe altă lume. Simțindu-i încheietura caldă a brațului voinic în ceafă, pe Sultănica o ademini în gând tot ce fusese mai an, în nopțile din pădure, în serile când stăteau amîndoi pe bordei privind luna.

5

Mai jucară încă de vreo două ori, tot parcă ei singuri în toată hora, pînă cînd mireasa veni și se prinse și ea, tot cu mîna petrecută după umeri, în dreapta lui. Petruța juca așa cum nu jucau multe în sat, avea picioarele sprintene și știa orice joc fără greșală, dar lui Miai i se păru că atîrnă de el un pietroi. Se strîmbă atît de rău, încît toată lumea băgă de seamă.

— Fă, nu-i lucru curat aci, spuse Maria lui Căciulămare Mariei lui Ion.

15

— Taci, fă, împielițato, nu spune blestemății, îi răspunse amărită femeia, care privea fără să joace, înfășurată toată în maramă de borangic, singurul lucru de preț pe care-l avea.

20

Cînd se sfîrși, se auzi glasul lui Stanciu, care ceru lui Păcălete, cu o răutate de țap tînăr, să cînte „sîrba slutei“. Păcălete spuse că nu știe, atunci Stanciu îi spuse să cînte altă sîrbă, la care știau că se potrivesc cuvintele... Vorbele le ticluseră ei, flăcăii, tîrziu, tot la furcăria de sîmbătă... Păcălete începu sîrba și, după ce mulți fură în joc, se auziră glasurile cîtorva dintre flăcăi și fete :

25

Of... of... of... Ți-a plăcut, neicule, suta, of. of...

30

Ce te faci acum cu sluta ? of, of...

Of... of... of... neicule... of, of—of, of...

Ce te faci acum cu riia...

Cînd o fi să scoată iia ?...

Restea îi înjură de Dumnezeul mamei lor și strigă lăutarilor să cînte mai tare, ca să acopere astfel vorbele cîntate, de nu se mai înțelegeau.

35

Cînd se opri sîrba, bătrînul Nedelcu, supărat, pofti pe nuntașii de frunte în casă. Cînd porunci să vie și lăutarii, cei tineri nici nu vroiră să audă și făcură gălăgie. Miai le spuse însă că lăutarii pot

40

să rămână afară, că înăuntru o să cinte oaspetele din caval.

„Cloșca-cu-pui“ era acum sus și „Carul“ pe jumătate întors. Norii cîți mai rămăseseră se scăr-
5 mănau singuri. Cu toate că era tîrziu, nimeni nu vrea să plece acasă. Cum să plece cînd pivnița Nedelcilor era încă plină și miei la tavă încă destui ! Cu un asemenea chilipir nu se mai puteau
10 întilni curînd, iar flăcăii îndrăciți nu vroiau să scape prilejul și să cruțe vinul hapsînului de hangiu.

Popa Gheorghe, care fusese și el în bătătură, se așeză, adunîndu-se, pe laviță și, ducînd plosca la gură, se întoarse către Miei înainte de a bea :

15 — Le-ai făcut-o, mă Miei, le-ai dat peste nas puțoilor ăstora obraznici... I-ai rămas pă toți, ce mai încolo, da' d-aci înainte să te cumințești, mă, că ai intrat și tu în rîndurile oamenilor. Ți-ai făcut
20 mendrele cît ai vrut, acum mai gîndește-te și la casă, la copil și la muiere.

Pe logofătul Dobre îl pufni rîsul.

— Ți-ai găsit și cui să predici, părinte Gheorghe... Și ca să arate mai bine, strigă : Mă Păcălete,
25 ia zi-o p-aiă cu ușa crăpată, mă.

Cobzarul își mototoli cu șiretenie buzele, ca să cîștige timp, și apoi, văzînd că Miei nu zice nimic, începu să-i zică, făcînd cu ochiul :

Mărioară din Pitești,
Cu bărbatu cum trăiești ?
30 Cu bărbatu trăiesc bine,
Cum vrea Dumnezeu cu mine.
Și să lași ușa crăpată
Ca să văd cum ești culcată, măi, măi.
Dac-oi fi culcată bine,
35 Să viu și io lingă tine, măi, măi.
Dac-oi fi culcată rău,
Să mă duc cu Dumnezeu, măi, măi.

Maria lui Căciulămare nu se lăsă și-i spuse cobzarului, cu un zîmbet plin de tîlc, chipurile, ca din
40 partea nevestii, a Petruței :

— Ia zi-i după mine, mă Păcălete...

Foaie verde... tu, bărbate,
Trei pe lume nu să poate :
Să scape omu dă moarte,
5 Să-ntinerească nu poate,
Să le iubească pă toate...

Toți făcuză haz, numai Miai se închise în el, cu
amărăciune. Nu... S-a săturat. Nu mai vroia să fie
cel de pe afară, care să fugă noaptea, cutreierînd
10 satele. Toate muierile la un loc nu sunt Sultănica.
Dă-o dracului de viață. El dă ca prostul muieroa
lui pe altele, care nu-i vin ei nici la deștul cel mic.
Tot el e cel nerod cînd socoate că înșală pe alții.
Își fură singur căciula.

15 Năciodată nu s-a simțit atît de însingurat. Trage
mînios din gura ploștii și, fără să-i mai pese de
Petruța, care iar i-a cuprins umărul, îi cere cobza-
rului să-i cînte :

Mă Ioane, c-o fi prost...
20 Aseară unde mi-ai fost ?

Unde-am fost, am trăit bine,
Cu puicuța lîngă mine.

Mă Ioane, omule,
25 Nu-ți mai trece nopțile
Pă la toate porțile.
Că porțile-s toate-nchise,
Și lacătele toate puse.

30 Oamenii fac haz... Au priceput după capul lor că
pentru Miai s-a sfîrșit cu viața de teleleu...

Păcălete a priceput și el că Miai are chef să
asculte și vine lîngă el, ca să-i zică la ureche.
Acesta întreabă dacă știe „Foaie verde de gutuie“.
35 Păcălete, cu falcile lui mari și lucioase, cu ochii
mari și negri, cu mustața în sus, nu răspunde și
începe de-a dreptul :

Foaie verde dă gutuie... măi, măi...
Ești cum ești și alta nu e... măi, măi...

Dă cînd mi te-ai supărat... măi,
Șapte sate-am tot umblat... măi,
Da' ca tine n-am aflat,
Da' ca tine n-am aflat... măi.

5 Hai, murgule, acas și pace,
Că nici asta nu-mi prea place.
Nici asta... nici astălaltă,
Hai la a de-a fost aldată.

10 Murgu dacă auzea... măi, măi...
Căpiat îmi aloga.
Fără friu și fără șea... măi, măi...
Îl mînam cu inima... măi, măi...
Îl mînam cu inima... măi, măi...

15 Petruța se topea de fericire, iar mesenii zîmbiră
uitîndu-se unul la altul, căci toți crezură că e
vorba de mireasă... că la ea se întorsese Miai. Ni-
meni nu băgase de seamă că el căutase pieziș ochii
20 Sultanei, verzi și sprîncenați, și-i prinse în privirea
lui. Vechilul ceru și el lui Păcălete să-i cînte, dar
după asta Miai îl chemă din nou pe cobzar lîngă
el. Privind-o mereu în ochi pe Sultana, îi ceru să
cînte parcă numai pentru el. Pentru el și pentru
mujerea tînăra care-și frămînta, stîrnită, buzele.

25 Hai, puicuță, dă mi-arată
Unde ne iubeam odată.
Leano... Leano...
Trandafir lîngă obraz.
Pe-acolo trecui și azi,
Că el și cu serile
30 Ne-ascultau sfădelile,
Leano... Leano...
Ori că ți-ai uitat dă toate
Dă un an și jumătate ?...
Leano... Leano...
35 Desfă, puică, ce-ai făcut,
Ca s-o luăm dă la-nceput,
Leano... Leano...

Cei care erau doar nuntași ascultau cîntecul ca martori, plăcîndu-le ori nu, dar Sultana începu să tremure. Patima lui nestatornică răscolea în ea o durere care durase ca jeratecul subt cenușă. Miai o privea întruna și o iscodea cu privirea lui stăruitoare. El înțelegea din ce în ce mai mult că ea îl luase pe Ichim, doar ca să scape de sărăcie și atîta tot. Ce să-i faci? N-avea nici ea dreptul să iubească ce-i dorea făptura ei... ăl sărac n-are drept pe lumea asta. Avea, biata de ea, de ales între a se sluji muncind fără nădejde, pînă cădea în genunchi ca o vită, ori de a pune cruce iubirii care a fost și de a rămîne, tot mai frumoasă, alături de un bărbat pe care nu-l socotea bărbatul ei.

15 Totuși Miai încă nu bănuia cît de grea fusese suferința ei de un an și mai bine.

Noapți întregi nu dormea, mai ales în nopțile cu lună care-i aminteau de cele trei zile arzătoare din pădure. Acum privirile lui și cîntecele astea rupeau

20 fișii tot de pe ea, de rămînea aproape fără nimic, ca atunci. Dar mai ales o otrăvea Petruța asta, care îi lua tot și-i mai și zîmbea ca o năroadă, pe deasupra. Se înfurie și își spuse că din a doua seară va începe să se dea iar în dragoste cu Miai, orice-o fi. Mai ales acum cînd afla din cîntecul cerut și

25 din privirea lui că nu o poate uita, că și el o doarește mereu.

Flăcăii și fetele de afară lăsaseră jocul, și acum se îngrămădeau cu toții în odaie, înghesuți în prag și în pervazul ferestrei. Se aduseseră aici cîteva tăvi cu plăcinte, care ar fi fost să fie numai pentru nuntașii de seamă, căci n-aveau loc unde să se facă pentru toată lumea, dar ei nu înțelegeau asta și, venind de afară după tăvi, le vămuiseră cît

35 putură. Pe urmă puseră mîna și pe ploștile de vin. Nedelcu pe de o parte se gîndea că ar fi vremea ca lumea să plece acasă, dar pe de altă parte ar fi vrut ca nunta fie-sii să fie o nuntă cum n-a mai fost, să se pomenească de ea cît or trăi ăi care au

40 fost de față. Să se ție minte că el e om cu stare.

Cei doi parcă nu mai erau pe lumea asta. Mii, mai ales, nu mai ținea socoteala de nimeni. Îl înfuriau toți cei de față, tot atât de mult ca și Ichim, ca și Petruța. Se duse să ia plosca de pe masă, anume ca să-i puie Sultanei palma în ceafă și să o simtă toată arzînd. Întîrzie cu mîna și simți trupul femeii tremurînd tot. Mai mult însă nu bănuie ce e cu ea. I se părea că ea nu înțelege cît de rău se răsucește în el cuțitul neîndurat al dragostei. O vedea tulburată și-i era milă de ea, tot atât de mult cît îi era în clipele astea milă de el însuși. O vedea și pe ea tot fără noroc, ca și pe el.

Chemă cobzarul și-i ceru să-i cînte „Lele cu sprîncene multe“. Asculta cîntecul în picioare, cu plosca în mînă, cu ochii duși undeva departe. Clătina din cap, îngînînd în minte vorbele cobzarului :

Lele cu sprîncene multe,
Cui le dai să le săruțe ?
Cin' spre-acasă te petrece ?
Cine-ți ține cald și rece ?
Noaptea cin' mi te-nvelește ?
În zori cine te trezește ?
Cine buzele ți-a supt ?
Cin' te vrea în zi de fruct ?

Mesenii nu mai pricepură nimic cînd îl văzură lăsîndu-se moale, aproape căzînd, pe o laviță, lîngă frate-su Ion... Îi picurase vin din gura ploștii pe cămașa de inișor, pe pieptul desfăcut, păros.

Sultana știa acum că de-aici încolo vor începe iar să se vadă pe furiș și că vor avea să-și ascundă dragostea prin toate colțurile hanului, pe toate potecile pădurii... Ea vru ca el să știe asta încă de acum... Vru să știe că e a lui, ca și mai înainte. Cîntă atunci unul dintre cîntecele potrivite pe viersul doinei, alcătuit din vorbe gîndite de ea în nopțile de singurătate pe care le petrecea alături de Ichim, care dormea sforăind, prăbușit. În glasul ei clocotea vinul dragostei, dar în afară de Mii, toți ascultară fără să-i priceapă tîlcul.

Nașul se ridică și vesti începerea darurilor. Din partea lui spuse că dă tinerilor căsătoriți o pereche de boi.

5 — Dă la mine mai puțin, spuse el, după cum era obiceiul în asemenea împrejurări, dă la Dumnezeu mai mult... Pe urmă se întoarse către Ignat Secu... Să te auzim, frate Ignat... Aud ? Ai zis ceva ?

01 Ignat dădu o velință și, rînd pe rînd, răspunseră și ceilalți de la masă. Din prăvălie veniră iar toți buluc, să afle ce daruri se dau.

După ce Păcălete și ai lui începură și ziseră fără vorbe, de două ori, răsucită, prelungită, fraza de început a doinei, Sultana își lăsă ușor capul pe umărul stîng, ridică iar sprîncenele negre și mari
15 în unghi, de i se umeziră ochii verzi pe jumătate închiși și începu, cu un glas ridicat și topit în tă-răgănări parcă brumate, cîntecul adus tot de Mii, mai demult, și ușor schimbat de ea :

20 Foaie verde iasomie... măi, măi...
L-aștept pe neica să vie... măi, măi...
Dă pă prispă mă tot uit... măi, măi...
Că nu l-am văzut dă mult... măi, măi...
Cînd vii, neică, dumneata,
Mie-mi sare inima.
25 Cînd te văd suind, călare,
În țărînă simt că-mi sare,
Să așterne drumului,
Subt copita calului.

O ascultau toți tăcuți, căci nu o mai auziseră de
30 mult, de cînd furcăriile cu jocuri și cîntece se fă-ceau în fața bordeiului lor... de cînd se știa că un glas ca al ei nu se mai cunoștea nici în satele dimprejur... Cîntecul dură multă vreme, căci, po-trivit doinei, fiecă rînd de vorbe, o dată cîntat
35 repejor, era zis din nou și mult mai sus, cu două-trei vocale de sprijin jucate în glas, ca un chiot prelungit și întors amar în jale. Fața rotundă a Sultanei, în afară de ridicarea în ascuțiș a sprîncenelor, de privirea pierdută, nu arăta nimic, parcă

nu era decît o fereastră liniștită pentru frămîntarea dinlăuntru.

5 Miai nu găsi nimic în tîlcul vorbelor pentru el, dar îl cuprinse și pe el acel iz amar și plin de păreri de rău care era în simțirea femeii, încă atît de tinere.

10 Mesenii începură să se îndemne iar la băut ; se vedea că sunt cam obosiți. Zăpușeala era grea și mai toți se făcuseră conabii la față din pricina mîncării și a băuturii.

15 Sultânica îi lăsă pe lăutari să încerce să cînte ceva mai vesel și după cîtva timp, cînd sfîrșiră, începu ea din nou, tot pe viersul doinei, spus doar în jumătate... Era cîntecul pe care-l întregise de la ea, după ce se întorsese din pădure și credea că
Miai a lăsat-o :

 Foaie verde dă sulfină...
 Ș-astă-seară-i lună plină, măi.
20 Da' neica tot nu mai vine, măi,
 Da' neica tot nu mai vine, măi !
 Of... of... Leano... Lino...
 Unde e, nu o mai vede, măi,
 I-au luat ochii alte fete ? măi.

25 Cînta cu ochii ei mari, prinși în ochii lui Miai, parcă erau numai ei singuri, față-n față :

30 Nu vede citu-i dă rece, măi,
 Dă cînd nu ne mai petrece ?
 Of... of, Leano... Lino...
 Unde pune neica mîna,
 Simți că te dogoară luna...
 Unde pune neica mîna... măi...
 Of... of, Leano... Lino...
 Cînd te ține neica-n brațe,
 Nu mai vezi că-i dimineață, măi...
35 Of... of... Leano... Lino...

Acum Miai pricepu că ea n-a uitat nimic din ce a fost. Se involbură ros de patimă și, de unde pînă acum o simțea mai tînără decît el cu aproape unsprezece ani, acum cînd o văzu răscolită în toate

oasele ei de amintirea frîngerilor în brațe din trecut, îl cuprinse o mînie aprigă. Dumnezeuul mării ei, atunci ce caută în așternutul lui Ichim? Petruța, care-i privea cînd pe unul, cînd pe celălalt,
5 urmărindu-i din ce în ce mai nedumerită, îi puse mîna pe umăr și-l întrebă de ce e supărat. El se întoarse spre ea mînios. Își aminti iar de tot. Ce căuta el aci? se întreba din ce în ce mai frămîntat...

Cei de față, care nu bănuiau nimic, îi cerură stăruitor Sultănicăi să mai cînte.

10 — Fa, n-au murit toți dracii-n tine. Dă cînd te-a luat Ichim, lumea socotea c-ai amuțit, îi spuse Maria lui Căciulămare.

Ea îi șopti ceva lui Păcălete, care dădu din cap, zise apoi și repetă împreună cu ai lui fraza începutoare a doinei, înjumătățită, și ea începu din nou, cu sprîncenele mari, ridicate la mijloc, cu privirea întoarsă în gînd :

20 Foaie verde magheranu,
Doamne, greu mai trece anu,

Of... of... Lino,
Neică, doru dă la tine
Peste munți și ape vine
Și nu-l poate opri nimeni
25 Pîn-ajunge pîn' la mine...
Și nu-l poate opri nimeni...
Of... of... Lino...

Noaptea-ntreagă te pîndii, măi,
30 Și d-am văzt că nu mai vii, măi,
Mi-am pus doru căpătii,
Mi-am pus doru căpătii, măi,
D-am văzt că nu vii, măi,
Cu uritul mă-nvelii, măi,
35 Mamă, greu mă odihnii,
Of... of... Lino...

Un fel de negură se lăsă peste zăpușeala apăsătoare din odaie, sporită și de fumegarea celor cinci lumînări groase... Era atîta mărturisire în cîntecul femeii, că toți cei de față acum înțeleseră.

Singur Ichim, care era beat, nu văzu nimic. Tot ridica plosca, întorcându-se spre dreapta și spre stînga, apoi o ținea la gură, de-i juca omușorul mare, gîlgiînd.

5 — Banii nu fac omu fericit, îi spuse Neaga încet lui Ignat, clătînînd din cap cu înțeles.

Ignat își jucă încet privirea de cremene.

— Da'... și fără ei, viața nu-i viață...

Oaspetele cel tăcut ceru încuviințarea să cînte și el ceva, de prin partea de unde era de felul lui.

— Poate că n-o să vă placă, drept să vă spun, dar mare poftă îmi făcu felu cum rosti cîntecul această nevastă... Noi de felul nostru suntem ungu-
10 reni, dar ai noștri au venit de multă vreme și-și făcură căși dincolo de mînăstirea Hurezului, într-un
15 sat ce-i zice Novaci, cred că n-ați auzit de el... Acolo în Gorj se cîntă mult de tot. Pe dumneata, neică Păcălete, te poftesc să-ți dregi cobza după cum îi zic eu acum... Și cîntă din caval cîteva fraze,
20 ca să-i arate cum să ție isonul. Apoi, începu cu un glas atît de ridicat, cum nu se mai auzise prin părțile astea ale Argeșului și Dîmboviței, mai mult rostind versurile și repetîndu-le decît cîntîndu-le... Era ceva de șagă în surîsul lui, din colțul gurii, și
25 un iz dulce, acrișor, de măr creșesc în glas.

Mă dusăi, da' mă dusăi să trec la Olt
Cu a mea, cu a mea mîndră cu tot...

Unde-o fi, da' unde-o fi, Oltu, măi, mare,
Oi trece, oi trece mîndra-n spinare.

30 Unde-o fi, da' unde-o fi, măi, mititel,
L-oi lăsa, l-oi lăsa s-o treacă el.

Și trecui înot... Da'... trecui Oltu înot
Cu a mea, cu a mea mîndră cu tot.

35 Nuntașii făcură haz de cîntecul oaspetelui oltean, pe care-l socoteau o bună snoavă, dar Miai îngheț. El îi înțelese țilcul răsturnat... și în el se răsuci un șiș. Se uita în ochii Sultanei și parcă ea îi spuse, cu privirea încremenită mutește, vorba da.

Acum nu mai putea gîndi nimic. Începură să se
încurce toate în mintea lui. Una ştia, însă, că pe
calea pe care o pornise cu nunta nu va mai merge...
5 Nici un ceas nu mai putea lăsa pe Sultana în aş-
ternutul lui Ichim, acum cînd află că şi ea îndură
cît îndură el. De ce să nu fie împreună, acum cînd
scăpaseră de sărăcie ? Se îndoii totuşi un timp de
hotărîrea ei şi o întrebă din privire dacă merge
sau nu. Ea zîmbi limpede acum, şi zîmbetul ei spu-
10 nea, din nou, da.

Oaspetele oltean fu rugat de nuntaşi să mai cînte,
iar el le cîntă, îndelungă vreme, cîntece mucalite,
care plăceau mult celor de faţă. Miai nu mai ştia
ce să facă... Tot Sultana îi risipi nedumerirea. Ea
îngîină ceva dibuind... şi întrebă pe oaspete dacă
poate să-i ţie isonul din caval... Cînd se potriviră,
din viers, femeia începu o doină uşor repezită, cu
sprijin numai pe unele jumătăţi de vorbă, care că-
15 deau mai bine :

Frunză verde de răsură,
Fapt dă seară, măi, măi,
Vino neică dă mă fură,
Fapt dă seară, măi, măi...

20

Dă nu poţi la cîntători,
Fapt dă seară, măi, măi,
Am s-aştept să vii în zori,
Fapt dă seară, măi, măi,
25 Ce-a mai fost vreau iar să fie,
Şi puicută şi soţie, măi, măi.

25

Rămăsese luminoasă şi senină, ca o poamnă pîr-
guită. Acum totul era uşor. Nu era chip de amî-
nare. Într-o clipă, Miai ştiu ce va face.

30 Dar mai întîi ţinu să-i mulţumească parcă ; simţi
nevoia să întoarcă tot ce-a fost întunecat într-o lu-
mină care să-i ducă de aci încolo.

Încălzit de vinul aşteptării, ceru să cînte şi el...
Nu prea avea glas, oricum nu avea, cînd cînta, acel
35 glas scăzut, de taină, cu care zăpăcea muierile cînd
le şoptea... Îşi dete seama, se răzgîndi şi-l rugă pe

oaspetele lui să-i cînte doina pe care i-a cîntat-o
într-o seară, în sus, pe grohotișurile Leaotei... Cel
rugat zîmbi, cum zîmbise tot timpul, își ridică ușor
cu degetul mustața mică, moale și cărunță și îi făcu
5 semn lui Păcălete. Cînd se potrivi isonul, începu
trăgînd din amintire ca un fir de mătase, din el
însuși :

Cîte fete sunt subt soare,
Puica mea pereche n-are,
10 Ca-așa-i puica mea la față,
Ca roua de dimineață.
Puica mea ușure e,
Ca roua pe strugure.

15 Sultana nu mai era ușoară la trup, dar Miai știa
că în clipa aceea vorbele i se potriveau, simțea că
e o razachie neagră, dulce și brumată.

Oaspetele cînta acum iar niște drăcii șugubețe,
de care toți făceau haz nespus. Stanca singură, cu
fața ei bălană și lungă, fără pic de sînge în obraz,
20 cu toate că mîncase și ea, părea căzută de pe altă
lume... Avea pe ea iia de la nuntă, pe care n-o mai
pusese pe ea de la plecarea lui Toma cu pandurii,
și parcă era legată cu o frînghie... Ținea în brațe
copilul adormit și parcă îi era frică să plece. Știa
25 că bătrînul Nedelcu hotărîse ca nunta să ție pînă a
doua zi, luni, noaptea, și ea se simțea tare slăbită.
Acum îi era și teamă să plece noaptea, că pînă în
sat era o bucată de drum... Sultana, care ieșise de
cîteva clipe, se întoarse aducînd o tavă cu plăcinte,
30 pe care le întinse nuntașilor... Se uită țintă spre
Miai, și el văzu atunci că nu mai are salba cu cele
trei rînduri de galbeni mari împărătești la mijloc
și mahmudele mici tot de aur pe margine. Înțe-
lese. Ieși numaidecît. În odaia Petruții își lăsase
35 cele două pistoale, căci păstrase numai cuțitul la
briu. Mai avea de gît, la piele, o pungă cu trezeci
de taleri de aur. Își luă minteanul pe umeri și se
îndreptă spre portița din dos, care da în pădure.
40 Se trînti pe o căpiță de fin subt un paltin și aș-
teptă. Căpița era încă jilavă, și asta îi plăcu, fiindcă

altfel ardea tot. Crăcile scuturau din frunziș picături dese, când erau izbite din greșeală. Sultana nu
avu destule plăcinte pentru toată lumea, dar îi
5 și ieși din nou cu tava.

În odaie, pe o masă așternută cu ștergar alb,
într-o strachină verde își lăsă salba pe care o sco-
sesese, apoi ieși după ce își luă și ea un mintean...
Din ușa grajdului de lângă porțiță luă o traistă pe
10 care o pregătise între timp și o velință... Pusese în
traistă, învelite într-un ștergar, o jumătate de
miel, brânză, ouă, pâine și o sticlă cu vin. Așteptă
câteva clipe să treacă Vasile Peștefript, care venea
din pădure, ținându-se de gît cu Safta lui Firică...
15 Îl cunoscuse după glas. Când trecu porțița, făcu vreo
cîțiva pași la stînga, să se ascundă după o tufă, căci
nu-l văzuse pe Miai pîndind jos. El se apropie ca
un lup, o cuprinse în brațe și-i arse buzele cu un
sărut.

20 — Să nu vie cineva, omule...

— Am pistoale la mine...

— Neică, să mergem unde ne-a fost bine cîndva...

— Acolo o să ne caute. Știu io un loc mai bun.

Cunoștea Vlășia înspre marginea asta a ei, de ar
25 fi putut merge și cu ochii închiși... Știa el într-o
rariște o colibă părăsită, ascunsă în clinul unei vil-
celușe.

•

Cînd Petruța văzu că Miai întîrzie, nu mai putu
30 răbda și ieși să-l caute în bătătura din față, unde
nu mai era nimeni, căci flăcării și fetele, perechi,
se aciuaseră pe unde le fusese mai la îndemînă. Se
duse și sub șopronul unde era acum plita cea
mare, la care se gătea, să întrebe pe Sultana dacă
35 nu l-a văzut pe Miai... Nu o văzu nici pe ea, iar
cele două bătrîne dormeau și nu știau nimic... O
cuprinse un fior rece, căci pricepu că trebuie să
fie împreună. Alergă mai mult moartă spre grajd,
dar lângă prag se izbi de Vasile și de Safta lui Fi-
40 rică. Stăteau îmbrățișați pe un butoi gol, pe care-l

rostogoliseră pînă acolo... Vasile îl văzuse pe Mii ieşind pe porţiţă cu minteanul pe umeri... Pe Sultana n-o văzuse.

5 Se întoarse înjunghiată în odaia nuntaşilor, lângă tată-su. Abia putut să spună :

— Mii a fugit cu Niţa...

Bătrînul sări ca ars şi ţîşni pe uşă... În curte, fierbînd, se întoarse către ea.

— I-ai căutat în grajd, după claiă cu fin ?

10 — El şi-a luat pistoalele... L-au văzut Vasile şi Safta cînd a ieşit pã porţiţă.

Bătrînul începu să răcnească :

— Restea... Restea... Tu n-auzi... ?

15 Restea era după claiă de fin cu Lica şi, cînd auzi pe tată-său strigînd, alergă speriat.

— Restea, ia-ţi şuşaneau şi pistoalele şi hai prin pădure să-l căutăm pe Mii, care-a fugit cu căţeaua de Niţa...

20 Pînă să iasă Restea din odaie, bătrînul înţelese zădărnicia unei căutări prin pădure. Se sprijini de pereţi, ca să nu cadă. Obrajii îl usturau, de ruşine.

— Ce să căutăm în pădure ? Acu în caru cu fin ? Restea clocotea de furie.

25 — Îl omor pã frati-su, pã Ion, şi alergă cu pistolul, în mînă, spre odaie.

Bătrînul se luă în grabă după el, îl ajunse.

— Omoru trebuie făcut cu socoteală. Nu așa. Apoi trecu el întii pragul şi strigă mînios către Ion, către nevastă-sa şi către Stanca : Hristosu vostru,

30 ieşiţi afară, neam dă porci, că vă omor pã loc.

Nuntaşii se ridicară în picioare înmărmuriţi. Nu pricepeau nimic. La rădăcina nasului lemnos al bătrînului, ochii se făcuseră parcă roşii. Mustaţa pieptănată şi potrivită cu grije azi-dimineaţă era parcă

35 mototolită. Puşca mîna cu unghiile degetelor late pe umărul lui Ichim şi-l zgîlîi.

— Scoală şi tu, paştele cui te-a făcut, că ţi-a fugit tîrfa dă nevastă-ta...

40 Ichim ridică privirea bleagă dintre pleoapele lipite şi se uită moale şi paşnic în jurul lui.

— A fugit... ?

— A fugit cu cîinele dă Miai, și, nemaiputînd îndura, bătrînul se lăsă moale pe laviță, lîngă masă, cu fruntea în mînă.

5 Fața lui Ion, îngustă și ciupită de vărsat, înțepeni, și el se întoarse către muieri și le spuse scurt :

— Haideți acasă... Din pragul prăvăliei se întoarse către Nedelcu... Jupîne, nu-ți răspunz la ocară pã care mi-ai spus-o, fiindcã ocarã pã care o înduri dumneata e mai mare și mai grea. Ne strop-
10 pește și pã noi rușinea asta, să știi... Da' acum ascultă și-o vorbã pã care ți-o spun io : dragostea nu să vinde și nu să cumpără. Tu, Mărie, hai.

Cele două muieri se întoarseră din tindă, cu copiii adormiți în brațe.

15 De afară nãvălirã buluc toți cei risipiți prin toate colțurile.

Era o zarvã nemaipomenită. Nuntașii se sculară să plece. Bătrînul pãru că se trezește. Se sculã în picioare și le spuse, aproape răstit :

20 — Rãmîneți cu toții jos... Ați mîncat și ați bătut pentru nuntã... O să mîncãți și o să beți pentru parastas.

*

25 Dupã trei zile, cei doi se întoarseră în sat. Nici Nedelcu, nici feciorii lui nu dădură nici un semn de ceartã... Îi trimiseră doar fetița — pe Safta — cu o bătrînã care mătura la han. Petruța plecase chiar a doua zi de dimineață, cu o căruță, la rude la Zimnicea. Sultana primi fără supãrare fetița,
30 cãci i se pãru cã seamãnã cu Miai...

Dormeau subț un adãpost de scînduri, așteptînd ca să vie dulgherii să se punã pe lucru. Peste douã sãptãmîni, însă, Miai a fost gãsit cu țeasta zdrobitã de topor, în poarta unei case cu girlici și livadã
35 pinã în poartã, de pe valea Glîmbocelului. Ședea acolo o vãduvã cu care se ținuse el mai demult... La început se crezu cã a încercat s-o vadã iar pe aceastã muiere, iar ea, ori cineva pus de ea, i-a sfã-

rimat capul. Sau poate, gîndeau alții, cineva cu nă-
duf în dragoste, fără știrea ei... Ion și Sultana s-au
dus peste două zile cu o căruță să-l aducă acasă.
5 Văduva bănuită și un flăcău din sat erau păziți, cu
fiare la picioare. Dar li se dete drumul cînd Sul-
tana recunoscute betele cu mărgelute pe care Ichim le
purta peste brîul roșu...

PLEACĂ UN ZAPCIU, VINE ALTUL

5 Ichim și Restea au fost sculați în puterea nopții de un ceauș, care venise cu șase poterași și bătu-
seră cu flintele în poarta curții și în ușa hanului
10 pînă îi sculaseră pe toți ai casei, înspăimîntați.
Le-au legat mîinile la spate, cu aceeași frînghie
lungă, la amîndoi, și pe urmă au pornit prin ploaia
care cădea aproape neînterupt, de pe la Sîntu Du-
15 mitru, măruntă și deasă, ploaie putredă de toamnă.
Doi poterași călări, în frunte, alți doi în spate, care
țineau un capăt al frînghiei, și cite unul pe de lă-
turi, îi păzeau cu grije, căci era un întuneric ud,
că nu se vedea nimic la un pas. Cei de pe de lături
20 aveau gîrbacele în mîină și-i tot zoreau, cu înjură-
turi de oameni necăjiți, lovindu-i la întîmplare,
căci nu-i vedeau. Și ceaușul și poterașii erau mî-
nioși că din pricina ăstora au pornit de aseară prin
ploaie și de atunci pînă acum, cînd se apropie zo-
25 rile, tot merg prin ploaia care le-a pătruns cu ră-
ceala ei pe subt cojoace și ipingele pînă în oase.
Restea cu toate că a înghețat e mai curajos, dar
Ichim și-a pierdut capul cu totul...

Au trecut șapte ani de cînd, într-un car cu boi,
Sultana și Ion aduseseră de pe valea Gîlimbocelu-
25 lui, așezat pe paie și velințe și acoperit cu frunziș
de stejar, trupul sfîrtecat de topor al lui Găman și
acum era a treia oară cînd, din pricina acestui mort,

erau duși legați la Găești. Într-o desagă, Sultana adusese, în ziua aceea, de la deal în căruța mortului și o pereche de bete, pe care mama unui copil le adusese tocmai a treia zi... Le găsisse copilul în șanțul drumului și le luase degrabă și pe furis, ca să nu-l vadă nimeni. Când muierea a văzut ce năpastă cade pe capul vecinei ei, văduva, și cine știe și pe ea, dacă s-o descoperi ce e cu betele, și-a luat inima în dinți și a adus acele bete cu măргеle, cum nu se mai văzuseră în sat... Când le-a văzut Sultana, și-a mușcat buzele pînă la sînge... Ea a știut din clipa dintîi cine era ucigașul, dar avea acum și dovada... Erau betele cu măргеle mici, albastre și roșii ale lui Ichim... Le știa tot satul... Nu putea tăgădui că nu sunt ale lui. Se vede că, încins cu ele peste brîu, așa cum obicinuia, în noaptea cînd aducea cu căruța trupul lui Miai, ca să-l lepede în fața porții acelei femei din deal, Ichim nu băgase de seamă că betele i s-au desprins, fiindcă brîul îi rămăsese strîns pe mijloc. Bănuind apoi că trebuie să fi fost rămas urme de sînge și pe căruța, Sultana nu se lăsă pînă cînd nu aduse dovada că Nedelicii se opriseră, în dimineața următoare acelei nopți, la Vadul Rău, ca să spele în zorii zilei căruța, și, chipurile, și caii, cînd nici naiba n-a mai pomenit să se scalde caii și să se spele căruța la gîrlă în zorii zilei. Îi văzuseră atunci mulți oameni care în dimineața aceea ieșiseră de cu noapte la a doua prașilă...

30 Ion al Firului, mistuit de o turbare tăcută și rece, nu se lăsă pînă nu puse totul în mișcare. În fața începutului de dovadă, zapciul nu avusese ce să facă și îi pusese pe cei doi frați la popreală, urmînd să-i trimită la judecată la divanul criminali-
35 cesc.

În timpul acesta Sultana n-a mai fost om... Nici nu mai putea să plîngă... Ochii i se duseseră în fundul capului, cît erau de mari și de verzi, fața i se uscaseră parcă... Potopul de lume care se adunase și din satele vecine la înmormîntarea lui Găman, în după-amiaza călduroasă de iunie, o văzu cu pri-
40

virea rătăcită, mergînd parcă fără să știe că e pe lume... Nu plîngea... nu spunea nimic... mergea numai așa, năucă, de parcă i se rupsesse sîra spinării. Era lume nu numai în biserică, ci și în curtea cu iarbă a bisericii, între nucii din marginea viei pînă la cimitir, ba înghesuită pe unde se putea sta pe ruptura de mal și pe costița dinspre poiana răs-crucii... Cînd l-au scos pe năsălie din biserică să-l ducă la groapă, că o duceau pe umeri Peștefript, Oagea, Drăgan și Mitru, au început să cînte lău-tarii, care-i cîntaseră de atîtea ori, și-au început să bocească femeile și fetele de se înneguraseră și ochii bărbaților... Ion, frate-său, se mișca încet, ca înlemnit în mers.

15 După înmormîntare, flăcăii și cumnatul ei au dus de pe locul acestuia birnele, nuielele și lemnăria, lu-crată de dulgherii din deal, în aria lui moș Truță, unde au săpat un alt bordei, alături de cel vechi, ca să aibă tînăra femeie unde să stea și să nu fie
20 nevoită să se întoarcă la han, la socru-său. Ea ar fi vrut să se ducă departe, să se ascundă, însă către sfîrșitul lunii a fost chemată să facă iar clacă la seceriș... O mai ajutau și aci fetele și flăcăii, cînd o vedeau atît de abătută... Rița fi făcuse lui Miar și un cîntec, schimbînd o variantă scurtată a Mio-riței, pe care-l cîntau acum la furcării, unde Sul-tana, dealtfel, nu se ducea...

Dar Ichim și Restea nu au stat la popreală decît vreun an de zile, căci spre toamna următoare, zap-
30 ciul, spunînd că nu sunt destule dovezi de vinovă-ție, ca să-i poată trimite la divanul criminalicesc, le dăduse drumul la amîndoi... Le-ar fi dat poate drumul și mai devreme, dar fusese între zapciu și bătrînul Nedelcu o lungă tocmeală și numai după
35 ce Ichim și Restea, cu fețele schimonosite de chi-nuri, îi spusera bătrînului că nu mai pot îndura caznele la care sunt supuși, chipurile ca să mărtu-riesească totul, acesta fu nevoit să împlinească, mai vînzînd cîte ceva, o mie cinci sute de galbeni, pe
40 care-i ceruse omul stăpînirii. Nu putea să lase să

i se arunce feciorii în ocna părăsită, ori poate chiar să-i spînzure...

5 Ichim și Restea au mai stat două săptămîni la Pitești, ca să nu li se cunoască pe față caznele și pe urmă s-au întors în sat plini de semeție... Era în această trufie nu atît faptul că fuseseră găsiți nevinovați, cît că făcuseră dovada puterii lor.

Oamenii scrișneau din dinți.

10 — Aștia te omoară, și pã urmă te plătesc în bani, mîrii Eftimie Șoricaie.

— Nici nu să feresc măcar, spuse Peștefript... Nu vedeți... ?

15 — Dã ce să să ferească, mă Vasile ? întrebã Ignat Secu, coborînd la vale, cãci ieșiserã de la bisericã. Nu numai cã dreptatea să vinde, mă, în țara asta, dar să și bate cu cleștele în tarabã, ca la bilci la Gãești... ca să știe toatã lumea și să capete jupîinii mușterii. Nãscãtoarea ei dã țarã.

20 — Nu ți-am spus, mă Ignate, cã nu e țara rea, mă, spuse mînios popa Gheorghe, care se pregãtea sã treacã drumul la el acasã... Țara-i bunã, mă, stãpînirea e rea.

25 Ichim nu s-a lãsat pînã cînd, cu oamenii stãpînirii, n-a adus-o înapoi pe Sultana acasã... așa cum cerea pravila...

— E nevasta mea, bã, și-i zdrobesc oasele dacã nu vine acasã... O omor și o plătesc în bani... striga Ichim cãtre cei care între douã ciocane de țuicã îl ascultau în cîrciumã.

30 A venit... dar nevastã nu i-a fost... Dupã ce fusese un an însinguratã și cuminte ca o cãlugãrițã bolnavã, acum se prinse întîi cu Vasile Peștefript, cu care se iubea în luntre prin stușiurile eleșteului și pe care îl trimise dupã un an înapoi Saftei...
35 Nici nu se fereau măcar... Pe urmă îi fu rîndul lui Drãgan al lui Ignat. Cu asta se pierdea prin pãdure, cãci lui Drãgan, care se făcuse un munte de flãcãu, nu-i pãsa de feciorii hangiuului ; avea și el pistoale la brîu.

40 Ichim n-o omorî pe Sultana... Nu avu ce-i face... Se lãudase numai... Altfel știa cã nici el, nici ai

lui nu mai au atîția bani cît să plătească un nou omor. Și mai purta pe buci urmele fierului înroșit cu care fusese împuns de oamenii zapciului.

5 Într-o seară, popa Gheorghe o întîlni pe Sultana venind, pe poteca nucilor, dinspre pădure. O întîlnise ținîndu-se de gît cu Drăgan, iia îi era ușor desfăcută în față, mai-mai să i se vadă sîinii mari și tari ca gutuile.

10 — Mă femeie, nu ți-e ție rușine... Tu, mă... ai uitat că ai bărbat ?

— N-am uitat, săru mîna, părinte... N-am uitat... Da' e mai bine așa... Să să sature dă nevastă.

Popa clătina din cap și fu cît pe aci s-alunece pe iarba dîmbului, coborînd în drum.

15 Ion se făcuse și mai tăcut, mergea cu privirea pierdută ca un bou în jug... Era pămîntiu acum la față. Ofta din cînd în cînd, cînd îl înțepa o mustrare a nevestei.

20 — Nu e dreptate și nu e... Ce vrei ? Nu putem face nimic... Căpriorii lumii aștia sunt prea grei pentru umerii noștri.

Peste vreo patru ani, cînd aflase că s-a schimbat zapciul, Ion nu se lăsă... Făcu tot ce putu, vîndu o vițea și ajunse pînă la el... Îi spuse din fir în păr cum a fost toată întîmplarea, povestea cu betele și căruța spălată în zorii zilei... Zapciul părea înțelegător și dornic să facă dreptate... Mereu punea întrebări și se mînia de așa sfruntată nerușinare... A trimis în ziua aceea de i-a adus legați pe cei doi de la Zăvoiu Dihorului. După trei zile le-a dat însă și el drumul... De data asta bătrînul Nedelcu nu s-a mai tocmit. A dat de la început cît i s-a cerut... A vîndut vitele într-o singură zi, a dat aurul pe care-l avea în casă... A dat și salba Sultanei... A cerut un singur lucru... Să i se dea betele lui în mîna... Zapciul i le-a dat peste două zile, tăiate în bucăți. I-a dat rupte și foile cu tacirurile de la delă. Cei trei s-au întors acum în sat, liniștiți pentru toată viața, dar nu mai erau semeți ca de rîndul trecut... 40 Omorul ăsta îi lăsase aproape pe drumuri.

Deși era minat cu gîrbaciul prin întuneric și istovit de oboseală, încît de-abia se mai tîra, cînd începu să se crape de ziuă Ichim se mai liniști.

5 Știa că nu-i mai pot face nimic... Betele fuseseră tăiate și zvîrlite în hazna, foile de la delă fuseseră și ele rupte bucăți. Aflase că era acum un zapciu nou, aflase că Ion al Firului e de trei zile la Găești, dar își făcea curaj singur, spunînd că nu are

10 de ce să-i mai fie teamă.

Aci se înșelase... Zapciul, aflînd cum stă tărășenia, trimise vorbă fostului zapciu, acum mazilit, să scoată de unde-o ști betele și foile de la delă, că

15 dacă nu, e rău de el. Acesta înapoie și betele, și foile pe care le luase cu el. Tăiașe și rupsesse în fața Nedelcilor altele la fel cu cele știute. Betele, care aveau două buchi pe ele cusute cu mătase de Petruța, fuseseră păstrate ca și foile adevărate. Omul își zicea că nu va fi toată viața zapciu și va mai

20 avea nevoie de ele... Dar acum ieșise cam prost pentru el și le înapoie.

Ichim se cutremură de spaimă... Pe urmă spuse că ei au plătit o dată și că nu mai pot plăti și a doua oară.

— Ați plătit dă două ori, le spuse rînjind zapciul cel nou, care era un bărbat scurt și fîlcos, cu giubea cărămizie... Ce-ați plătit e bun plătit. Era dreptul celorlalți zapcii dinaintea mea. Trebuia să trăiască și ei, nu? Nu vă puteți plînge... V-au lăsat slobozi șapte ani... Acum e altceva. Vă mai dau

30 timp pînă mîinie, să vă gîndiți mai bine.

Să se gîndească, ușor de zis... Dar cum să se gîndească, în vreme ce erau neconținut plesniți cu gîrbaciul, chipurile, ca să nu adoarmă. Au înțeles că

35 totul o să fie luat din nou de la început... Acum bătrînul era mort și nu mai putea fi chemat să-i ajute la împlinirea banilor... Cu greu fu înduplecat zapciul să lase pe Restea slobod, să se ducă la han să caute să încropească cîtimea cerută și stabilită

40 între ei și omul cel nou al stăpînirii.

Restea a vîndut tot ceea ce putea vinde... A împrumutat apoi două sute de galbeni de la logofătul Dobre, dînd hîrtie la mînă, șase cai și zece chile de orz zălog... Tot ceea ce agoniseră de patru ani încoace abia le-a ajuns ca să plătească zapciului, rămînd din nou în sapă de lemn, căci nu mai aveau decît pereții hanului și un pod cu fin...

Cînd a văzut și de data asta că lucrurile merg tot ca mai înainte, Ion s-a întors acasă și mai tăcut, cu pete galbene pe obraz de cîtă fiere se scursese în el. A ajuns în sat cam către seară, și pe drum s-a întîlnit cu Căciulămare... care știa că Ichim și Restea se întorseseră la han încă înaintea prînzului.

15 — Nu-i dreptate, neică Duță, nu-i dreptate, și pace...

Dar Duță îi răspunse cam în doi peri :

— Apăi și tu, mă Ioane, nu vezi că i-ai adus în sapă dă lemn?... Ce mai vrei? Nu vezi că pă ăl bătrîn l-ai dus în mormînt dă năcaz și otravă la ficat?... că pă Ichim și Restea i-ai adus în sapă dă lemn... ?

25 Ion se scărpină în cap nedumerit... Apoi i se păru că înțelege și, fără să-i dea bună ziua, iuți pasul prin noroiul alunecos.

A doua zi ploaia s-a oprit... Pe nesimțite s-a înseninat binișor, deși se mai alegeau caiere de nori albi pe ici, colo... Ba către prînz a ieși și soarele, tomnatic, cu raze albicioase... A treia și a patra zi, joi, a început să se zbicească pămîntul, mai ales spre marginea drumului... Vineri către chindie, Ion se întorcea de la pădure cu o sarcină de uscături în spate, cînd a auzit răgete de vite și a văzut în fața casei lui adunată lumea din sat... Îi veniseră de la pășune, de din jos de sat, dinspre partea bordeielor, aduși greu de tot de un fecior al lui Predoiu și de Codică al lui Chivu, cei doi boi și cele două vaci ale lui, cu cozile tăiate din rădăcină...
40 I-au spus că Ichim și Restea au întrebat care sunt

vitele lui Ion al Firului și pe urmă le-au tăiat cozile cu securea... Băieții le-au mînat apoi acasă, neștiind ce să facă.

Lumea forfotea în fața casei.

5 — Să le puie ud proaspăt dă vită pă rană, fu de părere Neaga lui Mînjoc, să le mai ostoiască durerea...

— E mai bună fiertura dă pătlagină, Mărie, ascultă-mă pă mine... că altfel ți să prăpădesc vitele... și trebuie să faci cum poți să le legi. Și Anica lui Chivu își făcu cruce... În fundul iadului o să meargă ăștia.

10 — Dă lecuit nu mai are rost să le lecuiască... să-racile vite, își dădu cu părerea moș Fircă. Ce să faci cu vitele cu cozile tăiate? E dă risul lumii... Trebuie duse la Găești și vîndute azi, mîine... ca să le taie... O scoate ce-o putea pă ele... Măcar cu pielea să s-aleagă.

15 Se auzi un „dară“... amărît, căci și ceilalți bărbați fură de aceeași părere...

Duță Căciulămare bătu cu palma în grumazul vacii plăvane.

— Io zic că am putea să punem mîna dă la mîna și să oprim și să tăiem în sat pă Joiana asta, care parcă să ține mai greu pă picioare...

20 Deși avea sînge curs și încheșat pe pulpele cam uscate de dinapoi, Joiana mai sîngera încă, și răgetele ei sfișiau inima celor de față.

— Mai bine le tăiau și limbile, ca să nu le auzim, spuse Zamfira, care era acum măritată cu Mitru.

Bărbatu-său se mînie :

— Vorbiși și tu ca proasta...

15 Răzbunările acestea cumplite și neroade, venite din întunericul neștiinței în care se zbăteau satele, erau, ce-i drept, destul de rare... Uneori îndobitocirea omului era atît de mare, încît tăia și limba vitelor.

40 Ion nu spunea nimic... Parcă i se împietrise inima... Se uita la boii ăștia, la vacile astea cu care să arănea, la vitele astea pe care le crescuse de

cînd erau de-o zi, le vedea suferind și nu zicea nimic... Era ca pămîntul la față... Se îndreptă încruntat, mînjit de sînge pe zăbun, spre poiana răs-crucii... Oamenii, nedumeriți, îl văzură urcînd costi-
5 ța de-a dreptul spre biserică...

Popa Gheorghe, care privea cu mîna streășină devale spre eleșteu, spre lumea adunată, vru să știe ce s-a întîmplat.

— Ce-i acolo... lumea aia adunată, mă Ioane ?

10 Ion parcă era năuc, nu pricepea ce-l întrebă.

— Părinte, am venit să-mi faci slujbă dă mort...

— Cum, mă, slujbă dă mort... ? Da' ce s-a întîmplat ? A murit cineva ? întrebă popa speriat.

— Io, părinte... Nu mai sunt dă pă lumea asta...

15 Se opriră în dreptul lor cîțiva bărbați și vreo două femei, între ele și Chiva lui Ristache, care veneau cu sarcini de coceni uscați de porumb în spate.

— Omule, cum nu mai ești dă pă lumea asta... ?

20 Ce vrei să spui ?

— Vrea slujbă dă mort, se amestecă în vorbă Chiva. Zice că vrea să-i faci slujbă dă mort, părinte...

25 Popa Gheorghe își încruntă ochii mici, înecați în obrajii mari, stacojii, a nedumerire, și apoi se îndreptă spre poteca lunecoasă a dîmbului.

— Vino după mine...

30 Își puse patrafirul și aprinse două lumînări într-un sfesnic, în strana din dreapta... Își spuse că o slujbă poate oricum să aducă o ușurare. Ion îi ceru apoi să se spovedească... Popa îl spovedi... Îi ceru și împărtașanie. Asta nu-i dădu... fiindcă nu potise.

35 În drum, în dreptul bisericii se oprise un pîlc întreg de oameni, care aflaseră de la cele două femei despre ce e vorba.

— Îi face lui Ion al Firului moliftă dă mort... le spuse Chiva celor ce veneau din urmă.

40 Pe urmă îl văzură și pe el ieșind... Părea acum ceva mai liniștit, dar nu vedea pe nimeni. Cobora încet pe drumul ocolit, nu de-a dreptul pe costișă.

Cînd îl văzură ieșind tăcut cu toporișca în mînă, cei adunați în fața cociobei lui nu pricepură dintîi încotro se îndreaptă... Pe urmă îl văzură că se îndreaptă, ocolind la stînga, pe drumul al mare spre han...
5 Cu toții aflară apoi de la Chiva, care ajunsese la puțu cu cumpănă din fața casei lui Duțu, că Ion a cerut popii să-i facă slujbă de mort și s-au îngrozit... Bărbații au prins să alerge după el... Cînd a văzut asta, Ion a iuțit și el pasul, apoi a început să alerge... Nu l-au ajuns decît în fața hanului... Intrase însă în cîrciumă și n-au mai putut să-l oprească... Ichim l-a văzut intrînd, alb ca varul la față, și a înțeles... A căutat înfrigorat pistolul pe care îl ținea sub tejghea. Cînd a văzut toporul gata să-i zboare în cap... a tras în plin... N-a nimerit... Nici toporul nu l-a nimerit pe el... A nimerit în polița cu clondire și ulcele... care au sărit în țândări, cu un zgomot de prăbușire, care i-a îngrozit pe cei ce intrau grămadă pe ușă... Cu o crîncenă încheștare Ion a sărit și și-a scos din polițioară toporișca. Ichim coborîse, se aruncase mai mult în pivniță și trăsesese cu spaimă, deasupra, chepengul. În timpul acesta, Restea, care auzise zgomotul de prăbușire dinlăuntru, intrase pe ușița dinspre curte ; Ion sări ca o fiară spre el... Oamenii îl prinseră în brațe, iar Restea, pricepînd, fugi în curte.

— Ioane, vino-ți în fire... ai înnebunit, îi strigă îngrozit Duță Căciulămare.

30 Cu fața albă ca varul, parcă o clipă domolit, Ion șopti :

— Mi-au ucis fratele... m-au batjocorit... Nu mă iartă nici Dumnezeu dacă îndur asemenea ocară.

35 Și-ntr-o clipă se smuci cu atîta putere, că oamenii care-l țineau strîns îl scăpară din mînă. Ieși năprasnic pe ușă.

Restea căutase și el toporul și se întorsese acum să-l înfrunte... dar cînd îl văzu alb la față, nepămîntesc de hotărît, încremeni cu toporul în mînă.
40 Înțelese ca fulgerul că nebunului puțin îi pasă dacă îl omoară ori dacă e omorît... El însă nu vrea să

moară... Fugi din nou și se închise în odaia care
fusesse a Petruții. Ion alergă într-acolo și găsi ușa
închisă... Începu s-o spargă cu toporișca... Restea,
care pricepu și văzu ușa sărind în țândări, ieși pe
5 o altă ușă mai din fund, fugi câțiva pași prin curte
și ajunse la poarta mică dinspre pădure. Ion, după
el. Ieși în goană pe poarta deschisă, așteptînd să i
se înfigă în spate toporișca aruncată. Cînd o auzi
izbită în usciorul ușii ori în gard, își dădu seama
10 că a scăpat. Se pierdu în pădure...

Ion își smulse apoi liniștit toporișca din scîndură
și se îndreptă prin curte spre drumul cel mare...
Lumea îngrozită se dădea la o parte din calea lui.
Nu mai era alb la față... Avea numai buzele reci
15 și aspre ca de lemn...

— Azi sau mâine e totuna...

Se îndreptă liniștit spre casă... Lumea, după el.
Cei doi frați au închis hanul și au plecat din sat...
Nu s-au întors decît peste șase luni... în primăvară.
20 Ion se domolise și se încovoia din nou subț jugul
clăcii.

TUCOLTOIU

Cînd în dimineața strălucitoare de iulie (la vreo
cîțiva ani după întoarcerea de la Brașov), toată
5 casa fu sculată, cînd se cercetară nu numai șoproa-
nele și toată curtea, dar și hățîșurile din spate, pînă
spre pădure, sus în deal, pe serdăreasa Zinca o cu-
prinse ameteala. Nicolache nu putea fi găsit nică-
ieri. Mai întîi nu pricepea cum putuse el să iasă
10 din iatacul copiilor, nevăzut de nimeni. Cum de nu
l-au zărit, cînd s-a furișat din casă, slugile de la
bucătărie și argații de la grajduri? Căci, fără în-
doială, numai pe ușa ori pe fereastra din dos putea
să iasă. În față, conacul avea doar o ușă groasă la
15 tinda cea lungă și îngustă, din care se făceau trei
odăi pe stînga și trei pe dreapta, iar ușa se închi-
dea nu numai cu cheia, ci și cu un drug de fier,
bine proptit pe dinăuntru. Toate ferestrele erau în-
tărite cu zăbrele de fier țigănesc. Ușa din fundul
20 tindei se închidea zdravăn, de asemeni, cu zăvor
pieziș de-a latul ușii, căci cele două fete care slu-
jeau în casă dormeau sus într-o odaie mică de lîngă
intrarea podului. Să-i fi dat drumul cineva copilu-
lui nu era cu puțință; nimeni la conac n-avea în-
drăzneala de neînchipuit să înfrunte mînia serda-
25 rului, căci pitarul Barbu Petrescu era acum serdar.

Nu era întîia oară cînd Nicu fugea de la conac
să umble năuc pînă dincolo de Bălcești, prin ză-

voaiele Topologului sau pe Dealu Negru, prin făgetul dinspre Olt, cu copiii din sat. Avea voie, dealtfel, să se joace cu ei, dar numai în curte. După cîte se părea, fugise noaptea. Toată lumea din casă
5 știa că, după ce se spălase pe față și se închinase cuminte, Nicolache își trăsese plapuma peste cap, ca să adoarmă mai ușor. Nu mai încăpea deci îndoială că ieșise după ce se încuiaseră ușile, adică în timpul nopții. Cercetară zăbrelile de la odaia de
10 oaspeți, din fund, ale cărei ferestre dădeau pe pridvorul larg dinspre bucătărie, și, împreună cu vătaful curții, serdăreasa trebui să fie și ea de părerea bătrînei jupînese Tuca.

— Cooană, vă spun io, împielîțatul, șui de tot cum e, s-a strecurat printre zăbrelile...

— Da' unde o fi acum ? Că nu e nicăiri...

— Cu blestematu ăla dă Tucoltoiu, cu cine vreți să fie ? Că parcă l-a vrăjit, așa să ține dă el, dă ăst Tucoltoiu... ca un cățel.

20 Noroc că serdarul se dusesese de ieri, din zorii zilei, la Pitești, să se înțeleagă pentru niște cazane de țuică și n-avea să vină decît tocmai mîine. L-ar fi cuprins minia aflînd că Nicolache iar a fost lăsat să se joace cu copiii din sat. Și toate s-ar fi spart,
25 firește, în capul serdăresei, iar gîlceavă, iar uși trînitite, iar amenințări cu despărțirea, cum se întîmpla cam des de la o vreme.

Înaintat în cinul boieresc, serdarul luase, cu prilejul mergerii la școală a lui Costache, numele de
30 Bălcescu, ca să nu se piardă boieria moșiei. Avea și el două petece de moșie ale lui proprii, la Dealu Mare, dar numele său de Petrescu era prea de rînd. Evghenicos din cale-afară, el n-a înțeles să-și lase copiii să se prostească, nici măcar la joacă, amestecîndu-se cu feciorii de țărani. Zinca era de altă
35 părere. Ea socotea, de pildă, că lui Nicolache, slăbuț cum era, i-ar fi priit să nu gogeaască pe lîngă fustele ei și pe lîngă casă, ci să se joace pe dealuri, să se scalde în Topolog. Totuși, deși era și ea desul de dîrză, nu avea curajul să înfrunte mîniile
40 serdarului, care-și pierdea măsura din nimic.

— Ce găsește copilul ăsta printre javrele alea țărănești? Costache cum de nu s-a jucat cu copiii din sat?

5 Ar fi fost foarte greu să înțeleagă omul acesta prea înalt, cu fața prelungă și umerii obrazilor osoși, cu ochii rotunzi și cu mustața amestecată cu barba ca mătasa porumbului, ce găsea Nicolache în sat, înhăitându-se, cum zicea el, cu țiganii, care nu erau, dealfel, țigani.

10 ...Căci nu era vorba chiar de jocuri copilărești, potrivite pentru un copil de zece ani. Nicolache mergea la joacă rar, numai duminica, fiindcă nici copiii din sat nu se jucau decât duminica și în zilele de sărbătoare. Altfel ei, de cum se țineau pe picioare, erau puși temeinic la treabă...

15 Nicu se ținea de Tucoltoiu, feciorul lui Vasile Urloagă, adevărat, de dimineată pînă seara, dar Tucoltoiu de dimineată pînă seara avea ceva de făcut în jurul casei, și mai ales pe dealuri, în pădure, pe Topolog... Urloagă era cărăuș și, cînd se îmbolnăvea, îl trimetea cu carul cu boi pe Dumitru, încă de cînd acesta avea doisprezece ani. De la unul din drumurile acestea lungi se întorsese cu porecla de Tucoltoiu, dată de tovarășii lui de călătorie. Dumnezeu știe de unde i-or fi scos-o, că nu se potrivea cu nimic, și acum nimeni nu mai știa că-l cheamă Dumitru. Nu numai că se pricepea să îngrijească de boi, atît cît se îngrijea pe vremea aceea, nu numai că se pricepea și la cai, căci aveau și trei cai, și nu numai că meșterea tot ce era de meșterit în jurul casei lor trîntite pe o rînă, sus pe deal, dar Tucoltoiu era singurul băiat din sat care știa să citească și încă [fără] să fi învățat vreodată. Se minunau de el popii de la Cotmeana, și doar aceștia știau să citească, nu făceau slujba pe dinafară, ca popa Răducanu din sat... Nicu se ținea ca vrăjit de acest flăcăiandru care abia împlinise cincisprezece ani. Tucoltoiu îi povestea și-i citea toată ziua, oriunde se găseau : pe padină, dacă erau 20 cu vitele pe padină ; în car, dacă duceau porumb la moară ; spălînd cai în Topolog, dacă se ducea 25 30 35 40

Tucoltoiu — și Nicu după el — să spele caii și să
înoate în Topolog... Tucoltoiu era o fire tăcută, nu
se băga peste alții. Deși capii relelor din sat erau
5 flăcăi adevărați, nu un băiețandru ca el, totuși, ni-
meni, nici dintre cei mari, nu avea curajul să-l în-
frunte. Băiatul acesta negricios, cu toate că nu era
înalț, ci mai mult mijlociu — cu un cap rotund ca
de jder negru, cu sprâncene groase, dar nu îmbi-
nate — era tare ca de fier. Cu vreo doi ani înainte,
10 cînd abia împlinise treisprezece, se dusese la Pi-
tești cu cîțiva oameni din sat, cu carele cu mere
subt coviltir. Un vornicel, sau așa ceva, de la podul
de peste Argeș, îl croi cu o biciușcă pe Urloagă,
fiindcă acesta nu făcuse loc mai repede unei calești
15 pe pod. Apoi l-a prins de cojocel și se pregătea să-i
dea încă. Oamenii — ce puteau oamenii să facă ? —
priveau din urmă de pe lîngă carele lor speriați.
Dintr-un singur pumn Tucoltoiu, sărind ca o pi-
sică neagră, îl umpluse de sînge pe vornicel și-l
20 făcuse să-și scuipe doi dinți. Cînd să puie mîna pe
el, sări în apă, peste parmalicul podului, că înota
ca un pește, iar de acolo, prin zăvoaiele Argeșului,
se lăsase la vale spre Golești în jos. L-au căutat
dorobanții toată vara, dar s-a aflat pe urmă că fu-
25 sese tocmai sus în munte, la niște stîni pe Negoiu.
De atunci îl știau de frică toate satele din împre-
jurimi. Era lăsat în pace, mai ales că și dorobanții
nu-l mai căutau, se vede că vornicelul se lăsase
păgubaș sau plecase aiurea. Vorbea rar și domol,
30 ca un om matur. Avea o voce aparte, pe care ni-
meni n-o putea uita.

Ceea ce spunea el — și ce-i plăcea cu osebire lui
Nicolache — nu semăna cu poveștile jupînesei Tuca
15 cea grasă, care ținea morțiș că lîngă cotețurile din
fundul curții i-a ieșit înainte diavolul, un omuleț
negru și lucios, ca de smoală, abia cît un copil, și
cînd a vrut ea să-l dea la o parte, n-a putut să-l
miște de parcă era de fier. Nu-i spunea nici basme
40 ca ale mamei, cu Ilene Cosînzene și Feți-frumoși,

în care el nu credea, ci povești adevărate despre lupi, care atacă pe drum de iarnă călătorii ; despre focuri mari, care ard pădurile, de fug năuce fiarele și vitele în toate părțile ; cum se războiesc
5 împărățiile ; despre ape mari, ca de la Bălcești la Pitești, pe care se merge cu corăbii ; și cum înoată, fără să-și piardă puterea, marinarii din corăbiile răsturnate de furtuni ; cum sunt casele la Țari-grad ; cum taie turcii oameni pe poduri ; îi spunea
10 că sunt în Etiopia bărbați și femei, negri ca smoala, și lei, și elefanți. Nicu stătea cu răsufllarea tăiată să-i spuie încă o dată cum luptă elefanții cu șerpil, dacă sunt mai voinici ca leii... Ce se întâmplă cînd se cutremură pămîntul ? Care e omul cel mai drept
15 din sat ? De ce l-au dus dorobanții pe un boier de la Suici ? Dacă te sui pe Negoiu, ajungi la cer ?

De unde le știa Tucoltoiu astea, Nicu n-a putut afla niciodată... Și nu numai că știa neînchipuit de multe lucruri, dar și ceea ce făcea el pe dealuri, în
20 apă, în zăpadă, arăta o știință care nu se prea întâlnea la toți oamenii, afară de coana Zinca serdăreasa, dar aceasta nu stătea de vorbă cu Nicu serios și nu-l lăsa să vadă tot. Dacă ieșeau pe deal Tucoltoiu știa care sunt ierburile otrăvitoare, îi
25 arăta un soi din ele care prind și mîncă gize, îl vedea cum scoate rácii din cotloanele Topologului fără să se sîngereze, îl vedea cum se urcă în stejar pînă în vîrf și îi arăta cum să cunoști crăcile care nu se rup, cum să scoți gușterii de subt pietre.
30 Acasă era totdeauna repezit de toți : „Ia nu mai întreba atît ! Cine știe multe moare“... Și el, Nicu, vrea să știe toate ; nu obosea întrebînd și nu obosea niciodată nici Tucoltoiu răspunzînd. Odată era să-i sfișie niște cîini de la o turmă de oi care pășteau pe padină, sus pe Dealu Negru. Toți copiii au fugit, dar Tucoltoiu a rămas pe loc nemișcat, și Nicu a rămas și el, legat cu spaimă de prietenul său, dar și cu încredere că nu se poate face altceva mai bun decît ce face Tucoltoiu. Dulăii s-au repezit
40 la ei sălbatic, dar Tucoltoiu le-a vorbit răstit, bă-

tînd din picior : „Ce vreți, mă nerozilor ?“ Cîinii s-au oprit, năuci... „V-ați repezit ca niște proști, așa...“ Cîinii au lăsat cozile în jos și s-au depărtat rușinați, în timp ce Tocoltoiu stătea pe loc cu Nicu, ascuns după el. Pînă seara a stăruit să știe de ce s-au oprit dulăii și nu i-au mușcat. Nu putea pricepe lămuririle lui Tocoltoiu, dar ceva tot a priceput, că nu trebuie să fugi și că trebuie să le vorbești cîinilor întocmai, dar întocmai ca la oameni. Vorbea domol flăcăiandrul, dar uneori i se aprindea privirea, mai ales atunci cînd povestea despre haiducii care calcă noaptea conacele, cum sunt spînzurați boierii ticăloși cu capul în jos pînă spun unde sunt ascunse sipeturile de aur... Nicu știa că într-o zi Tocoltoiu se va face căpitan de haiduci și era hotărît să intre și el în ceata lui. Cînd întîlneau pe dealuri și prin păduri cîte un om călare, care întreba de drum, Nicu tremura tot, căci știa că e vreunul din oamenii lui Radu Anghel, care înnebunise tîrgurile dinspre Slatina.

*

Dacă văzură la curte că Nicu nu s-a întors pînă la chindie, Zinca trimise un om să-l caute pe Tocoltoiu... Atunci află că, la un ceas după miezul nopții, acesta plecase cu moș Gună și cu Vasile Lungu, cu șapte cai ai oamenilor din sat, încărcăți cu desagii plini de sare, mălai, tutun și opinci, pentru stînilile de subt Negoiu, dincolo de Sălătruc și de Căpățineni, unde-și aveau ei oile date la păscut. Nu se putea deci întoarce înainte de trei zile. Asta nu și-ar fi putut-o închipui nici Zinca serdăreasa că ar fi cu puțință. Era ca bolnavă. Nu plîngea, căci nu era în firea ei, dar fața negricioasă i se făcuse aproape pămîntie. Sprîncenele drepte și groase păreau acum îmbinate. Își mușca buzele mari, dar subțiri, ca să nu izbucnească în plîns. De serdar nu-i mai era frică. Întîmplarea era prea de spaimă ca să se mai sperie de ce va spune bărbatu-său. Știa că nu are nimic de făcut decît să aștepte.

Sătenii din Bălcești nu erau cu adevărat clăcași...
Erau, cu hrisoave în regulă, moșneni, căci aveau
locul lor de casă din strămoși, și în jurul casei aveau
5 cîte douăzeci-treizeci de prăjini, unii chiar pînă la
două pogoane de fineață și livadă, dar erau nevoiți,
ca să aibă iarna o mînă de mălai, să ia pămînt în
dijmă de la boier. Nu-i vorbă, nici boierii nu stăteau
10 prea grozav. Deși ca întindere Bălceștii se cam apro-
piau de vreo trei mii de pogoane, erau mai mult
păduri și mai ales rîpi și zăvoaie ; pămînt bun de
muncă nu era mai mult de trei-patru sute de po-
goane. Încă vreo sută de pogoane erau livezi de
15 pruni și meri, și dădeau un fin bun de tot, care era
cosit cu grije de două-trei ori pe an și pus la păs-
trare, ca să aibă vitele nutreț iarna. Grîu nu se
putea face decît pentru nevoile casei, și nu în toț
anii. O vie, de vreo trei pogoane, da în anii călduroși
20 două-trei butoaie de vin, pe care cucoana Zinca se
pricepea să-l dichisească, pînă scotea din el lucru
bun, de bătea vinurile podgorenilor din vale. Sătenii
mai luptau să scape de nevoi cu vitele și cu oile.
Ca să cruțe nutrețul din sat, pe care îl strîngeau
25 pentru nevoile iernii, își trimeteau și ei oile sus,
la munte, tot satul la același baci, cu care aveau
învoieli, după răbojuri trecute și știute din stră-
vechi. În faptul verii trimeteau desagi cu sare și
mălai pe cai, care se întorceau încărcăți cu brînză
de burduf și lînă. Pe colnicele de deasupra Topolo-
30 gului pășteau numai vitele mari.

De la Suici în sus, părăsiră drumul de care și o
luară la dreapta pe o potecă prin pădure, pe dea-
supra unor vircege, ca să taie de-a dreptul spre
35 Argeș, ocolind mînăstirea. După părerea lui moș
Gună, ciștigară așa cîteva ceasuri de drum. Caii
mergeau acum în șir, legați în coadă, unul după
celălalt, călcînd apăsător, dînd din cap la fiecare pas.
40 Nicu era călare pe calul din frunte, și alături de
el mergea pe jos Tucoltoiu. Nu era așa de ușor să

mergi călare, căci caii aveau burțile mari, iar șeile de lemn, tarnițele, erau acoperite cu niște pături. Nu vorbeau. Fața negricioasă a flăcăiandrului, ochii lui negri, sprâncenați, subt fruntea rotundă, îl arătau dus pe gânduri. Munții mari care se zăriseră mereu, de departe, acum nu se mai vedeau, căci erau pe suișul muscelor mari și străbăteau păduri de fagi, cu trunchiurile albicioase, drepte și înalte, să-ți sucești gîtul privindu-le în sus. Cînd ieșeau, din cînd în cînd, din pădure, vederea le era oprită de culmi cu pășuni vii, care străluceau sus de tot. Străbăteau luminișuri și pătrundeau mai departe, ca subt o boltă, în făgetul care se împeștrîța cu mes-tecâni, cu aluni, cu paltini, călcau pe frunzarul mort din alți ani, ca pe scoarțe moi. Cînd soarele putea să răzbată printre ramurile de sus, dîra lui aurie poleia trunchiurile albe și arunca bănuți de lumină pe frunzișul jilav de jos.

Se opriră ca să prînzească pe padină într-o poiană încărcată cu rugi de mure și zmeuret cu pe-tece de pășune, bălțate ca niște străchini smălțuite. Îi spunea poiana lui Răstoacea. Mirosea tare a fin copt, și soarele ardea viu. Săbiuțe, roșii ca sîngele, ori frunzele ca leușteanul ale isipolțului, mai în umbră lumînărica încărcată de flori albastre și ar-nica cea galbenă se amestecau cu nenumărate soiuri fără nume. Deteră jos desagii din spinarea cailor, ca să pască liniștiți și desfăcînd o traistă din păr aspru de capră, moș Gună scoase din ea merindea dată de oameni pentru drum. Felii reci de mămăligă tăiată cu sfoară, ceapă și puțin pește sărat, pe care le dumnicară domol. Pentru feciorul cel negricios și micuț al boierului se găsiră și vreo două ouă, pe care el le mîncă cu o foame de lup. Tucoltoiu aduse apoi niște zmeură mare, brobonată și cu miros ame-țitor. Erau de azi-noapte pe drum și pînă astă-seară nădăjduiau să ajungă la stîna știută de moș Gună. Mai aveau vreo două ceasuri de coborît spre albia Argeșului, alte două de-a lungul Posadei și încă 40 vreo trei de urcat din nou. Cel mai tîrziu cînd soa-

rele va scăpăta dincolo de Comarnicul cel mare vor fi la stîină.

— Trecem pe la cetate ? întreba neliniștit băiatul serdăresei și își răspundea singur : Trecem... trecem. Și iar peste cîtva timp : Nu-i așa că trecem, moș Gună, să vedem cetatea ?

— Apăi ce să vezi, păcatele mele, boierașule ?... Niște ziduri pă care le-a cățărat dracu pă muchea muntelui, că numai el le putea urca acolo.

10 Nicu știa de la Tucoltoiu că nu dracu făcuse cetatea, ci vodă Țepeș, care era viteaz ca un căpitan de haiduci. El făcuse cetatea, care părea că e în nori, pe stîncă sus, iar cînd te uiți de jos la ea te doare ceafa, zicea Tucoltoiu. Acolo căraseră pietre boierii cei haini, acei care jefuiau poporul, iar după

15 ce au sfirșit cetatea, i-a aruncat Țepeș pe toți în prăpastie, de li s-au sfirtecat în bucăți trupurile zvîrlite peste stînci, în adînc, pînă jos în Argeș. De ani de zile îi vorbea Tucoltoiu despre cetatea

20 pe care el o vedea și în vis, dincolo de nori... pe stîncile ameteitoare ale Posadei.

Nu știau de unde să ia apă proaspătă, dar Tucoltoiu a spus că găsește el. A golit tiuga galbenă și lucioasă de apa stătută și, după ce a socotit el ce

25 a socotit, privind pădurea și rupturile dintre pășuni, a pornit la vale peste frunzișul mort. Nicolache, după el, firește... Nu departe, lunecînd ușor pe iarbă, dădură de un șipot, pus de ciobani sau de tăietorii de lemne. Apa era dulce, limpede și răcoritoare. La întoarcere, băiețașul îngheță, căci zărise în pom o vietate mică de tot, ca un ghem castaniu. Știa că este o veveriță, dar o vietate, aci, în munții

30 aștia pustii, era neliniștitor pentru inima lui de copil. Tucoltoiu îl ținea strîns de mîină, să nu miște, și începu să ciripească ușor din buze... Veverița, furioasă, se opri și ea... Începură să vorbească, el

35 șușotînd, ciripînd, ea frecîndu-și născiorul cu lăbuțele, privind mînioasă : „Hai, să vezi că merge după noi...” Făceau ei încet cinci, șase pași, sărea și veverița pe altă cracă după ei... Se opreau. Tucoltoiu o certa, ea își freca furioasă născiorul, prop-

40

tită în coada stufoasă. Băiețelul se mira de această întâmplare, dar nu i se părea de necrezut ca Tocoltoiu să știe vorbi și animalelor din pădure. A venit după ei pînă la locul de hodină... De cîte ori făcea
5 cineva un pas spre el, șoricelul acesta cu coada stufoasă, care era de trei ori mai mare decît el, fugea pe brad în sus. La ciripit și nemișcare iar cobora. A fugit de tot cînd Vasile a scos un drîng de la brîu și, izbind cîrligul liber al cataramei, a
10 început să zbirnîie un fel de cîntec.

— Mă Vasile, băiete, lasă drăcia aia, că zdrîngăni dîn el dăgeaba... Nu iese nimic. Las' să ne zică mai bine lupceanu ăsta ceva dîn frunză... Ia zi-i, ne-
poate.

15 Tocoltoiu a rîs, a luat de deasupra o frunză de caprifoi, a frecat-o, a lustruit-o și, culcat cu fața în sus, cu căciula subt căpătîi, a cîntat de i s-au înnegurat ochii lui moș Gună. „Asta e haiducească, mă“, a spus el cu un soi de alean strepezit.

20 Au coborît culmea Comarnicului pînă la apa Argeșului și pe urmă, unii înaintea cailor care mergeau în șir, legați în coadă, încărcăți și cu burțile mari, și care se proptiseră greu la scoborîre, au luat-o printre pietroaiele Posadei și prin prundișul
25 cu popîndaci de iarbă și tufe de-a lungul rîului. Deodată, după ce ocoliră pe după un perete rece împădurit, sus de tot, pe alt perete, deasupra capului, în stînga, la o înălțime amețitoare, pentru băiețașul cu inima cît un purice, deasupra unui brîu de nori,
30 acolo pe creasta stîncoasă, s-a ivit cetatea. Era întocmai cum o visase el.

*
Cînd s-au întors, era a patra zi de la plecare, se
35 înnoptase de-a binelea și, cînd l-a văzut la treptele de jos ale cerdacului din față, la ușa beciului de piatră, prins în lumina pîlpîietoare a lumînării ținută în mînă, serdăreasa a început să tremure... L-a luat în brațe, l-a pipăit să vadă dacă e întreg și, pe urmă, a izbucnit în hohote de plîns. În cele
40 trei nopți nedormite îi albiseră tîmplele. Copilul n-a fost nîci certat măcar, serdarul părea sfîrșit și

el, dar chiar dacă ar fi fost certat, Nicu era hotărât să îndure totul... Văzuse cetatea lui Țepeș, veche de patru sute de ani, cum le-a spus și popa dintr-un sat al Posadei, printre casele căruia trecea șuvoiul îngust al Argeșului, cum ar fi trecut pe la ei în ogradă.

5 Nici moș Gună și nici chiar Tucoltoiu nu au fost certați... Jupîneasa Tuca avea dreptate... Cu doi blestemați că ăștia — căci ea îl știa din tinerețele ei și pe moș Gună — nu putea să i se întimple copilului nimic, știut fiind că oamenii care și-au vîndut sufletul diavolului nu au a se teme de nimeni pe lumea asta. Dar a doua zi, Nicu fu trimis la Dealu Mare, la rude, unde era și Costache, încă de la închiderea școlii din București... Marghioala, Sevas-
10 tița și Barbu, cel de trei ani, erau prea mici ca să li se năzărească să cutreiere dealurile căutînd ziua de ieri, după sfaturile lui Tucoltoiu. Ei nu se depărtau de curtea conacului, rar de urcau pe colnice.
15

ÎNTOARCEREA DIN PRIBEGIE

Toma cunoștea bine locurile astea, că doar petrecuse în ostrovul cel lung din fața Islazului aproape doi ani din viața lui și venea destul de des la Corabia... În zece ani, chiar un târg nu se schimbă aproape deloc... Totuși e ceva neobicinuit, ceva care n-a fost înainte de război... Până la urmă se dumi-rește... Nu era pe atunci hanul ăsta mare la răscruce și nu erau atâtea sute de căruțe care să coboare cum coboară acum, pe lângă biserică, jos la schelă, unde așteaptă să fie încărcat în șlep nemțesc. Cît vezi cu ochii drumul e numai paie risipite și balegă de vite... A recunoscut și pe Vasile Gudău din Celei... I-a dat bună ziua, și Vasile l-a întrebat mirat :

15 — Bună ziua... Da' dă un' mă cunoscși dumneata, că nu pari să fii din partea locului... ?

— Iote că te cunosc... Nu ești dumneata Vasile Gudău din Celei...? Și apoi îl întreabă mai scăzut, cu o strângere de inimă : Ia uită-te bine, nu mă cunoști ?

20 Omul s-a uitat lung, l-a măsurat... i-a văzut mâna stîngă lipsă și, în locul ei, mîneca goală vîrîtă în brîu.

— Ai fi Dumitru Cățic dă la Caracal... Nu te-am văzut dă ani dă zile...

Acum înțelese, cu amărăciune, ceea ce știa, dealtfel, că s-a schimbat mult, că nu mai e omul care a fost...

5 — Nu, sunt Gligore Rădoiu al de-a păzit vitele în ostrovu dă la Islaz... Că așa îl știau oamenii pe aci, pe vremuri.

— Bată-te să te bată, neică Gligore, dumneata fu-
săși. Da' te schimbași rău, omule... Erăi un flăcă-
10 landru atunci cu mustața răsucită, și acum făcuși o mustată dă rusneac... Slăbiși mult... Și... ce-avuși? Parcă-ți lipsește o mână?... Ar mai fi vrut să adauge... și zdrențuit cum ești...

Toma clătină din cap, amărit :

15 — Asta cam așa e... M-am schimbat. Da', rogu-te... spune-mi... Radu, flăcău ăla dă-i zice Radu Șapcă, al popii... e în sat ?

— Păi cum să nu fie, că doar e popă acum...

— Cum popă... ? Bătă-l Dumnezeu să-l bată... Cum dă să făcu popă... ? Haiduc mai zic, da' popă... ?

20 — Îl lăsă popa al bătrîn în locu lui... Da' ce, vrei să-l vezi ?

— Așa gîndeam, spuse Toma cu glasul obosit... Pentru el venisem p-aci...

25 — Apăi uite, așteaptă să descarc caru și mergi cu mine la Celei... În două-trei ceasuri sunt gata și io.

Toma îl privi obosit. Simțea în tot trupul o sfîrșeală, dar nu era decît amărăciune...

30 — Mă duc cu picioru... un sfert dă poștă nu e cine știe cît... Poate că ne vedem în deseară...

Toma porni pe drumul care se ține de-a lungul Dunării, în dosul zăvoaielor de sălcii și ocolind unele vilcelușe nisipoase... Se gîndi că la treizeci și unu de ani e un om bătrîn, de care nu-și mai aduce
35 aminte lumea care l-a văzut flăcău cu zece ani în urmă. Își pipăi barba țepoasă, căci nu se bărbierise de vreo două săptămîni. Sfirșeala îl prinse din nou. Îi era foame.

40 Pe aci îl adusese, acum zece ani, rănit la cap și înfășurat cu cîrpe de-i părea capul o baniță, acel băiețandru care părea flăcău în toată legea, deși

nici nu împlinise șaisprezece ani. După prinderea și
uciderea lui Tudor, cei mai mulți panduri n-au vrut
să meargă alături de Ipsilante, așa cum vroiau că-
pitanii Iordachi, Macedonschi și Prodan... Se răz-
5 lețiseră în cete mai mari sau mai mici, luându-și
sînețele și pistoalele cu ei... El, Toma, își făcuse
rost de două pistoale, Radu Șapcă avea o flintă cu
cremene... Ei, o parte din roata lui Oarcă, adică
10 vreo douăzeci de inși, de îndată ce trecură Oltul,
jos la Drăgănești, cînd să iasă din sălcii și arini pe
drumul Caracalului, se întîlniră cu un pîlc de că-
lăreți turci din ordia care mergea spre Piatra și
Drăgășani în sus... Turcii, ca la treizeci de inși, au
pornit cu săbiile scoase în goană spre ei.

15 Nu mai era chip să fugă, așa că s-au ascuns
după un dîmb și au așteptat să se apropie ca să-și
descarce armele... Au tras de la douăzeci de pași...
Au căzut vreo opt turci... care au fost tîrîți în scări
de cai care nu se mai puteau opri... Dintre panduri
20 au fost străpuși de lănci doi... Toma a fost lovit
cu o sulită care l-a izbit în tîmplă lîngă ochi, lu-
necînd în jos, fără să intre... Cînd turcii, după ce
au făcut un lung ocol, s-au întors să dea iar iureș,
pandurii trecuseră un braț al Oltului și își încărcau
25 din nou sînețele și pistoalele... Turcii s-au oprit
lîngă cei căzuți... Au ridicat doi răniți în șea, ală-
turi de alți călăreți... Au alergat apoi de-au prins
caii... Radu Șapcă, ochind liniștit, a izbutit să mai
doboare unul dintre neferi.

30 Cînd turcii s-au depărtat, pandurii au alergat și
i-au scotocit pe turcii rămași de arme și alte lu-
cruri... Au luat tot ce au găsit, și acum s-au împraș-
tîiat și mai mult, că în ceată mare erau ușor de
văzut. Pe Toma, tînărul său prieten l-a legat cum
35 a putut la cap și au pornit-o amîndoi în jos spre
Dunăre, ținîndu-se tot de zăvoiul Oltului, gata să
se ascundă în sălcii în orice clipă.

La gura rîului, ocolind Islazul, ca să nu întil-
nească trupe turcești, au trecut cu o luntre în os-
40 trovul cel lung. Radu Șapcă știa seama locului,
fiindcă avea o rudă bună în Islaz, care își ținea,

ca și ceilalți, oile pe grindul ostrovului. Au stat acolo ascunși amîndoi aproape o jumătate de an, căci în țară se pornise mare prigoană împotriva pandurilor, care erau căutați pe la casele lor și ridicăți... Mulți erau uciși. Cei de la deal au fugit de s-au ascuns prin desișurile munților, pe la mî-năstiri.

După o jumătate de an cei doi au ieșit oarecum la vedere, prin satele de pe malul Dunării... Cu Toma era mai greu, că era primejdie să-l înscrie printre lude aci în Islaz ori în Celei și ar fi rămas acolo clăcaș pentru tot restul vieții... De aceea el s-a întors în ostrov încă vreun an și jumătate. Pe urmă și-a luat rămas bun de la prietenul său și a pornit-o, tot ferindu-se de sate, spre Craiova... Acolo a fost slujitor la cai la un negustor, pînă prin douăzeci și șapte, cînd s-a apropiat războiul rușilor cu turcii și au început iar să se adune roate de panduri... Atunci a lăsat totul și s-a dus la Magheru.¹

La Celei a ajuns totuși înainte de amiază... Era un cer senin ca sticla și cald ca vara... De mult nu se pomenise asemenea secetă în luna april... Îi era sete și era tot mai flămînd... Opincile îi erau tocite rău la călcîie și simțea din cînd în cînd înțepătura miriștei, cînd ocolea ca să scurteze calea.

Popa nu era în sat... I se spuse că a ieșit cu plugul la arat, unde-și are pogoanele, înspre baltă.

Toma s-a mirat :

— Păi cum, își ară singur pogoanele... ?

— Nu lasă pă alții să i le are... Îl găsești spre baltă în hotarul satului.

*

Pe cîmp erau multe pluguri, că oamenii tot întîrziaseră așteptînd ploaia, dar Toma nu văzu nici un popă. Merse pînă spre lac și iar se întoarse... Întrebă pe un rumân, care se ridică istovit de pe

¹ Ion Magheru, comandant de panduri, atașat lui Tudor Vladimirescu în timpul revoluției de la 1821 (n. ed.).

coarnele plugului și îi arată moale spre un alt sătean, care era ceva mai departe, cu un plug cu patru boi. Sătean ca oricare altul... N-avea nimic de popă în el... În cămașă lungă și în izmene, încins
5 cu bete, e drept că purta opinci și în cap o pălărie cu marginile late, popa cu mîinile pe coarnele plugului apăsa cu dirzenie...

Cînd îl văzu pe străin apropiindu-se, se opri mirat și se ridică drept ca un copac. Acum văzu
10 Toma că poartă barbă. Nu prea mare, dar plină și frumoasă, de culoarea tutunului.

Nici Radu Șapcă nu l-a cunoscut... Pribeagul s-a oprit la cîțiva pași de el și-l privea, îi privea barba. I se părea nefiresc să-i spună părinte, că doar era
15 mai mic decît el cu cinci ani și nu-i putea spune nici pe nume... Rămăsese așa încremenit locului. Popa, după ce-l măsură cu ochii lui mari și negri drept în ochi, îl recunosc.

— Frate Toma... Uriacule... dumneata ești... și
20 vru să-i ia amîndouă mîinile, dar în clipa aceea băgă de seamă, cu un fior, că e ceva cu mîna pe care o ținea subt sumanul îmbrăcat peste umeri... Doamne sfinte... ce ți s-a întîmplat ?

— O să-ți spun numaidecît, da'... Aci se încurcă...
25 Nu știa cum să-i spună : Radule, părinte, sfinția-ta... Da' iartă-mă...

— Ce e ? nu știi cum să-mi... spui ? Spune-mi cum naiba vrei, Doamne iartă-mă, numai spune-mi ce e cu mîna asta... Zi-mi frate... zi-mi părinte... Numai
30 spune-mi odată ce e cu mîna, întreba popa stărui-tor, înfrigurat, scuturat în toată făptura lui de haiduc.

— Am pierdut-o... Am să-ți spun numaidecît cum a fost... Acum mă bucur că te văd... Numai nu
35 înțeleg... dă ce ai pus dumneata mîinile pe coarnele plugului ?

Popa îl cuprinse de amîndoi umerii și-l strînse la piept.

— Doamne, cum mi-a fost dat să te văd din nou...
40 Ce te tot uiți așa ?... Cine vrei să-mi are ?

— Știu io? Clăcașii... Parcă așa cere pravila pentru preoții satelor...

— Clăcașii? Vai dă capul lor... Tot anu robotesc ca robii pã moșia boierească, n-au timp să-și lucreze nici pãmîntu care li să cuvine... Vai dă mama lor... Ce să fac...? Cele cinci pogoane care mi să cuvin mi le lucrez singur... Mulțumesc lui Dumnezeu... și popa făcu o cruce mare... că sunt zdravăn și pot munci... Cu ce mai scot dă la bieții dă ei dîn cînd în cînd, la o nuntă, la un botez, că dă la înmormîntări nu iau bani, o scot și ieu la căpătii... Uite, hai să duc brazda pînă la capăt și pã urmă ne oprim să îmbrucăm ceva...

Băiețandrul îndemnă boii, și popa se opinti puternic în coarneau plugului. Fierul se înfigea adînc și mușca aprig din pãmîntul uscăcios și tare... răsturnînd o brazdă adîncă, așa cum rareori văzuse Toma... Popa lupta ca un haiduc și cu ogorul...

— Să ară greu, frate Toma, că am tot întîrziat toți arătura pentru porumb, așteptînd să vină o ploaie care n-a mai venit... Dă mult n-am mai văzut o primăvară atît dă secetoasă...

S-a oprit la capătul ogorului subt un plop mare rotat... În car, acoperită cu paie, popa avea o desagă din care scoase merinde... Erau patru ouă, un grunj de brînză, cîteva cepe, o mămăligă tare, din mălai nu prea cernut. Tot de subt paie scoase un urcior cu apă și o ploscă.

— Stai jos, frate Toma, să ne omenim puțin, c-ai venit dă pã drum... Aci e umbră și e soare dacă vrei... Ia du-te, mă Radule, și umele iar urcioru asta cu apă proaspătă dă la puț.

Toma își adună picioarele subt el... pe cînd popa scoase cîteva brațe de paie și coceni pentru cei patru boi... Apoi așternu jos un țol...

— Mă mai întind puțin, pã la prînzul ăl mare, îl lămuri pe Toma. Șezi pã el.

— Să-ți spun drept, frate... Nu mă obicinuiesc cu barba asta a dumitale... Că ieri, cînd te-am cunoscut, erai un copilandru... Nici acum nu știu să fii trecut mult peste douăzeci și cinci dă ani! Nu?

— Barba mea... deh... ce să-i faci? E barbă dă
popă... Da' ieu nu mă împac cu a dumitale... Că e
numai țepi și te-a năpădit frumusețe dă mustață...
5 Cum ajungem în sat te pui s-o dai jos... Da' ia spu-
ne-mi tot cum a fost... Trage o dușcă și din plosca
asta... pînă vine fină-miu cu apa... Mi-au trimis
cîteva vedre niște prieteni din sus dă Caracal, dă
la Piatra Oltului...

10 Toma sorbi cu sete... își șterse mustața cu mîneca
și oftă...

— Io tot nu pricep cum te făcuși popă, frate
Radule...

— Hei... o să-ți spun ieu mai pă urmă... Află că
bătrinu se afla bine cu starețu dă la minăstirea
15 Brâncoveni și a izbutit prin el, dînd plocoane bune,
să mă lase în locu lui, acum doi ani, după ce m-am
întors acasă.. M-a însurat și m-a hirotonisit. A fost
ușor că știam binișor carte... Da' lasă asta... spune,
cum ți-ai pierdut mîna...? La Craiova te lăsasem
20 întreg și... uriac... Că toată lumea spunea că te-au
făcut muscalii uriac.

— O fi fost vorba... Îmi spuneau toți așa, da'
pînă la urmă n-a ieșit nimic.

Apoi după ce mai prinse puțină inimă, că era
25 tare flămînd și însetat, Toma îi povesti, dar nu prea
amănunțit, că nu vorbea bucuros despre el însuși,
ce s-a întîmplat de cînd au schimbat cele cîteva
cuvinte la Craiova... Amîndoi fuseseră panduri, dar
subt comandiri deosebiți, căci Toma, aflînd cu un
30 an înainte că e un comandir care adună toți pan-
duriu dintre Cerneți și Rîmnic, lăsase tot și alergase
la el fără șovăire. Luase parte și la afurisita încă-
ierare cînd Magheru zdrobi mica oaste a boierilor
pribegi care se întorceau de la Sibiu, ca să răstoarne
35 pe vodă Grigore Ghica... Cînd a început războiul
ruso-turc, Radu Șapcă a alergat și el la Craiova
și s-a legat de cetele lui Verbiceanu... Aci, la Cra-
iova, s-a întîlnit odată, în toamna lui douăzeci și
40 opt, în timpul războiului, cu Toma. Acesta era în
fruntea unui pîlc de panduri călare, îl trimisese
ștafetă Magheru la generalul rus Geismar, care co-

manda o divizie la Craiova, împotriva unui corp turcesc, ca să-i dea de știre că a aflat de la doi prinși că osmanlîii se pregătesc să treacă cu oastea la Cerneți, ca să-i înconjoare pe ruși, pe sus, trecînd Jiul pe la Țîntăreni... După aprecierea lui Magheru erau ca la trei-patru mii de turci, iar el nu avea în fața lor decît vreo trei sute de panduri. Geismar i-a trimis degrabă un comandir sîrb cu încă vreo cinci sute de voluntiri... Porecla de uriac îi ieșise lui Toma din următoarea împrejurare : Pe cînd venea de la Cerneți cu pîlcul lui călare, a văzut o ceată de călăreți turci, porniți în recunoaștere, care veneau către vilceaua prin care treceau cîteva tunuri rusești. Comandirul lor îi credea pe turci departe și nu bănuia ce primejdie îl amenință... Cînd află, dădu cîteva tunari ai săi călăreți lui Toma, ca să-i atragă pe turci în altă parte, și el o porni în goană cu tunurile să le puie la adăpost în pădure înapoi... Atunci îi spusese înfrigurat :

— Tu, uriac... frate... tu mai mare... că știi locurile... trage-i în altă parte...

Așa s-a și întîmplat... Pierderi n-au fost... dar rușii și pandurii nu-l mai scoteau acum pe Toma din „uriac“ și așa i-a rămas porecla chiar cînd s-a întors la Magheru. Îi povesti apoi popii Șapcă bătația de la Sisești, de la poalele dealurilor, dintre panduri și cei trei mii de turci care înaintau de la Cerneți... Toma se întorsese în grabă și a avut timp să ia parte la luptă... Iată cum a fost, povestea el : Turcii aflaseră din ajun că pandurii se pregătesc să-i înfrunte și i-au așteptat ascunși într-o pădure tînără și deasă lîngă Sisești. Magheru, bănuitor, a vrut să ocolească pădurea. Solomon, care comanda o parte din voluntiri, a fost de părere că nu e nici o primejdie. Era încă întuneric și ceață. În pădure n-au întîlnit pe nimeni, dar pe urmă drumul trecea printr-un stufăriș de gorun... După ce i-au lăsat să treacă, turcii s-au năpustit asupra lor. Căpitanul sîrb cu vreo două sute de voluntiri a fost înconjurat și a început o luptă crîncenă... Solomon a avut timp să se tragă înapoi cu ai lui...

Magheru însă și-a împărțit oamenii în două părți. O parte a trimis-o să ocupe biserica din sat, iar cu o parte a dat năvală și a despresurat pe căpitanul sîrb și oamenii lui... S-au tras toți urmăriți de focurile turcești în sat... risipindu-se prin curți... Prevederea lui Magheru se dovedește înțeleaptă... Turcii, crezînd că pandurii s-au împrăștiat toți, au alergat fără grije după ei. Atunci i-au trăs nit focurile pandurilor. Au fost nimiciți cîteva sute din ei de focurile trase din turlile bisericii și de pe case... Către chindie, Magheru, negru de fum și rănit ușor la umăr, dete poruncă pandurilor să dea iureș, împotriva grosului turcesc... Izbitura a fost atît de puternică, încît turcii s-au împrăștiat odată cu lăsarea nopții, lăsînd prin vîlcelele din jos de sat alte cîteva sute de morți... Și pandurii au avut pierderi mari... ca la două sute cincizeci de oameni.

— Aci ai fost rănit? Aci ți-ai pierdut mîna? întrebă nedumerit popa Șapcă.

— Nu, ceva mai tîrziu, la Băilești... Toma își cuprinse cu palma rășchirată barba crescută țepoasă și se întunecă la față. Nu, mîna am pierdut-o la Băilești și iată cum: După ce luptasem la Sisești, generalul rus dăduse lui Magheru o sabie scumpă și așa ca o cruce dă pusă pe piept, nu mai știu ce... iar pe pandurii lui în bătălia de la Băilești i-a ținut înapoi, zicea că destul au luptat... În timpul luptei, Magheru m-a trimis cu alți trei oameni cu țidulă să-l întrebe pe general dacă nu ar fi bine, totuși, să intre în foc și el cu pandurii lui... „Du-te, uriacule, și să-mi vii înapoi cît ai clipi“, mi-a spus comandiru... Nu m-am întors cît ai clipi... Nu m-am întors dăloc¹ și nici nu l-am mai văzut d-atunci. Tot căutînd pe general m-am pomenit dimpreună cu cei trei oameni în miezu luptei... Nu m-am mai putut desprinde... și m-am trezit peste două zile în spital la Craiova cu mină zdrobită de la cot în jos... Mă nimerise un plumb, să vede, sau nu mai știu nici io ce-a fost... Am stat în spital un an și

40 ¹ În ediția 1953: „deloc“. Corectat după manuscris (n. ed.).

mai bine... Întii mi-au tăiat mîna, că rana putrezise
dă subt cot... Pă urmă, peste vreo șase luni mi-au
tăiat-o iar dă deasupra cotului... Eram numai între
muscali rănîți... Acum o rup și io binișor pă ru-
sește.

5

— Ei, și pă urmă ?

— Pă urmă... Ce să fie ? Am ieșit din spital
neom... Am încercat să-mi cîștig pîinea ca mai
înainte, om la cai, la negustoru dîn Craiova pă
care îl știam... Nu mai era mulțumit dă mine... Se
opri, se uită lung timp în pămînt și apoi își în-
toarse privirea umedă spre prietenul lui... Mă gîn-
deam că m-or primi oamenii înapoi la oi în ostrov,
dacă ai să vrei să mă ajuți puțin...

15

— Negreșit că te-oi ajuta ! Însă... nu vrei să te
mai întorci acasă, la ai dumitale ?

Toma răsufila greu și-i rătăcea parcă privirea.
Luă un bulgăre de pămînt reavăn și-l sfărîmă în
mîna, zîmbind amar.

20

— Am fugit dă¹ clacă atunci cînd eram întreg și
mă întorc să-mi pui grumazu subt jugu ei acum,
cînd sunt schilod... Iar munca, dîn zori pînă-n
noapte, flămînd și gol, iar gîrbaciu logofătului, iar
să știi că dîn leagăn la mormînt ai fost ursit să fii
legat, cu viața ta și a copiilor, dă altă voință, că
nu poți să zici nu.

25

— Rămii atunci aci, frate Toma. Om face tot ce
trebuie și cred că oamenii or fi bucuroși să te vadă
înapoi, căci au fost tare mulțumiți dă dumneata...
E ceva mai greu cu boieru și cu pîrcălabu, că or
vrea să te înscrie printre lude.

30

Toma îl privi parcă speriat.

— Păi atunci mă vor face clăcaș aci... ?

— Și ieu sunt un fel de clăcaș, frate Toma...

35

— Am crezut întii că s-o putea să scap dă clacă,
îi spuse zăvoianul, lovind cu pumnul într-o brazdă
uscată. Păi dă e vorba să mă înscriu printre lude
și să rămii clăcaș aci... e tot un drac... Atunci mă
întorc mai bine acasă... Își strînse cu mîna, furios,

40

¹ În ediția : 1953 „de“. Corectat după manuscris (n. ed.).

cămașa la piept. Cum dă poate robi așa om pă om?... Asta nu pricep io¹... Claca asta este urgia lui Dumnezeu, frate.

5 Chipul bărbătesc al popii îngheță. Parcă un frig pe dinăuntru i-ar fi pătruns în oase. Dar nu era decît o mînie... Ochii lui erau acum ca o smoală care lucește. Barba tînără și arămie i se răsfire. Se lungise pe țol, și acum se întoarse întii încet, treptat, apoi se ridică în genunchi.

10 — Mă frate Toma, n-avea nici o grije. Toate să plătesc pă lumea asta. Zi dă zi și ceas cu ceas să crestează cite un semn, pă un răboj, dă tot ce să întîmplă... da' dă tot. Glasul, plin ca de obicei al popii, avea acum o încrîncenare rece. Omule, nici
15 o picătură din suferința poporului ăsta nu e pierdută pentru socoteală.— Vor plăti odată și odată cu vîrf și îndesat...

Toma oftă cu o deznădejde moale...

20 — Vor plăti pă lumea ailaltă... Da' ei ne scot sufletu pă lumea asta.

Popa era acum de-a binelea în genunchi și își strîngea pumnii.

25 — Aia-i altă socoteală... Ieu îți spun dumitale că vor plăti aci, unde e rădăcina răului... Vor plăti... odată și odată... Dacă nu ei, vor plăti copiii ori nepoții și strănepoții lor... Vor plăti cînd să va fi uitat dă ce plătesc... Cînd li să va părea că pedeapsa e doar o nenorocire, care le vine dîn senin. Vor plăti cînd ei se vor crede buni și fără vină...
30 Neîndurat, răul însămițat acum va rodi pentru ei cînd să va împlini sorocul lui... Mă, asta e o lege mai crîncenă decît pravila lor, și dă ea nu pot scăpa așa cum ocolesc pravila... Glasul lui, care avea ceva răzbunător în el, se înmuie ca într-un
35 rinjet ușor. Dă prisos vor spune atunci că tot ce a îndurat poporul acesta e ceva trecut, și vor spune că suferințele d-acu n-au fost decît certuri și neînțelegeri care trebuie uitate și să vor răzgia cerînd iertare și pupăciuni... Și aci privirea lui se făcu dîn

40 ¹ În ediția 1953 : „eu“. Corectat după manuscris (n. ed.).

nou de oțel. Ridică pumnul deasupra capului. Mă frate, veacu nu iartă, mă... Nu iartă nimic... Să nu îngădui omului să fie om, asta nu e glumă, cum cred ei. Asta să plătește la sorocu cuvenit cu spaimele morții. Mă frate Toma, a pierit Vavilonu, a pierit împărăția lui Alexandru Machedon, hei, va pieri și blestemata asta dă clacă. Astfel a făcut lumea Savaoth ăsta — și arată cu pumnul spre cer — că atunci cînd vasul e plin, să răstoarnă singur, după legea lui dă vas al blestemățiilor... Dacă vor fi unii pă dă lături să împingă puțin, va fi și mai bine. Asta o putem face și noi, dă pildă...
— Mă frate, s-ar putea să apucăm și noi înșine ziua asta ?

15 — Poate că da, poate că nu... Ieu, unu, mă vezi, voi fi treaz în orice clipă, să încerc mereu... Dacă ai rămîne aci, am fi doi. La ceasu potrivit am fi alături. Ce zici ?

20 — Omul răspunse greu, șovăitor :
— Ce să fac ? Știu să pentru cei dîn satu meu sunt mort dă mult. Dă mă întorc acum, mă vor privi ca pă un strigoi. Dar ce pot să fac... Am un copil. Va fi și el clăcaș... E mai bine să fiu alături dă el. N-am vrut nici măcar să mă văd cu oamenii dîn sat, ca să nu mi se adulmece urma... Dar acum socot că n-am altceva dă făcut.

25 N-au mai vorbit nimic... Erau amîndoi abătuți... După o bucată de vreme popa s-a ridicat.

30 — Uite ce e... ieu vreau să mai trag vreo două-trei brazde pînă asfințește soarele... Lungeste-te pă țolul ăsta, ca să te hodinești o țiră. Pă urmă om vedea ce om face.

35 Peste două zile, Toma călărea la pas, cu doi desagi la oblînc, spre Zăvoiu Dihorului. Popa Radu Șapcă nu putuse să-l facă să nu se întoarcă acasă. Îl pusese să-și radă barba prea crescută, îi dădu primeneli și opinci noi. În desagi îi pusese merinde să aibă o săptămînă întregă, și acasă... să nu vie
40 cu mîna goală între ai lui... Iapa sură pe care i-o

împrumutase nu era încă bătrână... Încă i-ar mai fi putut aduce vreun mînz în anii următori... Avea să-i dea înapoi vreun cîrlan crescut gata... Nu făcea să se întoarcă acasă, pe jos, ca un cerșetor.

- 5 Cînd s-a văzut dincolo de Argeș, prin zăvoaiele copilăriei lui, Toma n-a mai avut inimă să intre în sat, pe lumină... A așteptat să se înnopteze... Abia după ce s-au aprins opaițele, s-a îndreptat spre bordeiul lui... Nu era nimeni, a trecut alături.
- 10 Stanca, care era la Maria, cînd a văzut un om trăgînd calul după el în poarta cocioabei lui Ion, căci pribeagul tot n-avusese inimă să rămîie și să intre în bordei, a ieșit ea să vadă cine e...

— Pă cine cauți dumneata ?

- 15 Omul n-a răspuns... Ea s-a speriat de tăcerea lui și a întreat din nou :

— Pă cine cauți, omule... ?

Atunci cu inima strînsă, el a spus doar atît :

— Sînt io, Stanca... Io...

- 20 Femeia l-a cunoscut acum și a început să țipe... A ieșit Maria... A ieșit și Ion. Au început să țipe și copiii. Frate-său s-a apropiat clătînîndu-se, l-a luat în brațe și l-a strîns la piept.

- 25 — Mort ai fost și-ai înviat... frate... Să mulțumim lui Dumnezeu...

Maria a aprins lumina cea groasă de la Paște. Țipetele copiilor au adunat vecinii... Era, altfel, o seară plăcută și a răsărit și o lună plină... Se vedea acum ca ziua... Pînă la miezul nopții s-a adunat jumătate satul.

- 30 Stanca sta deoparte cu mîinile împreunate subt vilnic și nu îndrăznea să se apropie de el... Atunci el înțelese...

— Te-ai măritat cu altu, Stanco...

- 35 Ea nu răspunse nimic.

— Și copilu ? Trăiește ?...

Ion îl împinse înainte pe Tudose, care avea acum zece ani. Îi ziceau toți Mutulică, fiindcă nu prea vorbea.

- 40 — Tudose, sărută mîna lui taică-tu...

Copilul se codea... pe urmă îl luă de gît. Toma se ridică și îl luă în brațe... cu mîna dreaptă doar. Ion se întoarse către Stanca :

5 — Femeie, du-te acasă... la copiii tăi... Toma doarme la mine. Lasă-l aci și pă Tudose...

Porniră spre prispa cocioabei. În prag, Ion îi spuse, după ce așteaptă un timp în loc, doar atît :

— Află, Toma, că Mîai s-a petrecut dîn viață.

10 De unde seara tot satul s-a cutremurat de știrea întoarcerii lui Toma, a doua zi se întoarse roata... Cei mai mulți erau acum împotriva lui... „Și-a lăsat nevasta... și-a lăsat copilul fără să-i pese și acum să întoarce și găsește copilul crescut dă alții,

15 găsește gospodăria sporită... și el, după ce s-a săturat dă hoinăreală vine după zece ani la de-a gata... Numai să aibă obrazu să-și ceară înapoi bordeiul, boii și cele două vaci, că-l tabără satu...”

20 Timp de două zile, Toma n-a întîlnit decît priviri dușmănoase. Stanca era o femeie harnică și cuminte, de aceea toate femeile îi luară parte. Dumitru, cu care se luase de șapte ani, era și el un om muncitor, la locul lui... Aveau împreună trei copii...

25 Spre seară, Toma îi spuse femeii că-i lasă bordeiul, gospodăria, vacile și boii... tot.

Află că s-a făcut un sat nou, tot pe moșia boierului Medelioglu, numai din bordeie. Boierul nu mai dădea pămînt de casă însurăților decît sus pe

30 malul împădurit, în stînga Vadului Rău. Trebuiau să taie singuri pădurea, să scoată rădăcinile, să așeze iar pămîntul...

După ce se încheiase pacea între împărății, era slobodă vînzarea grînelor, care-și urcaseră prețul

35 dintr-o dată, și boierii alergau ca nebuni după pămînturi noi... Se tăiau fără milă pădurile... Bordeiele din jos de sat fuseseră mutate la Vadu Rău, ca să facă loc pentru ogoare... grădinile erau, așa, împrăștiate, fără garduri, „prea mari“, cum spuneau logofeții boierului. Așa-i pămînt bun, risipit

40 degeaba. Pe malul înalt, deasupra gîrliei, pămîntul

e tare, dar nu e tot rîpos... E bun de așezat acolo vatra satului. Oamenii să taie pădurea și să scoată buturugile... Li se dă și ceva lemne, de mai au nevoie, pentru bordeie.

5 Ajudat de Ion, de Mitru și Vasile Peștefript, care erau și ei însurați și-și făcuseră bordeie la Vadu Rău, își putu ridica și el un bordei, pentru el și pentru fiu-său, Tudose... Ignat Secu, care cam îmbătrînise, îi împrumută doi boi, ca să facă omul că-
10 răușie drept clacă, de vreme ce nu mai putea ține coarnele plugului... Avea să-l ajute de acum încolo și Tudose. La zece ani un copil poate fi de mult folos.

15 Ai de la conac nu-i mai cerură socoteală de ce-a fost și-l înscriseră cu două pogoane pentru anul viitor.

Într-o duminică, Toma cobora spre sat, cu Tudose, care se ținea acum de el toată ziua, ca un mînz crud, ca să ia niște țoale de la Ion. Întîlni în poiana răscrucii pe Sultana... Era acum o femeie în
20 toată legea, căci împlinise de curînd douăzeci și șapte de ani... Se purta încălțată ca la tîrg, avea salbă de aur la gît, e drept, pe un singur rînd, ochii îi jucau în cap, era cărnoasă și plină de ispite... Aflase și Toma că acum se ținea cu logofă-
25 tul Dobre, dar îi plăceau și flăcării cu mustața mică, răsucită. Toma vru s-o ocolească... Ea se opri în loc și întoarse capul după el...

— Tomo, ia stai locului...

El se opri.

30 — Vino încoace, Tomo...

El veni încet spre ea... Se opri nedumerit. Ea se uită cu milă la mîna lui, în locul căreia mîneca goală a cămășii era vîrită în briul roșu.

35 — Ce flăcău frumos erai, Tomo!... Oftă lung, îl privi în ochi... Vino pînă la mine, Tomo, să stăm puțin dă vorbă...

El șovăi.

— Mă duceam la Ion, să iau cîteva țoale...

Femeia începu să tremure parcă.

40 — Vino întii să stăm puțin dă vorbă.

Intrară în bătătura bordeiului, căci acum curtea avea un gard de nuiiele împletite. Bordeiul era văruit proaspăt pe dinafară și pe dinăuntru. Avea și vatră. Pe jos era așternut un țol făcut în război, 5 din petice, iar pe pat era o cergă mare, albă, mițoasă. La căpății, o ladă, și peste ea, velințe. Sultana dădu velințele jos, deschise lada și îi spuse :

— Alege din țoalele astea tot ce vrei. Ia-le pentru copil... Au fost ale lui... ale lui Miei. Și deodată 10 fața i se frînse de durere, ochii i se umplură de lacrimi și căzu pe patul bordeiului ca înjunghiată. Ascultă, Tomo, și bordeiul ăsta e al lui... Căci e făcut din ce a strîns el... Știu că ți s-au spus multe despre mine... E adevărat, Tomo. Tot ceea ce știe 15 lumea e adevărat... dar e și mai adevărat ceea ce nu știe lumea... că io trăiesc cu un mort în inimă... Că nu m-oi mărita niciodată... Tu să ai milă dă mine, Tomo... Tu trebuie să știi ce foc nestins mă arde dă cînd l-am dus pă Miei în car, acoperit dă 20 frunze, două zile pă drum pînă în sat...

CARTEA A DOUA

NECAZURILE SERDĂRESEI ZINCA

De un ceas caută serdăreasa, amărită, cu poștali-
onul ăsta galben și cu pînză de cînepă deasupra,
casa postelnicului Medelioglu și nu o poate găsi.

5 A făgăduit că vine după amiază să vadă pe nevasta
lui bolnavă, care nu vrea să se lase văzută de doc-
torii bărbați, și acum a rămas de rușine. S-a oprit
în loc și nu mai știe încotro s-o ia.

— Bine, mă Stoica, nu ți-a deslușit vizitiul lor,
10 care a venit să mă cheme, unde stau ?

Stoica, bătrînul surugiu de la Bălcești, e și el
destul de rușinat. Își împinge căciula spre ceafă și
ridică din umeri :

— Ba mi-a... Da'-nî Bucureștii ăștia e greu al
15 naibii să te descurci.

Serdăreasa e mînioasă. Se strînge în maloteaua
de pambriu, îmblănită cu vidră, își trage șalul de
cașmir la piept.

— Nu ești bun de nimic.

20 Stoica clatină din cap, își teșește mustața stu-
foasă.

— Apăi, io ziceam că... dumneavoastră... unde
ați fost mai mult ca mine în Bucureștii ăștia...

— Nici eu nu sunt bună de nimic, hotărăște ser-
25 dăreasa.

Ca să-și poată ține în voie copiii la școală, Zinca Bălcescu a căutat o casă încăpătoare la București, și după ce a încercat în două-trei locuri, a găsit
5 ceea ce-i trebuia cam prin mahalaua Visarionului, cam înspre mahalaua Boteanului, căci pe vremea asta mahalalele erau foarte întinse, cu maidane nesfirșite între ele și cu casele uneori amestecate. Îi place că are oarecum aceeași împărțire ca la
10 Bălcești. O săliță „marchiză“, cu un geamlîc în față, apoi o tindă îngustă și lungă, cu odăi în stînga și în dreapta. De la „marchiză“ la uliță e o mică grădină de flori, cu boltă de viță ; în stînga casei, între acoperișul de șindrilă și gardul vecin se înalță
15 un nuc puternic, care învăluie tot și nu mai îngăduie nimic subt el, din pricina umbrei puternice și a mirosului iute de frunză... E prea mare pentru o curte de oraș și uneori se gîndesc să-l taie, ca să poată umple locul cu flori sau cu pomi mai mici,
20 vișini ori gutui, dar tocmai fiindcă dă umbră puternică e tare potrivit vara pe căldurile lui cuptor. De aceea au făcut subt el o masă rotundă cu picioarele în pămînt, cu o laviță în jurul ei, la care se mănîncă din mai și pînă în toamnă. Ca să
25 nu se vadă de la vecin, e înălțat lîngă gardul de șipci alt gard viu de tufe de liliac și soc, încîlcite, unele cu altele, iar cu spatele la stradă, bolta de viță. În dosul casei sunt acareturi mărunte, grajd pentru cai și două vaci cu lapte, o curte de păsări,
30 cu rațe, bibilici și găini, că păsările mari le ține la Bălcești. Aci se intră pe poarta cea mare. De la prispa bucătăriei, cu parmalic, o potecuță duce subt nuc.

Singură acum, Zinca luptă să crească cinci copii :
35 Costache, Nicolache, Sevasta, Mărghioala și Barbu¹,

¹ Din căsătoria lui Barbu sin Petre (1770—1824) cu Zinca Tănase (1778—1862) s-au născut cinci copii : Costache (1813—1902), Maria (1817—1882), Sevastița (1818—1883), Nicolae (1819—1852) și Barbu (1824—1884). La 27 noiembrie 1835, Maria s-a căsătorit cu paharnicul Geanoglu. Cel
40

care toți trebuie îmbrăcați după moda nouă nem-
țească, adică cinci rînduri de haine și de rochii,
cinci perechi de ghete, cinci scurteici și căciuli, și
pălării, și cărți de școală, și rochii de bal, că fetele
5 s-au făcut de măritat. Nu e lucru ușor, iar Bălceștii
nu dau spor peste nevoile casei decît în anii buni
cînd se fac finul, prunele și porumbul. Se mai
ajută și ea, cum poate, cu meșteșugul doftoricesc...
De cînd a fost chemată la palatul de la tei — Teii
10 Doamnei de la Colentina — odată cu doctorii
Sporer, bătrînul, și Mayer, la o domniță a lui Gri-
gore-Vodă,¹ bolnavă, și a făcut-o ea bine, de o boală
rea, cu foi de pătlagină adusă anume de pe Topo-
log, e chemată ca doftoroaie nu numai pentru al-
15 beață de ochi, unde e neîntrecută, dar și pentru
alte necazuri, unde sfatul ei e totdeauna binevenit,
iar de la o vreme și plătit. Nu un galben de vizită,
ca doctorilor nemți, dar doi-trei sfînțihi tot i se
strecoară în buzunarul scurteicii. De aceea, cît stă
20 în București, iarna și primăvara, ține și trăsura
adusă de la Brașov, din vremea fugii de panduri.
E un fel de poștalion ușor, ca să poată urca dealu-
rile Topologului, cu arcuri, acoperit cu pînză de
cînepă bătută bine, de nu trece nici soarele, nici
25 ploaia prin ea. E mai încăpător ca o brișcă, făcut
anume, fiindcă are tot timpul de adus lucruri și de
ale mîncării de la Bălcești... Și apoi, unde să stea
în brișcă ea, și copiii, și femeia, și vizitiul? Nu e
prea arătos poștalionul, iar Costache, care e foarte
30 fudul și care e acum calemgiu la Visterie, spune
că îi e rușine să meargă cu el la plimbare la He-
răstrău. Se întovărășește cu prieteni și iau împre-
ună cîte o birje lipovenească, cu un sfînțih, iar cînd
e cu număr roșu, doi sfînțihi ceasul. Pentru
35 ea însă e tare bun poștalionul ăsta, care uruie
mai puțin decît oricare droșcă pe caldarîmul cel
dintîi care semnează cu numele Bălcescu a fost bunicul
matern al scriitorului, postelnicul Tănase, fiul preotului
Necula, proprietar din 1766 al moșiei Bălcești-Giltofani.
40 Bălcescu derivă deci din toponimul Bălcești (n. ed.).
¹ Grigore Ghica (1822—1828), primul domn pămîntean
după revoluția lui Tudor Vladimirescu (n. ed.).

nou cu bolovani de rîu al podurilor, căci e tare ușor.

5 Mai greu e că în orașul ăsta (babilonic) surugiii ei de la Bălcești nu se pot descurca, neam. Ulițele sunt atît de încîlcite și mai ales sunt atitea cu același nume, că, dacă locuiești în altă parte a orașului, e greu să poți afla ceea ce cauți în partea cealaltă... Are o țidulă în grecește prin care e rugată să vină la postelnicul Medelioglu, din mahahaua Sf. Nicolae, că postelniceasa zace de multă vreme în pat și a auzit că ea, serdăreasa Zinca, a mai făcut bine pe o cucoană, tot de beteșugul ăsta...
10 Dar se vede că postelnicul Medelioglu e foarte cunoscut în mahalaua lui și de aceea crede că-l cunoaște tot Bucureștii și o fi poate așa de mîndru de biserica Sf. Nicolae a lor, de crede că nu mai e alta „lîngă podul gîrlei“. Dar lîngă podul gîrlei e și Sf. Nicolae de pe Prund și Sf. Nicolae Șelari, cum și Sf. Nicolae din Țigănie, cel din spatele
15 Mitropoliei, nu mai vorbim de Sf. Nicolae de lîngă Sfînta Vineri... Dar nicăiri nu e știută casa postelnicului Medelioglu.

Dealtfel, la fiecare cîțiva ani, după cîte un foc ori după cîte un cutremur, toată fața unei părți de
25 oraș se schimba, și, pînă să cunoască noua înfățișare, iar se schimba. Cînd vreun boier mai cunoscut își însura flăcăul și îi cumpăra casă, se ivea altă încurcătură, căci „dincolo de banu Ghica“ putea să fie ori lîngă gîrlă, în jos de biserica Zlătari, ori
30 dincolo de Udricani. După zece-douăzeci de ani, nimeni nu mai știa unde anume fi locuiseră rudele din cele patru părți ale orașului. Afară de unele „palate“, casele clădite din paiantă și cu temelii puțin îngropate nu țineau la vreme și se tot cîrpeau, așa cum spunea un neamț, cu adausuri și
35 balcoane „scandaloase“, proptite într-o rînă, innădite cu pridvoare din față, din dos și dintr-o parte. Mai ales pe ulițele Tîrgului din Lăuntru, unde negoțul era în toi și prețul binalei ridicat, că sporea de la o vreme nemăsurat numărul negustorilor,
40 nu mai știai dacă o proprietate s-a sfîrșit și începe

alta. Ulițele, la fel, căci se iviseră la întâmplare după nevoi, iar o răspîntie nu era o încrucișare, ci un maidan fără (trotal).. Acum, de pildă, poștalionul era oprit lîngă o biserică și nu aveau pe cine să
5 întrebe. În dreapta erau niște porți înalte cu acoperiș de șindrilă, învăluite de un frasin și de duzi mici. S-a ridicat în picioare Stoica, să vadă pe cineva în curte, dar casele erau cu dosul la stradă, departe... Cam pieziș, peste drum, era o casă veche,
10 fără curte, cu o scară de lemn putredă și strîmbă, care urca chiar de pe maidan la catul de sus, cu pridvor verde și geamlîc spart ici și colo... Pe vremuri o fi locuit cineva și jos, sau va fi fost vreo prăvălie, că sunt obloanele trase și ținute cu o
15 proptea de șipcă, iar zidul scorojit a fost odată roz...

— Stoica, hai acasă!... că nu ne mai descurcăm.

— Săru mîna, cucoană.. acas, acas... da' pă unde? ...se scărpină în cap, gînditor, Stoica.

20 Nici serdăreasa nu cunoștea orașul mai bine, că ea se socotea acasă, la Bălcești.

— Caută de ieși pe Pod... că pe urmă e mai ușor.

Stoica se scărpină iar în cap și, iscusit, trase poștalionul lîngă pridvorul cu geamlîc. Bătu puternic cu codirișca în oblon, și, atunci, puțin
25 strîmbă de ciudă că i-au stricat somnul de după-masă, apăru la ușa din capul scării o femeie cam trecută, cu o claie de păr roșu, care îi întrebă alene și cu un ochi închis pe cine caută.

30 — Încotro e Podu, pe aici prin mahalaua asta a dumneavoastră?

Ea strîmbă nasul, închise mai mult ochiul stîng și arătă cu mîna spre răsărit, apoi închise ușa cu vopseaua roză, scorojită. Asta și trebuia, fiindcă
35 lui Stoica îi era teamă să nu se înfunde pe undeva...

Într-adevăr, după ce se învîrți cu ochii spre soare, prin vreo două-trei ulițe și maidane mari ca printr-un sat, ieșiră cu uimire pe Podu Tîrgului
40 din Afară și se lămuri acum că biserica fusese biserica Sf. Silvestru. Adevăratul oraș erau aceste

- poduri, căile nesfârșite de intrare, care din cele patru părți ale țării se adunau în inima orașului în nodul Tîrgului din Lăuntru, în încîlcitura de ulițe negustorești dintre bisericile Sf. Gheorghe
- 5 Nou, Sf. Vineri cu Bărăția, Sf. Sava, Curtea Veche și Biserica Zlătarilor. Văzute dimpotrivă, aceste lungi drumuri erau ca picioarele unei caracatițe, al cărei trup era însăși încîlcitura Tîrgului din Lăuntru.
- 10 Podu Tîrgului din Afară, care avea să devină Calea Moșilor, Podul Mogoșoaiei, mai pe urmă numit Calea Victoriei, Podu Calicilor, mai pe urmă, Calea Craiovei, și după aceea, Rahovei, Podu Beilîcului, numit apoi Calea Șerban-Vodă, Podu de Pămînt,
- 15 rupt în bucăți, devenit în parte strada Belvedere și Calea Plevnei, își au în aceste vremi viața lor deasă ca un stup, mai ales spre cele două capete, pe la mijloc, avînd uneori și case mari boierești cu un cat și cu două, trei sacnaciuri cu geamlîc scoase,
- 20 după cum e și la Țarigrad, deasupra uliții, ca să vadă ai casei în lungul ei. Cînd stă cineva în casă toată ziua, toată viața, trebuie să vadă și ceea ce mai trece pe ulița cea mare. Înapoi, grădinile și curțile se întindeau ca bărăganele.
- 25 Pe aceste poduri, în afară de altele așezate în inima Tîrgului din Lăuntru, mult mai mici, dar unde se află prăvăliile cele mai mari, ale negustorilor cu ridicata, cei ce aduc mărfurile cu chervanele de la Lipsca, de la Pesta, Beci, Paris, Odesa
- 30 ori Țarigrad, adică pe ulița Franceză, ulița Nemțească, ulița Lipscanilor și alte cîteva zeci, Șelari, Cavafi, Gabroveni, este toată viața întinsului oraș.
- Pe vremuri, aceste drumuri mai erau podite cu pavea de bîrne, de-a latul, din lemn de stejar, de
- 35 aci și numele de poduri. Din pricina lor tot orașul duhnea din primăvară, pînă toamna tîrziu, cînd dădea înghețul, căci subț ele se adunau, în noroiul care nu se usca niciodată, toate mortăciunile și toate gunoaiile care nu se puteau scurge prin șanțul de dedesubt. Cînd droșcile treceau în goană,
- 40 aceste bîrne săltau stropind trecătorii. A fost o

mare binefacere cînd, prin 1823, Grigore Ghica, chemînd pe inginerul arhitect Hartl de la Viena, a început să ridice birnele și să le acopere cu caldarîm din bolovani mici de rîu. Pe ele, prăvăliile, avînd rareori mai mult decît un cat mărunt (pentru locuință), se țineau una lîngă alta, cu marfa scoasă în uliță, ca să se vadă, în loc de orice firmă, dacă nu cumva aveau atîrnat deasupra vreun obiect oarecare, de la vreun zăbun, spînzurat sus ca o sperietoare, la vreun brici cît sabia, pentru bărbieri.

Se țineau și unele și altele după isnafuri. Iată, de pildă, trei-patru mari șelari, cu șei, hamuri întregi, tolbe de vinătoare, fote de piele pentru meșteșugari, chimire late, apoi vopsele de tot soiul și piei întregi lucrate iscusit pentru cizmari. Marfa e scoasă pe tarabe de lemn acoperite, îndesate unele într-altele, pînă spre mijlocul podului, ca într-un bazar oriental. De obicei șelăriile au deasupra intrării un cap de cal, parcă împăiat, cu coamă pînă la greabăn, dacă nu un cal întreg, ca într-un muzeu de istorie naturală.

Serdăreasa așteaptă, fiindcă Stoica a coborît să cumpere o biciușcă și, cum prăvăliile seamănă între ele, ea nici nu știe măcar în care a intrat, ca să-i spuie să iasă mai repede. Acum vin la rînd, după o biserică, cinci-șase dogari cu marfă nouă, albă, nevopsită, de lemn, mese, scaune, butoaie și vedre, bote și căzi, alții și fluiere înflorate, mături și lopeți de zăpadă, furci și dulapuri. Pe urmă, după o mare simigerie la care, ispitită de mirosul cald, a oprit, ca să ia lipie fierbinte pentru copii, vin prăvăliile brașovenilor, gabrovenilor, cavafilor, ale fierarilor, cojocarilor, apoi bragagerii mari, altă biserică, băcării unele lîngă altele, cu butoaie și saci în uliță, cu mînatârci și caracatițe spînzurate în galantare. Din cînd în cînd, fiindcă nu mai e loc pe uliță, se vede cîte un gang care dă într-o curte nesfirșită, cu zeci de maghernițe îndesate unele într-altele, dar cu „firmele“ la intrare : cizmari, modiste, rîșnițari, tinichigii și alții.

Pusă în grămezi la intrare, atârnată de ferestre, desfăcută pe tarabe care silesc oamenii să ocolească prin mijlocul uliții, marfa trebuia să ațină astfel calea miilor de trecători, cum și a sutelor de care, căruțe, briște și droașce care pătrundeau pe aceste poduri în fiecă zi în oraș, circulația fiind pe ele obligatorie, căci deși întortocheate, ele erau totuși drumul cel mai scurt între oricare dintre ferurile mahalale ale orașului. Dacă vrea cineva să meargă, de pildă, de la bariera (cum s-a numit după introducerea axizelor) Moșilor la bariera de la capul Podului Mogoșoaiei, tot prin nodul de la Sf. Gheorghe trebuia să treacă, deci după ce umblase un ceas întreg pe Podu Țîrgului din Afară, urma să o ia acum în tot lungul Podului Mogoșoaiei. Cum ar fi putut să nu devie astfel orice trecător muștiriu silit într-un fel sau într-altul? Dacă avea bani, firește. Între aceste poduri nu sunt drumuri de-a dreptul, ci numai mahalale, ca niște sate mici, cu maidane între casele adunate în jurul bisericilor, iar între ele livezi, lanuri de grâu, de seară, de ovăz. Pe la mijlocul veacului trecut, Universitatea cea veche, atât de frumoasă, din fața mănăstirii și școlii de la Sf. Sava, era pe trei laturi înconjurată cu tarlale de porumb.

Deci, prin anii întâmplărilor pe care le povestim, Podu Țîrgului din Afară se prelungea cu drumul mare al Pantelimonului pînă departe, cu prăvălii și hanuri, cu cîrciumi — tot în calea călătorului — pînă pe la un sfert de poștă către mănăstirea Mărcuța, dar pe toată această lungime nu erau case decît pe de o parte și pe de alta a drumului, iar din curțile din dos ale căsuțelor începeau numai-decît vii întinse. Vinul trecea din spatele casei în pivniță, și din pivniță în cîrciumă, mai cu seamă în zilele de Țîrg la Obor, adică marțea și vinerea dimineața. Atunci, curțile imense ale hanurilor și cîrciumarilor erau pline de care dejugate, de căruțe cu cai deshămați și legați la codîrlă, ca să mănînce fin, iar pe jos numai paie risipite și bălegar, mocirle de apă vărsată.

La țară, crește de obicei întâi cătunul ori satul, și pe urmă credincioșii aleargă să-și ridice o biserică... cînd nu se găsește vreun boier care vrea să-și capete iertarea grelelor păcate. Aici, în acest București mai întins decît cele mai multe capitale europene pe acea vreme, după mărturia călătorilor, Mitropolia ori vreo mînăstire, care a primit în dănie o moșie în cuprinsul orașului, ridică pe cîmpul de ciulini, mătrăgună și buruieni cît omul o bisericuță, un metoh, chipurile... În cîțiva ani s-a adunat în jurul bisericuței un adevărat cătun, aci, între podurile orașului. Oamenii au venit de unde i-au adus vîntul, au găsit loc, ca buruienile printre buruieni, și au ridicat azi o cocioabă de lut vruit, miine i-au adaos încă o odaie și altă odaie. Nimeni nu i-a întrebat nimic, nimeni nu i-a oprit. N-au știut al cui e locul. Cînd au putut, au ridicat și un gard de mărăcini, la început, de uluci, mai tîrziu. Un corcoduș, un zarzăr, un dud au dat puțină umbră.

Ulițele s-au bătătorit singure de picioarele lor de la un pod la altul. Cînd cătunul, ca să-i zicem așa, a devenit un fel de sat legat, cu căsuțe mai arătoase, cu grădini și bolte de viță pe rod, Mitropolia ori mînăstirea, ori biserica cea bogată, cu avere, și-au adus aminte că sunt proprietarele fostului cîmp cu buruieni și scaieți. Acum au pretenții că tot ceea ce s-a clădit e al lor, fiindcă după pravilă „pămînt rodește binăua“. Urmează nesfîrșite procese pînă la Divane, care, firește, respectă pravila și dau cîștig proprietarilor. Oamenii devin acum embaticari și vor plăti, el și ai lor, timp de nouăzeci și nouă de ani, embatic. Bani nu prea au, că sunt săraci. Nu-i nimic, vor plăti cu ce au : miere și ceară, roade din grădină, miei, vin, ouă, putini de brînză. Cîmpul a devenit mahalaua Sfîntului Silvestru, mahalaua Sfîntului Ion cel Nou, mahalaua Sfîntului Nicolae din Țigănie.

Abia pe înserate a ajuns serdăreasa acasă ameițită, cu urechile împuiate de hurelul roților legate în

fier ale caleștilor, butcilor și birjilor, după ce s-a oprit vreo jumătate de ceas într-o mare băcănie de lîngă Bărăție, ca să ia cîteva cutii de halva și tahîn, apă de flori, vanilie și scorțișoară, pentru că

5 a doua zi erau Mucenicii, marea bucurie a copiilor.

S-au întors și ei de la școală, căci de cum a ocolit ea, a văzut cu o tresărire de bucurie în inimă luminile aprinse la ferestre.

10

Sunt în sufragerie și fac mucenici : Marghioala, Sevastița și Nicu, ajutînd, chipurile, bucătăreasa. E marea lor bucurie. Dintr-un castron adînc iau cîte un boț de cocă trecută prin făină, și apoi, pe

15

fața de lemn, îl subțiază cu palma pînă îl fac ca o sfoară groasă, pe urmă îl încolăcesc ca un covrig sau ca un opt. E treabă migăloasă și ține mult. Ceasuri întregi, uneori toți ai casei răsucesc și împletesc de zor mucenicii, care sunt puși apoi unul

20

lîngă altul pe tablale de lemn ori pe tipsii așternute cu pînză, pe talgere și oriunde e o față de lemn curată. E plină sufrageria de mucenici, sunt tăvi chiar și pe paturile din odaia fetelor.

25

— Mamă, o întimpină Sevastița mîndră de isprava lor, ia uită-te cîți am făcut...

Serdăreasa clatină din cap :

— Mai trebuie... mai trebuie, fetiço.

— Nu-i așa, mamă ? o întărește Nicu. La fiert, o tavă de asta nu umple nici castronul meu.

30

Îi plac atît de mult mucenicii lui Nicu, încît el nu cere cu farfuria, cere cu castronul.

Se mai supără serdăreasa și pentru că femeia, care nu a mai făcut mucenici muntenești, și nu a înțeles bine ce i s-a cerut, a pisat nucile.

35

— Femeie, nu trebuie zdrobite, numai puțin rupte, ca să li se simtă gustul, cînd sunt strivite în dinți, odată cu zeama de mucenici. Mai curăță încă vreo sută, dar pe astea lasă-le în sferturi.

40

Bucătăreasa răspunde că la cucoana la care a fost ea nu se făceau de Sfinții Mucenici „d-ăștia cu zeamă“, că acolo se făceau colăcei uscați care se ume-

zeau cu miere și pe care se lipeau nuci. Dar copiii nici nu vor să audă de așa ceva. Ei vor rotogoale de cocă mici și subțiri în zeamă îngroșată de nucă, zahăr și scorțișoară, amestecată cu vreo două bețișoare de vanilie. Și peste ele apă de flori. Așa simt ei că e sărbătoare și că a venit primăvara. Va fi frumos anul ăsta, că nu mai e pic de zăpadă și, de două zile, e o lumină vie și calduță. Cerul e sedefiu. Stoica va rîni la noapte grajdul, va aduna apoi tot frunzișul de an, în mici grămezi, se vor strînge toate resturile și rupturile din ogradă și din magazii... și se vor pune peste grămezi. Apoi copiii le vor da foc, ca să ardă încet, înfundat, ridicînd stîlpi de fum cît casa. Așa vor face toți vecinii, întreg Bucureștii. Să se simtă într-un oraș curățit că a venit primăvara.

Sevastița și Marghioala au scotocit fundul grădini și au dat de niște brebenei plăpînzii. De la o prietenă a lor au adus niște toporăși, de un violet împetrișat cu galben. Îi vor pune pe masă mîine, lîngă tacîmul mamei.

A venit și Barbu ; intră cam codindu-se.

— Acum v-a dat drumul ? Nu ți-e rușine, băiat mic, n-ai împlinit opt ani și umbli cu haimanalele pe maidan ?

Dar băiețașul, cam lung, cam slăbuț pentru vîrsta lui, știe ce să spună ca să înmoaie inima mamei.

— A spus dascălul că am știut bine lecția la aritmetică. Mi-a zis că pot să-ți spun și dumitale.

— Ei, dacă ai știut lecția, poți să te joci.

Băgă capul pe ușă o fetiță tot ca de opt ani, bălaie, cu ochi albaștri, care așteaptă cu teamă. E cu părul vilvoi, cu picioarele goale în ghețele rupte, cu rochița roșie strîmbă pe ea.

— Hai intră, Frusinico...

Fetița a căpătat curaj. E vecina și tovarășa de joc a lui Barbu. O haimana fără pereche.

Băiatul, scăpat de ceartă, se mai învîrtește puțin prin casă, cercetează mucenicii, apoi scoate din buzunarul adînc al scurteicuței verzi o pungă de chembrică, plină și destul de grea. Scoate un ichiu.

— Nicolache, ce zici de ăsta? Face cinci capre și o mială?

Nicu îl privește cu luare-aminte, îl încearcă cu unghia.

5 — Nu e bine turnat plumbul, o să cadă... Și mai trebuie mult tocit pe piatră. Nu face mai mult de patru capre. Ce-aveți acolo? Și arată un săculeț pe care Frusinica îl poartă de gît.

10 — Avem vreo cinzeci de capre și vreo treizeci de miale. Ciștigam mai mult, dar a făcut unul de la Floreasca pui de ghiol. A fugit cu o căciulă de arșice și nu l-am putut prinde... Da-l știm... Nu mai calcă el prin mahalaua noastră.

15 — Eu l-am văzut cînd a pus mîna pe arșice și i-am sărit de gît... lămuri serioasă fetița... dar era tare voinic și m-a trîntit jos.

A intrat, înalt cît ușa, tenebros, cu umbra lui de barbă pe sub fălcile osoase și cam înguste, Costache. E acum un tînăr de douăzeci de ani, foarte elegant în redingotă scurtă cenușie, strînsă sus pe talie, iar jos largă, aproape cu o rochie — prea la modă — așa cum se îmbracă uneori tinerii cînd își fac primele costume. Gîtul îi e înfășurat într-o legătură înfoiată de tafta neagră, i se văd doar colțurile gulerului alb, întoarse în afară. Ochii mari, negri, subț fruntea dusă înapoi, îi sunt încruntați. A trîntit furios pelerina neagră, cilindrul scâmos, cenușiu, mînușile albe și bastonul cu măciucă de argint într-un jilț și, fără să dea bună seara, s-a dus în odaia lui... căci are odaia lui, acum nu mai vrea să doarmă cu frații mai mici, de cînd e calemgiu la Visterie.

20
25
30
35 Toți se privesc surprinși, cu înțeles. Baronul, cum l-au poreclit, deocamdată, fiindcă își exagerează eleganța, este iar mînios. Pe urmă privirile copiilor se întorc spre mama lor.

40 Dintr-o dată, Zinca s-a întunecat. Părul negru, cu cărare pînă în creștet, întors spre tîmple, îi strînge parcă și mai tare ovalul feței, încît cei doi zuluși lungi, unul în dreapta, altul în stînga, nu mai acoperă destul începutul de cărunțire de la

coada ochilor. Gura mare, bărbătească, s-a strîns, crispată, și acum i se văd cîte două încrețituri la colțul buzelor, subțiri ca niște fire, puțin întoarse. Ochii mari, fugiți spre tîmple, și marea distanță
5 dintre pleoapele de sus și sprîncenele groase îi dau un aer neliniștit, puțin straniu. În clipele acestea seamănă cu adevărat cu Nicu, deși nu are sprîncenele aproape îmbinate cum le are el.

Barbu, care s-a dus să asculte la ușă, se întoarce
10 și le spune că nenicu plînge și se plimbă prin odaie.

S-a ridicat și s-a dus în odaia lui ; îl întreabă puțin întăritat :

— Ce e cu tine ?

15 El răspunde cu întîrziere, fără s-o privească :

— Au plecat și nepoții lui Hrisoscolev.

— Și ce e dacă au plecat ?

— Acum din grupul nostru sunt singurul care
am rămas în țară... Pînă și copiii lui Tudorache —
20 care nu e boier — au fost trimiși la München.

S-a trîntit în jilțul capitonat, îmbrăcat în pînză
groasă de cînepă vopsită în verde, și stă cu privirea
șintă în pămînt.

Ea se apropie îndurerată, îi pune palma în creș-
25 tet și îi spune cu o voce mîngîioasă și plină de duioșie :

— Costache, de ce nu înțelegi tu că eu nu am
mijloace să te trimit la Paris ?

30 — Și ce vrei dumneata, mamă, să fac aci ?... Să mucezezesc calemgiu la Visterie ?

— Tu ești mare acum, băiatule... Tu trebuie să
înțelegi că fac tot ce se poate face... Dar e greu
cînd... cînd ești singură... și crești cinci copii și
cauți să-i ții în școli. Moșia și petecele acelea abia
35 ne dau cît să ducem o viață cuviincioasă...

— Ai cinci sute de galbeni, de astă-toamnă, de
la prune și fin... Ai bani...

Este nespus de îndurerată și întăritată că el îi
face ei socotelile.

40 — Nu-mi ține tu socotelile, nu face socotelile
altuia, căci fiecare și le știe el singur mai bine...

Nu sunt cinci sute de galbeni, că a trebuit să cum-
păr malotele de samur la fete, de Crăciun. Cum poți
tu să nu te gîndești că avem două fete de măritat în
casă ? Ce vrei ? Să rămînă fete bătrîne ?

5 El se ridică și se alătură de ea, cu oarecare elan.
— Mamă, tocmai dacă eu plec la Paris le vom
putea face zestre. În trei ani mă întorc avocat...
Azi la Divanul apelativ se cîștigă bani ca avocat.
V-aș ajuta pe toți.

10 Zinca a rămas mult pe gînduri. Da, socoteala nu e
rea... dar... sunt atîția dar și atîția dacă... Poți să
joci norocul fetelor pe asta ? El uneori nu se gîn-
dește decît la el. Ce va fi, oare, cînd va avea bani ?
Nu, nu are încredere în el.

15 — Oricum, ești prea cheltuitor, maică.

— Pe ce cheltuiesc ?

Întrebarea o încurcă, el vede asta și devine stă-
ruitor :

20 — Cheltuiesc cu birjile, dus și întors, de la
slujbă, nu ? Pe asta mi se duce toată leafa. Crezi
tu că asta e risipă ?

E și ea de părere că nu...

25 — Dacă aș fi văzut de cineva mergînd pe jos,
mi s-ar închide toate ușile din lumea bună. Nu
există nici o casă azi în București în care cineva,
venind pe jos și încercînd să intre prin față, să nu
fie trimis la ușa din dos a servitorilor și a negus-
torilor. E jignitor pentru casa care primește.

30 Zinca a rămas cu ochii îndelung pironiți în po-
dea. Știe și ea că e așa... Apoi încearcă sfios :

— Nu zic, mamă, să mergi pe jos. Dar, și aci șo-
văi îndelung, de ce nu mergi la slujbă cu poștali-
onul nostru ?

Costache se luă cu miinile de cap.

35 — Taci... taci... cu poștalionul ăla caraghios ?!

— E pe arcuiri, încercă ea din nou, cu șovăială...

40 — Pe arcuiri ? rînji el cu dispreț. A ajuns de po-
mină printre prietenii mei. Îți spun că dacă mi se
întîmplă să-l văd de departe așa, galben, pe Podu
Mogoșoaiei, îmi silesc prietenii să intre în vreo

prăvălie... numai să nu mi-l arate, glumind pe socoteala noastră. Îți dau un sfat. Dacă vrei să-ți măriți fetele, nu le mai lăsa să se suie în poștalionul ăsta caraghios.

- 5 Zinca oftă... Băgase și ea de seamă că uneori, după ce l-a zărit de departe, fecioru-său dispărea în cîte o prăvălie. Cum ar fi putut să se ducă la slujbă cu poștalionul ăsta cu pînză de cînepă deasupra, Costache, care nu se suie nici măcar în orice
- 10 birje? Alege totdeauna o caleașcă de acelea de Viena, deschisă pînă jos, ca să i se vadă ghețele lustruite, cu pantalonii întinși de bentita de subt talpă și stă răsturnat în colțul stîng al trăsurii, cu picioarele lungi, unul peste altul, cu pelerina nu-
- 15 mai pe un umăr, așa cum fac „lionii“, cu fața palidă și frumoasă nemișcată, cu ochii mari și întunecați... Știe că toate femeile întorc capul după el. Baronul...

— Cheltuiești mult și cu îmbrăcămîntea, mamă.

- 20 Spun mulți, deh! că ești mai luxos decît feciorii lui beizadea Ghica.

El îi ia mîna și îi spune cu gravitate :

- Trebuie să-mi țin rangul... Ce vrei, să-mi scrie pe frunte că nu suntem decît niște boiernași de cinul al treilea? Dacă la slujbă nu m-ar vedea îmbrăcat așa cum trebuie, venind și plecînd ca boierii, și cu ei, m-ar pune să fac slujbă adevărat, ca pe feciorii de oameni nevoiași. Nu pot... Trebuie să fiu alături de feciorii de boieri care sunt la slujbă
- 25 doar așa, numai cu numele... ca să poată să spuie că au făcut puțină ucenicie. Avem noi acolo oameni încovoiți la mese, după douăzeci de ani de slujbă, care sunt fericiți să rămînă măcar și-așa... Ei știu că nu vor fi înaintați niciodată... Asta vrei
- 30 să-mi fie soarta?

Zinca oftează și tace.

— Ce vrei, mamă, trebuie să-mi încerc și eu norocul... Dacă aș veni cu diploma de la Paris, m-aș însura mult mai ușor.

- 40 Serdăreasa Zinca oftează și mai mult.

INTÎMPLĂRI LA ȘCOALA DE LA SF. SAVA

Colegiul Sf. Sava era legat de ulița Școalei (strada Academiei de mai târziu) cu o scurtă ulicioară care acum, în această zi de festivitate, se vedea stropită și măturată cu îngrijire, de parcă strălucea și ea în dimineța frumoasă de toamnă. Se pusese și ghirlande de frunze de-a latul ei, chiar în acest colț, legîndu-se astfel casa Dobrotineanului de a Spahiului... La cîțiva pași de școală — cam unde avea să fie cîndva statuia lui Gheorghe Lazăr — răspundea chiar ușa bisericii, iar poarta însăși era cuprinsă între casa cu pridvor a egumenului grec al minăstirii și curtea unui slujbaș la Vornicie, Petrescu. Alte ghirlande de frunze și flori îmbrăcau, asemeni unui arc de triumf, poarta deschisă, în fața căreia aștepta directorul Petrache Poenaru¹ și

¹ Petrache Poenaru (1799—1875), pedagog de prestigiu și unul dintre fondatorii învățămîntului românesc. Multă vreme (1832—1848) profesor și director al Colegiului Sf. Sava, unde a învățat și Nicolae Bălcescu. În *Curierul românesc*, nr. 61, din 4 septembrie 1832, p. 232, apare *Cuvînt zis în Școala normală din Sf. Sava la ecsamenul public*, urmat de lista elevilor premiați, printre care figurează și Bălcescu Nicolae cu mențiune (accesit) la gramatica limbii franceze. Ca director al Eforiei Școlilor Naționale, Petrache Poenaru a desfășurat o intensă activitate pentru impunerea și consolidarea învățămîntului în limba română. Pe lîngă manuale, a fost coautorul unui *Vocabular franțezo-român* (2 vol. 1840—1841), alcătuit împreună cu Florian Aaron și G. Hill (n. ed.).

corpul profesoral al Colegiului. Se anunțase vizita „Președintelui împuternicit al celor două Divane“, nume subt care generalul adjunct Pavel Dimitrie-vici Kisseleff conducea din 1829, după plecarea con-
5 telui Pahlen¹ și a lui Jeltuhin, administrația celor două Principate Române pînă la numirea noilor domnitori. Erau toți foarte emoționați și destul de îngrijorați. Nimeni nu uitase că, inspectînd în
10 timpul epidemiei de holeră — anul trecut — spitalul Filantropiei, pe care-l găsisese neîngrijit, murdar, generalul pedepsise pe loc pe coloneii Odo-bescu și Băleanu, comandanții cavaleriei și infanteriei, cu arest chiar la spital, pînă cînd sălile cu
15 bolnavi și acareturile vor străluci de curățenie. Și au stat acolo trei zile și trei nopți. Generalul nu glumea, și la inspectii nu-i scăpa nimic, stăruia încăpățînat asupra amănuntelor, deși avea reputația unui „monden“ și a unui spirit de formație libera-
rală.

20 Era întîia sa vizită la Colegiul Național. Un secretar al școlii se duse la colțul ulicioarei și pîn-dea să vadă mai de departe vadașul președintelui, ca să le facă semn celorlalți. În fața profesorilor
25 erau și cinci premianți ai întîiului an de studii de la redeschiderea școlii, îmbrăcați în uniforma cea nouă, pe care Petrache Poenaru vroia s-o propună spre aprobare generalului : frac de postav cenușiu, cu vipușcă galbenă pe margine și pe cusăturile pan-
30 talonilor, cum tot galbenă era banda lată a șepcii. Premiantul pe școală, Turnavitu, tremura atît de tare, încît îi juca în mîină buchetul cel mare de trandafiri, pe care trebuia să-l ofere generalului, căci avea de spus și cîteva vorbe de salut.

35 Fosta „Academie“ românească, cum i s-a zis mai pe urmă, de la mînăstirea Sf. Sava, fusese întemeiată în 1818 de eforii Bălăceanu, Ghica și Iordache Golescu și pusă subt conducerea dascălului

40 ¹ Contele Frédéric de Pahlen, diplomat rus, a fost președintele guvernului provizoriu din țările românești în timpul războiului ruso-turc (1828) (n. ed.).

ardelean Gheorghe Lazăr,¹ care era adus în țară
de la Sibiu de marea boieroaică Bărcăneasca pen-
tru învățătura copiilor ei. Cinci ani, cu o întreru-
pere de câteva luni în timpul revoluției din 1821,
5 dăduse aceste lecții de limbă românească, de filo-
zofie, și de trigonometrie, inflăcăărînd tineretul. S-a
spus că așa cum Academia grecească (care se mu-
tase de la Sf. Sava la Măgureanu, din jos de bise-
rica Zlătarilor, pe malul Dîmboviței, din cauza
10 prea marelui număr de elevi) formase sufletul și
mintea eroicului batalion sacru al grecilor bucu-
reșteni, nimic de turci în măcelul de la Drăgă-
șani, tot astfel Lazăr formase mintea și sufletul
tineretului care a îmbrățișat cu atîta dragoste pe
15 Tudor Vladimirescu. Chiar actualul director al școa-
lelor, Petrache Poenaru, care acum aștepta în fra-
cul lui cenușiu pe Kisseleff, cu profesorii, la in-
trarea școlii, fusese secretarul devotat al marelui
răzvrătit oltean, în timp ce Lazăr însuși se ocu-
20 pase, se pare, de artileria pandurilor, cită era. În
1823, Lazăr, bolnav, plecase acasă în Ardeal la
Avrig, unde și muri peste o lună.

Timp de zece ani apoi, școala viețui așa cum
putu, cînd deschisă, cînd închisă, cum îi îngăduiau
25 milostenia domnitorului și patriotismul unor bo-
ieri ca marele vornic Iordache Golescu și fratele
său, logofătul Dinicu Golescu, și mai ales vitregia
vremurilor. Noul ei conducător, Ion Eliade Rădu-
lescu, elev și apoi ajutor al lui Gheorghe Lazăr, o
30 dusese pînă prin 1827, cînd se retrăsese. Înfiin-
țase în acest an o societate secretă împreună cu lo-
gofătul Dinicu Golescu, autorul neuitatei *Insem-*

¹ Gheorghe Lazăr (1779—1823) își începe activitatea pe-
35 dagogică în București din 1816 (cf. prefața lui I.
Heliade Rădulescu la *Gramatica românească*, Sibiu, 1828,
p. XXXI—XXXII). Din referirea lui Heliade Rădulescu
reiese că inițial a fost o „clasă” particulară unde profes-
40 sorul ardelean predă gramatica, matematica și filozofia
„în limba patriei”. Oficial, a început să funcționeze din
1818 pînă în 1922 în localul școlii Sf. Sava (cf. V. A. Ure-
chiă, *Istoria școalelor*, vol. I, p. 413 și urm.) (n. ed.).

nare a călătoriei mele, prin care se legau să lupte pentru înființarea unui colegiu național, a unui teatru național, a unei gazete românești și să sprijine, în orice mod, formarea literaturii. Ca să scoată în 1829 *Curierul românesc*, cea dintii gazetă românească, Eliade lăsase în locul său pe eruditul călugăr Eufrosin Poteca,¹ care, acum bătrîn, mult înainte de vreme, și cam bolnav, cu barba albă peste tot pieptul, aștepta și el la poartă, înainte de a pleca la minăstirea Motru, unde, după cererea lui, fusese numit egumen. În timpul acesta, școala fu mai mult închisă. Mai întâi din pricina războiului. Redeschisă din ordinul lui Kisseleff, în 1830, la hanul Șerban-Vodă, fu din nou închisă, fiindcă în țară izbucnise o cumplită epidemie de holeră, cea dintii în țările românești. Abia la începutul anului 1832, școala putu fi în sfârșit deschisă din nou, de astă dată reorganizată ca instituție de stat, pe baza dispozițiilor *Regulamentului Organic*, și tot în vechiul local de la Sf. Sava, reparat cum trebuia de arhitectul vienez Hartl. Se numea acum, așa cum dorise Dinicu Golescu, Colegiul Național. Avea un curs începător cu patru „clasuri“, un curs „central de umanioare“, tot cu patru clasuri, și încă un curs complimentar, de trei ani deocamdată, apoi cursuri speciale, pînă avea să fie transformat cu timpul în universitate.

¹ Eufrosin Poteca (1785—1858), eminent profesor și unul dintre fondatorii filozofiei românești. A tradus mai multe lucrări, printre care Bossuet, *Vorbire asupra istoriilor universale tălmăcită din franțuzește* (1853) și *Filosofia cuvîntului și a năravurilor, adică Loghica și Ithica elementare cărora să pune înainte istoria filosoficească* de J. Gotlieb Heineccius (1829). Cea din urmă, tipărită la Buda, o va primi N. Bălcescu ca premiu la 30 iunie 1835 împreună cu *Catehismul* lui Florian Aaron. În semn de omagiu adus învățatului Eufrosin Poteca, filozoful C. Rădulescu-Motru a așezat în fruntea lucrării sale *Elemente de metafizică* (ed. I, 1912; ed. II, 1928) următoarea dedicație: „Memoriei veneratului arhimandrit Eufrosin Dimitrie Poteca, egumenul minăstirii Motru, primul profesor român de filozofie în școlile din București“. Una din școli a fost a lui Gh. Lazăr (n. ed.).

După obiceiul său, generalul vizită mai întâi cu de-amănuntul localul, ca să vadă în ce fel și-a îndeplinit obligațiile arhitectul poenez. Cerea mereu

5 lămuriri, când lui Petrache Poenaru, când colonelului Fanton, aghiotant al său, care venea des la școală, căci îl însărcinase să-l reprezinte de câte ori era vorba de învățămînt. Mai era de asemenea întovărășit de un bărbat tînăr, îmbrăcat civil, foarte

10 elegant, într-un frac parcă turnat pe el; purta în ochiul stîng o sticlă de ochelari, legată cu șnur negru. Nu-l mai văzuse nimeni pînă atunci. Generalul se opri încîntat în sala în care era așezat frumos pe mese materialul didactic cu care fusese

15 înzestrată școala: globuri pămîntești, instrumente ingineresti (căci era mare nevoie de ingineri hotarnici, ca să se împruțineze nenumăratele procese de încălări de moșii), o mașină de produs scînteii electrice, o mare busolă, animale împăiate, un

20 schelet. Pe pereți erau hărți și planșe înfățișînd corpul omenesc, când numai cu sistemul mușchilor, când numai cu plasa complicată a nervilor. Generalul, om ca la patruzeci și cinci de ani, voinic, cu talia strînsă în fracul verde, încheiat la gît ca o

25 tunică, în față tăiat de la centură, și înapoi numai cu o coadă scurtă, cu epoletii mari de aur care cădeau pe umeri în jos, trecea zvelt de la o sală la alta și, bine dispus, își arăta mulțumirea pentru cele ce vedea. Întrebă glumind pe mitropolitul

30 Grigore dacă va binecuvînta planșele de anatomie.
— Știința e de la Dumnezeu, excelență, i-a răspuns în rusește capul bisericii, binecuvîntînd sala.
Se întoarse spre civilul elegant și clătină din cap.

35 — Nu e prea rău răspunsul, ce zici, Nicolușca?
Nicolae era fratele mai mic al generalului, atașat de legăție la Viena, care, acum în trecere spre postul cel nou, se oprise cîteva zile la București.
Au trecut apoi în sala cea mare a școlii, unde

40 avea să aibă loc festivitatea începerii noului an școlar 1832—1833. Era toată împodobită cu cununi

și ghirlande de flori. În față se pusese ră jilțuri pentru mitropolit și pentru episcopul Buzăului, care era de asemeni de față, pentru cei trei efori, cum și pentru ceilalți boieri din protipendadă. În stînga
5 erau încă două jilțuri, unul pentru general și altul pentru provizorul școalelor, cum se numea acum oficial Petrache Poenaru. Era și o masă de la care avea să se țină cuvîntări. În spatele clerului și boierilor erau părinții copiilor ; în fund și pe de lă-
10 turi, în picioare, se îngrămădiseră elevii, dar nu fuseseră lăsați înăuntru decît premianții, căci nu era loc pentru toți cei șase sute. Bălcescu, care primise un „accesit“ la limba franceză, era de față și își găsisse loc cu alții pe o fereastră, al cărei che-
15 nar de zid era foarte lat.

Cînd intrară oaspeții, corul din fund făcu să ră-
sune armonios *Cîntarea dimineții*¹ de Eliade Ră-

¹ Poezia *Cîntarea dimineții*, scrisă în 1822, circula, era foarte cunoscută și răspîdită înaintea apariției în vo-
20 lumul *Meditații poetice dintr-ale lui A. de la Martin. Traduse și alăturate cu alte bucăți originale prin D. I. Eliad*, 1830, p. 95—98. În *Issachar*, p. 108, găsim această precizare a lui I. Heliade Rădulescu : „Toți cîți trăiesc știu că a *Dimineții cîntare*, *Cîntarea dimineții sau deșteptării românilor în revoluția lui Tudor* este scrisă pentru prunci din anul 1822, cînd s-a și introdus metoda lancasterian.
25 Patru generațiuni de prunci au cîntat neîncetat și cîntă această cîntară și au cerut și cer de la Dumnezeu cîte s-au înființat deja. Cîte zic astăzi nu sunt dictate de pasiuni, nici indicațiuni, de la străini, ci din capul locului, de la
30 debutul meu, au fost o programă“. Iată acum textul integral al poeziei *Cîntarea dimineții* : „Cîntarea dimineții / Din buzi nevinovate / Cui altui se cuvîne, / Puternice Părinte, / Decît ție a da ? / Tu ești stăpîn a toate, / Tu ești preabunul tată ; / A ta putere sfîntă / Făptura ține-n-
35 treagă, / Ne ține și pre noi. / În inimă-n tot omul / Tu ai sădit dreptatea, / Unirea și frăția, / Tu conștiința scumpă, / Tu bun d-avem ne-ai dat / P-aceste saduri sfinte, / Răcoritoare ploaie / De adevăr să pice, / Să crească, să dea rodul, / Să fim preafericîți, / Îndreptătorul lumii / Tu ai slăvit noroade, / Le-ai dat tu legi preasfinte / Ce țin aceste saduri. / Slăvește și pre noi / Ș-aceste legi preadrepte / Orice norod le calcă / Sau care nu le știe, / Cade, ruin rămîne, / Se face neștiut. / Din slava strămoșească / De am căzut, ne-nalță, / De am uitat uni-

dulescu, cu muzica de Esse. Vocile proaspete și
limpezi încintară pe toți cei de față, căci asta era
ceva nou. Apoi luă cuvîntul marele logofăt al Dreptă-
tății, Alecu Filipescu, fratele baș-boierului Iordache
5 Filipescu, care era și el efor. Aducea laude nemă-
surate președintelui celor două Divanuri, pe a cărui
figură se vedea însă că asemenea fraze linguşitoare
îl plictisesc. I le traducea la ureche chiar Poenaru,
care vorbea, de la Paris unde făcuse studii strălu-
10 cite, o franţuzească foarte plăcută.

În sală, însă, liniştea era desăvîrşită. Marele logofăt
al Dreptății, cu barba rară și ascuțită și cu sprîncenele
albe, îmbrăcat peste anteriorul de suvai cu un biniș
roșu înflorit cu aur, își pusese pe masă ișlicul mare
15 cit o căldare și rămăsese cu un cauc mic, roșu, de
damasc, care i se cam lăsase pe o sprînceană. Ți-
nînd foaia departe, căci nu își mai înlocuise de mult
sticlele de la ochelari, citea cu un aer sfătos, fiindcă
se socotea un soi de părinte al învățămîntului.

— Nicule, ce zici, nu seamănă Poenaru cu gene-
ralul Kisseleff ? il întrebă mirat puțin, pe Bălcescu,
un alt coleg, care se înghesuise cum putuse alături
de el, pe fereastră.

— Da, oarecum... răspunse acesta încurcat.

25 Cei doi păreau că seamănă numai fiindcă, între
atiția bărboși din sală, aveau amîndoi fața în între-
gime rasă și mărginită doar de doi cotleți periați
spre urechi. Altfel, generalul era mai bălan și avea
ochii verzi, iar Poenaru era închis la față, avea fâl-
30 cile mai late și ochii căprui.

Logofătul Dreptății își citea cuvîntarea înșirînd
progresele școalei în anul trecut. Cînd lăudă încă o

rea / Ce-i întărea-ntru toate / Acum ne fă uniți : / Să știm
c-avem dreptate / Să știm ce, cine sîntem / Ş-aşa să nu
35 se uite / O nație slăvită / Ce-am fost și ce-am fi noi. /
Cu toții dară ție / Cîntăm cîntare nouă ; / În flacăra unirii /
Întindem mîini la tine, / Rugăm să ne-nsoțești. / Ne lumi-
nează mîntea, / Să te cunoaștem, Bune, / Să știm că ne
ești tată, / Să te cîntăm mai bine / Ş-aşa să ne-mpăcăm.

dată pe general, acesta îl întrebă surizînd pe Poenaru, cu un ton plictisit, de bun cunoscător la oameni :

5 — Nu i se mai zice Vulpe acestui mare boier ?
Mă înșel cumva ?

— Nu vă înșelați, excelență. I-au dat boierii cei mari această poreclă, plini de admirație pentru vicleșugul cu care, fiind prins de revoluție, acum zece ani, mare vistiernic în slujbă, s-a priceput „să-l
10 ducă“ — așa spun ei — pe Tudor Vladimirescu.

Generalul îl privi surizător.

— Dumneata trebuie să știi, căci ai fost, mi se pare, secretar de stat al răzvrătitului !? Și zîmbi din nou ca să arate că e o mustrare glumeată.

15 — Numai secretar particular, răspunse serios Poenaru, dar privirea lui jucăușe arăta că răspunde la glumă cu glumă.

— Atunci trebuie să știi sigur dacă marele logofăt (*le grand logophète*) e o vulpe cu adevărat.

20 — Este o vulpe desăvîrșită, excelență, însă de data asta el spune adevărul. Și eu cred că neamul românesc nu va uita niciodată numele domniei-voastre.

Vocea provizorului școalelor era atît de adîncă și avea în ea atîta sinceritate, încît generalul se tulbură și răspunse ironic, așa cum îi era obiceiul cînd vroia să-și ascundă tulburarea :

— Niciodată ?... Să zicem... douăzeci de ani, dragă Poenarule (în franțuzește „*mon cher Poenaru*“ mai
30 păstra încă o nuanță de rezervă).

— Excelență, cel puțin o sută de ani neamul românesc va pomeni cu prietenie numele domniei-voastre.

Kisseleff rămase pe gînduri. Nu mai asculta ce spunea vorbitorul. Se juca răsucind mînușa albă, cea din dreapta, pe care o scosese, lăsînd să se vadă o mînă exagerat de îngrijită.

— Și de ce atîta recunoștință, domnule provizor al școalelor ? întrebă după un timp generalul, în-
40 tîrîtat parcă de emoția lui Poenaru.

Acesta zîmbi și răspunse scurt :

— Pentru aliniatul al II-lea al articolului 366 din *Regulamentul Organic*.

5 Generalul nu-și aminti în clipa asta despre care aliniat anume era vorba și repetă aproape fără să vrea :

— Aliniatul II... aliniatul II ?...

10 — Da, aliniatul II, prin care se proclamă limba românească drept limba oficială a celor două Principate, obligatorie în administrație, în școală, în justiție, în biserică. Asta n-a fost niciodată la noi.

Ochii lui Poenaru se umeziseră. Durerea acestui luptător al lui Tudor Vladimirescu avea și o pricină foarte apropiată. Știa că un mare număr de
15 părinți ai elevilor și mulți boieri, și aci în Țara Românească, și în Moldova, semnaseră petiții către Kisseleff, cerînd cu stăruință ca limba de predare în ceea ce era echivalent cu gimnaziul și facultatea să fie limba franceză. Kisseleff respinsese cu hotărîre
20 această înjositoare pretenție, dar atît Poenaru în București, cît și Gheorghe Asachi la Iași aveau să mai lupte din greu, încă vreo cincisprezece ani, cu noi și dirze încercări de înstrăinare a învățămîntului sub viitorii domni pămînteni, Mihail
25 Sturza într-o parte, Alexandru Ghica și mai ales Bibescu în cealaltă parte.

Vorbitorul își sfîrșise cuvîntarea și acum era aplaudat. Aplaudă și generalul oarecum, punîndu-și în același timp plictisit mînușa. Se ridică și,
30 odată cu el, toată lumea. Prin Poenaru, mulțumi călduros profesorilor, precizînd că aceste mulțumiri vor lua și o formă scrisă.

35 E o zi de martie mai mult ploios. Acum parcă s-a mai luminat. Peste o jumătate de oră, vîtaful curții va suna din clopoțel, destul de puternic, sfîrșitul lecțiilor de dimineată. Soarele, cînd se ivește, cînd se ascunde printre norii pufoși și alburii.
40 Deși ține oarecum de Tîrgul din Lăuntru, legată de stupul lui de ulițe și ulicioare care se în-

5 tretaie în spatele ei, mînăstirea de la Sf. Sava
poate fi socotită în același timp și la marginea
Bucureștilor, prin căsuțele țărănești din jurul ei și
10 prin ogorul de peste drum, pe care de acum
plugurile duc pînă în fundul zării brazde în care
se va semăna porumb. La poarta ei, și în curte,
de-a lungul zidurilor așteaptă un mare număr de
vînzători de bunătăți pentru școlari, cu tablalele
15 lor care se atirnau de gît, ori erau duse în mînă.
Dacă ei se opreau pe loc, atunci ele, pe picioare
desfăcute, deveneau tarabe. Iată un simigiu cu co-
vrigi și țavi cu plăcinte (pe aceeași tipsie, cu cuptor
dedesubt, plăcinta era jumătate cu carne, jumătate
20 cu brînză, iar porția era tăiată cu lopățica, după ce-
rerea băiatului pofticios). Alături, altul are tablaua
purtată de gît, cu corăbioare, nugale și foi dulci,
roșcate, de pistil. Sunt și salepgii pentru cei ce vor
să bea, ceva care ar putea să semene cu ceaiul și
cu zeama de carne... Multă căutare au însă cei care
25 vînd dulciuri, cîte un purcoi de floricele albe și
roze, legate între ele cu sirop întărit, apoi bigi-bigii,
un fel de cîrnăciori roz, făcuți din miezuri de nucă
înșirate pe o sforicică și năclăite în sirop gros de
trandafiri. Se mănîncă ținînd capul sforicelei în
30 mînă... Sunt pe alte tablale bucăți de rahat, bacla-
vale turcești, acadelle tari, care se pun pe colivă, roș-
cove, poame din pere și mere uscate, stafide, apoi
candel ca niște bulgări de miere întărită. Vara,
braga și limonada sunt purtate în spate și în do-
nițe ferecate frumos cu cercuri de alamă și țintuite
cum se cuvine.

Iată, apare un școlar, a ieșit se vede mai repede,
și toți negustorii care așteaptă pe vine, îmbrăcați
cu ce dă Dumnezeu, cu calevri grosolani în picioare,
35 bat în tarabe și-l cheamă la ei, toți odată, lăudîndu-
și marfa cu glume potrivite sau nepotrivite. Șco-
larul, căruia îi lăsa gura apă privind tot în jurul
său, nu știe ce să facă, șovăie, căci are numai o
para strînsă în podul palmei. A luat un bigi-bigii,
40 dar cînd să-l ducă la gură, o mînă de fier i-a strîns
brațul.

— Știi că-mi placi, verișcane?... Vrei să măninci singur, hai? Nu vrei să plătești vama? Hehehe!

5 E Sotea, un vlăjgan care are pumnii puternici ca niște ciocane; iar când se desfac și se strâng la loc, prind ca niște clește. Stă mai mult în fața porții decât în clasă și e spaima colegilor lui. Acum băiețașul vede cu disperare că Sotea i-a mușcat mai mult de jumătate din bigi-bigi și îi dă înapoi nu-
10 mai ce se scurge pe capătul sforii. Nu are timp să zică nici pis căci Sotea a alergat la un altul, căruia i-a luat paharul cu toată de la gură. Băiețașul vrea să bea salepul fără să plătească birul convenit tiranicului vameș.

15 Iese acum pe poarta școalei, între mulți alții, și un alt băiețandru negricios, slăbuț, cu ochii întunecați, dar strălucitori în albul scleroticii lor delicate. Nu pare să aibă cei paisprezece ani pe care îi are. E Nicolae Bălcescu, acum în clasa IV-a la umanioare. E îmbrăcat într-un fel de surtuc scurt,
20 închis la gât, cu șapcă în cap, și are în picioare cizmulite, căci locuind tocmai afară din oraș, în mahalaua Visarionului, trebuie să străbată ulițele, acum cu ploile lui martie, desfundate de noroi. La subsi-
25 oară are un pachet de cărți și caiete legat cu sfoară. Se scotocește în buzunare și se apropie sfios de alvițarul care se ridicase bucuros de pe vine și își încuraja mușteriu. Își alege cu poftă o bucată de alviță și tocmai se pregătește să muște din ea când
30 e luat de guler de Sotea.

— Frumos, nenicule... vrei să măninci singur și la nen-tu nu te gîndești?...

Bălcescu își mușcă buza, puțin palid, și spune apoi liniștit, privindu-l de jos în sus, cu ochii lui puțin oblici:

35 — Dacă mă rogi frumos, poate că am să-ți dau jumătate...

Sotea se prăpădește de ris.

40 — Să te rog, ha? Știi că-mi placi? Pe cine a mai rugat Sotea? Uite... pentru că nu-ți cunoști datoria, și-o iau pe toată.

5 Și vlăjganul întinde mîna lacom spre alviță, dar înainte de a o ajunge, cu o smucitură a brațului, fulgerătoare, Bălcescu i-a trîntit chiar pumnul cu alviță între ochi. Sotea, orbit, năucit, alunecă în
10 noroi, nepricepînd ce i s-a întîmplat. S-a ridicat de jos, cu fața strîmbată de furie și s-a năpustit asupra băiatului negricios să-l ia în brațe și să-l frîngă. A mai primit de la el un pumn în obraz, dar ăsta nu l-a durut atît și a izbutit să-i prindă și să-i
15 strîngă mîna, i-a sucit-o apoi, trîgîndu-l spre el, fără ca măcar să se aplece. Deși Bălcescu i-a pus un cot în dreptul gîtului, vlăjganul vrea să dea cu el de pămînt, însă băiețașul s-a virit în el și în-
20 cleștarea între ei e atît de mare, încît nu s-a putut desprinde nici Sotea și au alunecat amîndoi în noroi. N-a apucat să-i mai dea băiatului decît vreo doi ghionți, prin surtucul verzui de aba vopsit, că vlăjganul se pomeni încălecat de alt negricios, nu mai
25 mare decît Bălcescu, cu o figură ascuțită de viezure ; acesta îl făcu să urle de durere, căci îi înfipsese mîinile în păr și trăgea fără milă. A urmat o scurtă învălmășeală în care Sotea a mai primit de la Bălcescu încă un pumn — tot cel cu halvița —
30 între ochi și a fost bucuros să scape lipsindu-se de vama care i se cuvenea după părerea lui. Ceilalți doi, cam ciufuliți și mînjiți de noroi, dar mîndri de biruința lor, au început să adune de pe jos cărțile și foile de caiet împrăștiate.

— Te-a lovit rău ? întrebă Ion Ghica,¹ băiatul cu
30 mutra de viezure, care avea să povestească în amin-

35 ¹ Camil Petrescu a reconstituit momentul plecînd de la evocarea lui Ion Ghica din *Scrisoarea XXVIII (Corespondența cu V. Alecsandri)*, apărută în *Convorbiri literare*, an, XXI, nr. 3, 1 iunie 1887, p. 193—216, cu titlul *Amintiri din 1848*, reprodușă în volumul *Scrisori către V. Alecsandri* (1887) cu titlul *Nicu Bălcescu*. Iată fragmentul din scrisoarea lui Ion Ghica, revelator pentru similitudini :
40 „Odată, ieșind de la școală, apucasem drumul spre casă, luînd prin scurta ulicioară care începea în poarta Colegiului Sfintu Sava, între curtea Petrescului și casa cu privor a egumenului grec al minăstirii și se sfîrșea în unghiul bulevardului și a stradei Academiei, unde era de o

tirile lui, scrise peste cincizeci de ani, această întâmplare. Nu trebuie să te pui cu un bivol ca ăsta... nu vezi că e voinic ca un bivol?...

5 parte, la dreapta, casa Dobrotineanului și la stînga, casa Spahiului. Poarta școalei era la cîțiva pași de ușa bisericeii, cam pe locul unde s-a ridicat statuia lui Lazăr. Acolo se așezau pe vine în șir, unul lingă altul, merari, simigii și bragagii cu tablele și panerele lor.“

10 După această fixare a cadrului, Ion Ghica va continua cu relatarea incidentului dintre Sotea și Bălcescu, de fapt împrejurarea cînd l-a cunoscut pe viitorul său prieten :

„Un găligan de școlar, cît un bivol de mare, tăbărise pe un băiat slab și pirpiriu, îl trîntise la pămînt și-i căra la pumni, căutînd să-i ia din mîna o bucată de halviță.

15 Goliatul, căruia toți îi spuneam Sotea, pentru că era de o putere de care numai vărul meu Mavru¹ îi venea de hac, își petrecea timpul mai mult la poarta școalei, între plăcintari și salepcii, decît în clasă. Îndată ce cumpăra cineva un covrig sau un măr, el se repezea ca un erete și i-l smulgea din mîna; grație puternicilor săi pumni, răspîndise o așa groază printre băieți, încît mulți îi plăteau tribut în natură sau în parale, ca să nu-i bată, sau să-i protejeze în contra altor camarazi.

20 De astă dată, însă, găsise împotrivire, băiatul, deși trîntit la pămînt, dar nu lăsa să-i scape halvița; o apăra din mîini și din picioare, cu dinții și cu unghiile.

25 Fie din indignațiune, fie că puteam conta pe camarazii care veneau în urmă, mi-am luat inima în dinți și m-am aruncat în ajutorul celui slab și asuprit.

30 Cea dinții grije a băiatului, cînd s-a ridicat de la pămînt, a fost să caute să-și adune după jos foile caietului său, zdrențuite și risipite în luptă, operație lungă și mi-găloasă la care i-am dat și eu mîna de ajutor.

35 A doua zi, cînd m-am dus la școală, l-am găsit în ușa clasei a IV-a de umanioare; cum m-a văzut și-a scos șapca, arătîndu-mi cu mulțumire caietul, zicîndu-mi :

— Uite cum l-am dres de bine; noroc, zău, cu dumneata, că mi se pierdea, păcat, o grămadă de muncă.

Foile rupte erau lipite și cîrpite fiecare la locul lor, cu o minuțioasă îngrijire.“

40 Și urmează cîteva detalii integrate curînd după relatarea busculadei în textul romanului, relevante pentru interesul surprinzător al tînarului învățacel, interes timpuriu față de istoria națională : „Dar ce m-a mirat mai

1 Comitele Dimitrie Mavru, general de divizie în armata rusească, fiu al generalului Nicolae Mavru și al Profîrei Moreț de Blaremburg, născută Ghica (n. I. G.).

— Nu are nici o însemnătate... Mă doare undeva între coaste... Principalul este că i-am dat vreo două între coarne... Îi scînteiază ochii negri, de bucurie. Înțelegi ? Tocmai fiindcă-i bivoli i-am dat drept între coarne... Ah, drept între coarne...

Ghica îi ține cărțile ca să-și așeze caietele.

— Ascultă, eu cred că e nebunie să te pui cu unul ca ăsta.

Bălcescu pare că nu pricepe ce-i spune noul său prieten.

— Și ce vrei să fac ? Să îndur tirania lui ? Mi-e silă de colegii noștri care se lasă batjocoriți de un astfel de bivoli. Putea să mă omoare, dar nu vreau ca mîndria mea de om să fie călcată în picioare... Viața nu merită să fie dacă e trăită în genunchi în fața altora... Își privi caietele încă amețit de propriul lui curaj, dar vocea i se coborî într-un ton de caldă prietenie. Și pe urmă trebuie să-ți spun că mai sunt, oricum, unii oameni ca tine, de pildă, care să sară și ei, fără să se gîndească prea mult, cînd văd lupta odată începută. Totul e să începi.

Ion Ghica ridică spre el ochii negri, cu un suris de viezure inteligent în scîlipirea lor, apoi începu să descifreze prin caietele adunate de pe jos :

„Petru Maior spune...”

„Fotino zice...”

„Din Constantin Căpitanul...”

mult a fost să văz pe unele pagine scris cu litere majuscule fraze ca acestea :

«Petru Maior spune...»

«Fotino zice...»

«După Constantin Căpitanul...»

«După logof. Radu Greceanu...»

Aceasta m-a mirat cu atît mai mult, că p-atunci nu se pomenea în școalele noastre de istorie națională. D-abia de cîteva luni Florian Aaron începuse un curs elementar de istorie generală, în care vorbea despre asirieni și egipteni ; nu ajunsese nici la greci, nici la romani.

Cum se poate observa, Camil Petrescu a căutat să-l înfățișeze pe băiatul „slab și pîrpiriu” care era elevul Nicolae Bălcescu oarecum ca învingător a lui Sotea sub ochii lui Ion Ghica (n. ed.).

„După logofătul Radu Greceanu...”

— Ce-i cu asta ? Nu pricep nimic ! Cine sunt
ăștia ?

— Istorici de-ai noștri... de-ai românilor...

5 — N-am auzit niciodată vorbindu-se despre ei !
Există o istorie a noastră ? La școală nu s-a pomenit
niciodată despre asta nimic... Aaron Florian n-a
ajuns decît pînă la egipteni.

10 — Nu există pînă acum o istorie adevărată a
românilor, dar ne-au rămas o mulțime de însem-
nări, avem cronici și letopiseți.

Ion Ghica nu știe ce sunt cronicile și letopiseții...

— Și tu le-ai citit ?... Unde le-ai găsit ?

15 — Mi le-am copiat... Am să ți le dau și ție...
Unele le-am găsit la mînăstirea Argeșului... A rămas
o ladă de cărți și manuscrise de la episcopul Ilarion,
cel care a fost prieten cu Tudor Vladimirescu...
Toată vara trecută am stat mai mult la mînăstire
decît la Bălcești.

20 — Eu nu știu, cum ți-am spus, din istorie decît
cursul început acum două luni de Florian Aaron,
despre asirieni, despre fenicieni și egipteni.

25 — E bună și aceasta, dar nu este istoria noastră,
și trebuie să-nvățăm întotdeauna mai întîi istoria
pe care o trăim.

— Vrei s-o scrii tu ?... Spune, de ce surîzi ?

Bălcescu zîmbește gînditor, dar nu răspunde...

Așa s-a legat o prietenie care mai tîrziu a luptat
și împotriva altor tiranii.

30 Dar Sotea nu era singura pasăre de pradă care se
rotea printre tarabele cu bunătăți pentru școlarii
de la Sf. Sava.

35 Un rumân cu minteanul pe umeri, ca la el acasă,
și cu nădragi de aba albă găietănați, vâtaful curții,
se opri în dreptul uneia dintre tarabele cu plăcintă
și ceru poruncitor :

— Cu carne !

40 Plăcintarul, deși om în vîrstă și cam rotofei, își
zburli mustața mare și cărunță, sprîncenele țepoase
deasupra nasului cărn.

— Astăzi nu e dzoi, astăzi nu-i tainu la tine, și întoarse capul către un elev, pierdut de muștiriu, tocmai fiindcă vătaful curții ocupase locul în fața tipsiei cu cuptor dedesubt.

5 Omul stăpînirii, cum se socotea el, izbucni furios :

— Ascultă, mă grecule, cu mine vorbești așa ? Mă, miine să nu te mai prind p-aci, că-ți răstorn tava și te-arunc pă uliță !

10 — Grecu ? Ma de țe ma fați tu grecu ? întrebă bătrînul Iani, mînios. Eu nu sunt grecu. Eu sunt plăntar aiți de douazeți de ani.

— Mă cațaoane, tu nu înțelegi s-o ștergi numai-decît din curtea școlii ? începe să urle vătaful, vă-zînd îndărătnicia plăcintarului, care nu mai voia, se vede, să-i plătească peșcheșul cuvenit, după cum socotea el că i se cuvine. Ai înțeles ? Cînd oi zice trei, să nu te mai văd în curtea școlii.

20 — Ma, de țe ma fați tu cațaonu ? Am plecato eu cu Academia de grețeasca la Magureanu ? Nu, eu am remasu cu Lazaro, didascalos ala mare, la scola romaneasca. Afla ca și Lazaro a mancatu plănta de la mine. Da' elu a platit-o...

25 Adevărul este că Iani nu vorbea negramatical și cu accent grecesc decît cînd se înfuria și cînd îi scăpărau ochii. Altfel era om blajin și avea o grozavă memorie a datelor și a numerelor. Acum fierbea de mînie.

30 — Cațaonu ? Auzi, eu, cațaonu ? Ma, daca eram cațaonu ma duțeam și eu cu scola grețeasca la Magureanu... Acolo sase sute de scolerii. Și didascalos toți muclesi. Porta fracu, da, fracu cu coda lunga pana la pamantu, cu bumbii de alama. Și pantalonii verzuii și strîmții pe pițior. Și gulerul scrobitu ca un bațu, ma.

35 Și asta e adevărat. Faimoasa Academie de limbă greacă, întemeiată la Sveti Savva de voievodul Șerban Cantacuzino la 1680, avea încă după o sută cincizeci de ani ceva din marea ei strălucire de odinioară. Se mutase la Măgureanu, unde locul este mult mai încăpător, cu profesorii ei mai toți vestiți, care se modernizaseră.

Iani își vărsa se vede un năduf vechi, căci nu se mai putea domoli, mai ales că simțea că toată lumea se uita la ei, că avea ascultători.

5 — Eu am ramas aițe unde erau numai douazeți de scolarii și domnu parinte Lazaro avea gherocu negru de popa.

Nu slăbea din ochi pe vătaful curții, care se învîrtea în loc nemaștiind ce să facă, și stăruia, acum simțind că l-a biruit.

10 — ...Da, asa sa stii tu... Lazaro si cu mine am facut-o scola asta. Elu harania pe scolarii în clas, cu azbuche, cu filozofia și cu trigonometria, iar eu, în curte, cu plănta.

15 Vătaful se lipsi de plăcintă și plecă, săltînd furios minteanul pe umeri. Iani nu se lăsă însă și strigă după el, nu fără țile :

20 — Ma, la mine a mancat-o plănta și eforos de la scola, vornicu ala mare, Iordachi Golescu... Daca nu crezi, întreba pe elu, ori pe baiatu de la elu, pe Arapila.

25 Și asta era adevărat, anume că marele cărturar și iubitor al limbii românești, Iordache Golescu, eforul care a sprijinit atît pe Gheorghe Lazăr, nu disprețuia plăcintele, îi plăcea vinul bun și celelalte, dar mai mult iubea zicalele și proverbele românești din care făcuse o imensă culegere. A scos și el o gramatică românească. Cam în toate se asemana, dealfel, cu frate-său, logofătul Dinicu Golescu, mort în 1830. Spre deosebire de frații și
30 verii săi, Arăpilă (i se spunea așa fiindcă era oa-cheș de tot, ca și tată-său, și ca să-l deosebească de vărul său, fiul lui Dinicu, tot Alecu Golescu, căruia i se spunea din aceeași pricină Albu) învățase cît-va timp și în țară la Sf. Sava. Avea să devină
35 cîndva al treilea, alături de Bălcescu și de Ion Ghica, dintr-o puternică prietenie care a jucat un rol atît de mare în revoluție, mai tîrziu.

„O ASTFEL DE SĂLBĂTICIE MEDIEVALĂ“

5 Nicu, pînă nu-și începe lecțiile, trebuie s-o ducă seara acasă pe Frusinica. Numai așa scapă fetița de bătaie, cînd uneori vine din hoinăreală seara prea
10 tîrziu și cu rochița sfișiată sau pierzînd vreo ghe-
tuță. Plînge și nu se duce pînă cînd nu merge
coana Zinca însăși cu ea. Mamă-sa, bolnavă de
atîta timp de piept și slăbită rău, nu poate nici s-o
15 bată cu palma ei osoasă și umedă, nici să strige la
ea... Geme și o croiește cu un bici de trăsură pe
care-l are lîngă ea, dînd pe unde nimerește. Cînd
e doftoreasa însă de față, se rușinează, și pe urmă
e atît de bucuroasă că o vede, încît de hatîrul ei
20 lasă fetița, care se vîră repede în așternut, nespălată,
și se preface că doarme... Din somn, maică-sa n-o
scoală niciodată ca s-o bată. Mai e că, într-o casă
atît de lovită de nevoi, Zinca nu vine niciodată cu
mîna goală.

— Hai, Frusinico, hai, că azi mama are de vor-
20 bit cu Costache... hai că te duc eu, o îndemnă acum
Nicu.

Ea se mai codește, dar merge.

25 E o seară răcoroasă de martie, căci adie ușor
vîntul. Copacii sunt tot negri și uscați, dar miroase
a primăvară. Frusinica stă cu trei case mai departe,
după ce treci de un colț cu ceardacuri și duzi și
de un puț cu roată. Intri pe o poartă dărăpănată ;

atît... e fața la stradă. Apoi mergi vreo două sute
de pași printre două garduri de uluci ascuțite la
vîrf și mîncate de ploii, ca pe o ulicioară, pînă dai,
fără să mai treci și prin altă poartă, în curtea cea
5 mare. Aci, în fund, spre dreapta, sunt niște șoproane
și un grajd mare, dărăpănat. Pe stînga sunt un șir
de odăi joase, țărănești, cu prispă lipită cu lut, fără
parmalic, cu stîlpi strîmbi boiți cu albăstreală. Aco-
perîșul este de șindrila putredă, înnegrită și spart
10 pe ici, pe colo. Deasupra casei e un cuib de barză,
acum gol. În curtea cea mare sunt tot felul de sfă-
rîmături. Roate cam fără spițe, butoaie cu multe
doage lipsă; în jurul unui puț zac jgheaburi de
trunchi de copac uscate, cu mușchi pe ele. Un car
15 fără roate stă părăsit în fața șopronului, descoperit
și el pe jumătate de furtuni. Înăuntru e și o ca-
leașcă numai pe butuci, jupuită de piele, cu lacul
aripilor șters, crăpat. Grajdul, pustiu, are ușa pră-
bușită, iar podul îi e într-o rînă. Deși acum, în în-
serarea răcoroasă, Nicu nu le vede limpede, le știe
20 bine pe dinafară, căci aci s-a jucat cînd era mic și
el, cu alți copii din mahala, de-a surugii, de-a hoții
care atacă trăsurile, de-a războiul cu turcii... Nu-î
plac duduile și nu le mănîncă nicăiri... dar în curtea
25 asta e altceva, căci aici sunt niște duzi care fac
dude mari, negre, lucioase și dulci ca murele.

Au intrat în tinda joasă în care, într-o albie, sunt
niște rufe puse la înmuiat și de unde vine un miros
iute de săpun și leșie. Lumina vine slabă, prin ușa
30 deschisă, din odaia de alături, de la o candelă care
pîlpiie în colț, subț o iconă.

Pe un pat de scînduri, pe care sunt așternute
niște țoale, Nicu vede capul uscat de suferință, cu
părul despletit pe pernă, al mamei Frusinichii. Tot
35 n-ar fi bătut-o astă-seară, căci e sfîrșită rău; pri-
măvara care vine pare s-o doboare cu totul... Mîna
pusă pe plapuma veche, cu lînă îngrămădită prost,
e osoasă și palidă, fără pic de putere. Pîlpîirea can-
delei pune puțină strălucire în ochii, care se înfru-
40 musețează atît de mult înainte de moarte, ai tubercu-
loșilor... E fericită că îl vede pe feciorul serdăresei,

care însă tresare puțin din pricina mirosului de mu-
cigai și lut umed.

— Ești mulțumit, mamă ? Și-a învățat bine lec-
ția ?... Că n-am văzut-o de azi-dimineață...

5 Fetița se ține cam după ușă.

Bălcescu nu poate minți, dar nici nu poate spune
adevărul. Bilbăie ceva, surizînd cu prietenie. Fru-
sinica este eleva lui, a învățat-o să citească și să
scrie. Este foarte deșteaptă, dar nu-i prea place
10 cartea. Numai de rușinea lui mai scrie, răbdătoare,
cu condeiul de tibișir pe tăblița neagră. Altfel, îi
este gîndul numai la arșice și la hoinăreală cu bă-
ieții pe maidan. Nu-i plac fetele, nu-i plac îndeosebi
Sevastița și Marghioala, care sunt mai mari decît ea
15 cu doi-trei ani. Îl place cel mai mult pe Barbu și
îi e tare rușine de Nicu, dar poate fiindcă el e cu
vreo cinci-șase ani mai mare decît ea.

— Bunicuțo, nu mîncîc nimic... Am mîncat la
Barbu, se grăbește fetița să spună unei bătrîne
20 uscate și ușor încovoiate, care vine cu o cană de
apă și o pune pe masa de lemn de lîngă patul bol-
navei. Dacă ar mînca, ar trebui să aștepte, și e
grăbită să se vadă lungită pe lavița de subt fe-
reastră, pe care doarme ea de vreo doi-trei ani,
25 mai mult îmbrăcată.

Bălcescu spune cu căldură „sărut mîna“ și pleacă
grăbit. Nu poate să îndure mult timp apropierea
oamenilor care zac la pat. Bolnava, acum în vîrstă
de patruzeci de ani, e Maricica, născută Băl-Ceau-
30 rescu, înrudită cu toate marile familii boierești ale
țării : cu Filipeștii, cu Ghiculeștii, cu Grădiștenii, cu
Cantacuzineștii și, prin Kretzulești, cu Brîncovenii,
și deci cu firul întortocheat al Basarabilor. Pînă în
ianuarie 1824 fusese măritată cu biv-vel-logofătul
35 Ortoscoleu, înălțat în cinul boierilor mari de către
Caragea, al cărui om fusese. Era un bărbat oacheș,
mijlociu de statură, robust și cu ochii negri sprîn-
cenați. Din pricină că avea partea de jos a feții ie-
șită ca un bot de cîine, barba neagră îi sta repezită
40 înainte și prea aspră, nu creștea decît culcată de-a
lungul fâlcilor mari. Era un om cu care nu se glu-

5 mea și care nu rîdea, ci numai rînjea. La curtea lui Caragea era ascultat mai mult decît oricare alt boier (halea) Căci tăria lui nu sta în discuțiile pe față ori în slujbele împlinite în vîzul tuturor. Avea rude puternice la Istambul, care-l trimiseseră aci nepot sărac, anume ca să-l căpătuiască. Știa asta și Caragea-Vodă și o știa și Evghenie Băl-Ceaurescu, putred de bogat el însuși, dar mai ales bogat prin moștenirea pe care o aștepta de la bătrînul mare ban Gligore, tată-său. Acesta, bolnăvicios de nu putea merge decît sprijinit în cîrje, cu un picior în groapă, tot nădăjduia să vadă măcar pe unul dintre cei trei feciori ai lui pe tronul Țării Românești. Se învoi deci cu ușurință cînd Caragea îl chemă la 10 curte și-i ceru mîna nepoatei lui, care n-avea decît paisprezece ani, pentru Ortoscoleul cu rude hotărîtoare la Istambul. Fata, singurul copil la părinți, era și ea tot atît de negricoasă și de sprîncenată ca și logodnicul ei, dar cu nasul cam lung și bărbia puțin adusă ; numai ochii îi avea cu adevărat frumoși, căci erau adînci și blînzi. N-a fost o căsnicie fericită. Ortoscoleu luase fata numai pentru 20 zestrea ei cea mare și fiindcă i se spusese că nu poate intra în cinul marilor boieri dacă nu se înru- 25 dește cu vreuna din familiile de seamă ale țării. După fuga lui Caragea, după uciderea lui Șuțu, după cît se pare de către propriii lui copii prin medicul lui, după Eterie și după răscoala lui Tudor, puterea lui Ortoscoleu părea că se topise, căci o parte din- 30 tre rudele lui fuseseră decapitate în timpul vîna- toarei turcești, de la Istambul, împotriva eteriștilor ; dar iată, peste noapte parcă, altă rudă a lui devenise mare dragoman și alstfel, subt Grigore Ghica, el, 35 fără să mai fie boier halea, era totuși foarte căutat de către cei care știau bine că la Istambul se hotărâște soarta domnilor și a boierilor români. Acum Ortoscoleu, căruia nu-i plăceau femeile oacheșe ca el, se ținea cu o văduvă tînără, voinică și bălană și ar fi divorțat de nevastă, ca să poată trăi după 40 pofta inimii lui, dar atunci ar fi trebuit să-i întoarcă toată zestrea primită, căci n-aveau copii. Era mai

mult la țititoare și la clubul din casa Török, de lângă hanul Filaret, unde adeseori îl prindeau zorile la jocul de cărți. Nevastă-sa, căreia tatăl îi murise între timp, se topise, slăbise în cei șapte ani de căsnicie stearpă și lipsită de orice bucurie. Ar fi vrut să divorțeze și ea, dar toate rudele ei, ca și teribilul bunic sprijinit în cîrje, țineau la căsnicia asta cu Ortoscolegu.

Intr-o seară de ianuarie, una dintre slugi, Truță, care slujea la masă și care băgase de seamă că stăpîna glumește adeseori cu un ucenic al lui, cu „Făt-frumosul din flori“, cum îi ziceau muierile din casă toate, și tinere, și bătrîne, se puse la pîndă. Manole era feciorul unei țigănci, o roabă, care venise cu mireasa din casa Băl-Ceureștilor, dar era bălan ca un nufăr și cu părul strălucitor ca alama. Era cam de aceeași vîrstă cu stăpîna casei ; cînd erau mici de tot, se jucaseră adesea împreună. Al cui o fi fost atît de auriu între țigani, după tată, bineînțeles, nimeni nu a știut niciodată. Truță era tot timpul cu ochii pe acest Făt-frumos care-l ajuta la slujba mesei, căci îi era frică să nu-i ia cumva locul, dar niciodată nu aflase nimic, fiindcă glumele erau nevinovate cu totul, așa că nici nu era nimic de aflat. Totuși, în seara asta de Bobotează, după ce plecaseră musafirii, toți rude foarte apropiate, Maricica mai întîrzie pînă către miezul nopții în sufragerie. Puțin amețită de vin, îl tot necăjea pe băietan făcîndu-l nătîng și încurcîndu-l la strînsul tacîmurilor. Apoi spuse că vrea să ia singură cafeaua într-un iatac, zis al sofalelor, păstrat de obicei pentru musafiri. Zeflemitoare, îl trimisese, de aci din iatac, de cîteva ori înapoi cu cafeaua, certîndu-l că nu e bine fiartă, ori îl afuma cu fumul parfumat al ciubucului, pentru că acum îi trăsнисe prin cap să tragă din ciubuc, așa numai ca să vadă și ea cum e.

Ortoscolegu era dus la ibovnica lui, care mai pof-tise la masă și cîțiva prieteni de petrecere, „edecuri“ de-ale lui. Știa toată lumea de legătura lor și se socoteau ca la ei acasă. Se jucau toți, prietenoși,

cu fetița negricioasă și sprîncenată pe care o știau
că e a biv-vel-logofătului. Firește, acesta lăsase vorbă
5 că e la clubul nobililor de la casa Török, dar Truță
știa unde e și astfel, cînd văzu că la ușa iatacului
se întoarce cheia în broască, alergă la grajd, încălecă
în fugă și se duse de-a dreptul la ibovnică acasă.
Îl chemă pe boier afară și-i spuse ce se întîmplă
10 acasă. Cei doi armăsari vineți, care așteptau într-un
șopron, fură numaidecît înhămați la sanie. Era un
ger năprasnic, un adevărat ger al Bobotezei și sania
zbură, alunecînd uneori pieziș pe zăpada înghețată.
În mai puțin de un sfert de ceas, Ortoscoleu, Truță
și vizitiul erau în curte, neștiuți de nimeni, căci
15 zurgălăii de la cai fuseseră scoși.

Una din cele două jumătăți ale ușii se desfăcu
la întîia izbitură a umărului, căci vizitiul mustăcios
era un munte de om. Manole a sărit de-a dreptul în
picioare, zăpăcit de izbitură și de lumina care venea
20 pe ușa desfăcută. Ametiță de vin și de dragoste, Ma-
ricica, aproape goală, nu s-a trezit ca lumea
nici cînd bărbatu-său o lumina cu sfeșnicul de
argint, cu toate cele cinci făclii ale lui, și ame-
nița cu pistolul întins către cei doi. Flăcăul cel
cu fața albă și cu părul alămiu, vilvoi de groază,
25 nu putea scoate nici o vorbă. Aștepta descărcarea
pistolului, dar Ortoscoleu avea altă socoteală. El
nu vroia decît un scandal răsunător, care să-i în-
găduie să izgonească femeia, fără să-i dea înapoi
zestrea, așa cum cerea pravila. Începu deci să urle,
30 cu o minie umflată și rece, lovindu-l cu pumnii și
cu picioarele pe flăcăul pe care-l țineau ceilalți
doi. Un picior în piept o dezmetici și pe femeia
care încerca acum zadarnic să se acopere. Urletele lui,
scaunele și mobila răsturnată, vasele de cristal și
35 faianță sparte deșteptaseră toată casa, și în fața ușii
se adunaseră, așa cum dorea el, zeci de slugi nău-
cite, îngrozite de această întîmplare. Ortoscoleu ceru
întîi să se aducă un măgar și o găleată cu păcură,
40 ca să o plimbe goală pe un măgar prin oraș, cu
fața întoarsă spre coada măgarului, unsă cu smoală,
așa cum arăta legea nescrisă pentru femeile necre-

dincioase. Cînd văzu însă că și așa are martori destui, se mulțumi să-i dezbrace și pe el, și pe ea pînă la piele. Dealtfel, amîndoi vinovații își pierduseră cunoștința. Flăcăul, zdrobit în bătaie, iar nevasta, de
5 spaimă și rușine. Îi scoase, cu strîmbături de minie, brățările de la mîini și cerceii, căci valorau o avere, inelele și le puse liniștit într-un dulap, luînd cheia la el. Dădu apoi poruncă să fie duși amîndoi în sanie. Bătrîna doică, blestemînd, îl îmbrînci pe Truță, fiindcă pusese mîna pe trupul gol al femeii, și-i
10 smuci brațul cu care el îi înconjurase sîinii grei și molateci. O luă ea în brațe cu alte femei, le lăsă apoi pe acestea să o ducă singure și alergă înapoi să ia de pe măsută un inel cu un smargd mic, care îi scăpase bărbatului printre degete, apoi smulse un macat de brocart așternut pe sofa și alergă din nou după ceilalți. Îi ajunse cînd cei doi erau așezați în sanie, unul sprijinit de altul, la lumina masalalelor aprinse dinadins, cu toată curtea în jurul lor. Aruncă
20 macatul de brocart peste trupurile goale și avu timp, înainte ca Ortoscolegu să smulgă, scrișnind din dinți, macatul, să puie inelul pe degetul cel mic al femeii. Armăsarii vineți, puțin speriați, jucau în loc. Ortoscolegu care înjurase tot timpul, ca să dramatizeze și
25 deci să facă să se întipărească bine întîmplarea, dar care în sinea lui era adînc bucuros de cum se întorseseră lucrurile, smulse aprig macatul și strigă încă o dată, plesnind-o cu dosul palmei peste obrazii învinețiți.

30 — Așa pătesc curvele care-și necinstesc casa și neamul !

Apoi croi puternic cu biciușca întoarsă armăsarii, care porniră în goană sălbatică pe poarta deschisă.

În clipa aceea își dădu seama însă că s-ar putea ca
35 sania să fie dusă, de caii învățați, la conacul din vie. Se îngrozi la gîndul că astfel femeia nu ar mai fi fost, chiar în clipa descoperirii vinei, izgonită din propria ei casă cu totul și urlă din nou la vizitiu, împungîndu-l spre calul cu care venise Truță și care avea încă
40 șeaua pe el.

— Aleargă la vie, spune-i lui Florea că-i împuşc pe toți ăi de acolo dacă le deschid cumva.

Doica strigă și ea îngrozită.

— Nu fi blestemat, Năstase, du-i la soru-mea,
5 Dumnezeu să-ți ierte tot ce ai făcut !

Armăsarii vineți, înnebuniți de lovituri și de
larmă, ca și de lumina masalalelor, porniseră în-
tr-un galop întins. Sania ușoară aluneca pieziș, sălta
peste troiene. Zăpada azvirlită de copite cădea pe
10 fața femeii, pe care mușcătura gerului aproape o
paralizase. Văzu alături de ea capul însîngerat al
flăcăului, trupul îndoit pe spătarul săniei, pe care
se prelingea sîngele. Părea mort. Se lipi de el și îl
simți cald încă. Era o lună plină ca o tipsie de
15 argint, a cărei lumină prefăcea stelele într-o pul-
bere aurie, ca o ceață în slava cerului senin. Ză-
pada, care acoperea totul, de priveliștea părea un
ținut polar, prinsese coajă și sclipea ca milioane
de sfărîmături de sticlă. Casele și arborii, și ei aco-
20 perțiți de zăpadă, se căptușeau cu umbre vineții.
Era târziu, și orașul adormit părea pustiu pentru
vecie. Vizitiul, care pierduse urma săniei, alerga în
galop, dar tropotul calului său îl împiedica să audă
copitele armăsarilor, înăbușite, dealtfel, de zăpadă.
25 Aceștia alergau cu șleaurile largi întinse, cu coa-
mele în vînt, nechezînd de spaimă. Vizitiul cunoș-
tea însă obiceiul cailor și știa de asemeni că unele
ulițe, care mergeau în lături, erau înfundate de tro-
ieni. Ajunse greu din urmă sania, tocmai pe Podu
30 Văcăreștilor, și izbuti să prindă armăsarul din stînga
de hățul care căzuse. Ocoli apoi spre un dîmb în-
zăpezit și sania se opri. Trupurile goale, pe care
le pipăi să vadă dacă mai sunt vii, nu mai mișcau,
dar femeia nu leșinase din nou, ci numai se pre-
35 făcea și ținea ochii închiși de rușine. O ajuta să
reziste la un asemenea ger și faptul că băuse bi-
nișor. Vizitiul scoase de pe capră cele două pături
moi și groase de păr de cămilă, cu care se acopereau
cailor cînd așteptau noaptea. Înfașură apoi bine tru-
40 purile goale. Întoarse sania și, după ce-și legă roi-
bul înapoi, se sui pe capră și porni spre cealaltă

parte a oraşului. Luna era tot sus, și peste fața ei
plină treceau nori subțiri, ca un voal argintiu.
Oraşul părea adormit ca într-un mormînt de zăpadă.
Acoerişurile, care stau să se năruiască, sticleau
5 în lumina lunei. Trecură pe la Curtea Veche și ajun-
seră pe Podu Mogoşoaiei, lângă hanul lui Con-
stantin. Pustiu peste tot. Biserica Zlătarilor era în-
tunecată și parcă îndepărtată, dar peste drum, la
minăstirea Sf. Ioan, văzu porțile dintre prăvălii des-
10 chise și călugării umblînd cu luminări aprise, căci
se pregăteau de slujba cea mare de noapte, fiindcă
a doua zi era ziua Sfîntului Ioan și aveau hram
mare cu slujbă de arhireu.

Abia pe lângă palatul lui Costache Ghica, unde
15 locuia acum Grigore-Vodă, frate-său, întîlniră niște
caraule înfolite, dar zgribulite, cu fața întepenită
de ger. Doi pași mai departe, la clubul de la casa
Török era lumină. Ocolind pe după Biserica Albă,
spre mahalaua Visarionului, unde știa că stă sora
20 doicii, el opri caii în dreptul unei porți dărăpănate.
O împinse cu greutate, fiindcă acum era întepenită
de troiene de zăpadă înghețată. Merse printre cele
două garduri de uluci pînă în curtea cea mare cu
grajduri, unde aveau să-și îngroape viața cei doi.
25 Aci nu mai locuiau, de cînd nepoții boierului vîn-
duseră caii, decît un rob bătrîn cu nevastă-sa, care
era chiar sora doicii, puși să mai păzească o bucată
de vreme grajdul părăsit. Fuseseră uitați apoi acolo
amîndoi, fără hrană. Boierul cel mare își vînduse cu
30 ani înainte curtea lui cea mare, de pe lângă biserica
Sfînta Vineri, în petice mici, căci izbutise să des-
chidă o uliță chiar prin ograda lui, ulița care ducea
în Tîrgul din Lăuntru, așa că se putea clădi prăvălii
pe ea. Fuseseră nevoie să dărîme și grajdurile și de
35 aceea cumpăraseră aici livada asta, ieftin, fiindcă era
gîtită ca o carafă pîntecoasă și cu gît lung, neavînd
la uliță decît o față de cinci pași. Clădise apoi aci
grajduri pentru vreo patruzeci de cai și vaci și șo-
proane pentru tot felul de căruțe și trăsuri. Mai
40 ținea el și sus, lângă casa cea mare, alt grajd mic,
pentru o caleașcă și doi cai de călărie, căci nu avea

loc mai mult. Cînd avea nevoie de o trăsură, trime-
tea un călăreț și i-o aducea cît ai bate din palme.
Aci, țiganiî neînsurați dormeau în grajd, iar pentru
5 cei însurați, între care era și vătaful Gălău, cu sora
doicii, se făcuseră odăile țărănești, cu prispa lipită
cu lut amestecat cu bălegar, fără parmalic, doar cu
stîlpi strîmbi boiți siniliu.

Manole, „Făt-frumosul din flori“, nu-și mai veni
în fire și muri după trei săptămîni de aprindere la
10 creier, din pricina cumplitei bătăi îndurate și a ge-
rului năprasnic. Maricica, deși se ridică din pat, se
îmbolnăvi, din noaptea aceea geroasă, de piept și
dădu în oftică. Peste nouă luni născu o fetiță, rod
al singurei nopți de dragoste neîngăduită din viața
15 ei. Plodul era la chip leit tată-său. Timp de șapte
zile, Maricica, zdrobită, așteptase un semn de la ai
săi, de la cei de un sînge cu ea, ca s-o răzbune. Dar
Băl-Ceaureștii, prefăcîndu-se și mai rușinați de în-
tîmplarea de care vuiuă Bucureștii, nu mai voriră să
20 știe de ea. Se lipsiseră de zestre, ca să nu se strice
cu Ortoscoleu, în schimb bunicul lor, mînios că ne-
poata i-a făcut neamul de rîs, a dezmoștenit-o, după
ce mai întii se gîndise să o trimită tunsă la mînăs-
tire. Astfel, le sporise celorlalți doi Băl-Ceaurești
25 considerabil moștenirea pe care o așteptau.

Maricica n-a mai ieșit, după înmormîntarea iubi-
tului ei, niciodată din curtea cu grajduri. Spunea
cu un orgoliu înjunghiat că aci era mînăstirea ei.
De fapt, era sălbăticită, căpătase groază de lume.
30 Fetița a crescut ca o buruiană în bătăriile întinsului
maidan al curții și al grădinii părăginite. De mare
ajutor i-a fost femeii în ultimii ani Zinca Bălcescu,
care nu numai că i-a dat îngrijirea doftoricească,
dar a ajutat-o și cu ce a putut, din cînd în cînd.
35 Cu prețul inelului, cam după vreo trei ani, a cum-
părat curtea și ce se găsea pe ea, din dorința aprigă
și din grija de a fi lăsată în pace, ca să se închidă
astfel fie și într-o vizuină, dar care să fie numai a ei,
uitată de oameni și de Dumnezeu, cum își dorea
40 neconținut. A refuzat să facă proces, deși i se spunea
că ar putea să-și cîștige înapoi zestrea. Numai gîn-

dul că ar vedea altă lume, care cine știe cum s-ar fi uitat la ea, o îngrozea.

5 În noaptea dintâi, sora doicii, nevasta lui Gălău, făcuse să duduie soba, pe a cărei plită strîmbă a fiert apoi cazane cu apă caldă ca să-i încălzească pe cei doi înghețați, după ce îi frecase pe amîndoi mai întîi cu zăpadă. A doua zi, doica însăși încercase să aducă o boccea cu așternut și îmbrăcăminte, dar fusese pîrită boierului care, surprinzînd-o, îi opri bocceaua, îi dete cîteva palme și o zvîrlise în stradă, în zăpadă. Fiind bolnavă și bătrînă nu mai avea nici un preț ca roabă. Ea nu putuse să nu vină lîngă fata ei, pe care o alăptase și o crescuse de mică și de care nici nu s-a mai despărțit. Bătrînul 15 Gălău, care în ultima vreme își cîștiga pîinea, pentru el și pentru nevastă-sa, ca tăietor de lemne, speriat acum că s-ar putea pierde caii nemîncăți, scosese sania și începuse să care lumea cu plată, cu cît i se dădea. Bucureștii nu cunoșteau pe atunci birjile, care 20 aveau să fie introduse abia peste patru ani după pilda Petersburgului, de la bursa căruia le venea și numele. Cam greu, dar Gălău tot izbutea să scoată, și uneori și mai mult, ovăzul cailor, căci mulți negustori aveau pentru treburile lor nevoie 25 de sanie. Nu folosi, firește, sania cea lăcuită în negru, căci negustorii nu aveau deocamdată dreptul să meargă în calești scumpe. Înhamase caii doar la o sanie de lemn, cu care pe vremuri se căra lapte și ovăz la curte. În primăvară, sania a fost înlocuită 30 cu o căruță, mai dreasă, mai înjghebată dintre vechiturile rămase sub șopron. Un om, cunoscător al legii, a încercat de cîteva ori, și în anii următori, să-și facă meseria pentru bani buni și o sfătuisse pe Maricica să facă plîngere la Divan, căci pravila îl 35 îndatorează pe soț să-i dea zestrea înapoi. Cu ochii în fundul capului, de pe altă lume parcă, ea asculta neliniștită și nu înțelegea ce vrea omul acesta de la ea.

40 Consulul unei puteri străine, auzind de acest scandal din lumea boierească despre care urlase întreg Bucureștii, se duse la vodă să-i ceară „să facă

ceva“. Domnitorul, om acum în vîrstă, fire patriarhală, care pleca de la nunțile prietenilor săi cu lăutarii după el, pe uliță, în zorii zilei, ascultase pe gînduri, frămîntîndu-și nervos două degete subț nas,
5 ca și cum ar priza tabac.

— O astfel de sălbăticie medievală, altetă, spunea consulul, este nepotrivită cu un stat civilizat. Trebuie să interveniți neapărat.

„Sălbăticie medievală“ ? Vodă își ciupi firele bărbii scurte, dar încă roșcate, cu ochi scăpărători de supărare.
10

— Vreți să-mi spuneți mie ce trebuie să fac ? Mie, care sunt domnitorul acestei țări și pașă cu trei tuiuri ? Și s-a ridicat ca să arate că s-a sfîrșit
15 audiența.

Soția acestui domnitor, izgonită și ea de el din țară, rățăcea de vreo zece ani prin străinătate cu doi copii după ea. Pe un negustor care îndrăznise să-l roage sfios să o aducă înapoi, căci țara s-ar
20 bucura, el pusese să-l bată pe loc, cu biciul la scară, scos din sărite de o astfel de obrăznicie.

Acum, după ce plecase consulul, se plimba prin iatac.

— Ticălosul ăsta vrea să ne strice obiceiurile din
25 moși strămoși. Auzi ? Să-mi ridic eu boierimea în cap pentru o muiere destrăbălată !

NECAZURILE STĂPÎNITORILOR

În fața chioșcului de lemn, mare cât o sală de palat, s-a pus un covor lung de Smirna, pe care coboară acum din caretă Alexandru Ghica, domnul 5 Țării Românești. E în uniformă de cavalerie, cu fes în cap, cu cele trei mari decorații turcești pe care le are la gît, peste piept și în dreptul inimii. E palid, obosit, căci n-a putut dormi de grije toată noaptea în conacul pe care i l-a pus la dispoziție Duna- 10 Valessi, pașa cu trei tuiuri de la Silistra, guvernatorul tuturor ținuturilor turcești de pe Dunăre, comandantul tuturor pașalelor și al cetăților întărite situate de-a lungul fluviului. N-a dormit, fiindcă înfățișarea asta înaintea sultanului Mahmud Han, 15 cel care a nimicit cei douăzeci de mii de ieniceri răsculați în piața At-Meidan la Istanbul, îl umple de o spaimă rece. Au primit poruncă și el, și domnul Moldovei, Mihail Sturza, să se înfățișeze padișahului aci la Silistra, unde urmașul lui Osman și 20 al lui Mohamed al II-lea își va sfîrși plimbarea pe Dunăre. Acum caretă lui Mihail Sturza s-a oprit și ea la vreo sută de pași mai departe și el va intra numaidecît după domnul Țării Românești. Chioșcul e îmbrăcat cu ștofe brodate cu aur, așternut cu cele 25 mai de preț covoaie, cu mobilă luxoasă, adusă din București. Alexandru Ghica ia un pas milităresc, își mușcă buzele și pe urmă, cu privirea parcă oarbă, înaintează spre jilțul aurit... Pune un genunchi la

pământ, ia pulpana căbăniței împărătești și o sărută, apoi trece în dreapta. După el, numaidecît, intră Mihail Sturza, vînat de furie că domnul Țării Românești a trecut înaintea lui. Urmează același ritual, dar el trece în stînga. Pe urmă intră, amîndoi odată, cei doi mitropoliți ai Principatelor, în negru amîndoi, cu camilafca brodată cu aur, cu cîrji sacerdotale încrustate cu rubine și diamante... Apoi cei șase boieri halea munteni împreună cu cei șase mari boieri moldoveni. Intră, după aceștia, comandantii oștirii, cei doi colonei din București și cei doi din Iași. Mihail Sturza strînge furios mînerul de aur al săbiei : colonelul său de infanterie s-a încurcat în covor și era cît pe-aci să cadă. Cei doisprezece negustori din fiecare Principat nu vor fi chemați înăuntru decît dacă va fi poruncă anume pentru asta. De pe jilțul aurit coboară, măreț, cu căbănița lui împărătească pe umeri, marele logofăt Aristarchi, capuchehaia domnilor pe lîngă Sublima Poartă. Își netezește mustața întoarsă în jos.

— E mult mai bine, ce să spun ? Mult mai bine decît ieri. Totuși socot că, dacă nu sunteți nici astăzi poftiți de înaltul stăpîn, după-amiază să mai prubuluim încă o dată toată afacerea asta.

25 Trec apoi toți afară, în fața chioșcului, pe un covor mare, să ia cafele, șerbet și ciubucuri și să mai discute unele amănunte. Aristarchi îi vede că sunt cîrpe de spaimă și caută să le facă puțin curaj.

— Dacă e în toane bune, să nu vă fie frică de nimic, că rîde el însuși de greșelile care se fac.

30 — Și dacă e în toane rele ? întrebă grijuliu Mihail Sturza.

— Rugați-vă lui Dumnezeu, totuși, să fie în toane bune.

35 E ziua Sfintului Gheorghe și toată lumea firitisește pe marele ban Iordache Filipescu, fratele Vulpii, de ziua numelui. Vreo sută de boieri mărunți, veniți numai să slujească, au apărut odată cu arnăuții care poartă tot soiul de tăvi și ciubece. În dimineața cam rece, dar strălucitoare, de april, Dunairea curge, cu valurile ei grele, pămîntii, la cițiva

pași de chioșc, de se vede, de pe coasta dulce pe care se găesc cei neliniștiți, noian de ape în toată lățimea ei, împreună cu nesfârșite întinderi de lacuri și stufiguri dincolo de malul celălalt.

5 N-au chef oamenii de nimic. Grija cea mare le taie pofta de dulciuri. Trag din ciubuce înfrigurați. Întrebarea cea mare este cum se vor înfățișa miine sultanului ; căci astăzi se pare că nu va fi nimic. Cu favoriți, cu barbă sau numai cu mustață ? Au
10 discutat asta cu Aristarchi toată seara, fără să ajungă la vreo înțelegere.

Portul bărbii și al mustății a fost totdeauna o armă prețioasă în mina curtenilor și a supușilor slugarnici ai suveranilor, mai cu seamă în veacurile
15 trecute. Curtenii lui Ludovic al XIV-lea se purtau mai toți cu fața rasă, aceia ai împăraților din Sfinta Alianță purtau favoriți, tineretul progresist purta barbă mică, colier în jurul feții (mai târziu, supușii lui Napoleon al III-lea aveau să poarte mai toți
20 barbișa lui ; alții își schimbau „capul“ neconținut). Boierii cei mari ai Țării Românești și ai Moldovei purtau bărbile ortodoxe și numai ei aveau dreptul să poarte barbă încă de tineri, în afară de oamenii bisericii. Era în această hotărâre, venită prin domnitorii sosiți din Fanarul Patriarhiei, un fel încăpăținat de a-și apăra credința religioasă și puterea lor
25 lumească, atîta cîtă era.

Mahmud II Han purta o mustață turanică, răsucită în jos, și fața rasă. Aristarchi fu de părere că a te
30 înfățișa cu favoriți înaintea sultanului e nebunie curată și ar putea aduce neplăceri.

Alexandru Ghica se gîndi cu jale că înainte de asta, cu șase ani, mai făcuse una, își jertfise barba cea mare de boier, ca să devie domn, lăsîndu-și favoriți. Își zise, totuși, că o să se mai jertfească încă
35 o dată, dînd jos și acei favoriți subțiri, ceva mai lați în dreptul gurii, care îi împodobeau acum fața. Știe ce o să spuie toată lumea — dar nu în față, firește — că numai cu mustăcioara neagră răsucită și cu părul buclat și cam rar, cu fruntea cam goală,
40 arată ca un bărbier. Mihail Sturza avusese o barbă

măruntă pe care, după câțiva ani, o luase cu briciul la bărbie, care acuma apare pe jumătate puțin cam butucănoasă. Părul îl poartă cam în forma trifoiului, ridicat în creștet și umflat la temple. El, parcă mai mult decît ceilalți, nu vrea să audă de bărbier.

În timp cei ei discutau, Duna-Valesi se ivi pe coasta dulce a dealului, călare, însoțit de un pîlc de pașale și bei de tot soiul, călări și ei. Ocoliseră prin spatele tabiei de pe deal și acum aveau fluviul cu brațele lui și cu nesfîrșitele lacuri, în spate. Domnitorii se ridică să-l întîmpine respectuoși, căci ei aveau rang numai de pașale cu două tuiuri, nu cu trei ca Duna-Valesi. Acesta era un bărbat înalt, slab și mustăcios, care nu mai dormea nici el de o săptămîină, de cînd i se vestise venirea sultanului pe Dunăre. Nu credea povestea cu medicii care i-ar fi spus lui Mahmud al II-lea că suferă de bășica fierei și că i-ar face bine o plimbare pe Dunăre. Aflase de mult că niciodată nu se știe ce țintește acest stăpînitor care clocea în taină, îndelungă vreme, orice măsură plănuită și pe urmă hotărîrea lui cădea ca trăsnetul. În noaptea de 1 august 1808, cînd acest Mahmud se urcă pe tronul sultanilor, ucise pe singurul descendent, în afară de el, al lui Osman, un copil de trei luni, și aruncă în Bosfor, cusute în saci, patru sultane însărcinate. Pe atunci era tînăr, nu avea decît douăzeci și trei de ani. Acum se apropia de cincizeci și era și mai înrăit încă de războaiele pierdute cu Rusia în 1812, 1829, cît și de nenumăratele comploturi și revolte pe care le-a înecat în sînge. Cînd cei douăzeci de mii de ieniceri au răsturnat în dimineața de iunie 1826 cazanele cu ciorbă, ceea ce era la ei semnul răscoalei, și aruncînd lingurile pe care le purtau atîrnate la fes s-au adunat în piața At-Meidan, Mahmud a ridicat pe moscheia cea mare a lui Ahmed steagul verde al profetului, înnebunind pe fanatici, și lupta a fost pe viață și pe moarte. A doua zi de dimineață, fostul agă al ienicierilor, Husein-Pașa, singurul care-i rămăsese fidel, s-a înfățișat în genunchi în fața sultanului și i-a spus :

— Înălțate stăpîne, nu au mai rămas decît doi ieniceri în viață : Înălțimea-voastră și cu mine. Ce trebuie să fac ?

5 — Desființează acum și numele de ienicer, arde-le steagurile.

Soarta pașalelor de la Bagdad și Scutari, trecuți împreună cu oștile lor prin sabie, îi dădea de asemeni sudori reci lui Duna-Valessi. Venise deci să cerceteze și el cu grije pregătirile și să dea ultimele porunci.

10 A doua zi de dimineață burnița ușor, iar pe Dunăre curgeau palele de ceață mînate peste noianul de ape de adierea răcoroasă, ca o respirație, a fluviului. Sultanul Mahmud Han sosi, ocolind tot după tabie, într-o caretă verde, închisă cu geamuri, trasă de opt cai. Fu salutat de trupe după moda europeană, introdusă de el în imperiu, și întîmpinat în fața cortului de Duna-Valessi și de peste o sută de pașale, bei, ulemale și fel de fel de cihodari imperiali. Peste vreun ceas fură chemați și domnitorii români. Erau amîndoi rași, căci Aristachi ținuse tot timpul bărbierul după el și în ultima clipă îi convinsese să-și dea jos favoriții. Făcură întocmai ca în ajun. Sultanul era în toane bune și îi lăsă să se închine cu fruntea la pămînt, dar nu avea ce să sărute, căci Mahmud Han era acum îmbrăcat într-un surtuc negru de lînă de Damasc, cu ceaprazuri de mătase neagră. Purta fes mare și în mîna o cravașă de mătase, cu mîner de aur. Nu ședea așezat turcește în jilț, ci europenește, cu o mîna în șold. Mocnea în el boala, și călătoria asta era făcută într-adevăr după recomandăția profesorilor de la școala de medicină, pe care o înființase chiar el. Ochii îi erau în fundul capului, nasul osos al celor ce erau „os din osul lui Osman“ se cam încocîrjase. Era pămîntiu la față, și mustața neagră, răsucită în jos după felul turanic, era fără îndoială vopsită. Călătoria îi făcuse oarecum bine, nu mai avea acele teribile arsuri și junghiuri care îl înnebuneau. Asculta ce i se traducea de către Aristarchi, schimbînd priviri cu Topal-Pașa, sfetnicul lui fa-

vorit, om în vîrstă de aproape optzeci de ani, șchiop, care singur avea împărăteasca îngăduință să stea jos într-un jilț, alături de al sultanului. Din cînd în cînd zîmbea, însă din cauza suferințelor fața lui
5 cîpătase un soi de strîmbături statornice, și zîmbetul lui părea mai curînd rînjet.

Domnitorilor nu le venea să creadă că au scăpat atît de ușor.

Au intrat cu bine și cei doi mitropoliți.
10 Alecu Ghica, aflat acum între marile pașale în dreapta sultanului, era însă tot neliniștit. În ultima clipă, Iordache Filipescu a refuzat să-și radă barba, spunînd că nu și-o dă jos decît odată cu capul, dacă i l-or reteza. Intră acum cei doisprezece mari
15 boieri ai Principatelor. Sunt toți îmbrăcați după cum au apucat de la ai lor. Alecu Ghica ametește cînd îl vede în fruntea lor, cu barba lui lată peste piept, pe marele ban. Are pe cap taclit din șal de Persia, e încălțat cu meșii roșii și tuzluci de saf-
20 tian. Poartă anterior de brocart cu flori de aur și o giubea de moar bătrînesc, alb. Mustața groasă, albă, îi e întoarsă în sus, haiducește.

Sultanul, care vorbise cu domnitorii numai prin Aristarchi, strigă dintr-o dată turcește, văzîndu-l
25 pe bătrîn, cu o voce groasă, care îi înspăimîntă pe toți :

— Ghel...ghel...

Lui Iordache Filipescu i se înmuieră picioarele și închise ochii, amețit.

30 Atunci sultanul strigă din nou, strîmbîndu-se :

— Ghel... ghel...

Văzînd că marele ban nu mai aude nimic de amețit ce e, se sculă din jilț, se apropie de bătrîn și-l trase de mîneca giubelei lîngă el. Apoi îi spuse
35 lui Aristarchi să tîlmăcească ceea ce le va spune el domnitorilor. Și cuvîntă :

— Voi sunteți mai mari decît el, dar voi să înțelegeți, trebuie să ascultați de el ca de un tată, că e mai bătrîn ca voi, iar pe de altă parte el e dator să
40 vă povățuiască totdeauna cum trebuie. Și ca să

vedeți voi cum îl cinstesc eu, îl numesc acum chiar
baş-boier al Țării Românești.

Deși se uitau chiondăriș unul la altul, Alexandru
Ghica și Mihail Sturza se simțiră acum totuși scă-
pați de orice grije.

Trimiseră numaidecît ștafete boierești să ducă
grabnic în capitală știrea fericită că înaltul stăpîn
Mahmud II Han a fost în toane bune.

NECAZURILE UNUI MARE NEGUSTOR

Nimeni nu ar fi crezut că marelui tăbăcar State Dobrovici i s-ar fi putut face într-o zi silă de viață. Om care trăgea cu mult peste suta de ocale, de nu se mai putea cîntări decît la cîntarul cei mare de 5 luat daraua, acum să-i plîngi de milă, vorba ceea. Dacă s-ar fi cîntărit — dar îi mai ardea de asta ? — ar fi tras... mult optzeci de ocale. Și ochii îi erau în cearcăne negre în fundul capului. Nu mai dormea de multă vreme decît un ceas, două, pe noapte 10 și-l chinuiau fel de fel de năluciri și gînduri rele. Cu trei ani înainte, în ziua cînd a cîștigat la Divanul apelativ procesul pentru hanul din Șelari, han de preț, nu atît prin deverul lui, cît prin chiria mare de la multele prăvălii de dedesubt, căci era 15 cu vad mare, în inima Tîrgului din Lăuntru, State Dobrovici plesnea de sănătate. Tăbăcăria de pe malul gîrlei, una dintre cele mai mari din țară și la care ținea ca la ochii din cap, căci fusese cheagul averii lui, îi aducea și acum venit mare, mare 20 de tot. Cumpărase și două moșii, apoi o vie de treizeci de pogoane la Chițorani, lingă Ploiești, avea trei proprietăți pe Podul Văcăreștilor și încă o vie în Dealul Filaretului, cu conac frumos de 25 vară, pentru ca să se răcorească omul în zilele de arșită.

Cele trei fete îi erau măritate cu negustori de frunte, toate cu zestre mare și mai ales, bucuria

vieții lui, avea un băiat care urma să împlinească la Sf. Ilie treisprezece ani, băiat bun, voinic și frumos. Nu prea învăța carte, dar ce-i trebuia carte la averea lui ? Carte nu prea știa nici el, Dobrovici.

5 Atit cît să citească scrisorile pe care le scria un logofăt cu condei, bine plătit, pe care-l ținea pe lîngă el și i le da să le iscălească. Venit bun avea și de la fabrica de la Mărcuța, de tipărit, cu fel de fel de vopseli, testemelele care aveau mare căutare.

10 Aici era tovarăș cu marele logofăt paia Băl-Ceaurescu. Tot cu marele logofăt făcuse acum și o fabrică de hîrtie, nu chiar de scris cu cerneală pe ea, ci numai pentru plaivaz și pentru împachetat. Avusese nevoie să-și ia tovarăș pe marele postelnic,

15 halea, Băl-Ceaurescu, fiindcă altfel nu i s-ar fi dat niciodată aprobarea de către vodă ca să facă o fabrică. Drept, după *Regulament*, ar fi avut el, dar știa bine că poate să rămînă cu dreptul. Așa, el venise cu banii, și tovarășul său adusese bunăvoînța lui vodă. La cîștig mergeau parte și parte.

20 Îl cunoscuse pe Băl-Ceaurescu într-o împrejurare foarte grea a vieții lui. Cumpărase de la Beci, de la Viena, o caleașcă nouă, cum nu se mai văzuse în București. Deschisă, cu îndoituri cu mare meșteșug, de parcă era o pasăre măiastră cu arcuri de te legăna tot timpul în mers, cu aripi de talpă lăcuită cu albastru, încondeiată cu fel de fel de flori galbene ; era ceva care făcea toată lumea să se oprească în loc și să se uite după o asemenea

30 minune. Într-o după-amiază, nevasta tăbăcarului și cu nevasta bunului său prieten, Hagi Curti, care însă pe vremea aceea nu era hagi, amîndouă frumos gătite, cu fesuri albe, legate cu barișuri scumpe din cea mai bună mătasă italienească, cu

35 ilicuri de Țarigrad și cu fuste de mătase grea de Ispahan, se plimbau în trăsură pe Podul Mogoșoaiiei spre Herăstrău, cînd au fost ajunse de bașcihodarul lui vodă, împreună cu alți patru călăreți, care le-au scos trei cai de la caleașcă și le-au adus

40 la palat, caleașca fiind trasă acum de un singur cal, cu oiștea goală într-o parte, de se ținea lumea

după ele ca la urs. Fusesse poruncă să le aducă la pas. La palat lucrurile s-au lămurit. Doamna, soția lui vodă, le văzuse trecînd, și măria-sa chemase pe baș-ciohodarul.

5 — De cînd au drept nevestele de negustori să umble în caleașcă? Ce-i nerușinarea asta? Li s-a suit la cap averea?

Și a cerut să fie aduse la curte cu alaiul caraghios.

10 Numai datorită lui Băl-Ceaurescu, pe atunci agă, au putut scăpa cei doi negustori cu fața curată, spunînd că trăsura nu e a lor, ci doar trimisă spre vînzare, dacă le-o place s-o cumpere. I-a plăcut lui vodă, care a plătit-o cît a vrut. Nu ar fi scăpat atît

15 de ușor dacă nu l-ar fi ajutat marele agă, nici vorbă.

Da, era fericit acum trei ani State Dobrovici. Avea planuri mari. Vrea să ia în anul acela otcupul sării. Nu s-a putut. A încercat să ia pe acela al vămilor. I-a scăpat din mîină și acela, l-au luat pe

20 subt mîină cîtiva boieri mari, dar cu capital negustoresc. Acum se gîndește ca măcar să prindă otcupul căruțelor de poștă... E bun și ăsta, aduce cîteva milioane pe an, din care trebuie să dai jumătate, știe el cui.

25

Și deodată au început necazurile. De trei ani umblă să fie pus în stăpînirea hanului de pe Șelari și nu e chip. La judecată dovedise cu ușurință că nu-l vînduse niciodată marelui logofăt Ghica, ci

30 numai îl închiriasse pe vremea holerii, ca să-și puie acolo, după ce l-a reparat, niște oameni ai lui, aduși de la Țarigrad. Totuși hotărîrea nu se execută nicidecum. De trei ani e amînat în fel și chip, prin tot soiul de născociri, de l-au înnebunit. Nici

35 azi nu poate intra în stăpînirea hanului. A trebuit să închirieze pentru afacerile lui alte prăvălii, pe altă uliță, la un vad mai prost.

Asta nu-i nimic... De trei ani n-a izbutit să trimeată la Lipsca nici un chervan, căci el nu trimete

40 marfă cu vapoarele pe Dunăre, cum au început s-o facă de vreo doi ani unii negustori. Mereu îi e

5 intoarsă marfa de la vamă. Cînd să iasă marfa lui
din țară, iese un aript de la Vornicie, că marfa de
felul cutare și cutare — parcă-i un făcut, chiar de
felul mărfii pe care vrea s-o trimeată el — e oprită
să iasă din țară. Peste cîteva luni află că nu mai
e oprire, dar nu-i vine să încerce iar.

10 Și iată că de trei luni altă nenorocire i-a căzut
pe cap. În fiecare dimineață, cînd se crapă de ziuă,
vine un ceauș cu un dorobanț, îl ridică de acasă
și-l duce pe jos la Agie... Acolo e pus într-o odaie,
la beci, cu toți borfașii, cu țiganii și derbedeii adu-
nați de dorobanții Agiei. Nimeni nu-l întreabă
nimic toată ziua. Cînd apune soarele, e trimis din
15 nou acasă, tot pe jos, tot cu ceauș și cu dorobanț
după el, de se uită lumea de pe pod — și e
multă — ca la urs. A întrebat neconținut de ce e
adus? Ce vină are? Spun toți că așa e porunca.
După ce s-or sfîrși cercetările are să i se spună.

20 Nevastă-sa, prietenul său Hagi Curti au alergat
în toate părțile, dar n-au aflat nimic. Omul e pe
cale să-și piardă mințile. Astăzi, Hagi Curti face o
nouă încercare... A aflat că un alt prieten al lor, ban-
cherul și arendașul Pavlicioni, se are bine cu
marele agă. S-au dus la el, cu nevasta lui State
25 Dobrovici, i-au spus toată suferința, toată batjocura
pe care o îndura bietul om, și acesta le-a făgăduit
că va vorbi chiar în astă-seară cu marele agă,
fiindcă știe unde-l poate găsi.

30 Pe la zece seara, într-adevăr, Hagi Curti s-a po-
menit cu bancherul. „N-am putut afla nimic,
omule“... i-a spus, ridicînd din umeri. „Marele agă
m-a ținut un ceas, mi-a vorbit de cîte în lună și în
soare, mi-a dat cafea și ciubuc, dar atîta tot... Cînd
am adus vorba, la plecare, de State, mi-a spus
35 apelpisit: Vorbește cu biv-vel-logofătul Băl-Ceau-
rescu“.

40 Hagi Curti e uluit... Ce rost are asta? Băl-Ceau-
rescu e prieten și tovarăș la parte cu State, de ce
să-l trimită marele agă la Băl-Ceurescu? Mai
năucită este Pena Dobrovici. Ea a vorbit de cîteva
ori pînă acum cu marele logofăt. Era foarte amărit

și el. De fiecare dată a alergat în toate părțile și s-a întors și mai amărit, spunându-i că trebuie să fie ceva grav, de vreme ce de la nimeni nu poate afla nimic. Că de când el nu mai e în slujbă, e mai greu să afle ce vor cei de sus.

A doua zi, cei doi, Pavlicioni și Hagi Curti, se înfățișară marelui logofăt, nedumeriți și curioși, hotărâți să lupte pentru prietenul lor.

Au fost primiți cu cafele și ciubuce, și cu taifas. Taifas în toată legea. Când au văzut că trece timpul, Pavlicioni i-a spus de-a dreptul că a fost sfătuit de marele agă să treacă pe la el, pe la logofăt.

Aci Băl-Ceaurescu a tresărit încrunțat. A mai tras din ciubuc, a privit în fundul unei cești de cafea și pe urmă parcă s-a hotărât să spui. Și-a mai încrunțat sprâncenele mari, îmbinate, și-a frământat buzele late, groase, ca și când ar fi vrut să scuipe, și a descleștat fălcile negre.

— Uite, eu am vorbit în două rînduri cu marele agă. Am vorbit și cu alți mari boieri. Toată lumea e furioasă pe State, toți zic că „bulgăroiul a prins prea multă osînză“... „S-a obrăznicit de tot“... „Nu mai are nimeni loc de el... a ajuns de dea fum cu ciubucul în nas la toată lumea... Unde te duci, te izbești de el...“ Eu l-am sfătuit să nu se întindă mai mult decît e plapuma, că e prost lucru. „Prea se întinde, prea vrea să trăiască numai el...“ Nu e bine să te pui cu boierii. Ca la o jumătate de ceas, Băl-Ceaurescu, cu sprâncenele lui groase și negre cînd îmbinate, cînd depărtate, a tunat și a fulgerat împotriva tovarășului său și a celor două fabrici. I se zbîrlise și barba aspră. Vorbea cu atîta obidă și cu strîmbături ale buzelor groase atît de dezgustate, încît Pavlicioni înțelese că își varsă omul propriul lui năduf. Dealtfel, după ce mai sorbi încă o cafea de pe tava de argint, cu cafele, adusă de slujitorul îmbrăcat arnăuțește, o coti de-a dreptul unde vrea să ajungă.

— Și mie cîte necazuri nu-mi face la manufacturile astea două... Că mi-e lehamite și-mi vine să

mă lipsesc... Își viră nasul în toate... Ia hotărîri de parcă el ar fi stăpînul.

Hagi Curti îndrăzni să-l întrerupă :

5 — După cite știm, el a împărțit cîștigul în mod cinstit. Mi-a spus că sunteți foarte mulțumit de el.

Băl-Ceaurescu tresări, incurcat :

— Nu e vorba numai de cîștig... vorba e că el nu pricepe o seamă de lucruri... Sau se face că nu pricepe... Și deodată, brutal, cu ochii galbeni de
10 mînie : Nu pricepe că m-am plictisit să-l tot întilnesc în cale... Că m-am săturat de mutra lui.

În schimb cei doi priceuseră. Hagi Curti, după ce-l mai lăsă o bucată de timp să facă spume la gură, își încrucișă mîinile pe piept, peste giubea,
15 și vorbi căutînd cu grije cuvintele, cu un glas topit de sfială :

— Măria-ta, eu am să fac o propunere prietenului meu... Și am să-i dau un sfat...

Biv-vel-logofătul fierbea.

20 — Dă-i sfatul să mai lase și pe alții să trăiască. Bine spunea marele vornic Ștefanache Ghica : „Uită-te la scîrba asta de negustor... Îl lăsăm să ia zece piei de pe mușteriii lui... Nimeni nu-și bagă nasul să vadă cum își plătește și cum își ține lucrătorii la tăbăcăria aia a lui... Și, drept recunoștință, bădăranul ăsta ne calcă pe picioare, ne face proces... Ne pîrăște în fața tribunalului. Apoi, dacă-i așa, mama lui de pezevenghi, îi arătăm noi lui...
25 Hotărîrea Divanului nu se va executa nici dacă o aștepta pînă i-or albi toți perii din cap.“

Cei doi pricepură acum obîrșia răului. Acu totul era lămurit. Pavlicioni era palid și mut de indignare, Hagi Curti puse iară mîinile încrucișate pe piept și spuse, cu glasul din nou topit de sfială :

35 — Am să vorbesc cu prietenul, am să-i dau un sfat pe care-l cred cel mai potrivit.

— Numai să te priceapă, că e tot așa de gros la minte ca și la obraz.

— Cred că va pricepe.

40 Cei doi se ridicară să plece. Hagi Curti spuse cuviincios : „Sărutăm cinstita dreaptă a mării-

voastre“. Dar Pavlicioni în fracul lui cenușiu, cu guler de catifea vișinie, șopti numai ceva neînțeles, bolborosit.

5 Pe drum, în caretă, Hagi Curti clătină din cap cu amărăciune.

— Ai văzut unde era buba? Și asta îi era tovarăș și prieten, ca să zicem.

10 — Da, Hagiule, am văzut... Cumplită bătaie de joc. Vai de negustorimea noastră cum e călcată în picioare. Nu mi-am închipuit niciodată că marele agă ar putea să se dedea la asemenea fapte.

15 — Ce vrei, Rudi, el e omul marilor boieri, nu e omul nostru... Poate că o face de nevoie. Ei l-au numit acolo, ei îl scot... Asta e țara, și noi nu o putem schimba...

Pavlicioni, rezemat de fotoliul caretei, își plesni coapsa cu palma lui grăsuță.

20 — Ar trebui să se schimbe, Hagiule... Aiurea, în apus, de la revoluția cea mare a franțuzilor, negustorimea e stăpîna orașelor... Își are oamenii ei la conducere... Oamenii aleși de negustorime fac legile și numesc pe miniștri. Au gazeturi, unde să se scrie, iar cînd au nemulțumiri, pac, la gazetă... Cade ministrul ca și cum ar fi un sac gol... Acolo

25 nu merge ca ministrul să hotărască, așa cum îi place lui, ce mărfuri să intre în țară și ce mărfuri să iasă... Acolo legea poruncește... și legile le fac cei aleși de alegători... Îi place negustorului, votează... Nu-i place, nu votează.

30 — Rudi, cum vine asta, să aibă dreptul să aleagă... tot poporul?

— Nu, Hagiule... nu tot poporul, ci numai proprietarii și cei bogați... Nimeni nu e alegător acolo dacă nu are cens. Dacă nu dovedește că are avere... 35 adică. Se votează pe colegii, după cîtimea averii. Nu se poate să voteze toți golanii, toți desculții.

— Rudi, acolo un negustor poate fi ales deputat? Nu e ca la noi, unde numai boierii au drept să fie aleși?

40 — Cum să fie așa, Hagiule? Acolo a fost revoluția cea mare, la 789... A mai fost una în 830...

Acolo orice negustor poate fi ales deputat și sunt mulți aleși de fiecare dată. Dar de cele mai multe ori ei se mulțumesc să-și aleagă oamenii lor, care în chestioanele de interes mare nu mișcă un deget fără să le ceară părerea, fără să fie încuviințați...

5 — De, Rudi, spui că acolo a fost revoluția mare. D-aia...

— Și ce-i cu asta? O să vie vremea să facem revoluție și la noi. Când i-o ajunge negustorimii cuțitu la os... o să puie mâna pe par și o să lovească... Eu tot cred că vom apuca asemenea vremuri.

State Dobrovici a priceput și a mulțumit celor doi prieteni. S-a lipsit de hotărîrea judecătorească în privința hanului din Șelari, care a rămas proprietatea marelui vornic... S-a lipsit și de tovărășie cu marele logofăt la fabrica de testemele și la cea de hîrtie. I le-a lăsat lui fără despăgubire amîndouă fabricile.

20 Acum a început iar să se îngrașe. Îi merge din nou bine. Chervanele nu-i mai sunt oprite la vamă. Marele vornic Fanache Ghica l-a pofțit într-o zi la el casă, nu i-a dat nici cafea, nici ciubuc, dar l-a întrebat dacă vrea să puie capital, ca să ia împreună cu alții otcupul vămilor, că o să fie pus în curînd la mezat... Dobrovici a spus că intră bucuros în afacere.

**ÎN ORAȘ LA BUCUREȘTI..
SUNT CURȚI NALTE ȘI DOMNEȘTI**

Toma Panduru, cum îi ziceau acum la Vadu Rău, se dădu jos din car, ca să se mai dezmoștească și merge acum lângă fiul său, Tudose, care pășește
5 alături de boi. De vreo două ceasuri întreabă, înspre lunca Dîmboviței, pe unde el n-a mai fost încă, de ulița boierului Grădișteanu, unde sunt trimiși să ducă șase care de grâu și orz, cumpărate de acest boier pentru nevoile curții lui de la postelnicul
10 Medelioglu de la Vadu Rău.

Opriră carele în loc să se sfătuiască... Eftimie Șoricaie, căruia de cînd îmbătrînise și-i căzuseră dinții îi mai ziceau în sat și moș Gurie, fu de părere să se întoarcă înapoi, s-o ia, zicea el, pe la
15 biserica Sf. Ioan cel Mare... că știe el că e în mijlocul tirgului o biserică mare, de unde se fac toate drumurile. Prea mult nu se înțelegea ce spune, că era fonf de-a binelea...

— O fi altă biserică, moș Gurie, da' n-o știi dumneata, îi spuse Drăgan ca să-l necăjească... și facem drumu întors dăgeaba...

Drăgan se făcuse tot atît de voinic ca tată-său, Ignat, dar mai mătăhălos și mai greoi puțin. Avea o mustață mai groasă de cum o avea tată-său, dar
25 o purta tușinată.

— Mă, nu fi prost... io nu pot rosti vorbe, mă, da' dă văzut, văz... Dacă-ți spun io c-am văzut biserica... Uite cum te văz.. și-și făcu cruce. Și se

întoarse apoi spre Petre al lui Dobre... Na, că băiatu ăsta a fost cu mine... Spune, mă Petre, și tu...

Dar Petre nu-și amintea asta. Era și mult de atunci. Se împlineau în curînd șapte ani. Își amintea de alte lucruri dureroase. Fuseseră cu brișca, și el era cel care mîna caii ; tată-său ședea alături, pe leagănul sprijinit cu cîrlige de carîmbii de sus, iar Șoricaie și Peștefript se lungiseră pe paie înapoi. Puseseră și lesele briștii, că îi trimisese boierul Medelioglu să aducă o bibliotecă, un dulap mare de pus cărțile și două oglinzi mari cît ușa, cît și lucruri mai mici de preț. Avea încredere pentru treaba asta numai în Dobre, căci trebuia multă pricepere la împachetat... El mai făcuse astfel de drumuri, căci, după răzmeriță, postelnicul clădise din nou conacul ars și aduna mereu lucruri de preț, ca să puie prin odăi. Dar la București, Dobre s-a îmbolnăvit de holeră... A mai trăit, dînd din el numai fiere și mucii albicioși, cu gura arsă de sete, încă vreo cinci zile acasă. Înainte de a muri, i s-a îmbolnăvit și nevastă-sa, Lisaveta... Zăcea lîngă el fără putere, stoarsă de vlagă... vărsa mucii albicioși și dădea din ea venin alb. Nu mai puteau de sete, le ardea pieptul. Peste o săptămînă au murit. S-au îmbolnăvit și au murit și cele două muieri care au îngrijit pe cei bolnavi și au spălat apoi morții... Prin ele a intrat molima în bordeie, că încă nu începuseră să fie mutate la Vadu Rău. Era o molimă cumplită, căci se pare că era întîia holeră în Principate. Au murit vreo douăzeci de inși, bărbați, femei și copii. La curte a murit, aruncat cu spaimă într-un colț de grajd, logofătul Turloaie, care venise la Dobre să-i ia niște socoteli de bani. A scăpat dintre cei care s-au îmbolnăvit doar popa Gheoarghe, care fusese să spovedească și să îngrijească pe cei de mureau. Se îmbolnăvise și el, căci mai dase și cite o mînă de ajutor pe ici, pe colo, și nu-i folosise nici oțetul, nici usturoiul cu care se freca. Stătuse închis singur într-o odaie în fundul curții, cu un hîrdău lîngă el, cu o puțină cu apă, cu o funie de usturoi, și cu Evanghelia și crucea la că-

pății. Când peste cinci zile a ieșit sănătos din odaie, nu l-a mai cunoscut nimeni. Din o sută douăzeci de ocale cât trăgea, nu părea să aibă acum nici șazeaci. Era uscat, i se scofilciseră obraji și i se lungise

5 nasul... Ochii îi erau duși în fundul capului, în cearcăne negre... Părul cărunț pînă atunci i se făcuse, ca și barba, alb nins, ca al sfîntului Nicolae, zugrăvit în strana dreaptă. Așa a rămas și acum, după șapte ani. Cei doi copii ai lui Dobre au scăpat

10 numai fiindcă fata, Lenuța, era de ani de zile măritată la Titu, iar Petre era dus să tocmească niște butoaie spre Leordeni. Nu mai era în viață nici tatăl lui Drăgan, Ignat Secu... Acesta o dusesse din ce în ce mai rău cu boierul Medelioglu și oamenii

15 lui... Îi puseseră gînd rău și nu-l slăbeau o clipă... Averea îi scăzuse mult. Când Drăgan s-a însurat cu Rița le-a dat o odaie din casă, un car cu patru boi, o vacă, oi și o scroafă cu porci... El și-a oprit la fel, că nu avea mai mult acum... Trăia singur, nu-i plăcea să se amestece în treburile lui fiu-său... „Să

20 meargă singur pă picioarele lui“... Rița ar fi vrut să-i poarte de grije, că era acum om de peste cincizeci și cinci de ani, dar el se mulțumea cu ajutorul dat în gospodărie de o bătrînă din sat, pe care nu vrea s-o

25 lase să piară de foame. A murit la Turnu Măgurele, înecat în Dunăre... Făceau podvadă, ca să ducă grîul abia treierat la schelă... Acolo avea să fie încărcat pe un șlep englezesc, căci Medelioglu îl vînduse unor bancheri din București, care făceau

30 afaceri cu englezii. Asta era acum doi ani... Plecaseră din sat vreo douăzeci de care... Drăgan nu era printre cei plecați, fiindcă îi născuse Rița al treilea copil, și femeia era bolnavă rău, sta să moară... Trimisese numai carul cu o femeie din sat.

35 Șlepu — oamenii îi ziceau tot ghimie — fusese tras mai departe de podeața schelei, că nu era loc... Era de-a lungul malului, în dreptul unei miriști... Oamenii treceau cu sacii în spate pe un fel de po

40 dișcă de scînduri, lată ca de trei palme... așa că îl care lăsase sacul abia putea trece pe de lături înăpoi. Beașcă sta pe șlepu negru și tot îndemna

lumea -cu înjurături, că-i scăpase gîrbaciul în Dunăre. Se vedea că îi căuta rică lui Ignat, că îl zorea și-l înjura printre dinți.

5 Bătrînul avea de la o vreme arsuri pe beregată și-i venea din cînd în cînd un fel de amețelă... De aceea, pe podișca de scînduri, tîra sacul în loc să-l ducă în spinare... Prin cămașa leoarcă de nădușeală, că soarele lovea aproape în creștet, i se vedea pieptul păros și cărunț. Fierbea de furie că e pus să care sacii.

10 — Bine, mă, fiare ce sunteți, nu fu destul că am arat ogoru, că l-am semănat, că l-am secerat, că l-am adus cu caru meu la schelă, astea toate socotite doar cinci zile dă clacă, atunci cînd io am făcut patruzeci ? Ce mai vreți, mă, să-l ducem în spate și pă ghimie ?... Asta să face cu oameni dă meserie, care știu să care saci pă ghimie.. Nu ca noi, dă trecem cu frica în oase peste podișca asta și amețim cînd vedem apa curgînd subt ea.

20 Beașcă mîrîia mereu :

— Și acum... ce născătoarea mă-tii mai vrei ?

— Să te trimit dă unde-ai venit, că mai bine rămîneai acolo, nu să otrăvești viața unui sat întreg. Ochii bătrînului fulgerau ca apele oțelului...

25 Beașcă își mușcă buza, cu mustața pleoștită cu tot. Cînd văzu că bătrînul tîrăște sacul pe podișcă, în loc să-l ia în spate, începu să înjure și să urle... apoi se năpusti pe punte.

30 — Nu ți-am zis, mă, Hristosu și dumnezeii tăi, să nu mai tîrăști sacu, că să rupe ?...

Înainte ca Ignat Secu să fi avut timpul să-și ia mîinile de pe sac, îi arse obrazul cu o palmă.

35 Bătrînul își simți tot sîngele în obraz. Dădu drumul sacului și-și înfipse amîndouă mîinile în beregata logofătului. Fără să mai ție socoteală că sunt pe o punte atît de șubredă, îl zgîlțina înversunat, urlînd la el :

40 — Jigodie boierească, cînd pălmuiești o față dă om, pălmuiești chipu lui Dumnezeu. Sta să-l sugrume și mai multe nu. Cînd văzu că lui Beașcă îi ies ochii din cap și nu mai poate răsufli, se încrîn-

cenă și mai tare... Urla la el. Nimeni, mă, pînă la vîrsta asta nu l-a pălmuit pã Ignat Secu...

5 E drept că bătrînul îndurase multe înjurături și gîrbace pe spinare, dar astea, deși dureau, nu erau socotite de el drept ocară. Erau date la învălmășeală, erau legate de soarta tuturor clăcașilor, dar gîndul că a fost pălmuit nu îl putea îndura.

10 În spasmul morții, Beașcă se zvîrcolea cu puterea deznădejdei... Erau acum amîndoi încleștați, cînd Beașcă scăpă un picior de pe punte. În clipa aceea izbuti să tragă pe bătrîn în jos, care se nărui parcă peste el, dar totodată se prăbuși, ruptă în două, și puntea de scînduri. Căzură în Dunăre cei doi, căzu Tudor al lui Ristache, care venea după Ignat și 15 aștepta cu sacul în spate, și mai căzu și Peștefript, care alerga în fuga mare să-i despartă pe cei încleștați... În apă, Peștefript s-a dezmeticit numai-decît și a început să-i caute pe ceilalți, ca să-i scoată din apă... N-a putut găsi pe nici unul, că îi 20 tîrîseră valurile subt șlep.

Marin, care e azi cu al treilea car încărcat dintre cele șase, e acum, de cînd s-a înecat frate-său, singurul bărbat în viață în neamul lui Ristache și e cel care îngrijește de cei trei copii ai lui Tudor și 25 de mamă-sa, Chiva. E însă în dragoste cu o fată din Găești și mulți din sat nu-l văd nici pe el bine, căci tatăl fetei nici nu vrea să audă să-și dea fata după un flăcău sărac de la Vadu Rău... ca s-o știe trăind într-un bordei prăpădit, din marginea pădurii... E nerăbdător, căci vrea să se întoarcă mai 30 curînd acasă. Nu mai poate de dorul Frusinichii. Așa o cheamă.

— Hai, nea Tomo, spune dumneata, cum s-o luăm, că dumneata știi... Ce mai stăm dăgeaba în 35 drum. Spune și tu, mă Simioane, ceva, că și tu ai mai fost p-aici.

— Am fost tot cu unchiu Toma, da' dă mult, bă. Și am dormit în căruță. Feciorul lui Ion e și el acum flăcău în lege ca și Tudose. Îl trimite tată-său 40 cu carul în locul lui, căci el a rămas cu nevasta și copiii să treiere grîul lor. E un mare noroc să ai

copii crescuți, dar netrecuți printre birnici, ca să-i poți trimite în locul tău în podvadă și, de sunt zdraveni, chiar la clacă. Amîndouă fetele lui Ion ajută acum la muncă toată ziua. Pe nepoată, pe
5 Săftica cea neagră, cum îi spune acum satul, că s-a făcut și ea mare, a împlinit de curînd optsprezece ani, de mulți ani a luat-o ca ajutor un unchi al lor, moș Istrate, stupar la curte, așa că s-a înstrăinat cu totul de ei. I se spune Săftica cea neagră,
10 ca s-o deosebească de Săftica cea bălană, nevasta lui Peștefript.

Toma n-a mai răspuns nimic și a pornit cu carul din loc, că el e în frunte. Simion vine lîngă Tudose și-i spune în șoaptă :

15 — Hai, mă Mutulică, să scăpăm mai repede, că te duc io undeva unde o să-ți placă... E aci un bilci mare să te minunezi.

— Țță... se strîmbă Tudose.

Îi mai spun și acum, cînd s-a făcut o mîndrețe de flăcău, căci și el, și Simion au împlinit nu de
20 mult șaptesprezece ani, tot Mutulică, fiindcă nu-i place să vorbească... Mai mult decît un da ori nu, nu prea scoți de la el. E drept că atunci cînd se înfurie e greu de potolit.

25 Cineva i-a îndreptat să treacă girla Dîmboviței pe Podul Cilibiului, să ocolească pe la biserica Antim, și apoi pe o uliță dintre vii or să ajungă drept la casa boierului Grădișteanu. Ei nu prea sunt obișnuiți prin partea asta a orașului și pierd mereu drumul. Pe urmă, pe aci, printre viile și livezile
30 astea despărțite cu garduri încărcate cu tufișuri de gherghini și măcieși, pe ulițele astea pustii, nici nu au pe cine să întrebe. Li s-a spus numai că e undeva, din jos de Mitropolie. N-au inima să
35 urce, cu carele încărcate, pieptiș, dealul, și s-au întors iar pe lîngă prundișul girlei, spre hanul cel mare al Golescului.¹ Ca să nu mai chinuie biete

¹ Potrivit planurilor tipărite, ale lui Borroczyn (1852) și Jung (1856), Hanul Golescu nu trecea printre cele zece
40 mai de seamă din București la începutul veacului al

vite... Dar iată că tocmai cînd să iasă pe Podul Calicilor, care este drumul mare al Craiovei, văd iar că nu se poate trece. E un stup de oameni de-a curmezișul ulicioarei, care privesc îngrămădiți ceva
5 în susul acestui Pod al Calicilor. Oamenii noștri nu știu ce să creadă. O fi trecînd pe Pod butca vreunui mare boier, și slugile merg înainte, strigînd „loc“ și oprind trecătorii, o fi vreo înmormîntare cu alai mare, de om procopsit? Dar sunt și unii flăcăi
10 urcați pe căsuța din colțul uliței. În fereastra de la catul de sus, cam strîmb, al prăvăliei din colț, stă lumea ciucure, privind stăruitor.

— Ce-i, mă voinicile, dă nu poate umbla lumea pă uliță? întrebă Toma pe unul dintre cei suiți pe
15 casă.

Cel întrebare, un băiat din prăvălia de jos, cu cămașa cusută cu arnici și cu o fotă verde dinainte, răspunse, întorcînd capul, cu un soi de turburare :

— Trec moșnenii din Dalota Mare, cu rogojini
20 aprinse în cap. Au azi judecată la Divan cu boieru lor, care vrea să le ia pămîntu și să-i facă pă toți clăcași.

Din urmă au venit în față și ceilalți de la celelalte care. Își fac loc cum pot printre cei ce stau
25 privind de-a curmezișul ulicioarei. Din susul Podului vine pe drumul acesta al Craiovei un alai cum nu s-a mai pomenit în București de pe vremea lui vodă Șuțu, cînd a vrut el să ia moșia tîrgoviș-

30 XIX-lea. Era situat aproape de Casa Goleștilor, în spatele spitalului Brâncovenesc, pe Podul Calicilor. Călătorul german W. Derblich își nota în 1859 : „Am găsit în Hanul Goleșcu aproape 50 de prăvălioare care reprezentau toate ramurile posibile de industrie și comerț. Aici găsești halvagio lingă giuvaergii; într-o *chambre jarnie* e atelierul
35 unui croitor; în camera învecinată este un comerț de jocuri foarte cercetat. Și în vreme ce o modistă «veoantă» subînchiriază paturile sale guvernantelor fără post, un măcelar dă adăpost ospitalier în camerele sale unei întreprinderi de curățat hainele lustruite. Tutungerii, cîrciumi de vin, de vinars și cafenele rar lipsesc în hanuri.
40 Un artist culinar... face comerț cu pepeni, cu conserve de pătlăgele roșii și cu carne friptă la grătar.“ Hanul a fost dărimat în 1890 (n. ed.).

tenilor. Vreo două sute de săteni, în rînd cîte patru-
cinci, pășesc unii în opinci, alții desculți, încet și
apăsat. Poartă pe cap rogojini aprinse. Unii le-au
5 și să ardă încet, alții le-au sucit și le țin ca niște
căciuli uriașe în cap. Fețele tuturor, arse de soare,
bătute iarna de crivăț, sunt încruntate și dîrze.
Din piepturile lor dezgolite de căldura verii și a
10 focului iese din cînd în cînd un singur cuvînt, dar
strigat cu un glas pătrunzător, apăsat, ca o piatră
căzută pe un mormînt: „Dreptate“... „Dreptate“...

În frunte e un moșneag scund și un flăcău voi-
nic, care „poartă jalba în proțap“, iar între amîn-
doi, un popă lat în umeri, cu ochi de haiduc, cu o
15 barbă care trece de jumătatea pieptului. Toma l-a
recunoscut îndată. E popa Radu Șapcă de la Celei.
Dar ce-o fi cu el, de e în fruntea dalotenilor? Popa
l-a văzut de asemeni și i-a făcut semn să vie ală-
turi. Atît i-a trebuit lui Toma. Își chemă feciorul:
20 — Tudose, băiete, io mă duc cu ei la Divan, să
mai strîngem puțin boierii dă... burtă. (El a zis
altfel.) Tu du carele astea la locul spus în hirtiuța
asta, căci știi să citești atîta lucru... Apoi, după ce
le descărcați, veniți toți la hanu dă pă ulița Tîrgo-
25 viștei. Așteptați-mă acolo, da' dă nu viu pînă-n
seară, plecați. Oricum, io vă ajung pă drum la
noapte...

Toma Panduru merge acum alături de Popa
Șapcă. Drăgan, Șoricaie, Simion și ceilalți s-au ur-
30 cat în carul din față, pe saci, ca să vadă și ei mai
bine. De loitre s-au mai agățat și vreo cîțiva copii,
în picioarele goale, numai cu cămășile lungi de
pînză pe ei. Mulțimea celor nevoiași, înșirați de-a
lungul uliței, se uită cu multă prietenie și cu strîn-
35 gere de inimă la îndîrjitul alai. Negustorii au ieșit
între tărăbi, în pragul prăvăliilor și îi arată pe cei
năpăstuiți cu clătînări din cap. Și pe Podu ăsta,
tare umblat, stă prăvălie lingă prăvălie, căci, dor-
nici de cîștig, boierii au zidit cam la întîmplare de-a
40 lungul drumului căsuțe înguste, închiriate scump.
Sunt ici, colo și case mari cu caturi deasupra, cu

sacnacsii ca la Istambul. Din acesta se poate vedea tot ce se întîmplă pe Pod, căci sacnacsii e ca un balcon, ca o firidă mare ieșită deasupra uliței, cu geamlîc, dar fără ușă, una cu odăile dinăuntru.

5 Cine trece într-o asemenea casă, din tinda mare în odaia lungă de musafiri, vede în fund, împins spre stradă, sacnacsii cu lavița joasă ca o sofa, acoperită cu covoare și perne de puf, cu măsuța scundă pentru cafea și ciubuce, ca de aci să poată privi în

10 voie, de după perdelele de dantelă, demoazelele, pe cine le place lor, ori să lenevească boierii matofiți, care-și fac siesta cercetînd ulița. Și chiar acum, de aci, de la geamurile sacnaciilor pornesc multe priviri rele, piezișe, spre sătenii năpăstuiți,

15 care trec cu rogojini în cap spre Divan, cerînd cu deznădejde : Drep-ta-te... Slabi și aproape goi, oamenii zguduie pămîntul cu ființa lor trudită și dirză.

Popa Șapcă lămurește pe Toma. Are prieteni la Dalota Mare, și auzind ticăloșia boierului Băl-Ceaurescu nu l-a răbdat inima. S-a dus în sat, a stat de vorbă cu oamenii, le-a ticluit jalba și le-a așternut-o pe hîrtie cu cuvinte potrivite. I-a ajutat în tot felul. Și acum a pornit cu ei, cale lungă, din sat în

20 sat, pînă la Divanul apelativ.

Din spatele carelor încărcate se aud zurgălăi și un strigăt care se vrea fioros : „eep !“ strigătul cu care surugiii și vizitii boierești cer din goană să li se facă loc prin prostimea de pe ulițe și de pe

30 Pod... Pe toate ulițele și podurile se aude necontenit acest eep ! și după el, de obicei, pocnetul harapnicului pe spinarea celor ce nu se grăbesc să se dea în lături, oameni laolaltă cu vitele. Acum, din spate, se aude și celălalt strigăt mai împăciuitor :

35 „loc, mă, loc mării-sale, marelui logofăt !...“ Se vede că, totuși, nu s-a putut trece așa de ușor.

Vine din urmă, într-adevăr, caleașca marelui logofăt Băl-Ceaurescu. A ocolit pe Podu Cilibiului, ca să ajungă la Divan, lîngă biserica Domnița Bălașa. Nu ar fi nevoie ca o așa înaltă față să-și apere prin înfățișare proprie dreptul, fiindcă hotărîrea

40

este știută dinainte. Dar oricum, e bine să fie într-odaie alăturată. Oamenii sunt atît de lipsiți de caracter și s-ar putea ca vreunul dintre judecători să ție să-și arate prostește puterea. Iar cu nebulun de

5 Teodor Văcărescu Furtună de multe ori ies lucrurile cum nu te aștepți. Mai bine să fie acolo, într-odaie alăturată, ca să știe omul pas cu pas mersul dreptății, adică așternerea hotărîrii pe hîrtie.

Dar iată că nu se poate trece. Calea e închisă, ba

10 tot mai încîlcită, căci, dimpotrivă, dinspre Podu Calicilor a intrat pe uliță un șir de brașovenice ce caută să-și facă loc printre carele țărănești cu orice preț. Călare pe înaintașul din stînga, dintre cei șase cai inhămați la caleașca marelui logofăt, era

15 chiar vataful curții lui din București, semn, dealtfel, că boierul e tare grăbit. În dreptul cailor, scos din sărite, vataful a început să suduie de mamă și de cele sfinte pe țărani care se urcaseră acum în care, dar nu era nimic de făcut. Încîlcitura era prea

20 mare.

Logofătul Băl-Ceaurescu, la fel ca oricare dintre boieri, și încă prin firea lui bătăioasă și sanchie mai mult decît alți boieri, socoate că i se aduce o

25 înjurie de neiertat dacă nu i se face pe dată loc, mai ales atunci cînd trece cu caii în goană. Acum s-a ridicat în picioare în caleașcă, și, cu anteriorul vișiniu în vînt și ișlicul rotund împins spre ceafă, strigă plin de mînie către vataf :

— Stîlcește-i, mă vită, ce mai stai ?

30 Așa se-ntîmpla de obicei. Dar azi era ceva mai greu. Oamenii văzuseră crîncenul alai și nu mai păreau atît de grăbiți și speriați de cei mari, ca de obicei. Cu girbaciul, vataful în hainele lui găietă-nate lovea cît putea în oameni și în vite, dar loc

35 tot nu prea izbutea să facă.

Un pîlc de tabaci, după îmbrăcămîntea lor soioasă și pălărilor lor pleoștite, care alergaseră ca atîta lume să vadă alaiul și acum priveau mirați

40 încurcătura din drum, începuse să cam mîriie. Cum vataful lovi cam la întîmplare, plesni și pe un vînzător de vișine, care încerca și el, amărit, să se

descurce din îmbulzeală. Atunci unul dintre tabaci, o namilă de rumân bălan, între atîți oacheși, cu o mustață ca vrabia, întrebă cu obidă pe vătăf :

5 — Dă ce dai în oameni, jupîne ? Nu vezi că nu e loc ?

— Și tu, ce aia mă-tii vrei ? Că acum te plesnesc și pă tine !

— Arde-i una plăvanului ăsta, strigă răgușit marele logofăt, cu fața lui negricioasă, cu obrajii fâlcoși și cu sprîncenele lungi îmbinate la rădăcina nasului încoroiat.

10 Vătăful îi trase una cu gîrbaciul, dar nu l-a putut atinge decît ușor, peste pălăria pleoștită, pe plăvanul ai cărui ochi verzi-căprui scînteiau de furie, dar și de stăpînire de sine, căci ca toată lumea, Licsandru Hergă, astfel se numea namila de rumân bălan, știa că nu se glumește cu vătăfii boierești și mai puțin cu boierii.

20 Sfîrcul lungului gîrbaci l-a ajuns însă pe Tudose, fiul pandurului fără o mîină, care se întorcea, după ce se despărțise de tatăl său, la care, orb de furie, flăcăul, mijlociu de statură, dar vînjos, se repezi la vătăf și, punîndu-i mîina în șerpar, îl smuci jos de pe cal. Omul nu căzu, că se sprijini cu mîina de loitra carului încărcat din stînga, dar se lovi cu fața de carîmbii dricului și i se iviră fire de sine din colțul gurii și din nas.

25 — Prindeți-l... puneți mîina pe el, strigă turbat boierul, ridicîndu-se iar în picioare.

30 Namila de rumân se grăbi să dea ascultare poruncii și alergă să pună mîina, odată cu ceilalți, pe Tudose. Îl ajunse, îl îmbrînci spre marginea gloatei.

35 — Dai în oameni boierești, ai ? și îl înjură gălăgios. Dar în șoaptă, șuieră la urechea unui tabac de-ai lui : Faceți-l, mă, nevăzut... că de-l prind ăștia, îl omoară. Faceți-l scăpat și ascundeți-l la noi în fabrică.

40 Pe urmă se întoarse grăbit să dea ajutor vătăfului, căruia i se încurcaseră picioarele între scările seii și șleaul calului. Îl luă în brațe să-l dea jos de

pe cal, dar în aceeași clipă vătaful scoase un răcnet de om înjunghiat. Hergă lămuri pe boier și pe cei din față plin de milă :

5 — Și-a scrîntit rău mîna... măria-ta... Îl duse în brațe la caleașcă. Vătaful aproape leșinase și nu și-a dat poate seama că, în timp ce pusese mîna pe el, namila de rumân îi rupsese, strîngîndu-i-l numai între degete, osul mîinii. Omul îl puse cu grije alături de vizitiu, în timp ce boierul scoțocea cu ochii mulțimea, urla mereu să fie prins Tudose.

10 Tabacul cel voinic se dete apoi cuviincios într-o parte între ai lui și spuse liniștit :

— Bietu om... cu mîna lui... cu dreapta cel puțin n-o să mai dea în Licsandru Hergă citu-i lumea... și nici în alți rumâni. Apoi se apropie încet de care și de zăvoienii care coborîseră, ca să-și tragă boii în șanțul drumului. Le spuse îndesat, în șoaptă : Mă, voi luați în brațe pă nu știu, n-am văzut... nu-l cunoașteți pă flăcău... nu era cu voi.

20 Așa și făcură oamenii răcoriți de cele întîmplate.

Noaptea, spre crăpatul zorilor, Tudose, care stătuse pînă se înnoptase într-o magazie a fabricii marelui negustor State Dobrovici, se strecură prin lunca Dîmboviței și ajunse din urmă carele care scîrțiau în noapte prin satele pustii.

25

**LECȚIA DESPRE ISTORIA PATRIEI,
DESPRE MĂSURAREA PĂMÎNTULUI ȘI ALTELE**

Suntem cam la începutul lui iunie, în 1840. La ștabul batalionului 1 din Regimentul I de Infanterie, câțiva ofițeri fac mare haz, rid cu hohote groase de ceea ce un locotenent (un *lieutenant*, cum se spune) povestește despre lecțiile pe care un iuncăr din escadronul de cavalerie, Nicolae Bălcescu, le face cu unii sergenți și simpli soldați din batalion, la un fel de școală ciudată, înființată de el.

— Vere, le spune niște bazaconii de-ți stă mintea în loc... Auzi, cică s-a măsurat pământul !...

— Cum o să se măsoare pământul, domnule, ce vorbești copilării ? întrebă căpitanul cu mustața răsucită în sus, care nu vrea să treacă drept prost și credul.

— Dacă-ți spun eu ?... Am auzit cu urechile mele... Dacă vreți, haideți să mergem în curte, să vedeți și să auziți și dumneavoastră astfel de năzbitii.

În mai 1830 se reînființase, conform articolelor 379, 407, 408 și 409 din *Regulamentul Organic* și sub supravegherea plină de dragoste a guvernatorului Kisselleff, armata română, redusă treptat, după uciderea lui Brâncoveanu, la un număr neînsemnat de lefegii, care nici nu mai era o armată propriuzisă. În primele șase luni, ca să se formeze cadrele ofițerești, au fost primiți în rândurile ofițerimii toți

feciorii de boieri care au cerut să se înroleze, dacă
știu să scrie și să citească. Cei ai căror părinți aveau
rang între ban și stolnic primeau gradul de ofițeri,
cei de la stolnic în jos — grad de iuncări. Deosebit
5 fuseseră încadrați marii boieri înșiși — cei care
ceruseră ; de asemenea, și foștii comandanți și că-
pitani de panduri care luptaseră, în timpul război-
ului din 1828, alături de armata rusă. Intraseră
astfel de-a dreptul cu grad de colonel marele vor-
10 nic Băleanu, cu grad de maior Ion Cîmpineanu¹,
tot colonel Ion Odobescu, iar maior, comandirul
Solomon.

Primele manevre ale acestei armate, compusă în
Muntenia din trei regimente a câte două batalioane
15 și câte un escadron de cavalerie, stîrnise o bucurie
de nedescris în inimile românești, și oriunde apă-
reau noii ofițeri erau primiți cu dragoste și sărbă-
toriți.

Firește că, renunțîndu-se pentru aceste prime
20 promoții la orice pregătire de specialitate și chiar
didactică obicinuită, cei mai mulți din acești en-
tuziaști și proaspeți ofițeri nu prea strălucor prin
cultura lor. Acesta era mai ales cazul unor ofițeri
de la întiiul regiment, cu garnizoana în capitală, al
25 doilea regiment fiind în garnizoană la Brăila și în-
sărcinat cu paza pe frontiera Dunării pînă la Călă-
rași. La Turnu Măgurele începea zona celui de-al
treilea regiment, cel de la Craiova. Deci ofițerii
noștri, în uniformele lor pline de zorzoane, cu le-
30 dunci și ceaprazărie din belșug, cu chipie înalte de
un cot, se iviră în curtea cazărmii, așezată cam

¹ Ion Cîmpineanu (1798—1863), fruntaș al boierimii li-
berale din Țara Românească în perioada 1837—1840, apoi
conducătorul opoziției cu aceeași orientare în lupta împo-
35 triva articolului adițional din *Regulamentul Organic*.
Ion Cîmpineanu a susținut, printre altele, emanciparea
clăcașilor, fiind autorul unui program cu vederi înaintate.
Candidat la domnie în Țara Românească, Ion Cîmpineanu
a fost condamnat, în urma deciziei otomane, la surghiun.
40 În timpul revoluției de la 1848, Ion Cîmpineanu, viitor
ministru bisericesc (1854), a adoptat o atitudine șovăi-
toare (n. ed.).

lingă Curtea Arsă (pe o parte din locul Arsenalului de mai târziu), ca să vadă și să audă cu urechile lor năzbîtiile pe care iuncărul Bălcescu le spunea soldaților. Adevărul este că, alături de acești feciori de boieri, intraseră în armată și cîțiva copilandri care aveau să lase nume glorioase în literatura românească. Un Cârlova, un Grigore Alexandrescu, mai târziu un Bălcescu însuși. Căci feciorul mijlociu al serdăresei Zinca Bălcescu intrase și el după terminarea școlii de la Sf. Sava în oștire, cu gradul de iuncăr, poate și ca să facă pe voia familiei și a rudelor. Acum, el se plimba printre mesele lungi, cu picioare de pari înfiți în pămînt, băncile fiind și ele, de o parte și de alta, lavițe de scînduri nedate la rindea, așezate pe pari mai mici. Totul sub un umbrar mare, sub care mînca trupa vara. Cazarma însăși este o clădire interminabilă, lungă și joasă ca o magazie. Nicu Bălcescu a mai crescut, firește, dar deși are douăzeci și unu de ani, pare cu mult mai tânăr, cu toată mustăcioara neagră care îi umbrește buza de sus și cu tot puful de pe obrajii palizi. Nu e deloc bucuros acum cînd vede venind pe poteca de pietricele dinspre cancelarie ștabul. Ochii negri se aprind de mînie și strînge nervos cu mîna dreaptă centironul care încheie mundirul strîns pe talie. El știe că ei nu vin ca prieteni... Se oprește, se întoarce și privește tăcut, în vale, orașul. Nu se văd decît rare acoperișuri de case, dar nenumărate turlle de biserici care răsar parcă dintr-o nesfirșită dumbravă. Mai limpede se văd spre dreapta casele cele albe ale Ghiculeștilor, de o parte și de cealaltă a Dîmboviței, față-n față, case cu un singur cat, mare, dar cu ferestre multe. Jos, devale, pe prundișul gîrlei, la vadul sacagiilor, oamenii umplu cu donițele butoiasele lor pe două roate. Apa de băut o iau din diferitele pîriiașe care curg spre rîu. Asta e bună de spălat. Pe podul înalt, strîmb de picioare și cu scînduri sărite, care duce spre biserica Gorgani și la Dejurstfă, trec femei, ducînd legături cu rufe, și olteni cu coșuri cu

fructe, pe care le aduc la hoteluri și la hanurile mari. Cîrduri de giște și ici-colo porci se bălăcesc în gîrlă în dreptul movilei. E înspre chindie și soarele coboară dincolo de mînăstirea Cotrocenilor,
5 umplînd totul de o lumină liniștită, înainte de înserare.

— Ce-ai rămas așa, domnule iuncăr ? Dumneata nu știi că atunci cînd ești cu trupa și vine superiorul dumitale trebuie să dai raportul ? îl întrebă căpitanul Glădăianu.
10

Palid, Bălcescu duce mîna la boneta cu ciucure, de iuncăr.

— Cu onor vă raportez că sunt aci douăzeci și cinci de ostași și gradați care urmează lecții de citire, aritmetică și istorie națională.
15

— Foarte bine, acum continuă...

Bălcescu reia iritat, fără căldura cu care vorbise pînă atunci :

— Vă spuneam că la Călugăreni, văzînd Mihai Viteazul că turcii dau mereu iureș peste pod și că pedestrima lui Novac nu mai prididește luptînd, chemă pe Albert Kiraly, generalul său, comandantul rezervei formate din sêcui și al artileriei, hotărîndu-i locul în luptă, apoi dădu poruncă unui căpitan viteaz, Cocea, să atace cu oamenii lui din spate, iar el însuși se puse în fruntea unei cete îndrăznețe de trei sute de oameni și porni într-un iureș la atac.
20
25

— Măi, măi, toate le știi dumneata, parcă ai fi fost de față... Poate că poți să ne spui și cine comanda avangarda, nu ? întrebă un locotenent fălcos, cu mustața sucită în sus.
30

Atunci, cu o apăsată ironie, Bălcescu răspunse voit sacadat, ca o lecție :

— Există următoarele izvoare ale bătăliei de la Călugăreni : 1) *Histoire universelle*, de Jacques de Thou¹ ; 2) *Geschichte der Moldau und Wallachey*,

¹ Jacques Auguste de Thou (1553—1617), magistrat și istoric francez, autorul unei vaste și documentate *Istoriei universale* (n. ed.).
40

de Engel¹; 3) *Histoire de l'Empire Ottoman*, de J. Hammer²; 4) *Brevis rerum a Michaele Moldaviae Transalpinæ sive Valachie, Palatino gestarum descriptio*, de Walther Baltassar.³

5 Cei trei ofițeri ascultă năuci această rapidă înșurire și se privesc neștiind ce să răspundă.

Bălcescu continuă, rece :

— Se mai găesc multe amănunte în cronici, a lui Miron Costin, pe care eu însă nu am citit-o
10 deocamdată, și aceea a lui Constantin Căpitanul.

Glădăianu fierbe de mînie :

— Mă rog, și de unde știi dumneata că Mihai Viteazul umbla cu avanposturi și avangardă? De unde ai mai născocit și asta ?

15 Bălcescu îi sfătui rece, pe același ton :

— Cetiți-i și veți găsi, în acești autori, descrise multe dintre mișcările de apropiere și de învăluire ale acestei campanii.

20 Un locotenent înalt și cu cap de miel, iritat de această lecție, se simți obligat să răspundă :

— Tare te crezi dumneata deștept... Te crezi mai deștept decît noi toți... Și ca să-l înfunde cu totul : E adevărat că ai spus dumneata oamenilor că pămîntul a fost măsurat ?

25 — Da, răspunse Bălcescu, cu un calm reținut, ca praful de pușcă în cartuș.

— Daaa ? Nu mai spune... Și locotenentul se întoarce surizător către ceilalți ofițeri, arătînd triumfător : Nu vă spuneam eu ?

30 Căpitanul reia batjocoritor :

¹ Johann Christian von Engel (1770—1814), autorul unor studii consacrate Țărilor Române, printre care și cel citat de N. Bălcescu : *Istoria Moldovei și a Valahiei*, scris în 1804 (n. ed.).

35 ² Joseph Purgstall Hammer (1774—1856), orientalist german, autorul unei *Istorie a imperiului otoman* (n. ed.).

³ Baltassar Walther, silezian de origine, a publicat la Görlitz în 1599 lucrarea *Scurtă și adevărată descriere a faptelor săvîrșite de Io Mihai, Domnul Țării Românești*, în care a introdus cronică de curte a lui Mihai Viteazul scrisă în limba română și utilizată prin intermediul versiunii polone (n. ed.).

— Ești bun să ne spui cum l-au măsurată oamenii? Cu cotul? Și ofițerii toți rid de această glumă bună. Încurajat, superiorul continuă: Sau poate cu pasul? Dar atunci ai putea să ne spui cum au măsurat cu pasul Oceanul? Și cum au ajuns la Polul Nord?

Urmează o lungă tăcere... Bălăcescu își apasă mîna pe centiron, își trece limba pe buzele puțin uscate de mînie.

— Dacă ați cunoaște trigonometrie, aș putea să vă explic foarte ușor cum s-a măsurat pămîntul, fără pași, pe Ocean.

Căpitanul se ridică mînios, ceilalți se ridică și ei, automat.

— Vă spun eu că ăsta se crede mai deștept decît noi.

Pleacă toți furioși, urmăriți de privirile ostașilor.

A doua zi, școala lui Bălcescu a fost desființată, mai ales că mai erau și mulți alții care o vedeau cu ochi răi.

ELEVE NEASCULTĂTOARE

E mai greu să fii profesor la o clasă numai cu
trei fete, de paisprezece ani, de șaisprezece ani și
șaptesprezece ani decît la un pluton de gradați,
5 mai ales cînd tu însuși ești un iuncăr de douăzeci
și unu de ani, cu o mustăcioară abia mijind. Gradații
ascultă de profesorul iuncăr, stînd la mesele de subt
umbrar nemișcați, știu ce e disciplina și le e frică
de pedeapsă ; Marghioala, Tița și Frusinica nu știu
10 ce e disciplina și nu le e frică de profesor. Deși el
este foarte grav și serios, sau poate tocmai de aceea,
nici una dintre ele nu și-a scris lecția dată, nici la
istorie, nici la franceză, și toate au uitat viitorul
verbelor neregulate. Frusinica, în loc de caiet, a
15 venit cu un buchet mare de țigăncușe roșii de vară,
pe care l-a pus într-o ulcică smălțuită cu albastru,
luată de la bucătărie.

Bălcescu a luat adeseori premiu la limba franceză,
începînd din 1832, la clasa lui Vaillant, cît timp
20 l-a avut profesor la Colegiul Sf. Sava. După 1834,
Vaillant, îndepărtat din învățămînt pentru că vor-
bea prea mult elevilor despre Revoluția franceză
și despre Dacia, a făcut pension pentru fiii de bo-
ieri și mai da pe deasupra și lecții particulare de
25 franceză. A publicat și un dicționar, de care se ser-
vește chiar acum clasa feminină a tînărului iun-

căr.¹ Fetele învață, dealtfel, la cursul popular al lui Vaillant, care le dă și el un fel de lecții de istorie națională în franțuzește, le vorbește despre Decebal, despre împăratul Traian și altele. Dar nu prea
5 merg cu regularitate la clasă, și acum, în vară, Vaillant și-a închis cursul.

Înserarea e prelungă, senină, și în grădină, subt nucul cel mare, la masa așternută cu o față brodată cu flori mari albastre, a început să se simtă aroma
10 pătrunzătoare a cupelor mici, albe, de regina nopții. Totuși se vede încă bine. Profesorul dictează :

*Celui-là est bon qui fait du bien aux autres.*²

Frusinica scoate limba și rămîne cu pana în mină, incremenită. Nu știe cum se scrie *aux autres*... Și
15 pe urmă are o poftă nebună să se joace, ca o pisică tînără, cu ciucurile auriu care atîrnă în față la boneta iuncărului. Acum, deși toți îi mai spun tot Gheorghe, fetii nu-i mai place să se joace cu Barbu și ceilalți băieți de pe maidan. Dealtfel, nici lui
20 Barbu nu-i mai face poftă să se joace cu o fată care a început să le facă la toți fel de fel de mutre. Ei îi place acum să stea de vobă cu Nicolache, dar nu să facă și lecție... Una fără alta se pare însă că nu se poate, iar ea se vede nevoită să învețe franțu-
25 zește și să scrie după dictat :

*La valeur n'attend pas le nombre des années.*³

¹ La 8 iulie 1838, N. Bălcescu a fost primit iuncher într-un escadron de cavalerie din oștirea Țării Românești. Din august 1838, deci la numai o lună, odată cu înființarea unei școli militare la București, printre îndrumători, alături de Iorgu Paraschivescu și Toma Constantin (fost profesor la Falansterul de la Scăieni), se număra și foarte tînărul iuncher de cavalerie Nicolae Bălcescu (n. ed.).

35 ² Bun este cel ce face bine altora.

³ Valoarea nu ține seama de numărul anilor.

40 [Vers devenit dicton celebru dintr-o replică a lui Don Rodrigue din *Cidul* (act. II, scena II) lui Corneille : „*Parle sans t'émouvoir / Je suis jeune, il est vraie ; mais aux âmes bien nées / La valeur n'attend point le nombre des années*”. Camil Petrescu citează din memorie, dovadă „*n'attend pas*” în loc de „*n'attend point*” (n. ed.)]

Nu e de vină că scrie *Lavalier natan pas le nombre des anes*. O să se supere, o s-o certe, dar ce să facă ?

5 Bălcescu tresare... Pe porțița de la uliță, vopsită în verde, a intrat unchiul Luță. Pare mult mai bătrîn decît e, cu burtă, cu guler cu aripi mari, care-i fac gîtul scurt, cu barba de o culoare nelămurită, sare și piper, tunsă prost, că mereu arată colțul din dreapta mai lung decît cel din stînga. E burlac, 10 e sameș la Departamentul Finanțelor și e un mîncău fără pereche. Pe deasupra, ia neconținut totul în zeflemea. Mai ales face haz prostesc de lecțiile lui Nicolache. Noroc că acum a venit la cumnată-sa cu un crap de șapte kilograme, într-o coșniță, și, topit 15 de pe acum de poftă, s-a dus cu el la bucătărie, să arate cum să i-l facă, jumătate marinată și jumătate saramură, cu dichis pescăresc.

Fetele sunt puse să conjuge pe rînd : *Je saurai, tu sauras, il saura, nous saurons, vous saurez, ils sauront*. 20

Își aruncă ochii pe pagina liniată și izbucnește autoritar — ca orice profesor — *nous saurons, mademoiselle*, iar nu *nous serons*.

25 Pe pridvorul bucătăriei, unchiul Luță așteaptă să se curățe crapul de solzi și stă de vorbă cu Zinca, privind la cei de subt nuc.

— Măi, Nicolache ăsta al tău toată ziua învață pe alții. Are el asta în cap, că trebuie să învețe pe alții, și basta... nu se lasă. Eu nu pricep de ce vreți 30 voi toți să-l faceți ofițer. I-am spus și lui frate-miu, că el s-a încăpățînat să vă facă să-l băgați în armată.

— Ca să nu moară de foame, măi Luță. Ce înseamnă o leafă de profesor ? E băiat sărac, că vezi 35 și tu, de-abia o scoatem la căpătii. Ofițerii au mai multe posibilități. Au și ranguri boierești mai mari.

— Nu se face ăsta ofițer, cum nu mă fac eu popă !

40 Luță se duce în casă să-și ia din sufragerie ciubucul. Are la fiecare soră și cumnat cîte un ciubuc al lui. Cînd trece pe lingă nuc, îl pufnește risul,

dar se ține serios, căci Frusinica întrebă cu o și-reată nevinovăție :

5 — Nicolache, spune-ne ce înseamnă *Je vous aime à la folie*. Atîta franțuzească știe și unchiul Luță, cum o știu toate fetele din București... Toți abia se țin serioși și așteaptă, gata să izbucnească în rîs, răspunsul.

— Asta nu te-am învățat eu...

— Da... dar spune-mi ce înseamnă.

10 Răspunsul e îmbufnat și tăios :

— Nu știu...

Marghioala, de obicei mai serioasă, sare acum într-un picior subt nuc și cîntă înveselită : *Je vous aime, je vous adore, ca pe un pui de curcă chior !*

15 Luță a uitat de ciubuc și rîde în barbă, jovial și cu gura mare.

Bălcescu se supără și, sever, le dictează ceva greu :

...Vous aurez

20 Le destin des fleurs si fraîches et si belles...

Comme elles vous plaisent, vous passerez comme elles...

N-au înțeles nimic și toate trei protestează nedumerite :

25 — Nicule, asta trebuie tradusă mai întîii... Nici eu nu știu, declară Tița. „Nici eu“ înseamnă că Tița e convinsă că și Nicu e de părere că ea e cea mai silitoare dintre cele trei.

Bălcescu traduce sever :

30 Veți avea soarta acelor flori proaspete și frumoase...

Plăceți la fel ca ele, ca ele vă veți trece.

Unchiul Luță tresare indignat :

35 — Mă Nicolache, cum poți să spui asemenea măgării fetelor ? Lasă-le naibii cu lecțiile tale. Ce le trebuie lor atîta învățătură ? Lasă-le să zburde puțin. Abia au lăsat păpușile și ca mîine se mărită.

40 — Viața nu e dată omului numai pentru ca să-și satisfacă plăcerile lui proprii. Frumusețea nu scutește de anumite obligații. Avem și datorii în viață...

Datorii față de noi înșine, față de mintea noastră, datorii față de semenii noștri, datorii față de poporul din care am ieșit. N-a bătut cu pumnul în masă Bălcescu spunînd asta, dar ochii lui puțin oblici sunt tăioși.

Unchiul Luță a încremenit cu ciubucul în gură. Acum răsuflă puternic și spune zeflemitor către Zinca, pe care o vede venind cu Paraschiva după ea, care poartă o tavă :

— Ascultă, Zinco, fii-tu ăsta mici nu i-au crescut tulleiele subt nas și nu vorbește decît de datorii și de obligații. Vrea să-ndrepte neapărat lumea el.

— Dacă oamenii mari ca dumneata, unchiule, uită, e nevoie să le amintești acest lucru... Ochii ușor oblici, subt fruntea mult prelungă, sunt mereu încruntați.

— Dăscălește-mă... Sigur... dăscălește-mă... Ce să mă mai mir, Zinco ? Ce să mă mai mir ? Țsta de cînd stîlcea primele cuvinte și încă îmi făcea pipi în brațe, certa și învăța pe cei din jurul lui !

Rîd fetele, rîde biruită de amintire Zinca.

E adevărat că toți ai casei făceau mare haz de încăpăținarea cu care băiețașul negricios și cu căpșorul cam țuguat mormăia și îndrepta mereu covorul al cărui colț, ceilalți, în glumă, îl îndoiau mereu. De cînd văzuse o slujnică împiedicîndu-se de un căluț de lemn rămas pe sală, în drumul celor ce veneau de la bucătărie, și scăpase pe jos o tavă cu ceai, omulețul de trei ani se speriasc atît de rău, încît cînd unchi-său Luță punea dinadins căluțul pe covorul îngust, care ducea spre bucătărie, el îl dădea cu încăpăținare la o parte, bolborosînd cuvinte stîlcite, de ocară. Toți făceau haz nespus de asta.

Zinca se apropie de băiat, înduioșată, cu ochii aproape în lacrimi. Îl mîngîie pe păr, dar el e încă rușinat și supărat de gluma unchiului Luță, pe care o găsește nepotrivită de față cu fetele, care rîd drăcoase. Nu-i place cînd autoritatea lui de om serios și cărturar e bagatelizată astfel.

Mamă-sa caută să-l împace, îi zîmbește dintr-un preaplin de duioșie.

— N-ai să îndrepti tu lumea, băiatul mamei...

Unchiul Luță nu se lasă :

— Lumea nu se poate îndrepta, măi țin găule...

5 Așa a făcut-o Dumnezeu. Așa va rămâne în veci-
vecilor.

Privirea iuncărilor scînteiază de hotărîre. Îl țin-
tește pe unchiul bondoc și jovial drept în ochi.

— Trebuie să se îndrepte...

10 Unchiul Luță, care a scos ciubucul de cireș din
gură, își turtește buzele acum, strîngîndu-le nedu-
merit și disprețuitor.

— Și ai s-o îndrepti tu ?

Răspunsul vine tăios :

15 — Da. Și Bălcescu adăugă : Firește, nu eu singur...
Cu alții care se vor simți, ca și mine, răspunzători
față de poporul român. Nu însă cu oameni ca dum-
neata, care n-au, de dimineață pînă a doua zi, decît
un singur țel... să mănînce bine, să doarmă bine...
20 să bea cafea și să tragă ciubuc cînd se deșteaptă
după masă... Tot ce doresc e să le fie lor bine... și
să fie lăsați în pace, ca să le fie bine... Fără nici un
fel de răspundere față de cele ce se întîmplă în
jurul lor.

25 Unchiul Luță e ros de o indignare întăritată, dar
se stăpînește ca să dea un răspuns usturător. Aș-
teaptă, cu o falsă liniște, să sfîrșească nepotu-său
și apoi suride perfid și privește cu ochii fără gene,
pe jumătate închiși, adresîndu-se însă Zincai, care
se sprijinea cu duioșie de umărul feciorului ei :

30 — Zinco, ia-ți mîna de pe umărul lui, că ăsta
crede cu înfumurare că poartă pe umerii lui soarta
poporului român întreg. Și apoi șoptește parcă acru
și răutăcios : Vai de poporul român dacă a ajuns
să se sprijine pe astfel de umeri...

35 Zinca nu gustă gluma, pentru perfidia cu care ea
atrage luarea-aminte a celor de față asupra faptu-
lui că umerii lui Bălcescu sunt cam înguști. Mai ales
cînd îl văzu pe băiat încrunțat, se hotărî să puie
capăt discuției :

40 — Hei, Luță, fiecare cu răspunderile pe care și
le alege singur... Tu ți-ai ales răspunderea să faci

astă-seară o saramură de burtă de crap, așa cum știi tu... nu cum credem noi, bucătăreșele astea... hai, deci, la cuhnie.

5 Și împinse fata, care purta tava, spre bucătărie. O adusesese, ca să poată gusta Luță sosul, fără să-l scoată dintre cei tineri, dar acum era supărată și-l îndemnă deci să vie după ea.

— Hai, Luță, să ne certăm la bucătărie... pentru burta peștelui... că pretinzi că te pricepi mai abitic
10 ca o muiere.

Bălcescu fu recunoscător maică-sii că-l scăpase de acest palavragiu pofticios, dar fața lui era tot atît de gravă, că abia se mlădie într-un suris. Începu să strîngă supărat foile de pe masă, apoi se răzgîndi și rămase o clipă cu privirea în gol, înainte de a spune ceea ce i se părea că trebuie spus acestor fete cam prea zburdalnice. Tremura tot. Zefle-
15 melile unchiului îl umiliseră, le găsea grosolane, dar îl și întăritaseră și îl scosese puțin din sărite. Vrînd să se stăpînească, așa cum socotea el că trebuie să facă un bărbat, un cărturar adevărat, ajun-
20 gea la o constrîngere și la o luptă interioară care se traduceau prin tremurul mîinilor, al buzelor subțiri și al vocii.

— Ei bine, trebuie să știți și voi, fetele, că frumusețea și gingășia femeiască nu scutește de răspunderea față de neamul tău. Lupta pentru ridicarea
25 poporului nostru din bezna și ticăloșia în care a fost tîrît va fi o luptă foarte grea, va cere sacrificii. Va trebui dusă mai întîi o muncă de ridicare prin învățatură, căci fără lumina cărții nu se poate ieși din
30 întuneric. Trebuie să arătăm acestui popor care a fost trecutul lui de luptă pentru libertate, să vadă și el că poate fi mîndru de ceea ce a fost cîndva
35 și că trebuie să năzuiască să scape din robia turcească, pentru ca să fie iar așa cum a fost în zilele lui mari din trecut. Cum voi, dacă sunteți fete, nu tremurați de durere că cei care stau azi pe tronul
40 lui Mihai Viteazul, al lui Ștefan cel Mare trebuie să intre în genunchi în odaia în care se află sultanul care le dă să-i sărute vîrfurile papucului ca un

semn de bunăvoință și favor? Că aceștia, care-și zic parcă în deridare „domnitori“, „slăviți stăpîni“ ai noștri, tremură de frica oricărui pașă, nu numai de la Silistra dar și de la Rusciuc, de la Vidin ori
5 de la Șiștov? Avem azi trei regimente care nu ar putea rezista unei divizii turcești, dar la Călugăreni a fost înfrîntă o armată otomană de șaiszeci de mii de oameni.

Zinca și unchiul Luță, pe prispa cu parmalic a
10 bucătăriei, nu mai discutau despre saramura de crap și trăgeau cu urechea spre ce se vedea sub nuc, priveau fetele care ascultau încremenite, sorbindu-i cuvintele acestui tînăr dascăl.

— Profesorașul mamei, profesoraș, murmură Zinca, socotind că vorbește în gînd, mîndră de Nicolache al ei.

Înflăcărat, Bălcescu se ridicase, cum făcea cînd vorbea la regiment, apoi se opri brusc, închise ochii o clipă, respiră adînc. Tremuratul mîinilor și al vocii
20 îi trecuse. Se așeză jos și vorbi acum liniștit, cu o voce înduioșată de parcă și-ar fi cerut iertare :

— Cum, voi, fetele, nu trebuie să cunoașteți trecutul poporului nostru? Nu trebuie deci să învățați și să știți și voi carte? Multă, cît puteți de multă.
25 Alte popoare, care n-au avut nenorocul să cadă sub robia turcească, au astăzi școli înalte pentru băieți și fete. Au dus mai departe știința, au dat nume slăvite literaturii și artei, au poeți, pictori și muzicieni cu care se mîndrește omenirea întregă.
30 Acolo, femeile luptă și ele pentru ridicarea neamului lor, nu numai ca mame ignorante, care toarnă copii unul după altul, ca să fie acolo, ci ca adevărate educatoare ale acestor copii, luminate, iubitoare de artă, înțelegînd muzica înaltă, citind și răspîndind
35 marile opere ale literaturii universale. Acolo, femeile sunt uneori și ele artiste, scriitoare, au început chiar să învețe matematici și chimie.

Era atît de pătruns și de înduioșat privindu-le, ele așteptau asupra lui ochii atît de copilăros măriti,
40 riți, că el luă, topit parcă, mîna Sevastei.

— Nu vă supărați că v-am amintit că frumusețea
femeii este trecătoare. Nu mă gîndeam numai că
durează mai puțin de un sfert din viața ei... Dar
gîndiți-vă și la atîtea cîte se pot întîmpla nepre-
văzut. Fata clucerului Grădișteanu era frumoasă ca
5 un înger, și acum are în obraji găuri de vărsat, de
poți să-ți bagi degetul... Știți și voi că nevasta ma-
relui paharnic Ghica e șchioapă de cînd s-au speriat
caii și au răsturnat în goana lor trăsura în șanț...
10 Ați văzut ce frumoasă era nevasta lui beizadea
Mitică, și acum are obrazul plin de pete galbene
și zic toți că miroase urît, fiindcă e bolnavă. Da,
Tița dragă, frumusețea trupului te poate părăsi, dar
frumusețea cărții, a muzicii, a picturii, niciodată.
15 Frumusețea chipului depinde de vreme și chiar de
oameni, frumusețea minții și a inimii depinde de
tine și durează pînă la moarte.

Marghioala, cu fața lungă și osoasă, care era cea
mai urîtă dintre ele, nu păru totuși convinsă și
20 exclamă cu un fel de ciudă :

— Ah ! să fii frumoasă, fie și numai un sfert din
viață ! Mi-aș da toată viața pentru acest sfert... Să
fiu un an măcar frumoasă, urmă ea exaltată. O
lună, ah ! o săptămînă baremi, simt că aș înnebuni
25 de fericire.

Își sprijini apoi coatele pe masă, obrajii în palme
și rămase pe gînduri, într-un fel de contemplație,
cu privrea îndreptată spre Frusinica.

Odată cu pubertatea, fetele încep să fie preocu-
pate de frumusețea feței, la început ele între ele,
30 cele din același pîlc copilăresc, ca un secret, dar
în același timp ca și un ecou al neconținutelor dis-
cuții despre femeile cunoscute ca frumoase, dintre
cei mari. Ele între ele, adolescentele, raportează
35 ceea ce aud, învață deosebirile dintre ele, verifică
mugurii frumuseții viitoare, învață să observe și
amănunțele acestei frumuseți, nu numai impresia
generală pe care ea o produce.

Adesea Tița și Marghioala recunoscuseră între ele
40 ce frumoasă promitea să fie Frusinica, mai ales de
cînd această descendentă a Băl-Ceureștilor, deși

i se spunea încă Gheorghe, pentru apăcăturile ei băiețești, părăsise cercul haimanalelor de pe maidan, al băieților de vîrsta ei și căuta acum tovărășia fetelor și a celor mari.

5 Într-o clipă, toate privirile, chiar și ale celor de pe prispă, se îndreptară asupra Frusinichii, ca un omagiu poruncit de însăși legea frumuseții și nu fără un soi de uimire, căci în clipa asta frumusețea ei apărea și creștea dintr-o dată, sub ochii lor
10 chiar, ca un fel de revelație a feminității. Pricina era că niciodată fata aceasta nu privise pe cineva cu emoția și admirația cu care-l privea pe tînărul lor profesor. Ochii ei mari, în formă de migdală, care de obicei erau de un verde cam tulbure, deveniseră acum suav albaștri, umezi ; fruntea, netedă
15 cu marmora, era acum ușor înnegurată de gânduri, ca zăpada umbrită de trecerea unui nor ; nasul, care cu nările tari părea făcut numai ca să lupte cu guturaiul, se arătă acum dintr-o dată întors
20 într-o frumusețe de giuvaer, cu aripioarele lui, parcă gingaș înfiorate. Obrajii lungi căpătaseră un val de sînge care dezvăluia suavitatea de floare a pielii lor. Gura, pînă acum cu buzele netede, dar parcă pornite spre ocară băiețească, devenise
25 moale și dulce ca un fruct. Ținea ușor capul ei de față de paisprezece ani înclinat pe umărul drept, care îi ieșea rotund dintr-o rochiță de pînză țesută din resturi de borangic, mai mult noduri.

Bălcescu simți el însuși orientarea bruscă a celorlalți și rămase și el o clipă cu privirea oprită
30 asupra fetei. De aceea se simți îndatorat parcă să i se adreseze acum numai ei :

— Ce folos poate trage o femeie frumoasă din frumusețea ei, altul, decît să se poată îngrășa într-o
35 cușcă aurită, sclavă a poftelor și toanelor bărbaților ? Dar aceeași frumusețe pusă în slujba artei capătă un tîlc mai larg, are un rost mai înalt. Atunci ea e pusă în slujba poporului, a culturii, ajută la răspîndirea frumuseții celei veșnice. Uite,
40 încă nu voiam să ți-o spun, Frusinica, într-una din serile cînd ai fost cu noi la teatru, te-a văzut ma-

iorul Voinescu II, cum îi spunem noi, care a fost în Comitetul „Filarmonicii“ și mai e și acum prieten cu actorii. M-a întrebat dacă vrei să faci teatru.

5 — Te-a întrebat dacă vreau să joc teatru? izbucni Frusinica, uimită, copleșită. Doamne, și ce i-ai răspuns ?

Aștepta răspunsul lui, îngrozită.

— Știam cât de mult îți place să privești teatru, dar nu știu dacă ți-ar place să joci.

10 — Ah ! face fata, mușcându-și buzele, dezamăgită.

— Totuși, i-am spus că am să încerc să-ți explic despre ce este vorba și cred că am să te conving. A zis că are să vorbească negreșit cu Aristia și, deîndată ce va afla părerea acestuia, mergi cu el și
15 cu mine, ca acesta să te vadă și să te puie să citești ceva, bineînțeles dacă primești.

O clipă, Frusinica rămase înmărmurită, apoi avu în minte, ca o fulgure de mătase felurit vopsită și cu chipuri omenești pe ea, clipa în care actrițele
20 și actorii de la teatru mulțumesc pentru aplauze, apoi sări sălbatic în jurul mesei, strigînd : „Mă fac artistă, mă fac artistă !“ După un timp se repezi la fete, le sărută pe amîndouă, șovăi o clipă, apoi se lipi de Bălcescu, îi ridica în palme fața spre ea
25 și-și lipi gura caldă și moale de buzele lui. Deși „Gheorghe“ nu mai sărutase niciodată un băiat, tocmai felul molatic al sărutului, care-l făcu să simtă plinătatea buzelor fetii, îl ameți o clipă pe Nicolache, năucindu-l parcă. Așa ceva nu i se mai
30 întîmplase pînă atunci.

Marghioala și Tița începură să bată din palme, vesele, ca la teatru ; văzîndu-l pe Nicu zăpăcit, pe Zinca o pufni rîsul, iar Frusinica nu mai știa să se oprească, nu mai știa de nimeni, sărea frenetic
35 în jurul mesei și cînta improvizînd pentru ea însăși, cu o sinceritate verbală ca la teatru, căci acum nu se mai adresa nimănui : *Je vous aime à la folie, je vous aime à la foile*. Celelalte două se porniră și ele să sară pe iarbă și astfel lecția luă sfîrșit. Pînă
40 la capătul vieții lui, Bălcescu nu avea să mai uite acest sărut, care era întîia clipă a unei descoperiri,

așa cum trebuie să fi fost în scara biologică descoperirea focului.

5 Zinca mai ridea fericită de acest joc al copiilor, așezînd în tavă bucățile de crap pentru marinată, cînd unchiul Luță, care-și pusese peste jacheta albastră, ce nu-l mai ajungea să se încheie pe burtă, un șorț de bucătărie și potrivise sosul de untdelemn și foi de dafin, mîrii între fălcile pline :

10 — Nu e de rîs, Zinco, nu e de rîs. Vrei să-l însori pe Nicu cu fata asta fără nici un căpătii, să moară de foame amîndoi ! ?

 — Ei, și tu, Luță, parcă e vorba de însurătoare ! Jocuri copilărești... Ce vrei ? Au crescut împreună !

15 Luță gustă întii sosul auriu, își lipăi buzele, apoi spuse fără s-o privească pe Zinca :

 — Așa o fi, dar ce ai să faci dacă fetița asta ți-o veni într-o zi cu un mic Nicolache în brațe !

20 Zinca se clătină, de parcă i s-ar fi înfipt un cuțit deasupra inimii. Nici nu se putea gîndi ca Nicu să nu se însoare cu o fată bogată. Pentru asta se trudește ea atît, pentru asta a învățat el atîta carte ? Văzu negru înaintea ochilor. Ah ! a fost oarbă ? Nu, inima ei de mamă iubitoare nu va îngădui niciodată asta.

25 Seara prea caldă de iunie era ca un amurg luminos și prelungit, încît după nouă era încă ziuă afară. Numai ferestrele casei se întunecaseră. Chiva veni din sufragerie cu o lumînare subt bășica de sticlă a felinarului și cu o față de masă. Aveau să mănînce subt nuc.

30

NECAZURILE MARILOR BOIERI

Pe o masă joasă și rotundă, din lemn de abanos, încrustat cu fildes, zac pungi cu bani și aur re-vărsat printre cărțile de joc. Sunt galbeni împărătești, 5 lire turcești și ducați vechi venețieni. O mână păroasă și mare se desface deasupra banilor, ca să-i adune. O altă mână mică, grăsuță, pătrată se așază pe ea, ca s-o împiedice. Peste acestea, se așază alta uscată și spatulată... Tovarășa ei dreapta arată cinci cărți, 10 mari, late, cu figuri de taroc de felul celor de la Pesta. Sunt doi birlici și trei de zece, care îi dau dreptul să adune ca o gheară banii. Boierii joacă de alaltăieri, de pe la șase ceasuri, pe pungi de galbeni, la Alecu Filipescu Vulpe,¹ pe Podul Mogoșoaiei, 15 peste drum de biserica Sf. Nicolae Săracu, zis mai târziu Tabacu. E o partidă care a rămas de pomină și despre care va vorbi peste zece-cincisprezece ani pamfletul scris în franțuzește de un anonim, în care sunt portretizați, pe limba lui Voltaire, mai-marii 20 vremii din Principate.

¹ Alexandru (Alecu, Aleco) Filipescu Vulpe, mare logofăt, a devenit mare vistiernic la 10 martie 1821. Numeroase documente atestă rapacitatea logofătului, abuzurile în administrația Bucureștilor (cf. George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1821—1848*, Editura Academiei, 1975) (n. ed.). 25

Lavițe de jur împrejur, late și joase ca niște
sofale, pe care stau așezați boierii cu picioarele
subt ei, în jurul măsuței, care le ajunge în dreptul
genunchilor. Odaia propriu-zis e mare și pătrată,
5 are și două sofale late de cîte un stînjén, în stînga
și în dreapta, așternute cu macaturi roșii de Smirna,
împodobite cu ciucuri venețieni de aur. Perne de
puf, unele pătrate, altele rotunde, suluri la margini
sunt prin toate colțurile. Pe pereții văruiți sunt
10 flinte, șuşanale, pistoale turcești, paloșe. Spre răsărit
e o icoană, îmbrăcată bogat în aur și argint
a sfîntului Gheorghe căruia îi apare în zugrăveală
doar fața; are un mic jgheab de alamă dedesubt, în
care se înfig lumînările aprinse și se adună cele
15 căzute și mucarnițele. O candelă roșie într-un potir
de aur arde zi și noapte. Boierul e tare pravoslavnic.
Drept în fața sacnaciului, arcuit și el ca o strană
de biserică, răspund, cînd intri, ușile de la sălile de
intrare, unde-și lasă musafirii și ai casei dulamele,
20 fermenelele și cizmele de saftian, călcînd numai în
meși legați de ciacșirii roșii, ca să se poată lungi
pe sofale cu mîinile subt cap, ori să stea așezați
turcește, la taifas, cînd nu sunt la joc de cărți ca
azi. Casa e cu două caturi și foarte întinsă, cu odăi
25 multe, pătrate și scunde, mai ales cele care dau
în sala foarte lungă din dos, sală care leagă odaia
cea mare și sacnaciul de odăile de dormit și de
acareturi. E toată văruită cu alb, acoperișul e parte
cu șindrilă, parte cu tablă. După ce urci cele cîteva
30 trepte de piatră, de la intrare, intri într-o sală
lungă, de unde se desfac odăi pe stînga, iar în
dreapta, una singură. Curtea e foarte mare, cu grajduri,
cu chilii pentru robi, cu șopronul fierarului și
al dulgherului, cu cotețele cu orătării. Două puțuri
35 în fund, cu roată și cu găleți legate în fier, împlinesc
nevoile de apă. Jgheaburile de adăpat sunt
legate de ghizduri, dar e mocirlă jos și a fost nevoie
să se aștearnă o lespede de piatră, ca să se poată
scoate apă. Sunt și două sacale în curte, una de
40 adus, dacă e de trebuință, apă din Dîmbovița, alta,
bine ținută, aduce apă bună de la Cișmeaua lui

Mavrogheni, numai pentru boieri. Curtea Filipescu-
lui, plină de vietăți și droaște, căruțe, care grele și fin
risipit, cu băltoace de la puțuri și din fața bucătă-
riilor, cu colțurile ei mocirloase, umbrite de duzi,
5 lilioci, soci, oțetari și călini, dar și cu vreo câțiva
frasini și plopi albi, se întinde de pe Podul Mo-
goșoaiei la stînga, pînă hăt-departe, înspre ulița
Tîrgoviștei.

Cei patru joacă îndirjiți, cu ochii în fundul capu-
lui, cu bărbile motolite, afară de maiorul Lăcus-
teanu care e ras și poartă o mică mustață întoarsă
10 scurt în sus, deasupra obrazilor fălcoși, în care se
pierd ochii mici. Ca să poată stea treji, oamenii au
băut cafele după cafele, și-au băgat capetele în li-
gheanele de argint cu apă rece, aduse de cafegii.
15 Dar marele ban Vulpe, care a trecut de șazeci de
ani, pare dărîmat.

— Hai, mă, duceți-vă acasă, că nu mai pot...

Marele vornic Constantin Cantacuzino,¹ bărbat
20 cam la patruzeci de ani, înalt, cu capul mare, ochios,
cu o barbă amplă, dreaptă, dichisită cu foarfecele
și parfumată chibzuit cu toate parfumurile Persiei,
nu înțelege așa socoteala. Trage supărat din ciubuc.

— Nu se poate, boierule, ai cîștigat o avere...
25 Ești banul Filipescu Vulpe, nu un cioflingar oare-
care, și arată cît de mare lucru e să fii „ban“, dîn-
du-și un bobîrnac în obraz.

Vulpe dă totuși să se scoale adunîndu-și banii.

— Mă, voi sunteți cîini, nu sunteți oameni... Uite,
30 se face ziuă... Sunt două nopți și o zi de cînd ju-
căm... Sunt bolnav, ce mai încolo?... Știți că sunt
surpat...

Băl-Ceaurescu, cu fața de taur negru, cu barba
aspră, scurtă, dar împărțită în două, și nasul lung,

35 ¹ Constantin Cantacuzino (1793—1877), exponent al bo-
ierimii conservatoare, devenit caimacam după căderea gu-
vernului provizoriu din 1848. Ion Ghica în *Aminții din*
pribeția după 1848 (Editura Socec, 1889) îl caracterizează :
„coruptibil și cartofor, lacom de avere și lipsit de integri-
tate“ (n. ed.).

îmbinat cu sprîncenele, îl așează iar, punîndu-i
mîna pe umăr.

— Ne-ai uscat... Nu se poate.

Vulpe se crucește, amărit.

5 — Mă, înțelegeți că trebuie să plec la Bratva...
Mîine tîrnosesc sfînta biserică. Vlădica de la Argeș
e de ieri acolo.

Bate din palme, vine un vâtaf de curte, în strai
arnăuțești găietănate, care se frînge, ploconindu-se.

10 — Ai pus caii la butcă, mă ?

Vâtaful îngăietănat pricepe ce vrea stăpînul.

— Dă ieri, măria-ta, tot înhămăm și deshămăm
caili.

Cantacuzino își parfumează mîinile și barba.

15 — Atunci, foarte bine. Mergem și noi la Bratva.
Jucăm mai departe acolo.

Lui Filipescu i se moaie picioarele de spaimă și
întreabă gîngav :

— Mergeți după mine la Batva ?

20 Marele vornic bate din palme, ca să vie arnăutul.

— Firește, jucăm și acolo, e de părere și Băl-Cea-
urescu.

A apărut un arnăut, și Cantacuzino îi poruncește
scurt, ca la slujbă :

25 — Să vie Luță cu condica jalbelor.

În odaia din dos, tot la Vulpe acasă, odaie mare,
cu o laviță lungă la perete și cu mese joase, așteaptă
în zorii zilei diferiți slujbași. Se vede că de aștep-
tare și oboseală unii au adormit. Vreo trei joacă și
30 ei cărți. Vâtaful de curte intră și strigă :

— Boier Luță, poftește cu condica jalbelor la mă-
ria-sa marele vornic.

Luță sare speriat, caută aiurit condica, care e
lîngă el, și pornește pe din dos, pe sălița lungă,
35 spre sacnacsii. A devenit nu demult șef de masă
la Vornicie.

Boierii se scoală greu de la joc, că le-au înțepe-
nit picioarele. Cantacuzino citește condica, ținută
deschisă de Luță, pune hotărîri în colț pe jalbe, în-
40 muind în călimara pe care sameșul o are în mînă.

„Nu se primește“, „Se amină“. Vede alta, înseamnă
mînios :

„Porcul ăsta de negustor se pedepsește cu două-
zeci și cinci bețe, în tîrg, în ziua mare.“

5 După ce a semnat de cîteva ori, îi spune lui Luță :

— Eu plec la Bratva... Dacă mă cheamă măria-
sa spune-i aghiotantului că am plecat la tîrnosirea
sfintei biserici de la Bratva...

10 Luță a înțeles, se apleacă mult și iese. Cantacu-
zino își înmoaie din nou mîinile în ligheanul de
argint și-și dă pe față, apoi scoate pieptenul de
fildes, încrustat cu briliante, din buzunarul anteri-
ului de mătase lînoasă de Damasc și-și piaptănă
îndelung, fir lîngă fir, barba lungă, care-i acoperă
15 ca o coadă mică de păun pieptul lat.

O ÎNTILNIRE HOTĂRÎTOARE

E o zi caldă de iulie, dar cu o strălucire puțin cam umedă, căci de două săptămîni plouă cu găleata, un ceas, două, în fiecare noapte. Stoica trage
5 de hățuri, pocnește din bici, strigă din rărunchi și pînă la urmă poștalionul, ca o brișcă ușoară, iese din noroiul cleios care-i prinsese roatele. Se saltă peste șanțul năruit și apoi trece de-a lungul lui, pe drumul de iarbă cu făgașul de roți împletit neregulat ca niște lungi opturi. În fundul poștalionului, pe
10 leagănul de perne, e Nicu Bălcescu cu Tița, el în uniformă de iuncăr, ea în rochie albă de vizită, parcă. Deh, la drum te vede lumea și mai ales te văd verișoarele de la Dealu Mare, unde o să mîie
15 o noapte. Cucoana Zinca a trimis încă de săptămîna trecută poștalionul, încărcat cu dulceturi proaspete de cireși amare și de caise crude, cu suluri de borangic, căci la Bălcești sunt adevărate grădini de duzi, albi și negri. Și vreo două butoiașe de țuică
20 veche, să fie și la București. Nicu va sta o lună, poate două, la Bălcești, cît are concediu, ca să se mai întrezeze.

Sevastița, care rămăsese toată iarna și primăvara în mahalaua Visarionului, ca să aibă grije de gospodărie, pentru frații ei Costache, Nicu și Barbu,
25 cel care urmează la școală, căci Maria s-a măritat anul trecut cu Geanoglu, pe cînd mama trebuia să

fie la treabă la moșie, vine de data asta și ea la Bălcești, căci și ceilalți sunt acolo. E fericită și îi place nespus de mult drumul cu trăsura. Altfel, e fericită și fiindcă la toamnă se va lo-
5 godi cu un tânăr ofițer din regimentul care va lua garnizoana la București, prieten și coleg al lui Nicu, cu un an, doi mai în vîrstă. Medelnicerul Nedelescu, vecin cu ei de moșie, i-a cerut duminică, după slujba de la biserică, la minăstire, serdăresei mina fetii
10 pentru fiu-său Oprea Nedelescu. E acum o fată frumoșică de șaptesprezece ani, cu ochii negri și vii ca ai fratelui ei, cu mijloc subțire și destul de crescută, dar nu înaltă. Gura îi e puțin prea severă, ca a Bălceștilor, dar altfel toată ființa ei ride, căci
15 tot ceea ce se întîmplă la vîrsta asta este un prilej de rîs. Nicu, nici el nu e înalt și i se pare, cu mustăcioara lui neagră, cu buzele drepte și cu mersul iute, un fel de bărbățel puțin cam caraghios, care se supără cînd ea îi spune că mustăcioara îi e pusă.
20 Caii sunt toți patru voinici și au trapul mare. Trec repede prin satele fără ulițe și fără curți, printre bordeie, urmînd făgașurile de roți și iar ies în cîmp, ținînd drumul cum pot, cum îl țin minte din trecut, căci, în anii aceștia, un drum mare de
25 țară chiar e doar o direcție greu de ținut cînd se mai întîmplă să dai și de vreo presupusă răscruce. Altfel, e o bucurie a ochiului, căci jocul acesta al ploilor mari, noaptea, și al căldurilor arzătoare, toropitoare, ziua, a dus la un rod îmbelșugat cum nu
30 s-a pomenit de mult. Lanurile aurii de grîu, tălăzuite de adierea vîntului, ori tarlalele de porumb cu foi puternice de un verde tare, de pe acum cît omul călare, bucură ochiul ca și lungile șiruri de floarea-soarelui, înaltă cît pomii, cu tipsiile lor galbene, întoarse spre soare. Și mai e și năvala nemai-
35 pomenită, pe jos, de flori mărunte și buruieni. Lanurile par pătate de sînge, atît e de mare numărul macilor ; pe margine și pe răzoare le răspund adevărate covoare galbene de păpădie înflorită și susai.
40 Un gorun negru și singuratic pe lîngă care trec, cu trunchiul înalt și puternic, dar strîmb, urcat pe un

dîmbuleț, e năpădit la poale de ventricele cu spicuri
albăstriei, iar printre opturile lungi de făgașe întărite,
cicoarea, iasomia și umbreluțele galbene de ciubo-
țica-cucului luptă îndrăznețe cu pelinul, cu urzica,
5 cu știrul și cu ciulinii violeți. Otrăvitor în gingășia lui
gălbuie, aliorul, simțind că-i trece vremea, vine
pînă subț roțile carelor... În zare, dincolo de lanuri,
pădurile mari de stejari, arini și paltini taie în felii,
cu verdele lor aproape negru, bogăția de aur și
10 smarald a holdelor.

Poștalionul se apropie încet de dealurile care de
departe, în zarea albastră, seamănă cu norii. Cu
coada ochiului, Sevastița îl tot cercetează pe Nicu.
Nu e în apele lui. Rămîne pe gînduri și uneori se
15 strîmbă de parcă ar vorbi singur. Cu instinctul ei
de femeiușcă știe cît suferă, dar a trebuit să asculte
cele spuse de maică-sa, oricît de greu îi vine.

Chiar o doua zi — era miercuri — după ce îi
spusese Frusinichii despre planul lui Voinescu II,
20 Nicu îi și trimisese acesteia un bilet de la cazarmă
în care o vestește că maiorul a vorbit cu Aristia și
că acesta îi așteaptă vineri după masă, într-o cancelarie
a sălii de la Slătineanu. Era o odaie mare cu
trei mese de lucru, una în dreapta, alta în stînga, față
25 cu ea, iar a treia între acestea cu spatele spre pe-
rete.

La una dintre mese, un tînăr scria de zor și nu se
întrerupse nici cînd intrară cei trei. Aristia,¹ în-

30 ¹ Constantin (Costache) Aristia (1800—1880), actor, scri-
tor și traducător remarcat de domnița Ralu, care l-a tri-
mis la Paris să studieze jocul celebrului actor Joseph
François Talma. În 1821 a luptat la Drăgășani ca „ma-
vfor“ în armata lui Al. Ipsilanti. După eșuarea mișcării
eteriste pleacă în Austria, Italia, iar în 1824 urmează stu-
diele Academiei ioniene din Corfu. Revenit în țară, C. Aris-
35 tia a fost profesor de greacă și franceză la Colegiul
Sf. Sava (1830—1831), apoi deține catedra de declamație
a Societății Filarmonice, numărîndu-se printre membrii
fondatori. A participat la Revoluția din 1848 din Țara
Românească. În 1851 se reîntoarce în țară, continuă acti-
40 vitatea de traducător (*Iliada*) și publică diverse povestiri
cu pronunțat caracter moralizator (*Repezitatea vieții, Pe-
tre și Cristina* etc.) (n. ed.).

tr-un jilț mare, dar destul de vechi, citea o piesă franțuzească și se ridică parcă absent, zîmbind celor trei. Vorbi cordial cu cei doi bărbați, abia aruncînd o privire fetei care tremura de teamă și nu știa pe ce lume se află. Prin asta, el avea aerul să spuie că evenimentul de seamă era că el e vizitat de acești doi inși, că se gîndise la ei și nu uitase că trebuie să se întîlnească cu ei, dar că de fată și, la urma urmei, de rostul acestei întîlniri nu-și mai amintea... În realitate, ochiul lui ager măsurase din clipa intrării pe ușa fata, din cap pînă în picioare, și rămăsese înmărmurit de frumusețea ei atît de tînără. Actor desăvîrșit, juca acum comedia indifeerenței, ca să-și ușureze sarcina de examinator, hotărît să admită fata, oricît ar fi citit ea de prost. Îi pofti pe toți trei să șadă, vorbiră apoi îndelung despre vara care se vestește bogată în rod, despre intrigile care duseseră la desființarea „Filarmoniceii“ și despre ultimele spectacole date de o trupă de operă italiană. Pe fereastra deschisă, care da într-o curte interioară, venea ceva din larma Podului Mogoșoaiei și mai ales huruiala asurzitoare a șinelor de fier ale trăsurilor pe caldarîm. La urmă, se hotărî să examineze și fata, așa, cam într-o doară, arătînd, cu un surîs de cunoscător blazat, că nu crede că o va putea primi la cursul său. În cei cinci ani cît condusesese secția de teatru a „Filarmoniceii“, Aristia dovedise, dealtfel, o seriozitate greu de atribuit unui fost actor, care la nevoie tot mai urcă pe scenă, dar care, cu fizicul lui „aristocratic“, își arăta preferințele pentru rolul de conducător. Eroul eterist, acum om ca de patruzeci și ceva de ani, era primit în cea mai bună societate și nu avea în chipul lui de palicar blazat, cu ochii mari, nas puternic și gura hotărîtă, nimic din figura tradițională a actorului boem și famelic.

Îi dădu fetei să citească *Sburătorul* lui Eliade. Inima lui Bălcescu bătea să-i spargă pieptul... În schimb, fata nu avea aerul să ia în serios cititul, simțise că alte motive vor decide soarta ei. Poate că era și o tehnică șireată de a bagateliza un examen pe

care știa că ea nu putea să-l ia. Citi destul de prost. Aristia își netezi mustața tunsă, cu un deget, de jos în sus, rămase un timp pe gânduri și apoi ciocăni, cu degetele, în masă. Deși de douăzeci și mai
5 bine de ani traducea, citea și juca uneori teatrul, avea totuși trac de câte ori ținea să producă impresie cu orice preț, și acum dorea să le dea o lecție de citit. E adevărat că a declamat cu o căldură plină de fervoare versurile înaripate și arzătoare ale acestui
10 tulbure *Sburător*. Cei de față fură sincer uimiți, copietorul de roluri se întrerupse și ascultă și el. Sfirși teatral, adică rămânând afectat, pe gânduri, așteptînd parcă să se stingă ecoul din el.

Înainte de plecare, fata, sprintenă și năvalnică în
15 tinerețea ei inconștientă, îi spuse că știe să și cînte. O întrebă, tot absent, ce a pregătit și se îndreptă spre o pianină așezată în colțul opus ferestrii, gata s-o acompanieze. Dar ea nu știa decît cîteva cîntece de lume ale lui Anton Pann, care circulau atunci, nescrise și purtate de lăutari. Totuși, urmărind cîntecul, Aristia improvază un acompaniament ușor, cît
20 era necesar. Fata avea o voce de cristal, mică, dar de o înflorită gingășie. În clipa asta, el hotărî că ea va fi steaua trupei de comedie cu cîntece, care prelungea ființa „Filarmoniceii“. Totuși, figura lui de
25 palicar, cu mustață tunsă, nu exprimă nici aprobare, nici dezaprobare. Cei trei, dezamăgiți, își ziseră că încercarea n-a izbutit și Voinescu II se ridică să plece. În pragul ușii, Aristia le spuse, mai mult ca
30 o propoziție secundară, în timp ce-și potrivea cravata lată de mătase neagră :

— În toamnă, *mademoiselle* Ceaurescu, veți începe să lucrați la cursul meu. Vă rog să luați volumele
35 aceste de poezii — și scoase dintr-un raft vreo patru volume — să le citiți și să însemnați pe ele, cu creion roșu, versurile care vă plac...

Frusinica și Bălcescu au străbătut culoarul întunecat al sălii de teatru, ca într-un decor de vis. Voinescu II, înalt și puțin cam naiv, spuse nedumerit :
40

— Eu credeam că nici vorbă nu va fi să faceți teatru, domnișoară. Părea că nu vă place deloc.

Ea zîmbi. La paisprezece ani era mai puțin naivă decît maiorul cel voinic.

5 Cu ce bucurie se gîndea Bălcescu că vor petrece cu toții vacanța la Bălcești. Cu toții... adică el, fetele, Barbu, Frusinica...

Fata însăși, în odaia întunecoasă, lipită pe jos cu lut, culcată ziua întreagă pe patul de scinduri, răzbită de căldura arzătoare pînă o apucau durerile de cap, se gîndea mistuită de nerăbdare.

10 Știa că în fiecare an mergea la Bălcești cîte o lună, ca să se întremeze, că e cam slăbuță, zicea Zinca, în realitate ca s-o mai ia de lingă mama ei bolnavă. După moartea acesteia, acum cinci ani, rămînea la Bălcești luni întregi.

Acum, își zicea că va rămîne pînă în toamnă, și tot așa se gîndea și Nicu. Dar da data asta, Zinca gîndea altfel. Deocamdată, făcu tot ce putu ca să-i amîne plecarea, să nu meargă odată cu cei doi. De aceea era frămîntat și îngîndurat Nicu.

20 La Dealu Mare se vor opri, ca să mîie noaptea la niște prieteni și rude, zapciul fiind un văr al tatălui lor. Dar mai au încă pînă acolo, căci trebuie să treacă gîrla. Se bucură copilărește de acest drum de vară. Mai ales se bucura de obicei Nicu, fiindcă i se pare că judecă mai ușor, că se adîncește mai bine în gînduri, în legănatul trăsुरii. Altădată... Acum îi lipsește ceva.

30 Se aud de departe strigăte și, după cotitură, cînd drumul iese din porumb, văd niște oameni care se îndeamnă la ridicatul poverii cu umărul. Vizitiul se întoarce, amărît, către ei.

— Conașule, am ajuns la Vadu Rău și înaintea noastră e un rădvan înfundat pã care nu-l pot scoate din noroi... Rămînem acilea. Nu merg mai departe, să nu mă înfund și io.

35 Arată satul lingă rîpa unui rîu, în drum spre Pitești. Malul dinspre miazănoapte, dincolo, se pierde scăzut în prundiș, în zăvoaie de salcie și apoi într-o luncă de tufe și de arini, pe care cade acum toată

puterea soarelui lui cuptor. Șuvoiul apei lovește în
partea astălaltă, în malul înalt, care s-a rupt cu
timpul și se rupe mereu. Acum gîrla e iute, tulbure,
și revărsată, cu firele ei toate crescute laolaltă, în-
5 tr-o singură matcă, lată, pămîntie și cu spinări de
șuvoaie.

Tot în partea astălaltă, dar la stînga în fund,
departe, dincolo de lanurile de un verde-gălbui, e o
pădure neagră și, pînă la ea, risipite unele bordeie ale
10 satului. Sat mai mult de șes, pe moșie boierească,
la fel cu acelea pe care le zugrăvea cu vreo cinci-
sprezece ani înainte și marele logofăt Dinicu Golescu,
în scrierile sale : „...Intrînd cinevaș într-acele locuri,
unde se numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici
15 casă, nici gard împrejurul casii, nici car, nici bou,
nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu sămă-
năturile omului pentru hrana familiei, și în scurt,
nimică ; ci numai niște odăi în pămînt, ce le zic
bordeie, unde intrînd cinevaș, nu are a vedea alt
20 decît o gaură numai în pămînt, încît poate încăpea
cu nevasta și cu copiii împrejurul vetrii, și un coș
de nuiele scos afară din fața pămîntului și lipit cu
balegă. Și după sobă, încă o altă gaură, prin care
trebuie el să scape fugînd, cum va simți că au venit
25 cinevaș la ușă-i ; căci știe că nu poate fi alt decît
un trimis spre împlinire de bani.“

Cînd carul fu încărcat pentru a patra oară, ca
30 să iasă la drum, căci făcuseră aria de treierat în
sat, Vasile Peștefript își trimisese copiii mai mari,
care-l ajutaseră, un băiat, Ștefan, care mergea pe
șaptesprezece ani, și o fată, Sia, care împlinise de
curînd cincisprezece ani, să plece singuri acasă...
35 Spuse că vine și el mai tîrziu.

— Spune-i mă-tii că viu și io mai tîrziu, că mai
am treabă. Am dă vorbit cu neica Șoricaie.

Eftimie Șoricaie, la o zvirlitură de băț mai de-
parte, își strîngea și el sîrguitor grîul, deși era după
40 chindie, cu ai lui. Oamenii zoreau, fiindcă se aștep-
tau ca și în noaptea asta să plouă, cum ploua cu

găleata în fiecare noapte, deși ziua soarele dogorea de aproape două săptămîni... Vedeau cu groază că li se mucegăiește grîul pe cîmp... Pînă acum nu
5 putuseră munci pe lanurile lor ziua, căci nu sfinșiseră de secerat, de strîns, de treierat, de dus sacii plini la schelă la Turnu, cu grîul boieresc... Ba încă fuseseră siliți, deși ardea inima în ei, să facă și șirele de paie... Acum luptau deznădăjduiți să scape cît se putea scăpa...

10 Vasile ocoli prin marginea satului ăl nou, făcut întreg din bordeie, în locul bordeielor dărîmate din josul satului vechi... Erau aci acum aproape o sută de fumuri căci tot aci se mutaseră și toți însurății de la *Regulamentul Organic* încoace... Pămîntul din
15 jos de satul vechi era mult mai gras decît cel de la vad, iar boirdeiele erau prea risipite, cu „bărăgane“ între ele, pretindea boierul, pe care nu se puteau face ogoare... Acum, de cînd cu noua orînduială, pămîntul era foarte căutat și moșiile își
20 împătriseră prețul și proprietarul nu putea să mai îngăduie atîta risipă.

În rariștea de deasupra girlei, dincolo de limba de pădure, era un tei rotat, cu iarba de subt el
25 deasă ca o pajîște... Vasile scrișni din dinți, mînios. Sultana nu era subt tei. Îi era teamă că nici azi nu va veni, căci începuse să aibă toane afurisite, de nu se mai putea înțelege cu ea... De vreo cincisprezece ani de cînd se tot certau și se tot împăcau,
30 ea trăise — vorba femeilor care o urau crîncen — aproape cu tot satul... Vasile era acum om în toată firea, că se apropia de patruzeci de ani, însurat, avea trei copii, și Safta, bălană încă, sta să nască din nou, azi, mîine, dar el nu se putea desprinde
35 de teleleica asta de Nica, de parcă îl vrăjise. Avea și ea aproape treizeci și șase de ani și tot nu se potolea... Pînă după Paște, anul ăsta, fusese ibovnica lui Codan al lui Predoiu, flăcău tomnatec, care nu se însura din pricina ei... Cînd a văzut că ea nu
40 vrea să se mărite cu el, s-a infuriat și în trei săp-

tămîni s-a însurat... Ea, deocamdată, s-a luat din nou cu Vasile...

5 Abia peste cităva vreme o văzu ieșind din lăstărișul înalt, că era aproape tufăriș, cîntînd încet, cu sprîncenele ridicate, cu mîinile împreunate la ceafă...
10 Toată era plină și mustoasă ca un ciorchine negru și doldora, îndesat bob lîngă bob. Cu mijlocul strîns în bete, tot fără burtă și acum, se legăna în mers pe șoldurile late... Îi ieși înaintea scrișnind din dinți și o strînse în brațe cu dușmănie, dar o simți vînjoasă ca un flăcău.

15 Se zbuciuma parcă ar fi vrut să scape : îi alunecă totuși opinca pe iarbă, căci de dinainte de nunta cu Ichim nu mai umbla niciodată în picioarele goale, și se lăsă moale în brațele bărbatului. Știa să-și lase trupul moale și greu cînd era îmbrățișată.

20 Și culcată sta cu mîinile subt căpătii... El îi privea ochii verzi ca apa lacului, subt sprîncenele negre, groase.

— Tu, Nico, spune, cîți ai iubit în sat ?

— Ce-ți pasă ție... ? Ce-i al tău e pus deoparte...

Ridea arătînd dinții mulți între buzele carnoase.

25 — Mă femeie, nu ți-e milă dă mine ? Nu vezi cum mă părpălesc ca pă jărătic... ?

— Hei, măre Vasile, da' ție ți-a fost milă dă Maria dă s-a spînzurat dă craca nucului, cînd te-ai luat tu cu Safta ?

— Fă, tu să știi că io te omor...

30 Ea îi citi mînia și patima în ochii mari, căprui.

— N-ai fi tu atît dă prost, să vrei să umbli cu butucul dă picioare la ocna părăsită, în loc să-ți vezi dă copii, și să stai cu mine cînd și cînd pă iarbă subț teiul ăsta.

35 — Îmi las nevasta și copiii. Hai să ne luăm.

— Ba, asta să-ți iasă din cap, Vasile... că io dă măritat nu mă mai mărit... Omul meu nu mai e pă lumea asta.

40 El se frămînta mereu, simțînd că îi scapă din mîna ca o șerpoaică.

— Ascultă, tu, spune cu câți din sat te-ai ținut pînă pădurea asta... Cu toți ?

Ea nu răspundea... Își juca numai ochii verzi într-ai lui...

5 — Hei, dacă ți-aș putea face un plod, că nevestimi i-am făcut patru... te-ai ține tu dacă mine... dar vezi că nu prinzi... Arde sămînța în tine. Și deodată se îndîrji să afle. Ascultă, tu, cu câți te-ai tăvălit pînă iarba asta ? Cu toți din sat ?

10 — Nu cu toți... Numai cu câți am vrut.

Se făcuse din ce în ce mai nerușinată și mai slobodă la gură... De la o vreme nu-i mai plăceau decît flăcăii mai tineri decît ea. Era tare sfruntată.

15 Femeile din sat, de pildă, se dădeau cuviincios la o parte din calea bărbaților, cînd se întîlneau în drum, dar ea îi înfrunta pe toți... Nici la biserică nu sta între femei...

Nu-i vorbă că ele ar fi sfișiat-o... Într-o zi i-au cerut lui popa Gheorghe să n-o mai lase în biserică. De lăsat, a lăsat-o popa, dar a oprit-o într-o zi, după liturghie :

20

— Ia stai, tu, muiere, că am o vorbă cu tine.

Ea a rămas și l-a așteptat cu capul într-o parte.

25 De cînd se uscaseră ca o scîndură și înălbiseră ca o oaie, popa Gheorghe se făcuse foarte aspru.

— Ascultă, tu, muiere. N-ai da gînd să te mai potolești ? Că uite ai trecut da vîrsta tineretii... Ai să mergi în focul gheenii cu atîtea păcate...

30 Ea îi spusese, lăsînd capul în jos, mironosiță cam coaptă :

— Păi am crezut că dragostea-i da la Dumnezeu, părinte.

— O fi dragostea da la Dumnezeu, dar nerușinarea e da la tine. Să știi că dacă nu te pocăiești, sfînta grijanie și sfintele Paști nu le mai capeți da la mine.

35

— Apăi, părinte, una spui și alta faci... N-ai cetit dumneata în biserică dăspre una tare iubeață, Maria Măgdălina ?

40

A lăsat-o în plata Domnului ; ce era să-i facă ?

Se scorniseră fel de fel de vorbe pe seama ei...
Că umblă cu vrăji, ca să strice casele oamenilor, că
miroase a busuioc de zăpăcește bărbații.

5 Intr-o zi la horă au încolțit-o bine muierile, că le
scosese din sărite când o vedeau atît de năvălită între
bărbați și flăcăi la joc, cînd ea nici măcar nu
juca bine.

— Mai toarnă apă, fă muiere, peste dracii ăia dîn
tine, i-a strigat Rița lui Drăgan, și toată lumea s-a
10 uitat la ele.

Sultana s-a întors pe jumătate spre ea. Rița era
încă slabă, căci zăcuse un an și mai bine după naș-
terea copilului din urmă. Apoi a măsurat-o din cap
pînă în picioare, a văzut-o așa mică și slabă și a
15 privit-o cu milă. Ridicînd din umeri, s-a întors către
celelalte :

— Nu vă fie frică, fă, că nu le-o iau toată. Rămîne
și pentru voi. Eu nu culeg dăcît ici, colo ce-mi place
și trec mai departe.

20 — Dă ți-ar face unul dintre ei un copil, i-a spus
Rița. Să vezi și tu ce-i aia. Poate că te-ai mai po-
toli dracului.

— Nu prinde asta copil, clătină din cap Maria
lui Ion. Nu știi că poteca bătătorită nu prinde rod ?

25 Maria lui Ion era amărită că vedea că și Simion
al ei, cu cașul la gură încă, da tîrcoale acestei
femei afurisite.

Sultana se făcu deodată pămîntie la față, se apro-
pie de lavița pe care sta Maria, acum albă toată și
30 uscată, că îmbătrînise înainte de vreme, îi luă mîna
cu un fel de spaimă.

— Ascultă, lele Mărie, dumneata nu vorbi așa,
că mă doare. Dumneata nu ești cum sunt cutrele
astea care-și fac dă cap pă ascuns. Dumneata ești
35 o sfîntă care n-ai știut dăcît dă casa și dă copiii du-
mitale și n-ai cunoscut alt bărbat dăcît pă bărbatu
dumitale, lîngă care ai îmbătrînit. Să știi că și casa
dumitale e sfîntă pentru mine și io mai mult nu-ți
spun. Da' asta s-o știi.

40 Apoi se întoarse către cobzar, rizînd cu dinți
mulți, dintr-o dată ; îi spuse să cînte un cîntec al

ei. Apoi începu să-i zică, așa, de-a dracului, uitin-
du-se numai la Vasile, care era cu Drăgan, cu bă-
trînul Șoricaie și cu Petre, cu o ulcea de vin pe
5 mai rămăsese în sat decît Restea, care izbutise să-l
domolească printr-o minciună pe Ion, în privința
mortii lui Miai.

Ridicase sprîncenele mari și rîdea cîntînd :

10 Cine aude gura mea
Lasă vinu și nu-l bea
Ș-ascultă la gura mea.
Gura mea dă ce-i făcută ?
Dă vin roșu și dă turtă,
15 Cine-o prinde d-o sărută
Cîtu-i lumea n-o mai uită...

Avu atîta haz că riseră nu numai bărbații, ci și
femeile, și mai cu seamă rise și Safta, care avea
inimă bună. Veni la ea și o pupă.

20 — Dracu să te ia, fă muiere, că ai tu ceva în tine
că înmoi inima omului.

Sultana o privi rîzînd cu prietenie.

— Nu-ți fie frică, fă Safto, că io casa nu ți-o
stric, casa nimănui n-am s-o stric. Asta să știți voi.

25 Și s-a ținut în felul ei de vorbă. S-a ferit de
oameni însurați. S-a ferit cit a putut și de Vasile.

*

30 Dar acum erau iar amindoi în pădure subt tei.
Vasile știa că nu va fi pentru multă vreme. Ea își
dădea seama că, dacă l-ar fi izgonit acum, el ar fi
fost în stare s-o ucidă ori să se omoare. Îl vedea
furios de tot și știa că e mai bine să-l ia cu bini-
șorul. El simțea jocul ăsta al ei și era abătut. O
35 rugă să-i cînte un cîntec, cîntecul lui și al teiului
lor, zicea el cu amărăciune. Puseseră „tei“ în loc
de paltin.

40 Ea-l asculta pe gînduri, rupînd între dinți un fir
de iarbă. Se ridicase în genunchi și privi departe
spre dealuri, unde printre nori grei scăpăta soarele.

Apoi începu, ridicînd sprîncenele cum îi era obiceiul :

5 Teiule cu frunza lată...
 Și cu inima rotată,
 Lasă-mă la umbra ta,
 Pe mine și pe puica...
 Neică, io nu te-oi lăsa,
10 Că mi s-o usca frunza,
 Că v-am mai lăsat o dată,
 V-ați iubit o vară toată,
 Iar toamna cînd ați plecat,
 Toată frunza mi-a picat...

15 El îi strivi amărît gura cărnoasă și o rugă cu ochii
 mari să mai cînte încă un alt cîntec, care-i plăcea
 tot atît de mult. Ea îl privi, ca de departe. Îi plăcea
 bărbatul ăsta voinic, cu fruntea dreaptă și mustața
 plină, tunsă scurt. Îi era milă de ochii lui de cîine
20 căruiia îi e frică să sfișie. Îi cîntă cîntecul cerut, dar
 cu gîndul strein de el.

 Neică, dîn dragostea noastră
 A-nflorit un pom pă coastă,
 A-nflorit și n-a rodit,
25 A gîndit că ne-am sfădit,
 A-nflorit și s-a uscat,
 A gîndit că ne-am lăsat.

30 Era o jale în dragostea lor, căci simțeau amîndoi,
 fiecare în felul lui, că nu se mai poate... Ceea ce
 vrea el nu se mai poate. Se auziră deodată niște
 strigăte... Era băiatul lui Oagea al lui Chivu, care
 păzea vitele mai departe în pădure, într-o poiană,
 și-i văzuse mereu pe acolo.

 — Nea Vasilee, nea Vasilee...

35 Îl văzură ivindu-se speriat la capătul celălalt al
 răiștei. Era un băietan de vreo paisprezece ani,
 subțire, în picioarele goale.

 — Nea Vasile, fugi că umblă dorobanții să
 adune oamenii pentru corvoadă la vad... Fugi.

40 — Unde sunt, mă, în sat? întrebă Vasile neli-
 niștit.

— Nu... acum caută pă aci, pîn pădure... Fugi.

Vasile îi strigă muierei în grabă :

— Vino și miine, Nico...

5 Ea se uită lung după el, cum se lasă la vale
printre lăstari, peste rupturile rîpei.

În cîțiva ani de la înființarea lor în forma asta
cea nouă, polițienească, dorobanții se dovediră o
nouă pacoste pe capul clăcașilor, atît de năpăstuiți
10 prin noua pravilă, care îi înlănțuia și mai mult de
moșie, osîndindu-i la un soi de muncă silnică în
folosul proprietarilor. Aceștia aveau acum puțința
să-i execute fără cruțare, cu carauale de dorobanți
care cutreierau satele, bîgînd spaima pînă și în
15 copii. La arat, la prășit, la seceră, la orice podvadă
oamenii munceau cu dorobanții după ei. Călări,
găietănați, cu sînețe și săbii, dar mai ales cu gîr-
bace în mină, dorobanții nu glumeau. Ei erau o
nouă pacoste și fiindcă alături de birul de treizeci
20 de piaștri de cap de om, unificat acum, erau încă
o sarcină pusă peste sate, alături de cutia milelor
și alături de atîtea angarale. Satele trebuiau să dea
nu numai ostași pentru noua armată a țării, ci și
dorobanți. Cînd satul dădea un dorobanț, trebuia
25 să-l îmbrace, să-i dea lui o sumă de bani și să-i
dea și familiei lui un ajutor. În schimb, aspru po-
runciți, dorobanții uitau cu totul că sunt fii de clă-
cași.

Nu numai muncile și podvezile de pe moșie se
30 executau subt amenințarea dorobanților, ci și îm-
plinirile de bani și toate corvezile stăpînirii și ale
samsarilor stăpînirii. Astfel, de cînd se făcuse satul
nou de bordeie de la Vadu Rău, clăcașii nu mai
aveau pic de liniște. Pe la vad trecea noul drum de
35 țară al menzilului către Pitești în sus. Era un
drum mai bun decît cel vechi pe la Mărunțșu,
numai că aci la vad, cînd ploua mai mult, se îm-
potmoleau butcile, carele și deci și căruțele poștei.
Ca să nu întîrzie serviciul, contraccii poștei, plă-
40 tînd pe mai-marii dorobanților și pe tiștii de la dis-
trict, aveau totdeauna carauale de dorobanți care

scoteau oamenii la corvezi pentru trecutul peste apă al butcilor care încurcau drumul, ca și al căruțelor de poștă. Era o silnicie, căci aci nu era vorba de o prestație pravilnicească în folosul statului, dar otcupul căruțelor de poștă era o afacere de milioane, pe care cei care îl luau, îl asigurau prin întovărășiri cu marii boieri, rude cu noii capi ai departamentelor, rude chiar cu vodă. Așa că și de aci porneau porunci care împilau satele.

10 Acum, cu ploaia asta care ținea de două săptămîni, gîrla se umflase peste șivoaiele ei statornice cît toată albia, căci dacă ziua era soare dogorîtor, noaptea turna cu găleata. Nu se mai putea trece decît cu greu prin vad și toată ziua ceașul cu do-
15 robanții lui adunau oamenii de prin sate și de pe lanuri, băgîndu-i în noroi pînă la brîu, ca să despotmolească rădvanele și căruțele și să le treacă apoi prin apă.

20 Le cam știau și ascunzișurile prin pădure și prin zăvoaie.

Sultana abia ieșise din rariște, pe cărare, că îi și întîlni pe cei trei călări.

— Fă Sultano, urlă ceașul la ea, că o cunoștea, unde a fugit Vasile, că erai cu el ?

25 — Nu știu, dă unde vrei să știu ? Și trecu nepăsătoare.

Ceașul urît și chior o amenință cu gîrbaciul, zborșindu-se la ea :

30 — Hei, nu vrei să spui ? Da' cînd te-oi plesni, ai să spui și laptele pă care l-ai supt.

— Mă urîtule, cum o să spun unde-i Vasile dacă nu eram cu Vasile, că eram cu Codan. Și-i înfrunta mereu îndrăzneată, bucurîndu-se că așa îi mă ține în loc.

35 — Atunci, grijania ta dă muiere, spune încotro a fugit Codan.

— Păi dacă mă înjuri, iacă nu-ți mai spui. Și-l privi disprețitor.

40 De cînd se făcuse atît de mult femeie, știa că în fața ochilor ei și a nepăsării ei se frîng și gîrbacele.

Luase obiceiul să vorbească oricărui bărbat, oricine ar fi fost el, ca de la femeie la bărbat.

— Hai, spune odată și sfirșește...

5 — Dacă mă întrebi fără să te zborșești la mine, îți spun.

— Spune odată, când îți zic.

— Apoi iacă a fugit pă aici, și arată cam înspre răsărit.

10 Cei trei călări își deteră seama că în tufăriș e greu de intrat cu caii și o luară razna spre dreapta.

— Vedeți să nu-l prindeți, mă... le strigă ea coborînd pe potecă.

15 Ceașul o înjură din nou și se afundară toți trei printre stejari. Pe drum, pe poteca nucilor, ea îi întâlni pe ai lui Căciulămare, el cu doi dintre feciorii lui amîndoi însurați și cu copii, care treceau liniștiți spre conac. Cel de al treilea fecior al lui Duță Căciulămare era acum logofăt boieresc. Erau liniștiți, fiindcă unseseră pe ceașul care nu se mai
20 lega de ei niciodată. Duță Căciulămare rămăsese singurul om înstărit în Zăvoiu Dilorului...

25 Chiar lîngă vad, se ridică din pămînt un fel de bordei cu zdrențe puse pe el la uscat și cu o ulcică în parul susținător al căpriorului. În adîncimea tăiată prin care se trece spre vad, vreo șase-șapte țărani aproape goi, uscați de soare și vînturi, acum cu picioarele în noroi pînă la genunchi, se opintesc
30 din greu să scoată un pian cu coadă dintr-un rădvan mare unguresc, împotmolit. Ceașul pocnește din harapnic și strigă mînios și cam năuc :

— Hai, mă, că ne apucă noaptea...

35 Oamenii abia își trag picioarele din noroiul ce le vine pînă la coapse, cînd se apleacă să puie umărul, și care atinge burțile cailor, care nu mai vor să tragă. De trudă zadarnică se smucesc istovîți în lături. Elena Filipescu, proprietara pianului, într-o rochie verzuie, largă și strînsă subt sîni, cu

capelină și „face à main“, aleargă agitată în jurul lui, imploră anapoda :

— Cu grije, oameni buni... Nu așa... Nu așa...
Ridicați-l mai sus.

5 Mitică Flipescu, un bărbat cam de vreo patru-
zeci de ani, puțin palid, în haine apusene, cu re-
dingota cenușie, strânsă pe talie, și pantalonii prinși
cu bentiță subt gheata ascuțită, privește încrun-
10 și lovește iarba cu bastonul cu miner de argint.
Îl doare frivolitatea nevestei lui. Ea vine spre el,
mereu agitată, scuzându-se :

— *Je suis desolée, cheri... Je vois que c'est très
encombrant... Je le regrette... Mais vous savez que
je ne peux me passer de musique deux mois à la
15 campagne.*¹

Mitică Filipescu, tot mai încrunat, cu bărbuța
neagră, tunsă scurt, ridică nervos din umeri.

— *Je vous l'ai bien dit qu'il y aura des compli-
cations. Et voilà...*²

20 Elena se îndreaptă spre oamenii care au izbutit
în cele din urmă să pună clavirul cu coadă pe pă-
mînt uscat.

— *Enfin, ça y est. Merci, mes chers amis.*³ Se tot
învîrtește fericită în jurul pianului salvat.

25 Ceaușul agită harapnicul, își frămîntă buzele îns-
pumate, nasul bonțit, capul pătrat. Ochiul stîng îl
ține mereu aproape închis. Are cizme groase în pi-
cioare, un ilic cu găietane peste cămașă. Pocnește
din harapnic.

30 — Hai, acum săriți jos cu toți, să scoateți și poș-
talionul din noroi.

— Nene Costache, nu scoate sufletul din noi, se
vaită unul dintr-ă săteni, luînd noroiul de pe el cu
palma făcută ca o lopată. E om cam de patruzeci și

35 ¹ Sunt tare mihnită, dragul meu... Îmi dau seama că e
peste mînă... Îmi pare rău... Însă știi că nu mă pot lipsi
de muzică timp de două luni de zile la țară.

² Ți-am spus eu că o să fie cu bucluc. Și poftim.

40 ³ În sfîrșit, s-a terminat. Vă mulțumesc, dragii mei
prietenii.

cinci de ani, tare brăzdat de necazuri și de boală. Nu e decît Ion. Ion sin Fîru, cum l-a însemnat pe vremuri omul Vistieriei.

5 — N-ai inimă dă om ? Nu vezi că iar vine ploaia și trebuie să ne aducem bucatele dă pă cîmp acasă ? Cu ce plătesc biru ? Mi-a luat omu zapciului an, boii. O să-mi ia acum și iapa, strigă spre ceauș Toma, năclăit de noroi, dar dirz, cum de mult nu l-au mai văzut ai lui ; clocotește de furie.

10 — Și ce să facem cu poștalionu împotmolit ? îl bruftuiește amenințător ceaușul.

— D-o săptămînă ne stă grîu secerat pă cîmp. Putrezește subt ploaie. Privirea lui Toma scăpără de mînie.

15 — N-am ce face... Corvoada e corvoadă... Uite, na ! s-a mai împotmolit o brișcă, și arată amărit, pocnind din harapnic, în susul vadului. În poștalionul acum vopsit albastru, cu pînza alburie, care coboară spre vad, era iuncăru Bălcescu și sora lui, care zăriseră speriați rădvanul împotmolit înaintea lor. Tița tresare amețită de pocnetele de bici, de strigăte. Toma Panduru își desface pieptul, rupind cămașa cu mîna dreaptă, pe care o mai are, și se apropie mînios de ceauș.

25 — Omoară-ne atunci, dacă este pă omorite... Căci și așa e vai dă păcatele noastre.

Mitică Filipescu vine liniștit și palid spre ei.

— Oameni buni, de ce nu vreți să dați ascultare ceaușului ?

30 Îndurerăți, țărani înconjoară într-o fierbere deznădăjduită pe boier. Anii aceștia și mai grei din urmă i-au îmbătrînit pe toți. Ion, înmuat de obidă, a pus un genunchi la pămînt.

35 — Măria-ta, îndură-te dă noi... Dă zece zile ne stă grîu secerat pă cîmp și nu-l putem duce acasă la arie.

40 Filipescu îi ceartă potolit, cu privirea în pămînt, ca să nu se vadă că întrebarea lui nu e chiar o ceartă, ci o dorință de a afla încă o dată — și din cele ce vede aci — ceea ce, dealtfel, el știe de mult.

— Nu trebuia să vă apuce ploile lui cuptor cu griul pe cîmp. Uite cum arată iar cerul. Într-adevăr, spre apus se ridică un perete moale de nori negri, amenințatori.

5 — Vai dă noi, a trebuit să secerăm întîi griu boierului, că altfel nu să putea, îl lămurește Toma, pe cînd altul dintre săteni, deșirat, Mitru luj Chibuc, cu opincile desfăcute de noroi, îl întregește.

10 — Să-l ducem la arie și să-l treierăm... tot cu cai noștri. Uitați acolo, aria pă care ne-a ieșit șufletul două săptămîni. Apoi să-l ducem cu carele la Turnu și să-l încărcăm pă ghimie...

15 Și așa, în zdrențe cum e, își arată umerii încovoiați de ridicatul sacilor la schelă. Văzîndu-se ascultați, sătenii se grămădesc, unii vin la un pas de boier.

20 — Dă trei săptămîni muncim acum numai pentru boier, spune într-un clocot de mînie Toma, și în condica lui, logofătu le trece numai ca trei zile dă clacă.

— Cum asta? se arată nedumerit Mitică Filipescu, în timp ce, deoparte, Bălcescu se apropiase cu Tița și ascultau încremenți amîndoi.

25 — Ei, dumneavoastră nu cunoașteți nartu boierilor? La ei truda d-o săptămîină e socotită o zi dă clacă. Cine nu-l cunoaște pă boieru Medelioglu dă la Vadu Rău!?

30 Filipescu, turburat, rămîne puțin pe gînduri. Îl cunoaște de la București numai din auzite pe postelnicul Medelioglu și știe că nici ceilalți boieri nu sunt mai omenoși. Apoi ia pe ceauș deoparte.

— Ceauș, oamenii ăștia au făcut mai multe corvezi decît cere *Regulamentul*, de ce îi aduci tot pe ei la vad?

35 Ceaușul îl pironeste cu ochii lui nelegați între ei, cu un soi de deznădejde de unealtă amărită.

— Boierule, n-am alții... P-ăștia i-am prins, p-ăștia i-am adus...

40 — Cum, au fugit? întrebă uimit, nemaiputîndu-se stăpîni, Bălcescu.

— Fug și lasă totu pă cîmp, cînd aud pă drum vreo droșcă boierească, lămurește ceaușul, clătî-nînd din capul cu căciula cît banița.

5

Chiar acum vine, se apropie, tot pe drumul de țară, o butcă la care sunt inhămați zece cai. Mai are o jumătate de poștă pînă la Vadu Rău. Patru dorobanți călări merg la trap pe de lături. Țăranii care au văzut-o de departe și-o arată cu spaimă.

10

— O droșcă boierească. Să fugim, fraților, că e vai dă noi...

Și se împrăștie cu toții, gonind spre pădure, de rămîn numai copiii și femeile pe lîngă bordeie. În butca mare, acoperită, stau cum pot, ghemuiți, cei patru boieri pe care i-am întîlnit la Vulpe acasă, căci și acum joacă cărți, așa, ca să le treacă timpul. Hurducăielile butcei nu-i stînjenesc parcă, numai din cînd în cînd maiorul Lăcusteanu strigă la surugii :

20

— Mai ocolește glodurile, mă vită, nu dormi pe capră.

Cît văd cu ochii, îi întovărășesc tarlalele de porumb, pe care ploile și căldura din iulie le-au ridicat mai mult decît un stat de om, și căpițele de grîu, mici, așezate ca niște urși culcați pe miriști, dar numai pe locurile boierești sunt acum înălțate șirele înalte de paie de după treierat. Butca trece cu vuiet chiar pe lîngă urcușul de paie al uneia, care crește treptat. Băl-Ceaurescu privește șira de paie și cîntărește rodul care a fost.

30

— S-au făcut bucate anul ăsta la Medelioglu, nu glumă...

Căci pe toată întinderea, cînd nu vezi chiar satele prăpădite, e într-adevăr un belșug, o binecuvîntare de aur mult, venind din acel joc nimerit al ploilor noaptea și al dogoarei de zi, dar care tocmai prin asta lovește în clăcași, în loc să-i ajute, căci ei nu au putut să-și strîngă bucatele de pe cîmp pînă acum și astfel noaptea le scutură ploaia, iar ziua umedă le încinge căldura.

40

Dar să ne întoarcem la Vadu Rău.

— Poștalionul ăsta care a venit în urmă poate întoarce ? întrebă Dumitru Filipescu pe ceauș.

5 — Apăi io zic că da ! E mai ușor, că nici n-a intrat dă tot în noroi, răspunse ceaușul, care are ceva în el dintr-un vătaf de șatră țigănească.

Bălcescu, care privise mai de departe, întrebă așa, într-o doară, căci știe răspunsul :

10 — Ceauș, nu se poate trece ?

Acesta își bate tureatca cizmei cu coada harapnicului.

— Înainte dă trei zile, nu, boierule !

15 Într-adevăr, jos, în ripă, riul umflat de ploii a crescut turbure peste prundiș, pînă în zăvoi, din mal în mal.

Mitică Filipescu nu vede nici el altceva cu puțință și se apropie foarte politicos de Bălcescu.

20 — Domnule iuncăr, vreți să ne întoarcem cu brișca dumneavoastră o jumătate de poștă înapoi, la conacul unui prieten al meu ? Cred că ne va primi bucuros. Cînd vede surprinderea lui Bălcescu, se înfățișează : Eu sunt căminarul Dumitru Filipescu, și întregește, arătînd spre pian, dumneaei este soția mea.

25 La auzul numelui, Bălcescu a tresărit și pe urmă a rămas încremenit. Pe figura lui negricioasă, cu privirea vie de diamant negru a ochilor, a trecut un suris.

30 — Da, se poate, și se prezintă ofițerește. Eu mă numesc Nicolae Bălcescu, și cu mine este sora mea, Sevastița Bălcescu, la care prezentare Sevastița, ca o fată de optsprezece ani ce e, într-o rochie ușoară de vară de organdi alb, căci fetele de optsprezece ani nu țin socoteală de drum, se înclină într-un soi de reverență care e departe de cele protocolare.

Filipescu se întoarce spre ceauș și spre sătenii care așteptau.

40 — Oamenii să întoarcă brișca domnului iuncăr... și apoi pot să plece la rosturile lor...

— Să trăiești, măria-ta, să-ți dea Dumnezeu tot după inima dumitale, strigă Ion al Firului, bucuros, și după el e un murmur de recunoștință al sătenilor care pleacă să-și stringă griul de pe cîmp.

5 Bălcescu, plutind parcă pe altă lume, se apropie tulburat de Filipescu și îi spune cu ochii calzi de admirație :

— Domnule căminar, îmi cer voie să vă spun că vă cunosc prea bine după nume. Știe toată țara că sunteți întiiul român care și-a luat doctoratul în drept la Paris... Și mai știi și altele.

10 Nu știa chiar toată țara, dar cîțiva tineri tot știau despre acest boier de neam, plin de inimă. Elena Filipescu, care se apropie, ia de mîna pe
15 Tița, cu un aer protector și o măsoară din cap pînă în picioare.

— *Mais, vous êtes charmante, mademoiselle... Vous êtes presqu'un enfant...*¹

20 Tița e fericită și încurcată dar nu prea are curajul să vorbească franțuzește, n-a vorbit decît cu Costache și cu verișoarele ei, căci Nicu, deși le învață franțuzește, spune că e maimuțarie să vorbești alte limbi în casă.

— *Je parle très mal français. Je ne peux pas.*²

25 Mitică Filipescu se îndreaptă spre o bătrînă uscată, cu orbitele rotunde, osoase, care pune un petec la o cămașă ferfeniță, în fața bordeiului. Lîngă ea sunt și alți doi copii, golași de tot, cu burțițele umflate și brațele ca niște bețe. E Chiva lui Ristache, mutată de boier cu ai ei la Vadu Rău.

30 — Ascultă, bătrînico, nu ai pe cineva, vreun bărbat, să păzească, o noapte, două, clavirul ăsta ? L-oi cinsti cum se cuvine. Chiva, care s-a uscat îmbătrînind, e însă oricînd gata la vorbă lungă.

35 — Apăi, Marin, fi-miu, nu poate, păcatele mele, că-i bolnav. Zace în bordei. Poate că dacă o veni Ilie dă la arie, că e dus la muncă.

40 ¹ Dar sunteți fermecătoare, domnișoară... Sunteți aproape un copil.

² Eu vorbesc foarte prost franțuzește. Nu pot.

Filipescu întreabă, scotocind cu bastonul iarba crescută pe bordei.

— Marin e tatăl copiilor? De ce e bolnav?

5 Chiva se întrerupe iar din cîrpitul zdrenței, care ar putea fi cămașă, clatină din cap și pe urmă răs-punde găsind totul parcă așa de firesc, că nici nu-și poate închipui că ar putea să fie altfel :

— Păi dacă a fost fugar?... și-și strînge gura pungă, ridicînd din umeri. Da' copiii sunt ai lui Toader, da' Toader s-a înecat la Turnu cînd descărca grîu boierului. Cuprinde aerul cu mîna ca o gheară, moale, explicativ, și spune într-o șoaptă de prisos : S-a rupt malu și a căzut în bulboaca Dunării cu car cu tot, cînd ducea grîu la ghimie. Apoi se uită
15 în gol, tace și oftează.

Bălcescu, care tot timpul plutise ca pe altă lume, turburat de întreruperea aceasta, întreabă nedumerit :

— Cum a fost fugar ?

20 — Păi, a vrut să fugă din sat... Că era în vorbă cu o fată din Găești, și a fost care va să zică fugar, da' acum își scuipe bojocii în bordei...

Povestea lui Marin și a Frusinei, pe care o știe Chiva, este un fapt petrecut de sute și poate de
25 mii de ori în acea vreme, trăit în deosebite variante de către clăcași sau de robii țigani... Din ce spune bătrîna știrbă, dar foarte vioaie și cu ochuri în șirul vorbelor, el vede aievia, în colorile *Sburătorului* lui Eliade și ale întîilor noștri poeți, întîmplarea de la Vadu Rău.

30

*

Seara, subt văpaia moale a lunei, doi îndrăgostiți stau de vorbă. El e culcat cu capul în poala ei.

35 — Dacă ți-e frică dă taică-tu să vii în sat la mine, hai, Frusino, și-om fugi în lume. Să ne pierdem urma...

Fata, cu cap rotund și ochi mari, speriați, ar primi...

40 — Da' să fie dăparte... Marine, să nu ne ajungă nici tăicuțu, nici boieru tău... că-i vai dă noi...

— Nu rămănem în Vadu Rău... nu. Te duc spre munte, pă Argeș în sus, acolo nu ne ajung nici taică-tu nici dorobanții stăpînirii.

★

5 Și iată că pe Argeș în sus, sub cetatea de la Posada, unde Marin s-a dus să se facă tăietor de lemne, apar doi dorobanți călări, cu un logofăt, călare și el. Cînd ajung lîngă ceata de tăietori de lemne, logofătul le face semn.

10 — Veniți după mine, că vi-l arăt io... Și apoi, arătîndu-l în poiană : Uite, ăsta-i fugaru...

Marin a simțit și a vrut să fugă, dar dorobanțul în fuga calului îi aruncă un laț în jurul trupului și-l smucește înapoi.

15 — Ce ? Credeai că scapi ? Ești clăcașul fugit dă pă moșia boierului Medelioglu, nu ? Hai acasă... Și toți își întorc caii, trăgînd omul după ei.

În sat, acasă, Marin este spînzurat cu miinile de un pom și bătut în fața obștii, adunate cu sila. Boierul, mic, uscat, stă în cerdac, pe o laviță, turcește, și privește încrunțat. Logofătul dă lovitură după lovitură, cu gîrbaciul, în omul dezgheocat parcă și-l îndeamnă amarnic să spună :

25 — Zi : „Cine-o face ca mine, ca mine s-o pățească“...

Marin murmură, strîmbîndu-se înjunghiat de durere.

— Cine-o face ca mine... ca mine...

30 — Mai tare... Să spună asta după fiecare lovitură, strigă mînios Medelioglu și-și plimbă privirea de vultur mumificat peste oamenii din sat, ca să vadă de sunt înspăimîntați sau nu.

★

35 Chiva adăugă, sfîrșind povestea atît de la fel cu altele, ca o taină, în șoaptă, dar mai mult din înghinarea povestirii.

40 — Noaptea turnau apă rece pă el, în coșar, ca să înghețe... Că era ger în luna lui ghenar.

Bălcescu, uimit, nu pricepu nimic.

— Eu credeam că dacă plătesc despăgubirea, clăcașii se pot muta de pe o moșie pe alta.

5 Dumitru Filipescu i-a pus frățeste mâna pe umăr, îi suride cu amărăciune, lovește cu bastonul o tufiță de pelin, apoi se întoarce într-un gest hotărît cu fața spre el și-i prinde privirea în ochii lui mari, verzi, cu sprâncene negre.

— Și sclavii la romani se puteau răscumpăra, însă numai în principiu... Încordarea din el s-a înmuiat, clatină din cap și-i spune simplu, cu o amărăciune scăzută, bătîndu-l pe umăr: Un clăcaș n-are cum să se elibereze în fapt. Dar ia privește... și arată surprins spre drumul noroi.

15 A sosit acum la vad și butca boierului Vulpe și a pornit cu îngîmfare pe lîngă poștalion spre apă, dar este limpede că nu va putea trece de rădvanul lui Mitică Filipescu.

20 Cei dinăuntru înțeleg în cele din urmă că trebuie să scoboare. Barba lui Cantacuzino apare în ușa butcii, de unde el privește încrunțat. Nu e altceva de făcut. Vor fi toți patru scoși pe rînd din butcă și purtați pe brațe și pe umeri, ca să nu se umple de noroi, de către sătenii amăriți care nu apucaseră încă să plece.

25 Vulpe, baremi, nici pe brațele lui Ion sin Firu și ale lui Tudose, care-și căutau cu greu sprijin picioarelor în noroi, nu s-a trezit... Gîtul îi e moale, ca la o găină beată, barba i s-a ghemuit pe gură. Dar Cantacuzino și ceilalți, după ce au fost puși cu greu pe uscat, și-au regăsit ifosele boierești și nici nu ascultă pe ceaușul care se văicărea dezvinovățîndu-se, deznădăjduit.

— Boierule, n-am oameni, n-am pã nimeni, pãcatele mele...

35 Cantacuzino, senin și cu un nemaivăzut dispreț, face un semn moale.

— Pînã în două ceasuri butca să fie trecută dîncolo...

— Boierule, nu pot găsi un om măcar...

40 Lăcuseanu se revoltă milităros :

— Mă vită... știi tu cu cine vorbești?... Cu ma-rele vornic Constantin Cantacuzino, directorul De-partamentului Administrativ.

Ceașul, îngrozit, se face una cu pământul.

5 — Aoleo... vai dă copiii mei...

— Pe acest netrebnic să-l legați de roata butcii și să-l țineți acolo în noroi pînă se adună oamenii. Dorobanții să caute locuitori prin ascunzișuri și să-i aducă aici, oricare ar fi ei, continuă moale
10 Cantacuzino.

Lăcusteanu, cu experiență de militar, explică dorobanților :

— Să se puie trunchiuri drepte, de arini, în cruce, ca să faceți o plută... pe urmă oamenii pun
15 butca pe ea și o ridică pe umeri pînă dincolo.

*

Dorobanții aleargă de o oră prin satele vecine spre pădure, și mai găsesc șase-șapte săteni. L-au dibuit printre alții pe Drăgan și pe Șoricaie dintre
20 zăvoieni. De la Vadu Rău l-au adus pe Niță Pre-doiu, om de aproape șizeci de ani. Sunt vreo doi și din Puțu cu Salcia. Drăgan scrișnește din dinți, Ion se scarpină amărît în cap.

— N-am avut noroc, și pace...

25 Toma, fierbînd mereu, lovește cu piciorul într-un popîndac și scuiță mînios.

— Suntem niște viermi ai pământului, și pace. Apoi se întoarce spre ceaș : Ce ne mai ții aici dăgeaba? N-ai să ai oameni cîți îți trebuie nici
30 pînă miine. Dă-ne drumu.

— Să nu mă înveți tu pă mine ce să fac, și-l atinge cu coada girbaciului.

Atunci sare Mutulică cel negricios și îndesat, feciorul lui Toma.

35 — Nemernicule, dai într-un pandur?...

Ceașul îl privește uimit de îndrăzneala lui și rînjește acru.

— Pandur? Ei și... ce-i dac-a fost pandur? E scutit dă corvoadă? Ș-apoi să ții minte că am io
40 și cu tine o vorbă, după ce pleacă boierii aștia.

- Deasupra vadului, pe covoare așternute jos și pe perne, boierii joacă mai departe cărți, iar dorobanții le aduc gustări, vin, cafele. Toți beau vinarul, rachiu cu tărie de caise, din același pahar, și mănincă cu mâinile, altfel cu multă distincție. Vulpe adoarme însă mereu, prăbușit cu picioarele încrucișate sub el. Cantacuzino își gustă încet cartea și așa, peste umăr, strigă la dorobanț :
- 10 — Mă... ciubucele !
Apoi pune jos, anunțind, două sute galbeni. Lăcusteanu aruncă amărît cărțile pe măsuta scundă de abanos cu trei picioare de-o palmă abia.
- Nu...
- 15 Băl-Ceaurescu însă e nervos, crede că are carte, își scutură barba nu prea mare, împărțită în două.
— Mai dați-mi și mie cinci sute... și își plimbă limba peste dinți, căci știe el ce știe.
- 20 Cantacuzino, socotind că nu mai sunt alții în joc, se pregătește să ceară, dar Vulpe, vorbind parcă prin somn și neștiind că au trecut peste el, îl intrerupe :
- Am dat...
- 25 Marele vornic e încântat că mai are astfel un mușteriu păgubaș, în timp ce marele logofăt aruncă scîrbit cărțile și se infurie pe dorobanți.
- Ce fac dobitocii ăia ? Ne mai țin mult aici ?
- 30 Cantacuzino se uită mirat la el, dar e bucuros că a scăpat de unul tare și acum se întoarce sigur de el către Vulpe :
- Ce faci, boierule, dai încă opt sute ?
- Vulpe, ca prin vis, după ce s-a uitat cu ochii împăienjeniți din nou la carte, spune într-un sughiț :
- 35 — Îhi...
- Marele vornic, sigur de el, pune cartea în evantai pe măsută.
- Ei, ai pierdut, și îi rîde în nas, începînd să adune banii.

Dar Vulpe, cu un fel de rigiit, pune și el, moale și tot moțâind, cartea pe masă, carte mult mai mare.

5 — Ihi... care acum înseamnă pe dos decît adineori, adică : ba nu. Și adună cu degetele răsfirate banii...

— Parcă e un făcut, ăsta și cînd doarme cîștigă, izbucnește furios vornicul.

10 Dar iată că trec pe lîngă ei, spre rîpa rîului, Elena Filipescu, atrăgătoare în capelina ei de călătorie, și Tița Bălcescu, în rochia învoaltă de organdi alb.

— Cred că brișca a fost întoarsă, *ma chère*, și vom pleca numaidecît.

15 Cantacuzino le privește lung, își mîngîie barba și face semn dorobanțului, care tocmai aducea un rînd de cafele, să vină după el. Se apropie apoi galant și salută cu un gest de *grand seigneur*.

20 — *Madame, permettez-moi de vous offrir dans ces parages, une tasse de Mocca. À vous et à votre jolie compagne... Mom nom est Constantin Cantacuzène.*¹

„Mocca“ vine pe drumul Vienei, dar înseamnă tot cafea.

25 Elena a rămas locului o clipă, surprinsă... Pe urmă mulțumește, înclinînd ușor din cap. Iar Tița nu pricepe nimic. Cafegiul pornește după ele, cu cafelele pe tăvița de abanos. Ceaurescu salutase și el, dar e mai preocupat acum de joc și-i face semn,
30 să vie, lui Cantacuzino, care, încremenit în loc, privește mereu, încîntat și cunoscător, după femeii.

— Hai, boierule, că e rîndul dumitale să faci cartea.

35 E hotărît acum să cîștige și trage îndîrjit din ciubucul pe care i-l întinde, aplecîndu-se, ciubuciu.

40 ¹ Îngăduiți-mi, doamnă, ca pe acest bărăgan, să vă ofer o ceașcă de cafea. Domniei-voastre și frumoasei dumneavoastră însoțitoare... Numele meu este Constantin Cantacuzino.

Lăcusteanu își răsucește mustăcioara întoarsă în sus și-l lămurește disprețuitor pe Cantacuzino, care s-a așezat și face cartea :

5 — Este nevasta căminarului Mitică Filipescu. Îl văzui și pe el pe aici. Urzește să răstoarne pe vodă Ghica, să facă răspublică.

Dar, spre mirarea lui, marele vornic l-a ascultat cu interes, rămânând pe gânduri.

10 — De unde știi că vrea să ranverseze pe vodă ?
— Am cam mirosit noi ceva...

Vulpe, trezit din somn de această știre, pare și el nespus de interesat.

— Umblă să răstoarne pe vodă ?

15 Dar Lăcusteanu i-o întoarce tăios, cu dispreț pentru „complotiști“ :

— Asta s-o creadă el...

20 Vulpe clipește din ochi, ispitit, îi tremură barba de țap, care era stufoasă pe vremuri, lasă puțin capul pe umărul stîng și întreabă cu glas fonfăit și dulce :

— Și ce e rău, Grigoriță ?

— Umblî acum după scaunul domnesc, nene Alecule ? Îl înțepă acru Ceaurescu, făcînd cărțile.

25 Puțin cam ramolit, puțin cam șiret, dar știind ce vrea, Vulpe nici nu-l privește și mormăie ca pentru el :

30 — Ei, parcă voi nu vă gîndiți toată ziua decît la asta ? Îl arată cu cartea pe Cantacuzino. Uite, Costache ăsta atît așteaptă. Cît despre tine... ei, dar vorba e că nici un boier nu vrea să audă de un Ceurescu domn.

Vel-logofătul își trîntește ișlicul, furios, de pă-mînt și fierbe de mînie.

35 — Nu vor să mă vadă boierii domn ? Ai ? După cîte am făcut eu pentru ei, ca secretar al Comisiei Regulamentului ? ! Ei bine, o să le plătească Dumnezeu după inima lor, că sunt răi și nerecunoscători. Auzi, după atîtea drepturi cu care i-am captușit ? Că i-am scutit de orice bir și de miliție ?
40 Țăranii fac și clacă, plătesc și toate birurile, fac și toate corvezile, și acum merg și la miliție, dacă

n-au bani să puie om în loc. Iar boierii, nimic... Și acum iată-le recunoștința.

— Așa a orînduit Dumnezeu... că dacă Dumnezeu ar fi vrut ca țăranul să nu plătească bir, să nu muncească la corvezi și să nu facă nici clacă... nu-l făcea țăran... încheie Vulpe, înțelept și fonf.

— Kisseleff, reluă fostul secretar al comisiei, nici nu vrea să audă, cînd era vorba de țăran. Spunea că așa robie nu s-a mai pomenit dă pă vremea faraonilor. Dă trei ori mi-a trimis înapoi hîrțiile.

— Ei, asta... Parcă era după el? lipăi din buze Vulpe... Ce? Credea că el n-are stăpîn?! Uite c-a avut...

— Nu mă vor boierii domn, ai? izbucnește din nou acru Băl-Ceaurescu.

— Nu vă supărați, boierilor... Da' e știută vorba veche: „Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor“. Mai bine jucați aici... și maiorul Lăcusteanu pune banii jos. Toți rid de gluma potrivită.

— Ne-o spuseși de la obraz, porcule... îi rinjește prietenos Vulpe... Da' să știi, mă, că tot eu te fac polcovnic.

Pentru ca să devie cîndva polcovnic, se tot viră Lăcusteanu în partidele de cărți boierești, unde numai marea lui iscusință la joc îl face pe el, mult mai sărac, să scape cu fața curată, fără pagubă.

Ciugulindu-și cu gingășie barba, Cantacuzino se întoarce spre el în timp ce joacă, rîciit mereu de ideea de domnie.

— Cheamă-l pe Mitică ăsta, Filipescu, adă-l aici la noi. Mai schimbăm cîte o vorbă.

Dar Lăcusteanu se ridică țațoș, mîndru de uniforma lui de maior, nou făcut.

— E subț demnitatea mea de ofițir să stau de vorbă cu un complotist.

Se privesc toți, mirați de îndrăzneala lui de a da lecție de demnitate marelui vornic, dar nu de tot surprinși, căci îl știu și sanchiu, și milităros.

Ceaurescu își scarpină barba împărțită în două, nedumerit ce carte trebuie să joace și se întoarce către Vulpe:

— Mitică Filipescu ? Nu ți-e rudă, nene Ale-cule ?

5 Vulpe, care parcă adormise iar, se trezește și deslușește, după ce a priceput în sfârșit despre ce este vorba :

— A, despre Mitică Filipescu e vorba ? E o rudă mai așa... și face un gest disprețuitor. Nu vorbim. Să nu-l chemați aici, că e în stare să nu-mi sărute mîna... și-l plesnesc cu ciubucul.

10 Soarele începe să scapete. Verdele pădurilor, tot mai negru, verdele acum albăstriu al lanurilor de porumb, galbenul miriștilor și al șirelor de paie par scăldate într-o lumină tare, aurie... Numai spre miazănoapte dăinuie mereu niște încălecări de nori grei ca niște culmi linoase, negre.

15 — Mă, mult mai stăm aici ?... Ce fac netrebnicii aceia ? Nu aduc oameni ? întrebă Cantacuzino, apelpisit, către oamenii lui.

Sare speriat un dorobanț slugarnic :

20 — Acum, măria-ta.

Dar oamenii sunt greu de găsit. Dorobanții abia pot pătrunde spre ascunzișurile din pădure și tî-răsc după ei doar alți trei inși, nenorociți, găsiți la întîmplare, care calcă de parcă ar fi beți, cu picioa-rele goale și însîngerate prin miriști, mînați de dorobanții călări, cu gîrbaciul.

25 Boierii sunt acum încordați la joc, fiindcă li se pare la fiecare că de data asta are carte. Se isco-desc bănuitori, nervoși. E o „întîlnire“. Fiecare crede că va da o lovitură în această partidă „de pomină“.

Lăcusteanu pune turburat banii pe masă.

— Două sute.

35 Ceaurescu își ciupește nervos barba nelămurită, sare și piper.

— Și mie cinci sute...

Pune crispat două pungi jos.

— Este... mormăi cel de-al treilea, Vulpe.

Și pune și el pungile jos.

40 Cantacuzino cercetează fizionomiile celor trei, bănuitor, apoi, hotărît, pune patru pungi jos.

— Și mie o mie.

Văzînd cum stau lucrurile, Lăcusteanu, care face o adevărată acrobație să joace între oameni atît de bogăți, aruncă jos cărțile, amărit, căci înțelege că toți ceilalți stau mai bine ca el și nu ar putea ține întrecerea smîntită.

— Nu.

Vel-logofătul se gîndește turburat și foarte încruntat. Așteaptă cîteva clipe, mai privește la ceilalți doi, căutînd să le citească în privire și apoi spune cu o voce nesigură :

— Și mie încă o mie cinci sute...

S-a făcut liniște încrîncenată.

Vulpe așteaptă să vadă jos banii ceruți de Ceaurescu, și cînd vede că acesta nu are bani, întrebă fonf, dar batjocoritor :

— Pă ce jucăm, pă fasole ?

Vel-logofătul e foarte încurcat, își întoarce barba de jos în sus, se frămîntă.

— Pun Vasilații-de-Sus pentru patru mii de galbeni.

— Cîte familii de clăcași are ? vrea să știe, bănuitor, Vulpe, trezit acum de-a binelea, dar tot fără dinți.

Ceurescu, încurcat, ocolește întrebarea.

— Are șapte mii de pogoane, pămînt ca pîinea. Banul trage întăritat și jignit din ciubuc..

— Mă Ceurescule, mă, pă mine, vulpe bătrînă, umbli tu să mă prostești ? Ce să fac eu cu pogoanele tale ? Mie îmi trebuie țărani, mă, nu pogoane.

— Are optzeci de familii de robi.

— N-am nevoie de țigani... Nu știu să muncească la cîmp.

— Am între ei șapte scripcari și zece fierari, dă îți pot drege și pistoalele.

— Îți iau țiganii osebit, cinci galbeni de cap, fără muieri.

Vel-logofătul parcă are un cuțit între umeri, e îngrozit că ar putea totuși pierde. Se mai uită la carte, își ciupește mereu din barbă și încearcă :

— Ziceam că...

Vulpe, acum împăciuitor ca viers, dar altfel aprig, își încrețește figura de țap într-un zîmbet.

— Mă, pentru patru mii de galbeni aflu jos Dalota Mare... Dalota Mare, băiatule.

5 Ceurescu trîntește pe măsută indignat, uluit, ciubucul, care cade în iarbă.

— Dalota Mare, cu trei sute de familii de căcași ?

Marele ban se arată sfătos, împăciuitor și darnic.

10 — Ei, hai, dacă pierzi, îți dau eu de la mine opt mii de pogoane pe degeaba, lîngă Slobozia...

Celălalt se frămîntă, neștiind ce să facă.

— Nu-mi trebuie... Ce să fac eu cu bărağanul ăla, cu oamenii sloboziți ?

15 Cantacuzino și Lăcusteanu privesc, interesați acum de joc și ei. Bătrînul așteaptă, dar e neînduplecat, iar celălalt se frămîntă mult, se uită din nou la carte și pe urmă spune cu fălcile aproape încheștate :

20 — Am dat...

Vornicul, care bănuise că va fi o mare incurcătură, aruncă jos cărțile, căci înțelege că trebuie să fie cel mai slab.

25 — Hai să plecăm de aici, că m-am plictisit. Și începe să-și pieptene barba cu pieptenul de fildeș încrustat cu diamante. Se ridică apoi, strigînd :
Unde-s oamenii, mă ?

Vulpe, cînd vede că omul lui a dat, ține să precizeze ca să nu fie ceartă apoi.

30 — Va să zică trei sute de familii ?

— Trei sute de familii... Ce ai ? întrebă celălalt, nerăbdător.

— Uite... și Vulpe îi arată cu o perfidă gingășie cartea.

35 Ceurescu, cînd vede că a pierdut, se ridică scuturat de furie, aruncă jos cărțile și calcă pe ele.

— Hai să plecăm, că locul ăsta e spurcat. De ce nu vine dobitocul ăla de dorobanț cu corvezile ?

40 Un alt dorobanț, parcă cel mai slugarnic, își dă cu părerea :

— Nu să pricep să adune oamenii. E unul și aici în bordei.

— Lasă-l, că ăla e bolnav rău, lămurește alt dorobanț mustăcios.

5 — Ce bolnav ? urlă Ceaurescu, minios. Scoate-l de acolo. Nu-i cunoașteți pe țărani... Sunt niște trînători... Să-l încerce Nae cu gîrbaciul.

Vin dinspre ripă, pe iarba bătătorită, și trec pe lingă bordei, vorbind, Bălcescu și Mitică Filipescu, care păreau prinși într-o discuție temeinică. Auzind de gîrbaci, se privesc unul pe altul, încremeniți. Cantacuzino se întoarce, mîngîindu-și simandicos barba, și întrebă nedumerit :

— Cum îi încerci cu gîrbaciul ?

15 — Am eu un metodicon de a ști cînd un clăcaș e bolnav ori nu. Îi arde vătaful una cu gîrbaciul. Dacă fuge, e sănătos și trebuie deci să meargă la muncă ; dacă nu poate fugi, ei, și aci boierul face cu mîinile moi un gest concesiv, vezi, înseamnă că e bolnav și poate să rămîie în bordei.

Bălcescu tresare, înfiorat. Toată tinerețea lui, toată nesfîrșita lui sete de dreptate se întoarce în milă și revoltă. Nu mai poate judeca și își strînge crîncen pumnii. Toate privirile sunt îndreptate spre bordei, de unde dorobanții scot o umbră de om în zdrențe, alb ca de ceară, scheletic, pe față i se scurge o barbă rară, jilavă. E Marin, care a fugit din sat pentru o fată și acum nu mai e în stare să se ție pe picioare, măcinat de boală.

30 — Nae... adu gîrbaciul... poruncește Ceaurescu, cu voce moale, fără milă și liniștit.

Bălcescu tremură de mînie. Își frînge pumnii, așteaptă înțeleștat. Cantacuzino, după ce bea din paharul adus de o slugă, azvirle cu dispreț o vorbă de milă.

35 — Dă-l dracului, boierule. Nu vezi că e cu un picior în groapă ?

Elena și Tița, care veneau mai în urmă tot dinspre ripă, simțind că se întîmplă ceva, se apropie și ele, întrebătoare. Ceaurescu, plictisit de ceea ce socoate el că sunt farafasticuri, își ciupește mereu barba, disprețuitor.

— Ei... dacă faceți mofturi de astea, cine vreți să ne scoată butca din noroi? Și către dorobanț: Arde-l.

5 Dorobanțul ridică biciul, dar în clipa aceea, Bălcescu dă un strigăt de furie și de răzvrătire.

— Lăsați-l în pace, boierule... Ajunge... Fac eu corvoadă în locul lui, dacă e neapărat nevoie de el...

10 Toți privesc încremeniți. Nu le vine să creadă urechilor. Elena face ochii mari, iar Sevastița tremură, speriată. Dar, de lângă bordei, Lăcusteanu izbucnește violent și autoritar.

— Iată cine răzvrătește țara...

15 — Dacă domnișorul acesta vrea să pună umărul la roată... faceți-i pe plac, și vocea lui Ceaurescu se face acrișoară.

Bălcescu, clocotind, își aruncă centironul și mунdirul de pe el.

20 — Acum, pe loc... Dacă nimeni nu mai cunoaște omenia...

Asta nu poate admite însă Lăcusteanu, care sare speriat, fiindcă el e numai boier de mîna doua și deci e foarte zelos cînd e vorba de drepturile boierești. Se întoarce hotărît spre marele logofăt :

25 — Arhon boierule, nu poate fi îngăduit ca un boier să fie pus la corvoadă. Pravila se opune. Și privește lung, disprețuitor, pe tînărul iuncăr. Un fofirstoc fără minte.

30 Cantacuzino măsoară cu înțeles amenințător pe Mitică Filipescu, care privea și el revoltat, dar, mai matur, se stăpînea și își strîngea tăcut pumnii.

— Nu el e vinovat. Sunt alții care îl îndeamnă...

35 Toate privirile se îndreaptă spre boierul care, cu bărbuța dreaptă, neagră, aproape albăstrie, cu privirea tăioasă, înfruntă liniștit, dar dîrz, privirea marelui vornic. Lăcusteanu s-a aplecat, a cules de pe jos mунdirul și i-l aruncă înapoi lui Bălcescu.

40 — Nu-și dau seama ce vor... Apoi se uită mînios la cei doi și îi amenință cu mîna întoarsă. Eu una vă spun : Băgați-vă mințile în cap... că de nu, la ocnă putrezitiți.

5 Soarele cade roșu, mărit, printre nori, dincolo de dealul care s-a înnegurat ca o umbră, dar e tivit acum cu aur, narîmziu. Razele lui arzătoare încă se întorc de peretele de nori negri, căptușit cu caiere de lînă fumurie, care a crescut mereu mai strălucitoare.

CEI PATRU DIN NEAMUL LUI FIRU

Alde Firu n-au scăpat decît cam cu un ceas înainte de miezul nopții, goniți de ploaie. Înainte însă de a începe să toarne cu găleata, dorobanții aduseseră o altă butcă pentru boieri, care s-au întors astfel din drum, lăsîndu-i și pe ei slobozi să plece la bordeie. Ca vai de ei, ruți de oboseală, cu noroiul curgîndu-le pe izmene, pe picioare, văzînd cum încă se mai scutură snopii lor de grîu risipiți din clăițe și știind bine că nu vor scăpa de mucegai, s-au lăsat spălați pe față de trîmbele ploii care cădea pe ei și și-au adus zdrențele murdare de noroi, cum au putut, aproape goi. S-au oprit totuși lîngă pădure, în margine, la bordeiul lui Toma, care e cam departe de sat, unde vor mînea noaptea. Sunt aci mai aproape de bucatele lor, prăpădite pe cîmp, și vor încerca la noapte, după ce vor dormi un ceas, două, să mai împrăstie grîul iar și să-l întoarcă încă o dată, cu nădejdea că, după ce s-o zvînta azi, nu va mai ploua iar mîine noapte. Măcar să scape paie, oricum. Acum stau în jurul ceaunului afară în fața bordeiului și îmbucă boțuri de mămăligă cu ceapă și ciorbă de ștevie. A stat ploaia și a răsărit luna printre nourii negri, mînați acum tot mai mult spre miazăzi. Cîteva stele ard în cerul umed încă, în aer e o rēveneală caldă și se simte parcă răsufierea puternică a pădurii, a

ierbii și a celor cițiva duzi și corcoduși din jurul
bordeului, căroră le priește de minune soarele
toropitor, ziua, și ploaia potop, noaptea. Au să se
5 facă poate și multe zarzavaturi. Porumbul a trecut
cu mult de un stat de om. Are să dea și el rod îm-
belșugat. Toma a rămas pe gânduri.

— Da, e bine pentru porumb, Ioane, da' vor pu-
trezi știuleții la toamnă pă coceni, căci nu ne va
lăsa Medelioglu să-i ridicăm dăcît după zilele lui
10 dă clacă... Un an bun ca ăsta nu s-a pomenit dă
cînd mă știu io ; cum vezi, însă, an bun, an rău,
pentru noi totuna e... nu ne alegem cu nimic, și,
cu mustața strîmbă de silă, împinge strachina cu
ciorbă de ștevie din care scot toți, cu linguri gre-
15 oaie de lemn.

Tudose, fecioru-său, care pusese ceaunul pe bor-
dei, se întoarce hotărît :

— Io la noapte plec în lume !

— Dă ce, mă băiețaș ? îl întreabă unchiu-său Ion,
20 care e atît de ciupit de vărsat, că i se vede și la
lumina slabă a focului ciuruiala obrazului scofilcit.
Dă ce să pleci, mă ?

Tudose nu e un băiețaș. E drept că nu e înalt,
însă e bine făcut, îndesat, și ridică sacul de cinci
25 mertici cu o mîină pe schela de la Turnu. Mulți își
mai aduc aminte de isprava lui de la București.
Dar are un zîmbet de copil și o mustăcioară neagră
care înșală. Mor fetele după voinicul acesta negri-
cios, și nici văduvele nu-l dușmănesc.

30 — Mi s-a urit cu atîta clacă. Și pă urmă mi-e
teamă dă ce coace Costache Chioru... M-a amenințat
și astăzi... ăsta nu să dă în lături dă la nimic.

Ion, cu fața parcă strîmbă de amărăciune, se în-
toarce spre el, nedumerit :

35 — Și unde ai să fugi, nenorocitul ? Dacă te
prinde ? N-ai văzut ce pățesc cei fugiți ? Vrei să
putrezești dă viu ?

Tudose, căruia îi strălucesc ochii negri la lumina
roșcată a focului, trîntește în silă obielele întinse
40 pe bordei.

— Mi s-a urît... Am să-mi pierd urma în Bucu-
rești... Ori dacă nu, mă spînzur.

5 Toma se uită cu amărăciune la zdrențele puse la
uscat pentru mâine dimineată, care nici nu se vor
zbici măcar. Vor pleca încă la noapte la muncă cu
ce-o fi pe ei, fiindcă stelele sunt tot mai vii pe cerul
umed. Nu-i pare rău că-i pleacă feciorul. Ba dim-
potrivă.

10 — O găsi el unde să să ascundă... Mai bine că
pleacă... Oamenii au început să găsească acum dă
lucru prin fabrici... pă la cărămidării... Sunt dă la
o vreme multe clopotării și tăbăcării mari, cu sute
dă calfe. Îi ascund și jupînii, că au nevoie dă ei.
15 Așa, poate scapă dă clacă, cine știe... Fecioru lui
văru Niță e la o fabrică dă vopsit testemele și bro-
boade de mătase... la Mărcuța, lîngă Dobroești.

— Mă frate, se înfurie Ion. Așa ai fugit și tu în
douăzeci și unu, să faci răzmeriță cu Tudor din
Vladimiri, pă urmă cu Magheru ăla... Peste zece
20 ani te-ai întors făr-o mîna și c-un ochi stricat, da'
dă clacă tot n-ai scăpat...

Toma închide necăjit ochiul care-l cam supără și
joacă în palmă un cărbune luat cu mîna, ca să-și
aprendă țigarea, mai mult iarbă uscată, răsucită de
25 Tudose, pe care o bea în loc de tutun. Țigarea s-a
aprints și scoate scînteii, că hîrtia e proastă, adunată
din gunoiul de la oraș.

— Nu-i nimic, n-am scăpat în douăzeci și unu,
n-am scăpat în douăzeci și opt... O să scăpăm poate
30 la anu. Numai să nu ne lăsăm... Ai văzut tu pă fe-
cioru ăla dă boier care a sărit pentru noi? O să
mai auzim noi dă el... Îi aflai numele dă la suru-
giu. Îl cheamă Nicolache Bălcescu.

Tudose, care intrase în bordei, s-a întors îmbră-
35 cat cu niște hanțe mai acătării, cu cămașa de du-
minică și are opincile pe umăr. Se îndreaptă spre
feciorul lui Ion, un flăcău cam prea înalt și năsos,
ca și tată-său.

— Hai, vere. Simioane, și tu cu mine... Fugi dă
40 Costache... Dar văru Simion, flăcău istet, deși nu

prea stăruitor, căruia îi place și gluma și mai ales îi plac fetele, se codește...

— Și Chiva? În toamnă, dă s-o face porumbu măcar, mă însor. Mă Mutulică, mai gîndește-te și tu...

— Atunci rămii lîngă opreagu Chivei... Eu am plecat...

L-au petrecut toți trei pînă la marginea satului, de unde el a luat-o, furișat, prin tarlalele de porumb, alunecînd cu picioarele goale prin noroaie și băltoace. Cine să umble pe cîmp acum? Ceilalți, întorși, ațipiseră înghemuți în bordei, că afară pe jos eră prea mare umezeală, cînd a venit Costache cu patru dorobanți, toți călări. Au bătut în beșica din fereastră, și, cum oamenii sforăiau de trudă, au bătut și cu picioarele în ușa bordeiului.

— Toma, unde-i Tudose, fii-tu, că am venit să-l luăm la oaste!... Ieșiți afară... hai... Mai repede, nu vă mai codiți atît.

Oamenii au ieșit din bordei, cu somnul stricat și cu ochii cîrpiți, dar cînd au auzit de oaste, au sărit în sus.

— Nu e acasă... Du-te și-l caută.

Costache întoarce capul furios spre Toma, care se simte toropit de mulțumire că fiu-său a avut gîndul bun să fugă chiar în noaptea asta.

— A fugit? Bine. Atunci îl iau pă Simion, că și el are anii...

Simion a încercat să fugă, dar n-a făcut cîțiva pași, că l-a și ajuns arcanul dorobanțului, cuprinzîndu-l ca un șarpe... Maria, mamă-sa, care știa că ei vor dormi la bordeiul lui Toma, tocmai venea să aducă niște mălai de acasă, și aleargă acum după cel prins, zguduită de plîns.

— Băiatu mării, băiat...

Și Firu se proptește de bordei, înjunghiat, încocîrjat.

— Mi-a luat fecioru șapte ani la oaste... De-acum putem să-i facem și pomenile.

LA CONACUL LUI RALETU

Conacul este vechi, cam dărăpănat, făcut din adausuri succesive la o veche casă mai modestă. Drept înnoire, tatăl medelnicerului, care fusese
5 atașat pe lângă un comandament rusesc și făcuse câteva drumuri de serviciu pînă la Harkov, ridicase o fațadă albă cu coloane mari, simple, vâruite, iar între coloane, un fel de terasă adăpostită, pe care, la mese cu scaune de nuiete împletite, se juca vara
10 cărți, așa cum văzuse el la nobilii din Ucraina. Jucau domnii, fie ei europenizați, fie tombatere, amestecați cu cucoanele, jocuri mai mult ca să treacă vremea, dar seara tîrziu, mai ales cînd erau musafiri mai mulți, se juca și serios de tot. Ceea
15 ce complicase acum lucrurile, sau poate le simplificase, era faptul că tot aici veniseră, pe lângă Mitică Filipescu, Bălcescu și Tița, și cei patru, adică marele vornic Cantacuzino, banul Alecu Filipescu Vulpe, maiorul Lăcusteanu și marele logofăt Băl-
20 Ceurescu. Firește, fără să știe un grup de altul. Boierii se așezaseră din nou la cărți. Postelnicul Medelioglu, proprietarul moșiei de la Vadu Rău, era și el musafir căci aflase de venirea lor și îi plăcea să joace cărți. Era așteptat cu plăcere, fiindcă aducea
25 cu el și un tacîm de lăutari, alcătuit din țigani lui robi și după îndrumările lui, taraf cunoscut și prețuit chiar în București, unde cînta iarna, cu invo-

iala lui, și numai cînd era el de față, la prieteni. Medelioglu, slab, uscat, cu fața arămie și osoasă, cu o mustață neagră ca o lipitoare, lungă, întoarsă spre bărbie, trecea drept un mare cărturar. Citea
5 elinește, latinește, franțuzește și italienește. La moșie avea o odaie întreagă cu pereții acoperiți cu rafturi de cărți. La jocurile de noroc juca foarte cumpătat, plăcîndu-i mai mult felul combinațiilor decît ciștigul, fiindcă știa bine că după ciștig la
10 cărți vine și pagubă. Era, dealtfel, tăcut și nespus de ursuz... Niciodată nu vorbea despre nevasta ori despre copiii lui, ca și cum aceștia n-ar fi fost, deși avea două fete și un băiat în jur de paisprezece ani.

15 Ca să nu se întîlnească toată ziua nas în nas cu astfel de oameni, Mitică Filipescu fu bucuros să hoinărească printr-o pădure vecină pînă la ora mesei. Era întovărășit de Nicu Bălcescu și aveau amîndoi îndelungi discuții. Tînărul iuncăr, zguduit
20 de întîmplarea de la Vadu Rău, era fericit acum că-l întîlnise pe acest bărbat pe care-l admira încă dinainte de a-l cunoaște de-aproape. Află cu Mitică Filipescu dorește ca și el ridicarea poporului românesc din bezna în care-l scufundase vitregia
25 cîrmuirilor. La început îl lăsase să vorbească mai mult pe tînărul iuncăr, care era foarte măgulit să-și arate în fața unui asemenea om părerile lui nutrite din îndelungatele lui lecturi. Așezat pe un trunchi de stejar de înălțimea unui scaun, cămi-
30 narul, acum om ca la patruzeci de ani, era un bărbat de statură aproape mijlocie și cam slab, dar avea un soi de prestață fizică, care-i venea și din pricină că hainele croite la Paris îl îmbrăcau de minune. Purta o jachetă strînsă pe corp, care se
35 încheia frumos în față și alerga, fără poale, înapoi, ca aripile de rîndunică, cu o jiletcă verzuie, brodată, dar foarte sobră, peste care trecea lanțul de aur al ceasornicului, de la un buzunar la altul; pantalonii înguști, de culoarea nisipului, erau bine
40 întinși de bentița care trecea pe subt talpa pantofilor subțiri. Privirea lui trecea totdeauna dincolo

de cel cu care vorbea, căci avea subt sprincenele tari și negre doi ochi mari, verzi ca pruna, într-un obraz de culoarea griului copt. Acum purta o barbă neagră, cam aspră, în formă de colier, care izbea prin culoarea ei aproape albastruie, ca pana corbului, opusă mult cu pielița aurie a frunții și a obrazilor. Mustața îi era tunsă scurt, peste o gură cam mare, cu buzele prea dure. Își juca degetele pe bastonul de abanos, cu măciuca de argint, ca pe clapele unui flaut și asculta pe tînărul iuncăr care vorbea însuflețit, știind în picioare, rupînd cu mîna frunzele lăstarilor de stejar.

— Numai prin înălțarea culturală, spunea Bălcescu, neamul nostru va fi din nou ceea ce a fost...
15 Trebuie să răspîndim cultura în straturi cît mai largi, trebuie să ne creăm o falangă de oameni învățați, de artiști mari, de scriitori care să deschidă mintea tuturor românilor... Să le insuffle dorința de a se ridica, în pas cu celelalte popoare...

20 Mitică Filipescu își mîngîia acum bărbia cu două ușoare proeminente gemene, de subt care începea colierul cel negru al bărbii tunse scurt, îngîndurat mereu, apoi surise.

— Credeți, domnule Bălcescu, atît de mult în
25 eficacitatea culturii ?

— Numai prin lumină se ridică noroadale, spuse convins iuncărul.

— Și în cît timp socotiți că vom putea forma
falangele cărturărești necesare ? În ce mod vom
30 înființa școlile de care avem nevoie ? Cum vom face ca să aibă cît mai mulți români acces la aceste altare menite să răspîndească lumina ?... întrebă căminarul cu o îndoială altfel binevoitoare și-și privi degetele, căci Bălcescu îi vorbea privindu-l
35 drept în ochi și nu ar fi vrut să vadă în privirea lui vreo urmă de ironie.

— Desigur că asta va cere timp... Foarte mult timp... Va trebui să muncim toți cu mult zel, să ne facem datoria ceas cu ceas... Vor trece probabil
40 cîteva generații pînă cînd să creăm acel *foyer* de cultură la care să se încălzească toată nația, con-

veni Bălcescu, înclinînd capul pe umărul stîng.

— Îngăduiți-mi, îi spuse căminarul, cu o afectare oarecum parlamentară, să nu fiu de această părere.

5 Bălcescu îl privi surprins, aproape înmărmurit.

— Nu sunteți de această părere ?

— Nu... Eu socot că problema înaintării culturale este ea însăși o problemă politică... Numai printr-o acțiune politică se pot realiza acele instituții înalte la care vă gîndiți... Pentru ca să putem
10 crea asemenea instituții, va trebui să luptăm cu cei care au interese ca actuala stare de lucruri să dăinuie, cu oamenii care văd în învățătură un dușman al lor și al statului — așa cum îl doresc ei.
15 Numai împrumutînd un mare număr de instituții liberale, numai înfrîngînd de la început, dintr-o dată, despotismul, printr-o acțiune îndrăzneată și energică, vom crea condițiile unei culturi înfloritoare, adică numai odată cu redresamentul politic
20 al nației.

— Dacă înțeleg bine, domnule căminar, atunci vă gîndiți la...

Ochii verzi, subț sprîncenele tari și negre, ai căminarului, scînteiau ca răsfrînți din soarele de iulie. Din pricina pielii feței nu se vedea cînd devine palid.
25

— Da... mă gîndesc la ceea ce te gîndești și dumneata acum...

Bălcescu șopti înfiorat :

30 — La o revoluție... ?

Căminarul nu răspunse, ci rămase cu privirea întoarsă înspre bolta umbroasă a stejarului vecin. Bălcescu tăcu și el, îndelung.

— Și credeți că este cu putință o revoluție azi, la noi ?
35

Căminarul se ridică și din toată ființa lui se desprindea un fel de îndîrjire hotărîtă.

— Da...

Porniră, cu pași rari, măsurați parcă, prin dumbrava cu stejari groși, răriți, și cu butuci de buturugi încă nescoase, năpădiți de lăstari.
40

După cîtva timp, Bălcescu reluă, mistuit de o frămîntare lăuntrică :

— Nu credeți că și asta cere timp ?...

5 — Nu... În orice caz, nu e alt mijloc decît o revoluție, tocmai pentru a cîștiga timp.

Se opriseră din nou în loc și căminarul puse mîna pe umărul tînărului său prieten.

10 — E necesar un număr de oameni hotărîți, care în cea mai scurtă vreme, căci asemenea fapte sunt greu de păstrat îndelungă vreme tainice, să alcătuiască un program de reforme, cuprinzător și limpede, care să răspundă nevoilor țării întregi. Vin de la Paris și știu că perioada marilor revoluții nu s-a sfîrșit... De îndată ce am avea un program,

15 i-am sili pe conducătorii de azi ai țării să-l primească. Țara va îmbrățișa cu recunoștință reformele anunțate. Abia după asta, *le facteur* învățatură va intra în joc, dezvoltînd posibilitățile latente ale nației... Altfel, încercările culturale vor rămîne

20 **simple veleități...** care vor crea cîteva personalități culturale fără legătură cu poporul, și atîta tot. De o parte pretenții de știință avansată, de alta mulțimeu ceu mare orbecăind în întuneric. Asta nu e sănătos.

25 Erau în dumbravă de aproape trei ceasuri.

Tălângile vacilor care pășteau prin împrejurimi se apropiaseră de ei și le aduseră aminte că e tîrziu. Soarele era sus, țîșnind puternic dintre turnuri cenușii de nouri. Era vremea mesei.

30 Bălcescu se bucură cînd văzu că, fiind mulți mușafiri la prînz, era nevoie să se întindă o masă prin două odăi, după ce se scosese ușa dintre ele. Cu toată fațada de coloane adăugită, încăperile vechilor case erau mici și mai erau și încărcate de tot felul de mobile, cu deosebire de sofale și dulapuri

35 de haine. De acolo, de unde fuseseră puși ei, Bălcescu și soru-sa, două nepoate ale gazdei cam de aceeași vîrstă, un fiu al gazdei, lung și cu nasul coroiat, care nu se mai despărțea de fete, deși era

40 aceeași masă lungită în două odăi, tineretul nu prea vedea pe marii boieri din capul celălalt și se bucu-

rară foarte cînd căminarul Mitică Filipescu, lăsîndu-și soția la locul de cinste, spuse că el mîncă bucuros între cei tineri. Luă astfel loc în capul
5 de tînărul iuncăr, pe care-l vedea atît de simțitor față de durerile obștești și atît de dornic de a îndrepta nenorocita stare de lucruri.

După obiceiul timpului, se adusese la masă mîncare în neștire, mai bine de cincisprezece feluri...
10 Se bău un vin negru, prost lucrat, care avea un gust de tanin. Minunat fu însă taraful de lăutari al lui Medelioglu, alcătuit dintr-un muscalagiu, un țambalagiu și trei vioriști. Muscalagiul avea o voce bărbătească, ușoară, care se mlădia iscusit după
15 întortochelile dulci ale cîntecelor de inimă albastre... Cînd, după vreo trei ceasuri, cei tineri plecară de la masă, ca să joace crochet pe o pajiște, în grădină, se închiseră ușile și marii boieri cerură pe rînd muscalagiului să cînte acum fără perdea...
20 Acesta avea un meșteșug afurisit să întregească măscările pe care le cînta din gură cu un fel de încheieri din nai, aproape onomatopoice în șuiărătura lor nerușinată.

Cei doi luară din nou drumul spre pădure, acum
25 înspre partea unui rîu mic, după ce săriră pîrleazul din fund.

Cărturar prin vocația lui, iubitor pătimaș al oricărui fel de manifestare culturală, Bălcescu era dezamăgit oarecum de această întîietate pe care o dădea Mitică Filipescu politicului. El își spunea că
30 dacă a fost un progres în lume pînă azi, acesta e datorit culturii, nu politiciii. Filipescu își aprinsese o nouă țigară de foi, subțire și lungă, și-l asculta cu gravitate. Înțelegea că Bălcescu este un om pe
35 care nu-l va convinge niciodată, dacă nu va avea răbdare să discute problema sub toate aspectele ei. Vedea că are în fața lui un adolescent romantic, care, dezgustat de umilințele prezentului, se înflăcăra pentru faptele de vitejie ale poporului
40 român în trecut și care, fără să prea știe cum ar fi putut s-o facă, dorea să le învie și să le repete în

viitor. Încrederea în atotputernicia culturii, prin ea însăși, i se părea firească la un proaspăt absolvent al Colegiului Sf. Sava, deși el era de altă părere.

— Vă dați seama că tot progresul, cât e, s-a realizat la noi prin cîteva mari cărturari? întrebă, tulburat, Bălcescu. Datorăm nespus aceluia mare erudit, stolnicul Constantin Cantacuzino, fratele său, arhitectul, spătarul Mihail Cantacuzino, care, înainte de cearta cu nepotul său, Brâncoveanu, i-a dat acestuia gustul și îndemnul pentru atîtea monumente de mare frumusețe, de pildă palatul de la Mogoșoaia, construind el însuși de-a dreptul spitalul și biserica Colței, dînd cheag de frumusețe pentru minăstirea Văcărești și biserica Stavropoleos de mai tîrziu. Se vorbește, mai ales, despre minăstirea Horezului ca despre un lucru minunat.

Mitică Filipescu mărturisi că și el crede că spătarul arhitect a fost un artist în adevăratul înțeles al cuvîntului.

— Ar trebui să vezi, domnule Bălcescu, și frumosa bisericuță pe care a clădit-o pe malul lacului Fundenilor¹, la marginea Bucureștilor... Dar nu uita că progresul adevărat e continuu... două-trei personalități izolate nu dovedesc mare lucru... De atunci, de mai bine de o sută douăzeci de ani încoace, arhitectura noastră, pentru că vorbim de ea, a decăzut cu totul.

Bălcescu ar fi vrut să mai arate ce factori de regenerare culturală au fost Enăchiță Văcărescu și fiii lui, acum nepotul lui, Iancu Văcărescu, dar îi fu teamă că Filipescu îi va răspunde iar că e vorba de o familie izolată. Se gîndi că ar fi mult mai potrivit exemplul unei alte familii mari boierești, de la care se poate spune, gîndea el, că a început cultura modernă a poporului român.

— Nu puteți tăgădui, totuși, domnule căminar, că, de pildă, Goleștii, scriind, au urmărit nu nu-

¹ Marele spătar Mihail Cantacuzino, după minăstirea Sinaia (1690—1695), a fost și ctitorul bisericii Fundenii Doamnei (1609), monument de o frumusețe cu totul originală, datorată decorației fațadelor în stil oriental (n. ed.).

mai să-și treacă posterității numele, ci că și-au dat seama de însemnătatea și de rostul învățaturii pentru popor, că au căutat să creeze școli și instituții care dăinuiesc și azi, în sfârșit, că aproape tot ce
5 avem azi, mult, puțin, îl datorăm într-un fel acestor mari boieri progresiști.

Mitică Filipescu ar fi vrut să-l întrerupă, precizînd că termenul potrivit ar fi mai curînd „puținul“, dar îl vedea făcînd eforturile cam școlărească de a-și aduna ideile, oarecum zdruncinate de discuție, și-și spuse că e mai bine să nu-l turbure. Căutînd cu oarecare greutate fraza în vorbirea familiară, mai ales că avea și un mic cusur în pronunțarea lui s, Bălcescu devenea cald și răspicat atunci
10 cînd se inflăcăra.

— Dinicu Golescu, după cum știți, spuse el mai departe, nu numai că a scris acea înțeleaptă și inimoasă carte despre călătoriile lui în Europa, despre trista rămînere în urmă a nației românești, cum și
15 alte lucrări pe care sigur că le cunoașteți, dar a și dat îndemn la întemeierea acelei societăți secrete de la Brașov în 1821... A durat la Golești școala pentru învățatul limbilor străine, latinește, grecește, italie-
20 nește, alături de limba română. Întors din pribegie, el a cumpărat casele de pe Podul Mogoșoaiei, unde a făcut un adevărat club literar, progresist. Acolo, în 1827, a înființat împreună cu Eliade Rădulescu Societatea literară, al cărei program era să facă
25 colegii românești, ziare românești, tipografie românească, un teatru național românesc. El n-a mai trăit să ducă la bun sfârșit acest frumos program, dar Societatea Filarmonică, în 1833, era oarecum
30 tot Societatea literară din 1827, numai că în locul marelui vornic de la Golești, mort, era acum alături de Eliade un alt boier, colonelul Ion Cîmpineanu. Pe urmă, fratele lui Dinicu, Iordache Golescu, nu
35 numai că a scris o gramatică a limbii românești și a adunat o bogată culegere de proverbe și zicale românești, că a plănuțit, după cum se știe, publicarea unui *Dicționar românesc*, a unui dicționar greco-român,
40 dar a sprijinit cu hotărîre progresul cultu-

ral în jurul său, cînd era aproape singur în felul
lui în Țara Românească... a dat bani și sprijin gre-
cului Dionisie Fotino, pe care l-a ascuns de furia
lui Caragea, timp de patru ani, ca acesta să scrie,
5 fie și în grecește, acea istorie a Daciei în trei vo-
lume, care, tot cu sprijinul lui, s-a tipărit la Viena...
Tot înfruntînd pe domnitorii greci, Iordache Go-
lescu ajută pe Gheorghe Lazăr, pe care-l adusese
în țară Bărcăneasca, să-și țină cursul de inginerie
10 și filozofie în românește, în chiliile de la Sf. Sava.

Bălcescu sfîrși cam iritat puțin de sărăcia aces-
tui rezumat improvizat... Era iritat de cîte ori nu
putea să spuie — din cauza locului nepotrivit, de
pildă, ori din alte pricini — tot ceea ce ar fi vrut
15 să spuie. Își zisese că nu e cuviincios să-și arate
acum erudiția, că Mitică Filipescu nici nu dorea
poate să știe mai mult din truda lui de istoric în-
cepător, dar nici nu putu să nu-și dea seama acum,
la urmă, că spusese totul întocmai ca o lecție de
20 școală... I se părea totuși că are dreptate, că mîn-
tulrea de toate relele nu putea veni decît de la
lumina cărții.

Treceau acum, pe drumul din pădure, patru care
încărcate cu lemne, însoțite de vreo douăzeci de
25 săteni, în cămăși murdare, zdrențuite, cu topoarele
pe umăr, care le dădură bună ziua.

— De unde veniți, oameni buni? îi întrebă Mi-
tică Filipescu, care, de cîte ori putea, se deda unor
adevărate anchete.

30 — Am tăiat la pădure lemne pentru boier... pă
deal, în sus dă Leordeni, pentru la iarnă, răspuse
un bărbat înalt, chel, dar cu plete la ceafă în jos,
ca mai toți sătenii, pînă la înrolarea în armată, mai
tîrziu mult, care avea să le puie foarfecele în chică
35 și să-i obicinuiască astfel.

După ce trecură carele, Mitică Filipescu surîse
amar.

— E și aceasta o tălmăcire necinstită a *Regula-*
mentului Organic... Ca să-și cruțe pădurea, boierul
40 nostru, care slujește la masă cincisprezece feluri de
bucate, trimete clăcașii să-i aducă lemnele pentru

iarnă tocmai la două zile depărtare cu carul cu boi și tocmai în toiul secerișului... Dar să ne întoarcem la cele ce spuneaai dumneata... Nu ți se pare că pre-
5 țiești prea mult rolul marii boierimi în progresul
nostru cultural și că, mai ales, prețuiești prea mult
însuși acest modest progres? Vorbeai, pe drept
cuvînt, de stolnicul Constantin Cantacuzino și de
10 arhitectul spătar Mihail Cantacuzino... Dar ce era
în Europa în timpul lor, în timpul lui Brâncoveanu?
Ludovic al XIV-lea construia Versailles-ul, prinții
germani umpleau imperiul de monumente, Petru cel
15 Mare construia Petersburgul. Noi îi aveam pe
Văcărești după ce Franța avusese pe Racine, pe
Corneille, pe La Fontaine. În filozofie, în știință
au fost Descartes, Leibniz, Newton. Asta numai
ca să pomenesc de cîteva nume. Vrei să ne mărginim
20 la cei doi mari boieri progresiști, la frații Dinicu
și Iordache Goleșcu?... Ei bine, care e progresul
realizat în urma acțiunii lor atît de însuflețite?...
Care e starea culturală a poporului român în acest
an 1840? N-avem nici o universitate pe întreg
pămîntul românesc... Avem numai două licee,
25 Colegiile de la Sf. Sava și cel de la Craiova, și
ce vor fi la Iași... Cîte școli începătoare, la orașe,
căci de sate nu vorbesc, avem în fiecare județ?
Cîți români știu carte? Cîți medici români sunt?
N-avem nici un teatru național, ci numai cîteva
30 săli de dant, în care se joacă uneori și teatru.
Știința românească nu există nici măcar în
domeniul istoriei. N-avem un manual de istorie
națională... Literatura românească? Cîteva poezii
de Eliade Rădulescu, două-trei de Cârlova, o duzină
de Grigore Alexandrescu... Încă vreo cîteva de
35 Cezar Bolliac... Poate că îi uit pe unii, dar nu
sunt eu de vină... Piese de teatru românești? Nici
una... N-am izbutit nici măcar să reprezentăm
școlărește altă piesă de valoare decît *Mahomed*
de Voltaire și *Zgîrcitul* de Molière.

40 Mitică Filipescu pusese mîinile pe piept și aștepta
răspunsul.

Bălcescu era foarte tulburat de această enunțare. Ca să nu i se observe încurcătura, prinsese o ramură de stejar și o răsucea, fără s-o privească.

5 — Trebuie să ținem socoteala că suntem un popor mic... că suntem de puțin timp în arena culturală a Europei... domnule căminar.

— Tînărul meu prieten, asemenea vorbe nu fac decît să ne adoarmă și să ne menție în starea de semisălbăticie în care ne găsim... Suntem un popor
10 mare, un popor de aproape șapte milioane de oameni. În ceea ce privește timpul, douăzeci de ani, de cînd și-au început activitatea acești boieri reformiști, e mult, e foarte mult față de puținul care s-a realizat. Douăzeci de ani înseamnă durată suficientă unei domnii rodnice... În genere, două decenii, în timpul străbătut de un popor, înseamnă foarte mult, căci de cinci ori două decenii fac un
15 veac, iar cultura elenică a înflorit toată în decurs de mai puțin de două veacuri... Acum două mii de ani, grecii antichității nu erau nici trei milioane. În timp ce cultura a mers la unele popoare cu telegari care mănîncă foc, la noi a mers, cît a mers, cu carul cu boi. Adevărul e că toate popoarele sunt egale, dar cu cît trece mai mult timpul, cu
20 atît ne despărțim mai mult de cei cu care ar trebui să fim egali, căci deopotrivă suntem în ceea ce privește însușirile cerute de cultură. Dacă unele popoare au rămas în urmă, este că au îndurat un climat ucigător din pricina vitregiilor politice. O
25 cultură superioară nu se creează fără sprijinul unei politici juste, căci într-un climat vitreg, geniile nu rodesc... Să nu-mi citezi Renașterea, pentru că și acolo e valabil ceea ce spun eu, explicația e însă ceva mai complicată... Pentru mine rămîne de nezdruncinat faptul că numai o politică sănătoasă creează condițiunile unei adevărate culturi, care
30 nu poate fi numai a unei pretinse elite, ci trebuie să cuprindă viața nației în întregimea ei.

— Și ce numiți dumneavoastră o politică sănătoasă, domnule căminar ?
40

Bălcescu dăduse drumul crengii de care se sprijinea și care își reluă poziția, foșnind puternic.

— În nici un caz o politică pe cale de reforme treptate... Timpul nu îngăduie să așteptăm să se coacă roadele activității boierilor progresiști... Ar trebui atunci să așteptăm o sută de ani... să îmbătrânim ca nație încă în forma adolescenței.

Vocea lui Mitică Filipescu se făcuse aproape aspră, și surîsul său atât de prietenos dispăruse, lăsînd să se vadă conturul prea hotărît al gurii mari. Obrajii îi păreau acum de o duritate de aramă.

— Atunci? întrebă șovăitor Bălcescu, înțelegînd unde vrea să ajungă bărbatul din fața sa. Atunci nu ne rămîne decît să alegem calea revoluției?

15 Așteptă tulburat răspunsul pe care-l știa, dar era curios să afle cum îl va formula încă o dată căminarul.

— Numai revoluțiile, spuse Mitică Filipescu, te fac să revii pe linia progresului, și mai ales revoluțiile sunt singurul mijloc prin care popoarele pot înfrînge timpul, îl pot supune și folosi cu adevărat.

Nu mai vorbiră nimic. Soarele se cobora tot mai mult peste dealurile cu verdele aproape negru, spre asfințit. Era o lumină mai roșiatică și mai puțin arzătoare. Albastrul cerului era mai șters, mai puțin umed. Pentru întâia dată după două săptămîni se părea că nu va mai ploua. Se îndreptau spre conac. Înainte de a ieși din pădure, Bălcescu se opri brusc.

— Domnule căminar, mai sunt și alții de părerea dumneavoastră?

Fraza era simplă, dar tonul ei pe muchie îi sublinia tîlcul care era: Domnule căminar, mai sunt și alții intrați în complotul pe care-l pregătiți? Întrebă, însă, așa de simplu în cuvinte, pentru ca să-i dea puțința lui Mitică Filipescu să se prefacă, dacă vrea, că n-a înțeles, în cazul cînd n-ar avea încredere în el și să poată răspunde deci alături.

Într-adevăr, căminarul șovăi o clipă, însă în toată ființa acestui tînăr cărturar era atîta sinceritate, atîta onestitate și atîta dragoste de popor, încît își luă răspunderea gravă a mărturisirii.

— De aceeași părere sunt și prietenii mei, profesorii Eftimie Murgu, Vaillant, apoi Marin Serghiescu, Telegescu și alții...

5 Bălcescu tresări înfiorat. Eftimie Murgu¹ îi fusese oarecum profesor, căci împreună cu alți tineri ascultase la el acasă un curs de filozofie, pe care bănașeanul acesta îl ținuse după ce fusese gonit de Mihail Sturza de la Academia Mihăileană din Iași. Franțuzul Vaillant îi fusese de asemeni profesor la Sfintul Sava... Mai făcu vreo cîțiva pași, gîndindu-se bine la hotărîrea pe care o ia, apoi spuse fără șovăire, oprindu-se în loc și privind, cu ochii lui negri, ochii verzi și adînci ai căminarului :

15 — Domnule căminar, vă rog să mă socotiți și pe mine printre prietenii dumneavoastră.

Mitică Filipescu îi strînse mîna, tăcut. Avea o mîna mică și foarte caldă. Acum mergeau de-a lungul pîriului, care în timpul verii seca de obicei, dar acum era umflat de ploi. Vreo douăzeci de porci, ieșiți din același soi se vede, cu pete mari negre, cu bot ascuțit, se bălăceau în marginea apei. Despre cele întimplate în pădure, cei doi aveau să mai vorbească o singură jumătate de oră, cînd iarăși se găsiră singuri și cînd Mitică Filipescu folosi prilejul ca să-i arate care e programul la care se lucrează și care acum, într-o întîie formă numai, cuprindea dezrobirea clăcașilor, abolirea rangurilor boierești, o viață parlamentară, o armată națio-

30 ¹ Eftimie Murgu (1805—1870) a cerut numirea ca profesor la Academia din Iași la 12 februarie 1832. În 1835, el și-a inaugurat cursul de filozofie în noul local al Academiei Mihăilene după ce predase în 1834 la Academia Vasiliană logica și istoria universală, unde i-a avut ca studenți pe Ion Ionescu de la Brad, Neofil Scriban și Dimitrie Gusti. În 1836 este eliberat din postul de profesor la Academia Mihăileană și se stabilește la București cîștigîndu-și existența din lecții particulare. La 16 august 1837 obține numirea ca profesor de logică și drept roman la Colegiul Sf. Sava, printre elevi avîndu-i pe Nicolae Bălcescu și C. A. Rosetti (G. Bogdan-Duică, în *Viața și opera lui Ion Ionescu de la Brad*, Craiova, 1921, p. 6, consideră că „Murgu nu e nevinovat că pasiunea revoluției s-a strecurat în inima elevilor săi“) (n. ed.).

nală, libertatea presei și a cuvîntului și încă unele de interes cultural. Discuțiile vor fi duse mai departe în toamnă și la ele va fi chemat, dacă vrea să vie, și Bălcescu.

5 Găsiră în grădina cu pajiște, din fața coloanelor albe ale conacului, tot tineretul jucînd un joc nou, abia adus din străinătate, crochet. Cu un ciocan de lemn, fiecă jucător trebuia să ducă o bilă de lemn, cît o minge mică, pe subt niște arcuri de sîrmă.

10 Cine împlinea mai întii tot parcursul era învingător. Erau vreo paisprezece inși care jucau cu rîndul, căci tineretul nu lăsase înăuntru în conac pe nimeni, decît pe marii boieri, care, după ce își făcuseră somnul de după-masă, se așezaseră din nou

15 la masa de joc. Erau și cîteva cucoane, mai în vîrstă chiar decît Elena Filipescu, în rochii albe sau roze, cu cîte cinci-șase etaje de volane și cercuri de voal, cu mîneci bufante pînă la cot, căci moda fiind proaspătă, nu se făcea deosebire între

20 rochia de zi, de seară, de călătorie ori de vizită. În trăsură se mai punea pe deasupra o mantilă cel mult. Femeile mai în vîrstă, bucuroase că sunt în joc, se sclifoseau făcînd fel de fel de mofтури, pînă loveau cu ciocanul în minge, ca să fie astfel mai

25 mult în centrul atenției, iar cînd bila de lemn trecea triumfătoare pe subt vreun arc, erau numai ahuri și ohuri pasionate și răsfățate. Cel ce anima jocul era poetul Iancu Văcărescu care, pe la cinci după-amiază, venise într-o butcă împreună cu un

30 nepot și o nepoată a sa și adusese cu el și pe poetul Grigore Alexandrescu, musafir pentru două săptămîni la moșia Văcărești, depărtată ca la o jumătate de poștă. Amîndoi poeții se cicăleau unul pe altul pe tema trecerii la femeile tinere și la fete.

35 Om de aproape cincizeci de ani, Iancu Văcărescu avea o voie bună și o tinerețe fără bătrînețe care plăcea tineretului. Mai înalt, palid, cu fața lungă și o mustăcioară neagră mătăsoasă, Grigore Alexandrescu, mai tînăr cu aproape cincisprezece ani, se

40 folosea de cordiala familiaritate a Văcărescului ca să-l necăjească toată ziua. Cînd cu o jumătate de

ceas mai înainte cucoana Săftica, gazda, îi prezentase Tiței pe Iancu drept „răsfățat la muzelor“, Grigore Alexandrescu adăugase cu un suris malițios :

5 — Răsfățat al muzelor nu mai mari de șaptesprezece ani.

Cum sosiră cei doi din pădure, fură întîmpinați cu strigăte vesele, li se căutară numaidecît ciocane și mingi și fură siliți să intre în joc, ceea ce ei și făcură, dar cu o copilărească teamă de ridicol și numai fiindcă juca și Iancu Văcărescu, cu zîmbetul lui năzdrăvan, cu barba pe care o purta iar de cîțeva vreme tunsă scurt de tot.

15 Femeile și fetele alergau pe pajiște și chicoteau șăgalnic, minioase că băieții și bărbații, mai ales Grigore Alexandrescu, încurcă jocul.

După cîteva încercări, Bălcescu simți că nu poate juca mai departe. Ceva era parcă frînt în el. Își aminti dintr-o dată de Frusinica și-și închipui, cu o violență de neînchipuit, că ar fi putut fi și ea la jocul acesta, dacă ar fi fost luată din căsuța aceea dlărăpănată cu pămînt pe jos, lipit cu lut. Ar fi luminat totul cu părul ei auriu, cu ochii albaștri, umbriți de lungile gene negre, cu rîsul ei proaspăt, cu năzdrăvăniile ei sprintene și neașteptate...

O vedea parcă, în rochița ei făcută din resturi de borangic, alergînd cu un umăr rotund gol, cînd cu celălalt, după cum rochia se lăsa într-o parte ori într-alta, după minge. E atît de frumoasă cînd e fericită, se gîndi el. Își aminti de clipele de subt nuc. Așa cum un cais tînăr apare surprinzător în dimineața de april cu toate ramurile albe de flori, fără frunze, parcă numai din darul nopții, așa dintr-o dată înflorise de fericire Frusinica, atunci cînd el îi spusese că va fi înscrisă la teatru. Două vieți, își zise el, cresc în ea atunci cînd o întîmplare o face fericită și se gîndea la bucuria de a o face femeie fericită prin el. Se topea acum de părere de rău, de durere, că nu e și ea aci, împreună cu el și cu Tița. Ce fericită ar fi alergat pe pajiștea din

fața conacului. Cit ar fi răzbunat-o asta de umi-
lințele și nedreptățile trecute. Și dorea să repare
el nedreptățile îndurate de o fată atît de bună, atît
5 de sinceră și de vie în elanul ei de recunoștință și,
gîndi asta mai stîmjenit, atît de frumoasă. Îi simțea
sfîșietor lipsa și nu-și putea ierta că a primit prea
ușor lămuririle care i s-au dat, că trebuie încărcat
poștalionul cu nu știu ce și că deci nu mai e loc
10 pentru ea, că va fi adusă sigur săptămîna viitoare...
și altele. Trebuia să rămînă și el la București.
Totul i se păru într-o clipă sălcu în jurul lui și de
prisos. Parcă îi strîngea cineva inima într-un pumn.
Se desprinsese din joc și porni spre grădina cea mare
din dosul conacului. Tița se uită lung după el, lăsă
15 apoi și ea ciocanul de lemn și porni să-l ajungă.

— Nicule, ce e cu tine ?

— Nimic... mă doare puțin capul.

Mai tîrziu, cînd soarele coborî de-a binelea peste
dealurile împădurite, se aduseră băuturi răcori-
20 toare și dulciuri, cu carafe de apă ținute în gheță-
ria acoperită cu stuf. Se așezară mese și scaune pe
terasa conacului, care acum era în umbră. Dinlă-
untru veni să-și ia cafeaua, acolo pe terasă, cu cei-
lalți, și Medelioglu, care cîștigase puțin și se re-
25 trăsese după obiceiul lui. Era cu fața osoasă, oa-
cheșă, lividă, cu mustața lungă, neagră și subțire,
lipită parcă și întoarsă deasupra gurii ca deasupra
unui bot. Deși avea o faimă de om de o cultură eu-
ropeană, căci toată ziua citea cărți franțuzești, din
30 care avea rafturi întregi, și elinești, Medelioglu se
îmbrăca tot după felul oriental, cu anterior. Acum,
peste anteriorul de suvai verde, avea un biniș de
borangic auriu. Nu avea curajul să se îmbrace în
frac și pantaloni, fiindcă avea picioarele foarte
35 crăcănate și nu vrea să se știe asta. Fu foarte bucu-
ros că-l vede pe Mitică Filipescu și-și trase scau-
nul de nuiete albe, cu pernă subțire, îmbrăcată în
cînepă, vopsită albastru, lîngă el.

— Este adevărat, musiu Filipescu, ce mi s-a spus
40 mai demult, dar nu am avut prilejul să vă cunosc

și să vă întreb, că ați asistat la întâia reprezentație a piesei *Hernani* de Victor Hugo ?

5 Mitică Filipescu avea o adevărată repulsiune pentru acest boier de mîna a doua, care avea o mutră de otrăvit tot timpul și i se luminau ochii numai cînd asculta muzică ori citea versuri. Răspunse în așa fel ca să curme conversația :

— E cam mult de-atunci, boierule... Sunt de-atunci, în curînd, zece ani...

10 Întrebarea fusese însă auzită de tînăra nepoată, bălaie și cîrnă, a Văcărescului, care bătu din palme a mirare juvenilă. Brațele goale, pînă aproape de umeri, se agitară ca un zbor de pasăre albă.

15 — Ați văzut teatru la Paris, *monsieur* ? Ați văzut *Hernani* de Victor Hugo ?... E adevărat ?... Era atît de uluită de această întîmplare, încît și ceilalți care nu auziseră niciodată de Victor Hugo tresăriră impresionați și-și inchipuieră că acest boier trebuie să fi văzut ceva cu totul rar, ceva ca un monstru
20 ori ca o întîmplare fabuloasă și toată lumea se întoarse spre căminar. Nu-i prea plăcea să vorbească despre el însuși, dar nevestă-sa interveni cu multă mîndrie conjugală :

25 — *Mais mon mari a assisté à la première représentation même ! Il était parmi les partisans de Hugo !... On s'est battu dans la salle...*

Mitică Filipescu povesti apoi că întîmplarea era cu cîteva luni înainte de a-și lua el doctoratul. Făcuse cunoștință la un cenaclu cu Victor Hugo și
30 Théophile Gautier, care, în seara de 26 februarie, stil nou firește, 1830, opriseră un foarte mare număr de locuri pentru tinerii studenți care erau cunoscuți ca partizani înflăcărați ai școalei celei noi, revoluționare, școala romantică, după cum i s-a spus... Se știa că „Academia“ și critica reacționară
35 voiau să împiedice spectacolul cu orice preț. El avea un loc de unde se vedea prost pe scenă. Auzea doar versurile declamate. În timpul actului I, un critic furios a fluierat. Atunci poetul Théophile
40 Gautier, care era cu studenții la balcon, a strigat

puternic : *Silence !* și a fost liniște. La sfârșitul actului, studenții au aplaudat, să zguduie teatrul. Însă în pauză s-a iscat un scandal imens... Un critic a arătat cu dezgust pe Théophile Gautier, făcându-l saltimbanc, căci era îmbrăcat cu o jiletcă roșie, și pantalonii cenușii, care aveau într-o parte și alta o vipușcă lată, neagră, iar în cap purta o pălărie joasă cu margini mari, întoarse. Théophile Gautier l-a pălmuit. Alții au sărit pe el. „Noi, studenții, am sărit peăștia... A fost o păruială în toată legea... În actul II șuietările, dar și ovațiile au fost și mai mari.“

Țița asculta și ea uimită, ca toate fetele, când zvirluga blondă strigă plină de ciudă :

15 — Ah ! să fi fost și eu acolo... Ce rău îmi pare...

— Ați fi fost azi mai bătrână cu zece ani, *mademoiselle*... îi spuse surizând Mitică Filipescu.

— Ah, nu... așa nu, protestă fata în rîsetele celorlalți.

20 — Vă place atît de mult teatrul romantic ? îl întrebă pe Mitică Filipescu, cu o inexplicabilă ironie, Grigore Alexandrescu.

— Nu, nu chiar atît de mult... Am cunoscut, cînd am fost a doua oară la Paris, un scriitor cam de aceeași vîrstă cu Victor Hugo, și adăugă zîmbind, hai să zicem de aceeași vîrstă cu mine, anume Honoré de Balzac... Dar acesta nu e poet și nu scrie, cred, cel puțin, nici teatru... — aci Mitică Filipescu se înșela — scrie romane. Și-a propus să descrie societatea contemporană franceză într-o serie de cărți, care au apărut treptat... A scris mai bine de patruzeci de romane pînă acum. Seria se numește : *La Comédie humaine*. La librărie, la Danielopolu, mi s-a adus și cel mai recent apărut dintre ele : *César Biotteau*, un roman care zugrăvește minunat lumea marilor negustori.

Medelioglu clătină din cap, neîncrezător.

— Nu, mie nu-mi plac romanele... Nu-mi plac decît versurile...

Și închizînd ușor ochii negri, cu prea mult alb în jurul lor, recită foarte armonios :

Voilà pourquoi mon âme est lasse
Du vide affreux qui la remplit,
5 Pourquoi j'ai détourné la vue
De cette terre ingrate et nue,
Et j'ai dit à la fin : „Mon Dieu“.¹

Versurile încîntară femeile, și gazda rugă pe Medelioglu să le repete. Mitică Filipescu se ridică dezgustat, scoțînd o țigare de foi, ca să aibă aerul că vrea să fumeze, plimbîndu-se.

*

Fiindcă au rămas mulți musafiri la conac, Bălcescu va trebui să doarmă cu băiatul cel lung și deșirat al gazdei, care avea chef de vorbă. Dimpotrivă, tînărul iuncăr e frămîntat de gînduri și vrea să fie singur. Îl turbură atît de adînc cuvîntul „revoluție“, că îi e frică să nu-l pronunțe cumva, fără să vrea, tare. Să nu-l spună prin somn...
20 Toate gîndurile lui despre rostul istoriei sunt răsturnate de acest cuvînt. A închis ochii, prefăcîndu-se că doarme. Luminată de acest cuvînt — revoluție — toată istoria poporului român capătă alt tîlc și îndeamnă pe alte drumuri. Trecutul nu mai
25 apare atît de frumos, cît i se părea, de cea frumoșe romantică, așa cum începuse să se spună cu acest cuvînt la modă. Nu e numai vitejie și sînge, faimă și înfrîngeri... E și o rădăcină înăbușită în tulpina ei cea mai sănătoasă... Sunt greșeli și crime naționale... Nu-i mai place parcă această istorie rezemată numai pe eroi și fapte de arme... revoluții au fost multe în trecut, însă ele trebuie bine cunoscute și bine înțelese, căci ele ne dau cheia îndreptărilor necesare. Revoluțiile dacă au fost, e că au
35 avut cauze adînci, și aceste cauze adînci dau tîlcul adevărat al istoriei... Într-aci trebuie să se în-

¹ Iată de ce ființa-mi pustie
Se lasă pradă oboselii,
De ce privirea mi-am întors-o
40 De la această lume rea și zadarnică
Și la sfîrșit spus-am : O, Doamne !

5 drepte cu luare-aminte cercetătorul și mai ales el, Bălcescu, ca să vadă mai întâi frământările și condițiile sociale, care singure lămuresc adânc tot ceea ce a fost... Iată figura aceasta a lui Tudor Vladimirescu, de pildă. Ea arată rădăcinile greșelilor și calea viitorului. Noaptea întregă se gîndi la el. L-a văzut și în vis, așa cum îl știa, din povestiri mai de demult, dar fără să-l simtă însă în rostul lui de temelie pînă acum.

**ACOLO UNDE A FOST VÎNZAREA
CELUI RIDICAT PENTRU DREPTATE**

Cele două zile petrecute la conacul, cîrpit cu fa-
țadă de coloane, de din jos de Vadu Rău, al medel-
nicerului Raletu, au fost pentru Nicolae Bălcescu
5 o răscruce hotărîtoare. Vedea acum limpede lucruri
de care se lovea înainte la tot pasul, dar nu aveau
tîlc pentru el, căci învățăm să vedem cu adevă-
rat (așa cum învățăm să citim), lămuriiți, într-un
10 ceas fericit de o împrejurare ca o cheie, ori de cel
chemat să lămurească pe alții. E ceea ce s-ar pu-
tea numi o altă vedere a realității, dincolo de jo-
cul aparențelor care înșeală și privirea, tocmai fi-
indcă e înșelată întîi judecata. Acum e mai bine
înarmat, ca să poate înțelege, ca să poată ști ce să
15 dorească, ce să facă. E tot cam ceea ce a fost, dar
este altfel. Pe firele știute poți să ajungi astfel la
alte adîncimi, nebănuite, din care crește apoi toată
ființa ta.

Întîmplarea de la Vadu Rău, explicațiile pline de
20 înțeles, îndurerate ale lui Mitică Filipescu, capul
cel mai limpede pe care l-a întîlnit pînă acum, au
însemnat actul de cataliză, care a cristalizat într-o
limpezime de cleștar ceea ce era turbure în el. Dar
știința lui istorică nu e totuși de prisos. El își scoate
25 vederile de-acum tocmai legînd ceea ce a aflat de
ceea ce știa, dar știa fără adîncime. Înțelege, din-
colo chiar de ceea ce i-a spus Filipescu, că biruin-

tele din trecut, atît de scumpe lui, sunt moarte, sunt o amăgeală, dacă nu se merge la izvorul puterii, la milioanele de clăcași. Va sta alături de Mitică Filipescu, orice s-ar întîmpla. Felul în care acesta

5 i-a povestit și i-a lămurit sensul revoluției îi arăta acum o dimensiune nouă. Soarta lui s-a hotărît. Omul singur nu mai interesează atunci cînd e vorba de fericirea celor mulți, de mîntuirea patriei. E fericit de acele două zile pe care le-a petrecut în

10 plimbări în doi, cu Mitică Filipescu, în lungi tăinuiri. Da, se vor întîlni din nou în toamnă. Va fi părtaș la acele ședințe ferite de alții. Dascălul lor iubit, Eftimie Murgu, cel care l-a învățat meșteșugul de a descifra, de a face fișe după cărțile citite, este și el alături, cu prețioasele lui sfaturi! „Mai

15 sunt alți cîțiva oameni de inimă, pe care te poți bizui“, i-a spus Mitică Filipescu... Vrea să cunoască deci și pe acel cîntăreț plin de patimă care e Marin Serghiescu, pe Telegescu, moșneanul de la Telega. S-ar putea, i-a spus la plecare căminarul, ca să se aprindă scînteia mai curînd decît sunt socotelile făcute. În clipa plecării s-a uitat lung la bărbatul acesta mijlociu de statură, cu fruntea lată, cu ochii verzi sub sprîncenele negre, întrebîndu-se

20 dacă nu prin acest bărbat se va lega din nou firul istoriei românești.

*

Au trecut vadul greu, dar l-au trecut. Cînd mergeau de-a lungul dealurilor cu vii de la Leordeni, i-a spus lui Stoica să ocolească la stînga, spre lunca

30 Argeșului. E acum un drum ceva mai îngrijit, care duce repede la marele conac al Goleștilor. Încă un ocol spre dreapta, pe lingă zăvoiul de arini și sălcii, și dintr-o dată spre acoperișul mare de șindrilă și poarta cu fîntîna ei, de la Golești, alături de biserica

35 Leordeanului. Iată foișorul cu turnul pătrat, călare peste poartă, și, acolo în turn, odaia în care Tudor Vladimirescu a dormit ultima lui noapte de comandant al armatei de panduri și de om liber, înainte de a fi trădat de cîțiva căpitani ai săi. Ri-

dicat cu înșelăciune de căpitanul eterist Iordachi, a fost dus la Tîrgoviște și tăiat cu iataganele, două nopți mai târziu, la marginea iazului de lângă vechea cetate de scaun și aruncat în puțul din grădina
5 lui Geanartoglu.

Poștalionul s-a oprit lângă ușa bisericii, care e în față chiar, la doi pași... Turnul, așa încălecat peste poartă, e totuși mult mai scund decît și-l închipuia el, Bălcescu, din spusele lui Alecu Golescu-Arăpilă, colegul lui de la Sf. Sava. Gardul de zid din dreapta
10 al curții e doar peretele din dos al chiliilor, în care a ființat întîia școală românească la sat, bătrînul Golescu aducînd din Ardeal pe dascălul Aaron Florian. Zidul din stînga e făcut din alte chilii, în care
15 stau îngrijitorii de la poartă. După ce a intrat pe sub bolta porții, a aruncat o privire spre conacul dărăpănat, în care acum nu locuiește nimeni și e năpădit de bozii și de tufișuri. Frasinii și ulmii umbresc totul. La stînga porții este o scară care se întoarce
20 scurt și urcă pieziș în pridvorul care înconjoară turnul pătrat. Nu e mai larg de un pas acest pridvor. Fiecare latură a lui ocolește un perete al chiliei paznicului, al chiliei în care a locuit trei zile și trei nopți, pînă în dimineața de Sfîntu Constantin,
25 omul care știa (și spunea liniștit asta) că atunci cînd s-a hotărît să ridice norodul, „s-a îmbrăcat cu cămașa morții“... I-a explicat și Sevastiței cîte ceva și-a dus-o și pe ea pe căile tristeții, a nădej-
30 dilor înfrînte, care nu trebuie să rămîie „înfrînte“. Înăuntru se vede pe ferestruică un pat de lemn, acoperit cu o velință, o masă albă la mijloc, cu cîteva scăunele țărănești, o laviță cu unele oale și străchini. Paznicul, care s-a aruncat după el, îi spune
35 că totul a rămas cum a fost. Privește spre miazăzi lunca Argeșului, în care, în corturi și pe iarbă, au dormit și au făcut apoi muștru pandurii ce-i avea ca la șase mii... Se gîndește, privind sălciile zăvo-
40 iului, că de una din sălciile alea a stat spînzurat noaptea trupul Urdăreanului. Că aci, la trei pași de poartă, s-au adunat apoi căpitanii răzvrătiți.

Soarele ocolește dogoritor spre dealurile pline de vii de deasupra Piteștilor, unde vor petrece noaptea la mătușa Cleopatra.

5 Stoica potrivește hamurile din nou, trage caii de urechi.

— Strașnică fîntină, conașule... Am dat și la cai dă i-am înviorat... Au mai ronțăit ei și puțin ovăz... Dacă îi hodinim bine astă-seară, miine călcăm cu ei trei poște fără grije.

10 Au luat-o iar pe drumul cel mare pe subt dealul cu viile despărțite de rîpi, lăsînd spre dreapta Valea Mare și Livezenii, și peste un ceas treceau podul cel lung de peste Argeș, ale cărui birne jucau subt roți și-i zăpăcea cu huruitul lui.

15 S-a vînzolit toată noaptea, căci dormea într-o odaie cu un văr al lui, cu care nu putea vorbi, și de aceea s-a prefăcut bolnav. Nu putea vorbi în noaptea asta decît cu el însuși. Era mereu frămîntat de gînduri, mustea în el un sens nou al vieții.

20 Fără îndoială, căminarul Mitică Filipescu e doctor în drept de la Paris, cunoaște Revoluția franceză, ca și pe cea din iulie, care a dat tronul regelui burghez Ludovic Filip, cunoaște temeiul „dreptului“, dar el, Bălcescu, cunoaște mai bine altceva :
25 tot trecutul poporului român. El știe să deosebească mai adînc rădăcinile puternice, pe care totuși căminarul le-a pomenit în treacăt, fără să le bănuiască vliga. Cînd se vor întîlni din nou, el va propune ca revoluția plănuită să fie legată de rădăcinile vînjoase ale poporului, ca și în trecut. Va trebui să fie ascultat. Trebuie să continue cu adevărat pe cea frîntă, de la 1821, încă și mai adînc decît o cunoaște căminarul... A fost și calea care a dus pe rug pe Doja, la roată pe Horia și Cloșca. E firul prefacerii
30 istorice, din vremuri... de sute de ani, care trebuie reluat. Istoria nu e o știință moartă, cum i s-a părut și s-a temut o clipă, ascultîndu-l pe căminar... Ea poate să fie un îndreptar plin de sevă.

Au plecat din Pitești dis-de-dimineață, căci își luaseră rămas bun decuseară. Țineau să facă negreșit cele cam vreo trei poște, cu urcuș de deal, pînă la Bălcești, chiar în ziua aceea. Au mers bine de-a lungul Biscovului. Cum trecură podul de lemn, Stoica oprește la fintîna cu șipot, acoperită de o troiță de stejar. Totdeauna se oprește Stoica acolo, bea apă el, dă și la cai și se închină cu o cruce mare. Îi place apa...

— Dumnezeu să-l ierte...

— Îți place apa asta, Stoica, atît de mult ?

Stoica nu răspunde de obicei, dar se vede că azi e plin de voie bună.

— Îmi place apa, îmi place și podu, conașule, că e făcut dă căpitanul de haiduci Radu... Și iar face o cruce mare : Dumnezeu să-l ierte...

Cei doi rid cu prietenie și poștalionul pornește iar la drum.

Asfințește, în fund, peste munți, cînd ei urcă dealul Cotmeanei, apropiindu-se de mînăstire. Au mers bine. Deși e înalt, cerul e întreg acoperit ca de plumb.

Cînd ajung sus pe șaua colnicului, geana de lumină apare din nou dincolo de dealurile împădurite, și cînd Stoica a oprit puțin caii, ca să răsufle la o cotitură, au avut pe neașteptate în față o priveliște pe care nu-și aduceau aminte s-o mai fi avut vreodată. Negoiul, pe care-l știau spre miazănoapte scînteind și vara, cu dîrele lui de zăpadă în zilele cu soare și de obicei depărtat și parcă topit în ceață, era acum apropiat de tot, la cîteva aruncături de piatră parcă și cu toate culmile vecine lui scăldat în umbră, dar copleșitor de mare. Au coborît din poștalion și au început să se plimbe pe iarbă, ca să se mai dezmoștească. Erau într-o dumbravă numai de stejari groși de tot, ca butoaiele, și fără lăstari, fără tufișuri, fără flori aproape ; iarba deasă de subt coroanele lor puternice era ca o pajiște de legendă. Li se părea că sunt atît de aproape de Negoiu și atît de tăios i se vedeau mu-

chiile și rîpele, deși întunecate, iar ici-colo și alb-
tura zăpezii, încît li se părea că ar putea să încerce
să-l urce numaidecît, mergînd doar un sfert de ceas
dincolo de dealul Comarnicului din față.

5 În fund, dincolo de muntele cel înalt, pe un mic
petec de cer albastru, singurul, stăruia o geană de
lumină vie, care făcea un tiv roșcat acoperișului
înalt de nouri fumurii și îndesați.

10 — Ai zice că soarele apune acum la mieznoapte,
în spatele Negoiului, murmură uimită fata, punînd
pe umeri un șal pufos de angora, căci pe șaua dea-
lului adia răcoros vîntul.

Nicu se întreba și el mirat ce să fie și crezu că a
găsit răspunsul.

15 — Nici departe nu e, Tița, să apuce la miez-
noapte. Nu uita că suntem la începutul lui iulie,
cînd soarele apune tîrziu și mult mai spre miez-
noapte. Negoiul pare atît de înalt și de aproape cu
rîpele lui în umbră, din pricina că e luminat acum
20 din spate, din partea Sibiului.

— Dar niciodată n-am văzut asta... ai zice că poți
pune mîna pe el, că te acoperă.

25 — E și o întimplare destul de rară, dacă stai să
te gîndești... Trebuie să fie mai întîi aci, în partea
asta, tot cerul acoperit de nori, dar să fie senin de
cealaltă parte a muntelui, în spatele lui. Și să fie
anume în lunile iunie ori iulie cînd soarele apune
spre mieznoapte, spre Negoiu, iar potrivirea asta,
după cum vezi, nu se poate întîlni decît rareori și
30 numai în acele cîteva minute cînd cade subt ori-
zont soarele.

— Apoi io zic că s-a sfîrșit nu numai cu ploaia
care n-a mai venit dă astă-seară, conașule... Se
schimbă vremea... Am scăpat dă tot dă ploaie... Vezi
35 că apune soarele în cer senin.

După vreun sfert de oră, cînd lumina apusului
s-a șters și negura s-a făcut peste tot mai grea și
mai răcoroasă, au început să coboare spre Vărzari
și spre Bălcești.

40 Ajung noaptea, cu bucuria că vor dormi în patu-
rile lor de copii, în conacul dintre pădurile de go-

runi, fagi și mălini. Serdăreasa Zinca nu mai pridedește de grija mesei și a întrebărilor de tot soiul. Nu se mai sătura privind-l pe Nicu, căci el era preferatul ei, cum minîncă lacom, ca acum zece ani, 5 farfuria plină cu orez cu lapte aromat cu coajă de lămîie, cu vanilie, cu praf de scorțișoară. E tot copil. Tița se uită la mamă-să, oacheșă, cu fruntea înapoi, cu ochi mari, tare sprîncenați, cu bărbia mică, se uită și la el și înțelege și mai bine ce se spunea 10 aseară la rudele din Pitești, că „Nicu e chipul leit al mumă-sii“. Nu e chiar așa, dar nici nu se mai miră deci că atunci cînd e Nicu de față, ea nu mai are ochi pentru nici unul dintre ceilalți patru copii.

15 Afară, cerul s-a înseninat pe neașteptate și luna plină a scăldat, într-o liniște nepămîntească și luminoasă, conacul văruiț în alb, acoperit cu șindrilă, și cerdacul mic din față, la care urcă trepte și dintr-o parte și dintr-alta a gîrliciului. Numai arinii și plopii își freamătă neliniștiți frunza...

O VACANȚĂ ÎN VARA LUI 1840

La Bălcești, zadarnic încercă Nicu să convingă pe serdăreasă să plece înainte de două săptămîni la București. Ea își amîna zi de zi plecarea, și el în fie-
5 ce zi era mai frămîntat de gînduri, tot mai mistuit de dor. Își spunea că ar fi trebuit să se înțeleagă cu Frusinica, ca ea să vie cu căruța poștii, căci era și poștă organizată de la București la Curtea-de-Argeș și către Rîmnic, și către Ciîneni. Serdăresei nu-i da
10 mîna să vie cu trăsura poștii, căci avea totdeauna cîte ceva de adus, și dacă luai pe seama ta caii, ca să te ducă cu poștalionul tău încărcat, costa scump. Ea are timp să vie și în trei zile. Dar la căruța poștii e loc și pentru cîte un singuratic și atunci se
15 plătește destul de puțin. El s-ar fi dus s-o ia de la Curtea-de-Argeș. Atît de mult se gîndea că ar fi cu puțință ca ea să vie singură, încît el își făcea drum aproape în fiecă zi, călare, spre Curtea-de-Argeș... Zinca era mulțumită cînd îl vedea călă-
20 rind mai toată ziua, căci își zicea că el, căruia nu îi prea plăcea de mic să călărească, are nevoie să se deprindă cu asta, ca ofițer. Într-una din aceste călătorii, el află că e căutat de niște călători sosiți în stația de poștă. Se grăbi spre conacul dărăpănat,
25 unde erau grajdurile cu vreo douăzeci de cai, cu potcovari, fierari și caretăși și află de la căpitanul de poștă, care își ridică ochii din condicile la care

scria, că îl caută doi inși care s-au dus în țirg să închirieze o căruță anume ca să-i ducă la Bălcești.

5 A recunoscut de departe făptura voinică a lui Marin Serghiescu, care venise odată la o serbare ostășească și cîntase tare frumos niște doine și unele cîntece de inimă albastră. Era dascăl la biserica Negusturilor și învăța într-o vreme și copiii din mahala să scrie și să citească. Pe celălalt nu-l cunoștea. Era Telegescu, un moșnean de la Telega, cu destulă învățatură de carte — fusese și parucic — iar acum era 10 și un fel de avocat pe lângă Divanul apelativ.

Se lămuri că erau trimiși de Mitică Filipescu la Bălcești, ca să stea de vorbă cu tînărul iuncăr și să-i arate cu de-amănuntul unde au ajuns lucrurile. 15 Hotărîră să nu mai meargă la Bălcești, ci să mănînce retrași în livada unui han, la umbra unui pâr rotat, unde hangioaica le aduse o tigaie de jumări de ouă, pastramă la grătar și un coș de zmeură. Vin bun nu era... în schimb țuica te ametea cu reve- 20 neala ei de prune.

În timpul prînzului, Telegescu, înalt și cam uscat, îi arătă pe larg unde au ajuns pregătirile. Speră că vor avea de partea lor mahalaua Tabaci. Vor aduce din Oltenia, de la unul Radoșanul, cinci sute 25 de oameni, foști panduri unii. Asta e sigur. Pentru împlinit nevoile de bani, Mitică Filipescu își va vinde o parte din moșie... Văzînd că Bălcescu a rămas mult pe gînduri, că nu ia parte la însuflețirea lor, îl bănuiră cuprins de îndoială (și așa era), iar ca să-l mai îndemne puțin, Telegescu îi arătă că el, în 30 haine de spătar, va porunci miliției să nu se opuiе.

Era cale lungă de la Mitică Filipescu, minte atît de chibzuită, și de la seriozitatea lui, la ceea ce îi spuneau aceștia doi. Pînă la urmă le arătă însă care 35 e părerea lui.

— Vedeți dumneavoastră, eu am citit o seamă de cărți și cunosc destul de bine multe revoluții din trecut. Ceea ce îmi arătați dumneavoastră nu e revoluție, ci un complot. Nu văd cum ar putea să iz- 40 butească. O revoluție nu se face cu cinci sute de oameni, ținuți ascunși în marginea Bucureștilor.

Ei îl ascultau nedumeriți, aproape dușmănoși.

Către ceaurile patru se ridică un nor greu dinspre munții Lotrului, care într-o jumătate de oră crescua ca o umbră de urs negru, nemăsurat, citeva
5 clipe, apoi în forme năprasnice acoperi aproape tot cerul, întunecînd orașelul. Femeia hangiului, în pestelcă și cămașă albă, cu picioarele prinse în opinci, alergă bucuroasă că o să plouă, să mute masa într-o odăiță mai din dos. Era mare nevoie de ploaie la
10 porumb, căci nu mai plouase de pe la mijlocul lui iulie. Începu și o adiere rece, care făcea să tremure frunza copacilor. Furtuna însă nu veni... Norul negru își descarcă trimbele de apă, care se vedeau ca niște umbre de ploaie, dar numai peste Valea Ol-
15 tului și apoi, adunîndu-se, se pierdu repede în jos, spre miazăzi. Cei trei nu primiseră să li se mute masa de subt umbrar înainte de a vedea ei picăturile de ploaie. Telegescu trimisese doar pe scripcar și lăutar să aștepte înăuntru și el se întoarce
20 la gîndurile cu care venise.

— Domnule iuncăr, văd că nu ai prea multă tragere de inimă spre legătura cu noi... Dar eu aș vrea să știu un lucru... Ce-ai face dumneata cu o sabie în mînă, în fața poporului ?

25 — Întrebarea dumitale este de prisos... Niciodată nu voi fi decît alături de popor.

— Atunci ești omul nostru. Noroc!... Ciocni țoiul de țuică și-l goli pînă în fund. Asta e... Ești omul nostru. Și-l bătui pe umăr.

30 Cu fața lată și totuși slab, cu o mustață lungă și subțire, Telegescu trăia parcă mai mult în ochii arzători și în mișcarea neînteruptă a mîinilor. Tot ce vorbea era lămurit, întregit prin zvîrlirea brațelor în sus, în jos, la dreapta, la stînga. Avea în el
35 ceva de exaltat. Îi plăceau frazele tari care speriau ca niște mici explozii. Fiu de moșnean de la Telega, fusese în armată parucic și comandase și compania de pază de la Ocelele Mari. Era prea nedisciplinat și le spunea superiorilor cam tot ce gîndea, cu o impulsivitate care-l făcea să apară, deși slab și nu toc-
40

mai înalt, vînos, ca de oțel. Citea mult, ce-i cădea la îndemînă, și cam încurca lucrurile. Se vedea pe el însuși spunînd fraze tari de pe baricade, în fața poporului. Era mai curînd un permanent revoltat
5 decît un adevărat revoluționar. Făcea o pereche în felul ei foarte potrivită cu Marin Serghiescu, care era în vremea aceea cam gros, cu obrajii bălani bine întinși și cu barbeți lungi. Unul era un vorbăreț jovial, altul era un vorbăreț plin de temperament.
10

Acum Telegescu privi cu coada ochiului spre iuncăr și i se păru că e o clipă potrivită să dea lovitura.

— Am să-ți mai spun ceva în taină... și făcu o lungă pauză, răsucindu-și mustața. E cu noi și serdarul Macedonski.
15

— Serdarul Macedonski ? Serdarul Macedonski ? repetă nedumerit, încurcat, Bălcescu.

— Da... da... el... serdarul Macedonski... ăl de a fost polcovnic al lui Tudor Vladimirescu.
20

Iuncărul se întunecă la față și murmură apăsător, netezindu-și țimbelele cu palmele :

— Credeam că a murit...

— N-a murit...

— N-o fi cumva frate-său ? Pavel ?
25

— Nu, e chiar el... N-a murit... Să vii să-ți povestească el tot cum a fost cu revoluția din douăzeci și unu. Nouă o noapte întregă ne-a povestit.

Bălcescu nu crezu, căci dacă ar fi crezut, s-ar fi ridicat numaidecît înfiorat de minie. Nici în gînd nu se putea vedea alături de cel care, socotea el, l-a predat legat pe Tudor Vladimirescu lui Ipsilante. Își spuse că e frate-său care, lăudăros cumva, vrea să treacă drept cel ce fusese polcovnic în oastea răzvrătitului.
30
35

— Așa... ca să vezi... El ne va sfătui în tot ceea ce trebuie să facem... Va veni în mijlocul celor cinci sute de panduri pe care ni i-a făgăduit Radoșanu și va merge în fruntea lor asupra domnitorului.

40 Văzînd cuta dintre sprîncenele mari ale iuncărului, Telegescu strigă să vie din nou scripcarii.

Gonind norii negri spre miazăzi, soarele le luase locul înspre Munții Lotrului. Razele lui prelungi aureau culmile îndepărtate. Marin Serghiescu începuse din nou să cînte. Avea o voce moale, neînchipuit de caldă, foarte potrivită pentru cîntecele de inimă albastră ale vremii, dar cîntecele olteneste le „zicea“ mai mult cu acea legănare pripită, cu acele alunecări de viers și cu acele întorsături în jos, de glas plin, dintr-o dată plin, pe care nici un fel de notație nu le poate înregistra... Cîntecul lui era atunci amar și hotărît și, în același timp, era în el drojdia suferințelor din trecut, întoarsă prin chiuituri haiducești în nădejdea zilei de mîine.

Telegescu vedea fericit că nici Bălcescu nu putea să reziste vrajei pe care cîntecul dascălului de la biserica Negustorilor, care în zilele săptămînii era și scriitor de masă la Departamentul Vistieriei, o turna în toate sufletele... Mai tîrziu, în exil, Marin Serghiescu, poreclit Marin Naționalu, avea să toarne leacul amar al cîntecului peste sufletele pribegilor de la Brussa. Avea să fie des de tot și la masa lui vodă Buza, vrăjit și el de cîntecul lui.

Se inserase aproape cînd Bălcescu șocoti că e timpul să se întoarcă la conac. Calul se odihni bine, păscură iarbă grasă de livadă și acum se frămînta nerăbdător. Înainte de a se despărți cu făgăduiala că se vor vedea din nou la București, Bălcescu le spuse că ar fi bine să se pregătească și o bună propagandă printre clăcași. Trebuie luată din nou calea lui Tudor Vladimirescu. Steagul revoluției trebuie ridicat numai după ce vor fi siguri că gîndul lor de eliberare a clăcașilor a răzbătut de-a lungul și de-a latul țării, pînă la ei. El va veni la București ceva mai devreme ca de obicei, fiindcă s-a hotărît ca logodna surorii sale Tița cu *lieutenantul* Oprea Nedelescu să aibă loc pe la cincisprezece septembrie.

*

La sfîrșitul lui august, iuncărul Bălcescu fu în grabă chemat în București, fiindcă batalionul său avea să iasă în tabără lîngă Pantelimon, la Dobro-

ești, ca să facă instrucția de companie, urmînd ca în octombrie să se facă manevre de regiment pentru școala de batalioane.

5 Veni aproape bolnav, căci vacanța asta fusese mai curînd o grea încercare pentru el. Slăbise, avea în fiecare zi fierbințeli. Luase cu el în poștalion și pe un vecin de moșie, Anton Panovschi,¹ un om între două vîrste, arendaș al unei moșioare, care pe drum, între altele, îi spuse că toată lumea vorbește
10 la Pitești despre o revoluție pe care o pregătește acolo un fost parucic, Telegescu,² venit să caute oameni pentru răscoală. Încă o dată, Băicescu își dete seama de ușurința cu care se pregătea viitoarea încercare de a răsturna stăpînirea.

15 La București, unde ajunsese plin de praf, obosit, îl pofti pe Panovschi, care avea unele afaceri de dus la capăt, să rămîie cîteva zile musafir la el, dacă nu are pe nimeni în oraș. A doua zi seara, pe cînd ei doi mîncau subt nuc, se pomeni cu Marin Serghiescu,³ mai vesel ca oricînd, cu toată fața rotundă
20 înflorită de bucurie, care-i spuse — vorbind, credea el, pe ocolite — că totul este gata, că s-a ales ziua de paisprezece octombrie, în seara căreia voda trebuia să meargă la teatru, pentru punerea planului în executare. Încercarea de a ascunde tîlcul,
25 după vorbe, era atît de naivă, încît, dîndu-și seama cît de primejdioasă e convorbirea în grădină, Băicescu îi pofti pe cei doi în casă, ca să ia cafeaua acolo.

30 Aci, Marin, cum îi spunea toată lumea, deveni și mai vorbăreț. Auzind că Panovschi are o livadă cu cireși, îi destăinuî pe față tot complotul, cerîndu-i să le pregătească niște trunchiuri de cireși, ca să facă din ele tunuri.

35 ¹ Anton Panovschi, ajutor de subocîrmuitor în județul Argeș (n. ed.).

² Constantin Telegescu, după unele acte Constantin Manovitz, fost parucic, un timp iuncher, moșnean din satul Telega. În 1840 era inginer botanic (n.ed.).

40 ³ Marin (Serghius) Serghiescu, unul dintre însoțitorii lui Al. Villara (1786—1852) la Petersburg, în vederea confirmării *Regulamentului Organic* (n.ed.).

— Se pot face tunuri de cireși ? întrebuse uluit arendașul piteștean.

5 Bălcescu îi arată că, în lupta lor cu turcii, sîrbii au folosit asemenea tunuri, dar că e, firește, greu să le poți găsi un model oarecare. Trebuie bine ferecate de buni meșteri fierari.

— Săptămîna viitoare, îi spuse Marin lui Panovschi, viu și eu la Pitești... De acolo, mergem în Oltenia, eu și Telegescu, să aducem oamenii pe care ni-i pregătește un fost căpitan de panduri, Radoșanu¹ de la Crasna din Gorj... Și ridea cam copilăros și mindru... Înțelegi, trebuie să veni oamenii lîngă București înainte de zi întîi a lui octombrie. Acum, că și dumneata ești de-ai noștri, am să-ți dau o scrisoare către Telegescu, ca să știe și el acest lucru.

10 Bălcescu se uită lung spre Panovschi, care ocolea privirea lui Marin, prefăcîndu-se că se uită la o icoană înfășurată într-o maramă de borangic... Atît de încălzit era Marin, încît nici nu băgă de seamă cît de rece era obrazul celui cu care vorbea. Ridică paharul și-l ciocni de celelalte două de pe masă.

— Noroc, și să fie într-un ceas bun...

15 Plin de voie bună, începu dintr-o dată să cînte, numai pentru el însuși. Niciodată poate n-a cîntat mai frumos. Clocotea în el un vin nou, amețitor... Din nou Bălcescu se lăsă cucerit și, înduioșat, își spuse că asemenea nebuni sunt și ei de folos pe lume...

30 Au stat pînă aproape de miezul nopții, cînd, cu mersul lui greoi, cîntărețul, calemgiu la Vistierie, își aduse aminte că are slujbă de dimineață. La plecare îi sărută, dintr-un preaplin sufletesc, pe cei doi și le spuse din adîncul inimii :

35 — Fraților, în scurtă vreme poporul nostru va fi liber. N-o să mai fie în țara noastră decît plugari și ostași... Vom stîrpi luxul ; toți vor purta haine

¹ Grigore Radoșanu, mic moșier la Crasna, în județul Gorj (n. ed.).

de postav făcut în țară și pînză de casă. Așa, ca mine acum.

Avea într-adevăr pe el un surtuc de dimie și la gît o legătură de pînză de casă vopsită albastru.

5 După plecarea lui, Bălcescu încercă să dreagă puțin lucrurile.

— Nu pune nici un temei pe ce spune asta... Îl vezi că e nebun de-a binelea... Toată chestia asta cu revoluția este o idee de-a lui... L-am lăsat să vorbească despre paisprezece octombrie, despre alte năluciri de-ale lui, fiindcă toată lumea știe că e nebun... Îi lăsă toți să spuie orice, numai să cînte... Ai auzit și dumneata ce viers are.

15 Panovschi zîmbi, pe gînduri. Ridică paharul, ciocni, apoi, luînd un ton sfătos și de taină în același timp, se apropie de el ușor, peste masă, privindu-l cu ochii mici.

— Domnule iuncăr, ascultă sfatul unui om mai bătrîn ca dumneata... Ieși cît mai este timp dintr-o asemenea legătură...

Bălcescu se simți jignit că i se dau asemenea sfaturi, chiar dacă ele coincideau cu sentimentul lui intim. Era un sfat de burtă-verde care vrea să-și dea importanță. Răspunse puțin supărat :

25 — Pe ce vă întemeiați dumneavoastră atunci cînd dați asemenea sfaturi ?

Ridicase puțin un cuțit pe care-l lăsă să cadă pe masă cu zgomot. El vruse să întrebe pe ce autoritate morală se întemeiază acest Panovschi cînd îi dă lui sfaturi cu atîta siguranță de sine.

30 Panovschi înțelese însă întrebarea lui altfel și se făcu alb la față. Se ridică de la masă și făcu vreo doi pași prin sufragerie, urmărit acum cu o adevărată neliniște de privirea întrebătoare a lui Bălcescu.

35 — Țiu foarte mult la dumneata, domnule iuncăr, și țiu foarte mult la maica dumitale, care mi-a scăpat soția de la moarte. Pe urmă am fost pomojnic la unchiul dumitale, boier Luță, cînd era subcîrmuitor. Vreau însă să-mi făgăduiești că în nici

un caz nu vei destăinui nimănui ceea ce eu îți voi spune acum.

5 Bălcescu aștepta înmărmurit, fără să poată spune o vorbă. Îi era frică să mai întrebe, ca nu cumva cu vocea lui să-l trezească pe celălalt din această pornire spre mărturisire și să-l facă să se răzgîndească. Dar Panovschi, care se jucase cîteva clipe gînditor cu ciucurii șalului cu care era încins peste anteriu, nu se opri.

10 — Te rog să-mi făgăduiești... mai întii ceea ce ți-am cerut...

15 Tînărul iuncăr simți că gulerul mundirului îi strînge gîtul. Îl neliniști și această taină nouă cu care avea să se împovăreze. Răspunse mai mult în șoaptă :

— Da.

20 — Atunci află, reluă celălalt, că de cîteva zile poliția din Pitești a fost înștiințată de ceea ce se plănuieste... Pe urmă întoarse capul și goli dintr-o dată paharul cu vin roșu.

Bălcescu păru năucit de această știre, deși era de la început convins că mai curînd sau mai tîrziu... așa va fi.

25 Puțin după aceea, musafirul său merse la culcare și se duse și el în odaia lui. Întrebarea care-l frămînta era : cine denunțase legătura poliției ?

30 Să fie însuși Panovschi ? I se păru puțin probabil, fiindcă nu părea să știe mare lucru... Dar atunci, cine ? Și mai ales cum de aflase Panovschi acest lucru ?

În realitate nu era Panovschi, ci un oarecare Gălășescu,¹ însă chiar de ar fi știut asta Bălcescu, tot rămînea întrebarea cum de aflase de acest fapt Panovschi.

35 A doua zi, în zori, trebuia să plece la batalion. Corturile trupei erau în marginea satului Dobroești, dincolo de ospiciul care se instalase la mînăstirea Mărcuța, în locul fabricii de imprimat testemele. Erau săptămîni obositoare de marșuri,

40 ¹ Nae Gălășescu, arendaș în județul Argeș (n. ed.).

de exerciții de luptă. Toată ziua treceau în fugă pîriul Colentinei, aci nu mai larg de patru-cinci pași, dar adînc pînă la genunchi, așa că toată ziua erau cu picioarele ude. Uneori, împingeau exercițiile dincolo de Pantelimon, spre Cernica. Se simțea bolnav, și seara cădea rupt de oboseală. Nici de gîndit limpede nu mai putea gîndi. Nu avea nici un punct de sprijin și orice frămîntare a gîndurilor era parcă în gol. Știa un singur lucru, că trebuie să vorbească, și cît mai curînd, cu Mitică Filipescu. Dar în cea dintîi duminică din septembrie fu ofițer de serviciu pe tabără. Abia după Sîntă Măria Mică putu să plece acasă. Făcu pe jos cei cinci kilometri pînă la Bariera Moșilor, arzînd de nerăbdare. Aci găsi o brișcă, și către nouă seara fu acasă. Nu era nimeni, căci ai lui toți erau la Bălcești. Bătrîna Stana îi turnă ca să se spele, îi dădu primeneli curate și-i perie cu îngrijire mundirul și pantalonii, în timp ce el, învelit în anteriorul lui verde, care-i slujea de halat, mîncă în grabă. Nu cunoștea întocmai adresa lui Mitică Filipescu, dar știa de la Marin Serghiescu că era lingă casa lui Serafim Dragomanu (pe care el o cunoștea); era „alături o casă cu o poartă în stînga, subt casă“, după cum îi spusese Marin.

Cînd să treacă de casele bătrînești ale serdarului Faca, trebui să ocolească prin mijlocul uliței, căci de la cutremurul cel mare de acum doi ani, din ziua de douăzeci și patru ianuarie, cînd aproape ca în 1802 se dărîmase un sfert din casele din București, aceste case ale lui Faca erau proptite cu trunchiuri lungi de fag cojit, ca să nu se dărîme. Fu cît pe-aci, în mijlocul uliței, să se întilnească față-n față cu Frusinica... Era dusă de braț de Costache Aristia, care pesemne o conducea acasă. Trecu fără să dea bună seara. Îl cuprinse o liniște și o sfirșeală ciudată. Fu în el ca o lămurire, ca o cortină căzută pe un final. Merse așa, ca într-o legănare de moarte, pe Podu Mogoșoaiei, care începuse de cîtva timp să fie luminat cu felinare de seu.

Găsi casa întocmai, cu poarta care era făcută așa ca să închidă cu totul un gang. Bătu mult în poartă pînă ce veni un argat, din fundul curții, să-i spuie că boierul e la moșie, că nu s-a întors încă. Trebui să renunțe și să se întoarcă acasă. Simțea nevoia să doarmă, să doarmă mult. Nu se putuse încă obicinui în armată să se scoale de dimineață, și deșteptarea de la ora patru jumătate în tabără îi sleise cu totul, căci el nu putea adormi la opt seara, odată cu ceilalți. Uneori, noaptea întreagă era frămîntat de gînduri.

*

Timp de două săptămîni, în iulie, Frusinica așteptase cu înfrigurare. În fiecare zi se ducea spre casa Bălceștilor ca să vadă în curte poștalionul sosit, ori ca să întrebe la bucătărie dacă e vreo știre de la moșie. Nu era nimic... Își descususe rochia galbenă de borangic și o cususe din nou, fiindcă i se păru că e îngustă și că stă sucită pe ea. Pentru felul modest cu care se îmbrăca, se pricepea neașteptat de bine și-și potrivea singură rochiile vechi, nu avea însă răbdarea să le coasă, ci i le cosea doica. Se închidea bine în casă, fiindcă bătrîna opărea în zilele astea gogoșile de mătase, în curte, într-un cazan de rufe, și se răspîndea peste tot un miros leșios de ciorbă ca de raci, care o înăbușea... Nu putea să spună nimic, căci numai pentru ea se trudea, cu o nesfîrșită dragoste, doica. Vrea s-o vadă îmbrăcată în rochii frumoase... Îi țesea în război și pînză de in, din care ieșeau de asemeni rochițe frumoase. Numai că acum, de cînd se făcuse măricică și începuse să poarte rochiile care cădeau largi de tot de subt sîni, intra atîta materie în ele, că nu izbutea să o scoată din borangic, fiindcă se întîmpla să moară uneori mai bine de jumătate din gîndaci, deși acei care dau mătase galbenă sunt mai rezistenți. Era neobosită, doica, mai ales de cînd murise moș Gălău și rămăseseră singure în casă, cu o fetiță mică pe cap. Cît timp trăise el, cu căraușia lui, o duseseră mai bine. Izbuti-

seră să facă un gard, care despărțea grădina de mai bine de un pogon de celălalt pogon, care era curtea grajdurilor. Prăsiseră în fiecare an și porc, și găini, care erau acum atât de multe și risipite prin grajd și șoproane, că nu le mai știau numărul... 5 Găseau ouă unde nu le trecea prin cap. Încă înainte de moartea lui Gălău, când era aproape de sfârșit, Maricica, după ce ca o lupoaică rănită nici nu vruse să audă de rudele ei, care însă n-ar fi vrut 10 nici ele să audă de ea, refuzase din nou să pornească proces pentru moștenirea bunicului. Repeta necontenit că mai bine putrezește într-o odaie cu lut pe jos, hrănită cu o coajă de piine, decât să mai scoată bani de la ei, fie și prin proces. Dealtfel, 15 date fiind moravurile timpului și legiuirea, era sigură că îl va pierde. Bătrînele îi spuneau să facă asta pentru fetiță, dar ea nici gând, nimic n-o îndupleca. Auzind că moștenitorii vor să vîndă curtea, îi fu teamă că ura rudelor o va urmări și aci, 20 încercînd s-o cumpere. Ca să se știe liniștită în vizuina ei, pe a cărei poartă n-a ieșit niciodată vreme de zece ani, nici ca să meargă la biserica, se grăbi și, vînzînd inelul, pe care în noaptea aceea de neuitat i-l pusese în deget doica pe furiș, o 25 cumpără ea, cu tot ce se găsi pe ea.

Așa că după moartea ei, acum patru ani, Frusnica devenise stăpîna locului. După ce se trecuse și bătrînul Gălău, vînduseră și armăsarii care cam 30 îmbătrîniseră și nici n-avea cine să meargă cu ei, iar cu banii luați cumpăraseră între alte nevoi împlinite și o vacă cu lapte, care ajuta la hrănirea celor trei guri. Mai tîrziu, bătrînele aflaseră că un lăptar dinspre Floreasca aduna în cotiga lui lapte 35 pentru marile birturi care se înființaseră pe lângă hoteluri și îi vindeau și ele cîteva ocale de lapte zilnic, cît timp le dădea vaca, pentru ca să cumpere nutreț. Și din grădină mai scoteau cîte ceva, muncind-o ele, că altfel nu aveau cum să se ajute. 40 Acum, doica făcuse tot ce putuse ca să cumpere fetii o pereche de pantofi, cu care ea se dusesese să dea examen la teatru. Se făcuse măricică și nu mai

putea să-și ducă lucrurile — puține — la Bălcești în boccea, așa că îi cumpărase și o mică valiză de pînză, ca să nu le fie cumva rușine Bălceștilor cu ea în poștalion. Toate aceste pregătiri o înfrigeraseră și mai mult, sporindu-i nerăbdarea. Nici n-avea ce să facă fără fetele și băieții Zincăi, fiindcă acum pe maidan nu se mai juca, și alte cunoștințe cu atîta știință de carte nu avea. Casa Bălceștilor era acum totul pentru ea... Mai ales Nicu...

10 Într-o după-amiază, inima îi bătea să-i spargă pieptul. Văzu în curtea grajdului din dosul casei Bălceștilor unul dintre caii murgi, care aștepta să fie dus la potcovar, se pare. Da, venise și serdăreasa, care acum era dusă cu poștalionul prin tîrg.

15 O pîndi toată ziua să se întoarcă. Dar ea nu mîncă acasă, ci la o soră a ei. Cînd veni după-masă, serdăreasa dormea; cînd se sculă, îi spuse să vie pe la opt seara, că acum pleacă numaidecît la un bolnav. Fata umblă năucă între casa cu bolta de

20 viță și curtea ei cea mare. Seara așteptă pînă la unsprezece subt nuc. Își adusese mica ei valiză nouă. Dar poștalionul veni singur. Zinca trimisese vorbă că doarme la soru-sa. A doua zi către nouă dimineața, cînd se duse la casa cu boltă de viță, află că serdăreasa plecase în zori cu poștalionul, la Bălcești. Stana îi dădu, puțin cam încurcată, valiza pe

25 care o lăsase la ea.

A fost ca o fiară rănită timp de două săptămîni. Îi era rușine de cele două bătrîne, îi era rușine de ea însăși, de tot. Începu să umble în neștire pe străzile orașului, ca și cînd ar fi dus ceva mort în brațe. Dar a trecut și vara... și în toamnă nu murise, ci se înfățișă la lecțiile de teatru, unde cunoscu și alți elevi și eleve.

35 La Bălcești, serdăreasa, cu cruzimea unei inimi de mamă îngrijorată de viitorul copilului ei, îi spuse lui Nicu, care aștepta trecînd de la îngheț la fierbințeli, că nu putuse să dea ochi cu fata la București... În septembrie, după întîile lecții, Aristia îi arătă atîta prietenie, încît începu să o ducă

40 seara la teatru și să o aducă înapoi, pe jos, căci

vremea era parcă făcută pentru o hoinăreală în doi, și orașul întreg, spre mahalale, era ca o grădină.

Simbăta următoare, Bălcescu se duse din nou acasă la Filipescu. Acum căminarul se întorsese.

5 Din gang, o ușă mare cu geamul întărit cu grilaj de fier dădea într-o mică săliță unde se lăsau hainele, apoi o scară, largă cât sălița, urca la catul de sus, unde o nouă ușă dădea într-o sală mare din care se făceau odăi cu uși înalte, în dreapta și în

10 stînga. Îi ieși înainte, sus, chiar Mitică Filipescu, bucuros că îl vede din nou și îl duse în dreapta într-o odaie mobilată cu un birou europeanesc. Era acolo, așezat într-un fotel, și Eftimie Murgu, cu fața cărnoasă, cu ochii lui aproape prinși în barba stufoasă.

15

Lîngă fereastră era un bărbat înalt, îmbrăcat într-un surtuc lung pînă la genunchi, fără poale în față. Avea pantalonii strîmți și guler cu legătură foarte mare. Află că era Sotir Țăranu,¹ scriitor la Vistierie, împreună cu Marin. Celălalt era un om îndesat, cu fața rasă și mustața aspră, tunsă scurt. Mitică Filipescu îl prezintă pe Baronescu², „prieten de-ai noștri“.

20

I se lămuri că Sotir Țăranu tocmai citea o proclamație către popor, pe care el o pregătise încă de multă vreme, în care cita multe exemple din istorie, îndemna mulțimea la revoluție... Se așezaseră toți pe scaune și în foteluri, numai Mitică Filipescu stătea în picioare, rezemat în fața biroului și asculta. Lîngă el era un lucru necunoscut încă în București. Pe un picior de lemn sculptat, înalt cam

25 cît un stat de om, era o lampă cu gaz, peste care era pusă un fel de umbrelă de mătase galbenă, care dădea toată lumina în jos. După ce Sotir își citi proclamația, Baronescu, care venea de la Pittești, aduse un fel de program al mișcării, întocmit

30

35

¹ Sotir Geranu (Țăranu), ca și Marin Serghiescu, „scriitor“ la Departamentul Vistieriei (n. ed.).

² Constantin Baronescu, avocat și hotarnic din județul Argeș (n. ed.).

40

de el și fostul parucic Telegescu, pe care, la cere-
rea celor de față, îl citi numaidecît. Avea forma
unui proiect de constituție destul de stîngaci. Să se
alcătuiască un „directuar subt un preșident și șase
5 alcătulari“. Să se alcătuiască și un „corpos care să
întocmească legile țării pe trei bazuri, adică slobo-
zenie, dreptul deopotrivă și vîrtute“.

Cu fața lui palidă și frumoasă, cu ochii în cear-
cănne mari din pricină că lumina de subt abajurul
10 galben îi lăsa în întuneric, Mitică Filipescu asculta
cu brațele încrucișate pe piept. Îl cam iritau puțin
aceste programe care veneau unele peste altele,
fiecare dintre participanți ținînd neapărat să puie
pecetea gîndirii lui pe viitoarea înfăptuire. De a-
15 ceea, le asculta cu răbdare. De data asta făcu însă
pe loc observația că prezidiul directoratului nu
poate fi și șeful oștirii, așa cum prin confuzie lăsa
să se înțeleagă programul înfățișat.

După ce sfîrși citirea, Baronescu aduse și lămu-
20 rirea că Marin Serghiescu a trecut prin Pitești și
că e acum la Crasna, în Gorj, ca să vie cu pandurii
adunați de Radoșanu și de omul acestuia, fostul
căpitan de panduri, Damian.

Bălcescu îl privi în clipa asta pe Mitică Filipescu
și i se făcu o milă nesfîrșită de acest bărbat atît de
25 cinstit, atît de luminat și totuși atît de încrezător.
El, care era și a rămas toată viața bănuitor și un
om chinuit de grije cînd pornea ceva, nu putea
înțelege cum căminarul nu-și dădea seama de ce se
30 poate și de ce nu se poate. Era încă subt vraja
acestui om cu o voce atît de muzicală, nu putea uita
întîlnirea de la Vadu Rău și gîndul unei nenorociri îl
îngrozea. După ce Baronescu arătă unde au ajuns cu
pregătirile, Bălcescu întrebă, destul de intimidat, de-
35 altfel, căci se afla între oameni mai în vîrstă decît el :

— Nu vi se pare că Agia a mirosit și ea ceva ?
Nu vă e teamă că au ajuns pînă la urechile marelui
vornic unele zvonuri ?

Baronescu îl privi disprețuitor și cu mila cu care
40 s-ar fi uitat la un nechemat, care se amestecă între

oameni care îl depășesc cu inteligența și cu experiența lor.

— Ce poate să afle poliția? Vorbe... Dumneata ne crezi proști, nu știi că avem și noi știrile noastre?... Hei, continuă Baronescu, noi înadins am lăsat să umble asemenea zvonuri, ca să vedem ce are de gând stăpînirea... Fii liniștit. Noi știm ce știu ei, și mai mult.

Sotir dădu din cap tot atît de disprețuitor față de tînărul iuncăr, subliniind cu zîmbetul explicația lui Baronescu, care continuă :

— ...Ei cred acum că e glumă, dar cînd se vor vedea în spînzurători, va fi prea tîrziu.

Eftimie Murgu se ridică hotărît, și fața i se boți de supărare.

— Trebuie să fie fără vărsare de sînge... V-am mai spus-o de atîtea ori. Îi trimitem pe toți la mînăstire și-i ținem acolo pînă așezăm țara pe temelii sănătoase.

Mitică Filipescu îl aprobă, clătînînd din cap, cu gîndul aiurea.

Se ridicară să plece. Bălcescu îi spuse căminarului că ar vrea să-l întrebă ceva în legătură cu un proces privitor la o sfoară de moșie a unui unchi al său. Acesta îi făcu semn, zîmbind, să rămînă.

— Domnule căminar, îl întrebă iuncărul, cînd Filipescu se întoarse după ce își condusesese mularii pînă în strada căzută într-un întuneric ca de mormînt, cum numai în zilele ploioase de toamnă se întîlnea (dealtfel, plouase în timp ce ei erau sus și acum încă mai burnița), domnule căminar, cine este acest Baronescu?

— Este un avocat și hotarnic.

— Aveți atîta încredere în el? Și Bălcescu aștepta nemîșcat răspunsul.

— Aș putea să spun că este omul meu de încredere... Mi-a fost într-o vreme vechil la moșie. Dar de ce întrebî?

Fără nici o șovăire, cu un fel de mînie în ochii săi puțin oblici, Bălcescu răspunse aproape șuierat :

— E din cale-afară de îngîmfat.

— Asta-i cam adevărat, domnule iuncăr, dar îi socot foarte folositor.

5 — Mi se pare că vorbește prea mult... Mi se pare că toată lumea din jurul dumneavoastră vorbește prea mult. Uite, la Pitești, acel Telegescu e din cale-afară de nesocotit. La fel Marin Serghiescu, care flecărește oriunde se duce numai despre pre-

10 Mitică Filipescu îl privi lung pe tînărul din fața sa. Ar fi vrut să-i răspundă, pe urmă găsi că răspunsul său ar fi prea complicat, cu prea multe ocoluri și paranteze. Era vădit încurcat și, ca să-și ascundă încurcătura, se duse pînă la o bibliotecă

15 sculptată de stejar din care scoase o carte. Bălcescu îl urmărea mirat, văzîndu-l cît de mult îl frămîntă cele spuse de el. Dar deodată, Filipescu se întoarse spre el, ca și cum s-ar fi hotărît sau ar fi găsit un răspuns care să spună același lucru.

20 — Uite domnule Bălcescu, aș vrea să știi un lucru. Și eu am despre oamenii aceștia, cînd îi privesc cu ochii dumitale, aceeași părere despre ei și mărturisesc că ei mă supără adesea... Dar aceasta nu înseamnă a cunoaște oamenii cu adevărat.

25 Pentru asta, trebuie să mergi mai adînc și mai ales *il faut chercher les significations des choses*. Trebuie să căutăm tîlcul lucrurilor și al faptelor... Aș zice ierarhia acestor tîlcuri.

Văzu că Bălcescu îl privește încurcat, enervat că sensul celor spuse îi scapă, că nu prinde decît capete de fir care se încurcă apoi.

— Mă întreb dacă am spus întocmai ceea ce vreau să spun... Mi se pare că nu m-am putut face înțeles.

35 — N-aș putea spune că e chiar atît de limpede. Ar avea nevoie poate de unele deslușiri, îi răspunse Bălcescu, cu zîmbetul lui din colțul stîng al gurii, și își aruncă ochii să vadă ce carte luase din raft căminarul. Era un volum de versuri franțuzești.

40 — Atunci am să fac un ocol, spunîndu-ți o anecdotă, care mie mi s-a părut bogată în conținut, cît

trei volume întregi, și spune întocmai ceea ce am vrut să spun și eu... Iat-o : La Bagdad, într-o noapte, pe ulițele întortocheate și pustii dintre magazinele portului, acolo unde se descarcă ghimiiile

5 și istamboaiiele venite de la Bassora și unde pîndeau de obicei, pe asemenea vreme, tilharii, căuta să se strecoare în grabă un călător întirziat. I se strigă din urmă : „Ia stai !...“ Și el încremeni locului de spaimă... Întoarse capul și nu văzu pe ulița pustie

10 nimic, decît o saca oprită în dreptul unei uși dă-răpănate. Nu pricepu cine îl strigase. Vru să facă un pas mai departe, cînd i se strigă din nou, hotărît : „Ei, bre, bre, ia stai o clipă !...“ Acum se opri și întoarse capul mai speriat, însă iar nu văzu pe

15 nimeni în noaptea pustie. Doar calul slăbănog și bătrîn de la saca dădea din cap... „Eu te-am strigat, bre... Vreau să știu de mai e mult pînă la ziuă.“ „Cum?... Cum?... Dumneata vorbești?“ întrebă cutremurat călătorul. „Ei, asta-i, fu răspunsul, păi

20 dumneata știi cine am fost eu ? Nu te uita că mă vezi la saca. Eu am fost cal de călărie... am avut harșea de mătase și zăbală de argint.“ Omul privea calul mai speriat parcă decît înainte. În clipa aceea ieșea sacagiul din casă, cu biciul în mînă... Trecătorul se îndreptă năucit spre el. „Bre, dumneata ai un cal cum nu se mai află pe lume ! E nemaipomenit !“ Dar sacagiul înăcrit și cu fruntea îngustă îi răspunde întăritat : „Păi, dacă dumneata ascuți

30 prostiile lui !... Vai de capul lui... Ți s-o fi lăudat și dumitale că în tinerețea lui a fost cal de călărie cu harșea de mătase și zăbală de argint. Hei, dacă ai sta să crezi tot ce spune el... Auzi, harșea de mătase ! Cînd toată lumea știe că harșeaua se face din păr de cămilă...“

35 Bălcescu rîdea rar... De cele mai mute ori nu-i apărea pe față decît zîmbetul din colțul stîng al gurii, dar acum năzdrăvana snoavă i se păru într-adevăr plină de înțeles și răspunde cu un rîs sacadat, dar nu zgomotos :

40 — Anecdota e într-adevăr bogată, cred, totuși, că nu aveți dreptate.

— Domnule Bălcescu, fără îndoială Telegescu și Marin Serghiescu sunt cam copilăroși ; ceilalți nu sunt nici ei fără cusur, dar ce înseamnă asta față de faptul că acești oameni sunt inima poporului
5 român, care bate prin ei mai puternic... Sunt printre puținii de azi în care colcăie duhul răzvrătirii. Oamenii aceștia își pun în joc libertatea lor și fericirea familiilor lor... Își pun în joc viața poate, pentru ca să aducă îndreptarea țării și să ne redea
10 la toți, cu un ceas mai devreme, libertatea. Comparați-i cu semenii lor și veți vedea că sunt atât de rari, neprețuiți, caii care vorbesc, chiar dacă flecăresc puțin cam zgomotos.

— Dar nu e cumva primejdie, domnule căminar, ca această flecăreală a lor să dăuneze acțiunii însăși ?
15

— Am în ceea ce privește cinstea și credința lor o încredere desăvârșită... Și asta mi se pare azi esansiel. Desigur că există anumite primejdii... Așa e jocul acesta cumplit al revoluției... Poate că ar fi de dorit ca ei să fie mai cuminți puțin... Dar dacă ar fi cuminți de tot, ne-am împotmoli cu toții.
20

Tinărul iuncăr rămase îndelung pe gânduri. I se păru că, într-un fel, căminarul are dreptate. Se gândi la lașitatea celorlalți, la cei prea cuminți, care așteaptă totul de la alții.
25

Mitică Filipescu își împreună din nou mîinile la piept și rămase un timp pe gânduri, apoi îl privi înțelegător și cu aceeași nedezmințită simpatie.

— Domnule iuncăr, viața nu așteaptă. Te vezi mai totdeauna în situația de a lucra, de a lucra cât mai repede și atunci lucrezi cu oamenii pe care îi ai... Dacă aștepti condiții ideale și oameni ideali, înseamnă să nu poți trece niciodată la acțiune, înseamnă să aștepti pînă cînd vei fi nevoit să renunți.
30 Da, unii dintre oamenii noștri sunt cam flecari... S-ar putea să fi ajuns pînă la urechile Agiei cîte ceva din cele ce plănuiim noi. Prea mult nu cred să știe. Acum, în orice caz, înapoi nu mai putem da...
35 acum că am pornit, cine aleargă mai repede ciștiğă.
40

Bălcescu suferise foarte mult la gîndul că dacă l-ar fi întrebat Filipescu de unde știe că poliția a aflat, el ar fi trebuit să spună numele lui Panovschi, cu tot cuvîntul dat. Acum însă vedea că atît cît știa el despre informațiile poliției din Pitești nu era ceva care să-i facă pe tovarășii săi să întrebe de unde știe el că Vornicia a aflat... Îi spuse, totuși, îngîndurat :

— Domnule căminar, altfel am gîndit eu această mișcare. O revoluție nu se poate face de sus. Trebuie să așteptăm să fie țara pregătită. Să se ivească un semn limpede, o întîmplare care să ne arate sentimentele poporului și în același timp să fie o cauză, un punct de plecare pentru o nouă pornire de mînie populară.

Căminarul, care ascultase pe gînduri, îi strînse mîna călduros, și Bălcescu nu pricepea de ce. Era și el de aceeași părere, cumva ? Dar atunci ar fi trebuit iuncărul să impună o schimbare. În realitate, Filipescu, mișcat de emoția cu care vorbea, vrusese doar să-i arate o simpatie care depășea obiectul.

*

Prin întineric mergea greu de tot, cu mare băgare de seamă. Tot mai burnița. Avu norocul să întîlnească cîțiva trecători cu felinare în care ardeau luminări de seu și așa, pe urma lor, putu să iasă pe Podu Mogoșoaiei.

LA CURTE PENTRU FELICITĂRI

În sala de așteptare, tapisată cu mătase roșie și cu ciubucărie ovală aurită, de la palatul domnesc, fosta casă a Goleștilor, câțiva boieri și doamne așteaptă turburați. Între ei, Tița și mama ei, unchiul Luță, medelnicerul Nedelescu și fiul său, *lieutenantul* Oprea Nedelescu.

Staicu Nedelescu, în anteriorul de mătase vișinie, încins cu șal persan și în biniș de atlas alb, e foarte mândru. Își mîngîie barba tunsă scăzut și explică înfrigurat serdăresei Zinca :

— Când m-am prezentat măriei-sale să-i aduc la cunoștință logodna feciorului meu, rugîndu-l să-i dea înalta sa binecuvîntare, măria-sa mi-a spus :

— Să se prezinte joia viitoare după ședința Divanului. Știi, numai joia vine el acum în București, de la țară, pentru ședințele Divanului. Înțelege ce mare cinste ? Ceilalți fii de boieri care se însoară se prezintă cu nevestele lor la curte, după nuntă. Pe fiul meu îl primește măria-sa după logodnă. Zinca înțelege, nici vorbă, că el vrea să-i atragă iar luarea-aminte la cinstea pe care i-a făcut-o în-cuscruindu-se cu ea.

— Vezi că fiul dumitale este și ofițer în garda măriei-sale, întărește un boier scund și gros, care aștepta și el să fie primit de vodă și era bucuros să intre în vorbă cu cei cu nunta.

Nedelescu își mîngîie barba și parcă tot ar vrea ca Zinca Bălcescu să spuie și mai limpede că își dă seama de cinstea pe care i-a făcut-o el, dar Zinca tace și se gîndește la altceva. A fost greu să i se găsească și ei ceva de îmbrăcat, căci fetele, în rup-
5 tul capului, n-au vrut s-o lase cu rochia de acum douăzeci de ani, care nu merge decît cu ilic și cu fes mic, cu fundă. Îi găsiseră un fel de tocă de un verde-închis, din care se lăsa pe umeri ceva ca o
10 glugă de cașmir tot verde. Îi pregătiseră o rochie închisă pînă la începutul gîtului, de tafta neagră, cu volane și cu mîneci lungi, umflate. La gît purta un lanț de aur cu medalion.

Lieutenantul și Tița, îmbrăcați de ceremonie
15 se țin de mîna fericiți. Ea, în rochie albă de mătase, strînsă mult sub pieptul mic, iar jos invoaltă, pusă pe cercuri largi și ascunse de sîrmă, este toată înflorită de bucurie și, tare emoționată, se alipește ușor de logodnicul ei.

20 — Vai, ce frică îmi e !

Îmbrăcat în tunică de postav albastru, parcă ferecată cu atîtea zorzoane de metal, cu epoleți lați și cu ciucuri de aur, cu tot felul de ledunci alămii, el o întrebă mîndru :

25 — Cum poți să spui că ți-e frică alături de mine ?

— Tu nu poți să mă aperi de vodă, dacă vodă s-o încrunta la mine... îi spuse ea, cu o copilăroasă sfială.

30 — De oricine, Tița... și ridică bărbătește din umeri, cu mîna pe mînerul săbiei.

— Nu te supăra, am greșit...

Fata se lipește fericită de umărul lui, dar el simte că ea nu i-a spus toate temerile ei.

35 — Mi-aș da viața pentru tine, nimeni nu ne mai poate despărți de aci încolo, pînă la sfîrșitul zilelor noastre.

Ea îl privește proaspăt, viu, în ochi și suride... Crede ca și el.

40 Bătrînul Nedelescu se întoarce către mama lui Bălcescu :

— Dar de ce n-a venit și Nicolache ? Ca iuncăr, era aproape îndatorat să fie aci... Dacă o să întrebe măria-sa : „Unde-i iuncărul Nicolae Bălcescu ?“ Ei ? Ce-o să-i spunem atunci ?

5 Zinca Bălcescu, încurcată, ocolește răspunsul, pentru că știa că Nicu nu a vrut să vie... Îi arată că ei au crezut că numai părinții și logodnicii. Prea mult nu știe, emoționată și ea, ce să mai spuie.

10 — Am stărui și eu... Spunea că nu putea să lipsească din tabără, că era de serviciu.

Apare un aghiotant și îi pofteste în sala tronului.

— Pofțiți la măria-sa.

Au intrat în sala cea mare, cu covoare groase pe jos, cu perdele mărginite jos cu draperii transversale, roșii. Vodă Ghica și nepoata lui stau în două jilțuri cu baldachin de culoarea vinului. Cei care intră se ploconesc de la ușă, în afară de ofițeri, care salută militarmente. Dealtfel, cu fața încadrată de colierul castaniu al bărbii tunse, cu mustața mică, întoarsă în sus, alb la față, cu ochii puțin cam prea apropiați, Alexandru Ghica, care e foarte mîndru c-a desființat ceremonia sărutării mîinii, zîmbește puțin absent, gînditor, cu bunăvoință în definitiv. Mei gravă este nepoata lui, Alexandrina, care-i servește de secretară și care la asemenea ceremonii face oarecum și onorurile tronului, el fiind burlac. Nu vrusese să se însoare cu fata bancherului Hagi Moscu, de la care luase, cu împrumut, chipurile, cei o sută douăzeci de mii de galbeni cu care-și cumpărase de la mai-marii Porții tronul. Și nu s-a însurat, fiindcă era în taină îndrăgostit de contesa van Suchtelen, pe care o va vedea chiar azi în palatul de la Pașcani, lângă Căciulați, înainte de plecarea ei din țară. Nu s-a îmbrăcat, firește, în mare ținută. Ci e doar în uniforma de serviciu, care e neagră, dar tot încărcată de fireturi și de ciucuri. Ca decorații nu are decît, petrecut peste talie, pieziș, marele cordon al Ordinului Nizan, și în piept, în dreapta, o mare placă de argint, înstelată. Toată

lumea are mănuși albe și toți bărbații și femele au vărsat pe ei flacoane cu apă de colonie.

5 Logodnicul, cu Tița la braț, face câțiva pași înaintea celorlalți. În fața lui vodă, ea se desprinde de brațul lui și face o reverență pentru care s-a chinuit acasă îndelung. Apoi, el rămâne înțepenit în poziție militară.

— Am înalta cinste să prezint măriei-sale pe logodnica mea, Sevastia Bălcescu.

10 Vodă Ghica, trezit din gândurile lui, zîmbește și dă mîna Tiței care vrea să i-o sărute, dar el și-o trage curtenitor. Tița face apoi o nouă reverență Alexandrinei Ghica. Acesteia îi sărută mîna pe care i-o întinde. Bătrînul Nedelescu se uită mîndru la
15 Zinca Bălcescu. „Merge bine, nu ?“ vrea să spună privirea lui. Vodă face un semn. De alături, apar doi lachei în fracuri închise, cu o tavă mare cu pahare cu șampanie și cu alta cu pișcoturi.

20 Ghica ridică un pahar înspumat, toți ceilalți ridică și ei paharele.

— Vă doresc viață lungă și fericită în viitoarea voastră căsnicie, și bea paharul tot.

25 Ciocnesc între ei cuscrii și logodnicii, dar cu bună-cuviință. Din greșeală, logodnicul se lovește cu cotul de tată-său și varsă cupa de șampanie pe rochia Tiței.

Fata, surprinsă, speriată, dă un mic strigăt :

— Ah !

30 Logodnicul este foarte încurcat. Toți cei de față zîmbesc însă indulgenți, iar bătrînul Nedelescu împacă înțelepțește lucrurile.

— Da... Da... poartă noroc... întărește Alexandrina Ghica și privirile i se îndreaptă spre îndrăgostiți, spre Tița mai ales, care zîmbește rușinată.

35 Bătrînul Nedelescu strigă cu o voce puternică, fără emoție, slugarnic :

— Să trăiască măria-sa și măria-sa... doamn... domnița, ar vrea să adauge, dar se încurcă.

40 — Să trăiască măria-sa... se ploconesc cei de față. Și pe urmă se retrag încet, cu spatele spre ușă.

★

5 În sala cea lungă, unde se așteaptă de regulă intrarea lui vodă, zeci de rude, în frunte cu unchiul Luță, îmbrățișează și sărută pe logodnici cu zgomotoasă căldură și fac un mic teatru familial.

PROCESUL

Ziua de paisprezece octombrie trecu liniștită, dar
cînd Agia din București primi la rîndul ei un de-
nunț din partea serdarului Mehtupciu, care era
5 prieten cu Macedonski și Sotir (și fusese adus de
aceștia în complot), Vornicia trecu la arestări pe
toată țara.

Cel dintii fu adus în beciul Agiei Marin Serghi-
escu, la douăzeci și patru octombrie, în București.
10 Apoi marele vornic dădu poruncă ispravnicului de
Gorj să aducă în fiare la București pe Radoșanu
și soții lui. Oameni ai Agiei din București fură tri-
miși să aducă legat pe Telegescu de la Pitești.
Mitică Filipescu fu ridicat de acasă. Bălcescu fu
15 adus la Dejurstfă de o patrulă militară. Fură are-
stați în total douăzeci și patru de inși.

*

Au fost toată iarna anchetați cu o asprime neo-
bicinuită de către comisia¹ numită de Alexandru
Ghica, în care, în afară de fratele acestuia, spătarul
20 Costache Ghica, mai intrau și vornicul Iancu Manu,

¹ La 24 octombrie 1840, după primele cercetări făcute de Agie, domnitorul Alexandru Ghica desemnează o comisie de anchetă formată din demnitarii menționați de romancier (n. ed.).

vornicul Manolachi Florescu și aghiotantul lui vodă, colonelul Nicolae Golescu.¹

5 Acesta deveni vînăt, din roșcat ce era, într-o noapte tîrzie, cînd în cancelaria de la Dejurstfă, Nicolae Bălcescu, istovit de zece ore de tacrir, îi strigase cu o amarnică durere :

— Dacă tatăl dumitale n-ar fi murit acum zece ani și te-ar auzi batjocorind, așa cum o faci, duhul progresist, ar muri acum de rușine... Cine ar crede
10 că sunteți fiul marelui boier Dinu Golescu?...

Era vădit că amintirea tatălui său, iluminat boier cărturar, îl stînjea pe acest elegant boier de curte,

1 Constituită în mai 1840, societatea secretă condusă de boierul Dimitrie (Mitică) Filipescu (1801—1843), doctor în drept la Paris (1831), avea în program, potrivit unui proiect de constituție, abolirea rangurilor și privilegiilor propiendadei, libertatea presei și a individului ca persoană juridică în cadrul unei republici sprijinită pe armată. Din conducerea societății au făcut parte Nicolae Bălcescu, C. Telegescu, D. Macedonski (bunicul poetului), Marin Serghiescu, Eftimie Murgu, Jean A. Vaillant. Ca scop fundamental societatea și-a propus realizarea independenței Țării Românești, abolirea regimului feudal, emanciparea clăcașilor și proclamarea egalității tuturor cetățenilor. La 24 octombrie 1840 au fost arestați conducătorii societății (cf. I. C. Filiti, *Tulburări revoluționare în Țara Românească între anii 1840—1843*, în *An. Ac. Rom.*, s. II, t. XXXIV, p. 201—289, 1912). Întîlnirea dintre N. Bălcescu și Mitică Filipescu, apropierea dintre cei doi revoluționari
15 avusese probabil loc în a doua jumătate a lunii iulie 1840 La Dejurstfă, care era în mahalaua Gorganii, Ion Ghica l-a văzut pe N. Bălcescu la începutul anului 1841 (ianuarie-februarie). Mai tîrziu își amintește : „În camera în care am intrat, un tînăr căruia îi mija mustața pe buze, ședea pe marginea unui pătucean de scînduri, fără alt așternut
20 decît o manta soldățească, ghemuită căpătîi și o luminare de seu într-un sfeșnic de pămînt care lumina un ceaslov, singura carte ce-i fusese permisă“ (*Scrieri*, Ed. Minerva, vol. III, Buc., 1914, p. 38.).
25
30
35
40

45 Detalii privitoare la ceea ce autoritățile vremii au considerat „complot criminal“, date în legătură cu acest moment din biografiile lui N. Bălcescu și ale componentilor celor care au condus societatea secretă le vom insera, apelînd la acte și documente de arhivă, precum și la însemnările lui Camil Petrescu, în amplul comentariu de la finele trilogiei, vol. VI al ediției de față (n. ed.).

care și la anchetă venea în fiecare zi într-o nouă uniformă.

Își sprijini cu amîndouă palmele fruntea și rămase așa mut, cu coatele pe masă.

5 Și mai brutal se purtase încă spătarul Costache Ghica, despre care se spunea în oraș că, încins fiind cu sabia, lovise cu pumnii pe unii deținuți.

Nu s-au putut afla prea multe de la cei arestați, cu toate că ancheta a fost atît de mult prelungită. Dealtfel, doi dintre cei mai adînc implicați în acest proces, dascălii Eftimie Murgu și J. A. Vaillant, au fost lăsați liberi, sub motiv că sunt sudiți, su-
10 puși streini, unul austriac, iar celălalt francez. Asta a dus la zvonul cu totul fals, care umbla în oraș (și a dăinuit și mai tîrziu), că Vaillant ar fi fost
15 cel care i-a trădat pe ceilalți. După alții, însă, cel care îi vînduse fusese un alt dascăl de la biserica Negustorilor, pe care-l cumpăraseră cu bani buni căpitanul de la Agie, Costache Chioru,¹ ca să-i spi-
20 oneze. Numai tîrziu avea să se afle adevărul.

Tocmai la 1 februarie 1841, cei zece acuzați au fost trimiși în judecata înaltului Divan, prezidat de spătarul Costache Ghica, pentru complot împotriva
25 vieții domnitorului. În afară de președinte, mai era în Divan un ofițer, colonelul Nicolae Golescu, care deși fusese în comisia de instrucție, fusese numit acum, în fața Divanului, acuzator public, procuror militar.

Sala cu perdele sîngerii de la Divanul apelativ
30 era neîncăpătoare pentru mulțimea de boieri și soții de boieri care țineau să vadă și să audă pe acuzați, căci în afară de boieri, nimeni n-ar fi putut pătrunde într-o astfel de sală de judecată, în acele
35 vremuri cînd Adunarea Obștească era aleasă numai dintre boierii țării.

¹ Costache Chihaiia, poreclit Costache Chiorul, era tist al dorobanților, cel ce a condus maltrătarile la care au fost su-
40 puși „complotiștii“ arestați. Se crede că tot el ar fi introdus printre torturi ținerea deținuților în picioare mai multe zile, nemișcați, cu fața la perete (n. ed.).

Mulțimea aștepta îngrămădită la porțile Divanului, din ce în ce mai numeroasă... În ziua cînd se luă din nou tacrirul căminarului Mitică Filipescu, mai bine de zece mii de oameni fuseseră împinși
5 de pe Podu Calicilor cu spăngile și așteptau pe prundișul Dîmboviței ori în grădina bisericii Doamnei Bălașa. S-a aflat imediat cît de hotărît și cît de curajos a fost căminarul, cît de bărbătește s-a purtat. A recunoscut totul, și-a luat asupra lui totul,
10 dar a tăgăduit comisiei de judecată dreptul de a-l judeca.

Frumoasa lui față arămie era acum acoperită de o barbă crescută în dezordine și părea încă și mai palidă.

15 — Da, am plănuit dezrobirea clăcașilor... Da, am fi voit să-i facem oameni liberi, căci aceasta ar fi spre binele patriei... Da, am gîndit că e bine să se desființeze rangurile și privilegiile boierești, căci nu e drept ca unul să aibă tot, iar cei mulți nimic...
20 Am plănuit înființarea unei armate naționale, ca să nu mai tremurăm cu toții de cîte ori unui Pasvantologu de la Vidin îi vine poftă să prade, trecînd prin foc și sabie un sfert din țară... Am cerut libertatea presei și a cuvîntului, fiindcă acesta este
25 duhul vremii... Pentru toate cîte am dorit să le împlinim, nu aveți dumneavoastră dreptul de a ne judeca... Iar dacă o faceți... ne va judeca din nou pe toți — și pe noi, și pe dumneavoastră — istoria, și urmașii dumneavoastră se vor rușina de ceea ce
30 ați făcut.

A trecut ca un fior ușor peste capetele boierilor și ale cucoanelor împoțonate, care veniseră acolo ca la teatru. Dealtfel, Bălcescu, în tacrirul său și tot timpul în fața comisiei de anchetă, dînd o serie
35 de răspunsuri voit confuze, nu se gîndise decît cum să-l apere mai mult pe Mitică Filipescu și nu pomeni de întîlnirea de la Vadu Rău.

Cînd într-o zi din prima săptămînă a lunii april,
40 pe o vreme de primăvară, în timpul cînd cireșii

erau în floare, spătarul Costache Ghica se întoarse
dintr-o încăpere alăturată, cu tot Divanul după el,
ca să citească hotărîrea, în sală toată lumea înghe-
tase... În colțul din dreapta, în fundul sălii, Tița
5 strîngea, albă la față, mîna serdăresei, care privea
fix, îmbrăcată toată în negru... Unchiul Luță, lîngă
ele, le apăra de înghesuală, și acum asculta și el
încremenit. Privirile lor țintesc neconținut chipul
iubit, palid, cu ochii cu cearcăne, între acuzați.
10 Tița își umezește buzele arse de frigurile aștep-
tării. Judecătorii nu s-au mai așezat în jilțuri și
spătarul, potrivindu-și cu o tuse seacă glasul, dă
citire hotărîrii :

„...Pentru complot împotriva vieții Măriei-Sale
15 Domnitorului și turburarea țării, se osîndesc după
cum urmează : Marin Serghiescu, Telegescu, Sotir
și Radoșanu la zece ani închisoare la ocnele Te-
lega. Se osîndește la opt ani închisoare la Snagov
20 Dumitru Filipescu, Baronescu, Macedonski, Cămă-
rășescu și Molojescu ; se osîndește la trei ani în-
chisoare Nicolae Bălcescu, fiind minor. Ceilalți se
declară fără vină...”

Asta este tot ceea ce a auzit Zinca Bălcescu pînă
în clipa cînd și-a pierdut cunoștința de sine, deși
25 pînă în clipa aceea se ținuse încă tare. Cu greu un-
chiul Luță le-a putut scoate pe ea și pe Tița din
sală.

Au încercat tot timpul să-l vadă la închisoare,
30 la minăstirea Mărgineni. Dar învoirile se dădeau
foarte greu, căci trebuiau trei semnături, de la
Vornicie, de la Agie și, cea mai grea de cîștigat, de
la Spătărie... La Snagov, unde fusese dus Mitică
Filipescu, era și foarte greu de ajuns. Într-o zi,
35 unul dintre prietenii lui a obținut învoirea să vi-
ziteze minăstirea de pe ostrovul de la capătul la-
cului, unde era și temnița. Apoi a cumpărat cu
cîțiva galbeni pe ceaușul paznicilor, care i-a arătat
și hruba boltită de subt ruine, înecată de apă, în
40 care era ținut în lanțuri Mitică Filipescu.

Ctitoria lui Vlad Țepeș era, după aproape patru sute de ani, dărăpănată, deși fusese refăcută de vreo două-trei ori. Zidurile erau pătrunse de apa lacului, încît deținutul nu putea să stea ferit decît
5 pe patul de scînduri îngust și putred și el. Ceaușul arătă prin ferestruica prin care i se da hrana celui închis, cu un fel de milă disprețuitoare, un bătrîn uscat cu barba acum cărunță.

— Țasta e boieru ăla, Mitică Filipescu, care a
10 vrut să răstoarne pă vodă. Nu mai are mult dă trăit... Îi putrezesc picioarele în apa din chilie.

*

Într-o zi ploioasă de toamnă, Zinca și Tița, neputînd intra la închisoarea de la Mărgineni, cu
15 toate că au făcut un drum de zece ore cu poșta-lionul, așteaptă privind în sus fereastra știută, dar zidurile coșcovite ale închisorii sunt nepăsătoare, mute. S-a înserat, umezeala le-a pătruns, dar ele tot așteaptă. Burnițează mereu, picioarele parcă ar
20 sta în mocirlă.

Un vâtaf le-a făgăduit că, de va putea, va duce pe furiș legătura cu de-ale mîncării și cu îmbrăcăminte și îi va spune deținutului să privească
25 printre gratii. Și iată că apare sus la fereastră, prin ceața ușoară, chipul iubit. Are fața trasă, ochii în cearcane negre, bărbia întunecată de o barbă mică, neagră. Se simte cît e de slab după umerii aduși. Face un semn cu mîna. Totul e pătruns de ploaie, de deznădejdea nesfirșită a zilei acesteia de
30 toamnă.

UN LOGODNIC POLTRON

S-a pornit un viscol cumplit încă din noaptea Sfintului Andrei. Și așa a ținut aproape toată săptămîna. Acum, spre seară, în ajun de Sfintu Nicolae, a stat viforul, dar cerul e tot înnourat și încă
5 nu s-a pornit gerul. Acoperișurile joase ale caselor sunt, aici în mahalaua Visarionului, tot atît de troienite ca și ulițele. Lumea a stat tot timpul închisă în antreu, numai cei cu rosturi hotărîte au înfruntat silit urgia de afară. Acum e o liniște fără
10 seamăn și totul e nesfirșit de alb, ca într-un vis. Singurele semne de viață sunt hornurile caselor, care înalță fuioare groase, negre, de fum, căci toate sobele duduie. Bărbații au ieșit cu lopețile să
15 facă pîrtii spre poartă, pînă în mijlocul uliței ; unii, din căsuțele lor mici, abia au răzbit din tindă, căci zăpada era pînă la streășină.

La Zinca Bălcescu acasă, ajunul Sfintului Nicolae e, în anul acesta 1842, trist ca o zi de doliu. Amin-
20 tirea vremurilor luminoase de altădată, cînd pînă tîrziu seara serdăreasa pregătea plăcintele și fripturile pentru ziua lui Nicolache, o topește de durere.

Iată că a oprit la poartă o sanie mică de fier și
25 piele lăcuită, cu caii cu zurgălai la gît și moțuri roșii prinse de căpăstru în frunte. Sunt doi murgii cu coamele gătite și au peste trupuri, de la jumă-

tatea spinării și pînă la capra saniei, valtrapuri largi de plase de sfoară albăstrie, care împiedică zăpada să sară din copite în cei din sanie.

5 A coborît medelnicerul Staicu Nedeleșcu, care a cerut să vorbească numai cu Zinca, între patru ochi. L-a poftit atunci în odaia de musafiri, cerîndu-și iertare că nu e foc... ca să mai facă puțină economie de lemne.

10 De la întîile lui cuvinte, care se voiau ocolite din omenie, dar erau grele și josnice, ea a înțeles despre ce e vorba. Își frînge mîinile, străpunsă ca de un cuțit.

— Dar cum se poate să desfaceți o asemenea logodnă?... Cînd au apărut în lume ca logodnici, cînd
15 au fost la curte?... Cînd toată lumea știe?... Nu se compromite o fată de optsprezece ani în felul acesta ?

Nedeleșcu, cu fața lată și barba mare doar potrivită cu briciul, a rămas în picioare agitat. Ba tot el
20 e cel revoltat că serdăreasa nu pricepe de partea cui e dreptatea.

— Dar înțelege și dumneata că eu nu pot admite ca fiul meu să-și brizeze cariera, căsătorindu-se cu
25 fiica dumitale. Un ofițer însurat cu sora unui osîndit pentru înaltă trădare își atrage dușmănia lui vodă, capul oștirii.

În timpul acesta a intrat Tița, care, după atîtea amînări ale nunții, văzuse bănuitoare această vizită și acum, din prag, ascultă uimită, zdrobită.

30 — Eu socotesc că e mai bine pentru amîndoi tinerii să se despartă înainte de nuntă decît să se nenorocească unul pe altul.

Zinca își vede fata gata să se prăbușească, aleargă, o prinde în brațe.

35 — Fetița mamei... fetița mamei...

Dar cu o tărie deznădăjduită, Tița întrebă, sfișiată și parcă liniștită :

— De ce n-a venit el să-mi spună asta ?

40 — A fost mutat pe ziua de ieri în regimentul de la Craiova. A trebuit să se prezinte la serviciu...

Mi-a dat mie să vă aduc verigheta. Și se caută în buzunarul caftanului verde, îmblănit.

Fata îl privește albă, parcă prăbușită, și suride pe gânduri.

5 — Și spunea că și-ar da viața pentru mine...

Nu mai poate să lupte și începe să plîngă fără nici o mișcare.

Bătrînul Staicu Nedelescu pune verigheta pe masă, morfolind un soi de explicație fără vorbe.

10 Tița se frînge din nou, privind verigheta înapoiată. Scoate apoi încet de pe deget cealaltă verighetă, dată de el, o privește îndurerată și o pune pe masă. Moale, se prăbușește în fotoliu, subț ochii mamei ei. Bătrînul, în caftan verde, îmblănit, ia în

15 grabă verigheta, bîție din mîini și din cap, încurcat.
— Îmi pare nespus de rău... dar fiul meu nu putea să-și brizeze cariera... și iese țepăn, după ce a salutat în pripă.

LA DEJURSTFĂ

O săptămână mai târziu, Bălcescu a fost adus în București la Dejurstfă, lângă biserica Gorgani. E ținut într-un fel de chilie îngustă, cu gratii la fe-
5 restruica mică care da spre gîrlă și spre oraș. Iarna a fost mereu grea și el a suferit greu de frig, aco- perindu-se doar cu mantaua, pe un pat de scînduri. Un sfeșnic cu o luminare și un scaun nu-l pot în- călzi... Timpul trece nespus de greu sub apăsarea
10 pereților cenușii. În această dimineață de ianuarie, viscolul trebuie să fi fost cumplit de îndirjit, căci neînterupt i-a auzit vîjîitul și i-a simțit suflarea pătrunzînd nu numai pe subt ușa, dar parcă și prin pereți. De la o vreme s-a potolit. Nu se mai aud de
15 afară decît înjurăturile cumplite ale unterofițirului dejurnă, care urlă după soldații care nu-și scutură bine picioarele afară și murdăresc de zăpadă prid- vorul chiliilor. Ca să mai uite, ca să se încălzească poate, recită cu voce tare versuri franțuzești. Afară,
20 la ușa celulei, îmbrăcat într-o dulamă groasă peste uniformă, maiorul Lăcusteanu însoțit de locotenentul Fărcășanu și unterofițirul de serviciu s-au oprit în dreptul celei și ascultă la ușa groasă, cu feres- truica ei cu gratii sus. Nu-i vine să creadă. Se în-
25 toarce apoi spre locotenent, care e îmbrăcat numai cu mantaua cu epoleți galbeni și încins cu eșarfa de serviciu.

— Citește cărți franțuzești ? Nu știi că un condamnat n-are dreptul la nici o carte ?

5 Și Lăcusteanu mînios trage mereu cu urechea la versurile spuse cu căldură de un om care dirdîie de frig. Apoi, împingînd cu îndîrjire ușa, maiorul irumpe urmat de ceilalți, fierbînd de mînie.

— Cartea... Ce carte citeai ?... Vede un ceaslov pe un scaun, îl ia, îl aruncă la loc... Asta-i un ceaslov. Citeai o carte franțuzească.

10 Bălcescu s-a ridicat militărește în picioare, cu mantaua șubredă pe umeri... Ochii îi sunt duși în fundul capului, o bărbuță tînără îi umbrește obrajii palizi.

— Nu citeam nici o carte.

15 — Unde ai ascuns-o ? Și apoi dă ordin scurt, sec, către unterofițir. Caută pe subt pat...

Unterofițirul dejurnă, Simion sin Firu, inge-nunche, caută pe subt pat, dar nu găsește nimic.

Deținutul, istovit, îndîrjit, surîde amar.

20 — Domnule maior, nu mai căutați pe subt pat, nu e acolo cartea.

Lăcusteanu tresare și întrebă aprig :

— Unde e ? Dă-o numaidecît...

25 Bălcescu arată cu un respect ironic, milităresc, încercînd istovit să ducă un deget la frunte.

— E în cap, și surîde amar. Am aici aproape cincizeci de cărți românești, franțuzești, latinești, grecești și nemțești... Apoi îl privește lung, cu tilc. Recitesc în fiecare zi cîte una. Și întors în el în-suși, șoptește scăzut, cu sarcasm șoptit : Astea nu le puteți confisca.

Lăcusteanu a priceput amara ironie și strigă furios :

35 — Fostul iuncăr Bălcescu, nu-ți dai seama că ești osîndit pentru înaltă trădare ? Mătăhălos, mai ales în dulamă, se învîrtește în jurul lui, îl privește disprețuitor... Că dacă nu erai minor și nu ai fi avut protecție, nu scăpai numai cu trei ani. Se întoarce cu mustața zbîrlită și surîde sarcastic, 40 către ofițer : Dumnealui a vrut să răstoarne pe

vodă... Să facă răspublică... Să ne ridice în cap pe țărani... Opinca... Fierbe de minie ; se întoarce iar spre Bălcescu : La ce-ți folosește atîta minte dacă
5 ți-ai zdrobit cariera și dacă ai ajuns în halul în care te găsești ? Și încă să fii mulțumit că ești la Dejurstfă... Șeful complotului, canalia de Mitică Filipescu, este de doi ani la Snagov, cu picioarele în apă... Îi cade carnea de pe el, putrezită... Nu mai are nici un dinte și-i aproape orb... L-am văzut
10 luna trecută.

Bălcescu se cutremură, se sprijină de peretele chiliei, ca să nu cadă. Căminarul Filipescu ? Își amintește copleșit de dragoste și admirație că acest
15 bărbat a fost singurul care n-a dat vina pe ceilalți, care a luat totul asupra lui, acoperindu-i pe toți.

Maiorul îl privește plin de dispreț, cu ochii lui mici prinși în obrajii mari, fălcoși.

— Așa pățimesc ticăloșii care strică țara... care răzvrătesc poporul... Se întoarce apoi către Fărcășanu, cu un rinjet altfel binevoitor, și scoate din
20 amintire : L-am întilnit acum cîțiva ani la Vadu Rău pe acest Mitică Filipescu. Era și dumnealui, și-l arătă pe Bălcescu, întorcîndu-se spre el. Adu-ți aminte că v-am spus... Băgați-vă mințile în cap,
25 că de nu, la ocnă putreziți... Uite, că am avut dreptate... Își potrivește ceaprazăriile de pe umeri și se încheie din nou la dulamă.

Bălcescu, rezemat de zid, se frînge încet, cu obrajii întinși, năucit de cele aflate despre Mitică
30 Filipescu.

Maiorul, încălzit de propria lui amintire, vine din nou spre el, își încrucișează brațele pe piept, îl pironeste cu privirea.

— Cum este cu putință ca un ostaș să se răzvrătească împotriva domnitorului său, căruia i-a jurat
35 credință ? În locul lui vodă, eu nici nu vă mai judecam. Mai ales cînd e vorba de un iuncăr. Așa să știi... Eu vîram sabia în dumneata și te lăsam mort pe loc.

Cel întrebat a devenit palid, îl privește mut, cu ceva nepămîntesc în el. Face o grea forțare ca să poată să se stăpînească.

5 Lăcusteanu se plimbă încrunțat, fierbînd de mînie, prin chilia întunecoasă, luminată din cînd în cînd de reflexele roșii de la geam ale flăcărilor de la casele care ard pe Podu de Pămînt, la cîțiva pași chiar pe postul tulumbagiilor. O casă, două, iarna mai ales, arde cam în fiecare zi în București.

10 — De ce ai vrut să devii ofițer dacă nu iubești armata? Dacă nu-i cinstești uniforma?

Bălcescu zîmbește amar, apoi spune apăsător, silabisind parcă :

15 — Aici la închisoare am lucrat o carte care se numește oarecum *Puterea armată la români*. N-o căuta ca s-o confiști. E numai în cap... O vói întregi cu anii. Vor fi acolo campaniile ostașilor români, cite au fost de la întemeierea Principatelor. Și îl privește deodată aprig. Dar uniforma asta nu-mi place... Nici cine comandă...

Lăcusteanu, om coleric-sanguin, cum se caracteriza el însuși uneori, care nu se aștepta la acest răspuns de la un om atît de istovit, vrea să scoată sabia.

25 — Nemernicule !

— Domnule maior, se așează în fața lui speriat Fărcășanu, nu uitați că e prizonier.

30 Maiorul își mușcă mustața mică, se stăpînește, pe urmă își potrivește șuba și, înainte de a pleca, dă instrucțiile pe care le crede necesare locotenentului, cu o voce obișnuită în serviciu.

— Nu cred că focul se va întinde pînă aci. Polcovnicul s-a speriat degeaba... Cine știe cum s-au aprins, peste Podu Mogoșoaiei, acareturile Ghiculeștilor... Dacă, totuși, crezi că e nevoie să mutăm deținuții, să știi că o parte din batalionul meu este consemnat în cazarmă. Pe mine mă găsești la vornicul Grădișteanu. Și arată, cu un gest lămuritor, că acolo vor juca în cărți... Facem o par-

tidă de *whist*. Sunt toată noaptea acolo... Iar în clipa cînd iese, se întoarce spre Bălcescu, amenințător : N-o să mai ai prilejul să urzești revoluții.

5 Postul iuncăr nu ascultă, privește spre fereastră.
Maiorul a pus mina pe clanță și îi poruncește în șoptă lui Fărcășanu :

— Să stai cu ochii pe bestia asta...

Apoi ies toți trei, tropăind puternic pe dușumeaua de cărămidă a sălii lungi care leagă chiliile.

10 Bălcescu, rămas singur, se crispează într-un gest de revoltă și își încleștează pumnii. Dar deodată se frînge. Simte că trebuie să tușească, nu se poate opri, duce o batistă murdară la gură și, cînd o ia, vede cu groază urme de sînge pe ea... Se trîntește
15 cu fața în jos pe pat, dar aude numaidecît ușa care se deschide iar cu zgomot. Tresare, căci nu vrea să fie văzut bolnav. Vrea să ascundă tuturor că pieptul îi e atît de șubred. Intră, prietenos, locotenentul Fărcășanu și suride, ridicînd din umeri, parcă
20 ar spune : „Ai văzut ce nebun e ?“ Bălcescu clatină din cap, copleșit de tristețe, iar locotenentul se apropie încet de pat.

— Domnule Bălcescu, am o rugăminte... și aici șovăie, rîzînd... Uite, mîine seară este o „soarea
25 masché“ la Momolo... Vine cu părinții ei și o demoazelă din protipendadă, care se crede că este singura ființă din București care știe englezește. Vreau să-i spun, ascuns sub mască, și eu cîteva cuvinte englezești, ca s-o fac curioasă.

30 Bălcescu îl privește, obosit.

— Și dacă-ți răspunde, ce te faci ?

— O să fie sub mască, nu ? Voi tăcea misterios și ea va crede că nu vreau să vorbesc. Vrei ? Și îi întinde un creion și hîrtie.

35 Bălcescu caută, pe gînduri, în timp ce Fărcășanu adaogă zîmbind șiret.

— Dar scrie-mi în pronunțarea românească...

Surizînd obosit, Bălcescu îi întinde petecul de hîrtie.

— Spune-i rîndurile astea... Sunt din *Hamlet*...

Locotenentul citește, silabisind :

— *Tu e nonri go... end cuicli tu... Farueel*¹...

Omul, obosit, i-a pus mîna pe umăr.

— Dacă nu se poate mai bine, fie și așa.

Fărcășanu mulțumește, iese pe ușă, urmărit de
privirea absentă a lui Bălcescu.

¹ În original : „*To a nunnery, go, and quickly too, farewell*“ (*Hamlet*, act. III, scena I). Du-te la minăstire și
cît mai repede. Cu bine (n.ed.).

ÎN MAHALAUA DINSPRE VISARION

Afară e un ger năprasnic, dar în sălița cea lungă
dintre odăi, din ulița Visarionului, pe două cana-
pele înguste, puse în lungul pereților, capitonate
5 și îmbrăcate cu cînepă vopsită în tutuniu, vreo
două-trei femei îmbrăcate gros, cu scurteici, cu
copii în brațe, așteaptă în frig, căci în sală nu se
face foc, ca să fie primite pe rînd de Zinca. Locul
10 este îngust, și cînd Paraschiva se duce să deschidă,
abia poate să treacă. Femeile necăjite au venit de
departe, într-o vreme cînd boieroaicele nu obiș-
nuiesc încă să meargă la doctor acasă.

— Să zice că o doctoroaie dă ochi ca serdăreasa
Zinca asta nu să află în toată Țara Românească...
15 clătină din cap o femeie tînără, cu scurteică veche
pe ea, învelind cu o broboadă copilul, ca de doi-
trei ani, pe care-l ține în brațe.

— Eu viu aici dă vreo trei săptămîni, dar p-o
nepoată a mea, venită anume dă la Brăila, a fă-
cut-o bine dă albeață în ochi într-o săptămîină...
20 lămurește la rîndul ei femeia legată cu o basma pe
subt fâlci, ținînd de mîină fata.

S-a auzit oprindu-se la poartă o sanie cu zur-
gălăi și apoi a bătut cineva la ușa din față. Sluj-
nica se duce să deschidă și pe urmă lasă să treacă
25 înaintea ei o femeie foarte tînără, care nu pare să
aibă încă treizeci de ani. E îmbrăcată într-o ma-

lotea de suvai mătăsos, albastru-negru, îmblănită
toată cu samur pe dinăuntru. Pe cap are o căciuliță
de astrahan sein, ca un fes mic, de pe care-i
5 cade pe umeri o capelină tot de suvai mătăsos, de
aceeași culoare albastră ca maloteaua; în picioare
poartă niște cizmulițe negre, scurte, cu tiv pe ca-
com alb sus. Are ceva sprinten și neastîmpărat în
ea, de pare mereu grăbită. Slujnica a bătut în
10 stînga, la ușa din mijlocul sălii, și după puțin timp
s-a ivit în prag Zinca Bălcescu, fericită că o vede
pe Luxița Florescu.

— Maică, nu știu cum să-ți mulțumesc că ai ve-
nit, și îi face loc într-altă odaie, în odaia de musa-
firi din dreapta de la față.

15 — Nu pot să uit, coană Zinco, niciodată, că l-ai
vindecat pe frate-meu. Spune-mi te rog ce s-a în-
tîmplat. Știi dumneata bine, oricînd mă vei chema,
voi veni.

20 Femeia cea tînără face cîțiva pași prin casă, se
vede că e și ea încurcată. Pare și încruntată, fiindcă
are sprîncenele negre de tot și cam scurte, numai-
decît deasupra ochilor căprui, umbrindu-i odată cu
genele de parcă n-ar avea pleoapele de sus. Altfel
e destul de frumoasă și zveltă ca o pisică negri-
25 cioasă cu gît lung.

— Ce pot să fac? Ați văzut ce greu mi-a fost
să obțin de la țata Anica Ghica făgăduiala lui vodă
că-l va ierta. Nu-i cerea decît să prezinți dum-
neata o cerere semnată de el. Nu-l cunosc pe bă-
30 iatul dumitale, dar am alergat ca o nebună să-ți
aduc vestea și, cînd colo, Nicu ăsta nici n-a vrut
să audă de semnătură... În sfîrșit, tot e bine că
măcar l-au mutat la închisoarea din București.

35 — Maică, nu te supăra, e un copil, și pă urmă,
acum e altceva! Acum nu mai e vodă Ghica, ăl
care l-a condamnat. Acum, cu Bibescu, o să-i fie
mai ușor să facă o cerere. Dumneata ești rudă, mi
se pare, și cu Bibescu? Ba după cîte știu și cu
marele vornic...

40 — Va fi foarte greu. Ar trebui să vorbesc tot
prin țata Anica, dar de cînd am divorțat, mătușă-

mea nici nu vrea să mai audă de mine... Zice că în casa ei să nu calce o divorțată... Mai rău e că nu vrea să-l vadă nici pe vodă Bibescu, de cînd umblă să divorțeze și el.

5 Intră pe ușă, cu sufletul la gură, Tița, aleargă la Luxița, o îmbrățișează, cu obrazii prinși de ger, tremurînd de emoție. Vine de la mătușa lor, Faca, și a văzut sania oprită în fața casei.

10 — Mi-a spus Paraschiva că ai venit... Nană Luxița, trebuie să încercăm din nou... Cînd am auzit că l-au scos pe Ghica, am înnebunit de bucurie.

15 — Acum nu mă mai duc eu la închisoare, o lămurește Zinca pe tînăra femeie. În noaptea de Crăciun am visat că mi-a apărut Maica Domnului deasupra icoanei și mi-a spus : „Zinco... să se ducă fata ta mai mică și să-l aducă pe Nicu, frate-său, acasă... Trebuie să se ducă ea, neapărat.“

 Tița strînge amîndouă mîinile tinerei femei.

20 — Trebuie să facem ceva, nană Luxița. Mama nu mai doarme de la Crăciun încoace... Numai de asta vorbește...

ARD IAR BUCUREȘTI

Da... nana Luxița a obținut doar în trei zile, și de la vodă Bibescu, o făgăduială de iertare. Să facă deținutul o cerere anume. Zinca și Tița au pornit într-o sanie cu scaunul acoperit cu o sarică albă. Birjarul stă în picioare în fața laviței lui înguste, în pieptul lăcuit și întors al săniei. În ianuarie n-a viscolit decît vreo două zile, altfel a fost mereu senin, iar troienele și movilele de zăpadă care acoperă orașul, cu grădinile și livezile, au înghețat și stăruie de aceea un ger cumplit. Sania coboară în grabă, dar pe Podu Mogoșoaiei, pe care e drum făcut între pereții de zăpadă dată-n lături, nu poți merge decît la pas, căci e foarte lunecos... și sutele de sănii care se îmbulzesc, unele încercînd să treacă înainte, altele vrînd să oprească, alunecă într-o parte, se lovesc între ele.

— Încotro? Nu e voie!... Și un tist de dorobanți a ieșit înaintea cailor.

20 — De ce nu e voie?

— Nu vedeți că arde? Și arată spre biserica Zlătarilor cerul roșu.

— Avem învoire de la Spătărie, de la Vornicie și de la Agie. Dă-ne drumul, băiete, aproape că se roagă bătrîna mamă, care văzuse că arde undeva în București, dar care știa mai întîi de băiatul ei că îngheață într-o chilie la închisoare.

— Nu se poate să treceți, e poruncă.

Tistul întoarce caii de zăbală. Cînd au văzut că nici vorbă nu e să poată ajunge pe la Podu Cili-
biului, s-au întors și au încercat să treacă mai
5 încoace, pe la Hanul lui Filaret, pe lângă biserica Brezoianu... Dar lângă fostul han, în fața casei Török, au fost iar oprite... Se văd pe toate ulițele care duc spre Dîmbovița oameni nevoiași care ridică donițe de apă pentru tulumbe. Coboară amîndouă din sanie, Tița luînd pe braț coșulețul pe care-l duc lui Nicu, și o iau încet spre lacul lui Dura, prin piața în care sunt vreo douăzeci de sănii cu lemne și dovleci, venite la tîrgul de săptămîna. Ocolesc iar pe Brezoianu, spre Podu de Pămînt,
10 dar înainte de Giafer, unde malul gîrlei este iar ridicat, sunt din nou oprite. Un alt pîlc de oameni nevoiași fac lanț, trecînd de la om la om donițe și găleți cu apă, care sunt ridicate din ripa Dîmboviței și vărsate în tulumbe. Sunt păziți de un ceascu cu gîrbaciul, ca și cînd ar fi arestați. Boierii, curioși, pe marginea cealaltă a drumului, privesc flăcările uriașe spre casele Corbenilor și ale lui Meitani. Arde tocmai în apropierea focului din săptămîna trecută. Unii cred că au rămas tăciunii sub
20 unele dărîmături, care au răbufnit noaptea trecută și s-au întins. Zinca și Tița încearcă să treacă pe jos mai departe, dar sunt din nou oprite... Lup-tînd și cu pelerina ei verzuie și cu coșul, Tița abia de izbutește să nu cadă, lunecînd.

30 -- Domnule ofițer, dă-ne drumul, avem nevoie să mergem la închisoarea de la Dejurstfă, se roagă Tița de el.

— Ce să căutați acolo ? Nu vedeți că arde Bucureștii ? Focu se întinde într-acolo.

35 — O să ardă și închisoarea?... se cutremură Zinca. Și ce faceți cu deținuții ?

— E ordin ca atunci cînd focu o fi în apropiere, deținuții să fie scoși sub pază și mutați la Plum-buita...

40 Zinca se închină. Tița tremură toată. Alți vreo patru-cinci oameni nevoiași sunt aduși de doi do-

robanți cu amenințarea harapnicului. Oamenii, luați de la necazurile lor, fac gălăgie.

— Gura... Cine vreți să stingă focu ? urlă și amenință dorobanțul.

5 O femeie bătrână furioasă, într-un suman petecit, arată pe cei care privesc.

— Dar boierii ăștia dă ce stau și să uită ? Dă ce nu-i puneți și pă ei la găleți ?

10 — Ține-ți fleanca... Cum o să punem pă boieri la găleți ?... Și e gata s-o lovească.

Un om nevoiaș și slăbănog, încocîrjat subt o legătură de lemne pe care o duce în spate, vine dinspre pădurea Cotrocenilor și vrea să se strecoare nevăzut, dar e înșfăcat și băgat și el în lanțul de găleți.

15 — Lăsați-mă să mă duc acasă. Îmi îngheață copiii fără foc în odaie...

— Gura ! Adu-i și pă ei la găleți. Să să încălzească la foc, găsește prilejul să fie de haz omul stăpînirii.

20 Un om din lanț, cu mîinile ude, înghețate, scapă o doniță din mînă. Donița se rostogolește spre copca făcută în gheața de pe gîrlă. Pe lavița de la poarta de lemn, Zinca se prăbuștește, parcă deznădăjduită. E poarta din dos a grădinii de la lacul lui Dura, unde e și locuința Cișmigiului. Paznicul, cu căciula țurcănească și cu mănuși de lînă cu un singur deget, lucrează să facă pîrtie și o privește nedumerit. Nu îndrăznește să se apropie și să-i dea

30 ajutor.

— Mamă, ți-e rău ? întrebă Tița. Își frînge mîinile îngrozită, aleargă la ofițer și îi strigă deznădăjduită : Domnule ofițer, dă-ne drumul, mamei îi e rău de tot.

35 — Unde este învoirea ? întrebă ofițerul, cu obrazii înghețați și ochii înroșiți de ger.

Tița scoate din mașonul mic hîrtilile. Cînd vede numele, omul se mai îmblinzește.

40 — A, este doftoroaia Bălcescu. Și iar șovăie. Vezi că învoirea este numai pentru o singură persoană. Nu puteți merge amîndouă.

— Mamă, du-te dumneata...

— Du-te tu. Numai tu poți să-l îndupleci să iscălească cererea de iertare.

5 — Atunci tu du-te acasă, ori mergi undeva la adăpost.

— Du-te. Nu mă mișc de aici pînă diseară, pînă vîi cu cererea semnată.

10 Ofițerul le privește mișcat. O ajută pe Tița, care ia coșul și coboară sprijinită de el, să nu alunece, rîpa devale, urmărită de privirea umedă, obosită, a mamei ei.

Apoi se întoarce, căci este strigat de un unter-ofițir.

15 — Trăiți, dom' *lieutenant* Deivos. Pofțiți la domnul căpitan.

Locotenentul se îndreaptă spre cazarma pompierilor care este chiar lîngă acareturile Ghiculeștilor.

TIȚA LA GORGANI

Bălcescu, suit pe patul de scînduri, urmărește focul pe ferestruica de sus, printre gratii... Și din cînd în cînd se întoarce către Fărcășanu.

5 — Parcă s-a mai domolit.

— Nu cred nici eu că va mai ajunge pînă aici. Numai că din pricina asta suntem consemnați toți ofițerii, aici, la Dejurstfă.

10 Cînd apare în prag Tița cu gefreitărul Simion Firu, care duce coșul, Bălcescu încremenește cu ochii la ea.

Simion sin Ion, cum e trecut în registre, s-a împăcat curînd cu viața de cazarmă. A și fost înaintat gefreităr, și azi e foarte mîndru că iar e unterofițir dejurnă pe cazarmă. A devenit crîncen de militáros în acești doi ani, și cînd e de serviciu, ca azi, e spaima soldaților. Bălcescu nu l-a recunoscut, firește, dar el, Simion, își amintește bine de tînrul iuncăr care s-a certat cu boierii la ei, la Vadu Rău. S-a temut să-i arate că-l cunoaște însă, fiindcă nu știe ce vor zice ofițerii lui și el nu vrea să-i supere... Acum a venit, ceva mai curajos, căci vede că locotenentul Fărcășanu stă de vorbă de multe ori, prietenos, cu deținutul.

25 Fata a rămas locului, nemișcată și ea... Își privește zguduită fratele.

— Să trăiți, dumneaei este sora deținutului. Are învoire dă la Spătărie, dă la Agie și dă la Vornicie

să aducă d-ale mîncării și rufe... Da' vedeți... io nu m-am uitat în coș. Să vă uitați dumneavoastră.

Fărcășanu îi face un semn cu mîna.

5 — Bine, du-te. Pe urmă aruncă o privire spre coș. Sper că nu sunt aici nici arme de foc, nici cărți oprite !...

A spus asta cu prietenie, a salutat și a ieșit, ca să-i lase pe cei doi singuri.

Țița se aruncă de gîtul fratelui ei.

10 — Nicule... Nicule... Din ziua Sfîntului Simion nu te-am mai văzut.

Bălcescu o privește fericit, dar pe urmă întrebă, brusc, nelămurit :

— Mama ?

15 Țița pare stînjenită, se fisticește. Lasă coșul pe care vrea să-l puie pe pat, jos.

— E bine... Suntem bine cu toții... Și Marghioala, și Costache, și Barbu.

20 — Țița, ce-i cu mama ? stăruie el, neliniștit. De ce n-a venit și ea ?

— Nicule, o știi, cu ale ei... Este sănătoasă... A vrut ea anume să viu eu de data asta... Cum te cunoaște de bine !... Caută în buzunar și scoate o scrisoare. „Lăsați-mă să-i scriu, că dacă Nicu nu m-o vedea și n-o vedea scrisul meu, se sperie.“

25 El parcurge lacom paginile, în timp ce Țița îl contemplă copilărește, apoi constată înduioșat :

— Chirilice ? Tot nu vrea să audă de alfabetul nou ? Țița îl lămurește surizînd :

30 — Dacă te uiți cu luare-aminte, afară de *a* mai vezi și un *m* latin. S-a canonit cîteva zile, cu ochelarii pe nas, și pe urmă s-a lipsit și mi-a zvrilit tăblița, că eu o învățam.

Bălcescu parcurge grăbit, nervos, scrisoarea.

35 — Nu o pot citi acum... Sunt bolnav de nerăbdare. Mi-e teamă că n-o să putem vorbi tot ce avem de vorbit... Scrisoarea o pot citi și după ce pleci. E puțin cam tîrziu și nu știu cît îți va fi îngăduit să stai.

40 Țița îi spune cu seriozitate copilărească :

— Ce-am pățit! De la zece am plecat de-acasă, din Visarion, și abia acum am ajuns... Toate ulițele sunt oprite de soldați. Arde de două zile în Lipsyani.

5 Bălcescu arată că se vede și pe fereastră. Ridică din umeri, uimit.

— Ard din nou Lipsanii? Ard iar Bucureștii, Tița?

10 Ea îl lămurește grav, în timp ce a pus coșul pe patul de scînduri și se pregătește să scoată, din el, pachetele.

— Nu, că acum s-a aprins, zic unii, dinspre hanul Șerban-Vodă, și vîntul a bătut în partea ceas-tălaltă. Focul a trecut peste Podu Mogoșoaiei la Meitani și la Racovițești, de acolo s-au aprins niște acareturi la Corbeni și a răbufnit în Brezoianu. Prin toate curțile stau maldăre de boarfe și de calabalic... Sunt toate tulumbele pe ulițele vecine, dar nu ajunge... Căpitanul Costache a scos multă prostime
20 cu gîrbaciul și s-au făcut vreo zece lanțuri de-a lungul ulițelor, spre gîrla Dîmboviței, de trec gă-lețile de la om la om. Surîde copilărește, cu ochii ei triști. O fi vreo sută de găleți pe fiecare uliță. Sunt prinși trecătorii cu arcanul! Că mulți fug!...
25 Sunt uzi de apă, care îngheață pe ei și le degeră mîinile.

Bălcescu e nedumerit și neliniștit.

— Dar cum de ați obținut învoirea asta? Aici, de la fuga lui Ghica, toți parcă își fac de cap. Au devenit și mai răi, și mai neînțelegători. Le e me-reu frică de o evadare laolaltă.

Fata îl privește surîzînd.

— Tot biata nană Luxița Florescu. Neobosită, a bătut la toate ușile. I-a spus marelui vornic la o
35 sindrofie de la obraz că știe că ești deținut în zdrențe pe gerul ăsta, că ești nemîncat cu zilele... Că acum e la putere el, și va cădea blestemul pe capul lui dacă se va întîmpla o nenorocire...

40 Fratele întreabă mirat, ridicînd din umeri, căci nu o cunoaște pe tînăra lui prietenă:

— Nana Luxița?...

— Nicule, femeia aceasta e un inger pentru tine...
Dar mai mult n-a putut...

5 În genunchi, Tița desface coșul pus pe pat. Înainte însă de a începe să scoată, descoperă parcă îngrozită că patul e fără așternut, cu scindurile goale.

— Nicule, nu ai așternut, nu te învelești cu nimic ?

10 Privirea lui se părea nepăsătoare, dar surîsul întârzie.

— Mantaua. Ține destul de cald... Se vede cât de colo că nu spune adevărul. Oricum, parcă e mai bine aici ca la Mărgineni. Dealtfel, cred că nu sunt decît pentru cine știe ce cercetări... O să mă ducă
15 înapoi acolo.

Ea îi șoptește moale, ca o destăinuire :

— A fost doar o vorbă, tot nana Luxița a vecheat. Apoi scoate din coș. Uite, două rînduri de primeneli, ciorapii ăștia de lînă, un cojocel. Tot
20 sunt bune pe gerul ăsta.

— Lăsați și voi, că nu e atît de rău, un bărbat poate să îndure ușor asemenea nimicuri... Nu vă mai faceți gînduri... Ce vreți ? Închisoare.

Tița scoate iar din coș alt pachet.

25 — Niște baclavale, le-am făcut noi pe furiș, că suntem în postul Paștilor și mama s-ar supăra dacă ar ști. Ea îți trimite halva cu alune, caramele, migdale.

30 Bălcescu surîde înduioșat cînd vede castronul mare de supă.

— Și orez cu lapte ? Tot copil mă crede.

— Cum o să fie cu lapte ? Dacă suntem în postul mare ? E cu tahîn... Știe că îți place atît de mult... Uite și niște șuncă, s-o păstrezi pînă trece
35 postul, iar ăștia sunt pesmeți cu lapte, din făină albă, să-i ai pentru multă vreme. Îi înmoi în apă...

El, mereu neliniștit, bănuitor, dă coșul lîngă pat.

— Tița, spune-mi adevărul... de ce n-a venit
40 mama ? De ce te-a trimis pe tine ? Mă bucur nespus că te văd, Tița, dar n-aș vrea ca tu să fii aici

în locul mamei. Și adăugă cu teamă : Dacă ar fi sănătoasă, n-ar lăsa pe nimeni în locul ei.

— Nicule, am să te lămuresc... Dar șovăie. Am să te lămuresc. Caută cum să iasă din încurcătură.
5 Știi, cînd a fost mama astă-toamnă la tine... n-ai vrut să auzi să iscălești cererea de iertare... lui vodă.

El se întunecă, se crispează, face doi pași prin chilie. Deși îi e frig, nu vrea să ridice gulerul mantalei.
10

— Nu se putea altfel, Tița. O amintire grea îl face să-și lase capul pe piept. Și așa m-am simțit destul de prost cînd m-am gîndit că la judecată ai făcut fel de fel de intervenții pentru mine, declarîndu-mă minor... de m-ai făcut să-mi pierd și eu capul. De cînd sunt închis mi-e rușine de ce am spus acolo... Cade pe gînduri, ochii i se întunecă... Și ceilalți, toți au fost netrebnici... Toți au dat rușinos înapoi. Au aruncat vina pe altul. Numai Mitică Filipescu a stat drept și a lăsat să cadă pe el totul... Acum îi putrezesc picioarele în apă, la Snagov. După un timp, tot cu vocea șoptită, întreabă luîndu-i mîna : E supărată mama ?
15

— Nicule, nu trebuia să refuzi să iscălești cererea de iertare. De atunci mama parcă este mereu bolnavă. Alergase biata de ea un an de zile. Bătuse la toate ușile, care au rămas cînește încuiate. De Sfîntul Alexandru, nana Luxița izbutise s-o înduplece pe bunica ei, pe Anica Florescu, să meargă la fratele ei, la vodă Alecu Ghica. A stăruit o jumătate de ceas bătrîna, i-a cerut să facă asta de ziua numelui lui, și pînă în cele din urmă vodă s-a înmuiat. A spus să se facă formele, să faci cererea de iertare și să i-o aducă pînă într-o săptămînă nana Luxița... Biata mama a crezut că înnebunește de bucurie. N-a mai dormit pînă a ajuns la tine... Și cînd colo, tu nici n-ai vrut să auzi de o cerere de iertare.
20
25
30
35

— Soră, mi se sfișie inima cînd mă gîndesc la suferințele pe care le-am cășunat bieteii noastre mame... Îmi dau seama că ea nu mă poate înțelege...
40

Dar tu, tu trebuie să înțelegi că nu puteam să mă înjosesc pînă într-atît, încît să cer iertare aceluia despot care semnase cu lașitate pentru condamnarea noastră. Închisoarea mi-a deschis ochii. Ochii
5 dinăuntru. Azi cred că dacă nu există și fapte imposibile pentru demnitatea omenească, atunci cuvîntul *om* trebuie înlocuit...

Țița a rămas pe gînduri, turburată. Își duce mîna cu degetele lungi la obraji... Șovăie.

10 — Nicule...

El înțelege greșit turburarea ei. Îi ia mîna, prietenos.

— Vezi că mă înțelegi? Tu îmi ești mai aproape decît orice altă ființă pe pămînt. Mama e o sfîntă,
15 soră dragă, dar ea e din alte vremuri, a uitat de cînd era tînără. Acum nu cunoaște decît necazurile de familie. O potopesc cîte are pe cap. E supărată pe mine și nu vrea să vie să mă vadă.

Fata îl întrerupe, speriată :

20 — Taci... taci... Nu vorbi cu păcat... Nu e supărată biata de ea. Surîde apoi topită, cu un fior de duioșie, gîndind la făptura mamei. Dacă i s-ar da voie, ar dormi la ușa ta, aici... Altul este motivul pentru care m-a trimis pe mine...

25 O privește, încruntînd nedumerit sprîncenele.

— Nu înțeleg nimic... și aștește asupra ei o privire întrebătoare.

Ea șovăie îndelung, nu știe cum să-l lămurească, e stînjenită.

30 — Mi-e greu... își strînge baierele capelinei ca o încercare de refugiu.

El o privește tot mai nedumerit, căutînd să descifreze tăcerea ei prelungită, încurcată.

— Spune-mi...

35 E mereu încurcată, cu toate acestea zîmbește cu duioșie.

— Vezi, Nicule, e foarte greu de spus. Tu nu crezi în anumite lucruri... Și mi-e greu să-ți spun...

40 Stăruie, nervos, își strînge iar mantaua rărită, ici-colo ruptă, căci îl pătrunde, simte un fior de frig.

— Spune, spune, Tița... Tușește și, neliniștit, îi explică. Am răcit de aseară...

5 Tița a tresărit speriată când l-a auzit că tușește, dar reia zîmbind, cu fața înflorită, gîndindu-se cu duioșie la mama lor.

— Uite, în noaptea de Crăciun, mama a visat un vis...

Acum e lămurit ; o întrebă, surizînd și el, cu ironie înduioșată :

10 — Tița, soră dragă, am ajuns la vise ?

Pare convinsă și ea că asta e o slăbiciune a mamei lor, dar ea o iubește așa cum e. O apără cum poate, zîmbind.

15 — O știi pe mama cu ale ei... Zice că i-a apărut în vis Maica Domnului și i-a spus : „Zinco, să se ducă fata ta cea mai mică să-l înduplece pe frate-su.“ S-a trezit numaidecît și de atunci nu mai are liniște. Se oprește, și vrea să spună mai mult, dar e încurcată. După ce șovăie puțin, îngropîndu-și obrazii în gulerul capelinei, reia : Și nana Luxița crede că va fi mult mai ușor, acum cu vodă Bibescu, pentru iertarea ta. De aceea, mama, vezi, m-a trimis pe mine, spunînd că e sigură că eu te voi îndupleca să semnezi cererea. De-asta n-a venit
20 ea. „Du-te, fetița mea, tu, că ești suflet de copil... Ai har de la Maica Domnului... Ai să-l îndupleci...
25 Ție nu-ți poate spune nu...”

Răsuflă ușurat, fiu înțelegător și el, totuși.

30 — Ce copilărie cu visele astea... Tița dragă, acum m-am liniștit. O îmbrățișează cu un soi de recunoștință, apoi se întunecă la față. Dar tu nu crezi în astfel de basme ! Nu ? Tu știi bine că nu-mi poți cere să mă umilesc pînă într-atît... Nu e așa ? Nu pot să-i cer lui vodă să mă ierte, și să aștept
35 răspunsul lui.

Ea tace îndelung, cu oarecare încăpăținare, apoi scoate din manșon o cerere gata scrisă.

40 — Nicule, acum e alt domnitor, nu mai e cel care te-a condamnat. Îi arată foaia de hîrtie, îndemnîndu-l cu ochii să semneze.

El o privește cu totul uimit, nemalecunoscînd-o parcă. Vine la ea și îi pune mîna pe umăr.

— Cum, și tu îmi ceri asta? E surprins, și din pricina asta tușește iar, înecîndu-se.

5 Dintr-o dată chipul fetei se frînge, răscolit din adînc.

— Ai suferit prea mult, am suferit cu toții prea mult. Te imploră mama, frații... și noi, amîndouă surorile. A scos din coș o călimară mică și o pană, și stăruie cu o privire rugătoare.

Luat parcă prea repede, nu știe ce să facă.

10 — Dar... și Tița încurajată de încurcătura lui a îngenuncheat lîngă scaunul țărănesc și cu tocul în mîna îl trage și pe el lîngă ea.

15 — Trebuie să iscălești... A desfăcut cererea pe scaun și, cum sunt în genunchi, unul alături de celălalt, îi dă în mîna pana.

Bălcescu, încovoiat deasupra scaunului, citește cu un soi de voce absentă, descifrînd scrisul, silabisînd nedumerit. Pare oarecum convins de față să iscălească. „Înălțate Stăpîn, cu fierbinte rugă de îndurare cad în genunchi, la picioarele Măriei-Tale, cerînd...” Se măsoară pe el însuși uimit, descoperind că stă într-adevăr în genunchi și, dintr-o dată, se ridică plin de silă, înfiorat de ceea ce i se cere. Rupe în bucăți foaia de hîrtie. Dă un strigăt cu rădăcini în toată ființa lui.

20 — Nici un despot nu mă va avea vreodată în genunchi la picioarele lui... Mai bine îmi petrec toată viața în ocnă...

S-a ridicat și ea, încremenită, simțind că nu va izbuti, că nu poate să izbutească, deși i se pare totuși că el nu are dreptate.

35 — Dar, Nicule, știi bine că așa se scrie... Este doar, cum să spun... o regulă... Nu înseamnă că ești în genunchi înaintea nimănui... Așa se scrie... Ar vrea să-i spună că așa scrie toată lumea, dar se oprește. Știe că asta mai rău l-ar înfuria.

40 — Nu pot ruga nimic pe un despot... Îi urăsc pe toți... Nu se poate ca adevărul, dreptatea, fericirea popoarelor să depindă de un singur om, oricare ar

fi el. Tușește iar mult și, încurcat, se explică, ducînd batista la gură : Am răcit azi-noapte.

5 Îndurerată, cu privirea vagă, Tița parcă ascultă gîndurile din ea. Fratele pare totuși altul... Și faptul că ea l-a știut totdeauna cu fața rasă, aproape de copil, și acum îl vede cu barba asta mică și neagră, o încurcă.

— Fericirea popoarelor ? Pînă la fericirea popoarelor este fericirea noastră, a familiei noastre nimicite. Începe să plîngă încet de tot. Pentru o întorsătură de condei ? Cum poți să dai însemnătate unui asemenea nimic ? Era gata să iscălești...

10 Durerea ei îl tulbură adînc, parcă se lasă iar convins, șovăie, dar deodată își aduce aminte de ce i-a spus Lăcusteanu despre prietenul de la Snagov și șoptește sfîșiat :

— Mitică Filipescu putrezește cu picioarele în apă...

— Care ar fi folosul dacă te-ai prăpădi și tu ?
20 Dar Bălcescu e acum din nou întreg, pe picioare. A fost doar o clipă de șovăială. Acum, după ce a stat mult pe gînduri, vorbește liniștit, hotărît :

— Ascultă, Tița, oamenii aceia, tovarășii mei, nu m-au întrebat întotdeauna ce gîndesc și eu, și asta mă înfurie și azi cînd îmi amintesc. Au luat hotăriri fără mine, fără să mă întrebe. M-au socotit desigur fără însemnătate, poate copil. Aș fi avut și eu multe de spus, dar m-au făcut să tac, unii vorbindu-mi cu îngîmfare, cu nesocotință. Dar condamnarea — acum îmi dau seama — ne-a legat pe toți într-un snop, și soarta lor a devenit soarta mea. Nu pot părăsi singur temnița...

30 Mina lui palidă a prins, ca un soi de hotărîre, gulerul mantalei, parcă i-ar fi fost frig dinlăuntru...
35 Tace îndelung. Tăcerea asta încărcată face cu neputință o întoarcere. Tița pare și ea învinsă, abătută. La geamul mic crește lumina roșietică a cerului aprins. Renunțînd să mai stăruie, fata scoate o mică icoană din coș, învăluită cu grije într-un ștergar, o privește lung, învinsă, clătînd din cap, ridică din umeri, neștiind ce să spuie.
40

— E prea încăpăținat, Maică Preacurată... Oftează adînc. Caută să-i prindă privirea. Zîmbește tristă. Și erai gata să iscălești... biata mamă... Căci fata se gîndește cu groază la mama care așteaptă pe laviță, în gerul de afară.

Se aude un tropăit pe sală și apoi un zgomot la ușă. Fărcășanu, stînjedit, își strînge sabia sub braț și spune din prag :

— Îmi pare rău... Dar trebuie să vă amintesc că peste zece minute...

— Da, domnule ofițir... îngînă fata, abătută...

— Stimată demoazelă, vrea să reia ofițerul, dar șovăie. Se vede însă că ține mult să știe. Îmi permiteți să vă pun o întrebare ? Nu-i așa că sunteți logodită cu colegul nostru Oprea Nedelescu ?

Țița s-a încurcat de tot. Fața ei copilărească pare ușor schimonosită.

— Da... Nu... Da...

— Eram ofițir de serviciu la palat cînd v-ați prezentat lui vodă amîndoi...

Țița, încurcată de tot, bilbieie fraza ruptă :

— Da... Am fost logodită, dar... logodna s-a desfăcut acum.

Ofițerul se înclină cu o simpatică galanterie.

— Îmi pare rău... Am pierdut ocazia de a fi o pază de onoare.

Țița, uimită, cu răsufierea tăiată, vine un pas spre el. Capelina i-a căzut de pe umeri.

— Ar fi fost învoit fratele meu să asiste ?

— Nu, vroiam să spun o pază de onoare pentru mire... Pentru camaradul nostru Nedelescu. Și, încurcat, șovăie. Dar cine știe ? Poate că, luat pe răsunderea noastră, ar fi putut fi învoit pentru un ceas-două și fratele dumneavoastră...

Țița tresare exaltată, și cu o nădejde nebună îl ia de reverul mantalei.

— Domnule *lieutenant*, ar putea merge Nicu, subț paza dumneavoastră... la noi acasă ?...

Acum el vede că a fost greșit înțeles și dă grabnic înapoi :

— Nu... Nu...

Tița, cu ochi vii, cu glasul cald, cu o nădejde care imploră, aproape că-i cade în genunchi.

— Domnule ofițir, haide cu Nicu un ceas astăseară la noi acasă... Să se încălzească cu un ceai fierbinte... Uite, a răcit... Să-l vadă mama, numai atât.

Fărcășanu, îngrozit, nu mai ascultă, iese de-a-n-daratelelea.

— Nu... nuu... asemenea lucru este peste putință.

10 Bălcescu, care rămăsese incremenit aflînd că s-a stricat logodna, vine acum spre ea, cu fața crispată :

— De ce nu mai faceți nunta ?

Se vede că e iritat și adînc neliniștit. Ea tace îndelung, umilită de această încurcătură.

15 — Spune, Tița, stăruie fratele.

— A rupt el logodna... și rămîne cu privirea în pămînt. Cînd toată lumea știa că ne pregătim de nuntă...

— Pentru numele lui Dumnezeu, a fost el în stare să facă asta ? Să te compromită în modul acesta ? Scarlat ce-a spus ? Și Costache ? Nu i-a rupt sabia în stradă ?

Tița întoarce capul, tristă, abătută.

— E mai bine că s-a sfîrșit așa.

25 Bălcescu îi ia brațul neliniștit, stăruie îndărătnic, bănuitor.

— Tița, ce motiv a invocat ? Ce s-a întîmplat de a fost el în stare de o asemenea ticăloșie ?

— Nu-ți mai bate capul... Întîmplarea nu merită... Pretextele sunt ușor de găsit. Își găsește un soi de refugiu în frămîntarea nervoasă a manșonului. Vede îndurerat că fata vrea să ocolească răspunsul.

35 Niciodată nu s-a știut atât de mult frate. Un frate legat de mîini, care se simte apăsător de pereți, prizonier neputincios. Strînge pumnii de durere.

— Ah, singurătatea asta, zidul pe care-l pune între lume și mine... de parcă sunt un sobol orb.
40 Cum să știu ce se întîmplă dincolo de pereții ăș-

tia ? Încleștează pumnii, e în el nevoia de a lovi ușa, de a se răzvrăti.

5 E ros de bănuială că s-ar fi întâmplat cumva vreo nenorocire, simte o răspundere pe care parcă o uitase și o imploră cu un soi de amărăciune.

— Soră dragă, sunt fratele tău... Am fost amândoi prieteni totdeauna. Spune-mi, ce s-a întâmplat ? Glasul îi e mereu prietenos, dar îndîrjit. S-a apropiat încleștat de ea. Spune-mi tot.

10 Tița șovăie, se chinuiește, vrînd să-l cruțe, întrebîndu-se dacă să-i spună sau nu ; în cele din urmă se hotărăște, îndurerată, căci simte cum totul se incurcă tot mai mult, dacă minte cumva. Glasul ei acum cînd s-a hotărît are în el o liniște de moarte.

15 — Tată-su a venit și a adus înapoi inelul de logodnă... spunînd că nu poate admite ca fiul său să-și „brizeze cariera“, căsătorindu-se cu mine. Un ofițer însurat cu sora unui condamnat pentru înaltă trădare, pretinde el, își atrage dușmănia lui vodă.

20 Acum el a înțeles. Toată ființa lui s-a răsucit întoarsă de pe drumurile bănuiei care-l sfîșia. Vina nu era în făptura asta atît de gingașă, care e în fața lui, ci în el însuși. Abia acum a descoperit cît rău a putut să facă, fără să vrea, numai stăruind pe drumul pe care el îl socotea cel drept, însă fără să-i întrebe pe-ai lui vreodată dacă și ei sunt de aceeași părere, deși trebuiau să împărtășească și ei urmările faptelor lui. Stă rezemat de pereți, simte o cotropitoare oboseală. Parcă s-ar prăbuși. Acum pricepe adîncul acestui cuvînt, spus toată ziua fără multă luare-aminte, familia. Cu mintea lui pornită năvalnic adună totul din trecut în clipa de față. Da, e doar un copac într-un crîng. Este o ramură plină dintr-un tunchi. A crezut că loviturile primite numai pe el îl izbesc, că durerea alor lui e doar o durere sentimentală, din dragoste. Dar vede acum că acel care luptă nu se sacrifică numai pe el. Pe fata asta n-a întrebato ce gîndește atunci cînd el mergea la Mitică Filipescu acasă. Acum vede că a lăsat-o în voia unor lovituri, la care nu s-a gîndit de mai înainte. Nici pe

5 mamă-sa n-a întrebat-o vreodată, iar făptura ei e
inima familiei însăși, în care se înfig loviturile cu-
titului. Năucit, stă acum ca un bolnav rezemat de
perete. Nu poate vorbi. Fata, îngrozită de rășune-
tul în el al mărturisirii ei, vrea să scadă motivul
durerii, să-l facă să uite ceea ce el simte acum că
era și răspunderea lui.

— Ți-am spus, pretexte. N-au știut ce să mai
scornească... Dar e peste puterile ei să mai îndure,
10 să mai ascundă, și cade pe pat. Bălcescu vine spre
ea, îi mîngîie mîinile, fața.

— Suferi?... Surioară, iartă-mă...

— Nu... tu... De ce să-ți ceri tu iertare? Rămîne
o clipă tăcută, pe gînduri, și dintr-o dată, amintin-
15 du-și ceea ce ar fi vrut să ocolească neapărat, se
frînge ca înjunghiată.

— Laș... laș... A fost un laș.

Vocea îi e albă de durere, de umilintă.

20 El își simte, copleșit, vina și, zdrobit, parcă, o
mîngîie pe obraji.

— Ți-a, a fost întîia ta iubire... Ar fi putut să
fie frumos.

25 Fata și-a cuprins obrajii înfiorați de durere în
palme și ridică spre fratele ei o privire înfrîntă,
moale. În ochii căprui ard niște steluțe înlăcri-
mate, gura i s-a frînt convulsiv, dar după o clipă
e atîta biruință de sine în făptura ei tînără, că
spune cu un zîmbet ca de pe altă lume, lămuri-
30 du-se nespus de liniștită, arătînd clipa pe care nu
o poate uita și care i-a sfărîmat ca pe o vioară
făptura ei din adînc:

— Cînd a venit de Crăciun la București, a spus la
o petrecere, verișoarei noastre Caliopi, pe cînd dăn-
țuiau, că și-a dat seama la timp că nu mă iubește...
35 că nu ar fi vrut să fim mai tîrziu amîndoi neferi-
ciți... Și din nou, la amintirea asta, o înjunghie
gîndul. Dar numai o clipă. Adaugă apoi, într-o li-
niște de care-i e îmbibată toată ființa, care pare că
o apasă pe fibrele ei cele mai mici... A plecat din
40 București fără nici o lămurire, fără să-mi scrie un
rînd... Dar sfortărea a fost peste puterile ei și, din

zîmbet, se frînge istovită. S-a lăsat copleșită pe patul de scînduri.

5 Fratele își dă seama, uimit, cutremurat, de adîncimea durerii ce o mistuie... și pe care ea vrea s-o ascundă de întreaga lume.

— L-ai iubit? Și ar vrea să adauge: atît de mult? dar își dă seama că e fără sens.

Deși îl privește în ochi, ea pare că nici nu-l vede, nici nu-l aude.

10 — Inelul mi l-a adus tată-su acasă. Și din nou o frînge amintirea, ochii nu mai pot opri lacrimile adunate din toată ființa ei. Spunea că și-ar da viața pentru mine... Stă pe pat, frîntă de mijloc, se răsucesțe în ea însăși, de durere, ca o foaie care arde.

15 El nu mai poate îndura asta. Vine aproape de tot de ea, îi ia obrazii în mîinile lui, îi ridică ochii spre el.

— De ce nu și-a dat seama de toate acestea din timp, înainte de logodnă sau măcar cînd cu judecata, că sunt un trădător?

Dar viforul amintirii a trecut... Acum frigul din ea i-a înghețat durerea și fata se ridică din nou biruitoare de sine însăși.

25 — Un poltron... Și-a pierdut capul cînd s-a văzut mutat la București.

E în fratele, care acum înțelege cît e de vinovat față de ea, o durere fără margini. Face cîțiva pași înfrigurat, prin chilie, se oprește lîngă ea, care e în picioare, cu mîinile în manșon, lîngă scaunul țărănesc nevopsit.

30 — Surioară, iartă-mă... A fost întîia ta iubire... Ar fi putut să fie frumos... Vocea lui e moale, cu ceva sfios în ea.

35 Tița, cu privirea rătăcită, rămîne la gîndurile, la făptura ei de neajuns parcă.

— Pune flori cîte vrei. Le pui pe un mormînt. Știu acum ce este iubirea. În fundul fîntîinii ei nu e apă curată... Este doar mocirlă. Nu voi mai iubi niciodată...

40 Fața ei tînră, cu privirea într-altă parte, palidă, arată o hotărîre ca de moarte.

Bălcescu nu știe ce să spună. E copleșit de durerea pe care ea nu poate să o ascundă decît arătîndu-i nesfîrșirea.

5 — Tița, ești doar un copil. Ai douăzeci de ani...
Ce poți să știi tu ?

Dintr-o dată se întoarce spre el dirză, sălbatică.

— Niciodată... și apoi ochii îi rămîn ațintiți în pămînt.

10 Bălcescu, dezolat, face doi pași prin chilie. Vina pe care și-o știe îl face să se frîngă de durere. Vine încăpățînat spre ea. Ar vrea să-i vorbească, dar cînd deschide gura, se înecă din pricina frămîntării din el și a efortării făcute. Vorbele îi rămîn în gît. Apoi e surprins de tuse, se întoarce
15 brusc, convulsiv, se ferește de privirea ei, duce grabnic batista la gură.

20 Tița a urmărit, neliniștită, convulsiunea lui, așteaptă o clipă încremenită, pe urmă se duce la el, îi întoarce fața în palmele ei și vede, îngrozită, batista plină de sînge.

Neputincios cînd vede că groaznicul lui secret a fost trădat, el o privește cu fața descompusă. În chenarul bărbii juvenile, gura e strîmbă de durere...

25 — Știi... cred... Dar nu poate sfîrși. Nu găsește cuvinte, privirea îi e rătăcită. Ar fi vrut ca nimeni să nu știe niciodată.

30 Tița, lovită și ea parcă în creștet, a căutat să se sprijine, dar, amintindu-și dintr-o dată de ființa de afară care aștepta pe laviță, îi spune îngrozită numai de gîndul că ea ar putea să știe vreodată adevărul.

— Să nu afle mama... Apoi se lasă între ei ca o umbră, ca o lumină moale. Ia o batistă din manșon, îi șterge fața, ducîndu-l încet, sprijinit, spre pat.

35 — Te-au ucis, frățioare...

Bălcescu tresare iar cu spaimă, o imploră cu ochii lui negri.

— Nu trebuie să afle nimeni...

40 Cu o dăruire liniștită a întregii ei vieți, ea îl învăluie cu privirea, cu ochii limpezi, înlăcrimați.

— Voi fi sora ta... Nimic decît sora ta... Pînă ce voi muri... Pe urmă se întoarce spre cele de azi, îl mîngîie ușor. Te vei însănătoși... Însă trebuie să ceri neapărat să fii scos de aici și dus la spital.

5 Bălcescu tresare înfrigurat, i se frîng umerii, și-a adunat coatele pe genunchi. Spune dintr-un izvor adînc, cu un soi de deznădejde :

— Nu, nu... Ar scăpa prea ieftin aceste fiare. N-am nevoie de mila lor. Mi-au lăsat numai un ciot de viață, dar vor plăti pentru acest ciot ca pentru trei vieți...

Își apropie fața încet de obrazul ei și spune ca o taină, liniștit, mai mult șoptit :

— Tița, noaptea nu mai pot dormi și fac numai socoteli și planuri. Am acum douăzeci și trei ani... Aș vrea să mai trăiesc numai alți zece și voi răsturna putregaiul lor, cum întoarce un fier de plug cîmpul înțelenit de mărăciniș.

20 Și din nou, apoi, cu o sete de viață, ca o rugăciune deznădăjduită, într-un strigăt cu rădăcini în el, adunat din toată ființa lui, dar înăbușit cu o voință crîncenă, crescînd fără vrerea lui :

— Zece ani... Zece ani numai...

25 S-a făcut în chilie tăcere pînă la capătul lumii. Tița îl privește îngrijorată, cald, îi spune cu glas moale :

— Frate, nu e bună atîta ură.

Dar Bălcescu, sălbatic acum, întors în el însuși, cu o încrîncenare a gîndirii, stăruie :

30 — Nu trebuie să se mai întîmple și cu alți români ce s-a întîmplat cu mine, cu Mitică Filipescu și cu ceilalți... Nu trebuie ca poporul român să mai îndure cîte îndură.

35 În timpul acesta, pe lavița de la poarta caselor dărăpănite, de lîngă lacul lui Dura, Zinca, înghețată de frig, așteaptă mereu, infolită în broboada groasă de lînă peste scurteică. Vremea s-a schimbat, cerul e acum înnourat, ninge ușor. Un doro-banș se apropie de ea.

— Mătușico, ce mai aștepți? Focul s-a potolit. Toată lumea a plecat.

Zinca, înghețată, nu poate vorbi decât greu. Îl deslușește fără nici o noimă.

5 — Vine Tița... Cu cererea iscălită de el...

Se mai îngheșuie spre colțul laviței. Se înserează ușor, cerul e de plumb și ninge rar, cu fulgi mari.

*

10 În chilia închisorii e acum o liniște de oameni abătuți. A trecut mai bine de o oră... Tița îl mîngie ușor pe frunte, pe obraji și pe păr. Tac amîndoi și nici nu mai aud nimic de ale gefreitărului Simion sin Ion, care e unterofițir dejurnă, înfuriat

15 pe cei ce aduc pe tălpi zăpada pe dușumeaua de cărămidă a pridvorului: „Născătoarea cui v-a făcut“. Dar pînă la ei nu ajunge nimic. Intră peste citva timp Fărcășanu, turburat de tot... Șovăie, parcă nu găsește cuvintele.

20] — Domnule Bălcescu, mai vrei să mergi astă-seară acasă?

Tița, care crezuse că turburarea lui e din pricină că e supărat de întîrziere, că s-o fi întîmplat ceva din cauza asta, acum parcă nu pricepe ce spune. Bălcescu îl privește incremenit.

25 — Cum?!

— Vrei să mai mergi acasă? întrebă aproape tremurînd ofițerul.

30 Tița a priceput acum că el și-a luat inima în dinți, că, în sfîrșit, are curajul să meargă cu ei acasă. Cu fața aprinsă, din toată ființa ei, vine spre el.

— Domnule ofițir, vrei cu adevărat?

35 Fărcășanu, încruntat și conspirativ, îi dă repede o căciulă.

— Îmbracă mantaua, pune asta și fii gata de plecare...

Dar Bălcescu rămîne nemișcat.

40 — Domnule, nu pot primi. Îți riști cariera și libertatea.

Tița însă nu vrea să știe de nimic... Nu se va întâmpla nimic.

— Ne vom întoarce chiar la noapte. Trebuie să mergem. Îmbracă-te, Nicule...

5 Dar el refuză cu hotărîre să se îmbrace.

— Nu am dreptul să primesc un asemenea sacrificiu.

Fărcășanu se destinde, dintr-o dată, ca și cînd ar fi peste puterile lui să continue. Zîmbește fericit și el.

10 — Nu risc nimic. Un prieten al dumatăle a adus un ordin de la Spătărie... Ai fost iertat... Arăpilă, așa spune că-l cheamă. Și deschise larg, bucuros, ușa, arătînd pe cel de pe pridvor. Poftește, domnule....

15 Tița se repede spre ușă, uluită, și-l recunoaște pe Alecu Golescu, care intră clocotind de știrea cea bună.

— Ești liber, frate... liber...

20 Dar Bălcescu, bănuitor, întreabă neclintit :

— Numai eu ?

— Ați fost iertați toți... S-a răspîndit de trei zile zvonul că Mitică Filipescu e pe moarte. S-a adunat lume în fața palatului și a cerut eliberarea voastră. 25 Bibescu a cedat. Alții s-au dus cu un chervan pe tâlpoaie să-l aducă pe Mitică Filipescu de la Snagov... Unii au plecat la Telega.

30 Tița cade moale în genunchi. Privirea ei pare de pe altă lume. Scoate din manșon iconița pe care o adusese ca s-o pună în chilie.

— Nu sunt vrednică, nu sunt vrednică, Maică Precurată.

*

35 Merg pe lunga săliță a celulelor cu podeaua ei de cărămidă mîncată de umezeală Tița, Bălcescu, Arăpilă și la urmă ofițerul... Dar brusc, Bălcescu se oprește... Caută în gînd, apoi se întoarce repede în chilia în care a fost. Apare cu coșulețul cu ali- 40 mente și lucruri care rămăseseră acolo. Începe să zvîrle prin ferestruici, în celule, lucruri, pachețele.

Așteptînd mereu pe lavița de pe Podu de Pă-
mînt, Zinca se întrebă neliniștită dacă Tița îl va în-
dupleca oare pe Nicu să iscălească.

5 În sfîrșit, o vede prin înserarea ușoară pe fată,
urcînd din rîpa de peste drum. Se ridică greu de
pe laviță, tremurînd toată de nădejdea că ea va
aduce cererea iscălită. Dar înainte de a fi de-a bi-
nelea în picioare vede, după Tița, ieșind din rîpă și
10 închegîndu-se ca din negura înserării, ca pe o nă-
lucă, pe cel neașteptat azi, pe Nicu însuși. Nu știe
ce să creadă. Privește încremenită. I se umezesc, i
se încețoșează ochii. Începe să tremure... Cade
moale jos, în zăpada înghețată, fără să poată spune
15 o vorbă.

Cei doi aleargă spre ea : Bălcescu o ridică de jos,
o strînge în brațe, surprins că o are în față, uimit,
zguduit.

— Aici așteptai ?

20 Zinca își revine, dar nu poate vorbi, îl sărută
stîngace pe obraz... parcă nu-l ajunge...

El, ca în fața unei descoperiri copleșitoare, mur-
mură topit și parcă de frică s-o atingă.

— Mamă ? Aici erai, mamă !

CARTEA A TREIA

RĂDĂCINILE DIN TRECUT

Călugărul cu anteriul de lână țărănească, cu vi-
țele de păr fumurii, ieșite bătoase de sub comănac,
a trecut înainte, după ce a deschis cu o cheie din-
5 tr-o legătură mare, zornăitoare, ușa de lemn scoro-
jit a unei chilii mari... Bălcescu intră după el într-o
încăpere joasă, cu un pat de lemn îngust, în stînga,
iar la peretele din față cu o masă lungă, pe care
10 sunt teancuri de cărți, cum și icoane, petece mari
și mici de țesături bisericești, felurite odoare, unele
puse, de altfel, și pe adîncile pervazuri, ca niște fi-
ride, ale ferestrelor, multe altele pe scaune.

— Aici a locuit răposatul întru Domnul, nepot al
preasfinției-sale... E cea mai mare dintre chilii, deși
15 e în fundul curții. A vrut el să fie mai liniștit aici.

Bălcescu e zguduit de emoție... Gîndurile îi fug
într-o parte și vorbele pe care le vrea, într-alta. A
scos tașca de vînător de după umăr. E îmbrăcat
într-un spențer cărămiziu și cu cizme; umbra băr-
20 bii scurte i s-a prins mai tare spre marginile obra-
jilor.

— Mulțumesc... cuvioșia-ta... Astea sunt toate
cărțile ?

— Eu zic că toate... Aici n-a mai umblat nimeni,
25 că nu dă voie preasfințitul... Vreți să vă aduc să
mîncăți aici ori poate veniți să mîncăți la tra-
peză?... Și văzînd încurcătura tînărului... Bine...

bine... Vine atunci un frate să vă aştearnă patul. Preasfinţia-sa a spus să nu vă turbure nimeni şi că o să rămâneţi cât veţi pofti.

— Nu te gîndi la asta, cuvioşia-ta. O să vedem...

5 E grăbit să rămîie singur, să cerceteze filă cu filă comoara care i-a căzut în mînă. E colecţia de documente adunate de fostul căpitan Cornescu Olteniceanu. După moartea acestuia, colecţia a ră-

10 mas episcopului de Buzău. Bălcescu a aflat întîmplător de această colecţie de la un prieten al căpitanului. Trebuie să găsească aici cronicile din veacul al optsprezecelea, pe care le-a întîlnit citate pe ici, pe colo.

15 Ghica¹ va mărturisi mai tîrziu uimirea pe care o stîrnea patima neobişnuită a lui Bălcescu pentru citit, pentru lucrurile istorice, pentru izvoarele vechi, rătăcite, pentru hrisoave, pentru orice vestigiul al trecutului... „Din copilărie, spune acest prieten mai tîrziu, el citise cu atenţiune vieţile oamenilor lui Plutarch, *Anabasil* lui Xenofon, *Războiul peloponezian* al lui Tucidid, citise şi recitise pe Tacit, comentariile lui Cezar, campaniile lui Napo-

20 peon şi ale lui Frederic cel Mare şi studia cu dinadinsul pe Gibbon şi scrierile generalului Jomini asupra strategiei. Citea în cinci-şase limbi : elineşte, latineşte, slavoneşte, franţuzeşte, nemţeşte, italie-

25 neşte.“

Acum, fostul iuncăr îşi desface gulerul, scoate spenţerul de pe el, deschide taşca, scoate un teanc de caiete, o călimară bine ferecată după obiceiul timpului, cîteva pene de gîscă.

L-a învăţat Eftimie Murgu metoda de a studia temeinic, de a face fişe complete pentru citatele pe care urmează să le folosească : numele autorului, titlul operei, volumul, pagina, indicele ediţiei şi anul apariţiei. Manuscrisele vechi le coplează în in-

¹ Tot în amintirea Nicu Bălcescu, apărută în *Convorbiri literare*, nr. 3, 1 iunie 1887, p. 193—216, şi reprodusă în *Scrisori către V. Alecsandri*, Editura Soccec, 1877, după care a transcris Camil Petrescu fragmentul de mai jos (n. ed.).

5 10 15 20

regime, în vederea publicării lor mai târziu. Acum e tulburat ca un tânăr la o întâlnire de dragoste, e între teamă și nădejde. Dă la o parte câteva ceasloave mari cu legături tari prinse în copci de alamă și oțel. S-a oprit la niște scoarțe desperecheate, rupte și legate strâns cu sfoară. Desface. A avut noroc din prima clipă, a adulmecat bine. Citește, parcă zguduît, notarea Olteniceanului.

„Acesta este hronicul lui Constantin Căpitanul de l-au scris.“¹

15 20

Îa manuscrisul la subsioară și începe să dănțuie fericit prin chilie... Intră fratele cu așternutul și rămîne incremenit. Privește apoi cu mirare, în timp ce face patul, întrebându-se ce e cu musafirul episcopului. Iese de îndată ce a așternut cerga și cearceaful pe pat și fără ca Bălcescu să-l fi văzut parcă.

A mai găsit apoi și *Cartea de jurământ a lui Gligoraș Ghica Vv la Jupînu Constantin Cantacuzino, biv-vel-Postelnic, 1660*²... și altele.

20 25

De asemenea, un manuscris al lui Axinte Uricaru,³ după manuscrise de Vasile Damian⁴ și Teodor

25 30

¹ N. Bălcescu va publica *Istoriile domnilor Țării Românești scrise de Constantin Căpitanul în Magazin istoric pentru Dacia*, 1845, tomul I, 83—114, 147—186, 211—250, 279—326, 343—389 și tomul al II-lea, continuarea, p. 3—35 (n. ed.).

30 35

² *Carte de jurământ a lui Gligorașo Ghica Vv la Jupînu Constantin Cantacuzino, biv-vel-Postelnic, 1660* a apărut în *Magazin istoric pentru Dacia*, tomul I, p. 394—395, în seria de documente, secțiunea a II-a, grupate sub titlul *Diplomaticul românesc* (n. ed.).

³ Axinte Uricariul, printre altele, a copiat probabil *De neamul moldovenilor* al lui Miron Costin.

35 40 45

⁴ Vasile Damian, fiul lui Damian, vornicul de Dorohoi. S-a născut, după unii istoriografi, pe la jumătatea veacului al XVII-lea. Ultima știre despre logofătul Vasile Damian este din 28 august 1689, cînd Constantin Cantemir l-a înlocuit din dregătorie cu Nicolae Costin. În *Magazin...*, tomul al II-lea, din colecția de cronici, M. Kogălniceanu a tipărit, atribuindu-l lui Nicolae Costin, *Letopiseșul țerei Moldovei de la Ștefan sin Vasile-Vodă, de unde este părăsit de Miron Costin logofătul, de pre isvoarele lui Vasile Damian, ce au fost treti-logofăt a lui Tudosie Dubău logofătul și altora* (cf. C. Giurescu, *Con-*

Dubău.¹

Le-a copiat pe toate, tot ce a găsit, cronici, acte, hrisoave multe diplomatice și abia după două săptămîni s-a întors la Buzău.

5 Pentru că nu putuse fi în București la parastasul de patruzeci de zile al lui Mitiță Filipescu, s-a dus a doua zi, împreună cu Tița, să pună un braț de flori pe mormîntul proaspăt din curtea bisericii de
10 pe Podu Mogoșoaiei, peste drum de casa banului Vulpe Filipescu. Nu era decît o cruce de lemn nouă, cu flori uscate și coroane de cositor argintat. O candelă cu untdelemn mai ardea încă. Pe crucea de lemn vopsit galben, era scris cu lac negru doar atît :
15 *Dumitru Filipescu, n. 1801, m. 1843*. A stat acolo aproape două ceasuri, gîndind la ce a fost... la ce trebuie făcut de aici înainte.

Era un cer înalt în ziua asta de început de vară, dar văzduhul era încărcat ; în zare, dincoace și în jos de încălecările albe ca zăpada, se vedea un tiv greu de nori fumurii.

20 *tribușiuni la studiul cronicelor moldovene — Nicolae Costin, Tudosie Dubău, Vasile Damian în Analele Acad. Rom., XXX, mențiunile secțiunii istorice, secțiunea 2, București, 1907) (n. ed.).*

25 ¹ Tudosie Dubău, boier latifundiar moldovean, caimacam în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. După anumite izvoare (C. Giurescu, Gh. Ghibănescu), s-a născut în jurul anului 1630. Despre el Neculce spune : „fiind om de treabă, era dvoreală după vel-logofăt“. Inițiatorul unui letopiseț atribuit de Kogălniceanu lui Nicolae Costin (cf. N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. II, ed. 30 a II-a, București, 1925, p. 341—346) (n. ed.).

UN MĂR INFLORIT BATE IN FEREASTRA

Acasă, în ulița din mahalaua Visarionului, e mare zarvă și multă larmă. Serdăreasa Zinca se văicărește, indignată de ce-i face Nicolache. Îi scoate mobila din odaia mare din dreapta, cea din colț.

5 — Auzi, Bidermirul meu... De-l făcuse Prisner... leit ca la Beci. Să mi-l scoată din odaia de musafiri ?

10 — Ți-ța nu izbutește s-o lămurească, ba mai rău o întărită.

— Dar, ce, asta mai e odaie de musafiri, mamă ? Nu vezi că nu mai sunt aci decât cărți și numai cărți ? Mai bine că ți-a scos mobila. Să nu ți-o strice.

15 Zinca oftează :

— Uite, a pus hîrtoage și pe măsuța asta mică de scris scrisori... Of... Of... Ce, nu mai putea să stea cu Barbu într-o odaie ?

20 — Mamă, nu se putea. Nicu are multe cărți... și scrie toată ziua... Nu trebuie să-i umble nimeni printre hîrtii.

Masa rotundă a fost scoasă cu greu de doi voinici, culcînd-o pe o latură. În locul ei este vîrită pe ușă o altă masă, lungă, ca de praznic țărănesc, abia dată la rîndea. Zinca e mereu amărită.

25 — Bidermirul meu...
O mîngîie Nicu, plin de voioșie.

— Mamă, nici un sfert nu încăpeau pe Bidermeyer-ul tău atâtea din cărțile care încap pe masa asta lungă. O să scot și secretarul ăsta de scris scrisori : n-avea grije, că nu ți-l stric.

5 — De ce să-l scoți... ? tresare ea speriată.

— Uite de ce... și arată spre ușă, unde apar din nou cei doi voinici, trăgînd acum după ei rafturi albe, late ca niște lavițe suprapuse. Stau mai bine cărțile pe astea, mamă.

10 Sunt cărți pe toate scaunele. Pe sofaua largă din dreapta, căci pe cea din stînga doarme el, pe jos, pe lățimea ferestrei...

Serdăreasa este de-a binelea speriată de năvala asta.

15 — Și pe urmă, ce vrei cu atîta citit, mamă ? Uite, ai slăbit iar. Abia te întremasem la țară după ce ieșiseși de la închisoare. Și uite... îți bați joc de sănătatea ta. Nu mai știi, cu cititul, de e zi... de e noapte...

20 Adevărul este că după vreo două luni de odihnă, după ce a ieșit de la închisoare, Bălcescu a început să citească și să scrie cu și mai multă dîrzenie ca mai înainte. A descoperit o nouă sursă de procurat cărți, căci librarul neamț Winterhalder¹ le aduce
25 greu și vrea plata, în aur, înainte, ca și Danielopolu, cel de pe strada Colței, fratele lipscanului. A descoperit nemărginita vanitate a boierimii care vrea să-și dovedească evghenia, vechimea aristocratică, unii chiar princiară. Toți vor să-și facă
30 *genealoghia*, și cînd au auzit că feciorul Bălcescăi are știință istoricească, aproape că alergară după el. Și plătesc, de nevoie. Sunt singurii bani pe care îi cîștigă Nicu. Dar asta n-ar fi mare lucru. De preț este că ei arată acasă adevărate stive și suluri de

35 ¹ Eric Winterhalder (1808—1889), unul dintre cei mai cunoscuți tipografi și librari din acea epocă. Desfășoară și activitate publicistică, alăturîndu-se revoluției din 1848 în Țara Românească. Expulzat, a revenit în țară, continuîndu-și activitatea politică în cadrul partidului liberal al lui I. C. Brătianu (n. ed.).

documente, sineturi cu acte de proprietate și vechi genealogii, tare prețioase pentru istoric.

Uneori îi trimit documentele și acasă, să le descifreze în voie și să le copieze, dacă vrea.

5 Iată, o ramură din marea familie a Cantacuzinilor vrea să-și puie acum din nou la punct genealogia, făcută, în veacul trecut, de marele ban Mihail Cantacuzino, refugiat din Rusia.

10 Bălcescu a descoperit înfrigurat, în podul casei lor, în trei încăperi, prăfuite, închise de mult, un număr neașteptat de mare de cărți, adunate cu timpul de către cei mai iubitori ai scrisului din această mare și puternică familie, care a dat atîția cărțurari de seamă, dar care în zilele acestea pune
15 mai mult preț pe cei poftitori de tron dintre urmași de azi decît pe cărțurarii și creatorii care au cinstit-o cu strălucire în trecut...Sunt cărți aduse de la Padova, acum un veac și mai bine, de Constantin Cantacuzino, stolnicul, marele învățat, care a studiat acolo. Sunt cărți de mare preț, adunate de acel
20 însușit arhitect, care a fost fratele stolnicului, apătarul Mihail Cantacuzino. Aflînd despre ce e vorba, unchiul de departe, din ramura rămasă în Rusia, Rudolf Cantacuzino, a trimis și el două lăzi
25 cu cărți, cu condiția să fie cercetate cu luare-aminte și îngrijite, ca să nu se piarză. Sunt aici scrisori și documente din cinci țări, unde s-au risipit în 1650 copiii lui Andronache și copiii copiilor lui, toți
30 coborîtori ai faimosului Șaitanoglu al Țarigradului, pare-se prietenul și sfătuitoarul lui Ion-Vodă cel Cumplit, din pricina căruia a și fost sugrumat de turci în palatul său de la Istambul.

35 Bălcescu a obținut învoirea să transcrie tot ce-i place, la el acasă. Acum nici nu s-au așezat bine rafturile în fosta odaie de musafiri și el e grăbit, bucuros să „claseze“ materialul, așa cum a chibzuit anume, cînd a poruncit rafturile, care au și dulapuri.

40 Totul e gîndit cu socoteală. Pe masa lungă a așezat în cîteva clipe cărți deschise la paginile însemnate de mai înainte, ca să-i fie la îndemîină cita-

tele, textul căutat anume. E grăbit și fericit ca de un dar. De nerăbdare nu se poate stăpîni să nu se îndemne cu voce tare.

5 Sevastița s-a întors acum singură, cu fața îngri-jorată.

— Nicule, mama are dreptate. Nu poate să mai dureze așa... Zi și noapte cu cititul și cu scrisul... Tu știi ce vreau să-ți spun. Știi la ce mă gîndesc... Unde vrei să ajungi ?

10 Bălcescu s-a oprit, parcă străpuns de un cuțit. O privește lung și strînge cu patimă în mîna scoarțele ferecate în alamă ale unei cărți. Fața albă și prelungă a surorii, privirea ochilor mari au de la o vreme a întipărire patetică și statornic gravă. Fi-
15 ința ei se adună și se hotărăște pentru tot restul vieții.

— Tița, tu știi... știi prea bine... că eu trebuie să trăiesc în zece ani cît alții în cincizeci. N-am timp.

20 Fața l-a privit lung, nu știe ce să spună, s-a frînt îndurerată.

— Poate să fie așa cum zici tu. Dar pune-mă și pe mine să te ajut la copiat...

— Îți făgăduiesc... Te voi chema, Tița. Acum, du-te și împac-o, mîngîi-o pe mama.

25 — Mă duc, însă ar trebui să te plimbi și tu puțin prin grădină. Toți pomii au ramurile încărcate de fructe... Mai joacă puțin șah cu Arăpilă. Ai văzut ce șah frumos de fildes a căpătat mama pentru tine de la vorniceasa Ghica ?

30 El tace, încăpățînat, și ea, dîndu-și seama că nu-l poate îndupleca, iese ca să încerce s-o îmbuneze pe maică-sa.

Apoi se duce la fereastra dinspre grădină. O deschide. Face aceasta și ca să simtă mai bine că acum
35 odaia e odaia lui, că nu mai e copil. O ramură din mărul cel mare, din colțul casei, grea de fructe mari, verzui, multe rumene, atîrnă îndoită, biruită de belsug, coborînd spre geamul pe care-l atinge. Bălcescu împinge fereastra și de afară îl înfășură o
40 mireasmă de început de toamnă, de roade coapte, de struguri, prune, pere, de gutui... Ramura, îm-

pinsă de geamul deschis, revine clătinându-se ca trimisă dintr-un gând, dintr-un îndemn.

„Viața nu e în cărți... tinere. E aici, în grădina asta mare... Nu te desprinde de viață...”

5 Bălcescu suride prietenos gândului, îndemnului ghicit, mușcînd din mărul ce i se oferă singur.

„Nu mă despart de viață... și-și arată, surizînd obosit, cărțile... Aici sunt rădăcinile ei.”

MUSTĂRIA DIN DEALU FILARETULUI

E cu adevărat, în acest an 1843, un început de toamnă cum de mult n-a mai fost. După un august mai mult ploios, acum livezile și viile pline de rod
5 par stropite cu aur. Pe la răspîntiile podurilor celor întortocheate au răsărit umbrare mari de frunze și de trestie, cu butoaie cu must, șatre cu gustări, cu mititei și pastramă. Dar mai ales zalhanalele și cîrciumile vestite de pe „dealurile“ cu vii ale orașului
10 sunt căutate de toată lumea. Căci de jur împrejur orașul e înconjurat de vii, mari cît pădurile. La una dintre aceste cîrciumi, răsărite-n grădini, și-au dat întîlnire, și în seara asta, trei prieteni, foști oarecum și colegi la școala de la Sf. Sava. Unul
15 dintre ei, Tell¹, îmbrăcat în uniformă de maior, apare în poarta de la drum a grădinii. Cercetează grijuliu cu privirea, apoi intră și se îndreaptă spre umbrarul mare, acoperit cu trestie verde. Stîlpii umbrarului sunt îmbrăcați și ei în verdeață și în
20 frunziș de stejar, ba cei din mijloc sunt îmbrăcați și în oglinzi înguste și înalte. În prag, pe o masă, în dreapta, sunt două butoaie pe care scrie cu tibișirul: *Must dulce*, pe unul, *Turburel* pe celălalt. Apoi, grătarul cît o tarabă, cu fripturi și mititei,

¹ Christian (Hristache) Tell (1807—1884), ofițer cu gradul de maior în 1839. Membru al „Frăției“ și participant la revoluția din 1848 în Țara Românească (n. ed).
25

galantarul cu mîncăruri de pește și răciturii. Un
taraf de lăutari, pe o podeață la mijloc, s-a oprit
să se mai odihnească. O scîndură înnegrită pe care
scrie, tot cu tibișirul, *Azi cu bani, mîine fără bani*,
5 stă deasupra tejghelei de tinichea, unde se adună
banii. S-a așternut nisip mult pe jos. Pe la mese și
în cele cîteva tufișe de liliac și lămîiți, lume adul-
mecînd mirosul de fripturi și mititei.

10 Maiorul Tell intră căutînd cu privirea. „Jupînul“,
cu fota verde dinainte, se apropie de el și-i face
semn ușor spre ușa care duce în clădirea joasă. Tell
a înțeles.

15 A luat-o pe o sală îngustă și lungă, cu dușumea
învechită, strîmbă. Deschide dibuînd o ușă. Înăun-
tru cîțiva cheflii îl salută zgomotos. Vede iritat că
a greșit... Deschide a doua ușă și de data asta ni-
mereste într-o odaie simplă, altfel cu divan și
ogîndă mare, cît ușa Bălcescu și Ghica¹ stau la

20 ¹ Avînd ca membri fondatori pe Ion Ghica, Nicolae
Bălcescu și Christian Tell, în toamna anului 1843 (sep-
tembrie-octombrie) a luat ființă societatea „Frăția“, sub
deviza „Dreptate-Frăție“. Iată cum reconstituie Ion Ghica
din amîntire momentul de care, după noi, s-a slujit Cam-
25 mil Petrescu la elaborarea acestui capitol: „Într-o noapte
pîn culesul viilor, pe la 1843, pe cînd lumina lunii în-
ocpea a se contopi în razele dimineții și ajunsese în
dreptul caselor lui Simeon Marcovici, după un mic sfa.
Între noi doi, în răs_pîntii, în loc s-o luăm la deal, pe la
Otetoleșanu, să ieșim la mine acasă, ne-am hotărît să ur-
10 măm strada Brezoianu, să ieșim la Mihai-Vodă, și d-acoio
s-o apucăm spre Filaret, să ne ducem să dejunăm cu
cîte o pereche de cirnați trandafiri și un pahar de must.
Ne aproplasem de biserica Sfinții Apostoli, cînd întîlnim
în cale pe căpitanul Tell, mergînd spre cazarma de la
35 Mihai-Vodă; și ne luăm cîteștrei pe drum înainte pe sub
Mitropolie, la viile din deal. Cu cît ne sui-am pe coastă,
cu atît vorbirea noastră devenea mai aprinsă. Subiectul
discuțiunii era acel de toate zilele și de toate serile. Ne
40 imputam unul altuia lipsa de patriotism și de energie;
ne făceam răspunzători de starea nenorocită și umilită a
țării, așa că la întoarcerea noastră în vale, la fîntînă,
jurasem să ne consacram patriei cu trupul și cu sufletul,
ne legasem frați de cruce și ca fiecare dintre noi trei să
se impule, cu pericolul vieții și al averii, la hotărîrile
celorlalți doi: chiar în ziua aceea ne-am adunat de am

masă cu vin și fripturi dinainte, anume ca să mascheze la nevoie întâlnirea. Așteptau cu îngrijorare, și acum răsuflă ușurați.

— Credeam că nu mai vii, îl măsoară cu privirea
5 Ion Ghica. Socoteam că te-ai răzgândit. E malițios de felul lui.

— Am venit în București fără să știe nimeni. La noapte plec înapoi. La batalion am lăsat vorbă că sunt în inspecție.

— Și în mustărie crezi că nu te-a văzut nimeni ?
10 întrebă Ghica, glumind mereu și controlînd mucalită fereastra.

Tell, totdeauna serios, ridică din umeri, arătînd astfel că sunt și riscuri inevitabile și e bine să fie
15 cu grije.

— Aici, în odaia asta, să nu ne dibuie cumva iscoadele Agiei, închiși toți trei, că ar fi mai prost. Se așează pe cel de-al treilea scaun, prinse să se descingă de sabie. Ei, ce-ați hotărît ?

— Nimic, te așteptam pe tine, răspunde unul din
20 cei doi mai tineri, cel vioi, cu cap de viezure negricios.

— Păi, frate Ghica, nu era vorba ca Bălcescu să facă statutele și să le aducă ?

25 Fostul iuncăr scoate îngîndurat cîteva foi de hîrtie.

— Le-am adus și vi le citesc, ca să le vedeți formulate și să hotărîm acum pentru totdeauna..

30 Ghica îi potrivește dinainte un tacîm și lui Tell ; se așează toți trei, înclinați peste masă, ca să se poată citi în șoaptă. Bălcescu citește cu vocea lui gravă și hotărîtă :

alcătuit statutele și regulamentele «Frăției» (Ion Ghica, *Correspondența cu V. Alecsandri*, ediția Socec., București, 1887). Tot în aceeași scrisoare, *Nicu Bălcescu*, Ion Ghica nu uită amănuntul de ordin organizatoric : „Inițiatorii erau formați în grupuri de cîte zece, fiecare frate cunoscînd numai pe șeful său imediat, diacon, preot sau arhiereu, acel care-l caterisise și căruia datorea ascultare și supunere cu pericolul vieții și al averii, păstrînd secretul cel mai absolut. Deviza : «Dreptate-Frăție» (n. ed.).

„Se înființează o societate secretă, cu numele «Dreptate-Frăție». Scopul ei este să pregătească îndrumarea unei viitoare revoluții în Țara Românească. În afară de fondatori, membrii societății nu se cunosc între ei.“

Se vedea că fostul iuncăr se inspirase din sistemul de organizare secretă al cărvunărilor.

— Cum, toți membrii pot să ne cunoască pe noi trei, fondatorii ei ? întrebă, nelămurit, Tell.

— Nu, am vrut să spun că numai noi trei, fondatorii, îi cunoaștem pe toți membrii „Frăției“. Altfel, nimeni nu cunoaște decît grupul de zece frați ai lui.

Ghica lăsă jos furculița cu care se juca.

— Dacă e vorba să fim frați, cum sunt călugării, atunci să luăm și cinuri monahale, nu ? Ce ziceți ?

La început zîmbesc toți trei ca de o glumă, obicinuită la Ghica.

— De acord, dacă vreți.

Și după ce convin, Bălcescu citește mai departe :

„Ca o anexă a societății secrete, va funcționa, pe față, o societate literară. Toți viitorii membri ai «Frăției» secrete trebuie să facă mai întîi un stagiul în societatea literară.“

Întrebă apoi, ridicînd privirea de jos în sus :

— Aveți ceva de zis ?

-- Mă învolesc, precizează maiorul, după ce căutase parcă, în gînd, răspuns la o întrebare pusă de el însuși.

— De acord, răspunse și Ghica, ciupindu-și bărbia negricioasă și cu botșorul împins înainte.

— Atunci votați statutele societății secrete „Frăția“ ? Nu ? Și Bălcescu ridică de pe foaia de hîrtie ochii lui lungi, trași spre tîmple.

— Votăm, răspunde cu bărbia sprijinită în palme Ion Ghica. Ar vrea să adauge ceva, dar e întrerupt de Tell, care se gîndește la unele garanții, dar e de credință.

— Și jurăm, adaugă el, cu vocea joasă și scurt înăbușită.

— Jurăm, dacă vreți, îl întregește convins și Bălcescu, care într-o clipă revede în gând întâmplările
5 din 1840.

Cu toată ostentația glumeată a lui Ghica, care parcă ar fi vrut să-și dea astfel curaj, cei trei, cuprinși de o tulburare înfiorată, simțeau limpede în
10 clipa asta primejdiile drumului pe care porniseră și încercau sentimentul acela cutremurător pe care ți-l dă un legământ cu prețul vieții.

Fostul iuncăr dădu la o parte farfuriile din fața lui și puse textul pe masă.

— Acum semnați.

15 — Semnăm.

Semnează întâi Ghica, apoi Tell, încercînd să-și muște mustața tunsă.

Bălcescu i-a urmărit cu toată viața adunată în ochii lui negri, înfrigurați.

20 — Acum iscălesc și eu...

Se așează ca să scrie nestînjedit, își scrie încet numele, mai privește o clipă hîrtia, o arată ca să se convingă și ei că e semnată cum trebuie și apoi
25 o rupe bucăți cu un foșnet înfundat. Tell ridică din umeri uimit și rămîne cu pumnul înțepenit pe garda săbiei.

— Ce faci ? Ce-i asta ?

Bălcescu zîmbește mirat și-și plimbă privirea sarcastic de la unul la altul.

30 — Vreți societate secretă cu ștatute scrise ?

Tell și Ghica rîd ca de o glumă potrivită. Asta nu-l va împiedica însă pe Ghica, mai tîrziu, să scrie că el a avut, într-un cufăr, ștatutele scrise și că au
35 pierit cu prilejul unui foc la conacul de la Ghergani.

— Ai devenit grijuliu de cînd ai pățit-o întîia dată ?... constată cu un suris echivoc Tell, care sta cam proțăpît, cu amîndouă mîinile pe garda de argint a săbiei.

40 Cei doi se uitară nedumeriți la el și rămaseră pe gînduri. Fusese o glumă, se pare, în intenția maior-

rului, un fel de a marca măcar printr-o frază „de-
gajată“ ca asta faptul că însăși personalitatea lui de
ofițer, de om mai în vîrstă decît ei, nu este anga-
5 jată ierarhic prin aceea că astăzi cuvîntul hotărîtor
îl are acest băiețuș, fost iuncăr, cu doisprezece ani
mai tînăr decît el și mai tînăr încă chiar decît
Iancu Ghica cu vreo doi... Tonul cu care spusese
frază avea să arate pe loc că, în afară de angaja-
mentul politic, acceptarea de acum e fără semnifi-
10 cație, că el se închină în fața unei simple inteli-
gențe, raporturile rămînînd mereu acelea, de la
maior la iuncăr, că deci nu-l poate recunoaște
ca fruntaș între egali. Rămîneau chiar și raporturile
de la un bărbat înalt, arătos, la tînărul vînos, e
15 drept, dar cam șui, cam pripit uneori în vorbă și
gest, căci Tell, cu fruntea lui netedă, cu ochii
căpruii destul de apropiați, cu nasul lung și cu
barba tunsă scurt și luată cu briciul în față, își
purta capul drept, cu mișcări puține, ca o statuie.
20 Se găsea acum alături de acești doi numai din ură
împotriva boierimii, care, iritată de prestața fizică
a ofițerului, căuta orice prilej ca să-l umilească.
Se trăgea dintr-un neam din părțile Gorjului, ta-
tă-său își făcuse însă nume și stare de negustor la
25 Brașov, unde i se născuseră copiii. Christian avea
numai cincisprezece ani cînd, în 1822, fiind din nou
în țară, trecu alături de fratele lui, la școala lui
Gheorghe Lazăr. În 1828, frații se duseră în Olte-
nia, unde-și alcătuiră o ceată de panduri și amîn-
30 doi luptară în acest an alături de oștile rusești.
Cînd se înființă, în 1830, armata, amîndoi, ca și
alți foști căpitani de panduri, avură dreptul, deși
fii de negustori, să fie primiți în oștire cu grad de
ofițeri. Aceasta a fost pentru cei doi frați un prilej
35 de amărăciuni și umilințe. O mare parte dintre
boieri au protestat cu indignare împotriva primirii
unor feciori de negustori alături de ei și la fel cu
ei, adică de-a dreptul în grad de ofițeri. Din pricina
asta, cîțiva dintre boierii care se și înscriseră în
40 luna mai refuzară mînioși în iunie să se mai pre-
zinte la regimente. Tell nu putea uita această îm-

prejurare și fu bucuros să aibă comanda mai totdeauna cît mai departe de București, deși acum gradul său militar echivala cu un rang boieresc însemnat, cu cel de clucer.

5 Ion Ghica întrerupse după un timp tăcerea stînjitoare care dăinuia între ei, reluînd într-un alt registru ideea lui Tell.

— Eu, cinstit să-ți spun, frate Bălcescule, mă mir că după doi ani de temniță mai ai curajul să
10 începi din nou... N-a trecut mult peste o jumătate de an de cînd te-am văzut, la Dejurstfă la Gorgani, închis în chilia aceea întunecoasă și ferecată, purtai o manta ferfeniță, pe un ger să crape pietrele. Lupta politică nu e o glumă.

15 Tell, care era foarte nestabil în idei și sentimente, cu toată țepeneala lui aparentă, înțelese parcă tilcul acestei invocări și dintr-o dată fu din nou pătruns de primejdiile acțiunii în care se angaja și întrebă cu un glas înmuiat, el care de obicei vorbea din cap :

— E adevărat că Mitiță Filipescu a fost ținut în fiare cu picioarele în apă la Snagov, pînă i-a putrezit carnea și i-au căzut unghiile ?

25 Ion Ghica surîse că unei amintiri triste și clătină din cap cu amărăciune.

— Ne-a spus cineva care l-a văzut pe ferestruica zăvorîtă a chiliei din bolta aceea năruită că așa a fost. Ai fost pe-acolo, frate Nicule ?

30 Bălcescu vru întii să răspundă că s-a dus mai întii prin iunie la Snagov, anume ca să vadă chilia. Dar șovăi. Apoi se întoarse în el însuși cu un soi de îndîrjire mută. Îi căzuseră ochii pe oglinda cea mare cît o ușă, cu rama subțire, neagră. Era toată mîzgălită de semnături și date, trase cu diamantul
35 inelelor. Văzuse chiar de pe scaunul pe care se găsea cîteva date : 1840—1841, 1842... În zilele în care ei erau între viață și moarte în temniță, pentru ca să întoarcă în bine amarul poporului român, unii iubitori de chiolhane și orgii țineau să-și nemurească desfriul, înscriindu-i trufaș data pentru
40 posteritate, cu sigiliul diamantului. Nu, niciodată

nu va mai evoca acele zile, care vor rămîne știute numai în străfundurile făpturii lui. Ocoli întrebarea și făcu să biruie tăișul liniștit al inteligenței.

— Va fi cu totul altceva acum. Nu vom mai repeta greșelile de atunci. Acum trei ani a fost un complot al cărora mici boieri și țirgoveți, dornici să ridice starea norodului; a fost setea de dreptate a omului fără seamăn care era Dumitru Filipescu. Vroiam să acordăm poporului libertatea, o constituție, cum s-ar zice, octroiată. Acum vom căuta să pregătim poporul însuși, căci fără popor nu putem face revoluția. Vom lumina îndelung țărănimea, pe muncitori, pe meseriași, ca să-și facă ei singuri revoluția. Reluăm firul de la 1821 al lui Tudor Vladimirescu, dar mergem și mai departe. Revoluția se va face, ca să zic așa, singură, pe linia dezvoltării istorice. Noi numai o vom îndrepta spre țelurile ei firești și vom veghea să nu cotească silit din mersul ei secular.

A tăcut, și cei doi tac și ei; parcă le e teamă să turbure liniștea care s-a lăsat în odaia asta cu cimitirul ei de date de pe oglindă.

Cînd, umblînd printre vii, acum două săptămîni, și deplîngînd soarta țării, cei trei se gîndiseră să înființeze o societate secretă revoluționară, ei n-ar fi bănuț niciodată că va fi asta atît de curînd. Erau oarecum tîrîți de Bălcescu, care era hotărît spre faptă, fără ocoluri de prisos, minat de spaima unei vieți scurte.

*

În timpul acesta, umbrarul din grădină a început să se umple de lume. Lăutarii s-au întors pe poadeață și cîntă acum de zor. Intră Tița Bălcescu și Luxița Florescu, întovărășite de imberbii negricioși Costache și Dimitrie Florescu.¹ Sunt salutați cu

¹ Constatin G. Florescu (1826—1875) și Dumitru (Dumitrache) G. Florescu (1827—1875), ofițeri, participanți la revoluția din 1848. C. Florescu l-a însoțit pe N. Bălcescu în Transilvania (1848). A fost în comitetul de redacție al Ro-

temenele de stăpînul mustăriei și conduși la o masă păstrată pentru ei, într-un tufiș luminat cu un felinar, atîrnat deasupra de o ramură de soc, în care arde o luminare groasă de seu.

5 — Poftiți... Aveți o masă oprită aici, pentru domnul Bălcescu.

Noii veniți își plimbară privirea pe la celelalte mese, parcă ar căuta un loc mai potrivit, dar mai cu seamă caută să vadă cine mai e subț umbrar ;
10 pe urmă se așează toți.

Stăpînul mustăriei tușește foarte încet la ușa odăii celor trei, își șterge mîna pe fota verde, apoi bate cu înțeles. Bălcescu îi deschide îndată și află că au sosit ceilalți patru.

15 — Au venit doi boieri și două cocoane, așa cum ați spus, sunt la o masă în grădină.

Tinărul boier clatină din cap :

— Spune-le să înceapă să mănînce. Viu și eu mai tîrziu.

20 *măniei viitoare*, editată de N. Bălcescu la Paris (20 septembrie 1850), alături de C. Bălcescu, D. Brătianu, Ștefan Goleșcu, Nicolae Goleșcu, Gh. Magheru, Voinescu II, V. Mălinescu, Al. Paleologu și C. A. Rosetti (n. ed.).

MEANDRELE DRAGOSTEI

Peste vreun ceas, cei trei s-au despărțit spunându-și emoționați întâia oară salutul „Dreptate-Frăție“. Tell și Ghica au plecat pe ușa care dă în curtea
5 din dos a mustăriei, ca să nu mai fie iar văzuți. Bălcescu a venit în tufișul de liliac în care sunt ai lui. Cer din nou cafele, căci sunt acum la sfârșitul mesei. Ascultă toți pe gânduri lăutarii care zic cu foc cîntecul lui Nănescu :

Inima mea multe are,
Culese după-ntîmplare...

Bălcescu surîde. Nu, mai sunt și altele, care nu sunt la întîmplare.

10 Costache Florescu, înalt, negricios, mult mai sprîncenat decît soră-sa, se scoală și vrea să lămurească de ce pleacă de la masă.

— Nu vă supărați, vreau să dau bună seara banului Ghica, în tufișul de colo.

15 Luxița îl privește zeflemitoare.

— Ia gîndește-te bine, Costache, nu cumva vrei să dai bună seara vornicesei, cumnată-sa ? Scumpe frate, ia seama, ferește-te de divorțate... Ea știe că toți vor surîde, zicîndu-și că ea ca divorțată
20 știe ce spune.

— Nici o grije, mă întorc numaidecît...

Luxița îl petrece cu un surîs șiret și ironic, femeie în toată ființa ei, în timp ce în privire îi trece o flacără ușoară.

— De ce numaidecît ? Poți să nu te grăbești...

5 Peste câteva clipe pleacă și Dimitrie, cel care seamănă cu fratele său, de parcă ar fi, negricioși și sprîncenați, doi gemeni. Vrea să dea și el bună seara cine știe căreia dintre femeile frumoase din grădină.

10 Cei trei au rămas tăcuți și ascultă acum un alt cîntec de pe vremuri, care aleargă din nai pe lăute și de pe lăute pe țambal. Luxița îl privește pe furii pe Bălcescu, surîde, își așează mîna pe mîna lui. El o privește turburat, parcă l-ar stînji și
15 parcă l-ar întărita gestul ei, ceea ce o face să tresară și să se uite drept în ochii lui. Îi spune glumind, apăsător :

— Poți să te strîmbi cît vrei. Eu tot te iubesc.

20 Tresare din toată ființa lui. O privește lung, parcă tremură ceva în el. Apoi cu o voce caldă, pe care nu o acoperă cîntecul lăutarilor, îi vorbește de la suflet la suflet :

— Lucica, de ce nu vrei să înțelegi ? Eu nu sunt un om care să aibă dreptul să iubească și să fie
25 iubit.

Femeia zîmbește senzual, ținînd mereu mîna pe mîna lui nervoasă. El, luptînd cu el însuși, o privește cu ochii lui negri, pătrunzători, puțin oblici în clipa asta. Apoi, venind de pe drumurile îndepărtate de viață și moarte ale gîndului, îi spune
30 cald, frățește :

— Mai am puține zile de trăit, Lucica. Puține mijloace. Oamenii ca mine nu trebuie să-și îngrădească libertatea. Ei trebuie să se dăruie unei
35 singure cauze. În întregime, fără nici un rest.

Luxița, care dusese paharul la gură, nu mai bea ; îl lasă jos.

— Ascultă, dacă nu termini în clipa asta, fac una de urlă mîine tot Bucureștii...

40 Tița nu știe ce va mai fi, dar în clipa asta își dă seama cît de mult seamănă cu o pisică neagră

întăritată această tînără și oacheșă văduvă, cu ochii ei cam apropiăți și aurii în pupile, cu sprîncenele foarte negre.

5 Bălcescu așează jos cuțitașul cu care se juca pe gînduri, căuțindu-și oarecum vorbele, și o privește nedumerit.

— Ce vrei să spui ?

Ea ridică umerii care se arată rotunzi prin mă-tasea neagră de damasc ; e amenințătoare, hotărîtă.

10 — Dacă mai spui un singur cuvînt, unul singur, te sărut aici, pe loc, în plină lume.

Tresare uimit, apoi după o scurtă șovăire se hotărâște, totuși, să spună ceva, înfrunțînd-o, și caută o frază potrivită. Dar în clipa asta ea s-a ridicat hotărîtă, sfidătoare, gata să-și îndeplinească ame-

15 nițarea, și el îi simte talia lipită de brațul lui.
— Nimic, nici un cuvînt măcar... și ea rămîne în așteptare, încordată.

20 Tița, destul de speriată, așteaptă și ea încremenită, căci simte că năzdrăvana de femeie chiar așa va face. Dar bărbatul, după o clipă de încordare, cedează, învins, și o privește înduioșat. Acum Tița respiră liniștită.

— Vai, nană Luxița, m-ai speriat.

25 Văduva sprîncenată, caldă ca vinul, oprește un flăcău cu fota verde, care slujește la mese.

— Spune lăutarilor să cînte „Peste deal la nana-n vale“.

30 Flăcăul cu fotă verde se apleacă respectuos cu șervetul pe braț.

— Da...

Și peste cîteva clipe, lăutarii cîntă „Peste deal la nana-n vale“.

35 Luxița se lipește de Bălcescu ca o pisică, îi ține mîna. Se simte bine în umbra acestui tufiș, în seara asta tîrzie și frumoasă de septembrie. După un timp, amîndoi bagă de seamă, tulburați, că Tița începe să răsufle greu, înăbușit. Bălcescu o vede uimit și o ceartă cu o nesfîrșită duioșie.

40 — Tița...

Văduva, cu ochii umezi, o întreabă și ea surprinsă :

— Tița, ce-i cu tine ? În vocea ei e de pe acum o căldură de soră.

5 Fata, rușinată, umilită, vrea parcă să se ascundă. Întoarce capul ca o pasăre rănită.

— Nimic... Nimic... Lăsați-mă...

Tînăra femeie privește întrebătoare spre Bălcescu și el o liniștește în șoptă :

10 — Suferă... nu poate uita...

Îndrăgostita oacheșă pune mîna subțire pe fruntea fetei, îi întoarce capul spre ea cu o duioșie.

— Tița... uită tot... uită cît mai repede.

15 — Nu... Nu vreau... și fata se zbate ușor, adîncită în durerea ei. Nu vreau să uit nimic. Să-mi ajungă toată viața.

Luxița îi zîmbește.

20 — Abia mai tîrziu ai să înlînești iubirea adevărată. Și eu am fost părăsită de un bărbat, Tița. Cine știe unde o fi acum acel polonez pe care m-au silit să-l iau de soț.

Dar fata, dîrză și acum, ca un ecou de nestins al după-amiezei aceleia din chilia de la Dejurstfă, o privește curajoasă în ochi.

25 — Nu voi mai iubi niciodată.

— Ești un copil, nu știi ce spui.

30 Era aproape unsprezece seara cînd intră în grădină, întovărășită de Costache Aristia, neînchipuit de elegantă, Frusinica... Era într-o rochie de mătase vineție, cu pălărie mare, albă, întoarsă mult în față, pe umeri cu o pelerină de atlas alb. Părea mult mai înaltă decît o știa Bălcescu și parcă avea nu șaptesprezece ani, ci douăzeci și cinci. Mergea drept
35 înainte, fără să se uite în urma ei și fără să știe deci că Aristia rămăsese în dreptul galantarului plin cu mormane de pui tăiați, cu bucăți alese cu dichis pentru tot felul de fripturi, cu pește de Dunăre și alte bunătăți. Nimeni nu mai vorbi la
40 nici o masă și toate privirile se întoarseră spre ea,

înmărmurite parcă. Veni acum din urmă și Aristia, în fracul albastru-închis, care părea turnat pe el, cu guler alb înalt, cu o cravată lată de mătase, încă și mai albastră, peste jabou și jiletcă. Mîinile cu
5 degete lungi cu inele îi ieșeau din dantela minecilor și erau de aceeași paloare cu obrajii lui prelungi și măslinii... purta, în vremea asta, tot mustață tunsă scurt... Fu cel mai invidiat bărbat dintre toți cei de față, căci nimeni nu băga de seamă
10 nesfîrșita tristețe a ochilor săi mari și adîncirea celor două cute de lîngă nas, la colțul gurii. Nimeni nu bănuia cît suferă și cît e de nefericit din pricina acestei femei, pe care o înfățișa la toată lumea drept logodnica sa. Bălcescu știa, încă de la închi-
15 soare, despre succesele ei în teatru și despre viața pe care o ducea. Nu avu nici cea mai mică strîngere de inimă, întîlnind-o. O și salută, dealtfel, tocmai ca să arate că tot ce a fost nu mai e. O salută cum ai saluta orice actriță de mare faimă,
20 fără nici o intenție personală în acest salut. Ea nu-î răspunde, ci îl țintui puternic și ciudat cu ochii care păreau acum verzi. Răspunde în locul ei Aristia, întrebînd-o, căci era puțin nedumerit, dacă cel care a salutat-o nu este cumva Nicolae Bălcescu, și cînd
25 ea dete din cap, fără să-l privească, întrebă mirat :

— A ieșit de la temniță ?

Abia acum Frusinica își rupse privirea de la masa lui Bălcescu și se întoarse către Aristia.

— După cum vezi... Dar cine e femeia aia urîță
30 de lîngă el ?

Actorul fu nemulțumit de atenția pe care ea o dădea acelei mese și nu răspunde decît după ce porunci ce fel de pește fript să se aducă la masă.

— Nu e deloc urîță... E o femeie foarte interesantă, Luxița Florescu, fata vornicului Iordache Florescu. A fost măritată mai demult cu un fel de
35 conte sau ofițer polonez, cu care a fost foarte nefericită și s-au despărțit.

Încă din primele săptămîni de lecții, Aristia fusese din ce în ce mai prins de frumusețea sporită
40 cu fiecare zi a fetei acesteia cu părul ca de aur, cu-

noscută de publicul care o aplauda în comedii, la teatru, sub numele ei întreg, Eufrosina Băl-Ceaurescu,¹ căreia însă îndrăgostitul îi spunea scurt Frosy, cu un ușor accent grecesc.

5 Era un bărbat care se apropia de patruzeci și cinci de ani și nu iubise niciodată. Zicala spune că acela care „cade“ așa târziu, cade rău. O vedea înflorită de bucurie de câte ori i se făcea pe plac și el lua aceasta drept recunoștință și emoție de îndrăgostită. Se simțea bine în lume alături de ea ; credea că și ea se simte bine cu el. Lecțiile cu ea, 10 când uita mai totdeauna de ceilalți elevi și eleve, erau o primăvară continuă.

15 În scurtă vreme, în mai puțin de trei luni, Frosy apăruse pe scenă într-un vodevil în care spunea numai câteva vorbe, dar cînta cu o limpezime gingașe, care înduioșa publicul, un cuplet, care ar fi vrut, altfel, să fie de haz. I se cerea cu urlate din sală să cînte cupletul de câte cinci-șase ori. Lumea,

20 ¹ Eufrosina Băl-Ceaurescu (Frusinica, Frossy), prezentă pînă aici ca personaj memorabil, nu este altcineva decît actrița Eufrosina Vlasto, devenită, prin căsătoria cu polcovnicul T. Popescu, Eufrosina Popescu (1821 (?) — 1900). Născută la Craiova, Eufrosina Popescu a crescut din copilărie în casa lui Emanuel Florescu, împreună cu fiicele acestuia. Elevă a lui Aristia pentru declamație, Eufrosina Vlasto a fost una dintre cele mai înzestrate elemente artistice ale „Școlii Filarmonice“, afirmîndu-se de timpuriu (1834), alături de Ralița Mihalache, sora traducătorului Costache Mihalache, Caliopei, Lang, Elenca și foarte tinerii Ion Curie, Constantin Mincu, Nicu Andronescu, Ion Lăscărescu. În *Gazeta Teatrului* din 1836, nr. 4, p. 43—44, Ion Heliade Rădulescu scria despre Frosia Vlasto că la apariția în scenă părea „o d-șoară plină de cochetărie : o rochie de mătășărie, cordoane și cătărămi ce întunecă ochii mahalalelor, coafură îngrămădită și întindicheată (improbabilă, n.n.), în locul unei rochii curate și bine făcute, unui șorț elegant și al unei cosițe pline de nevinovăție“. 35 Asupra spectaculoasei cariere dramatice și muzicale în țară și străinătate a Eufrosinei Popescu (alias Eufrosina Băl-Ceaurescu), a legăturilor sale cu societatea epocii cînd se desfășoară acțiunea din *Un om între oameni*, vom reveni pe larg, apelînd la acte și documente, unele cunoscută și de Camil Petrescu, în comentariile care vor încheia trilogia scriitorului nostru (n. ed.).

uimită de frumusețea și prospețimea ei, nu se îndura s-o lase să plece din scenă. Nici cînd jucase el însuși, și uneori mai juca încă, Aristia nu gusta atît de îmbătat cupa succesului. În ultima vreme
5 nu mai avea nici un rol direct în teatru, dar succesul Eufrosinei Băl-Ceaurescu, despre care toți știau că e „descoperirea lui“, făcuse din nou din el omul de teatru cel mai de seamă al Bucureștilor. Cît era el însă de experimentat, nu-și dădu seama că fericirea pe care o citea în privirea fetei era oarecum
10 o mască de toată ziua și nu apărea, cum credea el naiv, numai cînd ea rîdea cu ochii într-ai lui și spunea grabnic da la orice-i spunea. Nu știa că aceeași iluzie o dădea și celorlalți pe care îi privea în ochi. Nu-și dădea seama că nu era îndrăgostită
15 nici măcar de teatru ca artă, ci de teatru ca public, de aplauze, de florile primite, de rumoarea de laude care o urmărea acum pretutindeni în oraș.

Cînd o întovărășise întîia dată pînă acasă, înșelat
20 de numele răsunător pe care ea îl purta și pe care el îl știa al unei familii înrudite cu familiile domnitoare, rămăsese uimit văzînd în ce odăiță ticăloasă trăiește. Dar pe urmă, și mai ales după ce află de la ea tragica întîmplare legată de nașterea
25 ei, aproape că se bucură. Întrevedea cu bucurie o voluptate nouă : s-o formeze și s-o ridice el, pe această fată, nu numai în teatru, dar și ca femeie în societate. Ținea s-o învețe cum să participe la viața socială ; îi plăcea să descopere pînă și bucuriile
30 treptate ale confortului, atît cît erau ele cu puțință atunci, iar exploziile ei exagerate de bucurie îl făceau să leșine de plăcere. Iubitor pătimaș al literaturii grecești, legenda lui Pygmalion îl vrăjea... Nu era bogat, dar cheltuia mult, cum se întîmpla
35 uneori cu oamenii care aveau strînse legături cu teatrul. Dealtfel, cum ea nu vrea încă să vie la el acasă și cum și lui parcă îi era cu neputință să se simtă bine în odaia cu pămînt lipit cu lut pe jos, cu un lighenaș pe un scaun, cu o masă sprijinită
40 de perete, căci îi lipsea al patrulea picior, cu pereții

goi și cam coșcoviți, se gîndi s-o ajute la schimbarea odăii. În cîteva luni patul de lemn fu înlocuit cu o sofa sportivă cu o saltea de lînă și acoperită cu un macat de cit roșu, mătăsos. O oglindă de
5 perete, sprijinită pe o măsuță cu două sfeșnice de bronz, între cele două ferestre ale odăii, un dulap modest pentru rochii, în dreapta ușii, apărură pentru întia dată în această locuință. Un covor de Ispahan cu motive tari roșii și sinilii, covor de preț,
10 dat de la el de-acasă, îmbracă peretele deasupra sofalei. Un alt covor, acesta ieftin, fu pus deasupra rogojinilor noi, care fuseseră așternute pe jos, după ce bătrina doică curățase totul și văruise pereții, ca să nu mai miroasă urît... Aristia începuse să vie cu
15 tot mai multă plăcere în căsuța de la grajduri, cum i se spunea în mahala, ca să stea de vorbă ore întregi cu Frosy, s-o vadă cum se bucură cînd îi cumpără cîte ceva. (El scria adresa la magazin și cerea să i se trimită ei acasă: *Mlle Frosy Bal-Ceauresco*.) Ținea s-o instruiască și
20 s-o deprindă cu literatura și teatrul clasic. Îi vorbea tot timpul franțuzește, ca s-o deprindă cu vorbirea la modă. Consuma cafele în cești de porțelan saxon, aduse tot de el. Nu lipsea, firește, de la nici un spectacol în care juca ea, iar în timpul mesei, la
25 birtul de lux la care mîncau după spectacol, el îi făcea cu gravitate critica jocului, arătînd ce a fost bine și ce a fost greșit atît în jocul ei, cît și al celorlalți. Cam pe la sfîrșitul întiiului an, vîzînd că
30 nu poate să obțină de la ea mai mult decît o prietenie plină de voie bună și asiduă, el îi ceru să fie nevasta lui, convins că ea va încremeni de fericire, vîzînd cinstea pe care i-o face. Dar, spre uluirea lui, fata nici nu vru să audă de căsătorie. Și cu asta
35 a început drama lui mistuitoare. Înțelese acum că la patruzeci și trei de ani poți fi refuzat de o fată de șaisprezece ani, cînd îi ceri să-ți fie nevastă. Și astfel descoperi că a îmbătrînit... Durerea lui, adîncă, pe care o simțea fără leac, nu venea din
40 pricina unei iubiri neîmpărtășite, căci nu o iubea

pe această față chiar cu înflăcărea oarbă a unui adolescent, ci numai din pricina concluziilor amare pentru el care trebuia să le tragă din această împrejurare. Înții că a îmbătrînit, în al doilea rînd
5 că e un tip ridicol de vreme ce lumea, care-i vedea toată ziua împreună, îl socotește amantul unei femei, pe cînd el nu este decît un obiect domestic al ei, iar în al treilea rînd înțelegea că el, de acum încolo, nu mai are dreptul la o asemenea frumusețe.
10 Își spunea, cu o nesfîrșită tristețe, că nu era chiar Pygmalion, cum se credea el, ci făcuse numai un act de bun meseriaș al frumuseții, dar pentru alții... Timp de trei săptămîni, sub diferite pretexte, se feri s-o mai vadă, încercînd s-o poată uita. Suferi
15 nespus de mult, fiindcă ea nu dădu în timpul acela dovada pe care o aștepta el, că este înfrîntă, și nemaiputînd să fie departe de ea, într-o seară apăru învins în căsuța de la grajduri. A găsit-o întinsă pe
20 sofa, citind la lumina sfeșnicului care era pus pe un scaun și care îi scâldea în lumina lui fața albă ca un trandafir alb și părul auriu.

Ea îl zîmbi cu voie bună, atît de liniștită și atît de puțin surprinsă, ca și cînd nu l-ar fi văzut de la prînz, încît el îi fu recunoscător că nu are cruzimea
25 să-i sublinieze înfrîngerea. Avea pe un scaun lîngă ea o bucată de brînză și o felie de pîine.

— Tocmai cinam. Îmi place să mînc culcată... E o brînză tare bună... Vrei să guști ?

Elegantul palicar gustă. Era o brînză sărată, aproape acră. Își spuse cutremurat : „Cu ce puțin se mulțumește ! Locuiește în odaia asta, se satură cu o felie de brînză... Nu ține nici să locuiască într-o
30 casă mare, somptuoasă, nici să mînce la birturile de lux, unde mîncă, serviți în tacîmuri de argint, consulii și călătorii străini, de marcă... Adică unde o
35 ducea el seara. Este de neînvins“, își murmură zdrobit.

Nu era chiar așa. Fata avea o mare slăbiciune și destul de costisitoare. Îi plăcea să se îmbrace bine...
40 Avea și mult gust. Tot ce începuse să cîștige de la teatru, tot ce putea scoate de la cele două bătrîne

dădea pe îmbrăcăminte ; o panglică, un șal de mătase, o rochie căpătată o bucura mai mult decât un covor.

5 Biruit și resemnat, Arista îi cumpără a doua zi
dintre perete și o sfătui să o puie în colțul
dintre perete și ușă, în stînga, ba o ajută chiar la
așezarea ei. Îi plăcea muzica, îi plăcea mai ales
cum cînta ea ; cînta și el destul de bine la pian,
10 atît cît s-o poată acompania. În scurtă vreme în-
văță și ea notele și cînta, cu o grație nesfirșită,
menuete și gavote, iar cînd nu era el acasă, eco-
seze, polci și valsuri, căci veniseră note de dans
la magazinul „Universal“ din Lipscani al lui Da-
nielopolu.

15 Astă-seară sărbătoreau oarecum o altă revenire
și împăcare. Pe la Crăciun, fără să-l întrebe pe el,
care își rezervase dreptul de a fi măcar manage-
rul ei artistic, ea plecase cu o trupă de teatru care
avea să facă un turneu de trei luni, dintre care o
20 lună la Iași. Îl durea și despărțirea brutală și ipo-
crită, și faptul că ea se va bălăci într-o trupă de
farse grosolane, care se alcătuiesc numai în ve-
derea cîștigului. Pentru că îi plăcea mai mult să-și
cîștige ea singură banii care îi trebuiau, decât să-i
25 aștepte de la alții, și fiindcă era convinsă că-și va
putea face de pe urma acestui turneu o malotea
de cozi de vidră pe care și-o dorea, Frusinica se
ferise să-i spună ceva lui, ca el să n-o împiedice.
Doar cu cîteva zile înainte, cînd ei erau gata de
30 plecare, aflase totul, îngrozit, de la un actor tî-
năr, despre care crezu dintîi că vorbește fără să
știe despre ce e vorba. Nu mai vru să audă de ea.
Nu-și mai vorbiseră pînă astă-seară, nici după în-
toarcerea ei, vreme de patru sau cinci luni.

35 Cu mînușile innodate și ridicate spre cot, ea
desprindea cu grije grăsimea de pe costița de porc,
căci nu-i plăcea, și jocul mîinilor ei lungi și sub-
țiri îl încînta pe Aristia. O văzu însă lăsînd brusc
cuțitul și furculița din mînă și începînd să-și facă
40 semne vesele cu cineva de la o masă îndepărtată.

Era Dimitrie Florescu, care se scuză grăbit față de cei de la masa vornicesei și veni fericit spre masa ei ca să-și ia și el porția cuvenită de lumină, dreptul de satelit al unui soare atît de strălucitor.

5 — Stai jos, caraghiosule; mi-ai terminat cintecul ?

Deși era încă un adolescent, fratele Luxiței începuse să compună mici bucăți muzicale, care făceau încîntarea prietenilor. Acum, de curînd, se declarase față de martori sclavul Eufrosinei, cum îi spune el în concordanță cu afișul teatrului, și declarase că nu mai scrie decît pentru ea.

10 — Ce-i cravata asta strîmbă ? Îl certă ea. Și i-o potrive, numai ca să atragă și mai mult atenția asupra mesei lor... Și nu ți-am spus să pui numai frac albastru, să nu-l mai îmbraci pe ăsta fumuriu ?

Cînd vru să plece de la masă, ea descoperi că el era de fapt cu Bălceștii.

— Cu cine ești, caraghiosule ?

20 Lui îi plăcea nespun modul drăguț în care îl certa ea; îi arată masa care nu era departe de a ei.

— Cu soru-mea și cu Bălceștii... și se ridică să plece, salutînd încovoiat, în glumă.

25 — Soră-ta ? Frumoasă femeie, aș vrea s-o cunosc și eu...

Aristia, care cunoștea judecata femeilor în astfel de împrejurări, nici măcar nu tresări.

30 — Nimic mai ușor, fiindcă și ea vrea să te cunoască de multă vreme... De cînd îi tot vorbesc eu. Mă crede îndrăgostit de dumneata.

Salută din nou și, trecînd pe lângă podeța înălțată pentru lăutari, se îndreptă către masa din tușișul deschis numai în față.

35 Luxița ținu s-o cunoască numaidecît pe această actriță despre care vorbea tot Bucureștii.

— Hai să-i poftim la masa noastră... E așa de frumoasă făptura asta, că și o femeie s-ar putea îndrăgosti de ea.

40 Bălcescu dădu un răspuns încurcat, care, spre surprinderea lui, putu fi luat drept o aprobare de

către Luxița. Dimitrie Florescu îi pofti deci pe cei doi la masa din boschet și ei primiră cu plăcere. Aristia trimise vorbă că de îndată ce sfîrșesc masa vor veni să ia o cafea cu cei care i-au poftit.

5 Întîrziară mai mult, căci pe podeața pe care
cîntau lăutarii, ridicată de două palme deasupra
pămîntului și cuprinsă între cei patru stîlpi îm-
brăcați cu oglinzi din mijlocul umbrarului, se făcu
loc ca să se urce și să joace trei cadine, însoțite de
10 un fel de bărbat spîn, care în șalvari și în ilic cu
mînci ar fi vrut să treacă drept eunuc. Erau trei
femei tinere, cu capete oacheșe de circaziene, cu
ochi negri și obraji lungi, cît se vedea din „cear-
ceafurile“ de voal liliachiu, petrecute peste nas de la
15 o ureche la alta și care le cădeau apoi peste ilcele
negre, fără mînci, brodate cu aur, peste șalvarii
largi de mătase verde, pînă aproape de imineii ro-
șii cu vîrfurile întors în sus. Mijlocul le era gol. Fie-
care avea în mîna o dairea, un fel de ciur de
20 cedru cu clopoței și cu fund de piele de tobă. Pe
cap, cam pe sprînceană, purtau cauce, tot negre,
tot brodate cu aur, întocmai de forma dairalei...
Omul cînta, dintr-o lăută cu trei coarde, un fel de
melodie tîrăgănată, tristă, senzuală, pe care cele
25 trei cadine o jucau încet, cu ochii măriți de arse-
nic, scuturîndu-și din cînd în cînd sîinii și pocnind
din daireaua pe care o duceau deasupra capului,
cînd se încheia fraza muzicală. Lăutarii țineau și
ei un ison scăzut, și privirile tuturor de la toate
30 mesele urmăreau jocul. Pe urmă au jucat ceva mai
viu, dar tot tîrăgănat, jocul pîntecului.

*

Niciodată n-ar fi crezut Bălcescu, în toamna lui
1840, că va putea sta un ceas întreg lîngă Frusi-
35 nica, devenită pentru el acum străină, fără ca să
sufere. Pe vremea aceea amețea numai cînd se
gîndea la ea. Ce ciudată carapace sufletească i-a
durat viața de temniță! Tot ceea ce a fost îna-
inte i se pare că s-a întimplat pe alt tărîm. Vor-

bește lingă el, vocea ei este tot cea de atunci, dar sună parcă într-o piesă de teatru.

I se pare totuși mult mai frumoasă cu casca de păr auriu, cu pielița obrazilor, care pe atunci mai
5 avea ceva băiețesc în ea, devenită acum atât de feminină, atât de fragedă. Dar e frumoasă ca într-un tablou pe care-l poate admira în voie, așa cum îl poate admira oricine, fără să plătească asta cu ce e mai adânc în ființa lui. E nebunie să-l vrei
10 numai pentru tine, să-l contempli singur tu, alungînd orice privire străină, un asemenea tablou. Întru cît îl privește, el știe lămurit, hotărit ca într-un registru de viață și de moarte, ce are de făcut de aici încolo. Zece ani să mai trăiască, numai... N-are
15 sens să-ți consumi viața, ca să încerci zadarnic să acaparezi o frumusețe prețioasă, numai pentru tine singur, căci viața asta poți și trebuie să o sacrifici, ca să fie mai puțină suferință pe lume, ca să ridici un popor la libertate și la ceea ce i se
20 cuvine în dezvoltarea istorică. E și asta o voluptate crîncenă, a bucuriei de nemăsurat, pe care n-o pot înțelege ceilalți, așa cum e și voluptatea de a fi cinstit. E și poezie adevărată aici, pe care alții o găsesc doar în cuvinte potrivite la eoadă.

25 — Îmi pare rău, mîle Cearesco, îmi pare foarte rău că nu v-am văzut în *Vivandiera husarilor*; am auzit că sunteți fermecătoare, îi spuse Luxița, luîndu-i mîna cu un gest de admirație copilărească.

30 Bălcescu întărește cu un suris aproape voios :
— Trebuie s-o vedeți... Te vrăjește... Nu-i așa, Tița ?

El a rostit nespus de liber vorbele astea care, spunînd prea mult, nu mai spun nimic. Vrea parcă
35 să se convingă pe el însuși că este vindecat.

Tița nu răspunde. Măsoară în gînd schimbările pe care le aduc anii... Asta-i oare Frusinica, fetița băiețoi, care venea în picioarele goale, ciufulită, zgîriată de mărăcini, cu vinătăi din bătăile cu go-
40 lanii de pe maidan ? E atât de mult de atunci... ?

5 Nu... Și totuși... Dar și mai schimbat i se pare propriul ei frate. Bărbatul acesta, grav, serios, cu obrajii atât de severi, încadrați de colierul subțire al bărbii negre, înguste, și cu o mustăcioară caraghioasă, cu două cute de la nas pînă la colțul buzelor, nu mai are nimic din iuncărul acela cu bonetă de care atirna un ciucure auriu.

POPAS LA VADU RĂU

— Ai răbdare, mă femeie... Ce vrei să fac?...
O mină mai am și io și cu ea mai mult nu pot să
fac... și Toma își lovi țeasta cu mîna.

5 — Stai acolo la gîrlă și pîndește... Ai spus că
trece de Sîntu Dumitru...

Safta, pe patul de pămînt, împletit cu nuiiele pe
de lături, începu să geamă iar, ușor, cum geme
toată noaptea și în vis.

10 — O mal fi întîrziat o zi, două și ea, la moșie,
la Bălcești. Ce vrei? Nu merg toate pe pofta omu-
lui. Uite, dacă vine Sița lu Dumitru, o las să te
ajutoreze și io mă duc să pîndesc și azi la vad.

— I-o zic că doftoroaia asta o să mă facă bine...

15 Safta cerșește făgăduiala omului, așezat pe patul
celălalt.

— Și io zic așa; vezi că... dac-a făcut bine pă
cocoana boierului... o să te facă și pă tine, se în-
dură el de ea și-i dă milos un pîlpiit de nădejde.

20 Safta zace de o lună pe patul de pămînt din
dreapta, al bordeiului, acoperită cu un țol împle-
tit din zdrențe ca o scoarță. La căpătii are o perină
umplută cu paie. Pe o laviță de pămînt sunt stră-
chini murdare, cirpe, o săcultață din păr de ca-
25 pră. E tot ce i s-a dat voie să ia de la curte cu ea,
cînd a izgonit-o vătaful din porunca boierului. Fu-
sese ani de zile îngrijitoare la stupina boierească

și cu vreo două luni înainte, când roiseră doi dintre stupi, ea tot beteagă, n-a prins de veste la timp și roii au fugit. Boierul Medelioglu s-a făcut vînăt, din galben cum e de felul lui la față, ochii i-au
5 devenit și mai triști și i-a făcut doar un semn amărît vătafului, cu o schimă a buzelor, dezgustat. Vătaful a bătut-o rău toată după-amiaza. A zorbit-o cu picioarele și a lăsat-o apoi acolo. A ridicat-o nevasta țiganului fierar Mustea și a dus-o în odaia slugilor, de lingă bucătărie. Nu s-a mai putut pune pe picioare...

Safta îi venea lui Toma nepoată bună, că era fata lui Găman, al mai mare dintre frații Firu. O dăduse Ion Firu la curte, după ce Găman fusese
15 ucis, și așa fata crescuse numai între albine, iar după ce se prăpădi stuparul bătrîn pe care-l ajuta, rămase ea în locul lui la stupurile boierești. Era o muncă grea de care fugea toată lumea; și mai ales țiganilor robi și țigăncilor le era frică de moarte să se apropie de stupi. Nu era nimic de
20 făcut. Mai tîrziu căpătase ajutoare bărbați, dar nici aștia nu rămîneau mult, că femeia adusă de împrejurări să poruncească acum bărbaților, mai cu seamă că era cam bolnăvicioasă, se făcuse cu
25 timpul rea de gură și îndrăcită de nu-i mai intra nimeni în voie. Avea un cap negricios, cu nasul ca două găuri într-o față osoasă cu orbite rotunde și tari, cu fruntea boltită, de parcă era moartea însăși, încît n-a fost chip să găsească bărbat
30 și a rămas fată bătrînă... Era de mirare cum dintr-un bărbat atît de chipos cum fusese Găman putuse să iasă o asemenea făptură. Mai tîrziu a învățat să umble și cu viermii de mătase și i se dădu în grije și creșterea lor. Numai între gîngăniile astea se simțea bine și numai ele o iubeau pe
35 lumea asta. Nu-i vorbă, se certa și cu ele toată ziua, le afurisea că și-a mîncat viața cu ele — că le vorbea ca unor făpturi omenești — dar le îngrijea ca pe ochii din cap.

40 Înspre toamnă, văzînd că tot zace în pat mereu, boierul a adus din altă parte un stupar și pe ea a

gonit-o de la curte. Avea douăzeci și patru de ani și nu mai avea pe nimeni decît pe unchiul ei. Și-a luat țolul împletit de ea, o strachină, o cană și traista și, după ce a umblat tîrîndu-se năucă prin
5 sat, s-a oprit la ușa lui Toma, care era plecat cu carul la deal. Și-a așternut țolul afară la ușă, cu toate că începuse toamna, și l-a așteptat toată noptea pînă a doua zi. Cînd a venit omul și a văzut-o
10 acolo și-a spus că oricum îi e nepoată, că nu poate s-o izgonească, și i-a făcut semn să se urce pe patul de pămînt din dreapta, pe care erau așternute vreo două brațe de paie și niște zdrențe...

Tocmai a doua zi a recunoscut Toma de cealaltă
15 parte a gîrlei, departe, poștalionul serdăresei Zinca, pe care acum o cunoștea bine. Nu numai că se opreau totdeauna să odihnească aproape o jumătate de ceas caii la Vadu Rău, dar oamenii aceștia cumsecade din neamul Bălceștilor stăteau bucuroși de
20 vorbă, tot timpul ăsta, cu oamenii din sat. Ba, tînărul boier îi poftea să vie să-i vadă la București... Cînd aflaseră că ea e și doftoroaie, începuseră să se adune la poștalion femei cu copii bolnavi în brațe, sau s-o roage să meargă să-i vadă acasă pe
25 cei care zăceau în pat.

Era toamnă de-a binelea și zăvoaiele, cîmpurile și dumbrăvile erau mai mult galbene. Începuseră să se vadă și crăcile negre ale ulmilor și gorunilor, dar era încă de dimineată și lumina soarelui era
30 răcoroasă, dar vie. Tufișurile rărîte, îngălbenite arătau parcă dezgolite ciorchinele de boabe negre ale porumbelor, ori cele roșii ale gherghinelor. Caii trecuseră prundișul, și acum, după ce se adăpaseră, intrară în gîrlă, bănuitori, sfioși, din pricină că apa
35 care le ajungea la pîntec era puțin cam iute. Surugiul chiui, pocni din gîrbaci și cei patru cai se opintiră, ca să iasă din vad. Toma se bucură cînd văzu că era în poștalion și boierul cel tînăr.

În timp ce serdăreasa era cu femeia înlăuntru, Bălcescu stătu de vorbă cu Toma mai bine de-o jumătate de ceas. Află mai întâi vești noi. Tudose era acum cu un chervan de negustori în țara nemțească la bilciul ăl mare de la Lipsca. Nu prea voia să plece, dar jupinul lui, care era tare mulțumit de el, i-a spus că ar fi bine să mai lipsească, deoarece i se pare că oamenii lui Medelioglu dau tircoale tăbăcăriei. Fiind chiar starostele tăbăcarilor, îi dăduse la mână hîrtie de calfă tăbăcar pe un nume nou, Damian Tabacu, după numele unui lucrător mort mai demult. Își lăsase într-o vreme și o bărbuță măruntă.

Drumurile cele mari de care vorbea Toma țineau aproape un an, căci la plecare chervanele duceau blănuri scumpe, lucrute cu multă iscusință, pe drumuri ocolite mult, căci un chervan se mișca greu și cu multă grije... Mulți își trimeteau marfa de la București cu vapoarele cele cu foc, pe Dunăre, pînă la Viena, dar mulți alții țineau mai mult la chervan ; nu le plăcea să dea marfa din mînă în seama străinilor. Căruțele mari, brașovenești, trase de cîte șase — și uneori, cu doi rotași, opt — cai, erau încărcate înalt și cuprinzător, ca niște care cu fin. Marfa scumpă era pusă cu grije în lăzi de lemn la fund ; subt coviltirul de pînză groasă de cînepă bine bătută, peste care se mai puneau uneori și mușamale mari, prin care nu trecea ploaia, cei trei-patru flăcăi care călătoreau cu marfa își întemeiau peste lăzi o adevărată gospodărie. Chirigiii erau toți dintre grînarii din Delea Veche și mahalaua Orzarilor, mari meșteri ai drumurilor lungi. Aveau nu numai căruțe bine ferecate și pînza lor de chervan, așa cum se cerea, dar și cai mari și puternici, iar în afară de asta cei trei orzari erau înarmați pînă în dinți cu puști nemțești, ghintuite, cu care împuşcau păsările din zbor și vulpile într-o clipire de ochi. Înarmați erau deopotrivă și negustorii sau omul de încredere, cel care avea în seama

lui marfa la ducere și pungile de bani ori marfa de schimb la întoarcere, ca și cele două ajutoare, pe care și le lua neapărat, alegându-și flăcăi de multă nădejde, căci nu era glumă, într-o vreme în care drumurile erau bîntuite de hoți, să dormi uneori în pădure la cîte o poștă de vreun sat, cu o întregă avere care nu se putea ascunde și de care mergea vestea cu zile întregi înaintea chervanelor. Firește că nu pornea un singur chervan, căci negustorii se întovărășeau între ei mai mulți, șaseșapte, cîți puteau. La popas, așezau carele roată și la mijloc aprindeau un foc mare. Patru-cinci falcăi nu dormeau, stînd de veghe cu rîndul, alți opt-nouă dormeau subț cărute cu puștile lîngă ei și cu pistoalele subț cap. Cei din chervan dormeau și ei iepurește. Și cu toate acestea, rar era an în care să nu vie acasă un om, doi, dacă nu cumva un chervan mai puțin.

Damian, foarte prețuit pentru curajul lui, plecase la Lipsca — și de acolo la Praga, de unde avea să se întoarcă aducînd material și cele de trebuință pentru tăbăcărie și blănărie, poate și cu lăzile de porțelanuri și de tot felul de sticlărie de cristal — nu numai ca să fugă pentru cîtva timp de oamenii lui Medelioglu, ci și pentru că era mai bine plătit, și-și pusese în cap să-i deie lui tată-său puțința să plece de pe moșie, răscumpărîndu-se de la boier.

— Ce să vă spun, nu mai e dă trăit pã moșia asta, îi spunea acum Toma lui Bălcescu. Uite, mai sunt și prin alte părți boieri, iar cînd zici boieri, zici și inimă dă cremene, dar ăsta i-a întrecut pã toți. Stă toată ziua tăcut în jilț, trage din ciubuc; bea cafele și nu știe ce-ar mai născoci ca să jecmănească oamenii. Acum a găsit că trebuie să luăm mai mult pãmînt dăcît avem noi nevoie și deci să-i facem lui, adicătelea, mai multă clacă.

Feciorul lui Mitru, care păștea doi boi pe marginea rîpei, cînd văzuse poștalionul alergase în sat și vestise pe maică-sa că a venit doftoroaia, că așa îi

spusese femeia. Acum se adunase la ușa bordeiului multă lume.

5 Din aceste lungi convorbiri cu Toma și cu ceilalți oameni de pe moșile boierești, căci la Bălcești erau numai moșneni săraci de tot, care lucrau în dijmă, aflase și învățase Bălcescu mai mult decît din toate cărțile de istorie, dar acum parcă nu pricepea despre ce e vorba.

— Cum vine asta, să-i luați mai mult pămînt ?

10 — Păi, noi, după *Regulament*, drept la trei pogoane avem; deh, unii au cerut ei mai mult, dar au văzut că cer degeaba, că nu au zile slobode ale lor fără clacă, să poată munci și pentru ei. Acum vine boieru și zice că țaranu este dator să ia cîte
15 opt-zece pogoane și deci să-i facă și pentru ele clacă, fără să tragă folos... după cum face socoteala blestematu ăla dă logofăt, care ține catastifele.

Mitru al lui Chibuc și Șoricaie, care se apropiase între timp, întărîră din cap : „dară“... „dară“...
20 „dară“...

Bălcescu privește iritat, fiindcă tot nu i se pare limpede.

— Ascultați, oameni buni, eu știu acum pe de rost, ca pe tatăl nostru, *Regulamentul* despre clacă
25 și despre biruri. În *Regulament* scrie doar atît, că țaranii, dacă vor și dacă au cum să-l muncească, pot cere, ei, mai mult pămînt decît e stabilit prin lege, iar proprietarul este dator — înțelegeți ? dator — să li-l dea... Deci numai dacă vrea țaranul,
30 proprietarul este dator să-i dea pămînt pe deasupra și cu plata în bani, nu pe clacă.

Oamenii îl îngînau cu un ison de tăgadă.

— Nă, nă... așa o fi legea, spuse un bătrîn deșirat cu umerii aduși în față — Vasile al lui Mînjoc — așa o fi legea. Dar nu e cum vrea legea, ci
35 cum o citește boieru... zice că el are pămînt, că nu poate rămîne cu pămîntu nelucrat, în pagubă... Atunci spune că legea ne silește pă noi să i-l luăm, deși nu ne lasă nici măcar douăzeci dă zile bune
40 pă an să ne lucrăm cele trei pogoane convenite după *Regulament*... că ne rămîne ogoru nesămănat cum

- trebuie și neplivit, și mai târziu neadunat ca lumea, și ceea ce să face pînă la urmă, vai dă capu nostru... Zice ca să muncim pentru noi noaptea... Să muncească femeile și copiii. Uite, pã mine m-a
- 5 îndatorit să iau patru pogoane pã deasupra, deși n-am nevoie... mi-a spus cã dupã lege, astea sã plãtesc d-a bașca, la zece piaștri chirie pogonu. Da' ăștia zece piaștri nici nu vrea sã-i primească în bani, ci îi întoarce iar pã clacã, un piastru ziua :
- 10 pentru zece piaștri trebuie sã fac alte zece zile... adicã, dupã nartu boierului, alte zece sãptãmîni. Are un logofãt slut, unii zic cã e fecioru lui cu o slujnicã, pã Buimacu, care toatã ziua numai asemenea socoteli face... Noi, ca proștii... ce știm noi ?
- 15 — Ei, mã, întregește Drãgan, el nu-i prost... știe cã nu putem plãti și nici nu așteaptã bani dã la noi. Vrea numai sã fim mereu cu ceva datorii la el, ca sã nu ne putem slobozi dac-om vrea, ca sã ne aibã în mîna lui... sã facã ce vrea dîn noi.
- 20 Bãlcescu înțelege acum, cãci cunoștea nu numai nedreptatea legii, dar și neomenia celor ce o aplicã și vitregia unui stat crîncen.
- Pandurule, cautã sã scapi de clacã, rãscum-pãrîndu-te și plecînd de pe moșia acestui boier ticãlos.
- 25 Un bãtrîn cu mustața cãruntã, cîrpitã pe gurã, și cu fruntea toatã încrêtitã, tatãl Saftei, moș Firicã, începu sã ridã cu o gurã știrbã și toți riserã dupã el.
- 30 — Vrei sã pleci dã pã moșie, mã Tomo ? Ai auzit cã dã treizeci și cinci dã ani, dã cînd e boieru ășta aci, sã fi plecat vreun om cu învoirea lui ? Mã, ești om în toatã firea... scoate-ți prostiile dîn cap. Lasã cã te pune sã plãtești claca pã un an înainte, lasã cã trebuie sã-i lași lui vitele, bordeiu și
- 35 toatã gospodãria citã ai, dar pînã la urmã tot nu-ți dã drumu, cã legea dã slobozenie numai o datã, unui om, pã an, zice el, și nu totdeauna... Poți sã zici ceva ?
- 40 Toma nu zicea, într-adevãr, nimic. Știa și el cã-i așã. Cu ce-i dãdea Damian abia putea plãti birul

și angaralele ; dacă ar aduna încă douăzeci de ani de aici încolo și încă n-o să poată avea bani de răscumpărare, dacă nu cumva Damian nu o avea noroc să câștige, cine știe cum, mai mulți bani odată... Dar în cele din urmă înțelesese că nici aici nu poate fi cine știe ce nădejde, căci starostele ăsta, Dobrovici, care părea că-l iubește pe flăcău, nu merge cu dragostea pînă la pungă, e hapsîn rău.

10 Din pîlcul destul de mare de săteni, care se adunaseră mereu, dornici de vorbă, din pricina nevoilor lor, se auzi ca o înjurătură și întregită cu o lămurire rușinată.

— Nu mai putem trăi dă ciocoi, boierule...

15 — Mă Oageo, nu ți-e rușine să înjuri față dă boier ? îl certă Mitru, îngălbenit de boală, slab și năsos, care ar fi vrut să spună : „Nu ți-e rușine să înjuri pe ciocoi față de un ciocoi ?“

— Ia nu mă mai boieriți atîta, oameni buni.

20 Sunt și eu un rumân necăjit ca și voi de cele ce vede.

— Asta așa-i, se auziră unele îndreptături... Așa-i... boieru ăsta e rumân d-ai noștri.

25 Moș Fircă își dădu căciula ruptă pe ceafă și îl îndemnă fonf pe Toma :

— Mă Pandurule, ia cîntă boierului ăsta, că-i d-ai noștri, cîntecu ciocoiului, ăla pă care-l cîntați voi pandurii Vladimirescului, în douășunu.

Toma nu voi în ruptul capului să cînte.

30 — Hai, mă, nu fi prost, nu-ți fie rușine, ce, ești muiere ? Cîntă-l, că o să-i placă boierului.

Numai cînd Bălcescu stărui și el, Toma cîntă o strofă, și aceea cu un cuvînt schimbat de el.

35 Frunză verde usturoi,
Legea mă-tii dă ciocoi,
Dă te-aș prinde la zăvoi,
Să-ți dau măciuci să te-nmoi.

Lui Bălcescu îi plăcu nespus de mult și, văzîndu-l rîzînd, oamenii hohoteau și ei.

Apoi, moș Fircă nu-l lăsă pe Toma pînă cînd acesta nu cîntă încă unul (care îi plăcu tot atît de mult lui Bălcescu, încît se apucă pe loc să-l scrie pe hîrtie, așa cum i-l spunea Toma, și s-a găsit mai tîrziu în hîrțile lui, unde adunase și multe zicale din popor). Suna așa :

5 Cînd eram copilaș mic,
Țineam drumul la colnic,
Fără băț, fără nimic,
10 Numai cu palmele goale,
La brîu cu patru pistoale,
Dă luceau la sfintu soare.

Iar cînd mă făcui mare,
Luai pușca la cătare.
15 Ieșii la drumu cel mare,
Să prinț hoțu dă ciocoi,
Și să-l judec io cum voi :
„Ia ascultă, mă ciocoi,
Pînă cînd o să jupoi
20 Și pă țară și pă noi ?“

Unde vîz drumu cotit,
Și dă frunză năpădit,
Și-mi auz pușca pocnind,
Ciocoiu dă pă cal căzînd,
25 Mă fac broască la pămînt,
Și case gura să-l îmbuc,
Ca p-un puișor dă cuc.

Și pe urmă își dădură drumul cu toții... Făceau bieții oameni haz de necaz...

30 Serdăreasa ieși din bordei, urmată de o bătrînă din vecini, lelea Dumitra, care venise să aprindă focul și să încălzească un ceaun cu apă de care era trebuință. Îi dădea sfaturi și o învăța cum să îngrijească vreo cîteva zile pe bolnavă.

35 Toma, și după el mai toți cei de față, îi ieșiră înainte.

— Să face bine, cocoană doftoreasă ? E vreo nădejde ?

— De făcut bine, la boala asta, nu te faci niciodată... Da' poți trăi cu ea pînă la șazeci de ani. Săptămîna viitoare, dacă o face întocmai cum i-am spus eu, o să se dea jos din pat, iar dacă mai pe urmă s-o îngriji cum trebuie, o să poată să-și vadă și de treabă.

— I să trage dîn bătaia dă astă-vară ? întrebă Toma.

— Nu e numai bătaia. Mai sunt și altele.

10 Serdăreasa, după obiceiul ei, sfătuia bolnavii nu numai să bea ceaiuri de mai multe soiuri, ci anumi-
tă rînduială, așa cum le deslușea ea, cu să facă și băi fierbinți, ca să ducă la multă nădușeală ; de asemeni, să puie cataplasme, un ceas calde, un ceas reci. Dar nădejdea ei era în fierturile de buruieni.

15 N-au putut să plece decît către prînz, după ce serdăreasa a mai văzut și pe o fată a lui Duță Căciulămare, care era beteagă rău, după o naștere grea, apoi încă vreo doi-trei copii, toți scuturați de friguri, cu buzele bășicate, cu fețele ca de ceară, cum și unul cu albeață la ochi... Cînd se întoarse la poștalion, găsi oamenii cu pui de găină și cu ouă, de care nu scăpă decît spunînd minioasă că se supără. Oamenii nu vroiau decît să-i arate recunoștința lor și vedeau întîia dată boieri care nu numai că nu cereau, dar nici nu luau ploconul care li se aducea de bunăvoie.

A doua zi, după ce maseră peste noapte la Răcari, poștalionul Bălceștilor ocoli biserica Sf. Nicolae Tabacu, ca s-o ia înspre casele bătrînești ale lui Faca, unde avea de lăsat din încercătura adusă pentru rude : coșuri cu mere mari, roșii, de pe Argeș, butoiașe cu brînză, borcane cu miere... Cînd
35 să iasă de acolo spre casa lor, fu nevoie să oprească și să meargă la pas. Înainte era larmă mare, ieșise lumea pe la porți ca să privească și lătrau cîinii de vuia mahalaua. Ajunseră din urmă o birje mare care mergea voit la pas. În birje, doi ofițeri tineri
40 în fund, iar între ei, în picioare, era Frusinica într-o rochie vișinie, cîntînd veselă, dar nu se înțelegea

bine ce cînta. Pe scăunelul din față îi ziceau un viorist și un țambalagiu. Alt ofițer cu epoletii lați de aur, cu fel de fel de ciucuri și insigne aurite, cu chipiul înalt și cu o stea în frunte, mîna caili în
5 locul birjarului, care rămăsese pe capră alături de el... În fața birjei mergea o saca, la care era înhămat un cal alb, slab, cu burta mare de bătrînețe. Călare pe saca era un tînăr în frac cenușiu; cu
10 părul de-o palmă, întors pe trei direcții spre tîmple și spre ceafă, cu o mustață mică, la fel de blondă. Avea ochi verzi și puțin bulbucăți. În jurul capului purta o coroană împletită din rămurele și frunze de salcie. Stătea pe butoiul cam putred al sacalei, împodobit și el tot cu salcie, de-a-ndaratele,
15 făcîndu-și semne vesele cu cei din birje și încercînd să cînte după Frusinica. Vreo duzină de derbedei, băiețandri, unii în zdrențe, strigau mereu : „Ura ! Vivat musiu Berlicoco ! Ura !“ Era porecla dată, tot după un astfel de chef, fostului parucic Costache Rosetti, acum poet romantic și mare admirator al Frusinichii, care arunca parale mărunte golanilor, ca să strige mereu... Veneau de la un chef început aseară, după teatru, la Herăstrău, la Pintescu, care avea un pavilion chiar pe malul
20 apei. Peștii, ținuți vii într-o vîrșe, se scoteau din apă cînd erau ceruți și erau aduși odată cu sticlele de vin de la ghețarie...

 Poștalionul mergea și el de nevoie la pas și Bălcescu putu privi îndurerat dezmațul chefliilor. Cu
30 spatele la el, Frusinica nu-l vedea. De cînd se întîlniseră din nou în lume, Bălcescu știa că nu mai simțea nimic pentru această fată. Mamă-sa, care îl spiona cu coada ochiului, văzu că poate fi liniștită.

 — Ofițerul ăla, negricios și slab, care o ține de umeri, e văr cu ea, sunt rude... Mai mare păcatul ! Nu mai are pic de rușine... Ce mi-a spus cucoana Lisaveta, care stă lîngă ele, m-a îngrozit... Chefurile se țin lanț la ea acasă, unde vine tot soiul de
40 lume...

Bălcescu pricepu unde vrea să ajungă mamă-sa și surise. Apoi îi luă mîna și i-o sărută. Zinca înțelese în felul ei că a iertat-o nu numai fiul său, dar și Dumnezeu pentru minciuna și cruzimea ei, și se închină...

În clipa aceea, Frusinica se întoarse și văzu poștalionul cel verzui al Bălceștilor încărcat cu tot soiul de boccele și legături și aproape alb de praf. Încremeni și-și scoase brusc umărul de sub mîna ofițerului oacheș...

De rușine pentru ea, Nicu se prefăcu, tăcut, că n-o vede. Dealtfel, el știa mult mai mult decît maică-sa despre cei doi. Știa că Aristia se despărțise îngrozit de ea, că Fanache, locotenent în escadronul de cavalerie, nu era văr cu Frusinica, ci fusese mai curînd văr cu Maricica, mama ei. Fiind feciorul cel mai mic al lui Mihalache Băl-Ceaurescu, frate cu Evghenie, tatăl Maricichii, era mai curînd un fel de unchi al ei, deși nu trecuse de treizeci de ani... Era îndrăgostit cu disperare de această urmașă, pe drum ocolit, a neamului său și ajunsese să facă pentru ea toate nebuniile. (Dealtminteri, după acest chef, care a fost al zecelea poate, a și fost scos de Bibescu din sînul armatei.) Ceea ce nu știau însă decît tovarășii de chef era faptul că Frusinica se purta destul de crunt cu el și nu-i îngăduia decît să-i sărute mîna și uneori brațul deasupra cotului, rareori umerii. Venea cu prieteni invitați de el, încărcat cu pachete și sticle, să ia masa la ea acasă. O acompania la pian și ea cînta cele mai noi romanțe. Cînd i se părea că e prea tîrziu și vrea să se culce, îi poțtea pe toți afară, fără multă vorbă. El socotea uneori că are drepturi mai mari. Atunci ea îl scotea în brînci cu scînteii de mînie și dezgust în ochi... Deseori, el rămînea în curte și se culca prin grajd. Bani nu avea prea mulți, căci tată-său era foarte zgîrcit. De aceea Fanache nu putea da fetei pentru rochii, însă îi căra de acasă tot ceea ce putea scoate de la ei, nebăgat de seamă, mai ales seara : covoare,

oglinzi, servicii de porțelan, fețe de masă scumpe, pahare de cleștar venetian, șaluri indiene... Tinda căsuței dărăpănate avea acum o masă de cedru în mijloc, iar pe dreapta și pe stînga, vitrine de abanos, cu geamuri de cristal, în care nimicurile și jucăriile de porțelan și alabastru sporeau mereu. La început ea nu voise să primească nimic.

— Să nu te mai prind cu porcării de-astea, că ți le arunc în cap.

10 El îi răspundea cu un cinism tandru :

— Ia-le, *psihii mu*. E partea ta de moștenire din averea Băl-Ceureștilor... Dacă am să-l pot încărca într-o noapte, am să-ți aduc un pat cu baldachin, dintr-o odaie de musafiri...

15 Fanache era un cartofor înrăit, ca și frate-său, și încă și din pricina asta era veșnic dator. Cutreiera cluburile de hotel, atît de numeroase în vremea aceea în București, după ce trecea împreună cu prietenii și colegii lui prin cîteva săli de bal

20 mascat, căci aproape în fiecare seară erau cîteva baluri mascate în oraș, unele în circiumi de rînd, ca la vestitul „Borcan“, de pildă, unde se bea mult și mai totdeauna se iscau scandaluri și bătăi crîncene. Frusinichii îi plăcea nespun să cutreiere, alături de ei, aceste baluri și cluburi, ca o ispravă de ștregari boemi. Luase obiceiul să joace și ea, foarte socotită însă. Se oprea la mesele cu jucători mari de la Hotel de Roma, mai ales. Își alegea loc

25 alături de un jucător simpatic, căci altfel toți erau bucuroși s-o vadă așezată lîngă ei. Pretindeau că le poartă noroc. Ponta și ea, totdeauna la fel. Doi napoleoni de aur. Dacă-i pierdea, anunța pentru

30 cartea următoare :

— Patru poli... vin cu ei.

35 Nu venea niciodată.

Dacă-i pierdea, anunța că rămîne datoare cu patru și că acum pontează opt și așa mai departe... Pînă la urmă se alegea totdeauna cu un ciștig de doi poli, căci înapoia tot ceea ce era datoare. Devenise ciștigul ei zilnic și însemna o sumă buni-

40

cică, fiindcă doi poli făceau o sută douăzeci de lei vechi. S-a întîmplat o dată să dea peste un jucător morocănos și grosolan, care i-a spus că nu o primește să joace împotriva băncii lui pe datorie. L-a plesnit în obraz cu dosul palmei și, cînd jucătorul
5 vrut să ridice mîna, toată lumea a sărit în apărarea ei... Colonelul Bibescu, vărul noului domnitor, a rugat-o să-i facă cinstea să joace pe mîna lui.

10 Banii îi folosea aproape numai să se îmbrace și într-adevăr era femeia cea mai bine îmbrăcată dintre cele tinere. La teatru juca mereu, însă era o rea camaradă, mai cu seamă de cînd văzuse că lumea aleargă la spectacol mai mult ca s-o vadă
15 pe ea. Venea cînd vrea la repetiții, refuza roluri, uneori lipsea și de la spectacole, mai ales la cele de după-amiază, în zilele de sărbătoare, date și pentru copii. Avea tot soiul de pretenții, care îi exasperau pe camarazii ei...

20

*

Cînd ajunseră în fața casei lor, poștalionul prăfuit și încărcat intră trosnind din încheieturi în curte, desprinzîndu-se de acest alai, în care intrase
25 fără voie. Frusinica, știind că vor intra în curte, se ridică în picioare din nou, în birje, și se uită după ei cu o privire stăruitoare, îndelungă... Era infinit de orgolioasă, și socotelile ei cu Bălceștii erau o rană deschisă pentru ea, aproape tot atît cît era socoteala cu neamul Băl-Ceureștilor.

30

*

Așa obosit de drum cum se simțea, Bălcescu se închise numaidecît după masă în odaia lui și începu să înșire pe masa lungă cărțile pe care le adusese cu el și fragmente pe care le scrisese la Bălcești.
35 Lucra la un articol, pe care voia să-l intituleze : *Puterea armată la români*, sau așa ceva, și avuse nevoie de o documentare plină de greutate. Articolul era încă de pe acum cel mai erudit articol

(și poate chiar studiu istoric) apărut pînă în ceasul acela în limba românească. Imaginea Frusnicului îi juca totuși pe dinaintea ochilor, dar simțea adînc și odihnitor că viața lui are alt rost. După ce sfîrși articolul, îl citi la o ședință literară la Voinescu II și apoi îl trimise lui Ion Ghica să-l publice în revista lui Kogălniceanu, la Iași.

O ÎMPĂCARE

O grea încercare a fost pentru Ion Ghica și pentru Arăpilă, în vremea aceasta, împăcarea lui Bălcescu cu Nicolae Golescu, fostul colonel aghiotant al lui Alexandru Ghica și fost anchetator și acuzator public în procesul complotului din 1840. Cei doi frați ai lui Arăpilă, Dimitrie și maiorul Radu Golescu, erau membri sau mai curînd prieteni ai „Frăției“, dar Ion Ghica ar fi dorit să intre și cei patru fii ai lui Dinicu Golescu în rîndurile secrete ale societății. Democrat activ, patriot convins, Ion Ghica, făcînd totuși parte dintr-o familie care dăduse Principatelor pînă atunci opt domnitori, avea cît de cît superstiția marilor „familii“. E drept că, de patru generații ascendente, spița lui nu mai avea vreun reprezentant pe tron, căci el se trăgea de-a dreptul din marele ban Dumitrache Ghica, acesta fiind fratele voievodului Grigore Ghica, cel decapitat de turci în 1777, la Iași. Tatăl său, Tache Ghica, proprietarul Gherganilor de lîngă Vadu Rău, nu mai era decît un boier oarecare. Iată de ce el ar fi vrut să-i atragă pe cei patru feciori ai lui Dinicu Golescu în lupta revoluționară. Familia aceasta era una dintre cele mai vechi în Țara Românească și un Baldovin Pircălabul e pomenit încă de pe la 1480. Goleștii de acum nu erau însă Goleștii cei vechi decît prin linia femeiască, dar numele fiind se vede atrăgător, îl luaseră și doi gineri, un Leordeanu mai întii, și după el, un Știrbei, și prin aceștia dura acum neamul Goleștilor. Aveau deci în ei și sîngele aceluia crîncen vel-vor-

nic Stroe Leordeanu, clevetitor și ros de zavistie, care a și pus la cale sugrumarea la Snagov a înțeleptului mare postelnic Constantin Cantacuzino,¹ dezlănțuind astfel dușmănia dintre el și Cantacuzinești; o luptă pe viață și pe moarte. Dealtfel, Cantacuzineștii aceștia au început apoi o luptă pe viață și pe moarte și cu Brâncoveanu, ruda lor. De data asta, din pricină că domnitorul, ca să-și deschidă un drum mai drept spre palatul de la Mogoșoaia tăiasse în două, prin fața bisericii Doamnei, marea lor proprietate dintre această biserică și malul Dîmboviței. Această luptă pe viață și pe moarte, adăugată la alte pricini, a dus la căderea în doi ani a opt capete subt satîrul gealutului, la 15 Țarigrad: al Brâncoveanului cu trei fii și ginerele, apoi al marelui cărturar, stolnicul Cantacuzino, al fratelui stolnicului, spătarul arhitect Mihail Cantacuzino, și al fiului stolnicului, voievodul Ștefan Cantacuzino. Toate aceste lupte care se dăduseră 20 între familii, în care ramurile minate de patimă și ambiții sălbatice alternau cu ramurile de mari cărturari și artiști, dau împrejurării un iz local de renaștere italiană.

Ion Ghica ținea deci mult ca și cei patru feciori ai 25 lui Dinicu Golescu să intre în societatea „Frăția“. Se sfătui cu vărul lor, Arăpilă, care fu de aceeași părere. Nu puteau însă vorbi cu Nicolae Golescu înainte de a ști că Bălcescu se învoiește cu asta. Și nici unul nu avea curajul să-i propună fostului 30 întemnițat de la Mărgineni să se găsească alături de îndîrjitul său acuzator.

O împrejurare fericită ușură însă mult sarcina lui Ion Ghica și a lui Arăpilă. După ce se sfătuiseră îndelung între ei, cei patru frați luaseră ho-

35 ¹ Se referă la postelnicul Constatin Cantacuzino (?—1663), boierul din marea familie domnitoare, ucis la minăstirea Snagov din ordinul dat de Grigore Ghica. Articolul lui N. Bălcescu intitulat *Postelnicul Constantin Cantacuzino* a apărut în *Magazin istoric pentru Dacia*, tomul I, 1845, 40 p. 380—393 și reflectă înțelegerea profund științifică a istoriei naționale (n. ed.).

tărîrea să-și libereze clăcașii și să-i împrăștiarească. Acest fapt stîrni o mare vîlvă în țară, dar și împotrivirea îndîrjită a marilor boieri, care, prin domnitor, împiedică această îndrăzneată măsură.

5 În schimb Bălcescu fu foarte mișcat și avu pentru ei cuvinte de laudă.

— Nicolae Golescu ți-a făcut viața grea, Nicule. Oare nu mai ești supărat pe el? folosi Ghica prilejul ca să afle ce mai simte acum fostul iuncăr

10 din amărăciunile trecute.

— Suferințele mele, pe lingă ale clăcașilor, au fost o nimica toată. Dacă el găsește în inima lui puterea să facă o asemenea faptă creștinească, înseamnă că a devenit alt om.

15 Peste două săptămîni, Ștefan, Nicolae, Radu și Alecu C. Golescu (Albu) erau membri ai „Frăției”. Îndeosebi Nicolae Golescu, ca să cîștige prietenia lui Bălcescu și cunoscîndu-i slăbiciunea, îi trimise un cufăr cu izvoade istorice și cărți de specialitate,

20 care nu se găseau în țară. Cu acest prilej avu loc și întîia ședință a „Frăției” în palatul de la Belvedere.¹

¹ Grădina și palatul Belvedere, adevărată moșie, fusese proprietatea lui Dinicu Golescu și se întindea pe un spațiu

25 situat în partea de nord-vest a Bucureștilor pînă spre marginea orașului. De-a lungul anilor, în perimetrul de odinioară al Grădinii Belvedere s-au ridicat Spitalul militar, Gara de Nord, întreg cartierul Grant (cf. Mihail Florescu, *Arhiva Societății de credit funciar urban din București, 1874—1948. Contribuții la istoria orașului București*, în *Revista Arhivelor*, seria III, 1960, p. 114—115). Deși prin testamentul din 10 noiembrie 1825, Dinicu Golescu dorea ca averea sa să nu fie înstrăinată de urmași (Nicolae,

30 Radu, Ștefan și Alexandru Golescu, fiii săi), chiar marele cărturar, în iunie 1827, cerea aprobarea domnitorului Grigore Ghica (1822—1828) să vîndă la licitație (mezat) o parte din bunurile sale funciare, printre acestea fiind și moșia Belvedere. Cum însă n-a obținut suma dorită, grădina a rămas în continuare în posesia familiei (cf. George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1821—1848*, Editura Academiei, București, 1975, p. 208—210) (n. ed.).

40

LA MÎNJINA

La Mînjina,¹ în sus de Galați și nu departe de Prut, la moșia lui Costache Negri, este în fiecare an la douăzeci și unu mai, de Sfinții Constantin și
5 Elena, o petrecere pentru care se fac pregătiri nu numai în toată Moldova, ci și în Țara Românească, în Ardeal și în Bucovina.

Toată floarea intelectualității românești se adună pentru câteva zile la conacul de la Mînjina, nu
10 numai ca să sărbătorească onomastica amfitrionului și a surorii sale Elena, dar și ca să puie la cale viitorul poporului român.

Trei-patru zile cît durează aceste petreceri, două tarafuri de lăutari nu se opresc, și masa nu se ridică din chioșcul cel mare. Grădina e întinsă în
15 jurul casei, pe câteva fălci cu livadă cu tot. Conacul nu e mare, dar Elena Negri are o dragoste de om bolnav pentru flori și verdeață, mai ales pentru

20 ¹ N. Bălcescu era la Mînjina în ziua de 21 mai 1845 cu prilejul sărbătoririi Elenei Negri (1816—1847), dar și în scopul realizării unei unități de acțiune social-politică a moldovenilor cu muntenii. Dealtfel, N. Bălcescu mai fusese cu puțin timp înainte atât la Iași cît și la Mînjina
25 (februarie-aprilie), unde s-a întilnit, printre alții, cu V. Alecsandri și C. Negri (cf. scrisoarea către Costăchiță N. Filipescu, 19 aprilie 1846, reproducută în N. Bălcescu, *Correspondență*, ediție critică de G. Zane, Editura Academiei, București, 1964, p. 62—63) (n. ed.).

glicinele cu lungi ciorchini de flori albastre-viorii, care se urcă pe pridvorul conacului, pe zăbrelele chioșcurilor și, trecînd de la un arin la altul, peste poteca de cărămidă, fac un soi de pergolă între conac și chioșc. Aici, unde nici un scriitor nu vine cu mîna goală, ci cu rodul nopților lui nedormite, Alecsandri, care este înamorat de această brună cu ochi mari de tot, de necrezut de palidă, și căreia îi va dedica *Mărgăritărelele* sale, a citit înțîia dată *Miorița*, culeasă de Alecu Russo de prin ținutul Cașinului și îndreptată ușor de el, și apoi toate poeziile sale de pînă acum.

Un fel de mîndrie patriotică îi străbate pe toți cei care se adună la acest conac. Aceeași mîndrie o încearcă cei de față cînd văd flăcăii cu cojoacele înflorite și cu plete haiducești și cînd îi aud chiuind și învîrtind fetele la joc. Hora se ține pe iarbă, în bătătură, ca s-o poată privi boierii lungiți pe sofale și jilțuri cu perine, în cerdacul larg, dar scund, ori așezați pe scaune lungi pe pajiște, cînd nu se amestecă și cei tineri și cucoanele printre cei ce joacă.

„Mîndri ostași va mai avea oștirea românească cînd îi va veni vremea și cînd vom izbuti să ne ridicăm și noi ca neam!“ exclamă într-un rînd Bălcescu, arătînd pe focoșii feciori. Și toți simt că așa va fi... De multe ori se organizau vînători, e drept, mai mult vesele. Aici s-a legat prietenia dintre Kogălniceanu și membrii „Frăției“, Bălcescu și Ion Ghica. Aci a întîlnit Bălcescu pe Alecu Russo, care le-a citit în franțuzește faimoasa sa *Cîntarea României*, pe care istoricul avea s-o traducă într-o românească arzătoare de patimă, durere și nădejde.

Aici s-a cunoscut cîndva și cu agronomul moldovean Ion Ionescu, care avea să semneze mai tîrziu de la Brad și pe care avea să-l cîștige pentru lupta de eliberare a clăcașilor, pe care o plănuia. Într-una din aceste seri de neuitat, după ce se întoarseră toți, boieri și cucoane, dintr-o măreață dumbravă de stejari groși și bătrîni, răriți, cu iarba de subt ei măruntă și deasă ca o pajiște de basm,

unde se plimbaseră, ca să asculte privighetorile, pe malul răcoros al pîriului Gologanul, în umbra copacilor scâldați de lună, gazda, Costache Negri, chemîndu-i pe toți în chioșc, a cerut ascultare și a spus că va citi o poezie scrisă din adîncul inimii. S-a apropiat de un sfeșnic cu cinci brațe, întoarse ca șerpilor de alamă în sus, și a citit, spre surprinderea și încîntarea tuturor, o poezie a lui închinată tînărului istoric muntean, „acestui tînăr geniu al patriei noastre“, ale cărui merite el voia să le proslăvească în versuri... Se pare că impresia produsă de cele două studii, cunoscute sub numele de *Puterea armată la români*, dintre care unul fusese publicat chiar în revista de la Iași a lui Kogălniceanu, fusese copleșitoare, și Costache Negri voia să arate recunoștința tuturor față de autor.

La ora aceea mai toți întrevedeau în Bălcescu pe strălucitorul creator al istoriei române, în sensul științific al cuvîntului.

Tinerii scriitori erau obicinuiți să dedice ei femeilor și personalităților de seamă poezii și lucrări scrise, iar nu să le fie dedicate lor, de alții, asemenea producții... Și mai ales cînd venea acest omagiu adresat unui tînăr de douăzeci și patru de ani, de la un cărturar de seamă, Costache Negri, pe deasupra bărbat de o frumusețe leonină, înalt, voinic, brun, care cutreierase pînă la vîrsta aceea aproape toată Europa, cunoscînd oameni, locuri, instituții și care înființase aci, la Mînjina, această „Academie liberă“, cum a fost poreclită mai tîrziu.

Vocea sonoră a bărbatului, căruia mustața stufoasă, dar tunsă scurt, îi dădea o hotărîtă energie, rosti sonor :

Pentru Bălcescu

Cu rîvnă spre Maica Țară, inima ta mult pătrunsă,
Tu ce faci a se renaște niște vechi izvoare-ascunse,
A strămoșilor izbînde, te-ai muncit a da-nă lumină,
Ș-a lor verde bărbăție de fapte voinice plină.

Cu fiecare strofă nouă, tulburarea lui Bălcescu crește, mai ales cînd simte ațintite asupra sa privirile tuturor acelor femei fermecătoare, între care frumusețea brună și gravă a Elenei Negri pune un
5 accent patetic.

*

Au avut, dealtfel, loc aci și convorbiri mai secrete, cînd Alecsandri era îndemnat să citească
10 versuri cucoanelor în grădină, ședințe convocate numai pentru ca fruntașii vieții culturale, ai poporului românesc de pretutindeni, să poată discuta în voie, în salonul cel mare, aranjat cu trei sofale, problema cea mare, care le stă tuturor în inimă :
15 unirea țărilor surori, căci, așa cum va spune cîndva Alecsandri, aci toți se simțeau numai români.

În focul unei asemenea discuții, Kogălniceanu arată că Bălcescu are dreptate în studiul lui *Despre
20 starea soțială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri*, cînd susține că, și de s-ar uni, Principatele tot slabe vor fi dacă nu se vor întemeia pe eliberarea țărănimii din robie, pe împrumutarea milioanelor de clăcași, pe ridicarea lor culturală. „Avem în Bălcescu, spunea el, un istoric
25 de formă nouă, care nu se ocupă numai de cîrmuitori, ci și de popor, de viața celor mulți, de instituțiile soțiale în decursul vremurilor, așa cum am visat noi înșine.“ Cum mulți nu cunoșteau studiul acesta care era încă în manuscris, fu rugat de
30 cei de față să-l citească.

De astă dată, fără să mai aștepte să fie mult poftit, Bălcescu citi încă o dată neuitatul său știu-
diu.

.

35 „De atunci poporul se făcu nesimțitor la glasul domnului și al boierilor. Nu mai vrea a se jertfi pentru o patrie unde nu i s-a lăsat drepturi și pentru o libertate de care el nu se poate bucura...“

40 Și această întoarcere în trecut, tocmai pentru cunoașterea și îndreptarea prezentului (care va fi

și mai accentuată, mai târziu, în lucrarea definitivă scrisă în franțuzește), zgudui conștiința celor de față și avea să se înscrie, pentru o sută de ani, în rîndul marilor revendicări ale maselor țărănimii române.

ÎN JOS DE RADU-VODĂ

Fiindcă Ion Ghica plecase la Iași, unde făcea —
la „Academia“ de acolo — un curs de inginerie și
fiindcă Tell era mai mult pe Dunăre, unde-i era
5 batalionul, Bălcescu rămase, încă o bucată de
vreme, singurul membru al „Frăției“ în București...
și se simțea oarecum descurajat. Apoi își spuse că
dacă se sperie că e singur, niciodată „Frăția“ n-o
să iasă din paginile de hîrtie ale statutului, rupte
10 și acelea.

Afară de cei patru frați Golești, Ștefan, Nicolae,
Radu și Alexandru (poreclit cum se știe și Albu,
ca să fie deosebit de văru-său Alexandru Goleșcu,
negru — Arăpilă), fură aduși în acea vreme în
15 „Frăția“ și cîțiva dascăli ardeleni, de la școala Sf.
Sava și încă vreo doi de la Schewitz,¹ între care
Axente Sever.² Multă bucurie le făcu și adeziu-
nea poetului Bolintineanu, tot din acest timp, ca
și a lui Cezar Bolliac.

20 Mai intrară, ceva mai tîrziu, un însemnat nu-
măr de ofițeri, unii foști colegi ai lui Bălcescu și
alții colegi cu Tell, astfel maiorul Voinescu II, ma-

25 ¹ Pension pentru fiii de boieri, deschis la București de
profesorul sas Antoniu Schewitz (1815—1879) (n. ed.).

² Ioan Axente Sever (1821—1906), profesor, participant
la revoluția din 1848 în Țara Românească și Transilvania
(n. ed.).

iorul Costache Filipescu, locotenenții Fărcășanu, Cristophi, Pleșoianu, Serurie și alții.

5 Dar cu aceasta Bălcescu nu fu mulțumit. Simțea adînc nevoia unei legături cu straturile adînci ale poporului și de aceea se oprea tot mai deseori la Vadu Rău. Făcu, de asemeni, întovărășit de Bolliac, vreo cîteva călătorii de-a lungul și de-a latul țării. Pe de o parte, era în căutare de documente istorice și de copii manuscrise după cronicari, pe de altă parte, se trudea să cunoască mai de aproape starea țărănimii și nevoile clăcașilor.

10 — Tițo, asta nu-i de ajuns, îi spuse el soră-sii, într-o zi de vară, la sfîrșitul cinei. Trebuie să cunoaștem cît de cît și pe muncitorii de la orașe, trebuie să ne legăm cu ei, să-i lămurim, să chemăm
15 la noi cîțiva frunțași de inimă și luminați din sînul lor. M-am gîndit să începem cu Damian, băiatul lui Toma Pandurul. Îmi pare foarte inimos și deschis la minte. Știe și carte... Prin el am putea
20 să răzbatem printre calfele din Tăbăcari și din Scaune... Cu asemenea oameni s-au făcut lucruri însemnate în Revoluția franceză. Erau la Paris două cartiere, St. Marceaux și St. Antoine, cu meșteri și calfe, care însemnau acolo cam același lucru cu ceea ce sunt tabacii și măcelarii aceștia
25 aci.

Tița fu și ea de aceeași părere și într-o zi, cînd Toma veni după obiceiul lui s-o întrebe de sănătate pe serdăreasă, el fu îndemnat să-l aducă în
30 aceeași săptămîină pe Damian, că are ceva de vorbit cu el. Mai tîrziu, profesorii ardeleni îi împrieteniră și cu alții.

•

Ideea de a cerceta tăbăcăria lui Dobrovici fusese
35 a Tiței, care se sfătuiseră cu Luxița, căci între timp deveniseră amîndouă prietene, inițiate în secretele „Frăției“ și toți trei puseseră la cale vizita la tăbăcăria de subt dealul Radu-Vodă, unde lucra Damian. Cîștigaseră de partea lor și pe a treia femeie,
40 care participa mai de departe la activitatea „Fră-

ției“, pe Ana Ipătescu, al cărei soț, Nicolae Ipătescu, ca și Grigore Ipătescu, fusese adus în societate de colonelul Nicolae Goleșcu, fostul aghiotant al lui vodă Ghica. Cîteșitrele se sfătuiseră cu

5 Axente Sever, care primise mai demult, după ce izbutise încercarea cu Damian, însărcinarea să ia legătura prin acesta cu cît mai mulți lucrători tabaci. Aveau acolo un grup al „Frăției“ de opt calfe, și între ei și un meșter.

10 O caretă a Goleștilor îi duse pe toți, în două rînduri, pînă la poalele colinei ripoase, pe care era mînăstirea Radu-Vodă și, lipită cu ea, bisericuța lui Bucur, cu turla ei ca o ciupercă. Bineînțeles, pregătiseră, pentru orice întîmplare, și o bună explicație... Era o vizită de curiozitate, cerută de

15 cucoane, care doreau să-și cumpere cîte o malotea de la faimosul blănar Dobrovici. Voiau să-și aleagă din prăvălia lui, pe drept cuvînt vestită și departe de granițele țării, și anume chiar de la fabrică, așa cum se zicea de la o vreme... De o lună de zile, Dobrovici, care era starostele blănarilor, era însă plecat cu pirosciful pe Dunăre la Viena, ca să se

20 întîlnească acolo cu marele negustor Constantin Pop de la Sibiu, cunoscut și acesta în întreaga Europă, și care avea o sucursală a casei lui în orașul împărătesc.

Nicolae Goleșcu, Nicolae și Ana Ipătescu așteptau împreună cu Axente Sever de o jumătate de oră să se întoarcă iar caretă cu care urma să vină

30 acum Bălcescu, Tița și Lucica Florescu. Era o zi călduroasă de vară, spre asfințitul soarelui, și toți laolaltă coborîră acum, ocolind mînăstirea, pînă la malul gîrlei, care aci se îngustează și se adîncește tocmai din cauza colinei, dar numaidecît se lărgește

35 din nou, resfirîndu-se pe prundiș. Soarele cădea departe dincolo, peste zăvoi și peste oraș, din care nu se vedea decît turle de biserici scăldate în asfințit și ici-colo acoperișuri de tablă, care scînteiau printre copacii atît de mulți, că păreau — așa,

40 văzuți de departe — deși ca o pădure. Peste gîrlă, în fața bisericuței lui Bucur, era o moară de cără-

midă a cărei roată se învîrtea cu vuiet. Un lung șir de plopi, drepti ca niște fuse verzi și foarte înalți, străjuiau în spatele ei malul rupt în argilă ici-colo. În stînga mînăstirii, spre malul gîrlei, doi tabaci duceau pe tineri, atîrnate de o prăjină lungă, piei crude, pe care ei le priviră curioși, urmărind cum le leagă unele de altele, cum le bagă în apă, unde mai erau și altele, din ajun.

5 — Sunteți de la Dobrovici? întrebă Ipătescu, dornic să se lămurească mai curînd.

— Aș!... Ce vorbiți dumneavoastră?... Aia e tăbăcărie mare, noi lucrăm într-o magherniță. Jupînu nu are decît unsprezece calfe cu ucenici cu tot... Eh... Dobrovici ăla e boier mare... Țăla are ca
15 la două sute de lucrători și ucenici. Dacă vă duceți acolo, o să vedeți.

Ana Ipătescu se uita cu milă la oamenii aceștia, siliți să ia în brațe pieile murdare, încă pline de sînge, cu resturi de carne pe ele. Erau pe marginea
20 apei, dar se simțea un miros greu.

— Și cît timp le lăsați în apă?

— Țăpăi, o zi, două, pe urmă le luăm iar sus, la curățit.

Și oamenii, în cămăși murdare, zdrențuite și în izmene, coborîră în grabă.

Ocolind pe lîngă o căsuță acoperită de corcoduși și duzi și închisă cu uluci nelucrate, înnegrite de ploii și rupte pe ici-pe colo, careta Golescului încercă să vie să-i ia, dar se opri deasupra rîpei
30 lîngă chiliile care-și prelungeau zidurile leproase, învîlmășite pe povîrnișul lutos.

Nu puteau trece cu careta pe subt mînăstire, deoarece pe poalele colinei coborau, pînă în apă, două garduri ale unei case mici cu acoperiș de
35 tablă, care era pe costișe, între mînăstire și gîrlă. Lucrătorii îi sfătuiră să trimeată trăsura să înconjoare mînăstirea cu turlele ei pe sus, pe după chiliile călugărilor și dascălilor, iar ei să meangă cu picioarul, pe dincolo de căsuță, apoi să coboare pe prundiș, că acum cu seceta se poate trece... Tăbăcăria
40

lui Dobrovici e după cotul apei... uite, i se vede acoperișul printre frasinii ăia...

După ce au ocolit pe sus căsuța cu prispă, au coborât pe un fel de podișcă, un soi de ponton al
5 mînăstirii, la care era trasă o luntre ce rămăsese acum afară, pe prundișul secat, și pe urmă urcară din nou pe uliță, care ducea, după cît se vede, spre Filaret. Pe dreapta dădură, sus, de niște uluci ascuțite, înalte de-un stînjien... O portiță în dreapta
10 și o poartă mare în mijloc, cu cele două canaturi, date acum în lături, duceau în curtea tăbăcării lui Dobrovici... Amîndouă erau păzite de arnăuți cu cîte două pistoale la brîu. Vreo trei perechi de lucrători, în picioarele goale, murdari, în zdrențe
15 aproape, așteptau să li se arunce dintr-un car piei crude cu care porneau, fiecare la un capăt al prăjinei sprijinite pe umeri, spre gîrlă.

Curtea era imensă ca un bărăgan și chiar acum, într-o vară secetoasă, e plină de băltoace. De jur împrejur, în loc de gard, sunt șoproane și magazii
20 cu cîte o jumătate de cat deasupra. În dreapta, la umbra unui uriaș plop alb cu coroană stufoasă, o căraruie podită cu cărămizi duce zece pași de la portiță la intrarea prăvăliei cu marfă gata de vînzare, unde cei sosiți au și intrat, sperîindu-l pe
25 tețghetar, care nu mai văzuse, se pare, asemenea musafiri acolo, căci boierilor de obicei li se aducea marfa acasă.

Bălcescu și Axente Sever au rămas în curtea cea
30 mare cît un maidan, cu magazii lungi pe trei laturi, în loc de gard.

Prăvălia e întunecoasă ; un clopot atîrnat de un arc deasupra este izbit de ușa care se deschide, încît cei dinlăuntru, chiar dacă sunt după pereții
35 de blănuri atîrnate, știu că a intrat cineva. E și o tețghea de brad, înnegrit de vreme, pe care sunt bătuti în cuie bani de argint și de aramă. Fără îndoială, bani de saftea de cînd s-a clădit tăbăcăria, ori o parte din ea. Nu e lumină deloc, căci fereastra
40 este astupată și ea cu un paravan de blănuri spînzurate.

Axente Sever părea că-l cunoaște pe feciorul lui Dobrovici, care e acum lângă carul din dreptul magaziei de piei crude, căci se îndrepta întins spre el. Acesta e oarecum stingherit că-l găsesc niște mușterii, pe care el îi credea neapărat evghenicoși, în papuci, în nădragi lungi de mohair și în cămașe de pinză cu rîuri de arnici roșu. Dar munca-i muncă... Treaba lui este acum să vadă cum se descarcă pieile crude, să le prețaluiască și să le treacă în ca-
10 tastif la numele măcelarului care le-a trimis. Cu oarecare șiretenie, arătînd interes pentru munca de tăbăcărie, după ce și-au dat bună ziua, Axente Sever, care nici el nu avea mai mult de douăzeci și trei de ani, i-a sugerat tînărului să-i poftescă
15 pe musafiri să viziteze cu de-amănuntul fabrica. Profesorul ardelean ținea stăruitor ca lucrătorii, adepți ai „Frăției“, adică Damian și soții lui, să-i vadă pe acești buni prieteni și frați ai lor și să-și dea seama că ei țin să le cunoască mai de aproape
20 truda. Cu acest prilej, Bălcescu află că tînărul care nu împlinise douăzeci și unu de ani se numea Pană, Pană Dobrovici.

În prăvălia întunecoasă și plină de miros de co-
joace și blănuri, cele trei tinere femei cerură să li se
25 arate blăni de astrahan, despre care aflaseră în oraș că au fost aduse din sudul Rusiei. Știrea era adevărată, fusese adus un rînd de blăni, dar se vînduse tot și se aștepta altul. În schimb, erau blăni de samur, de cozi de vidră, de cacom alb, de dihor, din
30 care însă ele nu doreau să cumpere.

Între timp, Luxița îi făcea semn Tiței că-i vine rău din pricina mirosului greu, înăbușitor din pră-
vălie. Ieșiră deci toate trele în curte, nu fără să
observe în treacăt, jos lângă tejgheaua cu bani bă-
35 tuți pe ea, un hîrdăiaș cu trei sticle de șampanie puse la gheață. Erau aduse de la ghetăria acoperită cu stuf din grădina fabricii, unde tînărul Pană Dobrovici le ținea subt lacăt, fără știrea tatălui său. Cînd fiul tăbăcarului le văzu pe cele trei femei
40 tinere ieșind din prăvălie, rămase încremenit și fu gata să-i vie rău. Fiind intrat cu catastiful în ma-

gazie, tocmai cînd musafirii păseau pe poartă, pe ele nu le văzuse venind. Se fistici cu totul, se înroși ca un rac, se bîlbîi vrînd să întrebe, vrînd să explice... vrînd, nici el nu mai știu ce... Se simți nenorocit în papuci, în nădragi grosolani de mohair și în cămașă de pînză cusută cu rîfuri de arnici, în fața acestor femei tinere și subțiri, care toate aveau rochii de mătase, văratece, cu talie lungă, strinse pe corp, terminate pe șold în unghi, de la care începeau fustele învoalte. Tița și Luxița aveau rochii verzui, iar Ana Ipățescu era în tafta sinilie. Pe cap purtau pălării de culoarea rochiei, cu fundul pe coc și deschise mult în față, legate cu panglici pe subt bărbie. Ele priveau surprinse, nepricepînd de ce acest tînăr, despre care aflaseră de la tejghetar că e fiul stăpînului tăbăcăriei, e atît de emoționat.

Pană Dobrovici avea mîinile prea scurte și nu știa ce să facă cu ele, mai ales că de statură era cam scund și destul de grăsuț, chiar cu oarecare burtică... Cu pantalonii lăsați prea jos și în papuci, părea și mai scurt... Dar capul îi era frumos ca al unui actor de prime roluri, cu trăsături foarte regulate, cu ochii mari ca prunele verzi. Pînă la urmă se văzu că zăpăceala lui venea din disperarea că e văzut așa. Tinerele femei își zîmbiră una altea, căci întîmplarea li se părea destul de caraghioasă.

— Acesta este unul dintre cuceritorii Bucureștilor, un „lion“, le spuse în șoaptă Tița Bălcescu, înainte ca ele să ajungă chiar lîngă el.

— Îl cunoști ? fu curioasă să știe Luxița.

— Oarecum... numai din vedere... coleg și prieten cu Barbu. Am să vă spun mai pe urmă, sfiși ea, căci se apropiaseră de carul încărcat pînă în vîrf cu piei crude de bou.

Numai azi tînărul Dobrovici se simți atît de nenorocit în nădragi grosolani și în papuci, în curtea fabricii. De obicei se fălea cu acest lucru și el, și tată-său, mai ales, care se uita lung, cu mîndrie, după acest fiu, cînd îl vedea atît de tînăr, ținînd fabrica în mîna lui viguroasă, necruțător cu oame-

nii, priceput în meserie, grijuliu să nu se facă nici o risipă.

5 Tot atât de fericit asculta Dobrovici și ceea ce i se spunea despre viața de noapte pe care o ducea fiu-său... Întovărășit cu unii feciori de boieri, în frac fără cusur, parfumat, el petrecea nopți întregi cu femeile de viață ușoară, anume cele mai scumpe, alergînd cu caleașca din bal în bal, fără să joace însă cărți, ori făcînd chefuri de care vorbea tot orașul, socoteala plătînd-o el singur, pentru toți, totdeauna.

15 Dobrovici îi dădea oricîți bani cerea, fiindcă „băiatul lui“ era în stare, chiar dacă petrecerea dura pînă la ziuă, să alerge în caleașcă acasă, să se dezbrace de frac, să bage capul într-un lighean cu apă rece, ca să se dezmeticească și apoi, îmbrăcat în nădragi și în papuci, să alerge la fabrică... Se vedea pe el însuși în acest fecior și era mulțumit că se ținea cu sfințenie de vorba lui : „Slujba-i slujbă, drujba-i drujbă“, ceea ce vrea să spună că, dacă este cineva în orele cvenite la datorie, poate face în restul timpului ce vrea. Pe de altă parte, tovărășia lui fiu-său cu feciorii celor din protipendadă, fie și numai la petrecere, deosebita lui trecere
20 la femeile iubitoare de lux, îl măgulea nespus, căci era o bună faimă pentru prosperitatea lui negustorească. Toate astea le știa bine Pană Dobrovici, dar astăzi, văzîndu-le pe cele trei femei frumoase în rochii ușoare de vară, fu nenorocit și numai el știa de ce. Cum ar fi putut, dealtfel, să bănuiască
30 cineva înverșunata lui vanitate? Se înclină respectuos și, mereu fisticit, el, atât de stăpîn pe sine însuși în orice împrejurare, răspunse zîmbînd, dar fără să știe că zîmbește la propunerea lui Axente Sever ca să le arate musafirilor fabrica. Porni chiar el înainte, crezînd că ei vor să li se arate uscătoria și magazia de blănuri scumpe.

40 — Nu, fu de părere Bălcescu, vrem să vizităm toată fabrica, pas cu pas. Dacă se poate, începînd de la pieile crude și de la argăseală. Să vedem cum se lucrează pieile.

El nu mai avu ce să zică și cu gesturi destul de caraghioase de „om de lume“, care uită că e în nădragi și papuci, îi pofti după el.

5 Trecură deci spre latura din stînga a curții, unde
li se arătă mai întîi o magazie de paiantă, spartă pe
ici, pe colo, de se vedeau crăcile din ziditură și
acoperită cu șindrila putredă, care era magazia de
10 piei crude... Cinci-șase lucrători alegeau și duceau
în spate piei, printr-o ușă largă, în șopronul care
era tot pe marginea curții, lipit de magazie. Înă-
untru, cei veniți fură trăsniți de o duhoare rîn-
cedă și văzură între alți cinci flăcăi, plini toți de
15 mîzgă udă și de sînge, pe Damian cu un catastif în
mîna... Flăcăul se opri sfios și rămase tăcut, fără să le
dea măcar bună ziua... Nu avu curajul, credea că nu
e cuviincios, căci boierii nu îngăduiau celor din
tagmele de jos să le dea bună ziua, ca niște adevă-
rate cunoștințe... Țăranii și muncitorii în genere
20 aveau dreptul numai să se încovoie, să dea negre-
șit bună ziua, dar spunînd „săru mîna“ aplecați
pînă la pămînt. Chiar negustorilor nu le era îngă-
duit să dea bună ziua adresat cu un ton personal,
ci numai să salute anonim, fără să aibă aerul că
25 salută cunoștințe. Bălcescu se apropie de Damian
și, dintr-o mișcare pornită din inimă, vru să-i dea
mîna. Dar se înfioră și rămase cu mîna întinsă,
căci mîinile lui Damian erau tot atît de murdare
de mîzgă și de sînge ca și obrajii. Flăcăul se feri
30 grăbit, ca un lepros. Dealtfel, în magazie, mirosul de
putreziciune și borhot era atît de pătrunzător și de
gretos și locul era atît de mocirlos, încît găsiră că e
mai bine să iasă. Lipită cu magazia de piei crude
era magazia de cenușare, unde intrară unul după
35 altul. Nu făcură decît cîțiva pași înăuntru, căci nu
mai puteau merge din pricina băltoacelor, dar sim-
țiră că se înăbușe într-o duhoare de talpă nelucrată
și de scîrnă de cîine. Văzură pe două rînduri vreo do-
uăsprezece gropi, largi de doi-trei pași la gură și
40 pline toate cu zeamă de var. Într-un colț, pe niște
mese acoperite cu tablă, cîțiva oameni, parcă și mai
zdrențăroși decît cei din magazii, rădeau pieile

vîscoase, gelatinoase, le curăţau de resturile de carne şi le frecau cu scîrnă de ciine. Gropile acestea nu erau însă gropi, ci nişte butoaie mari îngro-pate, şi în fiecare erau puse piei la murat...

5 Luxiţa se apropie de Tiţa, palidă, cu buzele dintr-o dată uscate.

— Simt că-mi vine rău, duhoarea asta m-a năucit, mi-a înnegrit creierul, ameţesc, hai afară !

10 Era un miros cu care nu te puteai obişnui treptat, aşa cum se întîmplă de obicei cu mirosurile, ci tocmai din pricină că era un amestec de putoare, de iuţeală de amoniac şi de carne stricată, soiurile de duhoare, care rămîneau deosebite, se întreceau între ele şi le simţeau pe rînd, într-o creştere gre-
15 ţoasă, înverşunată, de care pentru unii nu era scăpare decît în leşin.

Dar în afară de Luxiţa toţi se ţineau încă tari.

20 În colţ, patru oameni se trudeau din răspuţeri să scoată dintr-o groapă piei năclăite, cu părul de pe ele pe jumătate desprins, grozav de grele, din pricină că erau ude. Erau toţi cu picioarele goale, negre şi crăpate, în băltoaca făcută din scurgerile de pe piei. Bălcescu se gîndi cutremurat că trebuie să le ardă. şi propria lor piele în această zeamă,
25 care îi stropea şi se scurgea pe ei.

Femeile, ca să nu se murdărescă, rămăseseră cam în prag, şi tînărul Dobrovici se înfiinţase lîngă ele. Un lucrător se apropie de el, cu o înfăţişare de ciine bătut.

30 — Jupîne, mi-e nevasta bolnavă şi mă duc cu ea mîine dimineată la sfîntu maslu... Mă lăsaţi ?

Dobrovici fu nenorocit cînd auzi că i se spune „jupîne“ faţă de tinerele femei şi mormăi ceva neînţeles.

35 Văzînd-o pe Luxiţa albă ca varul, cu ochii parcă daţi peste cap, Tiţa o scoase numaidecît în curte, unde ceru să i se aducă un scaun. Veni după ele şi Dobrovici, care alergă şi aduse un scaun ţărănesc, din prăvălie.

40 Nicolae Goleşcu şi Grigore Ipătescu ieşiră şi ei afară peste cîtva timp, năucii de duhoarea umedă,

dar Ana Ipătescu se încrîncenă să rămîie. Voia să vadă tot.

5 În mijlocul magaziei, Bălcescu și Axente dădură de niște cărămizi aruncate ici-colo pe jos și, sărînd de pe una pe alta, se putură apropia de masa aco-
perită cu tablă, pe care se rădeau și se frecau pie-
10 ile, subț supravegherea unui ins înalt și spătos, ca de treizeci de ani ; avea un cap mare, dar ca de copil, cu mustața lui bălaie. La el, la acest uriaș
Liscandru Hergă, cel care rupsese între degetele lui
mîna vîtafului bătăuș al lui Băl-Ceaurescu, venise
fugar din sat, la cîtva timp după aceea, Tudose, ca
să devie ucenic de tăbăcar și cu nume nou, Damian.
15 Plăvanului îi plăcuse băiatul care se înfipsea în
vîtaful cu gîrbaci și-l primi bucurosi, ajutîndu-l să
ajungă caldă. Și acum, deși devenise meșter, rămă-
sese săritor și prietenos. Din cînd în cînd se repezea
să dea ajutor și la scosul pieilor. Scotea singur cîte
20 două. Vizitatorii au aflat pe urmă că e adept al
„Frăției“, deși nu avea încredere în nici un soi de
boieri.

Trecînd pe lîngă lucrătorii care se opinteau, se
trudeau îndoitiți de șale și tot scăpau din mînă pieile
25 viscoase și ude pe care voiau să le scoată și iarăși
le apucau, Axente Sever făcu semn unuia dintre ei,
căruiua cămașa sfișiată lăsa să i se vadă brațul sub-
țire, dar vînos, chiar mușchiulos. Era un bărbat
înalt, care avea un cap mai mult oacheș, cam lung,
30 cu trăsături regulate, dar cu ochii duși în fundul
orbitelor, deși acestea erau mari, ca și gura lui,
dealtfel. Cînd flăcăul se apropie de Axente, acesta
ii șopti lui Bălcescu :

— E un om de nădejde al nostru. Îl cheamă
Dumitrache Stoica... Ai lui îi zic Mitru.

35 Tabacul auzi explicația tînărului dascăl și zîmbi.
— Domnule, puteți vorbi tare... Toți pă care-i
vedeți aci sunt oameni d-ai noștri, vă puteți bizui
pă ei ca și pă mine.

40 — Cîte ore lucrați pe zi ? întrebă Bălcescu, res-
pirînd greu, pe unul scurt, bălan și vînjos.

— Mai puțin ca ăia dă sus... și arată ceva ca un pod sau ca un cat pieziș al magaziei... Venim dimineața, cînd să luminează dă ziua și cînd să înnop-tează putem lăsa lucrul... La prînz, avem o jumătate dă ceas să mîncăm.

5 Bălcescu făcu socoteala în gînd că oamenii aceștia muncesc în duhoarea asta rîncedă, luptînd cu pieile vîscoase, mai mult de douăsprezece ore pe zi...

10 — Și cit o puteți duce așa ?

— Mult nu ; în meseria asta nu să trăiește mult, din pricina sărăturii și a umezelii, răspunse un alt bărbat tot înalt și bălan, dar cu fața puhavă de putreziciunea dinăuntru, pe care află că-l cheamă Fă-nică Teică.

15 Mîinile și picioarele tuturor lucrătorilor erau umflate, iar Teică și le arată pe ale lui, cu nodurile lor îngroșate.

— Ne prăpădește răceala care ni se bagă în oase !

20 Bălcescu simțea că duhoarea l-a răzbit și pe el, că i-a pătruns nu numai în plămîni, ci și în ochi, în toată pielea, ca și în haine și că numai o voință crîncenă îl mai ținea în picioare. Se întoarse cu o nesfîrșită tristețe spre Axente Sever.

25 — Nu mi-am închipuit niciodată că se poate trăi în astfel de destrămare a vieții...

Se uita cu o milă înduioșată la un lucrător mai bătrîn, mustăcios, cu obrajii scofilciți, cu fruntea încrețită...

30 — E greu cu duhoarea asta, prietene, ce zici ?

Felul acesta de a vorbi ar fi părut nefiresc lucrătorilor, dar cunoscîndu-l pe Axente de la „Frăția“, cel întrebat își spuse că ăștia oricum nu sunt boieri ca alți boieri și răspunse, zîbind amar, cu oarecare șiretenie :

35 — Ce să facem ? Luptăm și noi cum putem, și făcu cu ochiul, scoțînd o sticlă de rachie verde de izmă de subt masă. Da' aci nu bem, că duhoarea asta îi strică gustu. Ieșim în grădină, lingă umblătoare, că acolo aeru e mai curat și mai poate răsufla omu.

— Totul e să te gîndești la altceva, adaoase, clătî-
nînd amar din cap, Fănică Teică.

„Să nu mai vezi... să nu mai gîndești... își zise
în gînd Bălcescu, învîns în toată ființa lui. Să nu
5 mai vezi... să nu mai gîndești“, își repetă năuc.
Dădu turburat bună ziua și se întoarse spre ușă,
întovărășit de Axente Sever. După ce trecură băl-
toacele, dascălul cel osos și înalt de la Sf. Sava îi
spuse cu un tîlc îndurerat, pentru că-i ghicise gîn-
10 durile :

— Cei mai mulți dintre ei au copii, muncesc
pentru copii. N-au încotro, trebuie să muncească.

— N-am bănuît niciodată că unii oameni sunt
siliți să cîștige astfel pîinea copiilor lor. Acum în-
15 țeleg ce e munca silnică. Ce se poate clădi, frate
Axente, pe asemenea temelie de suferințe și de
nedreptăți ? Unii dau tot și nu li se dă nimic, alții
nu dau nimic și tocmai lor li se dă tot. Atîta aș
dori, să facem un stat românesc adevărat, al po-
20 porului ! Dar cum ?

— Musai, frate Bălcescule, să facem un stat ro-
mânesc.

← Bine. Vom face un stat românesc, dar de nu
va avea o temelie sănătoasă, dacă va fi numai sus
25 arătos, îl vor măcina jos apele propriei ticăloșii și
atunci palatele cu saloanele de lux se vor prăbuși
subt greutatea neomeniei adăpostită-n ele.

Așteptîndu-i pe cei dinăuntru, musafirii care
ieșiseră în curte stăteau de vorbă pe scaune fără
30 spătar, aduse din prăvălie și puse la umbra marelui
plop alb de la intrare, cu trunchiul gros și găunos,
cu scoarța crăpată, să vîri palma în ea.

Luxița se simțea mai bine. Avusese la ea o
sticluță, cît o nucă de cristal, plină cu săruri de
35 camfor și parfum. O ținea neconținut la nas. Înce-
puse chiar să zîmbească. O înveselea faptul că
tînărul Dobrovici, ducîndu-se în prăvălie să arate
unui om pirpiriu și zdrențaros ce scaune să aducă,
profitase de cele cîteva clipe libere să-și îndrepte
40 cîrlionții și să-i lustruiască, udîndu-i cu apă, și
acum se întorcea parcă mai sigur de el.

Dar tocmai intrară pe poartă doi țirgoveți, încălțați cu ghetete groase, purtând cioareci albi, cămăși cu mînele largi albe, pieptare negre. Păreau să fie frați. Trecură pe lângă musafiri. Clopotul de la intrarea prăvăliei sună ca o talangă de vaci. Cîteva clipe după aceea, veni teșghetarul cel cu fața smolită, sprîncenat și cam bondoc.

— Jupîne... au venit oamenii ăia dă la Buzău...
Ce facem ?

10 Pană Dobrovici se simți nenorocit ; îi venea să-lucidă pe acest teșghetar, care nu simțise că nu era clipa potrivită să-i spună „jupîne“.

— Ce vrei, mă ? Ce tot vrei ?

15 Teșghetarul, nepricepînd de ce e mînios, rămase năuc, și reluă parcă lunecînd :

— Dar... păi... ne trebuie cheia dă la magazie, că ăștia mai dau două mii la cojoace peste ce-au dat ieri.

20 Pană se căută întăritat în buzunare și, negăsînd ce căuta, se îndreptă mînios, îndîrjit, spre prăvălie.

— Tița, nu știu care din noi două e vina acestui exces de găteală la acest june berbec în papuci și cu puțină burtă... spuse cu șiretenie fiica vornicului Iordache Florescu și ochii ei de pisică scînteiau malițios.

25 — Îmi pare rău, dar trebuie să-ți spun că... pentru mine face tot ce face, răspunse Tița moale, liniștit, uimindu-i pe cei de față.

30 — Aaa... aflăm lucruri noi, glumi Nicolae Golescu, apropiindu-și scaunul.

— Acest tînăr Dobrovici, lămuri Tița, este coleg de școală și prieten la toartă cu frați-miu Barbu. Împreună cu al treilea coleg al lor, un oarecare Medelioglu, care a împlinit ieri douăzeci de ani, își pierd nopțile cutreierînd toate balurile mascate din București... Dealtfel, în fiecare după-amiază, toți trei, răsturnați pe perne, în caleașca luxoasă a lui Dobrovici, sunt nelipsiți de la plimbările de la Herăstrău și de la Băneasa, convinși că nu le poate rezista nici o femeie, căci fetele tinere nu-i interesează. Cheltuiesc sume mari de bani, fiindcă, după

cum vedeți, tată-su pare foarte bogat... Are și cîteva moșii... Se cred toți trei „lionii“ Bucureștilor și sunt nebuni după conchiste.

5 — „Lion“, ăsta ? Așa bondoc ? E prea caraghios, Tițo... Cu toate că are un cap destul de frumos... de berbec, dar frumos. Oricum, soro, „lion“ ?

— Face mare lux cu îmbrăcămintea... L-am văzut de vreo cîteva ori, că lucram în grădină. Veneau să-l ia cu caleașca, de acasă, pe Barbu... Dobrovici ăsta
10 sta în colțul drept al trăsurii, cu pumnul strîns subț bîrbie, ca să i se vadă inelele cu rubine și
briliante de pe degete... Ați observat cîte inele și ce mari le are ? Poartă o pelerină enormă de damasc
15 negru, ca de cărvunar, pusă pe umărul fracului cenușiu. Cilindrul sur și pîros, pus pe ureche, îl face, crede el, irezistibil. E drept că, așezat, pare
mai înalt decît în picioare, după cum vedeți, are
picioarele prea scurte, dar are talia oarecum obiș-
nuită... Nu i se vede subț pelerină nici burta...
20 Sunt femeii, se pare, care umblă înverșunate după banii lui.

— Dar nu ne-ați spus, *mademoiselle* Bălcescu, ce vă face să credeți că sunteți chiar dumneavoastră
obiectul omagiului deosebit al acestui „lion“ cu
25 picioare scurte ? V-a spus-o cumva ?

— A, nu, asta nu... Nu i-aș fi îngăduit-o nicio-
dată. Dealtfel, de vreo șase luni, nici nu mai vine
pe la noi, fiindcă maică-mea e furioasă pe acești
30 prieteni ai lui Barbu, despre care vorbește cu dez-
gust ca de niște stricați și-i e frică să nu i-l strice
și pe băiatul ei. Dar știu, fiindcă mi-a spus-o rîzînd,
în glumă, Barbu într-o zi cînd eu îmi cam băteam
joc de toți : „Tițo, tu știi că nefericitul acesta este
îndrăgostit de tine ?“ M-a pufnit rîsul, căci mi s-a
35 părut ridicol ca, așa urîtă cum sunt, să se îndră-
gostească cineva de mine. „Da, onorabilă soră, mi-a
spus Barbu, e îndrăgostit de tine, spune că ai cea
mai mică mîină și cel mai mic picior din Bucu-
rești...“ Ce să spun, m-a pufnit rîsul.

40 Nicolae Golescu ridică din umeri, clătîinînd din cap.

— Mărturisesc că „lionul“ acesta nu este lipsit de spirit de observație, desluși el, cu un suris care ar fi vrut să fie, în felul lui, un compliment adresat Tiței.

5 — Ah, frumoasă consolare... Când ești urită... să îți se spuie că ai „piciorul și mâinile mici“, murmură ea cu sarcasm.

Atunci Luxița Florescu se supără de-a binelea. Dragostea dintii, nefericită, o face pe Tița să se îndoiască de ea cu totul, căci biata fată nu-și putea desluși altfel de ce fusese părăsită.

10 — Ascultă, Tițo, cine ți-a spus ție că ești urită? Eu îți jur că, dacă aș fi bărbat, m-aș îndrăgosti de tine.

15 Nicolae Goleșcu ar fi vrut să protesteze și el, dar fu stinjenit. Fata asta era atât de serioasă, încât protestarea lui ar fi părut un compliment ocazional obicinuit, și astfel ea n-ar fi crezut în sinceritatea lui, pe cînd el știa că Luxița avea dreptate. Simțea însă că ar fi fost necesare unele lămuriri mai din adînc și i se păreau că n-ar fi potrivite acum. Era sigur că în anumite clipe Sevastița era o frumusețe stranie, așa cum și fratele ei uneori, cu ochii lui ușor oblici, cu zîmbetul schițat numai în colțul gurii, era turburător pentru femeii. Aveau amîndoi în ei un soi de prezență dinlăuntru, ca o fereastră, dinapoia căreia, privind de după dantela perdelei, se ghicește cineva.

30 Vocea lui Bălcescu, lipsită de forță, voalată și în același timp plină de intensitate, de acea intensitate care se simțea pe tot corpul lui, în mișcările lui extrem de vii, și pe care cei fără chemare să judece oamenii o „taxau“ de nervozitate, o avea și ea. Mai mult decît asemănarea fizică, ea avea la fel cu el astfel de reacții psihologice, de răsfrîngeri și de sensibilitate morală. Era în ei o prezență permanentă afirmată în loc, în timp și, mai tîrziu, în istorie. Nicolae Goleșcu nu gîndi cu precizie aceste lucruri, dar le simți de-a dreptul. După un răstimp de tăcere gravă, boțindu-și puțin figura lui roșcată, de ofițer și poet romantic, îi spuse, nesigur totuși :

— Aveți multă, foarte multă personalitate, domnișoară Bălcescu...

5 Singura schimbare pe care o făcu în formularea asta săracă fiind aceea de a-și da seama că e nepotrivit să-i spună „*mademoiselle* Bălcescu“, cum îi spuneau și cei din jurul ei, de obicei.

Prin curte treceau în timpul acesta mici grupuri de lucrători în zdrențe murdare, robotind la unele cojoace întinse la soare, cărind cu cotigele, de la 10 magazie, saci cu coajă de stejar sau var... Veni pe portiță și o ceată de țigănci cu coșuri și donițe sparte, care cu marfa lor adunată luară drumul știut al magaziei de cenușare, din care acum tocmai ieșeau Bălcescu, Axente Sever, Ana și Nicolae 15 Ipătescu.

Bălcescu o văzu pe Luxița la umbră, lângă poartă și, liniștit, își spuse că nu a fost nimic grav. Vru să intre în magazia următoare, care nu era, de fapt, decît un compartiment al acestei lungi clădiri joase, 20 deși avea deasupra un cat scund, care mergea de-a lungul pe trei laturi ale curții. Nicolae Ipătescu renunță să meargă mai departe, în schimb Ana Ipătescu stăruie să intre și ea. Tița, de la portița de subt plopul cel mare, făcu semn că vrea să fie așteptată. 25

— Vreau neapărat să văd și eu, Nicule.

— Lucicăi îi e mai bine ?

— Da, însă nu ar mai putea încerca din nou.

30 Abia intraseră în această a doua magazie și fură ajunși de tînărul Dobrovici, care stăruie să le dea deslușiri trebuincioase, căci voia să fie mereu aproape de Tița.

— Aci se face tăbăcirea pieilor. Vedeți, în dubele 35 acestea pătrate — și arată alte gropi, vreo patruzeci, ceva mai mici decît cele din magazia cealaltă, pline cu zeamă fiartă de coajă de stejar — se țin pieile cam trei-patru săptămîni.

Se aflau în încăperea aceea vreo douăzeci de 40 bărbați în zdrențe, „nemîncați“ parcă, dealtminteri era de neînchipuit că se mai poate mânca după ce ai stat o jumătate de zi în putoarea asta, care te

face să te simți un stîrv în descompunere ; aduceau piei sau le trăgeau din gropi. Se istoveau parcă măcinată încet, într-un trup fără reflexe. Pieile purtate în spinare, trîntite în dube sau scoase, cu
5 fiertura scurgîndu-se de pe ele pe zdrențele și pe trupurile oamenilor, erau ca ispășirea unui păcat istoric, care dura de la naștere pînă la mormînt.

În magazia următoare, cea mai lungă, cu zidul de paiantă găurită, de puteai să bagi mîna prin
10 gardul lui și pe unde pătrundea iarna suflul înghețat al viscolului, erau alte puțuri de lemn îngroptate, mai mici decît cele duble, dar mult mai numeroase, ca niște ochi otrăviți ai pămîntului, unele lîngă altele. Și aici, oamenii în zdrențe murdare trudeau pînă la
15 istovire în jurul lor, ca niște umbre de pe alt tărîm.

— Aci, în putinele astea trebuie să stea pieile ca la trei luni, uneori și mai mult. Aci se pune așa : o piele, un strat de coajă măcinată, altă piele,
20 alt strat de coajă de stejar măcinată, pînă se umple. După fiecare trei luni se schimbă. Așa că lucrul durează aci cam un an și jumătate. Mai vrei să mergeți sus, la masa de piatră, unde se calcă pieile cu fierul ?

25 Pană Dobrovici ar fi vrut să răscumpere, prin competența sa, papucii și cămașa țărănească de pe el, dar meșterul magaziei îl amări din nou.

— Jupîne, avem prea puțină coajă. Nu e bine să facem economie la coajă.

30 Tița îl văzu pe fratele ei pămîntiu la față, cu ceva nesigur în privire, parcă ar fi fost beat. Se gîndi la plămîinii lui slăbiți.

— Nicule, ești obosit, să mergem.

— Nu se poate, Tițo. Trebuie să văd tot... cu
35 ochii mei... Noi n-am știut pînă acum cum trăiesc oamenii aceștia, noi, cei fericiți de afară...

Și vorbea încet, deși erau amîndoi înainte, aproape singuri.

40 — E adevărat, e ușor să fii fericit afară, Nicule, cînd nu știi cum trăiesc oamenii aceștia... Nu, nu voi mai spune în viața mea că mi-e prea cald și

că mă simt prost, în trăsură sau acasă... Îmi voi aminti de ce am văzut astăzi și îmi va fi rușine de mine.

5 — Cu asta nu se îndreaptă nimic, Tițo. Trebuie să facem ceva, ceva ca să nu mai fie ceea ce este.

Feciorul jupînului, jupîn el însuși încă de pe acum, se grăbi să-i ajungă și să le treacă înaintea, urcînd la catul de deasupra, pe o scară de lemn cu șase trepte, îngustă și dreaptă ca o scară de pisică. Ducea la pod — la catul de sus — și cu greu urcară toți. Podul era tot atîta de lung cît magazia de jos, dar atît de scund, că de-abia se putea sta în picioare, și era plin de mese cu material pe ele.

15 — Aci se lucrează pielea pînă se face subțire și frumoasă, ca să poată fi purtată de lumea aristocrată... Pe dumnealui îl cheamă Schwartz și e zuricherul nostru, l-am adus de la Praga, din Austria. „Gute Tag, Herr Schwartz“, spuse el, ca să arate că știe nemțește.

Zuricherul, uscat la față, dar cu mustați groase și lungi ca două cozi de veveriță, mormăi încruntat ceva de neînțeleș pentru ei.

S-au întors apoi în curte, din nou.

25 — Acolo ce e ? întrebă Bălcescu, după ce mai răsuflă puțin, și arată magazia care forma latura din fund a curții acesteia mari cît un obor.

— Acolo se lucrează blănurile de purtat... Se spală și ele întii și pe urmă se pun la dube, dar nu cu fierțură de coajă, ci cu straturi de piatră acră... O piele, un strat de piatră acră și așa mai departe. Pe urmă se scot, se rad și se curăță cu niște cuțite care taie ca briciul. După aceea se pun la uscătoare...

35 — Și pe urmă, glumi Axente Sever, imitîndu-l pe „lion“, li se vind boierilor și boieroaicelor, ca să se grozăvească cu ele.

— Încă nu... să vedeți dumneavoastră, spuse acesta rezervat. Pe urmă începe lucrul cel mai migălos : curățirea și lustruirea părului, pieptănatul lui de firele proaste, îngrijirea cu tot felul de

leacuri. Aci avem noi cei mai mulți oameni, peste o sută.

— De ce atît de mulți ?

5 — Păi, nu facem numai blănuri pentru boieri, ci și mii și mii de căciuli, de cojoace și de scurteci pentru țirgoveți și pentru țărani... Trimitem chervane la toate bilciurile din țară.

— Și cîți lucrători aveți cu toții ? întrebă Tița.

10 — E greu de spus, uneori mai mult ca două sute, alteori mai puțin. Cînd avem zor mare chemăm și din afară...

— Și cînd nu mai aveți zor, îi goniți ? glumi rece Axente Sever, ai cărui ochi duși în fundul capului păreau totuși că ard.

15 — Dascălul de la Sfintu Sava era un bărbat înalt, slab și osos, dar foarte voinic, cu o barbă cam rară, castanie.

20 — Cum o să-i ținem dacă nu avem de lucru ? întrebă uimit, ca un adevărat jupîn, feciorul lui Dobrovici.

— Dar ei ce mănîncă... dacă îi goniți de aci ? întrebă Tița mirată.

25 — Păi să păstreze din ceea ce cîștigă acum... să le ajungă. Da' vezi că sunt risipitori... Toți sunt niște bețivi, dau totul pe băutură. D-aia sunt în halul ăsta.

30 — O fi făcînd asta ca să mai uite, ca să nu înnebunească, spuse Ana Ipătescu. Ea se gîndi cu dezgust la sticlele de șampanie zărite în prăvălie și se întrebă dacă acest Pană Dobrovici e un dobitoc mincinos, ori numai un dobitoc care nu-și prea dădea seama de ce face și vede.

35 — Erau acum toți în curte ; începuse să se răco-rească puțin, căci soarele scăpătase căzînd dincolo de zare, dar ei nu simțeau nici o deosebire între aerul curat de afară și duhoarea de cojoc rînced dinlăuntru, căci ea îi urmărea prinsă de hainele, de trupul lor.

40 — Ce e în magaziile celelalte ? Cele din fundul curții ? Bălcescu voia să știe toate.

— Păi... acolo dorm vreo patruzeci de ucenici... și unii lucrători care n-au casă în afară.

— Acolo dorm ucenicii? Hai să vedem! îi îndemnă hotărît Bălcescu pe ceilalți.

5 Pană Dobrovici încremeni într-un soi de spaimă.

— Ce să vedeți? Un pat mare de scînduri, cît ține magazia, acoperit cu rogojini pe care dorm patruzeci-cincizeci de oameni, după împrejurări. Mutra lui devenise mai acră de cînd simțise că
10 musafirii aștia țin mai mult partea lucrătorilor decît apreciază cheagul și puterea lui de bogătaş... Acolo, și arată spre colț, e magazia cu cele de trebuință la tăbăcărie: coajă de stejar, var, piatră acră, cuțite, cuie, ciocane, lemne de lucru și altele.
15 Și aici, în dreapta, spre prăvălie, este magazia cu marfa gata, pe care ați văzut-o.

Acum altă lume umblă forfota prin curte, de la o magazie la alta. Vin vreo patru perechi purtînd prăjini groase pe umeri; de prăjini spînzură pieile scoase din Dîmbovița, sunt dintre cele ce au
20 stat, se vede, o zi, două, în apă.

— Toate tăbăcăriile au nevoie de apă, de aceea se fac pe malurile rîurilor, rosti Pană Dobrovici ca un om care vrea să învețe și pe alții.

25 — De aceea nu este bine să locuiești pe malul unui rîu de din jos de tăbăcărie, băgă de seamă puțin acru și cam în șoaptă Axente Sever. Te otrăvești cu resturile și mirosul de la tăbăcăriile cele mari.

30 Erau acum tot lingă intrarea prăvăliei, cînd observară că cei doi arnăuți închid porțile grele după ieșirea căruțelor cu marfă.

— Parcă este o închisoare, observă Luxița.

— Am fost de-am cercetat Telega și Ocnele Mari, i-am văzut pe osîndiții din ocna cea mare, cei care
35 au tîlhărit și au ucis... spuse Bălcescu. Viața lor nu e însă mai ticăloasă decît a oamenilor acestora care muncesc pentru o pîine și sunt storși ca niște robi egipteni.

40 — Apoi, cîtă deznădejde și cîtă ură s-au adunat în inimile acestor oameni va fi destul ca să-l dea

peste cap pe Bibescu, cu toți ai lui. Atîta minie e în oamenii aceștia, că eu sunt convins că vor deveni de fier cînd va fi nevoie, mîrii dașcălul cel tînăr și osos, cu fruntea boltită peste ochii rotunzi.

5 Bălcescu, care trecuse doi pași mai înainte, se întoarse acum către toți.

— Dacă știința nu găsește leac acestei istoviri neomenești, dacă nu are mijloacele să ușureze truda celor ce muncesc, atunci mi-e silă de această știință. Adevărații binefăcători ai omenirii sunt acei oameni de știință care ajută pe omul muncitor să se elibereze treptat din sclavia muncii fizice. Nu se poate... Trebuie să vie odată și ziua cînd aceste munci nesănătoase și disprețuite vor fi executate de mașini.

15 — Dar pînă atunci ? Și apoi, dacă mașinile cad toate în mîna bogătașilor ? mîrii din nou Axente Sever.

20 Nicolae Ipătescu văzu că se scoate apă din puțul din mijlocul curții și ceru un pahar, căci de un ceas suferea de sete.

— Da, numaidecît ! Pană strigă la un băiat lung și deșirat : Ia vino încoace după mine, Giță. Și porniră amîndoi spre prăvălie.

25 Ana Ipătescu își certă bărbatul :

— Cum vrei să bei din apa asta ? Nu vezi ce mocrilă e în jurul ei ? Trebuie să miroasă și ea urit.

30 Feciorul tăbăcarului se întoarse urmat de Giță, care aducea în brațe hîrdăiașul cu trei sticle de șampanie puse la gheață.

— Vedeți, apa nu e prea bună la noi... Vreți mai bine un pahar de șampanie franțuzească de la gheață ?

35 Și luînd distins, cu două degete, paharul, îl vîri în hîrdăiaș să-l clătească.

Toți îl priviră cu oarecare surprindere.

— Așteptai pe cineva ? îl întrebă Nicolae Goleșcu surizînd.

Pană Dobrovici păru puțin încurcat.

40 — Nu, dar vedeți, apa, aci la noi, e cam sălcie... Și pe urmă cel mai bun leac împotriva mirosului

ăsta greu e tot un pahar de șampanie. Avem ghe-
tăria în spate, în grădină...

Clătise, ținut mereu între două degete, virîndu-l
în hîrdăiaș, paharul luat de la Nicolae Ipătescu,
5 il umpluse din nou și-l întinse Luxiței Florescu.

— Vă rog luați un pahar, doamnă... E șampanie
franceză, de cea mai bună calitate, rece ca
gheața.

Într-adevăr, în pahar juca viu, cu spuma ei ră-
coritoare, băutura atît de ușoară... Luxița ar fi
10 băut, dar i s-a părut că paharul trebuie să miroasă
a cojoc vechi și rînced.

Urcau acum pe costișa de lingă minăstire, toc-
mai cînd un călugăraș în sutană cafenie bătea
15 toaca de vecernie, umblînd prin curtea presărată
cu morminte și cruci. Pe cîmpia pe care au ajuns
apoi sunt numeroase căsuțe, cu cîte o odaie și
20 tindă, ori cu cîte două odăi, cu curți cu gard de
uluci, fără iarbă și fără flori, numai cu cîte un dud
în bătătura de noroi uscat sau vreun corcoduș
aproape sălbatic. Chiar în vară, ulița mahalalei
acesteia a tabacilor păstrează pe de lături, într-o
25 frămîntare de lut, făgașul capricios al roților, din
zilele de ploaie, cînd noroaiele trebuie să fie pînă
la genunchi și cînd nu se poate umbla de la o
casă la alta decît cu cizme, cine le are, și de nu,
în picioarele goale. Numai în mijloc glodul e fărî-
mițat în țărîna care pare o cenușă gălbuie.

Lingă niște uluci cu o laviță la poartă, cîțiva
copilași, care nu aveau decît cămășuța de pînză
35 pe trupurile goale, se jucau în țărîna pe care o
aduceau din mijlocul umblat al uliței și o făceau
moșoroaie, cum s-ar fi jucat cu nisip. Aici era
atît de groasă căptușeala de țărîna a drumului, că
intrau roatele trăsării de o palmă. O băltoacă
40 acoperită cu o verdeață putredă, care se pare că nu
se usca niciodată, era la doi pași de uluci, în șanț.
Dintre copii, o fetiță de patru ani, cu ochii mari

și trăsăturile drepte, nespuse de „femeie mică“, slabă de tot, se ascunsese sfioasă după gard și apoi, urcându-se pe o portiță, o învîrtea în țîțini de cîte ori era întrebată cîte ceva. Luxița, înainte de a se sui în caretă, se oprise atrasă de farmecul ei.

— Cum te cheamă, fetiço ?

— Tîț...

— Ce e tatăl tău, fetiço ?

Mai învîrți puțin portița, speriată, și apoi răs-punse ascunzîndu-și fața într-o parte :

— Tabac...

Tîța, care se oprise și ea, își aminti brusc.

— Are trăsăturile lui Dumitrache Stoica, ta-bacul ăla înalt, care spunea Axente că e la „Fră-ție“... Întrebă curioasă : Și cum îl cheamă pe tatăl tău, fetiço ?

Iar întîrzie mult pînă să răspundă.

În genere, e greu de spus așa, din prima clipă, cînd seamănă copiii cu părinții lor, în afară de împrejurarea cînd părinții au vreo trăsătură caricaturală, care apare încă din primii ani, ca, de pildă, nasul prea mare, bărbia prea lată ori prea ascu-țită și altele.

Între părinți și copii cu trăsături regulate e greu de făcut vreo comparație, în afară de colorarea ochilor și a părului. Dar fetița lui Mitru, înălțuță, cu fața lungă, cu fruntea înaltă, cu ochii mari, na-sul drept, cu gura cu buze subțiri, drepte și ele, semăna cu el. Frumusețea lui era o frumusețe us-cată la chip, frumusețea ei era o miniatură de o nesfîrșită delicateță, dar tot atît de istovită de lip-suri.

O mîngiiară, îi dădură bani să-și cumpere bom-boane, pe care ea nu vru să-i ia, și Luxița îi puse pe laviță... Apoi ele se urcară în careta care porni la pas, ca să nu stîrneasă praful. Bărbații urmară pe jos.

ÎN TRE GABROVENI ȘI LIPSCANI

Hanul Gabrovenilor e plin de lume care așteaptă plimbându-se prin curtea cea mare. În dreapta și în stînga, după ce ai trecut prin gangul de la intrare, afumat de la un foc mai vechi, sunt aripile cu un cat ale hanului... De fiecare parte, odăile, cu numere, dau pe pridvorul care merge de-a lungul și e închis cu geamlîc albastru; sunt și dedesubt odăi, dar mai proaste, care dau de-a dreptul în curte. Aci stau mai mult slugile și sunt de asemeni bucătăriile și magaziile. E murdar totul și miroase urît. Curtea a fost pietruită cu pietriș de rîu, dar s-a stricat. Lăturile de la bucătărie se aruncă, chiar din prag, în bătătură. În fund sunt grajdurile.

Intrînd prin gangul hotelului, Zinca fu bucurată că n-a întîrziat. Trebuie să vie Tița și Nicu de la Brașov. Au fost să se odihnească o lună, la ape, la Tușnad. Au scris că vin azi.

Așteaptă și alte cucoane, unele îmbrăcate luxos cu rochii cu zeci de volane, cum e nebunia modei acum, cu umbreluțe colorate, întovărășite de ofițeri și de felurite cunoștințe. Așteaptă de asemenea femeii gospodine, tineri sclivisiți, cu pălării tari, înalte, pîroase, care învîrtesc în mînă bas-toane negre cu mînere de argint. Așteaptă mai ales străinii... nemți, unguri, din jurul consulatelor.

Azi, marți, e zi de sosire a „Carului iute“, care a plecat de ieri dimineață de la Brașov. E legătura de două ori pe săptămână a țării cu străinătatea, mai mult chiar decât pe la Giurgiu (pe unde se mai duce
5 mai ales cei care călătoresc cu piroscafele spre Istanbul ori la Viena). Într-un grup de ziariști de la *Bukarester-Zeitung* și de la *Vestitorul românesc*, care pîndesc cu nerăbdare sosirea ziarelor de la Brașov, Eufrosina Băl-Ceaurescu, într-o rochie
10 albă de in, cu garnituri de nură la gît și la poale, cu pălăria răsfrîntă în sus deasupra frunții ei netede ca petalele de nufăr, răspunde surîzînd silit întrebărilor și glumelor de tot soiul. Din cînd în cînd se apropie de ea, beat, cu ochii împăienjăniți
15 de firișoare sîngerii, cu gura strîmbă de minie, fostul praporgic Fanache Băl-Ceaurescu, acum scos din armată. Poartă un frac cenușiu, cu care se vede că a dormit îmbrăcat:

— Hă, crezi că nu știu... Îl aștepți pe neamțul tău... Hă... am să vă arăt eu la amîndoi.
20

Ea, care de două luni de zile nu-i mai îngăduie să mai vie pe la ea și nici nu-i mai vorbește, îi întoarce acum mînioasă spatele și trece în stînga jurnalistului neamț. Dar el se ține după ea. De
25 două luni, Frosy este văzută de dimineață pînă noaptea tîrziu, în două din cele șapte zile ale săptămîinii, cu inginerul austriac Langdorf, care conduce lucrările șoselei Cîmpina-Predeal. E un bărbat roșcovan, voinic, cu mustața groasă ca
30 vrabia și aurie. Are bani mulți și îi place viața din București. E vesel și știe să cînte la pian. În căsuța din curtea grajdurilor este mare petrecere în zilele cînd el e la București. Toată trupa de teatru, colegii și colegele Eufrosinei mă-
35 mîncă și beau, cîntă și joacă, cu o voie bună boemă, căci „neamțul“ e un băiat de viață, căruia îi place să vadă lume tînără și veselă în jur. Nu i-a plăcut însă căsuța aceea scundă, unde, de cîteva ori intrînd seara, s-a plesnit cu capul de pragul de sus și i-a propus fetei să se mute, dar Eu-
40

frosina nici nu vrea să audă de asta. Dintr-un sălbatic orgoliu, moștenit de la maică-sa, este ferm hotărâtă să nu facă două lucruri : mai întâi să nu se mute, să rămână mai departe în căsuța asta, mărturie a umilințelor îndurate, și în al doilea rînd, să nu ceară niciodată nimănui nimic, primind însă tot ceea ce i se dă, dacă i se dă fără ca ea să ceară.

10 Inginerul neamț a adus, într-o zi de luni, trei meșteri unguri de la Comarnic și a mai angajat vreo zece inși de aci din București și într-o săptămînă aceștia au pus în spatele căsuței un alt zid, la vreo doi metri și jumătate. I-a explicat fetei că asta apără de viscol și crivăț iarna. În modul acesta, 15 odaia de la față a căpătat în fund o odaie de spălat și de ținut rufăria ; tinda s-a lungit cu doi metri și jumătate, iar odaia din dreapta, unde locuiesc bătrînele, a căpătat în dreptul ei o bucătărie, la care se intră și prin fundul tindei și din curte. A 20 mai pus, de asemeni, dușumea de lemn la toate încăperile locuite. Deși din față casa e tot atît de joasă și de dărăpănată, înăuntru e însă acum mult mai încăpătoare. A sfătuit-o pe Frosy să angajeze și un paznic arnăut, care să slujească și la masă, 25 căci femeia tînără care le ajută pe bătrîne la bucătărie, la vacă și la păsări, nu poate dovedi toate.

Se aud zurgălăii și Zinca scoboară din poștalion, ca să fie numaidecît lîngă cei ce vor sosi. S-a ascuns în poștalion, în curte departe, ca să nu fie 30 nevoită să se întilnească cu Frusinica. Tremură toată la gîndul că Nicu și cu această fată destrăbălată vor fi peste cîteva clipe față-n față. Ah, de nu s-ar mai întilni niciodată.

Trăsura *Eilwangen*-ului ocolește în goană pe 35 subt gang. E un fel de butcă închisă, care are și o bancă afară, în spatele cupelei, și una în fața ei. Aci stau cei care preferă să călătorească în aer liber, dacă au cu ce se acoperi cînd plouă, sau cei ce nu găsesc loc înăuntru. Băgajele pline de praf 40 atîrnă în toate părțile, unde pot, unele deasupra...

Călătoria e grozav¹ de obositoare, dar este cea mai rapidă și mai ieftină, în direcția Brașovului, în străinătate.

5 Dintr-o privire, Zinca a înțeles că Nicu și Tița nu sunt în trăsură. Îi pare nesfârșit de rău și se îndreaptă iar spre poștalion, parcă mai obosită. Dar pe de altă parte, își spune că e mai bine că Nicu și făptura aceea nu s-au întâlnit.

10 Inginerul Langdorf de pe capră, de alături de surugiu, a văzut-o pe Frusinica și o strigă vesel. Pe capră este singurul loc care-i place, căci, cât e de mare, s-ar chinui greu, ghemuindu-se înăuntru. Își oprește totdeauna locul acesta chiar de când trece *Eilwagen*-ul în sus, la ducere.

15 A coborât jovial și se îmbrățișează cu Eufrosina ; ea îl ia apoi la braț și amândoi se îndreaptă spre birja care așteaptă în fundul curții și care-l va duce pe el spre hotelul de pe malul Dimboviței, Neubauer. Birjarul ia valiza pe care o cunoștea de
20 luni de zile, căci și birjarul e același.

Fanache Băl-Ceaurescu s-a așezat în calea lor, cu ochii parcă bătuți.

— Dă-i drumul, neamțule, și vrea să pună mâna pe brațul femeii.

25 Ea își smucește mâna. El o face curvă și o înjură ca la cazarmă. Neamțul nu pricepe, dar vede fața ei care pălește. Îi dă brinci bețivului, vrînd să treacă împreună cu Frusinica înainte... Fanache a căzut jos, și așa din genunchi a scos pistolul
30 de la spate (căci teaca de piele era deschisă) și a tras. Glonțul nu l-a lovit pe neamț în cap, așa cum ochise el, ci numai în umărul stîng. Neamțul nici n-a știut că e împușcat... L-a prins cu dreapta de gît și l-a dat cu capul de peretele gangului pînă
35 i-a plesnit țeasta. În zilele care au urmat, consularul Austriei a cerut ca descendentul Băl-Ceaureștilor să fie arestat pentru încercare de asasinare, dar nu a fost greu să se arate că rana la cap a fostului ofițer e mult mai gravă decît mușcătura

40 ¹ În ediția 1953, greșeală de tipar : „grozavă“ (n. ed.).

glontelui din umărul neamțului, căci câteva zile Fanache a fost între viață și moarte... A scăpat în cele din urmă, iar inginerul a fost sfătuit de consul să nu mai calce în București, căci de la boierii români te poți aștepta la orice.

De la Breaza, Langdorf a scris Eufrosinei o scrisoare cordială și veselă, arătându-i că nu are nimic la umăr, că peste o lună sfârșește ce are de lucru la șosea și că pleacă la Viena, definitiv, unde o așteaptă să vină negreșit, căci cu o voce ca a ei va cuceri orice capitală apuseană. (I se pare chiar și lui că exagerează întrucîtva, și a fost cel dintîi surprins cînd Eufrosina — Dăscălescu mai tîrziu — a devenit peste vreo zece ani o stea europeană.)

N-a mai fost supărată în nici un fel tînăra actriță nici pe feciorul Ceaurescului. Îi rămăsese omului mîna dreaptă paralizată și vorbea greu.

*

În poștalionul ei, Zinca înghețase. Auzise detunătura pistolului și văzuse cum Langdorf îl zdrobește de zid pe Fanache Ceaurescu. „Ah, ce năpîrcă a ieșit din fata asta!“ Tremura toată de-a binelea. Începu să-și facă cruci grăbite. „Doamne, Dumnezeule, bine că nu i-ai adus astăzi!“ Se gîndi cu spaimă la noaptea nemaipomenită cînd se iscă pe lume făptura acestei fete, primejdioase ca o iasmă. Iar își face cruci. „Copil al păcatului... Dacă l-ar feri Maica Domnului pe Nicu de ea!“ Vine spre ea un băiat gros într-un surtuc plin de praf, e plin de praf și pe fața bălană cu barbă mică.

— Mă cunoașteți, stimată doamnă, sunt profesorul Laurian... Am sosit acum cu *Eilwangen*-ul. Vă aduc o scrisoare de la fratele Bălcescu. N-a putut veni azi. Vine abia marțea viitoare... Are de lucru, de copiat niște documente de la fratele Barițiu, la Brașov... Tot caută într-o tașcă de hîrtii și ziare. Uitați-vă, asta e scrisoarea.

⓪ vede năucită pe Zinca și întreabă, întinzînd barba tunsă scurt ca un cioc :

— V-a speriat împușcătura ?

Ea abia poate bolborosi :

— Fata asta...

5 El înțelege că serdăresei îi e teamă că a fost rănită fata și vrea s-o liniștească.

— Asemenea femeii frumoase, stimată doamnă, trec prin toate fără să le atingă nimic. Ca salamandra, stimată doamnă, care trece prin foc fără să se ardă... ca salamandra.

10

*

Cam la patru luni după întâmplarea de mai sus, ieșind din librăria lui Danielopolu, care era peste drum de spitalul Colții, Bălcescu și profesorul de la Sfintu Sava, Laurian, se priviră încurcați.

15

— Ce facem ? Pe ce tipărim revista ?

Plănuiau să scoată împreună o publicație căreia îi și hotăriseră titlul : *Magazin istoric pentru Dacia*, în care să se tipărească numai articole istorice și mai ales tot materialul inedit, adunat în cursul câtorva decenii și care ajunsese în mâna lor : izvoade, letopisețe și orice soi de diplome și documente istorice. Un popor nu poate ființa ca națiune, socoteau ei, dacă nu ține socoteală de trecutul lui, ca să-și poată întări conștiința istorică, ca să poată trage învățăminte pentru viitor... Pentru renașterea lui — socoteau ei — poporul român are nevoie de acest magazin istoric, și dacă statul sau cei care au

20

25

30

posibilități materiale nu se gîndesc să-l înfăptuiască, își vor lua ei inima în dinți și vor încerca, așa, fără mijloace, să-l dea cît de curînd la iveală.

30

Din păcate, librăarul Danielopolu, la care erau convinși că vor găsi puțin sprijin, nici nu vroia să audă de această publicație și nici măcar nu-și lua sarcina să aducă din străinătate, cu plata cuvenită, hîrtia de care aveau ei nevoie.

35

— Hai la frate-său, spuse hotărît profesorul Laurian. M-am cunoscut cu el pe cînd era student în Germania. Îi spunem despre ce este vorba și ne aduce el hîrtie, măcar pentru anul întîi.

Prăvălia „Universală“ a lui Nicolae Danielopolu este pe Lipscani, peste drum de hanul lui Șerban-Vodă, la doi pași de biserica Zlătarilor, lângă cazinoul comercianților și printre marile prăvălii de pe această uliță, care înseamnă jumătate din negoțul bucureștean. Hotărîndu-se să se facă negustor, tînărul doctor în litere de la Lipsca, pătimaș cărturar, traducător din mai multe limbi streine, îi pusese vechii prăvălii, îngustă la intrare dar lungă ca o magazie, o fațadă de zid, cu vitrine mari, trase înăuntru, nu împinse în afară, în stradă, ca tarabele celorlalți... Făcuse în fața ei și un fel de „trotuar“, ca să se poată opri lumea în voie, ispitită de mărfurile de lux arătate. Cînd ca student pleca din țară la Universitatea din Lipsca, Danielopolu, unchiul lui Eliade, călătorea, firește, cu chervanele pe care marii lipscani bucureșteni le trimiteau în fiecă an, ori la doi ani, la marele tîrg german. Și cînd se întorcea, la fel. Asta i-a deschis pofta și a deprins astfel ițele negoțului, trăgînd cu ochiul la teighea și cu urechile la ceea ce spuneau cumpărătorii. Avea acum în colțul din spatele teighetarului o masă la care lucra traducînd, mai ales din grecește.

Era tare muieratic, și cînd intra vreo femeie frumoasă în prăvălie, trecea el în locul vînzătorului, întrebînd-o, cu o întorsătură de madrigal comercial, ce dorește să cumpere...

Acum stătea la masa lui, cu cei doi, pe care îi poftise să stea jos, pe scaune.

Bălcescu îl lămuri pe larg despre rostul revistei. El ascultă, rotînd ochii mici dar frumoși, în toate părțile, atent la cine intra. Cerea lămuriri amănunțite.

— Vrem să apară patru tomuri pe an. Dacă nu se va putea, vom publica numai două tomuri groase, unul primăvara și altul toamna. Cam două sute de pagini un tom...

— Da... da... foarte bine, îngînă negustorul. Era nevoie de o astfel de publicație... În Germania asemenea magazine istorice... dar se întrerupe și rămîne nemișcat.

Cei doi îi urmăresc privirea încordată și văd că ea s-a oprit asupra Eufrosinei Băl-Ceaurescu, care a intrat în prăvălie cu pas vioi, jucându-și volanele albe peste rochia verde. Danielopolu își lasă mușterii și se duce înaintea ei. Îi sărută mâna, și ea suride cu o încântare teatrală, ca și când ar spune : „Ah ! nu știam că sunteți aci... Vai, ce surpriză plăcută.“

În realitate, Frosy nu intra în această prăvălie universală decât la orele la care știa că-l găsește pe Danielopolu la masa din dosul tejghețarului. Nu numai că el personal îi arăta cea mai bună marfă, pe care o păstrase, zicea el, pentru ea, la loc ascuns, dar îi și lăsa din preț. Nu mult, toemai cât era partea lui de câștig... Era negustor cu principii serioase. Dacă s-ar fi luat după îndemnul inimii și al gustului său, în câteva luni nu i-ar fi rămas nimic din prăvălie. De aceea, făcuse așa ca toate cunoștințele lui frumoase să știe că nimic nu se dă, din marfă, cadou după simpatiile negustorului, ori pe datorie. Făcea daruri în mod demonstrativ numeroaselor femei elegante, pe care le cunoștea mai de-aproape, cumpărînd pentru ele mărfuri din alte prăvălii, arătînd că-i vine mai ușor așa decât să ia de pe raft și să spună, de câte ori o cumpărătoare prietenă zicea : „Ah ! ce frumoasă e mătasea asta, păcat că e prea scumpă“. „N-are-a face, luați-o, totuși, v-o fac eu cadou...“ Ținea să știe că în prăvălia lui e negustor, nu om de lume, nici curtenitor filotim. Să o întîmpine pe Eufrosina Băl-Ceaurescu îi făcea însă cu atît mai mult plăcere, cu cît aflase din primul ceas că ea nu cere și nici nu primește cadouri atît de ușor. Cere numai să i se dea lucru bun și cu reducerea de preț convenită unui mușteriu statornic. Danielopolu știa, dealtfel, că nici ceea ce pierdea din cauza ei nu era cu adevărat pierdut. De cum vedea oprită cabrioleta, cu cei doi armăsari albi focoși, pe care tot Bucureștii o cunoștea, lumea începea să dea năvală înăuntru, ca să spuie apoi și în cercurile prietenești : „Ah ! pe cine credeți că am văzut astăzi în prăvălia lui Danielopolu ? Închi-

puiți-vă, chiar pe Eufrosina Ceaurescu...“ „Vai... Cum arăta? E tot atît de frumoasă ca la teatru?“

5 Acum, cu surîsul ei devenit profesional, ea îl poartă de colo pînă colo. A văzut o pendulă frumoasă, susținută de un crainic de bronz aurit și se bucură teatral. Se întoarce spre alte rafturi.

— Ah, ai adus iar apă de colonia de cea adevărată? Da, desigur, două flacoane mari... Asta ce e?... Ah... Lămpi cu petrol rectificat... Dă-mi-o pe cea mai mare... Și brocartul ăsta. Vai, lasă-mi-l mai ieftin, ca să-l pot cumpăra.

Subt o vitrină de sticlă e un serviciu de masă de porțelan faimos, „Săbii albastre“.

15 — Vai, ce frumos e... Păcat că n-am bani să-l cumpăr azi. Musiu Danielopolu, ești bun să mi-l pui deoparte?

— Desigur, *mademoiselle* Ceauresco. Băiete, du-l la magazie înapoi...

— Ah! și asta ce mai e?...

20 A trecut aproape o jumătate de ceas. Bălcescu și Laurian văd că au fost uitați.

— Frate Bălcescule, nu trebuie să te superi... Acesta e Danielopolu. Cînd vede o femeie frumoasă nu mai e de făcut nimic cu el. Altfel, e un om de ispravă... Nu vorbește decît despre revoluție... Toată ziua... Venim altă dată...

La ieșire văd lume adunată în jurul cabrioletei negre, cu niște strașnici armăsari albi. Cel din stînga, care are o pată roșcată în frunte, își joacă nervos coama lungă legată cu panglicuțe și bate cu copita caldarîmul. Celălalt e parcă mai liniștit. Arnăutul Eufrosinei ține strîns hățurile, care au catarașe mari de argint ca și zăbalele. Pînă acum o lună, echipajul era al tînărului Pană Dobrovici. O cunoscupe pe Frosy prin Barbu care, fără știrea alor săi, se ducea des la căsuța din curtea grajdurilor... Toată vara se putea vedea alergînd în trap sălbatic pe șoseaua Kisseleff, spre capătul unde era rondul de întoarcere și de odihnă, această cabrioletă nou-nouță. La început mîna Pană Dobrovici, îmbătat de elanul cailor și invidiat de întregul București pen-

tru făptura aurie în rochie vaporeasă de lângă el. Peste vreo două luni conducea Frosy, cu ochii măriți, puțin palidă, cu gura sinuoasă ușor încordată, ținînd cu mînuța ei întoarsă hățurile roșii cu catarame de argint. Stătea cuminte alături, tot atît de mîndru, feciorul marelui tăbăcar pe care toate femeile îl privesc acum cu înțeles. Îi sporise omului prețul pe piața sentimentală... Într-o dimineată, plictisită că nu i-a venit cabrioleta la timp, căci avea cumpărături de făcut, Eufrosina s-a supărat și a trimis-o înapoi viitorului proprietar de tăbăcărie, spunîndu-i vizitiului să nu-l mai prindă pe acolo, nici pe el, nici pe stăpînu-său. Cîteva zile, Pană Dobrovici a crezut că e o glumă, pe urmă, văzînd că echipajul trimis din nou tot nu e primit, s-a supărat el... Peste încă o săptămînă, la o nouă încercare, a început să fie îngrijorat... Căutînd s-o vadă și să-i explice ce a fost, nici n-a mai fost primit în căsuța scundă de către arnăut. Timp de o lună apoi, omul a fost bolnav de dragoste. Era o prăbușire și ca un gol de moarte în jurul lui. Era în stare să facă orice numai să-l mai creadă încă lumea bărbatul preferat de Eufrosina Băl-Ceaurescu. I-a trimis pînă la urmă o scrisoare, cerîndu-i iertare și dăruindu-i ei cabrioleta și armăsarii, pentru ca să nu mai fie nevoită să aștepte. A trimis și meșterii să-i repare o parte din grajd.

Cu greu și-au făcut Bălcescu și Laurian loc prin îmbulzeala obicinuită de bîlci a uliței înguste, ca toate ulițele negustorești ale Bucureștilor, asurzitoare de larma trăsurilor de tot soiul și a caretelor încărcate, înghesuindu-se într-o neorînduială nemaipomenită, toate vrînd să treacă în același timp, căci vizitiții se îndărătniceau și se suduiau mînioși unii pe alții.

— Vom putea noi îndrepta vreodată asemenea năravuri și asemenea stare de lucruri, frate Bălcescule ?

— Da... cu timpul... cînd un om ca Danielopolu va pricepe ce datorii are față de poporul ăsta.

BOIERII NU SUNT ROMĂNI

Toată iarna lui 1844 și primăvara lui 1845 a fost pentru Bălcescu o epocă de muncă înfrigurată. Pînă la urmă, el și Laurian au izbutit să asigure și tiparul și hîrtia necesară celor cîteva tomuri în care
5 avea să apară *Magazinu istoric pentru Dacia*. Multă lume socotea întreprinderea plină de riscuri, aventuroasă. O publicație exclusiv istorică părea cu neputință să găsească numărul de cititori cu plată,
10 necesari pentru a-i asigura apariția, în 1845, în Țara Românească. Cei doi redactori sunt însă optimiști. Se bizuie pe cel puțin o mie de abonamente cu plată. Au publicat un „prospect”,¹ au cerut sprijin publicațiilor din București, Ardeal și Iași, care
15 anunță că primesc abonamente pentru colecția bucureșteană. Mari sunt greutățile cu tiparul... Nu se găsesc destule litere în tipografii, nici din alfabetul cirilic, nici din cel latin, cu care se tipăresc alte lucrări. Pînă la urmă se hotărăsc să publice *Magazinu* cu literă amestecată...

¹ Este vorba de [Prospect pentru *Magazinu istoric*], apărut în *Curierul românesc*, XVII, 9 ianuarie 1845 și în *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, nr. 5, 1845, p. 33—35, proiect redactat, fără îndoială, de N. Bălcescu (cf. N. Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea a II-a, ediție critică de G. Zane, Editura Fundația pentru literatură și artă, 1940, p. 186—187) (n. ed.).

Toată toamna lui 1844 și toată primăvara lui 1845 a lucrat Bălcescu ca un zănatic pentru această publicație al cărei rost i se părea măreț. Întreaga odaie e plină de teancuri de foi, de tot soiul... So-
5 fua din dreapta a devenit acum un soi de masă pe care sunt cronici, documente, articole și apoi corecturi de tot felul. E plănuț ca întiul tom să cuprindă în afară de vreo două sute cincizeci de pagini cu documente și o serie de articole scrise
10 de redactori. În afară de *Cuvîntul preliminar despre izvoarele istoriei românilor*, Bălcescu va mai scrie încă cinci articole.¹

De oboseală și de febră e mai tot timpul bolnav. Vreamea mai mult noroasă și umedă îl necăjește rău.
15 Acum stă lungit pe sofa din stînga, bolnav, și dictează Tiței ultimul articol, *Postelnicul Ion Cantacuzino*. Fără sprijinul de toată ziua, disperat parcă, al surorii lui, care a copiat tot timpul, a adunat, a controlat datele, nu s-ar fi descurcat
20 niciodată... Nimeni afară de ea nu mai are voie să între în această odaie de lucru.

Tița este foarte îngrijorată de starea sănătății lui. Ochiul ei atent de soră îl urmărește zi cu zi, pîndind cu neliniște semnele boalei.

25 — Te rog, te rog, Nicolache, nu te scula... Scriu eu tot ce dorești. Tu bea-ți ceaiul, că ești răcit rău. Azi-noapte și eu și mama te-am auzit tușind de la noi din cameră. De aceea te îndoapă azi cu sirop de pătlagină.

30 Bălcescu tocmai voise să se dea jos din pat, dar acum, în sfîrșit ascultător, rămîne pe loc.

¹ Cele cinci articole din *Magazinul istoric pentru Dacia*, tomul I, 1845, sînt: *Românii și fanarioții*, p. 115—121; *Ioan Tăutul, mare logofăt al Moldaviei*, p. 135—137; *Logofătul Miron Costin, istoricul Moldaviei*, p. 138—143; *Spătarul Ioan Cantacuzino*, p. 187—205 și *Postelnicul Constantin Cantacuzino*, p. 380—393. Toate au fost grupate în secțiunea a IV-a, *Discursul istoric*, inaugurată de *Cuvînt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor*, p. 1—14, urmat de *Discurs introductiv la istoria românilor* de A. Tr. Laurian (n ed.).

— Tițo, articolul acesta trebuie să apară neapărat în întiiul număr al *Magazinului*. Și cum ea dă din cap înțelegătoare, el îi poruncește : Scrie ! și vocea se împletește hotărîtă cu gîndul care se caută
5 fără echivoc.

„Încît pentru aristocrația noastră, noi care studiem de atîta vreme istoria patriei noastre, suntem convinși mai mult decît oricare că egoismului, mîrșăviei, ambiției și lașității ei, țara a fost datoare
10 toate suferințele sale.“¹

— Ai scris ?

Fata a scris ; dar la sfîrșit întrebă :

— Nicule, n-ai fost oare prea rău cu boierimea
15 noastră ?

Bălcescu, furios, sare de pe sofa, îmbrăcat într-un soi de anteriu vișiniu drept haină de casă, și umblă întăritat prin odaie.

— Am fost rău cu ei ? Și ride sarcastic. Tița, ei
20 au fost răi cu țara asta, cu poporul ăsta. Au fost josnici și ticăloși.

Ea îl întrerupe, sfioasă :

— Dar sunt și ei români, nu ?

Bălcescu, care se plimba acum firebînd prin odaie,
25 izbucnește :

— Boierii nu sunt români... Boierii sunt boieri... și pe urmă își reia gîndul, într-o frază moale, îndurerată, întoarsă în el însuși... Tița, alta ar fi fost soarta acestui popor dacă n-ar fi fost boierimea
30 noastră atît de ticăloasă și lacomă !

¹ Textul exact din articolul apărut în *Magazin istoric*... încheie concluziv un paragraf și este : „Încît pentru aristocrația noastră, noi cari studiem de atîta vreme istoria patriii noastre sîntem convinși mai mult ca orîșicare, că egoismului, mîrșăviei, ambiției și lașității ei, țeara a fost datoare toate suferințele sale“ (n. ed.).
35

O ȘEDINȚĂ LITERARĂ

La una dintre ședințele literare, de miercuri seara, care se țineau la Voinescu II, în afară de bușelile și de trîntelile obicinuite (cele mai multe stîrnite
5 de Bălcescu), ca și de lecturile întîmplătoare, se hotărî ca membrii societății să pozeze cîtorva tineri pictori, dintre care Negulici¹ — acum foarte cunoscut și prețuit — era chiar membru al „Frăției“, iar Rosenthal² și Iscovescu³ aderenți ai ei sentimentali. Deci, în seara asta, după ce Bălcescu citise
10 un articol care trebuia să apară în tomul al doilea din *Magazin istoric* — căci întîiul tom apăruse încă din iulie, salutat de toată intelectualitatea românească — Negulici, îndîrjit și autoritar, îl pusese
15 să joace șah cu Voinescu II, ca să stea astfel cumînți și să-i facă tînărului istoric măcar schița în

¹ Ion Negulici (1812—1851), pictor, gazetar și traducător. A luat parte la revoluția din 1848 în Țara Românească, deținînd scurtă vreme, în timpul Guvernului provizoriu,
20 funcția de administrator al Județului Prahova (n. ed.).

² C. Daniel Rosenthal (1820—1851), pictor de factură romantică, revoluționar pașoptist (n. ed.).

³ Barbu Iscovescu (1816—1854), pictor, remarcabil portretist, participant la revoluția din 1848 în Țara Românească. Plecînd de la gravuri de epocă, Barbu Iscovescu,
25 la îndemnul lui Nicolae Bălcescu, a executat portretele unor domnitori români, printre care Matei Basarab și Mihai Viteazul (n. ed.).

cărbune, în timp ce Rosenthal îl creiona pe maior.

În timp ce se făceau schițele, îl ascultau cu emoție și cu o nesfârșită curiozitate pe Voinescu II, căci acesta fiind foarte prieten cu marele boier Cornescu (pe vremea aceea, un fel de director al teatrului), care-l adusese în București pe Franz Liszt,¹ putuse

¹ Franz Liszt a dat primul concert la București în seara zilei de 9/21 decembrie 1846 pe scena teatrului „Momolo”. Deși prețul unui bilet a fost foarte mare, așa reiese din presa timpului, sala s-a dovedit neîncăpătoare, cum re-marca între alții și Cezar Bolliac în articolul său apărut în *Vestitorul românesc*. Sala de teatru „Momolo” se construise în 1833 și o găsim descrisă astfel de Dimitrie C. Ollănescu (1849—1908), fiul lui Constantin Ollănescu, unul din animatorii Școlii Filarmonice“, care ca elev făcuse parte din trupa lui Aristia : „Sala teatrului, clădită de Ieronim Momolo, pe locul unde fusese Diorama în 1812 (la intersecția străzilor Academiei și Nouă de azi) (devenită Edgar Quinet, n.n.), pe locul lui Iordache Slătineanu (care la 1797 tradusese din grecește în românește întâia piesă de teatru, editată în Sibiu, tiparul lui Martin Hochmeister, numită *Achilleos la Skiro*) era din zid de paianți cu moloz și căptușită pe dinafară și pe dinăuntru cu scînduri. Sala, mai mult lungă decît largă, joasă în tavan, avea un rînd de loji, despărțite între ele cu un stîlp de lemn, pe care era așezată o lampă, 15 rînduri de bănci de lemn învelite cu chemică formînd cele trei staluri, o galere în fund pe șapte trepte cu lavițe goale de lemn. Lîngă scenă o loje domnească foarte mică, peste drum trei canapele pentru Curte.

Iluminațiunea se făcea cu lămpi cu ulei de rapiță și luminări de seu ; în loja domnească, făcută în 1834, ardea luminări de ceară albă.”

Reținînd amănunte din *Curierul românesc* și *Cantor de avis* asupra hibridității interiorului sălii în primii ani, Dimitrie Ollănescu continuă : „Tot mobilierul sălii, cum și decorurile scenei, erau proprietatea directorului Müller, care, neavînd fonduri, le făcuse parte prin subscribiri de abonament, parte pe credit, parte din ajutorul ce-i dederă rușii și guvernul românesc. În loji, boierii trimiteau mobilele de-acasă, covoare, scaune, oglinzi, așa că era mare deosebire între ele și restul sălii. În orchestră erau 36 de locuri pentru muzicanți. Candelabru în mijlocul sălii nu exista, mai tîrziu se aninară cîteva lămpi, căci era prea întuneric. Între staluri, pe la ușile laterale de sub loji, erau locuri de stat în picioare, pe care le ocupau elevii «Școlii Filarmonice» sau cei de la Sf. Sava. Scena era destul de mare, dar era săracă în decoruri și primi-

să asiste la concertul pe care marele pianist îl dăduse în sala „Momolo“, în ajun. Nici unul dintre tinerii aceștia de față n-ar fi avut atîția bani ca să cumpere vreunul dintre cele trei sute de bilete, cîte îngăduia sala. Voinescu II le spunea care fusese programul și lor le lăsa gura apă : fantezii din *Lucia de Lamermoor*, din *Norma* și din *Puritanii*, *Tarantella* de Rossini, o mazurcă de Chopin și *Invitație la vals* de Weber. Povestea cum a fost Liszt acoperit de flori, cum o fată tînără i-a dat un trandafir și i-a sărutat mîna.

Pe urmă, Bolintineanu avu o idee care înflăcă ră adunarea poetică. Cei doi frați Catina, parcă gemeni, cu obrajii lor lungi, cărnoși, și cu cei doi frați parcă gemeni și ei, Floreștii, întunecați și sprîncenați, să dea o reprezentație de... giret.

— Girid, mă turcule, îl îndreptă Negulici, furios că acuma nimeni nu va mai poza din pricina jocului.

Giridul era un soi de luptă în doi, între călăreți : avea loc de obicei fie pe cîmpia Colentinei, fie pe aceea de subt Dealu Filaretului. Luptătorii aruncau unul într-altul în fuga calului cu niște ciomege de alun și se apărau cu paveze de pîslă. La briu aveau alt ciomag cu cîrlig. Șiretenia și măiestria jocului, foarte urmărit de sute, chiar de mii de oameni, era tocmai ca fiecare călăreț să ridice de jos, în goana calului, giridul — adică ciomagul — ca să poată lovi iar, mai repede decît celălalt. Din pricină că se întîmplase multe nenorociri la această luptă, jocul era acum oprit de Agie. În odaia scundă și foarte mare, cu sofale, covoare și perne, lupta era însă mai nevinovată.

Cei doi Catina erau caili, cei doi Florești erau călăreții, iar în loc de girid își zvirleau în cap unii altora cîte o pernă, pe care trebuiau s-o ridice de

tiv făcută“ (cf. D. C. Ollănescu, *Teatrul la români*, București, 1898). Printr-o serie de donații, în cîțiva ani, sala „Momolo“ a devenit cu mult mai aspectuoasă (n. ed.).

jos, rămînînd mereu călare. Hazul era nespus și fiecare luptător avea galeria lui. Lupta era în toi cînd Cezar Bolliac, care întîrziase, intră aducînd cu el un bărbat tînăr, cam de vîrsta lor, căci mai
5 toți aveau între douăzeci și doi și treizeci de ani, în afară de cei doi Florești, care erau minori. Slab de tot, înalt și tare măsliniu la față, cu o mustață mică, moale, noul-venit avea ochii negri prea moi, cu albul lor prea mare. La subsioară aducea un fel
10 de pungă mare de mușama neagră, din care, după ce așteptă încurcat să se sfîrșească cu întrebările cercetătoare și privirile iscoditoare ale celor de față, scoase o vioară aproape vișinie. Bolliac, cu barba lui pătrată și zburlită, răspundea pentru bărbatul
15 sfios la toate întrebările puse de ceilalți. Aflară că este un elev, cam în vîrstă, al marelui violonist Wiest,¹ că el, Bolliac, l-a auzit cîntînd din vioară dumnezeiește și că a hotărît să-l aducă la seratele lor, ca să nu mai fie nevoiți să-l roage atît de mult
20 pe Rosenthal, cel ce se lăsa întotdeauna atît de greu cînd era rugat să cînte la vioară și prefera de obicei ședințele de poză, tocmai atunci cînd doreau și ei puțină muzică. Îl chema, pe tînărul măsliniu, Bănică Mustea și nu făcu mofturi cînd fu înfățișat...
25 Cei de față nu-și prea arătaseră entuziasmul, reluînd lupta cu giridul, întreruptă, dar după o jumătate de ceas, într-o clipă de liniște, negriciosul Bănică, îndemnat de Bolliac, scoase un teanc de note, tot din pungă, și îi întrebă dacă doresc ceva anume
30 din ce a adus el. Făcură ochii mari. Wachmann și Wiest mai aveau încă în orchestra lor muzicanți care nu cunoșteau notele, ba însuși Anton Pann nu le folosea decît pe cele psaltichești, deci musafirul lor nu era chiar un lăutar... iar cînd acesta, pe vi-
35 oara lui cam tare, le cîntă un *Capriccio per violino solo* de Paganini, rămaseră înmărmuriți. Cerură altul și pe urmă altul dintre celebrii capriccio — piartă de încercare la vioară — dar Bănică mărtu-

40 ¹ Ludovic Wiest (1819—1889), profesor de vioară la Conservatorul din București.

risi că nu le cunoaște pe toate cele douăzeci și patru, că nu le are notele... că nici Wiest însuși, de la care el și le-a copiat pe acestea, nu le are pe toate.

5 Trebuie să se anunțe sfirșitul ședinței, căci era aproape miezul nopții, și atunci luă cuvântul Dimitrie Florescu, care era feciorul marelui vornic Iordache Florescu și anunță că Floreștii au hotărât să găzduiască, a doua zi de Anul nou, adică peste
10 douăsprezece zile, o mare soarea artistică a „Asociației literare“, în casa părintească din mahalaua Scorțarului.

Entuziasmat, Bolintineanu trânti o perină în capul
15 tânărului, oacheșului și sprincenatului crainic al acestei vești. Firește că tot atît de tânărul, oacheșul și sprincenatul Costache Florescu sări în apărarea fratelui său, înfundînd fața agresivului poet cu altă perină, luată de pe sofaua cea mare. Ba, Costache
20 Florescu¹ îl trimise pe neastîmpăratul poet cu strigăte batjocoritoare : „la cafenea, la cafenea!“

Era o aluzie, mereu reluată, la obiceiul lui Dimitrie Bolintineanu de a petrece ore întregi într-o
25 prăpădită de cafenea turcească de pe malul Dîmboviței, dincolo de Hanul Roșu, care avea în față, peste gîrlă, biserica Doamna Bălașa. Cafeneaua era deci în buza gîrlei, alături de alte căsuțe, pe malul lutos, întărit cu salcîmi și cu două rînduri de bulumaci groși și puși unul lîngă altul, pe ici, pe colo
30 mai strîmbi, mai suciți. Rădăcinile salcîmilor ieșite din ripă, ca niște funii, alcătuiau cu ajutorul citorva pietre un fel de trepte, pe care ai casei coborau la apă și pe prundiș. Înăuntru, o vatră cu multă cenușă, în care sfîrîiau mereu mici ibrice de
35 alamă cu cafea, care era adusă apoi în filigene, alături, mușteriilor chirchiți cu picioarele subt ei, jos, pe un fel de covor fără culoare. Le aduceau firește și ciubuce, dar mai ales narghilele care fierbeau pe loc și în jurul cărora bătrîinii, în șalvari și cu turbane în cap, luînd în gură mașurile cu guguștiuc

40 ¹ În ediția 1953 : „Filipescu“ (n. ed.).

la capăt, trăgeau încet cu ochii pe jumătate închiși... Într-un colț era doar o masă rotundă, scundă ca de o palmă, la care, așezat și el turcește, Bolintineanu își scria versurile. Prietenii îl acuzau că la aceasta se reduce tot „turcismul“ lui. Vara însă veneau și ei, mai toți, căci atunci când căldurile lui cuptor erau de nesuferit, prundișul era plin de lume, care se scălda în Dîmbovița răcoritoare. Cum apa izbea chiar în malul de subt cafelea și cum începea de aci în jos să se adune șuvoiul pentru cele trei mori ale Mitropoliei, acolo era și locul cel mai adînc, deci acolo erau în îmbulzeală și multe femei tinere, care, după obiceiul timpului, nu se sfiau să arate la scădat, în totul, ce frumoase fiice au Bucureștii. Atunci mușterii nu mai stăteau nici unul în cafelea, ci subt salcîm afară, iar în jurul măsuței joase, cu filigenele de cafea pe ea, nu era numai Bolintineanu, ci și alți scriitori, iar dintre pictori nu lipsea nici Negulici, nici Rosenthal, nici Iscovescu și mai nici unul dintre pictorii străini călători pe aici, care au lăsat schițe de neuitat ale Dîmboviței, cu căruțele pline de mahalagii veniți să se scalde, cu podiștile, morile și sacagii ei, cu cîrdușurile de gîște și rațe pornite la plimbare, cu porcii și bivoliile tolăniți în apă.

Bolliac îi certă pe toți, îi sili să se domolească privind-i încrunțat prin ochelari și le ceru celor doi secretari, Voinescu II și Bălcescu, să alcătuiască pe loc programul artistic al acestei soarele, așa cum era regula societății.

Tăbărîră în jurul mesei lungi, care fusese scoasă din mijlocul odăii pentru girid și, peste capul lui Bălcescu, se scriau, se ștergeau și iar se scriau numele acelor ce aveau să citească...

Rosetti spuse că admite pe Bolintineanu cu condiția să nu citească iar *O fată tînără pe patul morții* și îl rugă cu o falsă durere și duioșie „s-o ierte, sârmana, să-și dea duhul în pace“... Bolintineanu spuse că e de aceeași părere, cu condiția ca nici Berlicoco să nu-și citească faimoasa lui elegie am-

roasă... și încep să declame, cu intenția de parodie,
finalul :

5 Dar cu toată, însă, multa-ți necredință,
Inima-mi tot bate oricind te-oi vedea ;
Inger ești în ochii-mi, sfintă mult ființă,
Astfel e amorul, nu e vina mea !¹

10 Costache Rosetti, indignat de atîta lipsă de înțelegere pentru opera sa capitală, declară că nu va citi poezia lui numai dacă vorniceasa Ghica nu va mai cînta „pentru a suta oară“, fals, pretindea el, aria din *Lucia de Lamermoor*. Costache Florescu fu pofțit

¹ Pentru că această poezie a lui Const. Rosetti a fost una dintre cele mai citite — și mai cîntate — pe la mijlocul veacului trecut, o transcriem aci, în notă, în întregime :

15 **A cui e vina**

Tu-mi ziceai odată cum că pin'la moarte
Dragostea ta toată mie-mi vei păstra ;
M-ai uitat pe mine, le-ai uitat pe toate,
Astfel merge lumea, nu e vina ta.

20 Tu-mi ziceai odată : ah ! al meu iubite,
Partea mea din ceruri ție ție-o voi da ;
Toate sunt uitate, toate sunt pierdute,
Astfel este veacul, nu e vina ta.

25 Cînd vărsai, știi, lacrimi, și-n genunchi la mine
Îmi ziceai : „o, dragă, nu te voi uita !“
Mă ultași îndată, mort fui pentru tine ;
Astfel ți-este sexul, nu e vina ta.

30 Cînd te-aveam în brațe, buza ta cea dulce
Roua fericirii pe a mea lăsa ;
Dar acum otravă și venin mi-adoce,
Astfel ți-este sexul, nu e vina ta.

35 Aurul și slava ții goni amorul
Și-ți văzul credința, că în vînt zbură,
Ți-ai închis și rana, ții pieri și dorul,
Astfel ți-este sexul, nu e vina ta.

Cinste și iubire, dragoste, credință,
Ieri jurai tu mie, azi cui s-o-ntîmplă ;
Nu cunoști iubire, nu simți pocăință,
Astfel ți-este sexul, nu e vina ta.

să renunțe la vorniceasă. În schimb, fu primită cu entuziasm propunerea ca Eufrosina Ceaurescu să cînte și să declame. Costache Aristia, care stătea lungit pe sofa alături de Costache Bălcescu, tresări, ușor înfiorat, auzind numele actriței. Rana îi era aproape închisă, dar numai numele ei șoptit și tot îl înfiora.

Pictorul Negulici, care avea o asemănare izbitoare ca fizic cu Bănică, numai că era mult mai robust, propuse ca musafirul lor de astă-seară să fie rugat să cînte și el la această serată, de a doua zi de Anul nou. Dar acesta, cu un soi de disperare, le spuse că nu poate cînta, seara, nicăieri.

— Nu ești din orchestra lui Wachmann? îl întrebă mirat Bălcescu.

Tînărul palid răspunse printr-un *nu*, șoptit.

Bolliac declară că are să-l convingă el, și îl luă pe Bănică de mîină, ieșind cu el în tindă. Acolo află că postelnicul Medelioglu nu-i dă voie să iasă seara, că poarta e păzită noaptea de arnăuți care nu lasă pe nimeni să iasă. Astă-seară a plecat boierul pe trei zile la vînătoare și vătaful curții, care e om de omenie, l-a lăsat să iasă pentru trei ceasuri. Îl rugă tremurînd pe domnul Bolliac să nu spuie la nimeni că e țigan rob, căci nici la lecție nu știe nimeni, nici chiar maestrul Wiest.

Bolliac — căruia de indignare îi tremura barba castanie și pătrată și-i cădeau ochelarii de pe nas — se gîndi că Iancu Văcărescu ar putea obține ca vioristul să fie liber a doua zi de Anul nou; cine știe, l-ar putea face pe Medelioglu să lipsească iarăși în noaptea aceea din București.

Dar cu toată însă, multa-ți necredință,
Inima-mi tot bate oricînd te-oi vedea :
Înger ești în ochii-meî, sfință mult ființă,
Astfel e amorul, nu e vina ta.¹

¹ Poezia *A cui e vina* a fost inclusă în volumul *Ceasurile de mulțumire ale lui C. A. Rosetti* (1843), București, Tip. Valbaum, elogiat de I. Heliade Rădulescu în *Curierul de ambele sexe*, IV, 1842—1844, p. 266 (n. ed.).

Fără să aibă un răspuns adevărat de la Bănică, Bollicac anunță triumfător că l-a convins și că Bănică va cînta.

5 Bălcescu rugă anume pe Grigore Alexandrescu, care stătuse toată seara lungit pe sofa, să declame *Satira duhului meu*, care-l încinta și pe care poetul o tot modifica nemulțumit de ceea ce realiza, însă care plăcea tuturor celor „serioși“ din acest grup literar. Cei „neserioși“ erau Bolintineanu
10 care, ahtiat după femeile frumoase, improviza în fiecare seară cite trei-patru „dedicații“, madrigaluri (invidioșii le declarau improvizate de acasă) și Berlicoco, socotit neserios fiindcă de la declarațiile cele mai sentimentale trecea dintr-o dată
15 la glume năzdrăvane și răutăcioase..

Se propuse să se joace cu act din *Britanicus* în traducerea lui Grigore Alexandrescu, dar nu mai era timp pentru asta. Cei doi frați Catina,¹ care stau parcă încrunțați într-un colț, fură poftiți să
20 citească și ei ceva, ca să fie nume noi în program, dar cel mai mare se scuză arătînd că încă nu are nimic gata și nici nu mai are timp să pregătească vreo poezie, soareaua urmînd să aibă loc peste
25 douăsprezece zile.

Cînd totuși programul fu încheiat, se ridică ședința și toți se sculară să plece, căutîndu-și în
tînda casei, zgomotos, paltoanele și legăturile de
gît, căci afară era ger. Pe drum, mai mult alune-
30 cau; locuința lui Voinescu, largă, dar joasă, acoperită cu olane, era pe un fel de dîmb, acum troienit de zăpadă, pe care poteca strîmbă se făcuse lunecoasă ca un derdeluș.

Ajunși pe Podu Tîrgului din Afară, după ce un
35 grup se despărțise și o luase spre podul de piatră, ca să treacă gîrla, cei rămași, răzbiți de ger, primiră propunerea lui Bolintineanu și intrară într-o

¹ Ioan și Constantin Catina. Ioan Catina (1828—1851), foarte cunoscut de pașoptiști, este autorul volumelor *Poezii*, București, 1846, tip. Rosetti și Winterhalder și al unui alt volum de versuri, publicat în 1847 (n. ed.).
40

simigerie, ca să-și umple buzunarele cu covrigi și să meargă apoi la cafeneaua turcească de lângă Hanul Roșu al Goleștilor. Când însă simigiul deschise ușa cuptorului, să tragă tava de covrigi, năvăli în prăvălie un miros ispititor de dovleac copt și văzură pe subt arcul negru din fund, luminat de flăcări, zeci de jumătăți și sferturi de dovleac, portocalii, rumenite, din care ieșeau aburi cu o mireasmă plăcută. Nu mai plecară și așteptară să fie școs dovleacul pe lopata simigiului. „Acușica... Acușica...“, lămurea acesta, bucuros de deverul însemnat care se vedea... Pe toți pereții prăvăliei și spînzurate deasupra tejghelei, care era captușită cu tablă plumburie, atîrnau zeci și zeci de șiraguri

15 îndoite de covrigi pe sfoară, unii groși și răsuciți, alții subțiri, unii cu șofran, alții cu simit ori susan, dacă nu cu sare... Era zor mare, căci peste două zile era seara de Moș Ajun, cînd umblă copiii cu colindul după covrigi și nuci.

20 Costache și Nicu aveau cale lungă pînă la mahalaua Visarionului, și după ce luară un șir întreg de covrigi cu susan, să-i ducă acasă calzi, spre bucuria îndeosebi a Tiței, se urcară într-o sanie de noapte, mai sărăcăcioasă, cu tălpile late de lemn,

25 pe a cărei laviță îngustă era așternută o pătură și la care erau înhămați doi cai bătrîni, unul mai înalt decît celălalt. Deși era ger, Bălcescu și frațele său rămascră pe scindura din spate în picioare, înveliți în surtucurile lor îmblănițe.

30 Orașul dormea acoperit de zăpada care scînteia subt lună și trecătorii erau rari pe ulițele înguste și întortocheate. Căsuțele mici păreau năruite subt căciulile lor albe de zăpadă și diafane.

35 Trecuseră de casa Corbenilor, trecuseră și de biserica Sărinadari, închisă cu ușa grea din lemn, înghetată parcă de ger, cu turlele ei subțiri și înalte. Zăpada scîrțîia subt sania care aluneca într-o parte și alta. Cîțiva pași mai încolo, pe locul Hanului lui Filaret, unde începuseră din vară săpături pentru Teatrul Național, în dreptul casei

40 Török, unde era clubul boierimii — căci al negus-

torilor, cazinoul, era pe Lipscani — vizitiul trebui să oprească, fiindcă sărise șleaul calului cel mic. Ardeau în fața clubului două felinare, și el se trudea să puie la loc șleaul înghețat, în timp ce Pălceștii coboriseră și priveau devale, spre Cișmigiu, întinderea fără margini, parcă, a grădinilor și caselor coplesite de zăpadă... Nici o lumină aprinsă. Gerul era pătrunzător și, în cerul înalt, cu nori mici, care alunecau prin fața lunii aproape albe, stelele pâlpiuau palide. Nu se auzea nici un zgomot. Era o liniște de mormint. Doar din urmă, dinspre biserica Sărindari, se auzi un răpăit puternic de copite, sport treptat... În dreptul casei Oteteleșanului apăru o sanie cu armăsari albi, care trecu pe lângă ei într-un trap năprasnic, dar, împotriva obiceiului, fără zurgălăi. Avură totuși timpul să vadă trântită în colțul drept al saniei pe Frusinica, îmbrăcată într-o malotea fumurie, cu capul înfășurat într-un șal alb... Dispăru ca o fantasmă, dar se vede că i-a zărit și ea, fiindcă după vreo câteva clipe, după câteva sute de pași, sania se întoarse, și armăsarii care zburdau opriră în dreptul lor. Costache alergă spre ea, ca să-i sărute mina. Nicu veni și el încet și se înclină tăcut.

25 — Dacă vreți să ajungeți mai repede, urcați-vă aci.

Costache atât aștepta. Se sui în spatele saniei, în timp ce Nicu plătea și dădea drumul, saniei lor. Se întoarse și se urcă alături de fratele său, pe lavița de la spate, în picioare. Căii zburau și respirația aproape îi ustura pe cei trei... Își simțeau obrații înțepenți de nenumărate ace. Tipsia rece a lunii aluneca în slava cerului. Fiindcă numai Costache, care era în spatele ei, vorbea, în timp ce Nicu tăcea, privind-o îngîndurat, ea își ridică ochii spre acesta, prinzîndu-i privirea... Se simți îndatorată să se lămurească.

— Noaptea astea de iarnă, cu lună, nu mă lasă să dorm... Cutreier ca o nebună orașul adormit, singură, în goana cailor aștia albi.

Vizitiul, în picioare, cu o șubă pe el, slăbi puțin hățurile, și armăsarii albi își luară din nou goana lor lunatecă.

5 Nicu tăcea mereu, simțind-o aproape și totuși ca pe o arătate.

Costache, ca să stea mai bine, puse șiragul de covrigi alături de ea, pe locul liber.

— Covrigi proaspeți? strigă Frușinica bucu-roasă... Ah... Dați-mi și mie...

10 El îi făcu semn și ea rupse grăbită unul din care mușcă lacomă.

Topit de amintire, Bălcescu se întreabă, întorcându-și privirea înăuntru, care era adevărata Frușinica? Fetița de odinioară, care sărea într-un picior pe subt nuc, ori femeia asta care-și plimba frumusețea de iasmă într-un oraș adormit, pustiu, în întinderea lunară cu stihile ei albe și reci, ca într-o nemărginire polară... ?

15 În dreptul casei lor, ei coborîră. În timp ce-i întindea mîna lui Costache, ea îl privi lung pe Nicu... Apoi mîinile lor întîrziară în strînsoare. Nu-și spuseră la revedere. Costache, vesel și zgomotos, fără să observe nimic, îi ceru voie să vie s-o vadă la teatru, ispitit să-și încerce norocul.

25 Gîndul că ar putea povesti în cercurile de tineret, în care se ducea el, cum a vizitat-o în cabina ei de la teatru pe Eufrosina Băl-Ceaurescu îi dădea imbold cu tot dinadinsul să se ducă s-o vadă și era fericit că a obținut aprobarea ei.

DAR DE ANUL NOU

În ziua de Anul nou, toată lumea dormea tun
în casa din mahalaua Visarionului, deși ora era
aproape unsprezece dimineața, căci în ajun pe-
5 trecuseră cu toții în casa unui unchi, Faca, pe
care-l mai chema și Vasile. Fusese lume multă, nu-
mai neamuri, cu veselie gălăgioasă, cu sorcova pen-
tru copii, cu danț pentru tineret ; fetele și guver-
nantele cîntaseră cu rîndul la pianina dreaptă,
10 cam dezacordată (dar principalul era că tactul era
bătut cu putere și chiar cu elan), iar masa fusese
întinsă de pe la unsprezece jumătate seara, cu
mare grije, să-i găsească pe toți Anul nou cu pa-
harul în mîină, pînă la cinci dimineața, cînd cele
15 trei sănii ale unchiului Faca duseseră pe rînd
toată lumea acasă.

Singura care nu dormea acum era Zinca Băl-
cescu. Se deșteptase de la șase dimineața, fiindcă
la orice oră se culca, se scula din pricina ficatului
20 tot la ceasul șase dimineața. Mai rămăsese încă în
pat, ca să n-o trezească pe Tița, care dormea în
patul de alături. Amîndouă paturile erau de nuc,
înguste și cam înalte, și se dormea pe ele mult mai
prost decît pe sofalele vechi, dar acum era moda
25 mobilelor Biedermayer.

Avea Zinca leacuri pentru toate, fel de fel de
ceaiuri, buruieni adunate de pe valea Topologului,

numai că durerile acestea de ficat sunt înșelătoare, ceea ce face bine azi, mâine poate să facă rău și trebuie să știi când să oprești o băutură, ca să începi să iei alta. Se mai trezise și bucătăreasa, care

5 venise pe la nouă să aprindă focurile în sobe; slujnica cea tină, Paraschiva, dormea și ea azi mai mult.

— Încet, încet, Stanco, să nu scoli copiii că s-au culcat târziu...

10 Și Stanca, bătrînoară și cam adusă din spate, puse lemn cu lemn pe dușumea, ca să nu huruie, și apoi se duse să mai aducă un braț. Afară era un ger cu adevărat ca de Bobotează, care făcea aerul ca sticla.

15 Zinca potrivi perina subt capul fetei care dormea cu fața culcată pe mîna dreaptă. O privi lung, clătîinînd din cap, sfișiată de o veche amărăciune. „Dacă nu se va mărita nici anul acesta... ?” Zinca nu apucă să-și sfișească gîndul, că se-nfioră și își

20 spuse, topită de milă și durere : „Doamne, de va rămîne singură, ce va înțelege ea din viață... ? Îi mîngîie obrazul încet, cu grije, să n-o deștepte. „Are anul acesta douăzeci și patru de ani. Cele de o vîrstă cu ea sunt măritate de zece-unsprezece

25 ani, unele cu cîte cincisăse copii... E prost, nu e vorbă, și obiceiul ăsta să măriți o fată la treisprezece, la paisprezece ani, cînd e încă de tot crudă, dar asta e nebunia părinților care se grăbesc să scape de grije... ca să nu rămîie cu piatra în casă...”

30 Numai ea, care a văzut atîtea mame de paisprezece ani, știe cum le zdruncină sănătatea nașterile astea pripite, de rămîn betege pentru toată viața... Se întoarce în așternutul care e prea cald pentru ficatul ei și nu-și poate alunga neliniștea. Doamne,

35 au fost destui tineri care au întreat-o pe Tița ce gînduri are... De ce nu s-o fi măritînd ? De ce iese cu atîta silă la baluri și la soarele ?

Ce frumos a vâlțuit azi-noapte cu verii ei ! Atît de frumos îi stătea mai ales alături de Costache,

40 înalt, în fracul negru, cu guler de catifea albastră,

că toată lumea nu avea ochi decît pentru ei, și cînd s-a sfîrșit danșul au bătut din palme...

Acum cînd doarme, fața ei pare mai rotundă, nu mai e încruntată ca de obicei, de a rămas cu o
5 cută între sprîncene. Deși seamănă mult cu Costache, nu e, ca față, atît de frumoasă cît e el, ca bărbat. Trăsăturile Bălceștilor stau bine bărbaților, dar sunt prea aspre pentru femei. Gura le e
10 prea severă, ochii prea pironitori. Prea e mare depărtarea între pleoape și sprîncene, de par toți Bălceștii atît de stranii. Și totuși, Marghioala, care are fața cam lungă și uscată și pleoapele de sus
15 chiar prea late, s-a măritat înaintea Sevastiței și are acum casa ei, căminul ei... are copii, are un bărbat al ei...

 Tița a visat ceva ; zîmbește și se întoarce ; acum părul îi cade pe față, căci nu vrea să și-l puie
seara pe moațe, ca Marghioala. Doamne, cum va putea ea să rămînă cîndva, singură cuc, la Bălcești ? Ori în vreo odaie întunecată de mahala, dacă
20 Bălceștii vor merge la nepoți ?

 Zinca se ridică din pat și se duce de ingenunche la icoana Maicii Domnului, așează în colțul din-
spre răsărit, deasupra căreia arde zi și noapte o
25 candelă roșie, ferecată în argint, agățată de un arc. „Anul acesta, Maică Preacurată... dă-i și ei bucuria de a fi soție... de a fi mamă... Ai milă de mine...” și se frînge în genunchi de durere.

 Anul trecut a putut totuși să facă pentru Sevastița ce n-a putut face mai înainte și ce n-ar fi nădăjduit niciodată. A fost un an tare bun la Bălcești. A scos de pe fin aproape trei sute de galbeni. L-a vîndut, chiar în ajunul Crăciunului, unor proprietari de pe Vedea, căci acolo a fost astă-vară
35 secetă. Și de la prune a scos bani, cam două sute de galbeni... Are acum pentru Sevastița aproape opt sute de galbeni puși deoparte. „Doamne, dacă ar fi anul acesta... pînă nu trece ea de douăzeci și patru de ani. Pînă nu se înăsprește la chip...”

40 A venit femeia să mai aducă un braț de lemne.

— Cucoană, știți... coconașul Nicolache nu doarme.

Zinca întrebă speriată :

— Dar ce face? De ce nu doarme? E bolnav?

5 — Nu cred... Umblă prin casă... vorbește tare... și apoi scrie la masă. I-am dus două ceaiuri. Stanca se îndreptă spre ușă, dar în prag se oprește. Știți că a venit și ăst an de la boierul ăla, cum îi zice... Mede... Mede...

10 — Medelioglu, Stanco?

— Da... dă la el... așa cum îi zice. E un băiat la bucătărie și a adus într-un sac doi purcei. Vai, tare sunt frumoși... dă soi cum nu să găsec la noi, pă Argeș.

15 Zinca se bucură copilărește, înduioșată; uneori îi dau lacrimile când vede că se gîndesc oamenii și la ea. Aseară, înainte de a pleca de acasă, copiii toți tăbăriseră cu boabe de grîu pe ea... Îi uraseră la mulți ani și-i dăduseră fiecare cîte un dar. Tița îi
20 împletise în taină niște mănuși de lînă de angora, pe care cususe apoi palme din piele de căprioară. Marghioala îi împletise și-i adusese niște tîrlici cu fir de lînă bătut, tot așa, întărite pe talpă cu piele, cusuți la cizmar, că iarna cam trăgea pe subt uși...
25 Costache îi cumpărase din leafa lui o frumusețe de șal călduros de Buchara, cum văzuse el la o cucoană din protipendadă... Barbu... ei, Barbu, sfătuit de Nicolache — crede ea — îi dăduse ochelarii să-i schimbe sticlele, căci văzuse el că ea ține mereu *Vestitorul* la doi coți cînd citește ziarul, seara...
30 Se supărase de dimineață că a pierdut ochelarii — îi luase băiatul să le potrivească sticlele — dar fu nevoită să mărturisească, n-avea încotro, că acum poate citi foaia numai de la o jumătate de cot. Nicolache nu putuse refuza plata unui mare lo-
35 gofăt, care ținea să arate în scris că are ighemonicon și care-i mai dădea pe deasupra un vraf de cărți și hrisoave, așa că-i cumpărase maică-sii de la Danielopolu o lampă cu picior înalt și cu abajur

de porțelan, care ardea cu gaz rectificat, adusă¹ de la Brașov, căci vedea seară de seară că lumina-rea de seu ori de ceară, cu pilpăitul ei, supără ochii bătrînei tot mai mult. Ea plînsese de fericire și, înainte chiar de plecare, voise să ducă lampa asta în odaia de musafiri (ea și acum tot așa îi zicea, deși era odaia lui Nicolache); i se părea că el avea mai multă nevoie, fiindcă de multe ori citea și scria toată noaptea. Dar văzu că își cumpăraseră una la fel și pentru el.

Îi dădură iar lacrimile și se închină... „Mi-a dat Dumnezeu copii buni.“ Din pricina durerilor de ficat căpătase un mers parcă fără spijin, nesigur pe picioare.

Totuși, puse cu plăcere tîrlicii cei noi, îmbracă un capot, peste el o scurteică de casă și se duse la bucătărie să vadă darul pe care-l primise de la nevasta postelnicului Medelioglu. În fiecare an îi trimitea de Anul nou cite un dar, de cînd o făcuse bine de un soi de dambla, înțepîndu-i spinarea cu ace, cum aflase ea de la un bătrîn hagi, cu care stătuse mult de vorbă despre leacurile arapilor din India. După înțepături o ținea acoperită bine, punîndu-i cataplasme de fierțură de mătrăgună. De șapte ori îi făcuse ai casei maslu, o duseseră și o culcaseră la Sfînta Sfintelor, ca să treacă preotul peste ea cu Sf. Evanghelie, dar fusese de prisos. Însă cu înțepăturile astea se făcuse bine. De atunci, de cite ori era cineva bolnav în casă, numai pe ea, pe serdăreasa, o chemau.

Erau închiși în magazia de lemne doi godaci lungi și albi de tot, lați în spate, cu părul rar, dar mătășos, cu urechi blegi și fălci mari, cu ritul ca o perniță trandafirie. Flăcăul care adusese sacul în spinare, înalt, slab, cu fața măslinie, înfășurat într-o scurtă peticită și încălțat cu niște cizme groase la fel de peticite, îi spusese că a zis cocoana să nu-i taie, ci să-i păstreze dă prăsilă, că d-aia i-a trimis o pereche...

40 ¹ În ediția 1953, greșeală de tipar : „adus“ (n. ed.).

Dar aici în bucătărie o mai așteaptă și altă bucurie. Vorniceasa Zinca Goleșcu, pe care o cunoștea numai prin copiii ei, dar n-o văzuse niciodată, îi trimisese patru ghivece cu un soi rar de indrușaim, adus pentru ea anume de la Adrianopol. Indrușaimul acesta înflorea și iarna, dacă era ținut la lumină și căldură, iar florile, în umbreluțe de tulpine subțiri, erau de culoare aproape vișinie.

„E foarte bun de pus iarna la ferestre, pe mese, ori de atârnat de tavan“, se gândi Zinca. Vara, e minunat pentru cerdac. Găsi între flori și un bilet : „De la o Zoe pentru altă Zoe. Anul nou cu noroc.“ Știa că Zinca Goleșcu iubește nespul florile, că a reparat de curînd conacul de la Golești și că a făcut acolo o grădină cu soiuri rare, aproape tot atît de frumoase ca aceea de la Belevedere, unde se ducea tot Bucureștiul să vadă florile Goleștilor.

Se auzi dintr-o dată o talangă sunînd dîrz la ușă și după ea plesnete năprasnice de bici, întovărășite de chiote și hăuleli, ca și de mugete grozave. Copiii se treziră din somn și alergară la ferestrele de la uliță. Ca să vadă colindul, Zinca venise și ea, cam greoaie la cincizeci și ceva de ani, iar după ea bucătăreasa și Paraschiva.

Era acum ceva temeinic, nu ca „plugulețele“ acelea fără plug de-aseară, cînd doi-trei băieți pocnesc din bici, și unul sună un clopoțel, spunînd grăbit ceva ce nu se înțelege.

Apăruseră pe la ferestre și vecinii.

Se oprise în fața casei lor, în zăpadă, un plug mare de lemn, dar cu cuțitul de fier, tras de șase boi plăvani, cu coarnele poleite cu hîrtie aurie, roșie și verde... Înapoia plugului, pus pe o săniuță, în care era înfipt și un brad mic împodobit, era un butoiuș, care în loc de capac¹ avea o piele de tobă bine întinsă. Ieșeau din ea cîteva fire de mătase. Un flăcău, purtînd peste zăpun cămașă de pinză lungă, cu riuri de arnici roșu, care-i ajungeau aproape pînă la opinci, în care băgase peste obiele

40 ¹ În ediția 1953, greșeală de tipar : „copac“ (n. ed.).

două perechi de ciorapi de lână, trăgea de fire cu iscusință și asta făcea ca buhaiul să scoată acele mugete grozave.

5 Imprăștiați de-a latul uliței, în zăpadă, în jurul plugului și al buhaiului, încă vreo șase-șapte flăcăi, purtînd la fel peste sumane și zăbune cămăși lungi, țărănești, cu rîuri de arnici roșu, hăuleau și pocneau fără încetare din bicele cu codiriștea scurtă ca de gîrbaci, dar cu șfichiul de mătase legat de frînghii noi, lungi de patru-cinci coți. Cel
10 de la ușă, care suna întruna talanga de oi, răcnea ceva cu „bădița Traian, care s-a sculat mai an“, ceva care, acum din pricina vuietului, nu se mai putea înțelege.

15 Atunci Bălcescu îl văzu din nou pe flăcăul pe care-l zărise de dimineață, cu un sac în spate, cău-tînd ceva și pînă la urmă intrase, învinețit de ger și rebegit, în curte. I se păruse și atunci că l-a mai întilnit undeva. Acum îl văzu însă bine, cu sacul
20 gol în mînă, și în cap cu o șapcă trasă zdravăn, dar tot fără să-l acopere urechile învinețite de ger. Aștepta să sfișească plesnetele de bici, ca să poată pleca și el. Dar Nicu știa acum de unde-l cunoștea și trimise repede să-l cheme înăuntru, chiar prin
25 față.

Nepricepînd despre ce este vorba, omul intră speriat, în timp ce Paraschiva puneă trei sfînțihi în căciula unui flăcău, care arunca dintr-o traistă boabe de grîu peste ferestre, peste casă. Acesta
30 puse apoi bucuros gologanii în punga de meșină, pe care o ținea aninată de gît.

— Ascultă, dumneata ești Bănică? Ai cîntat miercuri seara la prietenul meu Voinescu, nu? întrebă grăbit Bălcescu.

35 Omul cu ochii mari, negri, înconjurați cu mult alb, fu gata să cadă jos.

— Ești bolnav, ce e cu dumneata?

Îl așeză pe scaun, ceru să i se aducă un ceai cald. Și astfel află ce era viața lui Bănică Mustea în
40 acest mijloc de veac romantic și generos.

5 Ai lui se treziseră robi la postelnicul Medelioglu de la Vadu Rău, care-i cumpăraseră de cînd se vînduse la sultan-mezat averea Dudescului. Tatăl lui era cu fierăria și potcovăria curții, mamă-sa avea în seamă păsările, iar două surori erau slujnice sus în casă. Un unchi era lăutar, iar feciorul acestuia, țambalagiu. Boierul Medelioglu iubea nespuse cîntecul de lăută și puneă totdeauna să-i cînte lăutari la masă. De mic, Bănică prinsese ceva din meșteșugul unchiului său, iar de cînd a fost să aibă vreo șaisprezece ani, Medelioglu nu se mai putea lipsi de el. Îl cereau și prietenii lui uneori, dar el nu-l prea da, căci acum Bănică rămăsese singur la vioară, unchiul Stănilă căpătase un reumatism la mîini și nu mai putea îndoi degetele pe coarde, de aceea încercă să se facă muscalagiu. Dar și cu naiul mergea destul de greu, iar pînă la urmă rămăsese să cînte numai din gură, căci știa o seamă de cîntece de inimă albastră... Într-o seară, prin mai, cînd boierul era la moșie, Bănică a fost dus de vătăful curții, un transilvănean, trocar cum se zicea, la sala Slătineanu, unde l-a auzit cîntînd pe Wiest și orchestra lui... A venit acasă, în odaia lungă, joasă, cu pereții coșcoviți, ale cărei uși dau de-a dreptul în curte lîngă puț, în mocirlă, care nu se mai usucă niciodată, decît cînd e ger iarna, și în seara aceea n-a lăsat nici un rob să doarmă. Cînta ca înnebunit tot ceea ce păstrase în ureche.

30 Vătăful a stat toată noaptea acolo, iar după ce li s-a stricat somnul, chiar și ceilalți robi au ascultat răpiți ceea ce scotea din coardele vioarei Bănică.

A doua zi, vătăful Ioachim l-a luat în grădină; s-au lungit împreună pe iarbă și Ioachim i-a spus o părere a lui.

— Mă Bănică... tu trebuie să mergi să înveți la neamțul ăla, la Wiest, pînă i-oi fura meșteșugul...

— Nene Ioachime, nu pricep...

40 — Îți spun eu... Ai să te duci să spui că vrei să înveți și, după cîte știu eu, el o să te ia de îșcolar,

că am întrebat eu, și am aflat eu că el are o școală... și caută băieți cu dar la cîntat.

— Dar, nene Ioachime, cum o să plec io dă la curte? Dacă o să afle boieru? Mă sfărîmă în picioare...

5 — N-o să afle, măre băiete... că nu t-ei duce să înveți decît cînd nu este el în București... Și apoi și dacă află după ce oi învăța tu... mai curînd va fi să se bucure... Se laudă el acum cu tine pe la prietenii lui, da' ce-o să fie mai tîrziu cînd o să furi știința lui Wiest?

Bănică s-a uitat cu silă la hanțele lui peticite, zdrențuite.

15 — Zău, nene Ioachime, ce-mi spui dumneata o fi poate cu puțință în Transilvania, acolo la Sibiu, dă unde ești dumneata, dar p-aci e greu...

— Nu fi prost! Ai să mergi cu mine să-ți faci niște straie mai acătării — că știu că ai ceva bani adunați din bacșișuri. Le lași, cînd or fi gata, la un prieten al meu, dă peste munți, om cu minte dreptă. Cînd pleci la școală... te duci și te îmbraci la el... Tot la el te întorci și te dezbraci, îți iei țoalele și vii acasă...

Pînă la urmă așa a făcut.

25 Luni întregi, cît boierul era la moșie, arnăutul de la poartă îl lăsa să iasă, fiindcă spunea Ioachim că Bănică e trimis să stea lingă gardul grădinii de la Giafer și să asculte lăutarii vestiți, ca să învețe cîntece noi pentru boier...

30 Dar la școala lui Wiest nimeni nu știe nici azi că Bănică e țigan rob. Ar muri de rușine ca adineaori dacă ar afla cumva ceilalți școlari ai lui Wiest că el îi freacă boierului picioarele dimineța, îi ține ligheanul, îl bărbierește și face și alte treburi de slugă în odaie și de ciubucciu...

35 — A aflat Medelioglu că acum cînti după note?

— Încă nu...

— Și ce ai de gînd să faci?

40 — Mă răscumpăr, sau dacă nu, mă spînzur într-o noapte în grajd...

Bălcescu se supără de-a binelea.

— Nu vorbi prostii, lasă spinzurătoarea... Trebuie să te eliberezi... Trebuie să găsim noi douăzeci de galbeni cu care să te poți răscumpăra... Am eu un plan. Trebuie să vii să cînți miine seară la „Asociația literară“.

5 După asta vom aduna acolo banii care ne trebuie.

— Cu douăzeci de galbeni nu pot fi răscumpărat. Boieru nici nu vrea să audă. I-a dat marele logofăt Bălăceanu o sută de galbeni pentru mine...

10 într-o seară cînd ei jucau cărți... și cînd m-a luat pã mine și pã vãru Ristache, țambalagiu... cu el. Bălcescu încremeni.

— Nu te-a dat pe o sută de galbeni ? Dar asta e o sumă, nu glumă, cumperi... dar se întrepruse,

15 căci simți că orice comparație ar fi fost penibilă. Îi place lui atît de mult muzica ?

— Muzica, ciubucul și vinul... Stă după masă într-un scaun mare, cu o tupsie dinainte, pã care e cafea, un ciubuc și sticla de vin. Stă singur așa,

20 și noi îi cîntăm un ceas, două, pînă îl fură somnu și se duce să se culce.

— Auzisem că-i o fiară... E cel mai ticălos dintre proprietarii de moșii... Cum mai arată ca înfățișare ?

— Io... știu ? Cum să vă spun ? Este mic, osos, uscat și la trup, și la față... nu are decît piele galbenă pã el... Are niște ochi ca ai mei, și nasul lung, cu o mustață întoarsă ca o lipitoare în jos... E ras la tîmple și la ceafă.

— Bălcescu zîmbi. Acum își aduse aminte unde l-a cunoscut pe Medelioglu, cu vreo cinci ani mai înainte : la conacul lui Raletu.

— Am înțeles... Va fi greu. Dar trebuie să izbutim... Trebuie să cînți miine seară la „Asociația literară“.

35

— Nu pot... nu vreau să aflu nimeni că sunt rob...

— Lasă prostiile astea, Bănică... și deodată se întoarse spre el... Ce-ar fi dacă ai fugi, Bănică ?

40 Vioristul clătina din cap cu amărăciune și spaimă.

— Unde să fug ? E greu să scapi dă boieru ăsta. Au fugit unii oameni ai lui în munți și tot i-a aflat... Pă¹ urmă și-au scuipat plămîinii.

5 — Știu eu pe cineva care a fugit de pe moșia lui... Dar, în sfîrșit... e altceva... Ascultă... și Bălcescu se opri din plimbarea lui agitată... Vei cînta mîine seară... la soarea... iar acolo nu va ști nimeni decît ce vei vrea dumneata să se știe. Stai jos și bea-ți ceaiul, că se răcește... Ia și din cozonacul

10 ăla...

— Dar cum o să lipsesc din curte mîine seară ?

— Ai să vezi cum... dar bea-ți ceaiul...

Bălcescu ieși și se întoarse întovărășit de măică-sa. Bănică sări disperat în picioare, se înecă

15 vorbind cu gura plină și fu să moară apoi de rușine că a vărsat ceașca cu ceai.

Pînă la urmă a rămas că serdăreasa va cere pentru mîine seară, de la nevasta lui Medelioglu, să i-l trimită pe Bănică să cînte la ea acasă. Apoi se

20 va face cum e mai bine...

¹ În ediția 1953 : „pe“. Corectat după manuscris (n. ed.).

O SOAREA ARTISTICĂ

Casa vornicului Iordache Florescu era întâia casă din josul Podului Mogoșoaiei, lângă bisericuța Sfintu Spiridon de pe malul Dimboviței, care se găsea însă pe atunci de partea astalaltă, căci în spatele casei banului Ghica, gîrla făcea un mare ocol în jos, spre miazăzi, tocmai printre bisericuță și minăstirea Antim... Era o casă veche bătrînească, cu pivnițele de cărămidă boltită, de rezistase zeci de ani iureșului apelor de primăvară minioase, mai ales cu ajutorul a trei rînduri de bulumaci groși cît omul, care întăreau malul ceva mai ridicat, deasupra sporit în totul cu alte vreo treizeci de proptele, fagi întregi curățați de ramuri și cojiți. În cotul scund, deasupra, era un mare număr de odăi, nu numai pentru cei zece copii ai marelui vornic, dar și pentru musafiri, căci era una dintre casele cele mai ospitaliere din București. Aproape toți Floreștii moșteniseră chipul mereu încruntat, cu capul mic și sprîncenat al vornicului, pe un gît lung, iar trupul îl aveau înalt și sui; și totuși erau foarte căutați de toată lumea, ca oameni de viață.

Pe Podu Mogoșoaiei, în sania de piață, cu valtrap și cu zurgălăi, cu cai purtînd tuiuri roșii în frunte și mînați de birjarul care stătea în picioare, veneau cei patru Bălcești, Nicu și Sevastița pe sca-

unul așternut cu blană vopsită vișiniu, iar Costache și Barbu în spatele lor, în picioare, pe lavița dinapoi, cum era obiceiul pentru tineret. După ce trecuseră de hanul și prăvăliile bisericii Zlătarilor și cele de la Sfintu Ioan cel Mare — era cam peste drum — fuseseră nevoiți să se oprească în dreptul fostului Han al lui Constantin — Constantin Brâncoveanu — unde, pe maidanul înzăpezit, se afla acum un circ mare. Era ceasul la care boierii veneau la reprezentării în sănii, de pe toate ulițele vecine, ca și gloata, aceasta bineînțeles pe jos. Săniile se îmbulzeau unele într-altele de nu mai putea nici una să treacă, nici să lase loc unui vicleim, cu facile, irozi, soldați, ciobani, îngeri, care se încurcau printre ele. De atîta umblet, se zobise zăpada și se făcuse pulbere groasă, fumurie, toată. Așteptînd, văzură de aci, devale, pe malul girlei înghețate tun, aprins, în fața casei Floreștilor, focul cel mare la care se încălzeau vizitii și maslagiile. Oamenii aduseseră lavițe lungi și tari de la bucătărie, beau țuică fiartă și puneau să le cînte copiii cu steaua. Flăcările mari arătau ferestrele casei luminate de ele și, ca zugrăvită pe un perete în para focului de sfinții pe ea, toată bisericuța Sfintului Spiridon din malul apei... Săniile de casă așteptau trase pe maidanul din față și caii acoperiți cu cergi ronțăiau grăunțe.

La scară, Bălceștii dădură drumul saniei de birje, cum se zicea, și urcară cele cîteva trepte ale cerdacului, unde-i aștepta o slugă de curte cu o sarică mișoasă și pîslari; sluga le deschise ușa cea mare.

Se știa, firește, că nu e un mare bal, că e doar o soarea a tineretului iubitor de literatură, de muzică și danț, gata să aplaude și poeziile patriotice citite de Bolliac și de Grigore Alexandrescu.

De obicei, atunci cînd era vorba de primit un oaspe mai de samă, să zicem vreunul dintre mari boieri reformiști (Ion Cimpineanu, de pildă), la intrarea saloanelor unde aveau loc soarelele „Asociației literare“, cum se numea acum societatea de curînd constituită, se afla chiar președintele Iancu

Văcărescu, iar pentru oaspeți obicinuiți, numai unul dintre membrii comitetului, dar totdeauna avînd alături și pe stăpîna casei sau altă reprezentantă a neamului ei. Nicu Bălcescu fu foarte surprins cînd de data aceasta văzu că sunt întîmpinați de cei doi frați, care păreau gemeni, Dimitrie și Costache, în fracuri tutunii fără cusur, avînd însă alături nu pe Luxița Florescu, ci pe vîoiaia Ana Ipătescu, despre care știe, e drept, că împreună cu Lucica și Sevastița era a treia femeie inițiată în secretele „Frăției“, datorită mai ales grijei ce-i purta colonelul Nicolae Goleșcu, cel ce avea o încredere nemărginită în ea și o socotea ca pe o rudă a sa, încredințîndu-i multe secrete politice.

Sala în care intraseră era numai un fel de anticameră a salonului cel mare și avea numai decît, în stînga, odaia celor doi frați, Costache și Dimitrie, pe cînd ceilalți copii ai vornicului își aveau odăile lor în partea dinspre gîrlă, unde casa mai avea, deasupra malului, un cat puternic proptit ; catul acesta fusese adăugat acolo în fund, cu timpul, numai pentru copii, care tot sporiseră la număr. Sala de la intrare era destul de înaltă, dar, ca tot restul casei, cam prea veche, netapetată, ci doar zugrăvită cu mari buchete de flori, pictate cu apă, foarte palide, în mijlocul unor mari chenare aurii, căci așa dorise Luxița, al cărei cuvînt era lege în casă... Spunea ea rizînd că zugrăveala e mult mai ușor de curățat decît tapetul. Două oglinzi mari cu ramele în acoladă de fiecare latură și aurite își făceau față, multiplicînd la nesfîrșit pe cei care își scoteau hainele groase de pe ei, ca să rămînă îmbrăcați de serată. Și aici era o înnoire cerută de Luxița și știută de toți prietenii, și anume că nu mai era nevoie să rămîie întreaga seară toți slujitorii musafirilor într-o odaie de dedesubt, ca să le păzească hainele groase, de obicei foarte scumpe. Doi oameni de casă, supravegheați de vîtaful curții, luau acum hainele boierilor și le duceau cu grije în odaia băieților, unde le puneau pe paturi, pe scaune, pe masa de lucru chiar. Slujitorii aceștia erau

acum deprinși cu asemenea rînduială și se dusesese pomina că nu fac nici o încurcătură și pot să dea, în orice clipă, orice haină care li se cere.

5 Cei patru își lăsară deci vestmintele și Costache Bălcescu apără în salon, înalt și subțire, într-un frac negru, cu guler de catifea albastră, cu un jabot de mătase alb-albăstrui în loc de guler și cravată de o eleganță care făcuse să i se dea de la o vreme, între fete, numele de „*prince noir*“ — după ce fu-
10 sese un timp „baronul“ — poreclă de care el auzise și era foarte mîndru în sinea lui. Unii îl bănuiau că la serate își mărește cu picături de arsenic ochii negri, și așa destul de mari. Își mîngia ușor cu palma bărbuța subțire ca un chenar și, cu
15 Sevastița la braț, ea în rochie de tafta albastru-închis (căci se socotea la douăzeci și patru de ani fată bătrînă), își făcu în sală o intrare foarte observată de toată lumea. Barbu n-avea încă frac, ci numai un fel de redingotă, despre care numai el
20 știa că este a lui Costache, bine transformată de un croitor neamț de lîngă metohul Episcopiei. Dealtfel, și el era aproape tot atît de înalt ca și Costache, dar spre deosebire de acesta, aproape blond și cu ochii mici subt fruntea mare, boltită, și obrajii parcă de
25 două ori mai înalți decît ar fi fost firesc, încît umerii lor cădeau prea jos și cînd slăbeau erau prea vădiți, arătîndu-i nasul prea mare.

Bălcescu îl întrebă puțin mirat pe Dimitrie, care luase de braț pe Barbu, unde e Luxița, iar acesta îl
30 lămuri că este sus, în iatacul ei, puțin cam bolnavă, că nu se poate duce nimeni s-o vadă, fiindcă doctorul Gronau (doctorul la modă) nu dă voie.

Era destul de neliniștit cînd Ana Ipătescu se apropie de el și, luîndu-i brațul, trecură prin cele
35 două saloane care dădeau unul într-altul și erau acum pline de tineret. Cînd ajunseră în fostul pridvor, lung cît casa, închis acum cu un geamlic ca o galerie cu fața spre gîrlă, îi spuse în șoaptă să se urce sus la Luxița, căci ea îl așteaptă.

40 Un covor lung printre niște hîrdaie verzi cu leandri și lămii sterpi, de-a lungul peretelui aco-

perit de litografii, ducea pe o scară de lemn, boită în roșu, la iatacul de sus. Un slujitor de casă își făcea de lucru acolo, avînd cuvînt ca din porunca doctorului neamț să nu lase pe nimeni să treacă mai departe.

5

O găsi în iatacul ei, culcată pe patul cu baldachin de mătase verde deasupra, sprijinit de coloanele răsucite de lemn de nuc, bine lustruit. Era într-un capot de mătase de culoarea sidefului, peste care avea un fel de jachetă lungă de catifea verzuie, tivită cu o blană subțire de oposum. Cîte trei zuluți în stînga și în dreapta îi făceau fața mai mică, accentuîndu-i sprîncenele prea negre, cam depărtate, dar ea îl primi surizătoare și chipul ei îi păru nespus de grațios, așa lungită pe pat.

10

15

— Ce-i asta ? Ești bolnavă ? întrebă el neliniștit, înainte chiar de a-i da bună ziua.

Ea nu-i răspunse, ci rămîinînd culcată, își ținti asupra lui privirea, cu un surîs plin de taină.

20

— Lucico, reluă el tot mai neliniștit, ești într-adevăr bolnavă ?

Ea zîmbea mereu, cu ochii pironiți asupra lui. Părea că vrea să-i ascundă ceva.

— Nu pot să-ți spun...

25

Se sperie și mai rău de acest răspuns și atunci tînăra și oacheșa femeie îi făcu semn, cu degetele moi ca un surîs, să se apropie, și-i spuse ceva încețșor la ureche.

30

El rămase încremenit și o flacără îi trecu prin ochii mari și ușori oblici, peste obrazii negricioși.

— Acum n-ai ce face, va trebui să mă iei de nevastă...

35

Foarte tulburat, se plimba încet prin iatac, nețezindu-și cu palmele tîmplele care-i zvicneau, pletele mici de diacon, întoarse peste urechi. Nu putea vorbi, se gîndea atît de concentrat, de parcă ar fi fost într-altă lume...

Își reveni cînd ea îl întrebă, surizătoare :

— Nu te bucuri ?

Atunci el veni lângă pat, îi luă mâna ușoară în mâna lui fierbinte și-i spuse cu o voce gravă, înfrigurată :

5 — Ți-am vorbit cu sinceritate, Lucico. Tu nu înțelegi că eu sunt un om bolnav, că eu nu am dreptul să am o femeie totdeauna lângă mine, fără ca viața ei să nu fie în primejdie ? Mama nu știe că și eu sunt bolnav, de aceea îmi vorbește des-

10 chis. Ei bine, ea socoate din experiența ei doftori-cească că această boală se ia.

— Puțin îmi pasă... și mâna ei ușoară îl strinse tare și-l sili să se apropie și mai mult, îl sili să îngenunche lângă pat, apoi își apropie gura de buzele lui și-l sărută apăsător.

15 Dar el era tot îndepărtat, tot în lumea lui de gânduri și după un timp îi spuse adânc îndurerat :

— Dar copilul ? Eu nu voi avea curajul să-l țin lângă mine, să îmbrățișez făptura aceea mică și nevinovată, așa cum aș dori din toată ființa mea.

20 — Cred că nu e tocmai adevărat ce spui tu... dar... să ni-l dea Dumnezeu și vom face așa cum e datorită noastră să facem.

Vorbea înțelept. Avea acum treizeci de ani și o dorință fără margini de a fi mamă.

25 Bălcescu rămase îndelung pe gânduri, pe mica treaptă de la picioarele patului. Apoi reluă ca un obsedat :

— Viața mea este hotărîtă... și fiecare ceas al ei trebuie folosit cu scumpătate... Trebuie să știm să jertfim tot ce nu duce pe calea acelei idei care ne călăuzește... tot ce ne poate face într-o clipă oarecare să șovăim... Zîmbi, privind-o cu o nesfîrșită dragoste, și adăugă : De pildă, ca acum.

35 — Dacă tu socoți că așa ți-e scris... că asta e soarta ta... eu nu te pot împiedica.

— Nu așa mi-e scris, Lucico... (De cînd se simte mai legat de ea, îi spune de preferință, numai el, Lucica.) Soarta mea e o soartă pe care mi-am ales-o eu singur, în deplină libertate, înainte chiar de a fi bolnav... Apoi se ridică dintr-o dată hotărît, duse

40 mâna nervoasă peste fruntea prea înaltă, cam prea

modelată, ca și cînd ar fi risipit un vis și continuă... Să ajuți milioane de robi trudiți, să fii părtaș la ridicarea lor la o viață nouă, omenească, liberă este o datorie de la care eu de acum încolo nu mă pot sustrage orice aș face... și drept să-ți spun, cînd sunt singur cu mine însumi, mi se pare că e o soartă cu care mă împac, nu fără un soi de ferire, din adînc.

Ea înțelese și-i vorbi cu o cinstită hotărîre :
10 — Eu nu te voi împiedica niciodată de la ceea ce tu socoți că e datoria vieții tale... Voi căuta să-mi fac totuși viața alături de tine, în umbra ta... iar de la aceasta, tu nu mă poți împiedica.

Au rămas amîndoi mult timp tăcuți, tresărind
15 doar cînd Ana Ipătescu intră ca să anunțe foarte turburată :

— A venit.

Luxița se întunecă puțin.

— Cine i-a ieșit înainte ?

20 — Iancu Văcărescu și cu mine... pe urmă s-a adunat lumea în jurul lui.

— Acum ce face ?

— Stă într-un colț al salonului cu lire și harfe de vorbă cu Iancu Cîmpineanu.

25 Salonul cu lire și harfe era întîiul dintre saloane.

Puțin iritat că se vorbește fără să i se spuie de-a dreptul despre ceva care probabil îl interesează, întreabă :

— Cine a venit, despre cine e vorba ?

30 — Cantacuzino, Costache Cantacuzino¹... îi spuse în grabă Luxița, cerîndu-și parcă iertare că a înțrziat să-i spună.

Bălcescu fu într-adevăr uimit. Îl știa plecat de multă vreme din țară, după ce fusese în conflict cu
35 Alexandru Ghica, pentru că acesta îl înlocuise din toate slujbele. Intrigase și el ca să-l scoată din

¹ Constantin (Costache) Cantacuzino (1793—1877), unul dintre marii boieri cu vederi profund retrograde, aspirant la scaunul domnesc al Țării Românești. Caimacam după
40 căderea Guvernului provizoriu din 1848 (n. ed.).

domnie, și, adăugînd la multe alte pricini între care și votul potrivit politiciei lui la cel al Adunării Obștești, izbutise; dar cînd avu loc alegerea de la sfîrșitul anului 1842, Costache Cantacuzino nu în-

5 truni decît un număr ridicol de voturi. De supă-

10 rare, vesti că el nu mai rămîne în țara asta nere-

cunoscătoare, că se duce să trăiască în străinătate, mai ales la Constantinopol, unde cam pregătea acum și căderea lui Gheorghe Bibescu, norocosul cu o

15 sută treizeci și unu de voturi, de la alegerea care-l umilise pe el însuși atît de mult. Cerase lui Iancu Văcărescu, spre uimirea tuturor, să fie primit la soareaua literară de astă-seară. Spre neliniștea mul-

20 tora... Cel mai neliniștit fu colonelul Nicolae Golești, care, aflînd de această vizită, anunțase de pe la prînz pe Luxița, prin Ana Ipătescu, să-i în-

25 lesnească chiar în astă-seară o ședință de comitet a „Frăției“.

— Acum înțelegeți, domnule Bălcescu, de ce Luxița este bolnavă și nu are voie nimeni să urce aici sus? Il întrebă rîzînd Ana.

Se hotărî ca Ana Ipătescu să vestească pe frații Golești, pe Arăpilă, pe Bolliac, pe Tell și pe Axente Sever, de îndată ce vor sosi, să urce pe scara din

25 dos sus la iatac, pentru o consfătuire, așa cum, de fapt, se mai întîmplase și altădată, numai că atunci, tot în vremea unei serate, ședința „Frăției“ avu loc în pivnița boltită și întunecoasă, cu ieșiri secrete spre zăvoaiele girlei.

30 Nu era vorba propriu-zis de un comitet, căci statutele nu putuseră fi respectate întocmai, ci de un nucleu dintre membrii „Frăției“ care aveau îndeosebi încredere unii într-alții.

*

35 Jos, lumea aproape se îmbulzea. Aproape că se umpluseră cele două saloane foarte vaste, zugrăvite tot cu apă, dar primul salon, cel mare, avînd pe pereți, în chenare mari și pătrate, cu laturi aurii tot

40 în acoladă, lire mari și harfe, aurii și ele, pe cînd

al doilea salon avea în mijlocul chenarelor cite un mare scut alămiu de subt care ieșeau snopuri de su-
lițe și spade. Erau făcute după același canon și de
5 același meșter care zugrăvisese și casa unchiului Ma-
nolache Florescu, de lângă Cișmigiu. De tavan era
spinzurat un policandru cu zece brațe, și de fiecare
braț atârnavă un fel de ciucuri de stras alb, care
străluceau, răsfrîngînd flăcările luminărilor de sper-
manțet. Două oglinzi mari cu ramă îngustă înmul-
10 țeau luminările, făcîndu-le scînteietoare.

Pregătirile erau sfîrșite și era gata să se înceapă
programul artistic. Toate jilțurile, un fel de „em-
pire“, cu spătar destul de înalt, capitonate cu pluș
15 albăstrui, fuseseră ocupate și se mai aduseseră
multe scaune de feluri diferite din alte încăperi. O
canapea dreaptă și lată ca un divan, cu spătar înalt,
fusesse rezervată, într-o parte, pentru poetul preșe-
dinte Iancu Văcărescu și pentru musafirii neobici-
20 niți, Costache Cantacuzino și Ion Cîmpineanu.
Cel care vestea producția ce urma era tînărul Cos-
tache Florescu, și el apărură acum din ușa dinspre
galeria-cerdac, întovărășit de Grigore Alexandrescu.
Acesta își rezemă un cot de pianul din stînga și
așteptă surzînd, puțin ironic, prezentarea.

25 — Strălucitul nostru poet Grigore Alexandrescu
re va citi *Satira duhului meu*.

Se auziră unele aplauze și o voce din fund strigă :

— Vrem să auzim *Uciagașul fără voie*.

30 Înalt, cu fața mare, smeadă, frumoasă, cu fruntea
lată, cu plete romantice întoarse ca la diaconi, cum
era moda, și cu ochii depărtați, cu un statornic
zîmbet ironic subt mustața mică, mătăsoasă, poetul
citi cu oarecare indiferență, parcă absent și totuși
35 cu o vervă neașteptată (de la o privire atît de me-
lancolică, vreo cîteva fragmente din *Satira duhului
meu* :

— Trageți toți cite-o carte! Domnule, ești cu mine,
Șezi, mă rog, împotriva, și vezi de joacă bine.

— Dar ți-am spus, coconiță, că eu, din întâmplare,
Nici bine, nici nebine nu poci să fac cercare ;
Am cuvintele mele : aste jocuri plăcute,
Cu voia dumitale, îmi sunt necunoscute.
5 — Nebun cine te-a crede, vrei să te rugăm poate ;
Astăzi chiar și copiii știu jocurile toate.

Se auziră în amîndouă saloanele hohote de rîs
scurte și murmure vesele. Poetul zîmbi cu gîndul
aiurea, își mîngîie cu un deget mustața și continuă
10 simplu, fără să joace ori să declame :

• • • • •
Dar cărțile cu mine e greu să se împace.
Mai lesne pot a spune hoțiile urmate
15 La zece tribunaluri subt nume de dreptate ;
Mai lesne poci să număr pe degetele mele
Cîți sfinți avem pe lună și cite versuri rele
Decît să bag în seamă ce carte nu e dată.

Din nou cîteva cucoane chicotesc vesele, deși sa-
20 tira pare anume scrisă pentru multe dintre ele.

• • • • •
Rîd văzîndu-te singur și într-un colț doparte,
Parc-ai fi mers acolo ca să compui o carte,
25 Iar nu ca să te bucuri cu lumea dimpreună.
Dacă vreo coconiță frumoasă, dulce, bună,
Crezînd că ne prefacem, ne-ndeamnă, ne poștește,
Ne ia la joc, greșala-i îndată și-o plătește :
Rar să se afle damă de mijloc așa tare
30 Ca să n-o fac să cază la cea dintii mișcare.
Asta îți e talentul și darurile toate !

Aci nu mai putu continua, pentru că larma și
veselia umplură amîndouă saloanele. Spuse cu atîta
limpezime fraza, că mulți îl și văzură pe poet că-
35 zînd cu dama în brațe pe podea.

I se ceru apoi cu aplauze stăruitoare să declame
Ucișorul fără voie, dar spuse că el e cam firav și
nu are forța dramatică de trebuință, totuși e gata,
dacă le face plăcere, să citească *Boul și vițelul*, o
40 fabulă nevinovată, pe care o spuse apoi cu aceeași
iscusită distilare a ironiei. Fu iar aplaudat, firește.

În schimb, Cezar Bolliac, cu fața lui pătrată din
pricina bărbii hirsute, cu ochii apropiați, rotunzi,
iscoditori chiar prin ochelari, subt strînsura frunții
5 pas hotărît, nu se rezemă de pian cum era obiceiul
și anunță puternic : *Clăcașii*.¹ Era o poezie începută
de curînd, după sfatul lui Bălcescu, dar pe care nu
o socotea însă sfîrșită. Ținu totuși s-o spuie, ca să
audă cei de față și alt sunet de cobză, cum zicea el.

10

Oh ! legați pentru vecie
De pămîntul unde stăm,
Plătim veșnică chirie
Și pe apa care bem.
Nu avem nimic al nostru ;
15 Tot în preajmă e străin !
Venim ruși din lucrul vostru
Și dăm peste-al lipsei chin.

15

20

Ca un dobitoc de muncă,
Ca copacul roditor,
Ca pășunea dintr-o luncă
Voi priviți pe muncitor.
El și fiii, și soție,
Boul, vaca și viței,
25 Toți sunt zestre și moșie :
Robi ai muncii, robi ai ei.

25

30

Sunteți veseli cînd ne vindeți
În arendă la cochinți !
Camătă pe muncă prindeți
Pruncilor de la părinți !
Bătrîn, văduvă, copilul
Munca-le vă sunt datori ;
35 Și sudoarea lor, suspinul
V-aprind setea de comori.

35

Fu foarte aplaudat, căci în felul lui tineretul
acesta era totuși un tineret plin de inimă și pro-
gresist, chiar dacă mai tîrziu, la vîrsta cînd se dez-

40

¹ Titlul poeziei la apariție a fost *Clăcașul* (n. ed.).

voltă instictul de proprietate, cum băga de seamă ironic Bălcescu, avea să urmeze în cea mai mare parte legea intereselor lui.

5 După ce aplauzele se potoliră, Costache Florescu pași în urma unei destul de voluminoase boieroaiice, îmbrăcată într-o rochie foarte largă, întinsă jos pe cercuri nevăzute de sîrmă, o rochie de culoarea prunei coapte, deloc urîtă și care lăsa vederii tuturor niște umeri rotunzi, cam prea plini, dar¹
10 albi. După ea venea, subțire și juvenil, cu sprîncenele groase peste ochi, Dimitrie Florescu, care se așeză la pian, un „Erard“ negru cu coadă, adus în București de curînd, dăruit lui Dimitrie de tatăl său, marele vornic, la terminarea Colegiului și
15 după sfatul lui Aristia, care vedea în tînărul acesta un talent muzical de mare viitor. Acum profesorul, în colțul de lîngă fereastră, tresări de plăcere, văzîndu-l, așezat, plimbîndu-și mîinile pe clape.

20 Costache Florescu era voios, căci nu se lăsase pînă ce nu-și înscrisese în program voluminoasa lui simpatie, silindu-l pe fratele său să o acompanieze. Vesti :

— Vorniceasa Ghica, rugată stăruitor de noi, va binevoi să ne cînte o romanță compusă de Dimitrie
25 Florescu, pe versuri ale marelui poet Alecsandri.

Tineretul întîmpină cu aplauze și strigăte vesele pe compozitor și pe interpreta sa, bucuroși poate că nu le cîntă iar aria din *Lucia de Lamermoor*.

30 — Îmi pare rău că gazda noastră, Luxița Florescu, este bolnavă în iatacul ei și nu poate să ne asculte, cuvîntă vorniceasa. Dar...

— Dar ascultăm noi... cîntă... ascultăm noi, se auziră stăruitoare și gălăgioase voci tinere, pe cînd Aristia făcea semne lui Cezar Bolliac, pe furiș, că
35 ar vrea să-i spuie ceva. Cîntecul plăcu, și el vestea pe acel care avea să compuie bucata cea mai cîntată a Bucureștilor în vremea aceea, tot pe versuri de Alecsandri, cunoscuta *Steluța*: „Tu care ești pierdută în neagra vecinicie“.

40

¹ În ediția 1953, greșeală de tipar : „de“ (n. ed.).

În timpul acesta, în iatacul de sus urcaseră, ne-observați de cei de jos, Nicolae Golescu, Ștefan Golescu, Arăpilă, Voinescu II, Bolliac și, spre surprinderea lui Bălcescu, Ion Ghica, venit în sfârșit de la Iași, unde era reținut de lecțiile de inginerie pe care le dădea ca profesor la Academia de acolo.

5 Firește că întâiul lucru pe care-l discutară fu prezența lui Constantin Cantacuzino în țară — și mai ales la această serată — cum și consecințele ei pentru „Asociație“.

— Dacă intrigantul acesta s-a întors, fu de părere Bolliac, este că se simte tare. Cu siguranță că la Țarigrad n-a stat cu mâinile încrucișate.

15 — Ești sigur că a fost tot timpul la Țarigrad? îl întrerupse Ștefan Golescu. Mulți cred că în timpul acesta a fost la una dintre moșiile lui din Teleorman. Unii cred că a fost la Brașov și la Viena.

20 Dar Ion Ghica era mai bine informat, căci mai totdeauna cei dintr-o capitală știau mai bine ce se întâmplă în cealaltă. Cantacuzino fusese de vreo două ori în țară, cu treburi pe la moșiile lui, dar stătuse cea mai mare parte din timp la Constantinopol. Avea mari șanse acum, cu căderea lui Reșid-Pașa,¹ care nu-l putea suferi, să fie ajutat de noul mare vizir.

— În orice caz, spuse Ghica, este foarte neplăcut lucru că s-a pofțit la această soarea, Vodă Bibescu, și așa pornit împotriva societății, va fi foarte supărat, probabil. Cantacuzino poate veni să vadă care e atmosfera în țară, dar Iancu Văcărescu rău a făcut că n-a fost mai cu luare-aminte și nu a găsit un mod oarecare spre a nu-l primi.

35 Bălcescu fu însă de părere că nimeni nu poate fi refuzat dacă își arată dorința de a asista la ase-

¹ Reșid-Pașa (1802—1858), mare vizir, om politic otoman, de mai multe ori ministru al afacerilor externe, participând la Conferința de la Balta Liman. A avut legături cu Ion Ghica (n. ed.).

menea petrecere nevinovată. Tocmai pentru anumite motive care privesc „Frăția“ trebuie păstrat caracterul deschis al reuniunilor „Asociației literare“.

- 5 — Și pe urmă, crede Iancu Ghica în mod serios
că pe Bibescu îl neliniștește mai mult Constantin
Cantacuzino decât Ion Cîmpineanu, de pildă, care
e totuși obișnuit la aceste soarele?... Și, deși știa
10 Ghica, de vreme ce acesta era nepotul lui Cîmpineanu,
el continuă, zeflemitor... Adevărul este că
zelul marilor boieri pentru ridicarea culturală a
poporului român este desigur sincer, dar nu e lipsit
15 de anumite dedesubturi. De ce a făcut tot ce a
putut Alexandru Ghica numai ca să ducă la desființarea
„Filarmoniceii“, care se manifestase cu
atîta succes în 1834? De ce a băgat intrigi între
Eliade și Cîmpineanu? Fiindcă i se părea — și
20 poate pe drept cuvînt — că Ion Cîmpineanu își
sporise prin „Filarmonică“, prin intelectuali mai
ales, popularitatea și deci și sortii de a-i lua locul
lui Alexandru Ghica... De ce Bibescu, la rîndul său,
a dus iar la desființarea „Filarmoniceii“ abia reînființată
25 făcînd să nu i se mai dea sala de la „Momo-
molo“ și anunțînd că face el o nouă asociație tea-
trală cu Aristia, care e, mi se pare, jos în salon și
care știe cît prețuiesc făgăduielile domnești, căci
și acum e mereu purtat pe drumuri?... Sunt deci
30 de părere că nu trebuie să luăm în seamă toate
toanele și ifosele culturale ale foștilor, actualilor
și viitorilor domnitori. Adevărata ridicare în în-
vățătură a neamului presupune mai întîi eliberarea
din acea sclavie care este claca ticăloasă, care men-
ține poporul român în rătăcirile întunericului. Nu
35 este bine pe de altă parte, vă repet, că atunci cînd
avem „Frăția“, unde suntem numai noi între noi,
să facem din „Asociația literară“ un club închis,
căci atunci într-adevăr ar da de bînuit.
- 40 Veni de jos Sevastița. Era trimisă de Ana și
aduse o veste neașteptată.

— Marele agă halea, Iancu Manu, a venit să asiste și el la soarea... A vrut să întrerupă cîntecul cînd a venit el, dar a făcut semn să nu se deranjeze nimeni, să continue vorniceasa să cînte —
5 tocmai cînta aria din *Lucia de Lamermoor* — pînă la capăt și s-a mulțumit să se așeze pe un scaun lîngă ușa.

Asta puse vîrf la toate. Omul care veghea la siguranța regimului venise el însuși la această nevinovată soarea...
10

— E limpede că e trimis de Bibescu, care prin oamenii lui a aflat, desigur, că se află aci Costache Cantacuzino... Nu mai vorbesc de Ion Cîmpineanu, fu de părere Ion Voinescu II.

15 — Cîtă vreme sunt toți trei jos acolo, nu e nici o primejdie pentru noi, căută să-l liniștească Bălcescu, glumind.

Nicolae Golescu era însă și el neliniștit. Adunaseră cei de la „Frăția“ un număr destul de mare de arme de tot soiul la el la Belvedere, profitînd de reputația lui de mare vînător. Dar ca să nu bată la ochi, dacă ar păstra în casă aproape treizeci de puști și vreo cincizeci de pistoale, în cele
20 din urmă hotărîseră să ascundă o parte din ele într-un pod cu fin, cam părăsit, la Ana Ipătescu
25 acasă, loc oricum puțin supravegheat.

— Totuși, încheie el, vizita asta a lui Iancu Manu nu-mi place.

— N-ar trebui să vă fie atît de mult teamă de el. Se pretinde progresist și prieten al scriitorilor și pictorilor. I-a cerut lui Rosenthal să-i picteze în-
30 treaga familie... Ar fi putut veni aci din simpla plăcere de a asculta declamații și muzică, fu de părere Ștefan Golescu.

35 Bălcescu se înfurie de-a binelea :

— Că el vrea să se ia bine cu cercurile progresiste, care pregătesc revoluția, este foarte firesc, căci își păstrează astfel omul dreptul de a coti în
40 clipa potrivită, așa cum va sufla vîntul. Dar ca noi să nu vedem primejdia unei apropieri prea mari

de acest om ar fi o greșală de neiertat. În ceea ce privește armele, cred că ar trebui să cerem părerea fratelui Axente Sever, care știe poate mai bine ce e de făcut și are, printre tabacii lui, oameni care pot să ducă la îndeplinire o hotărâre, pe care am putea-o lua în această privință...

5
10
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40

Fratele Axente Sever, profesorul ardelean, înalt, osos, cu frunte goală și bolidă deasupra unor ochi duși în fundul capului, cu o barbă castanie destul de mare, care-i lăsa afară o parte din obrajii uscați și bărbia în față, era înfășurat într-un surtuc negru, strîmt, și avea mai curînd o înfățișare de ascet.

— Apoi, fraților, eu gîndesc că nu e bine să purtăm armele de ici-colo, așa cum ni se năzare nouă că ar fi careva primejdie... Că atunci ajungem să le schimbăm locul în fiecare zi și pare-mi-se că astfel nu facem decît tocmai să sporim primejdia. Cată să le lăsăm deci unde sunt și numai dacă se întîmplă ceva că e musai să le mutăm, atunci om aviza, eu cu feciorii mei tăbaci, că cum îi mai bine să facem. Acum e bine totuși că știm din vreme și ne-om pregăti și noi.

Și ceilalți găsiră că părerea profesorului de la Sf. Sava e chibzuită. Aveau încredere în el, pentru că îl știau nespus de serios, deși vorbea greu; dar el n-avea încredere în nimeni, ochii lui sfredeleau, bănuitori, pe toată lumea și de aceea conlucrarea cu el era destul de grea. Nu se înțelegea decît cu Bălcescu și numai uneori cu Nicolae Goleșcu, care, oricum, era șeful lui direct în ierarhia „Frăției“.

Între timp, jos, în saloanele ticsite de lume, fu o nouă turburare. Eufrosina Băl-Ceaurescu venea însoțită de aghiotantul lui vodă, faimosul colonel Dăscălescu... Era o mică întrerupere și ea întrebă cu o prefăcută spaimă dacă n-a întîrziat (căci înadins întîrziase). Fu asigurată de cei care făcuseră cerc în jurul ei că e în partea a doua a programului.

Cei care fuseseră în iatac apărură treptat și cu mare grije, jos, în cele două saloane, intrînd pe uși diferite. Bălcescu veni prin odaia băieților și păru deci că a venit de la intrare, de afară. Nu fu zărit de cei de pe marea canapea albastră și nici de ceilalți, căci îl priveau toți, ascultînd cu luare-aminte, pe Bolintineanu, care declama cu patos *O fată tinăra pe patul morții...* Cînd cei de față văzuseră că Bolintineanu nu apare încă, se temuseră că se va fi ascuns, cum îi era obiceiul, și-l căutaseră îndrjiți. Poetul fusese descoperit într-un jilt în odaia băieților și chemat, cu aplauze care nu mai încetau, să declame bucata favorită a sexului frumos, pe care mai toate fetele o știau, de trei ani încoace, pe dinafară. Ceea ce el primi, după alt răsfaț, căci îi plăcea să fie răsfațat de femei. Avea fața destul de lată și fruntea bombată și prelungită mult prin chelie. Mustața mică, mătăsoasă, avea parcă subt ea un soi de sedilă, pusă de buza de jos, o așa-zisă muscă. Era ceva molatic în toată făptura lui, foarte grațioasă, și îndeosebi avea o dulceață feminină în ochii negri cu pleoape moi și catifelate. Chiar acum cînd se încrunta, încrușîndu-și puțin privirea fără să-și dea seama — ca să fie, chipurile, mai dramatic — nu izbutea să alunge de pe figura lui acea grație răsfațată.

Bolliac se apropie de Bălcescu, care era secretarul „Asociației“, ca și Voinescu II, și-i spuse că înainte ca Bănică să cînte, el ar vrea să citească o poezie pe care a compus-o chiar atunci cînd a aflat că vioristul totuși va cînta. Vreo cîteva strofe numai. Bălcescu le găsi într-adevăr foarte potrivite, dar fu de părere să le citească după ce Bănică va fi cîntat.

Acum apăru, prin ușa care ducea în pridvor, Costache Florescu, urmat de Eufrosina Băl-Ceaurescu și de un tînăr înalt cu părul pe spate ca niște plete, mai mult negricios. Crainicului îi veni nespus de greu să facă să înceteze aplauzele, ca să anunțe

cine va urma. Cînd se potoliră, se anunță o scenă dintr-un vodevil franțuzesc, pe care ei îl jucau și la teatru. Aristia, în colțul în care se retrăsese, se întristă auzind ce vor arăta cei doi. Era o scenetă
5 banală, mai mult sau mai puțin vioaie, dar căreia Eufrosina îi dădea, e drept, un farmec nespus. La sfîrșit cîntă ea singură un fel de cuplet, care de doi ani era fredonat cu un fel de patimă de tine-
10 rele demoazele din lumea bună. Dimitrie Florescu apăruse neobservat și fericit la pian și o acompa-
nia.

Devenise neasemănat de frumoasă, acum, cînd împlinise de curînd douăzeci de ani. Din rochia de
15 catifea subțire, neagră, mult decoltată, lăsînd umerii rotunji și albi, dealtfel se albise și la față de se du-
sese vestea că face băi cu lapte de măgăriță, creș-
tea un trup zvelt, cu ceva marmorean în el. Era o
20 rochie strînsă pe talie, cu prelungiri ascuțite spre șoldurile tari și înguste, de unde se revârsa în-
voaltă, pînă la pămînt. Părul ei ca de aur era în-
tors în sus cu sprijinul unui conci încrustat cu
mărgăritare. Cu fiecare pas, rochia ei largă, pe
25 cercuri, sălta ușor într-un joc plin de grație, plim-
bîndu-i mersul sprinten. Ana Ipătescu aplaudă stă-
ruitor și, vrăjită, parcă, de atît aur și alb de tran-
dafir, de ochii viorii, se întoarse spre Tița.

— Spune, Tița, nu ți se pare că are ceva dintr-un
heruvim ?

Tița era și ea turburată de atîta frumusețe. Ceea
30 ce nu înțelegea era cum putuse deveni atît de albă,
căci pînă la cincisprezece ani părea mai mult
smeadă.

Eufrosina, răspunzînd aplauzelor stăruitoare, în-
cepu un nou cîntec cu vocea ei fragedă, plăpîndă,
35 pură și turburător de limpede.

Avea o frunte delicată și netedă ca marmora.
Ochii, de un albastru nepămîntesc, în formă de
40 migdală, cu gene negre lungi, străluceau subt sprîn-
cenele subțiri, parcă aduse din condei. Obrajii gin-
gaș modelați aveau unduiri de crin. Nasul delicat
și semeț își fremăta aripioarele nărilor, ușor înfio-

rate. Zîmbea tot timpul, ca să arate parcă tuturor, că deși are buzele cărnoase și moi, gura îi e foarte vie. Lucru rar pe vremea aceea, avea toți dinții și încă albi ca un miez de fildeș al buzelor roșii.

5 — Tișo, are întocmai aceeași rochie ca și tine, numai că a ta este de tafta albastră și a ei de cațifea neagră, spuse din nou Ana Ipătescu vecinei ei.

Tița băgase și ea de seamă asemănarea și-și aminti că învățaseră amîndouă să croiască, de cînd
10 își făceau șorțuri și rochii de in, în grădină, subt nuc, cînd aveau paisprezece ani. I se mai ceru din nou Eufrosinei alte cîntece. Ea făcu semn să se facă liniște și spuse cu ochii calzi :

— Dacă maestrul Aristia, pe care-l văd în jilțul
15 acela, e atît de bun să mă acompanieze la pian, voi cînta și altceva. Vă rog să-l rugați și dumneavoastră. Îl arată în colțul unde era. Cei de față începură să-l aplaude și el se ridică turburat cu totul, surprins.

20 Nu mai vorbeau de doi ani, de cînd se supăraseră. În seara aceasta, el o privea mereu, îndurerat, ca pe un vis, ca pe o fericire pierdută pentru totdeauna. Cînd o văzuse intrînd, cu acel frumos aghiotant domnesc, simțise un cuțit în inimă. Durerea amorfise, dar cuțitul rămăsese acolo. Deși își
25 jurase că nu-i va mai vorbi niciodată, acum gestul ei drăguț îl înfrînse încă o dată. Omul care luptase în rîndul eteriștilor, pieriți în acel măcel cumplit de la Drăgășani, nu putu să spună nu. Zîmbi cu frumoasa lui față de actor obosit, ochii mari i se luminară trist și, cu acel mers bărbătesc și nepăsător, care plăcea atît de mult pe scenă, porni spre pian.

30 Mai cîntară încă vreo trei-patru cîntece, răspunseră furtunii de aplauze, apoi ea îl luă de braț și-l duse într-un colț, unde li se făcu loc pe o canapea.

— Și aghiotantul tău ?

— Lasă că e bine unde e. Are destule cunoștințe
aci.

40 Au stat de vorbă acolo multă vreme... Aristia se chinuia de moarte să ghicească adevăratele ei sen-

timente, dar oricît de experimentat era la vîrsta lui, nu putu să vadă adevărul în gingăşia ei şi-reată.

5 Bănică aştepta cu vioara în mînă în galeria cu geamlîc, lingă uşă. Tremura tot şi îşi muşca buzele. Avea să cînte fără acompaniament, căci nimeni nu ştia să descifreze la vedere notele noi şi nici nu fusese timp de repetiţie. Îl rugase însă pe Dimitrie Florescu să steie la pian şi să-i dea din cînd în

10 cînd pe *la*.

Intră, cel dintîi, flăcăiandru negricios, cu sprîncene negre, tari, amestecate parcă, pleoapa de sus fiind dusă în adînc cu genele ; puse pe un tripied notele copiate cu grije de Bănică şi cusute într-un

15 caiet gros. Apoi anunţă :

— Veţi auzi acum un extraordinar violonist, elev al maestrului Wiest ; ne cîntă un *capriccio per violino solo* de Paganini.

Fură aplauze bucuroase, zgomotoase. Dimitrie se

20 dădu într-o parte, rămînînd să întoarcă foile. Bănică, într-un surtuc negru, legat la gît cu o cravată de mătase, cu pantalonii de culoare fumurie, aştepta lingă tripied. Lupta să-şi biruie tremuratu

25 mîinii. Era palid ca de ceară, cu ochii, în albul lor mult, tot atît de negri ca şi părul. Avea mîna cu degetele subţiri, nervoase şi neobicinuit de lungi, crispat

30 e pe arcuş. Nu putea începe şi, în saloane, întîrzierea lui produse o linişte îngheţată. Apoi îşi muşcă buzele aproape fumurii şi ele, strînse pumnul pe gîtul viorii şi începuse...

Într-adevăr era ceva văzut şi auzit întîia oară la Bucureşti. Încălecarea frămîntată, perlată, a sunetelor ca într-un joc nebunesc de rîndunici bete de lumină, în jurul unui brad, la începutul dimineţii, tăia răsufierea ascultătorilor. Cînd cîntecul

35 părea că şi-a terminat creşterea şi se pierde, jocul nebunesc al sunetelor în cascadă sporea iarăşi mai tare.

A trebuit să cînte cinci-şase dintre aceste faimoase capricii. Se ridicau toţi în picioare şi-i cereau

40

alte bucăți și altele. Când totuși sfinși și dispăru — împreună cu Dimitrie — pe ușa care ducea la galeria cu geamlîc, apăru Bolliac întrerupînd cu greu aplauzele.

5 — Scumpi prieteni și prietene, vă cer îngăduința să vă citesc o poezie compusă de mine chiar astă-seară, cînd am aflat că acest artist, pe care-l cunosc de mai multă vreme, va cînta aci, în fața dumneavoastră...

10 I s-a răspuns cu aplauze. Și-a potrivit nervos ochelarii și a citit cu o căldură și o sinceritate aproape brutală :

Cîntă robul pe-a lui vioară,
Flăcări el în piepturi ne strecoară,
15 Cîntă cel născut din mamă sclavă,
Pe noi toți să ne-aridice în slavă.

În genunchi el stă și cîntă,
Arta lui zic toți că este sfîntă,
20 Mîna lui, întocma Paganini.
Dar picioarele le sfișie spinii.
Cînd ne vrăjește, zicem, ce sublim...
Dar cît suferă noi nu simțim.
Îl lăsăm zdrobit de lanț,
25 Îl păzim cu dorobanț...

· · · · ·
Voi numiți asta dreptate ?
Și mai spuneți, om cu om e frate.
30 Pentru zece, cînspre galbeni
Țineți în robie ochi de oameni ?

· · · · ·
Fraților, că totuși suntem frați,
Este ceasul : nu mai pregetați.
Veniți lanțurile a-i desface,
35 În robie el a nu mai zace,
Veniți toți să ne unim,
Pe artistul rob să-l slobozim.

40 Încă mai erau toți subt vraja capriciilor lui Paganini cînd mîna bărbătească a lui Bolliac se adaoase și ea ultimului vers, într-un îndemn din

inimă. Aplaudară mult și cu o căldură puțin obișnuită. El le făcu semn să se oprească și apoi continuă :

5 — Uitați-vă despre ce e vorba... Acest mare violonist este țigan rob, spre rușinea veacului nostru. Noi îi putem da libertatea cea fără de seamă dacă îl vom răscumpăra. Prietenul Nicolae Bălcescu și cu mine vă propunem să subscrieți toți câte puțin, 10 cât vă lasă inima, iar cei care aveți și mai puțin, cât puteți... Stăpînul acestui rob cere trei sute de galbeni. Să-i adunăm, dar, firește, nu toți astăseară.

15 — Cît ai spus ? întrebă Cîmpineanu, căci, temîndu-se ca suma să nu-i sperie, Bolliac se cam bilbiise.

— Trei sute de galbeni...

Costache Filipescu, care era acum lîngă Bălcescu și Tița, înfățișă nedumerirea tuturor cînd își arătă uimirea.

20 — Trei sute de galbeni ? Dar un rob se vinde cu cincisprezece-douăzeci de galbeni.

— După cîte știu, spuse poetul patriot, suma aceasta de douăzeci de galbeni i-a oferit-o artistul însuși, dar stăpînul lui nici n-a vrut să audă. Un 25 prieten al boierului, care ar fi vrut să aibă în casa lui un asemenea viorist, a oferit o sută de galbeni. Atunci boierul lui a cerut trei sute.

A urmat o lungă tăcere, fiecare ocolea privirea celuilalt, neîndrăznind să spună cel dintîi un cuvînt care putea să fie nepotrivit ; și fiecăruia îi 30 era teamă ca Bolliac să nu i se adreseze lui de-a dreptul.

Atunci, de pe canapeaua albastră, a ridicat ușor mîna acoperită de mîneca largă a binișului mătășos 35 pînă la inelele mari încărcate cu smaralde și bri-liante Costache Cantacuzino.

— Să fie de la mine cincizeci de galbeni...

Suma păru foarte mare, depășind chiar subscripțiile anuale ale societății, care nu treceau de

zece-douăzeci de galbeni de persoană, și deodată începură aplauzele. Când se potoliră, lumea își îndreptă ochii spre ceilalți musafiri de seamă și Iancu Manu se simți îndatorat să vestească cu un zîmbet care ascundea supărarea de a fi prins în situația să risipească banii :

— Fie și de la mine treizeci de galbeni, și se așeză iar picior peste picior, întinzînd și mai mult pantalonii cenușii legați cu bentiță subt pantof, căci de la o vreme se îmbrăca nemțește.

Alte aplauze. Când Iancu Văcărescu se ridică, cerînd să fie înscris și el cu cincizeci de galbeni, fu o voie bună înlăcrimată în cele două saloane, căci și cei din salonul scuturilor erau îngrămădiți în ușă. Cei doi frați Golescu, care mai rămăseseră în sală, subscriseră fiecare cîte treizeci de galbeni.

— Dacă lucrurile merg așa, apoi încă o soarea ca aceasta și vom avea banii de trebuință ca să zdrobim lanțurile acestui strălucit artist, lămuri emoționat Bolliac.

S-a ridicat Ion Cîmpineanu, care, mîngîindu-și retoric barba mică și frîngîndu-și cu mîna reverul stîng al fracului cenușiu, într-un gest obișnuit la tribuna Obșteștei Adunări, unde fusese atît de ascultat, vorbi domol, cu o voce muzicală :

— E rușinea noastră, a tuturor, că o sclavie demnă de epocile cele mai întunecate ale istoriei mai dăinuie la noi și azi...

Și continuă, în cuvinte destul de meșteșugite, o adevărată cuvîntare, dealtfel frumoasă, dar Bălcescu se întrebă dacă nu vorbește atît de mult tocmai ca să nu subscrie nimic, ori prea puțin.

— ...Și pentru ca să nu întîrziem nici un ceas mai mult clipa cînd acest artist, care v-a vrăjit cu arcușul lui, va putea răsufli în libertate la fel cu noi toți, vă rog să-mi dați voie să subscriu eu restul sumei de care este nevoie.

Bolliac incremeni și abia putut să întrebe :

— Subscrieți... subscrieți o sută zece galbeni ?

— Dacă atît mai lipsește, atunci subscriu o sută zece galbeni¹.

5 Bolliac ar fi vrut să mulțumească, dar se iscă un ropot de aplauze atît de îndîrjite, încît rămase cu fraza începută.

Iancu Manu șopti malițios lui Constantin Cantacuzino :

10 — Prințule, s-a dus iar domnia... și-i surise arătînd limpede că el a înțeles sensul întrecerii dintre cei doi rivali. Îi șopti la ureche, stăruind răutăcios : Aștia de aici vor umple într-o săptămînă Bucureștii, iar într-o lună țara întreagă cu întîmplarea de astă-seară. Nu ai ce face.

15 Costache Cantacuzino își mîngieie barba iritat și-i șopti șuierat :

— Nu-l vor puterile protectoare, mă. Degeaba se prăpădește cu firea... Apoi își băgă mîna dreaptă, cu inele multe, între inimă și șalul persan cu care era încins peste anteriorul cu flori de aur.

20 Se vesti curînd că subscrierea va urma, pentru ca să se poată cumpăra și o vioară potrivită pentru asemenea artist. Se vor așeza foi de hirtie și toc cu cerneală pe o măsută și fiecare, dacă dorește, va trece și va subscrie.

25 Cum se sfîrși programul, scaunele fură date la o parte și un grup de fete zburdalnice înconjurară pe vorniceasa Ghica, rugînd-o să cînte la pian, ca să danseze. Lăsîndu-se destul rugată, vorniceasa se așeză totuși la pian, plimbă apoi mîinile pe clape, făcînd ochii mici ca să pară visătoare și începu un valț de Lanner,² pe care-l cînta fredonîndu-l în același timp. Grupul de ofițeri, căci erau destui, Costache Filipeseu, Deivos, Cristophi, Fărcășanu și alții se înclinară pe rînd, zornăindu-și pintenii, în fața cîte unei fetișcane care pindea clipa cu inima palpitînd și apoi se avîntau lunecînd lin... Se dansa

¹ În ediția 1953, greșit : „o sută șaizeci de galbeni“ (n. ed.).

40 ² Iosef Lanner (1801—1848), compozitor austriac, autor a numeroase valsuri, menuete, muzică de promenadă, gustate în epocă (n. ed.).

foarte depărtat unul de altul, schițând mișcări de balans. Fetele, cu capul încadrat cu zulufi, ușor înclinat pe umăr, cu brațele tinere, goale, accentuau ritmul, legănându-se și făcând să se legene și

5 rochiile lor strinse subțiri și largi jos ca niște clopote mari de mătase, cu cercuri pe dedesubt de sîrmă, așa încît unele mișcări dezvăluiau pantalonii de batist alb, cu dantelă încrețită jos.

Alături de canapea se mai aduseră jilțuri în semicerc, ca musafirii de seamă să poată privi în voie și nu fără o vădită plăcere, dealtfel. Fiecare pereche care trecea era măsurată cu privirea de acești de mult renumiți cunosători ai frumuseții femeiești. Iancu Manu, spătos și încă tînăr cu toți cei patru-

15 zeci de ani ai lui, își mîngîie ușor cu un deget mustața stufoasă retezată scurt și aruncă priviri admirative spre o boieroaică tînără, cu cap mic de copil, dar tot atît de înaltă ca el și robustă ca o lupoaică roșcată : boieroaica se legăna ușor dantînd cu Voinescu II. Era faimoasa Bălașa Grădișteanu, o văduvă abia în vîrstă de nouăsprezece ani. Cel

20 pofțit dintre ei (la al doilea val) fu însă Iancu Văcărescu. Veni la el, surîzătoare, una dintre nepoatele lui, aceea pe care Bălcescu o cunoscuse la conacul lui Raletu și care împreună cu prietenele ei se amuzau drăcoase să-l învețe pe poet să dan-

25 țeze danțurile moderne... De obicei el se prefăcea că se lasă greu, că „nu face“, sau așa ceva, atunci ceilalți dansatori se opreau și ei și aplaudau cu risete prietenoase pe președintele lor, care mai era și poetul iubit pe deasupra. Pînă la urmă învățase valțul destul de bine și era, dealtfel, singurul dintre poeți care știa să danțeze. Deși avea aproape cinci-

30 zeci și cinci de ani și era oarecum greoi la trup, Iancu Văcărescu păstrase un fel de tinerețe care uimea. Avea și el ochii mari ai Văcăreștilor, fața lor cărnosă cu trăsături limpezi și hotărîte, zîmbetul din tot chipul, gustul pentru frumusețea feminină, ceea ce răutăciosul epigramist Grigore Alexan-

35 drescu — care-l iubea nespuse de mult și-l necăjea și în scris pe tema slăbiciunii lui pentru fete ti-

40

5 nere — exprimă în diferite variante, dar lapidar :
„Poetul Iancu Văcărescu, binecuvîntatul muzelor și
binecuvîntătorul muzelor numai în vîrstă de șapte-
sprezece ani !“ Ca mai toți bărbații în această epocă
10 de trecere, își tot căuta și el un fel de barbă mai
potrivită, căci mai fiecare, ca toți purtătorii de
barbă din lumea întreagă, încerca tot timpul „să-și
facă un cap“. Avusese cînd barbă mare, boierească,
răsfîrată, cînd o tunsese patrată, cînd o subțiasse în
15 față și-și tunsese mustața... Acum o purta scăzută
în jurul bărbiei, ca poeziile romantice, ușor deosebită
de mustața care era lăsată ceva mai plină.

15 Bălcescu și Tița, pe o canapea, la fel lucrată cu
cea albastră, dar cu catifeaua de culoarea vinului,
priveau din cînd în cînd la cei ce dănuiau, deși el
ar fi vrut să fie din nou sus, așa cum îi făgăduise
Luxiței, ca să joace șah cu Bolliac, ori chiar cu ea,
care oricum nu mai putea veni acum jos. Se iscă
20 în saloane un soi de veselie și Tița văzu că lumea
rîdea fără răutate de o pereche de dansatori cu to-
tul nepotriviti. O damă cam coaptă se lăsa dusă cu
o mutră acră de Grigore Alexandrescu, pe care se
vedea că nu-l putuse refuza și care, cu un zîmbet
25 ironic în colțul gurii, avea aerul să spuie : „Acum
după versurile mele despre danț, aveți și prilejul
unei demonstrații“. Se vedea limpede că toamnăta
dănuitoare era terorizată de gîndul că ar putea să
cadă pe podeaua ceruită cu un dansator așa de
30 puțin dibaci. Dealtfel, după cîtva timp, ea mulțumi
cavalerului ei și se desprinsese grabnic de el...

Costache pofți cîrmonios pe Tița ; ea se ridică
subțire și de o nespūsă elegantă în rochia de tafta
35 albastră, cu guler de dantelă albă și tiv tot de dan-
telă la mînici. Nu mai vrea să se îmbrace ca fetele,
cu talia sus de tot, subt sîni, ci avea un corsaj
strîns pe corp, lung, terminat în unghi ascuțit pe
șolduri, de unde fusta se desfășura largă pînă la
călcîie. Femeile foarte împopoțonate, cum era moda,
40 cu fel de fel de volane și false croieli și de colori
foarte diferite, găseau că rochia, de o singură co-

loare, și aceea foarte închisă, era prea bătrînească și nu-și explicau de ce Tița place atît de mult bărbaților, mai ales că, în afară de faimosul ei picior mic, nu găseau la ea nimic deosebit... Cu mîna subțire ușor rezemată de brațul fratelui ei, tăcută, formau o pereche desăvîrșită. Fața ei lungă și limpede era acum frumoasă, deși rece. Veniră fetele zglobii și de dincolo ca să-i privească. „Veniți să privim, fetelor... *Le prince noir* dăntuiește cu sora lui“...
5
10 Treptat, rămaseră ei singuri și Văcărescu îi chemă să treacă și prin celălalt salon al lirelor și harpelor, ca să-i poată admira toată lumea.

Cînd el, înalt, în fracul negru cu guler de catifea albastră, a dus-o la loc, au fost multe aplauze.

15 Din nou s-au perindat prin fața ei, poftind-o mai ales ofițerii cu uniformele strînse pe talie, scurte de tot, ca niște fracuri cu coada smulsă, cu epoletii mari de aur ; dar ea, închisă în ea însăși, își ceru scurt iertare, spunînd că este obosită.

20 Grigore Alexandrescu, căruia îi plăcea totuși valțul, dar simțea că-l evită dăntuitoarele, își luă inima în dinți și se apropie de Tița, cu surîsul lui obicinuit, ironic.

— Aveți curajul să vedeți cum se poate dansa prost cu mult talent ?
25

Tița îl privi lung. Nu-i plăcea acest perpetuu suris ironic, dar simțea că e la el o mască menită să-i ascundă timiditatea și marea lui sensibilitate.

— De ce nu?... și se ridică, însă fără zîmbetului convențional al acestor formalități. De ce nu ? Poetul care a scris *Umbra lui Mircea la Cozia, Anul 1840* are dreptul să dăntuiască și prost dacă vrea.
30

Grigore Alexandrescu se simți măgulit și, înainte de a-i cuprinde talia, se aplecă spre Bălcescu :

35 — Fii cu luare-aminte și gata să ne ridici, dacă vom luneca pe dușumeaua asta lustruită.

Atunci ea îi spuse cu oarecare severitate :

— N-ai să cazi. O să am eu grije de asta... Dumneata gîndește-te numai să nu mă calci prea rău pe pantofi. Pe cît se poate nu ridica tocurile de pe podeală și lasă-te dus de mine. Stai drept, nu te
40

suci atît ; fii cu luare-aminte la mîna mea dreaptă, care îţi va apăsa braţul, ca să-ţi arate, cînd e nevoie, ritmul muzicii... Şi nu mai zîmbi ironic, e de prisos, n-are nici un rost !

5 Lumea îi privea la început surprinsă şi se aştepta la un fel de scenă de comedie, dar cei doi lunecau lin, şi Grigore Alexandrescu mai-mai să se apropie, ca eleganţă acum, tot înalt şi el, de Costache, care nu era, dealtfel, decît tot elevul desăvîrşit al

10 Tiţei. Se alcătuiseră din nou o pereche potrivită şi admirată. Un soi de fericire se simţea pe chipul mare, cu fruntea vastă şi mustaţa fină, al poetului, care dănuia parcă întîia dată. „Ar fi o pereche potrivită“, se gîndea în clipa asta şi Bălcescu, deşi

15 îl cam irita felul permanent ironic al lui Grigore Alexandrescu în viaţa de toate zilele. Pe de o parte îi plăcea că-l vedea mereu nemulţumit de cele ce se întîmplau în ţară, de moravurile boierimii oriental feudale, de arivismul ciocoiesc, dar în acelaşi

20 timp îşi dădea seama că această atitudine ironică, în care se refugia acest strălucit poet, era în acelaşi timp o fugă, o teamă de a cerceta mai îndeaproape, de a merge curajos la cauzele adînci ale răului. Dacă în versuri ironia asta era la locul ei, strecurată aproape în orice frază pe care o spunea, în

25 viaţa de toate zilele, era iritantă. Devenise la el o a doua natură, încît uneori chiar cînd nu formula ceva de spirit, dar prin simpla rezervă vădită în ochii mari şi vii, care arătau că ei nu participă la sensul

30 celor spuse, sau prin zîmbetul care devenise puţin automat, anula orice gîndire serioasă. „Şi totuşi, se gîndea Bălcescu, ar fi singurul soţ potrivit dacă Tiţa l-ar primi de bărbat... Maica ar putea dormi în sfîrşit liniştită şi poate că fata, atît de înăspriată

35 şi autoritară cum a devenit în ultima vreme, l-ar sili şi pe el să nu mai fugă de anumite răspunderi.“

— De ce nu-l înveţi, stimată domnişoară, şi pe Nicu să danţeze, cînd eşti atît de meşteră?

— Nicu ştie să danţeze destul de bine...

40 — Nu l-am văzut parcă niciodată...

— Nu dănțuiește, fiindcă... fiindcă el are altceva de făcut în viață. Și pe urmă spune că nu-i place să fie privit de alții, ca la teatru... Dealtminteri, de Anul nou, între ai noștri, a dănțuit toată noaptea...

Poetul se simțea foarte bine, dar una dintre răspunderile de care fugea era și aceea de a-și lua nevastă, așa că Tița nu avu prilejul să-i spună și lui — fără îndoială — nu.

*

Cînd vorniceasa se declară obosită — dar în realitate plictisită de a tot cînta pentru alții, căci ar fi vrut să dănțuiască și ea cu ofițerii cei frumoși, dacă nu cu pajul ei știut, Costache Florescu — se aduseră cafelele și bomboanele pe tablale purtate de feciori în straie albe, găietănate. Atunci se împărășiară toți grupuri, grupuri și începu larma conversațiilor și a risetelor zgomotoase.

Trebuie să spunem răspicat că, în această „Asociație literară“ de cultură românească, mai nimeni nu vorbea în seara asta românește. Noua „Asociație“ vroia să arate că e totuși o elită socială, ai cărei membri erau destul de bogați ca să poată călători în străinătate sau să-și poată îngădui luxul unei guvernante scump plătită. Din această vreme începe să se adauge totdeauna, la inventarul de zestre al unei „fete de familie“, specificarea stăruitoare că „vorbește franțuzește“, ba chiar că în familia ei nu se vorbește decît franțuzește, cu excepția dispozițiilor date personalului de serviciu. A fost totdeauna, dealtfel, tendința claselor dominante să-și creeze și un limbaj oarecum cifrat esoteric, adică exclusiv pentru uzul membrilor săi și în același timp semn distinctiv al castei, între alte semne... Tot astfel, bunicii și părinții celor de azi învățau cu mîndrie grecește ca să pară ighemonicoși și culți. Totuși este locul să se amintească aci că încercarea lui Bibescu de a înființa un liceu de stat, al treilea liceu în Țara Românească, acesta cu limba de predare franceză, și propunerea ca la cursurile com-

plimentare și speciale (adică începuturile universi-
tate de la Sf. Sava) limba de predare să fie tot cea
franceză, ceea ce ar fi dus cu timpul la desființarea
Colegiilor de la Sfântu Sava și de la Craiova, n-a
5 izbutit. N-a izbutit, căci a stîrnit mînia unei părți
dintre intelectuali.

Din salonul scuturilor se aude dezlănțuirea unui
hohot de rîs atît de puternic, încît și cei din salonul
lirelor ridică întrebător capetele, bănuind că acolo
10 trebuie să se petreacă lucruri cu deosebire amu-
zante. Peste cîteva clipe năvăli dincoace un grup
tînăr, cu obrajii încălziți de rîs, și una dintre fete,
bălaie, cu un nas mic și ochi albaștri, o nepoată a
baș-boierului Iordache Filipescu, se adresează de-a
15 dreptul marelui agă Manu, ciripind într-o franțu-
zească precipitată :

— E adevărat *monsieur*, că a pălmuit-o Bibescu
pe Elisa?... că a tîrît-o de păr prin plalat... din
cauză că e amorezată de acel consul străin?... E
20 adevărat? Dumneavoastră trebuie să știți — și iar
izbucniră toate și toți în hohote de rîs.

Iancu Manu era într-o situație foarte gingașă. I se
cerea — cu nevinovăție, dealtfel — tocmai lui, mi-
nistrul poliției, să dea pe față taine din palatul
25 domnitorului său, dar în același timp era încîntat
că era și el acum interesant, într-un fel sau altul,
pentru acest tineret care nu putea fi pedepsit (dar
care, fie zis în treacăt, își dovedea astfel puterea
corosivă, care în felul său slăbea zi de zi regimul...).

30 A dat, surizînd și abil, un răspuns în doi peri, dar
nu scăpă ușor și conversația deveni generală, avîn-
du-l pe el — care venise totuși aci să spioneze —
drept motiv generator și îmbrățișînd, prin birfeli
elegante, nu numai viața particulară, dar și cea
35 politică a domnitorului.

Povestea nu era, dealtfel, născocită. Bibescu se
căsătorise cu Zoe Brâncoveanu, care acum era în-
chisă cu brutalitate într-o casă de sănătate din
Viena, pentru ca el să se poată căsători cu Maricica
40 Văcărescu, femeia cea mai frumoasă a Principatu-
lui (alături de Eufrosina Ceaurescu). Cea mai mare

dintre fetele lui Bibescu din întâia căsătorie, Elisa,¹ era îndrăgostită de unul dintre consulii străini și toată lumea de sus a Bucureștilor nu vorbea decât despre asta... Intrebările fetelor erau toate periculoase pentru marele agă, pentru că ele scotoceau toată viața intimă a lui Bibescu.

— Este adevărat, *monsieur* agă, că de ziua Sfintei Mării, când au venit unele boieroaice să se închine doamnei de ziua ei, ea, trîntită pe divan, le-a trimis pantoful, strigînd tare, să audă toată lumea, ca ele să se închine pantofului, că pe ea destul au birfit-o ani de zile ?

Iancu Manu zîmbi iarăși, mărturisind că nu știe nimic, dar că nu e cu neputință să fie așa, căci se știe în ce mod s-au purtat boieroaicele față de înalta doamnă.

Adevărul era că a doua căsătorie a lui Bibescu apărea celor mai mulți ca o dovadă a imoralității păturii conducătoare și constituise unul din scandalurile penibile ale epocii. Fusesse necesar mai întîi un dublu divorț, Maricica Văcărescu fiind și ea căsătorită cu marele spătar Costache Ghica, fratele fostului domnitor, cu care avea, la rîndul ei, tot trei fete. A fost nevoie de compromisuri urîte, de mărturisiri false, pentru ca după vreo trei ani, în timp ce Maricica Văcărescu locuia cu vodă la palatul de sub dealul Mitropoliei și avea cu el primul copil (tot o fată), să se obțină de la patriarhul din Țarigrad pronunțarea divorțului. Încă și mai penibilă era silnicia cu care Bibescu a stăruit să o închidă pe Zoe, nevasta dîntii, în acea casă de sănătate de la Viena, fiindcă numai așa se putea căsători cu alta, păstrînd totuși imensa avere a femeii : cea mai mare avere din țară, cuprinzînd între altele și palatul de la Mogoșoaia, și moșia Brâncoveni, și cea de la Breaza și altele multe... firește, sub pretextul drepturilor lui, de organ tu-

¹ De fapt, Elisa era una din fetele mijlocii ale domnitorului, așa cum însuși Camil Petrescu amintește mai departe (n. ed.).

telar al copiilor. A fost nevoie, ca să se obțină și cestălalt divorț, care părea din cale-afară de imoral, să se puie în mișcare jumătate din diplomația europeană a epocii. Bibescu ținea cu orice preț să aibă și averea nevestei dintii și frumusețea într-adevăr răpitoare a celei de-a doua. Nu l-a lăsat pe Săthmary pînă cînd nu a înregistrat pentru istorie, într-unul dintre cele mai izbutite portrete ale acestuia, chipul de Ileană Cosînzeană al femeii.

5 Ovalul, desăvîrșit, chipul delicat de culoarea chihlimbarului, părul de aur roșcat, pieptănat cu cărare la mijloc și adus, într-o parte și alta, peste urechi, ochi mari de culoarea prunei verzi, nasul și gura lucrate de natură cu o gingășie meticuloasă sunt într-adevăr tulburătoare. După ani de zile și după o trudă îndirjită și stăruitoare, care ar fi descurajat orice altă femeie, dar nu pe această aurie porumbiță cu gheare de uliu, cele două divorțuri fură, cu multă silă, pronunțate ; atunci, cei doi îndrăgostiți hotărîră o nuntă cum nu se mai văzuse în Țara Românească. Mai întîi, el îi constitui o zestre de trei milioane cinci sute de mii de lei aur, mai mult de jumătate din bugetul anual al Principatului, ca s-o mîngieie că stătuse atîta timp închisă oarecum în casă, numai ca să evite ironiile lumii „bune“.

10 Nunta avu loc la Focșani, nași fiind Mihail Sturza și Smaranda, soția lui. A fost într-adevăr o nuntă ca în povești, cu parăzi militare, cu bubuituri de tun, cu iluminatii și praznice în toată țara, cu alaiuri nesfirșite, deși Făt-frumosul, care-și făcuse cu ocazia asta cușmă și mantie voievodală în locul gugiumanului și căbăniței predecesorilor săi, era tatăl a cinci copii, iar Ileana Cosînzeana, mamă a trei fete, din primele lor căsătorii, iar acum, pe

15 lîngă o fată, copilul amîndorora, era pe cale să le vie încă unul din această nouă căsătorie, adică zece copii loalaltă.

Chiar dacă era invidiat de marele vornic Cantacuzino, care era amărît că el nu interesează pe nimeni și e lăsat în pace ca o momie indiferentă, marele agă Manu era și destul de încurcat că aveau

20

despre ce să ciripească în franțuzește fetișcanele de la soareaua literară și că era silit să dea atâtea lămuriri, tocmai el care din nesocotință se aventurase aci, nădăjduind să afle ce ar fi fost de aflat.

5 Nici Cantacuzino și nici Ion Cîmpineanu nu pierdură prilejul să-i ceară noutăți despre nemaipomenita afacere a falimentului Hagi Moscu, nu chiar de-a dreptul, ci mai mult prin aluzii, dar destul de acre. Ion Cîmpineanu ar fi vrut să știe, pe de altă parte, dacă „Filarmonica“ va putea să-și continue stăruința pentru construirea unui teatru național pe terenul Hanului lui Filaret, de curînd cumpărat în acest scop, sau ce gânduri are în privința asta vodă. Iancu Manu răspundea, surizînd, binevoitor și cu ocoluri, dar ce gîndea el în clipa asta avea să se vadă abia peste cîtva timp : „Filarmonica“ a fost ca și desființată și în noua ei formă, deși fusese și el, Iancu Manu, unul dintre inițiatorii ei, iar „Asociația literară“ a fost încorsetată cu niște statute „drastice“, ca să se știe cine răspunde cînd fetișcanele cu zulufi și rochii largi de mătase, încheiate subt sîni și puse pe cercuri de sîrmă, ciripesec pe socoteala doamnei și a domnițelor lui vodă.

25 Se auzi o larmă haotică afară, strigăte puternice, și unii slujitori năvăliră înăuntru, anunțînd că vicleimul cu irozii vor neapărat să urce sus. Aga se înfurie și vru să-și arate autoritatea, dar tineretul, în frunte cu Dimitrie și Costache Florescu, stăruî, bătînd din palme, ca jocul să fie lăsat să intre.

30 Da, să vie, dar numai în sala de la intrare, ca să nu murdărească covoarele. Se vor deschide amîndouă ușile și lumea va privi din saloane, ca la teatru, hotărî jupîneasa Dumitra, care alergase speriată de jos, de la bucătărie, și de care, vrînd-nevrînd, trebuia să asculte toată lumea, căci era cunoscută pentru gura ei.

35 Nu încăpea însă tot vicleimul în tindă, altfel încăpătoare, pentru că era prea numeros. Se alcătuia dintr-un Irod în straie vopsite și cu coroană poleită cu aur în cap, ofițerul său îmbrăcat aproape

la fel, dar fără coroană, trei magi îmbrăcați în
cearceafuri și turbane ca niște beduini, îngerii, care
la cearceafuri adăugaseră aripi de hîrtie albastră
5 întinse pe speteze, și un număr mare de ciobani cu
sarici pe ei ; toți purtau bîte noduroase de tufan,
căci regula era ca orice vicleim să facă un fel de
pustiu în fața sa — așa cum făcuse Irod omorînd
patruzeci de mii de prunci în noaptea nativității
— și deci trebuia nimicit în calea vicleimului orice
10 alt colind întilnit ; dacă nu apucau să intre, grabnic
și disperat, în vreo curte, copiii care colindau cu
steaua se pomeneau aproape dezbrăcați, iar stelele
erau sfărîmate ; la fel trebuiau să se ascundă și cei
cu plugușorul. Iar dacă întîmplarea aducea față în
15 față două vicleimuri, care erau foarte numeroase
și nu se puteau ascunde pe loc, atunci era de ne-
înlăturat o bătălie crîncenă cu oapete sparte și
cotonogire serioasă.

După ce se reprezenta noaptea de la Bethlehem,
20 dramatizată, trebuia să urmeze jocul păpușarilor,
dar aceștia fură oprîți foarte curînd, căci făceau
uneori abateri necuviincioase, ca și vicleimul de-
altfel. Bolintineanu luă căciula din mîna unuia care
vroia să umble prin salon, ca să adune gologani ;
25 cu o față la braț, dădu ocol încăperii, oprindu-se în
fața fiecăruia dintre invitați (Cantacuzino dădu un
galben împărătesc) și apoi îi puse-n mină omului
căciula plină de lei și sfași.

Înainte de plecare, una din guvernantele franceze
30 cîntă la pian un cadril-lancier. Nimeni nu fu lăsat
la o parte și se formă un număr destul de mare de
perechi, care se mișcau mai mult sau mai puțin
după tactul bătut energic la pian. Iancu Văcărescu
era acum partenerul unei oacheșe micuțe, cu gura
35 mare, cărnoasă și roșie ; păstra un zîmbet plin de
șiretenie. Iancu Manu nu putu danța cu vulpoaica
înalță și cu un cap de copil, cu acea Bălașe pe care o
admirase atît, căci ea era acum pereche cu Costache
Bălcescu, dar fu încîntat că nepoata baș-boierului
40 Filipescu, cea bălaie și cîrnă, îl pofti la joc... Ion
Cîmpineanu avea alături una dintre cucoanele ti-

nere și era față în față cu Costache Filipescu și o față bălană cu chip dulceag de miel.

5 Eufrosina, care se despărțise de Aristia, invitându-l, dealtfel, destul de cald, ca să vie s-o mai vadă — căci aflase și ea că Bibescu vrea să reorganizeze „Filarmonica“ în teatrul cel mare, după ce va fi construit, sub conducerea fostului actor — se pregătea să iasă pe ușă, când auzi invitația muzicală pentru cadrul-lancier. Se întoarse către colonelul Dăscălescu și-i spuse să-și caute o parteneră. Ea se salutase cu Tița, care-i răspunsese destul de prietenos, și acum se duse întins spre colțul dinspre fereastră, unde erau cei doi pe canapeaua albastră.

15 — Vreți să dansați cu mine lancier-ul, domnule Bălcescu ? întrebă ea și se înclină, aproape tremurând că va fi refuzată.

20 Tinărul istoric zîmbi surprins, încurcat de acest „domnule Bălcescu“, deși înclinarea i se păru puțin ironică, apoi se ridică spunîndu-și că un cadrul e mai puțin spectacol ca alt danț. Tița fu aproape în aceeași clipă poftită de Grigore Alexandrescu.

25 În timp ce perechile își căutau locurile, Iancu Manu, trecînd pe lângă Eufrosina, zîmbind cu o oarecare răutate, ca și cînd ar fi spus : „Tocmai cu acesta ți-ai găsit să dansezi cînd sunt atîția ofițeri frumoși aci ?“ o întrebă în șoaptă :

— Dansezi cu domnul Bălcescu ?

30 La care ea răspunse aproape șuierat, cu ochii vii : — Da, lângă el mă simt mai deșteaptă ; lângă el oamenii sunt mai deștepți. Avea aerul să spună : „Poți să încerci și dumneata“.

35 Iancu Manu se încruntă, simțind usturimea răspunsului primit, iar Eufrosina, așteptînd semnalul muzicii, se apropie și se sprijini puternic de brațul dansatorului ei.

*

40 Nu mai rămăseseră pe scaune decît, într-un colț, o guvernantă obeză și bătrînă, cu obrazii stacojii și

cu ochelari, ca și marele vornic Cantacuzino, care fu cuprins de spaimă la gândul că vreuna dintre fetele astea năzdrăvane l-ar putea sili să danseze cu bătrîna caraghioasă... care a rămas fără cavale!

5 Știa că a doua zi ar fi glumit răutăcios tot Bucureștii aștia pe socoteala evgheniei lui împărătesc bizantine. Își zise și așa că a călcat cu stîngul... Ce planuri își făcuse venind aci și care era rezultatul? Fusesse convins că, de cum va intra pe ușă, va avea

10 la picioarele lui această „Asociație literară“, unde știe că se dospește popularitatea — fie ea și restrînsă la o anumită lume — popularitate care, acum cînd se „alegeau“ din nou domnii, ușura un

15 decît cîteva familii boierești și cîteva zeci de mari negustori, căci aceștia alegeau pe cei vreo patruzeci de membri ai Adunării Obștești extraordinare (în cea ordinară nu erau negustori), care la rîndul ei alegea pe vodă... Era un simulacru de alegere, dar

20 Cantacuzino nu se putea lipsi de ea, deși avea tot sprijinul de la Constantinopol, pentru că sprijinul acesta îi era necesar hosphodarului, numai ca să nu fie scos de pe tron după ce fusese numit.. Astfel

25 izbutise el, în ultima vreme, să obțină făgăduiele serioase la Poartă că pînă în primăvară Bibescu va fi scos. Își făcuse planul să devie președintele „Asociației“, pe care vrea să o amăgească dărîndu-i o tipografie de care știa că avea ea nevoie, într-un

30 cît acești intelectuali cu condei dirijau ceea ce s-a fi numit opinie publică. Acum își da seama că nu e nimic de făcut și-l birui amărăciunea.

În timpul acesta se spuse una din puținele fraze românești rostite la această serată. O spuse marele

35 agă Iancu Manu, cu un strașnic iz boieresc, cînd trecu pe lângă Iancu Văcărescu, în timpul danțului.

— Cantacuzino s-a întors... I s-a făcut de hăleală... Ascultă-mă pe mine, asta nu va fi niciodată boier halea.

În primul rînd, descendentul lui Șaitanoglu este

40 dezgustat de îmbrăcămîntea de pe el, care i se arată acum nu ca un sprijin, ci ca o piedică în

5 calea spre domnie. Își frământa barba mătăsoasă, îngrijită ca o comoară, cu piepteni bătuti în briliante și cu parfumuri. De fapt, era îmbrăcat nu fără tîlc, căci voia anume să amintească, prin splendoarea lui bizantină, de obirșia imperială a Cantacuzinilor. Capul îi era înfășurat într-un șal de India ca un turban, prins într-o parte cu un smarald, care făcea singur cît două moșii... Anteriu
10 de pe el era dintr-o mătase de Damasc, bătută din fire de colori înrudite, mult mai aurii, cu găietane din fir de aur roșu și peste el era încins cu alt șal, care amintea de cel de la cap, dar avea și mai multe flori de aur. Peste anteriu avea o feregea de stofă subțire de Veneția, verde, mlădioasă ca
15 mătasea, care era ceva mai scurtă ca anteriu și cădea acoperindu-i frumos genunchiul cu faldurile ei. Peste feregea avea un biniș de atlas argintiu, căptușit cu blană de zibelină albă... În picioare
20 ciacșirii, ieșind de subt anteriu, înfășurați de cărîmbi de mătase — de tuzluci — intrau în cizmulite scurte, galbene, de saftian de Persia. Oricine și-ar fi dat seama că îmbrăcămintea lui reprezenta, chiar și fără giuvaericele, o avere întregă, iar cu
25 atît mai mare se vădea averea acestuia, cu cît era sporită de cele patru mari inele cu floare de briliante și rubine care împodobeau mîinile frumos așezate, una întinsă pe spătarul, alta pe marginea ridicată a divanului. Era o îmbrăcămintă și o barbă
30 cu care, firește, nu se putea dănțui între acești tineri neastîmpărați, alături de aceste fete care-i plăceau atît și care, cu rochiile lor învoalte, făceau reverențe dănțuitoare după ritm. Nu, o îmbrăcă-
35 minte ca a lui era bună pentru stat în jilt, nemișcat, ca să primești omagii în genunchi și temenele de supunere. Fusese convins că așa se va întîmpla, că-i vor face toți temenele, chiar și fetele. Intrase
40 asta în socotelile lui. Și în loc de asta, surprindea mai curînd priviri compătimitor furișate și zîmbete necuviincioase. Era limpede că mai nimeni dintre cei tineri nu-l cunoștea, mai ales că lipsise
atîția ani din țară.

Crezu deodată că-i vine ameteală. Bătrina guvernanta îi prinsese întâmplător privirea și, zîmbind, se sculase venind spre el.

5 Se întreba îngrozit ce vrea de la el și ar fi vrut să se desfacă podeaua, ceruită cu roșu, ca să-l înghită.

— Mi se pare că vă plictisiți grozav, îi spuse, într-o franțuzească elvețiană, guvernanta, care era de puțină vreme în țară, și se așază și ea pe canapea. Ce vreți? Asta este soarta noastră, a bătrînilor, la asemenea petreceri... Trebuie să știm să ne resemnăm.

O fulgeră cu o privire ucigașă și o pofti apoi aspru să se întoarcă numaidecît la locul ei, ceea ce făcu puțin aiurită, lucru care atrase luarea-aminte a unui întreg grup de dănțuitori.

Descoperi cu înfiorare că e bătrîn... Nu-i venea să creadă. Făcu socoteala în gînd și găsi că la patruzeci și cinci de ani ar trebui totuși să fie mai tînăr decît Manu și decît Cîmpineanu, iar Iancu Văcărescu trebuie să aibă nouă sau zece ani — cel puțin — mai mult decît el. Ei dănțuiau și glumeau în mijlocul unui tineret care scînteia de frumusețe, iar el „făcea canapeaua“, alături de o femeie bătrînă. Îl cuprinse o ciudă aprigă pe barba asta măreață și căruntă, care-i fusese pînă nu demult mîndria vieții și strigătul triumfal al bărbăției lui. Își dădu seama că nu numai nici o fată, dar nici o femeie tînără n-ar avea curajul să danțeze, în lume, cu o asemenea barbă, fără să se simtă ridicolă și nenorocită. Îi era cu neputință să admită că, de aci încolo, va putea fi suportat numai pentru numele și averea lui și numai pe ascuns, că nici una nu va fi mîndră, pînă la nesocotință, lăudîndu-se, ca pînă nu demult, că i-a plăcut lui...

Se făcu un fel de horă și dănțuitoarele treceau împletind ritmic șirul lor cu al bărbaților, care le conduceau elegant, ținîndu-le ridicată mîna dreaptă... Iancu Manu, fericit că dansează, întilnind privirea lui Cantacuzino, îi zîmbi compătimitor.

Acum dănțuitoarele stăteau pe loc și cavalerii se opreau în fața lor, făcându-le complimente. Mai ales ofițerilor, în hainele lor turnate pe corp, cu epoleții de aur și fireturi, le stătea grozav de bine

5 cînd, drepti, înclinau ușor capul... Cantacuzino se gîndi că numai armata asta nouă, în uniforme rusești, a stricat orînduirea lucrurilor și că, dacă va fi domn, nici el nu va putea face altfel, căci nu va putea comanda armata în anterior și caftan.

10 Kisseleff avusese dreptate acum vreo cincisprezece ani cînd pusese pe spătarul Alexandru Ghica, șeful oștirii, să treacă în revistă armata, după înțitul ei an de existență, dar îl sfătuisese să nu treacă pe dinaintea frontului cu barbă și cu anterior. Alex-

15 andru Ghica — s-a știut mai tîrziu — era îngrozit la gîndul că va trebui să se îmbrace cu niște pantaloni vizibili, care i se păreau caraghioși, așa strînși pe picioare ca o altă piele. Își făcuse uniformă, dar după ce o încercase umblînd cu ea prin cameră, cu ochii în lacrimi, îngrozit, o lăsase la

20 ruda sa — inspecția era la Craiova — și, la exercițiile de dimineață, luă parte cu o suită de ofițeri români și ruși, el singur fiind în anterior și caftan. Și-a dat totuși seama că nu merge, și la banchetul

25 de la prînz apăru, cu oarecare întîrziere, în uniformă armatei și cu o bărbuță ca un colier, cu mustăcioara tunsă în locul bărbii de boier halea.

În clipele acelea, Costache Cantacuzino luă o hotărîre deznădăjduită. Își va da jos barba și va chema

30 chiar mîine pe croitorul de subt clubul de la casa Török, ca să-i facă, în cel mult o săptămînă, cîteva costume nemțești. Uniforma o va încerca numai după ce va fi ales domn.

UN MIZANTROP MELOMAN

După ce sfinșea masa, mai totdeauna numai cu
ai casei, căci nu-i plăceau musafirii și în genere
oamenii, pe care nu-i căuta decât când îi veneau
5 toane să joace cărți, postelnicul Medelioglu se urca
în sacnacsiu, se așeza într-un jilț scund și larg,
bine căptușit, și aștepta cu o mustră acră, de parcă
nu-i priise masa. Purtând anterioriu roșu și capot de
pambriu verde, în ale cărui mâneci largi ar fi putut
10 intra toată făptura lui mică, osoasă și uscată, bo-
ierul aștepta să vie Bănică, să-i aducă tipsia cu
picior de mahon pe care era ciubucul, cafeaua și
carafa cu vin. Ochii lui prea mari, negri și cu al-
bul lucios, erau parcă merelu înlăcrămați. Parcă
15 toată durerea lumii era în el. Se purta ras la tîm-
ple și la ceafă și, cum pe de o parte ceea ce-i mai
rămăsese era acoperit de fesul cu funtă verde, cum
pe de alta era spîn și galben ca șofranul, ochios,
cu cap mic și urechi mari, semăna cu acei cățeluși
[20 galbeni fără nici un fir de păr pe ei, cu înfățișare
bătrînicioasă, pe care-i țin în mîncă unele cucoane,
fiindcă sunt friguroși și tremură tot timpul. Avea
și o mustață subțire, cam de un deget, lungă, în-
toarsă în jos, lipită ca o scobă neagră subt nas,
25 peste gură.

După ce trase din ciubuc, să vadă dacă e bine
aprins și își turnă în paharul subțire de cleștar

un vin greu ca untdelemnul, făcu semn, cu mîna, lui Bănică... Nu-i plăcea să vorbească ; dar robul ştia ce doreşte stăpînul, așa încît se și depărtă cu pași de stafie, căci îl slujea pe boier umblînd în-
5 călțat numai în ciorapi de lînă și îmbrăcat într-un fel de capot peticit, aruncat de acesta.

S-a întors cu vioara subț braț, singur ; la prînz cînta fără țambalagiu. Așteptă mult pînă să-i facă boierul iarăși un semn să înceapă... Totdeauna aș-
10 tepta, așa, căci postelnicul, mereu îngîndurat și cu ochii lăcrămoși rămași în gol, niciodată nu-i vorbea, ci numai făcea semne, ca să nu se cheltuiască prea mult din făptura lui mică de șofran. De astă dată însă întrebă ceva fără să ridice vocea.

15 — Notele ți le-ai adus... ?

Bănică începu să tremure și i se înmuiară picioarele... Coborî cîte cinci trepte spre sala lungă din dos, împleticindu-se.

Țigani ceilalți, care n-aveau de lucru, stăteau
20 întinși pe patul de scînduri, lung cît toată odaia ; aici dormeau ei de-a latul, pe rogojini. Bănică trase de dedesubt — căci se culca la margine, la perete — o lădiță mucegăită de umezeală, fiindcă odaia avea pe jos lipitură de lut și bălegar, și din ea
25 scoase caietul de note.

Cînd se întoarse în sacnacsiu, Medelioglu întinse mîna moale și uscată, în care robul îi puse, tăcut, caietul. Boierul frunzări caietul și rămase uimit, căci se aștepta ca notele să fie în transcriptie psal-
30 tihică, așa cum se notau pe atunci și toate cîntecel de lume, cum, de pildă, știa că își scria compunerile atît de răspîndite și prietenul său Anton Pann. După aceea făcu semn din nou, indicînd notele. Bănică înțelese și le puse pe tipsie, începînd
35 un *capriccio*. Cînta prost, căci era absent, se întrebă tot timpul, tremurînd, de unde știa boierul că a învățat notele de la Wiest și ce are de gînd să facă.

40 Dar Medelioglu nu era nici măcar supărat, afară dacă, după firea lui posacă și mereu întunecată, nu-i va fi cășunat pe toată omenirea.

5 Asculta așa, de multă vreme, poate pustiu de
gînduri, sorbind rareori din filigeană ori din pa-
harul de cleștar și trăgînd din ciubuc, cînd i se
spuse că doi boieri Golești și alți doi boieri tineri
întrebă dacă primește musafiri.

10 Se trezi din visătorie lui de parcă ar fi căzut în
apă. În clipa dinții vru să spună că nu primește
pe nimeni, dar pe urmă își dădu seama că boierii
Golești, poate pe deasupra chiar foștii aghiotanți
ai domnitorului, nu pot fi nici măcar lăsați să aște-
15 tepte la ușă. Spuse deci să fie poftiți înăuntru.

 Ei salutară aproape militărește — Ștefan și Ni-
colae Golescu, Nicolae Bălcescu și Voinescu II —
iar el răspunse ducînd mina la inimă, la frunte și
15 la podea. Îi pofti jos și-l trimise pe Bănică, arătîndu-
i pe mutește, să aducă vin, cafele și ciubucuri.

 — Boierule, începu Nicolae Golescu, noi venim
din partea „Asociației literare“, care este o socie-
tate pentru cinstirea scrisului românesc și pentru
20 învățătura tineretului, ca să-ți facem o rugăminte
ce, cunoscînd inima dumitale cea simțitoare la tot
ce e frumos, nu ne îndoim că va găsi primirea
cvenită.

25 Cei patru erau toți foarte tulburați, căci oarecum
trăgeau nădejdea că s-ar putea să aibă surpriza
ca postelnicul Medelioglu, aflînd despre ce era vorba,
să-l elibereze pe Bănică fără nici o despăgubire.

 De aceea Nicolae Golescu aștepta, nădăjduind că
omulețul uscat și galben le va veni întru întîm-
30 pinare la jumătatea drumului, dar acesta rămase
cu ochii lui prea mari și moi pierduți în nesfîrșit.

 — Vă rugăm anume să faceți un act creștinesc
și să eliberați pe atest rob al dumneavoastră, care
este un adevărat artist, întrucît intenția societății
35 noastre este să-l trimitem la Viena să-și termine
învățătura și să se facă acolo cunoscut, convinși
fiind că fama lui va aduce cinste țării noastre.

 Aci, adînc tulburat, Nicolae Golescu se opri în-
tr-un gest de așteptare și îl privi stăruitor. La fel,
40 ceilalți trei își ațintiră privirea pe făptura mică
din fața lor.

După ce rămase încă multă vreme absent, ca și când ar fi fost pe gânduri, Meedelioglu răspunse încet și scăzut :

— Nu-l pot slobozi.

5 Urmă o tăcere îndelungată, în care timp postelnicul le umplu el însuși cu vin cele patru pahare de cleștar, dovadă de civilizație, căci obiceiul încă era să bea toată lumea din același pahar. Bălcescu
10 descoperi cu uimire că rafturile: rotunde de cărți, care se vedeau în jurul sacnaciului, nu erau pictate ca în unele case boierești, cîi erau cărți adevărate, în grecește și franțuzește... Dealtfel, pe o măsuță erau versurile lui Lamartine, cu zăloaga de mătase cam pe la mijloc. El însă le spusese de pe
15 drum tovarășilor săi că se înșeeală nespus atunci cînd trag nădejdea că acest Meedelioglu îl va elibera pe Bănică fără plată. Știa de la Toma Panduru — care venea din ce în ce mai des în casa din mahalaua Visarionului, ca să sse vaiete, plin de
20 amărăciune, de felul crud și meomenos în care omulețul acesta, cu scoabă neagră deasupra gurii, se purta cu clăcașii de pe moșia sa — că Medelioglu nu avea decît o singură moșie, dar mare, Vadu Rău.

25 Își amintea de asemenea de timpul cînd trecea spre Bălcești și cînd se oprea totdeauna un ceas, două, ca să odihnească la Vadu Rău caii. Stătea atunci îndelung cu sătenii, care nu numai că nu-l uitaseră, dar îl prețuiau ca pe un prieten al lor,
30 deși îl știau boier. Vorbeau cu el fără nici o stînjnire ; îi spusese de nenumărate ori întîmplări din care știa că omulețul uscat și spîn, din fața lui, era un fel de fiară, că era mai rău decît toți ceilalți proprietari din district, carre, dealtfel numai
35 bunî nu erau... Damian, în tăbăcăria de pe girla Dimboviței, tremura și acum la gîndul că ar putea fi descoperit... Toate astea și le amintea Bălcescu încă mai pătrunzător acum.

40 — Boierule, avem o altă propunere, dacă aceasta nu vă este pe plac... „Asociația” noastră ar vrea

să-l răscumpere pe acest țigan și vă rugăm să ne spuneți cît avem de plătit pentru el.

Vorbise astfel Voinescu II, cu mîinile amîndouă pe genunchii lui mari.

5 Medelioglu reveni din ținuturile pustii și triste, în care-i călătoreau gîndurile, și spuse tot atît de încet și de scurt ca întîia dată :

— Nu e de vînzare...

10 Cei patru se priviră unii pe alții, nedumeriți, încurcați. Bănică, la ușă, unde încremenise așteptînd, deoarece boierul nu-i făcuse semn să plece, căzu moale întîi în genunchi, apoi se răsuci în jurul lui, ca un sac golit.

15 Medelioglu bătu din palme fără nici o urmă de compătimire și, cînd apăru un arnăut, îi arătă ușor cu mîna pe cel căzut fără să spuie nimic. Acesta înțelese și luă pe brațe trupul lung, dar slăbit de boală, al țiganului artist.

20 Voinescu II, jucîndu-și degetele pe genunchi, stăruirui cu o voce lipsită de culoare, recă :

— Mi s-a spus că ați cerut pentru el suma de trei sute de galbeni. Vi se oferă acum această sumă.

25 — Arhonda, nu pot să primesc nici o sumă, fiindcă nu-l pot slobozi. Nici eu nu pot trăi fără el...

Spusese acestea cu aceeași voce moale și iar se depărtă de ei, pe potecile pustiului din el.

30 Cei patru se priveau și își vorbeau prin ridicări de umeri, făcîndu-și semne, căci gazda nu se uita la ei. Ștefan Golescu stăruirui de asemeni :

— Vă rugăm totuși să vă gîndiți mai bine... E vorba de un artist, poate de un mare artist.

35 — Am știut de mult... înaintea dumneavoastră, acest lucru... Și tocmai de aceea vreau să-l păstrez, tocmai de aceea nu-l pot elibera... E, sigur, un mare artist.

40 Atunci Bălcescu, nemaiputîndu-și stăpîni dezgustul, se ridică în picioare ; simțea nevia să se miște, să facă un gest.

— Dumneavoastră nu vă dați seama că nu aveți dreptul să înăbușiți un talent... să sechestrați un artist... să vă bucurați singur de arta lui, care este a poporului întreg ?

5 — Legea îmi dă acest drept... și mi-l apăr.

— O lege monstruoasă, care înjosește ideea de om.

Ochii lui Bălcescu scăpărau, și de enervare stil-
cea ușor cuvintele.

10 — N-am făcut-o eu, mormăi scurt postelnicul.

— Da, scrișni din dinți Bălcescu, au făcut-o alții, alții la fel cu dumneavoastră.

— N-am făcut-o eu, repetă mai moale Medeli-
oglu și rămase iar pe gânduri, cu ochii mari, cu
15 urechile lungi și drepte, cu mustața ca o scoabă
peste gura uscată, ca un câțel friguros cu botniță...

Tăcură și ei înțelegînd că nu mai e nimic de
făcut și se ridicară să plece. Nicolae Goleșcu, spe-
rînd că s-ar putea să fie totuși numai o încercare
20 a postelnicului, ca să ridice prețul robului, luă pe
frate-său deoparte și-l întrebă dacă ar fi de părere
ca ei, cei doi Golești, să mai dea fiecare cîte o sută
de galbeni, ca să poată oferi un nou preț lui Medeli-
oglu, lucru pe care Ștefan îl încuviință.

25 — Boierule, îți oferim cinci sute de galbeni pen-
tru răscumpărarea acestui rob.

Erau toți emoționați, căci era, pe timpul acela,
o sumă considerabilă.

30 Postelnicul rămase mult timp pe gânduri și pe
urmă spuse cu un surîs de mort :

— La vîrsta mea nu am altă plăcere îngăduită
decît asta... și arată tîpsia cu cafele, vin și ciubu-
curi... și cîntecul sublim al acestui rob. Nu mă pot
lipsi de el.

35 Au înțeles că totul e de prisos și au plecat. Me-
delioglu a chemat pe Ioachim, vîtaful curții, și pe
arnăuții de la poartă, pe cel de zi și pe cel de
noapte, și le-a spus că Bănică nu va mai ieși
niciodată pe poartă, că îi face pe ei răspunzători
40 de acest lucru. Să-l mute din odaia robilor în una
din odăile din partea astălaltă a bucătăriei. Să-l

îmbrace cu anterior nou, să-i cumpere papuci noi de meșină. Cînd pleacă el, boierul, din București, să știe că unul dintre arnăuți va veni după dînsul ca să stea cu ochii pe țigan, căci îl va lua totdeauna și pe Bănică la moșie...

5

Ioachim își luă inima în dinți și-i spuse cu o voce totuși sugrumată de teamă :

— Boierule, mi se pare că Bănică nu mai are mult de trăit.

10

Medelioglu clătină din cap.

— Și mie tot așa mi se pare.

SPRE BUCUREȘTI CU CHERVANELE

Trecură cu chervanele Tisa înghețată și se îndreptau acum spre Huedin. Aci fură nevoiți să aștepte câteva zile pînă să li se mute dricul chervanelor de pe roți pe tălpoaie de sanie, căci cu cît urcau spre țară, cu atît iarna era mai grea. Roțile parte le puseseră atîrnate înapoi, parte le adunaseră într-un chervan mai gol. Mergeau acum foarte ușor, caii călcau pînă la două poște pe zi. Marfa pe care o aduceau nu era prea grea, pentru că era mai toată foarte scumpă la preț, încapînd în lăzi ușoare. Mai erau, firește, și darurile pe care fiecare chirigiu și însoțitor de chervane le aducea în lădița lui proprie celor de acasă, copiilor mai ales, care-i așteptau cu nerăbdare de aproape șase luni, visîndu-i în fiecare noapte.

După ce lăsară în urmă și Clujul, cînd trecură Mureșul văzură că nu e de glumit, că e o iarnă grea, satele erau troienite, lumea se închidea în ogrăzi înzăpezite.

După ce trecură și Oltul, la Brașov trebuiră să aștepte multă vreme înainte de a porni din nou spre Bran; de Valea Prahovei nu putea fi vorba, fiindcă în anul care venea nu se știa dacă va fi gata drumul început încă din vara lui patruzeci și patru, iar trecătoarea de la Juvala era troienită greu, fiindcă de mult nu mai căzuse atîta zăpadă,

mai ales în februarie, cînd era nădejde să se sfîrșească potopul iernii.

5 Și după ce aflară că drumul s-a deschis, trecerea fu o grea încercare, făcută cu mult curaj. Numai niște chirigii îndrăzneți și încercați ca orzarii ăștia din Delea Veche au fost în stare să treacă în trei zile, cu săniile încărcate, de la Bran la Rucăr, de-a lungul Ghimbavului, pe lingă posada Dîmbovicioarei.

10 Aci s-au oprit, căci aveau nevoie de odihnă și ei, și caii, și astfel două zile nu dormiră toți, ca de regulă, în chervane, ci rămîneau de pază numai cîte un sfert din ei, cu rîndul; ceilalți se culcau omenește prin casele Rucărului, case de munte, curate ca paharul, făcute din lemn. Venea numaidecît
15 după podul mic o cîrciumă cu mușchi afumat și pastramă strașnică cu gust fraged. Și nici vinul adus de la Valea Mare nu era de lepădat, iar cît privește țuica fiartă dreasă cu dulce și cu scorțișoară, nimic de zis.

25 Plecară din nou la drum, întremați, și nădăjduiua de data asta să-i prindă Mucenicii acasă, în București. Pentru ei, iarna grea și prelungită era cu folos, acum că trecuseră greul, căci numai dacă ar fi ținut zăpada și înghețul cît mai mult, ar fi putut merge pe sănii pînă în curtea Hanului Șerban-Vodă, unde erau așteptați. Se grăbeau să ajungă la timp potrivit, înainte de Paște, cu lipscănia nouă, așteptată de negustorii subțiri ai Bucureștilor.

30 Trecuseră Dîmbovița, înainte de Dragoslavele, pe gheață, o trecuseră din nou după aceea și se îndreptau acum pe valea adîncă dintre Mateiaș și Hăruga, spre Stoenеști. Cei care urmau să fie de pază la noapte dormeau sau încercau să adoarmă
35 pe țoale și perine în fundul chervanului, iar Mitru și Dămian rezemați de-a curmezișul lui, cam în față.

40 — Mă Mitrule, mie nu-mi plac oamenii ăștia care să tot țin dă noi, d-alaltăseară, și-i arată doi călăreți care mergeau în frunte, alături de înaintașii

întîiului chervan. Nu-mi plac. Să tot viră în sufletul nostru.

5 Mitru îi măsură cu luare-aminte, deși cam de departe. Unul dintre ei, care era atît de înalt că-i atîrnau picioarele mult sub burta calului mărunt de munte, purta o mustață ciupită, iar celălalt era îndesat și cu mustața plină ; amîndoi erau încălțați cu cizme și pe umeri aveau epingele seine, groase. Se luaseră în vorbă cu chirigii de la un ciocan de țuică.

10 — Vor să meargă oamenii cu noi pînă la Tîrgoviște și le e urît singuri, cu drumu ăsta dă iarnă, răspunse Mitru ; totuși, îngrijorat, se întoarse și-i mai măsură înc-o dată cu privirea pe cei doi, 15 căci acum la cotitura drumului îi vedea mai din față.

— Apăi vezi că asta-i... Io i-am întrebat aseară unde merg, și ei mi-au spus că merg la Pitești, cu noi... Fiindcă era vorba că noi să mergem pã la 20 Pitești... să lăsăm și p-acolo ceva marfă... Iată, noi am schimbat drumu, l-au schimbat și ei.

— Frate Damian, să știi că ai dreptate. Parcă i-am mai văzut io p-ăștia doi.

25 Atunci își amintiră, ajutîndu-se unul pe altul, că peăști doi călăreți îi mai întîlniseră ei în sus de Titu, cînd trecuseră pe acolo la ducere spre Cîmpulung, dar atunci erau amîndoi, într-o căruță cu coviltir ; ăla îndesatul mina caii și călătoreau tot spre munte. Asta fusese pe la prînz ; iar la popasul 30 de noapte din pădure fuseseră loviți cu focuri. Toată noaptea fuseseră împușcături și le vijjiseră gloanțele pe la ureche. Unul dintre însoțitori fusese lovit în gît și murise pe loc. Alt rău tilharii nu mai îndrăzniseră să facă... Puștile ghintuite ale celor de 35 la chervane erau mai repezi la foc.

Îl înmormîntaseră la Valea Rea pe bietul rumân — care lăsase acasă trei copii — și plecaseră mai departe.

40 — Ce-i de făcut, Mitrule ?... Aștia, dacă nu azi, apăi mîne o pornesc razna înainte, ca să dea dă veste tilharilor că ne întoarcem...

Chirigiul de pe capră prinse ceva din cele spuse de Damian și întoarse și el capul, neliniștit. Ceilalți doi oameni dormeau învăluți în sarici, în fundul chervanului.

5 — Mă Gligore, tu nu i-ai mai văzut pă cei doi călăreți care merg pă lângă chervanu lui Danielopolu ? Aia dă lângă înaintaș ?

Gligore se aplecă într-o parte, pîndi o altă cotitură și pe urmă spuse cu glas de om fără grije :

10 — Da', mă, io cu ăștia am băut la crîșma dîn Titu... Să vede că să întorc și ei acasă.

Chervanele ocoleau acum pe un drum care se încolăcea pe coasta înzăpezită și erau răsfirate unul deasupra altuia, cu coviltirele lor mari, ca într-o vedere, zugerăvită cu multe caturi sau ca anumite privesliști la intrarea unor biserici... Mergeau cu mare grije și la oarecare depărtare unul de altul, că era primejdie de lunecuș. Oamenii coborîseră din sănii și țineau în brațe drugii, gata să împiedice lunecarea. Ici-colo, copacii se aplecau încărcați de zăpadă ca de o povară albă, diafană și rece.

Mitru și Damian nu mai vorbiră cu nimeni, dar cînd ajunseră în vale, fiecare arătă țeava pistolului cîte unuia dintre cei doi călăreți și le cerură să se dea jos de pe cai, neîntîrziat. Nici unul dintre aceștia, luat prea repede, nu avu timp să-și scoată pistolul, dar cel îndesat sări dintr-o dată cu calul într-o parte, după o casă, că se apropiau de un sat așezat pe coastă. Au tras focuri după el, dar nu l-au putut nimeri, deși era zăpadă și copacii goi ; s-a pierdut într-o vilcelușă. Pe cel rămas l-au descusut, l-au bătut, dar mare lucru n-au putut să scoată de la el. Chiar și faptul că purta pistolul ascuns nu dovedea cine știe ce, căci omul era la drum și afară de asta tăgăduia că ar fi avut vreun gînd rău. Le spuse că el și prietenul său nu mai mergeau pe la Pitești, tocmai de frica hoților, că de aceea se țineau de chervane. Ei îl legară burduf și-l trîntiră în fundul chervanului, în care erau păstrate o parte din roți. Se pregătiră să înfrunte un atac care, dacă nu venea în noaptea aceea, ar fi

putut veni în cea următoare... Avea să fie însă foarte greu pentru ei, pe drum cu chervanele astea mari ca niște care cu fin : pe zăpada albă, ele constituiau niște ușoare.

5 Oamenii erau acum minioși. Graba de a sosi în plină iarnă la București se vedea neconținut legată de mari primejdii. Cei mai mulți se jurară că fac ultimul lor drum peste graniță cu chervanele. E adevărat că se câștigă un ban mai mult, cu care se
10 mai ajutorează omul, ca să-și îplinească nevoile, dar nu face. Uite, pe bietul Dobre, pe care-l îngropară la ducere, îl așteaptă acasă trei copiii... și cu ce nerăbdare ! Ce pot ei să le ducă acestor copii în locul tatălui lor ?... Bulendrele pe care le-au
15 cumpărat, punând fiecare câte un galben, doi, ca să le facă mai ușoară întâlnirea cu cei ce și-au pierdut sprijinul... și atât. E tot ce le vine înapoi.

— Mă Damiane, mă... io, ce să zic ?... Încerc la doi-trei ani drumu ăsta, că am casă grea, mă...
20 Șapte copii, mă, și din lucru cu mâna e tare greu să ții nouă guri, mă... Dar tu... mă ? Tu care ești becher ?... Dă ce-ți pui tu viața pentru marfa lui Dobrovici, care să îngrașă din munca noastră și pune în fiecă an alt rînd de grăsime pă el, ca stejarii care pun alt rînd dă grosime ?

25 Cel ce întrebă pe flăcăul Pandurului era meșterul Gavrilă Ruse.

Își pipăi cu silă barba, crescută mare de tot, căci nu se mai bărbieriseră unii din ei cu săptămînile. Era atîta minie și dezgust în vorbele meșterului,
30 încît Damian se simți îndatorat să-i spuie drept că adună bani, ca să-l răscumpere pe tată-său și să-l aducă la București.

Meșterul Gavrilă Ruse își îndesă cu tutun luleaua cumpărată la Dresda, aprinse fitilul cu cremenea și începu să tragă cu nădejde pînă cînd ieșiră scînteii în găoacea pipei, apoi scuipă afară din coviltir și se întoarse iarăși către oameni.

— Bună-i deprinderea asta a nemților dă a trage din lulea... Numai că nu-mi ajunge mult iarba
40 asta ticăloasă pă care-o aduc, fiindcă am făcut greșala să dăruiesc la cîțiva prieteni asemenea lulele,

- într-un rînd cînd m-am întors dă pă drum, și acum trebuie să le aduc și tutun, dă cîte ori vin... Da' vezi că și la un gust e mai bună luleaua cînd o bei împreună cu alții, ați văzut cum fac nemții ? Cu cana
- 5 dă bere dănainte... Da' ca să nu uit vorba, tu, mă Mitrule... tu n-ai dăcît un copil, fetița aceea care-ți seamănă dă parcă ai făcut-o singur... Dă ce ții s-o lași, mă, fără tată ? Că tu ai putea s-o scoți, oricum, la căpătii cu ce iei simbăta dă la Dobrovici...
- 10 — Am și io casă grea, meștere... Am pă mama la Popești-Vasilați, au pă socru-miu... soacră-mea... două cumnate...
- Da' ce, mă ?... Socru-tu stă pă capu tău ? El avea prăvălia lui, nu era rău cojocar, după cîte
- 15 știu... că am început a ucenici împreună !
- Păi dă cînd l-a înecat gîrla, dă nu au scăpat dăcît cu viață, el și ai lui o duc greu... El e cam bolnav și nu poate lucra. I-au slăbit ochii.
- Ei, asta-i, mă Mitrule, să puie ochelari, mă,
- 20 că slavă Domnului e încă în putere. Îl cunosc dă mult... Să tot aibă patruzeci și patru-patruzeci și cinci dă ani. Într-o vreme am lucrat chiar împreună, la un meșter dă pă lingă Sfînta Vineri. Pă urmă și-a deschis el prăvălie, pă seama lui.
- 25 Mitru nu mai răspunse. Ar fi fost prea mult de spus.
- Înainte de miezul nopții, urmau să treacă vreme de trei-patru ceasuri printr-o pădure de fagi. Se hotărîseră să scoată un rînd de înaintași, că să-niile mergeau mai mult singure la vale, pe zăpada întărită, și să trimită înainte, pe drum, o ceată de opt-nouă călăreți. De vor fi atacați, vor
- 30 ști ce să facă cei rămași în urmă ; iar de vor fi lăsați să treacă, și numai după aceea vor fi atacate chervanele, ei să se întoarcă, să-i ia din spate pe tilhari. Își mai vorbiră și de semnele pe care
- 35 să și le deie de la depărtare cu trumpeta pe care-o cumpăraseră de la Lipsca. Era nevoie să se înștiințeze unii pe alții cum stau lucrurile.
- 40 Prevederea se dovedi plină de înțelepciune. Se înoptase de mult, era o noapte albicioasă din pri-

cina zăpezii și cu cerul pufos, cînd ceata de că-
lăreți, la o cotitură în pădure, dădu peste un mor-
man de bușteni așezați de-a curmezișul drumu-
lui. Țineau puștile la subsioară și în fiecare clipă
5 erau gata să tragă. Descălecară și duseră în grabă
caii după copacii mai groși; ei înșiși se ascun-
seră după alți copaci, tot așa de groși. Așteptară
cîteva clipe, sfredelind noaptea luminoasă de-atîta
zăpadă, dar nimic nu se văzu mișcîndu-se. Da-
10 mian veni, iuțind pasul, după copacul unde se gă-
sea Mitru, care, fiind ceva mai în vîrstă, avea cu-
vînt în fruntea cetei.

— Ei, ce facem ?

— Draçu știe!... Nu să vede nimic... Oricum,
15 trage două focuri, ca să zgîndărim, să audă cei
din urmă și să se oprească la o cît mai mare de-
părtare.

Lui Damian îi trecu un fior rece prin șira spi-
nării... Simți că i se înmoaie brațele. Faptul că nu
vedea pe nimeni, că se știau pîndiți, ochiți, că nici
20 nu știau de unde vor fi atacați îl împiedica să
gîndească și îi tăia răsufierea. Parcă, ascunși după
copaci, erau diavoli muți, nu oameni. Încercă să
mai întrebe ceva, dar vorbele îi pieriră în gît,
25 glasul nu-l mai asculta. De frică să nu se înmoaie
de tot, nu mai întrebă nimic. Își pipăi numai cu-
țitul de oțel, ascuțit, din tureatca cizmei și pistolul
din teaca de piele. În ele îi era nădejdea. Altfel
lupți de la un pas... cînd vezi cu cine lupți.

30 Cele două focuri pocniră de parcă s-ar fi spart
bolta cerului și pe urmă hăuliră sfărîmîndu-se
peste muscel. Oamenilor li se scutură zapada de
pe crăci în cap.

— Acum, mă, hai să dăm la o parte trunchiurile
35 astea... Voi încărcăți-vă iar puștile, le spuse celor
patru care rămăseseră la pîndă.

— Și dacă trag în noi ? întrebă Duță Lecu, unul
dintre însoțitorii chervanului lui Danielopolu.

Mitru îl privi, surîzînd în umbră.

— N-au puști ghintuite ca ale noastre... nu pot să pîndească prea d-aproape și, cît dă cît, e noapte. Nu toți plumbii nimeresc.

5 — Ce noapte, că să vede parcă s-a crăpat dă ziuă, Mitrule, parcă n-ar fi înainte dă miezu nopții.

Patru oameni lăsară puștile și începură să dea trunchiurile de copac la o parte. Ceilalți, cîte doi, de o parte și de alta a drumului, pîndeau, intrați cam la zece pași în pădure, gata să tragă.

10 Peste cîteva clipe, zbură șuierînd un plumb, care mușcă din coaja unui trunchi din drum și făcu să răsune, iar hăulind, valea toată. Damian îngheță. Cei patru oameni se ascunseră și ei după trunchiuri.

15 — Împingeți, așa ascunși cum sunteți, mă Neagule... Voi nu trageți, mă, dacă nu vedeți nimic.

Mai pocniră două-trei focuri, dar astea mai puțin ochite. În scurtă vreme, copacii fură așezați de o parte și de alta a drumului, ca niște metereze, toți oamenii trecură în dosul lor, jumătate cu fața la 20 pădure spre dreapta, iar cealaltă jumătate cu fața la stînga; caii fură trecuți după un pîlc de copaci, mai deși, mai groși.

Atunci Mitru îi spuse lui Duță Lecu să sune din 25 trumpeta cumpărată la Lipsca, așa cum fusese înțelegerea. Niciodată de cînd era lumea nu răsunase așa ceva pe acolo, pe valea asta împădurită; aerul înghețat păru că se crapă. Parcă era noaptea de apoi.

30 Se auzi un vijîit de focuri, din urmă, de la chervanele care înțeleseră ce se întîmplă, și peste vreme sferă de ceas acestea trecură pe drum în goana mare. În cîteva clipe fură în afară de bătaia puștilor, care încercară să tragă în plin în cai, dar tilharii trăgeau alături, speriați de sunetul 35 neîntrerupt de trumpetă, de focurile de dinapoi ca și de cele din față.

Cînd oamenii lui Mitru își luară și ei caii de 40 dirlogi ca să-i incalece, tilharii înțeleseră că lupta a fost zadarnică, dar tot mai sloboziră cîteva focuri. Un plumb îi mușcă din coapsă lui Mitru și doborî calul subt el. Ceilalți descălecară din nou; traseră

pînă cînd Damian îl desprinse pe Mitru de subt calul ucis și îl urcă în șea la dînsul, apoi încălecă și el alături și porniră toți în goana cailor.

★

5 La Tîrgoviște îi desfăcură legătura pe care i-o făcuseră ei în grabă, și, la han, veni o femeie care spală rana cu apă fiartă și-i puse deasupra o cataplasmă de buruieni. Apoi îl legă strîns.

Pe tîlharul prins îl dădură dorobanților.

10 Mitru stătea acum culcat pe moale, în chervan, și nu se văietă o clipă cele două zile cît mai mer-seră pe tâlpoaie. Dar deodată se pomeni o căldură din senin, cum de mult nu se mai pomenise la vremea Mucenicilor. Zăpada începu să se topească
15 văzînd cu ochii. Nu mai puteau sta în chervane decît dezbrăcați, căci se înăbușeau. Drumul începu să devie un fel de ciulama de zăpadă și noroi. Pe la Răcari fură nevoiți să scoată tâlpoaiele și să
20 puie din nou roțile, căci altfel nu mai puteau trece peste mușuroaiele din porumbiști. Mergeau puțin pe drum, cît era drum, încercau mai mult peste cîmp, dar toate șanțurile și gropile erau acum
25 pline de apă. Ca să treacă un pîriu revărsat, ocoliră pe lîngă Butimanu; se frămîntară ziua întregă, căutînd un loc mai potrivit în care să nu se în-funde roțile. Ardea soarele ca în plină vară și
oamenii lepădaseră nu numai cojoacele, ci și fla-nelele, de rămăseseră numai în pieptare și cămăși.

Au făcut pînă la București patru zile în loc de
30 una, ocolînd prin păduri, unde erau mai ales la adăpost de soare, iar zăpada oarecum înghetată. Mitru nu se putea coborî, dar nici nu putea spune că rana îl doare cumva. Nu se putea sprijini pe picior, atît.

35 Au răsuflet abia cînd s-au văzut în marginea orașului, făcîndu-și socoteala că acum pot să ducă marfa la nevoie și cu căruțe aduse de acasă.

Blestemînd, căci drumul se făcuse ciulama de noroi și în oraș, ba încă mai rău, chiuînd, au tre-

cut de ulița Tîrgoviștei, urmăriți de către trecători, de la ferestrele caselor, din pragurile prăvăliilor, ca un alai domnesc.

5 Uruiau acum chervanele — era după vecernie —
pe caldarîmul Podului Mogoșoaiei, cînd se duse
vestea în tot Tîrgul din Lăuntru că vin chervanele
de la Lipsca. Negustorimea începuse să se adune
la Hanul Șerban-Vodă de pe Lipscani, unde avea
10 să se încheie călătoria. Acolo veneau și cei care
voiau să cumpere — ce se găsea de vînzare —
înaintea altora, și acolo veneau și rudele celor
plecați.

Hanul Șerban-Vodă se afla între biserica Zlătarilor
și Sfîntu Gheorghe, vreo două sute de pași
15 de la Podu Mogoșoaiei pe mîna stîngă, și avea o
curte mare ca de două-trei pogoane. În loc de
garduri avea de jur împrejur, pe toate cele patru
laturi, un fel de lungi magazii de zid. Pe ulițe,
20 magazia era împărțită în prăvălii, toate la fel, cît
lungul hanului, cu un fel de trotuar îngust în fața
lor. Înăuntru, spre curte, erau patru intrări pe
patru laturi. Podul magaziiilor, destul de înalt, de
zid și el, slujea ca depozit pentru mărfuri. Ușile pră-
văliilor și înăuntru intrările la depozite erau în-
25 temeiate pe arcade de zid, care aminteau arhitec-
tura brâncovenească, deoarece, în 1704, arzînd ha-
nul clădit de Șerban-Vodă, fusese reclădit în parte
de Constantin Brâncoveanu.

La colțul dinspre Lipscani, ca și la cel făcut cu
30 ulița Nemțească, prăvăliile aveau frontispicii pen-
tagonale foarte sobre, dar nu lipsite de eleganță,
cu toată vechimea și înfățișarea lor dărăpănată. În
fundul curții nesfîrșite se aflau și niște locuințe
la catul de deasupra, unde încă mai trăgeau ne-
35 gustorii veniți de aiurea, dacă nu găseau ceva mai
bun. Celelalte încăperi însă erau mai mult „can-
țării“ ale marilor bancheri, care finanțau adu-
cerea de mărfuri și care le păstrau acolo în depo-
zite, pînă cînd, plătînd, marii negustori ridicau
40 treptat ceea ce cumpăraseră.

15 Era tîrziu, noapte de-a binelea, cînd chervanele, făcîndu-și loc cu greu pe ulițele înguste, deși multe prăvălii erau închise la ora aceea, intrară pe subt bolta ca un gang a porții dinspre ulița Lipscani. Maidanul dinlăuntru, parcă nesfîrșit, era aproape pustiu.

10 Cam în mijlocul curții, spre dreapta, oprite la o magazie mare de scînduri, lîngă ruina unei bisericeuțe, două căruțe brașovenesti încărcau niște lăzi la lumina faclelor. Alte facle arătau în fund, pe dreapta, locul unde urma să tragă chervanele, deosebit fiecare la arcada depozitului său. Întreg
15 maidanul care copleșea magaziile era o băltoacă din pricina zăpezii topite și caii fură siliți să tragă din răspuțeri, opintindu-se din nou. Pentru cei care veneau pe jos se găsea pe partea dreaptă un fel de trotuar pietruit cu bolovani mici de rîu, dar
20 nădejdea era tot la cizmele cele groase, cu care omul — dacă le are — calcă unde vrea. Marii bancheri și negustori începuseră să sosească însă cu birjile și caleștile. Încet, încet, tinda cea mare de jos a hanului se umplu de negustori, unii și mai
25 așa, cei mai mulți în caftane și cu șepci rusești în cap. Erau bancherii Hillel, Pavlicioni, Meitani, Sakelarie (Sakellario) și alții. Danielopolu, care adusesese marfă pe cont propriu, deși avea prăvălia peste drum, se lăsă puțin așteptat, ca și Dobrovici.

30 În schimb, Hagi Curti sări printre cei dinții din caleașcă. Aștepta o ladă de ceasornice, aduse cu chervanul lui Dobrovici. Au desfăcut apoi ici și colo unele lăzi de încercare, s-au ciorovăit și s-au tocmit.

35 Danielopolu, venit în sfîrșit, nu știa la ce preț să se oprească, iar proprietarii marilor prăvălii de pe poduri îl zoreau, că se apropia Paștele.

40 Nimeni nu se mai gîndea, nu se mai uita la cei ce trecuseră prin atîtea cumpene pînă să aducă marfa cu bine... Doar ai lor, cîți apucaseră să vie. Oamenii care înfruntaseră atîtea primejdii zîmbeau

năuci, parcă nu le venea să creadă că s-au întors. Își țineau copilașii de mână sau îi ridicau în brațe, stîngaci, cu puterea dulce a așteptării...

5 Lipsiseră mai bine de o jumătate de an ; dar
nici acum însoțitorii nu puteau merge noaptea acasă,
căci trebuiau să predea marfa după condici, fără
să se amestece nimeni altul, la început, în rosturile
10 lor ; ceilalți dintre oameni, chirigiii, luîndu-și caii
de căpestre, se pregăteau să plece pe jos pînă acasă
la ei, în mahalaua Orzarilor, însă atunci rudele lor,
tot chirigii, vestiți de călăreți, sosiră cu brașovencile
să-i ia, aducîndu-le cu prilejul acesta, și pe unii
15 dintre cei dragi, care se arătau nerăbdători, bucu-
roși de darurile așteptate.

Dobrovici se înveseli foarte, aflînd că nici o ladă
de marfă nu i s-a pierdut și că e pagubă numai
un însoțitor, care nici nu era de la chervanul lui,
și de calul ucis subț Mitru. Pe rănit îl trimise cu
20 caleașca lui la doctorul Mayer, care se întorsese de
o lună și el de la Budapesta. Acesta desfăcu legă-
tura rănii, o pipăi și spuse că merge foarte bine,
că osul nu e atins. În două săptămîni flăcăul va pu-
tea merge fără băț. Îi spală cu grije locul, îl infă-
șură din nou și-l trimise înapoi cu caleașca la han.

25 Dar Mitru nu putea să aștepte două săptămîni,
el ceru să fie dus numaidecît acasă.

— Unde să mergi, mă Mitrule, acasă ? Da' cine
poate trece gîrla în noaptea asta ?... Toate podurile
30 sunt păzite ! spuse mirat Fănică Teică, unul dintre
lucrătorii care acum desfăceau cu tesla încă o ladă
de încercare.

— Trec cu o luntre pã la Radu-Vodă. Vreau să
fiu în noaptea asta acasă. Ce să fac p-aici ?

35 Mitru nu mai putea de dorul fetei și al nevestei
și i se părea că tot n-are nici un rost să mai ră-
mîie pe lada pe care stătea întins.

— Ei, băiete, tu să fii sănătos ! Dă două zile mî-
năstirea e înconjurată dă apă... A venit Dîmbovița
40 mare. Mahalaua Tabacilor e jumătate subț apă.

Mitru simți că-i îngheață tîmplele. Nu putu să răsufle și se chinui fără folos să se ridice.

— Mahalaua noastră e subt apă ?...

5 — Nu știu dacă toată, că nimeni nu poate trece gîrla, și omul puse mîna să smulgă mai ușor scîndura lăzii.

— Mă fraților, spuneți, mă, ce știți ? Voi cum ați trecut ?

10 — Păi tu nu vezi că noi suntem toți din Dobro-teasa ? E primejdie ca podurile să fie luate la noapte dă apă.

L-au dus sus într-o odaie cu vreo cinci paturi, acum goale, și i-au pus pe o masă costiță de porc, deși era în postul cel mare, și o sticlă cu vin. Dar
15 omul nu se atinse nici de una, nici de alta. Toată noaptea, cît era lumina stinsă, se bătu cu gîndurile în tăcere, ca să-l lase pe Damian să doarmă tihnit pe patul de alături. Deși rupt de oboseală, Damian ținuse să-l vegheze pe bolnav. Totuși, une-
20 ori, Mitru se zvîrcolea atît de tare, că Damian se deștepta și aprindea îngrijorat lumînarea.

— Mitrule, ție ți-e rău, mă omule... Îi pipăia fruntea, gîtul. Arzi ca focu, mă.

Dar bolnavul nu se gîndea la el.

25 — Mă frate Damiane, ce-or fi făcînd ai mei în ceasu ăsta ? Mai trăiesc oare ? Suiți pă casă, așteaptă să să prăbușească zidurile subt ei și io nu pot să-mi ajut fetița și nevasta...

30 — Mitrule, nu pier oamenii așa ușor... Mai sar vecinii. Pă urmă, casa ta nu e chiar în malul apei.

— Ei, cînd vin apele... Acolo la noi acoperă totu, pînă subt poalele Filaretului.

— Pă urmă e și socru-tău acolo, și soacră-ta... Nu e femeia fără ajutor...

35 — Oameni bolnavi... ce pot să facă ? Sunt și speriați dă apă, dă acum zece ani, dă cînd Dîmbovița le-a luat totu, dă i-a lăsat pă drumuri.

40 Damian simți că trebuie să facă ceva, ca să-și liniștească prietenul și, deși era frînt de somn și oboseală, se sculă și se îmbracă.

— Ascultă, Mitrule, dormi liniștit, că uite, io mă îmbrac și, cum oi ști, cum n-oi ști, trec gîrla, iar mîine dimineață îți aduc vești dă la fetiță și dă la nevastă...

5 Mitru tăcu și își lăsă capul într-o parte. Nici-
odată nu ar fi îndrăznit să-l roage asta pe Damian.
Dar dacă s-a hotărît prietenul său să facă aseme-
nea lucru, să ia apa în piept, neîndoios că va trece
10 gîrla înainte de ziuă, cu orice preț. Se liniști o
clipă și ușurarea îi veni și din faptul că-i dădură
pe neștiute lacrimile, i se înmuiară în sfîrșit ochii
care ardeau și-i simțea mereu tari în orbite...

Deodată îl pătrunse alt gînd, ca un ascuțiș de
cuțit.

15 — Ascultă, Damiane, nu trebuie să treci apa...
cu orice preț... Aș fi neom pînă la sfîrșitul zilelor
mele să știu că ți-ai pierdut viața din pricina mea.
Dîmbovița asta e turbată cînd să umflă.

Dar Damian își trăsese cizmele, își pusese un piep-
20 tar de dimie și din prag îi făcu semn că nu mai
e timp de stat la vorbă.

★

Nu fu chiar atît de greu pe cît se așteptase.
25 Ostașii de la podul de piatră, care avea numai
picioarele de piatră, se arătară înțelegători, aflînd
că omul se ducea să scoată din casă un copil, și-l
lăsară să treacă la un ceas cînd nici nu avea cine
să-l vadă. O luă apoi înainte pe Podu Calicilor pînă
30 la Sf. Nicolae de pe Prund, după asta tăie dealul
Mitropoliei și o ținu întruna pe subt viile Filare-
tului. Cînd ajunse în dreptul fîntinii lui Cantacu-
zino, era ziuă și văzu toată cîmpia acoperită de
apă. Prin curțile de subt deal, care acum era ca
un mal, fuseseră cărate tot soiul de calabălcuri
35 și fără îndoială că, în afară de cei ce le păzeau
prin ogrăzi, în fiecă casă se mai aflau încă două-
trei familii dormind îngrămădite. Apa nu părea
adîncă, rareori ajungea la burta cailor... Bărbați și
40 femei umblau pe ulițe ca pe niște rîuri, unii în
luntre, alții pe un soi de plute făcute la întimplare,

pe care le împingeau cu prăjinile. Erau unii și în
alții. Dar cei mai mulți mergeau în care și căruțe
care înaintau greu și încet, dar înaintau. Cu o că-
ruță, pe care o tocmi la preț bun, izbuti Damian
5 să treacă spre ulița Lînarilor, unde, la capăt, se
găsea casa lui Mitru Tabacu, o căsuță cu patru
odăițe și tindă la mijloc. Nu-i găsi deloc speriați
pe ai casei. Fiind aproape în curtea bisericii, erau
pe un soi de dîmb, la care apa nici nu ajunsese
10 măcar. Nu era chiar o revărsare ca în anii grei...
Cînd auziră că s-a întors Mitru, se dezlănțui în
casă o bucurie de nedescris. Nevastă-sa începu să
plîngă și îi străluceau ochii de lacrimi. Socrul,
soacra, cele două cumnate au căzut în genunchi
15 la icoana cu candelă roșie, mulțumind lui Dum-
nezeu că l-a adus sănătos. Damian spuse că Mitru
nu poate veni astăzi, că trebuie să dea în primire
marfa, dar că vrea să-și vadă nevasta și fetița. N-a
stat mult, a urcat în căruță femeia și fetița oa-
cheșă, care tremura și întreba neconținut, dar tot
20 ea își răspundea.

— A venit tătucu, mămico?... A venit... Nu vine
la noi acasă? Și ridicîndu-și capul îmbrobodit către
Damian, care o ținea în brațe cu duioșie fără mar-
gini : Nu vine tătucu ?
25

Gherghina, nevasta lui Mitru, era o femeie mică,
tare slabă, cu ochii mari și frumoși, dar duși în
fundul capului, de părea bolnavă. Nu se gîndea
însă la starea ei, ci la copil.

30 — N-o slăbesc frigurile pã fetiță. Cãtre searã
începe sã ardã, zace și geme pã pat și nu pot sã-i
fac nimic.

Mahalaua Tabacilor era de obicei plină de mlaș-
tini și mirosea nu numai de la multele tãbãcãrii,
35 ci și de la tot ce cãra Dîmbovița ca murdãrie și
mortãciuni.

Damian nu se duse la han decît ca sã-i lase lui
Mitru fetița și nevasta, apoi se întoarse cu căruța
subt Dealu Filaretului. Un prieten, tabac de-al
40 lui, îi adusese vorbã de la meșterul Licsandru Hergã,
pe care-l vãzuse în zori, cã azi-dimineață oamenii

din cinci mahalale vor merge toți la mitropolit, să-i ceară să mute morile de pe Dîmbovița. De-o sută de ani mahalagiii din partea locului cereau Mitropoliei să desfacă morile, care împiedicau
5 curgerea grabnică a râului, și aproape în fiecare toamnă și primăvară erau pricină de revărsare. Dacă Mitropolia le-ar fi desființat pe ale ei, pe cele din jos de Podu Beilicului, atunci și boierii — siliți la nevoie — și-ar fi desfăcut și ei morile
10 de la Gorgani, de la Sf. Elefterie, de la Grozăvești și mai ales cele din jos de mahalaua Tabacilor.

Astăzi avea să fie însă ultima dată cînd mergeau la mitropolit să-l roage. Dacă nu înțelegea de cuvînt nici acum, știau ce aveau de făcut, căci tabacii își luaseră cuțite și amnare la ei. Aveau și șomoioage și găleți cu păcură asupra lor. Pînă seara dădeau foc la toate morile. Se adunaseră ca la două-trei sute de oameni, bărbați și cîteva femei, plini de mînie. Întrebarea fu cine să vorbească mitropolitului? Se hotărîră să-l cheme pe profesorul Axente Sever, și astfel Damian, împreună cu Fănică Teică, cel care avea casa din jos de cotul girlei și căruia apa îi luase de data asta tot, plecară la profesor, care ședea în vremea aceea pe undeva pe
15
20
25 lîngă biserica Antim.

Nu putură ajunge pînă la mitropolit, care le trimise vorbă printr-un sachelar că el nu poate să strice veniturile sfîntului lăcaș; atunci se hotărîră să treacă toți podul de piatră și să ardă morile.

30 Coborîră printre prăvălii pe Podu Calicilor, dar în fața Hanului Golescu le ieșiră înainte dorobanții Agiei, cum și arnăuții Mitropoliei, ca să le spuie că numai oamenii stăpînirii au voie să treacă dintr-o parte în alta, întrucît este primejdie să se
35 prăbușească podul.

Licsandru Hergă, voinicul cît un munte, meșterul de la pieile crude, puse mîna în pieptul ceaușului și-i arătă picioarele de piatră ale podului.

40 — Îți bați joc dă oameni? Cum o să-l ia apa cu picioarele astea?

— Așa e porunca, omule, vezi-ți dă treabă... Tu nu vezi ce turbată e apa ?

5 Locul era îngust, cel mai îngust de pe cursul
apei, numai matcă, iar puhoiul pământiu vuia nă-
prasnîc. Dar malurile erau ridicate și bine întărite
cu sute de bulumaci și cu propte puternice, din
trunchiuri întregi de stejari și fagi cojiți. În dreapta
se afla o casă cu vreo trei caturi, făcută parcă din
10 două-trei case, amestecate între ele subț același
acoperiș. Pe un fel de jumătate pridvor se-ngră-
mădea lume, care privea cu spaimă creșterea apei,
din nou îndirjită la ceasul acela. În stînga, era o
casă lungă ca o magazie, ridicată de la apă pe un
fel de costișe de cîțiva pași. Întărită și ea cu zeci
15 de bulumaci și joasă, casa cuprindea prăvălii și ta-
rabe, de parcă ea singură alcătua o piață întregă
de zarzavaturi și făină. Se mai găseau, pînă acum
în primăvară, grămezi de cartofi, gullii, morcovi,
sfecle, ridichi mari, funii de usturoi și ceapă și
20 altele. Negustorii, cu fote dinainte, priveau de ase-
meni cu îngrijorare, iar cînd apa aducea, ca de la o
rupere, coșuri cu zarzavaturi răsturnate, tarabe pe
care le răsuceau virtejurile șuvoiului, scaune cu
bulendre luate de apă, oamenii se închinau, galbeni
25 la față. Dincolo de apă, la capătul celălalt al podului,
pe unde trecea mai departe Podu Calicilor, erau
numai cafenele turcești și cîrciumi grecești. Acolo,
în fața lor, unde erau de obicei așternute scoarte
ori măsuțe cu scăunele, stăteau acum în picioare,
30 înghesuiți, sute de oameni care priveau creșterea
treptată, dar cu întreruperi, a apei. Știau că dacă
va trece de partea de piatră a picioarelor și se va
ridica spre bîrne, însemna că va ajunge chiar pînă
la pragul bisericii lui Bucur și atunci trei sferturi
35 din malul drept ar fi fost înecat... Dar deocamdată
primejdia sta pe loc, și dacă o să dea Dumnezeu să
se schimbe vremea și să înceteze căldurile, puteau
trece și necazul acesta, alegîndu-se cu cît se stricase
și cu spaima.

40 - Amenințarea cea mare venea de la rupturile de
case și trunchiurile de copaci luate de apă, care

loveau ca berbecii în tot ce întilneau în cale, se încălecau unde era puțină opreliște, năruiau tot.

— Iarnă lungă cu zăpadă multă în februarie...
iarnă pînă la Mucenici. Ce vrei? îl întreba Bol-
5 liac pe locotenentul Deivos¹ de la pompieri, tră-
gîndu-l de centiron și necăjindu-se că ochelarii nu-l
ajutau să vadă prea departe; veniseră și ei cu cei
mulți din boierime și negustorime în acest loc de
urmărire îngrijorată a semnelui știut de toți.

10 — În mahalaua Izvorului, apa e largă ca un lac,
cît vezi cu ochii.

Din sus, tîrîți vijelios, se văzură înotînd, dar mai
mult duși de apă, vreo cîțiva porci țigănești cu rî-
turile ascuțite și urechile tari; guițau înspăimîn-
15 tați, din pricină că se tot izbeau de un acoperiș și
de alte rupturi, cînd încercau să iasă spre mal.
Erau la început doi. În urma lor plutea încă unul.

— Aștia să îneacă, jupine... aștia să îneacă, spuse
clătînînd din cap și cîinîndu-i un vinzător, care
20 cîntărea după ochi, în mîină, o legătură de usturoi,
cerută de un mușteriu bărbos.

— Cum o să se înece?... Porci de baltă, aștia
nu se îneacă.

— O să-i rupă roata morii mai jos.

25 — N-o să-i rupă, că morile sunt oprite, ca să
nu-și piardă roțile.

Atunci se văzu venind din susul apei, în picioare,
într-o luntre îngustă de baltă, un om îmbrăcat cu
un zăbun peticit. Era vădit că încercase să se ție
30 de porci, dar acum îl ducea puhoiul la întîmplare.
Nu avea decît o prăjină lungă cu care nu putea
visli, dar putea împinge.

— P-ăsta știu că-l belește stăpînu-su, că n-a avut
35 grija porcilor.

Cînd luntrea se apropie izbindu-se de zarzava-
turile și de rupturile de lemn care jucau pe apa

40 ¹ Ion Deivos, membru al „Frăției“, locotenent în corpul
de pompieri al Bucureștilor, a participat la revoluția din
1848 în Țara Românească și la lupta cu turcii în Dêalul
Spirii (n. ed.).

înpumată, oamenii văzură lămurit că flăcăul, mereu în picioare, era alb ca varul și nu mai era stăpîn pe luntrea îngustă. Prăjina era poate mai lungă decît adîncimea apei, dar tîria șuvoiului, iuțea lui ameteitoare, nu-i mai îngăduia să prinză cu ea sprijin la fund. Acum toți priveau îngroziți și așteptau să-l vadă răsturnat, strivit de vreunul din picioarele podului, în jurul căruia rotea apa învirtejită cu spumă ca zăpada gălbuie. Unii îi strigau : „Sări, sări pe mal“. El privea mereu țintă la pod, pierit la față. Dar în ultima clipă, flăcăul, încă mai alb la chip, avu iscusința să atingă cu prăjina ușor, numai atît cît trebuia, piciorul podului ca să se poată strecura. Puțin de ar fi apăsat mai tare, se răsucea în loc și se răsturna. Trecu în cîteva clipe.

În fruntea cetelor de tabaci, mînioși că nu pot trece podul, Axente Sever se uită în dreapta, se uită în stînga, apoi le șopti ceva la ureche lui Damian și lui Licsandru Hergă, cel voinic ca un taur. Amîndoi începură să se apropie pe nesimțite și uitîndu-se parcă în altă parte, așa cam pe nebăgate de seamă, îi luară ușor în brațe pe cei doi arnăuți, împingîndu-i pe pod. Tabacii ceilalți prinseră mișcarea și împinseră puternic toți odată.

Dorobanții nu mai putură trage în arnăuții încurcați cu gloata, care în cîteva clipe trecu podul, lăsîndu-i năuci în urmă.

Dincolo, mulțimea privitorilor începu să strige, bucuroasă de o asemenea izbîndă, chiar dacă întîmplarea nu-i prea privea. Însă pe unii îi privea, căci erau acolo, de partea cealaltă, și membri de-ai „Frăției“. Erau Bolliac, Deivos, Ana Ipătescu și alții, amestecați cu mulțimea. Nespuse de bucușii ieșiră înaintea celor din frunte, și pe urmă lui-mea, umplînd acum ulița, care o lua ocolit la dreapta, se îndreptă spre cele trei mori mari ale

Mitropoliei. Erau cele mai mari din București, fiecare din ele aducea mai mult venit decât o moșie. Semănau de departe cu niște magazine uriașe de lemn negru și erau jumătate așezate pe dubsuri lungi, ca să se poată ține tot la apă adîncă, fiindcă iezătura nu le era de ajuns la cîtă putere cereau pietrele lor. De pe toată lungimea în oraș a Dîmboviței, acesta era singurul loc unde se adunau toate șuvoaiele girlei, într-o adîncime aproape statornică.

Acum mergeau toți bucuroși de întîia izbîndă și încă mai îndîrjiți ca la început. În grabă, negustorii care-și țineau tarabele afară traseră marfa înăuntru, dar înghesuiala era atât de mare, că unii păseau din iuteală și peste tarabe.

După ce trecură și podișca peste Bucureștioara, de-a lungul căreia se mutaseră mai toate scaunele de măcelărie ale orașului — de rămăseseră pe lingă biserica Batiștei (adică tot pe Bucureștioara) abia zece-cincisprezece prăvălii — mai bine de o sută de calfe își luară cuțitele cu ei și alergară după prietenii lor tabaci să le dea ajutor.

Ajunseră pe maidanul plin de paie și bălegar, mare cît cinci arii, unde carele dejugau așteptîndu-și rîndul la măcinat. Și aici arnăuții Mitropoliei le ieșiră înainte cu pistoalele întinse. Oamenii se opriră o clipă. Unul dintre morari le veni în față.

— Oameni buni, nu faceți vreo nechibzuință. Mîine o sută de brutării nu vor avea făină pentru pîine. O să rămînă lumea flămîndă... N-o să aibă copiii ce mîncă.

— Nu mai au nevoie de pîine, bieții de ei, că i-au înecat apele voastre, ticăloșilor... Foc!... Dați foc, fraților, strigă Licsandru Hergă.

Facilele erau aprinse, dar oamenii șovăiau în fața pistoalelor întinse.

Ana Ipătescu se întoarse spre Axente Sever :
— Dacă dăm buzna, după ce ăștia își descarcă pistoalele, n-avem ce-alege de ei... Poate nici nu trag.

Dar Axente Sever era îngîndurat și nu răspunse. Numai cînd Licsandru Hergă, cel cît un munte, întrebă și el ce e de făcut, Axente Sever răspunse întorcînd spatele spre moară :

5 — D-apoi c-așteptați puțin, mă firtaților, că arnăuții au acum privirea rea... Dacă cercăm acum, trag... Stați să-i mai înmuiem puțin.

Peste cîteva clipe, cei din urmă începură să împingă iar. Ana Ipătescu trecu, în învălmășeală, 10 printre arnăuți, dar scăpă ea singură, și acum ajunsese pe maidanul din spatele lor. O lăsară acolo ; o cucoană singură, așa de frumos îmbrăcată ca ea, nu li se părea primejdioasă. Se prop-tiră pe picioare ca să ție piept celorlalți. Un dia- 15 con ieși însă din moară, trecu podișca și veni la Ana.

— Au ce ești dumneata, boieroaică, ori ce ești ? Nu ți-e frică dă Dumnezeu ? Dacă te afurisește înaltpreasfîntul ? Nu ți-e frică dă iad ? Se închină 20 și scuipă. Auzi, cocoană ?

Dar Licsandru Hergă îi răspunse cu glasul lui de buhai :

— În iad o să meargă el, mitropolitu, o să mer-geți voi toți, boaitelor, că dîn cauza voastră pier 25 copiii oamenilor.

Vuietul mulțimii crescă atît de mult, încît se văzu că din nou vor încerca oamenii să treacă spre mori.

Axente Sever făcu semn lui Fănică Teică și 30 celor din față să mai ție oamenii, apoi veni la Damian și la Hergă, șoptindu-le ceva. Ei înțele-seră că arnăuții trebuie și aci cuprinși în brațe. Cei ce veneau în urmă, purtînd facle aprinse, își făcură loc în față. Mulțimea vuia întruna, în- 35 trecînd vuietul apei. Diaconul trebui să intre din nou în moară, pentru că tot timpul oamenii îl luau în rîs, ba începuseră să și arunce în el cu rupturi de gard. Atunci, Ana Ipătescu veni pe neașteptate și smulse o faclă din mîna unei fe-

mei. Pînă să alege arnăutul după ea o azvirli de pe mal cu atîta putere, că facla căzu în spatele morii pe scîndurile așezate pe capetele dubasurilor. Paznicii începură să strige la cei din moară
5 să stingă facla. În clipa aceea, Axente Sever făcu semn lui Damian și lui Hergă. Arnăuții încercau să țină mulțimea de oameni care împingeau, prop-
tindu-se unul de altul. Cînd văzură pe deasupra capetelor cuțitele lungi pe care le învîrteau cal-
10 fele de măcelari, arnăuții înțeleseră că, de-or face moarte de om, nici unul dintre ei nu va mai scăpa cu viață. Așa încît a fost foarte ușor să fie luați
în brațe de cei mai îndrăzneți dintre tabaci și, tîriți în învălmășeală, ajunseră toți pe podișcile
15 morilor. Peste un sfert de ceas, vîlvățile se ridicau în slavă, pîrlind, lingînd pereții de birne. Oamenii chiuiiau de bucurie. Diaconul fu bătut pînă la sînge, dar și lui, și lucrătorilor din moară li se dădu ajutor să iasă la timp dintre flăcări.

20 Înalt, slab, cu fruntea osoasă și ochii în fundul capului, Axente Sever își mîngîia barba lungă care îi înconjură obrații, lăsîndu-i bărbia în față cu totul goală ; se aplecă spre dascălul greoi ca un baci care era alături de el.

25 — Bun început, măi frate... Apoi cu ficiorii aștia ai mei nu m-oi teme că m-oi face de rușine... Calfele astea, tabacii aștia, or fi, zic zău lui Dumnezeu, în fruntea revoluției.

*

30 Cu arderea morilor Mitropoliei, supărare mare nu fu. De mult populația cerea cu îndîrjire desființarea lor. Așa că vodă Bibescu se supără de formă, auzind văicărelile mitropolitului, care coborîse cei cîțiva pași, de la Mitropolie la palatul
35 lui vodă, ca să se plîngă, dar de luat nu luă nici o măsură împotriva tabacilor, chiar cînd văzu de la fereastra de sus a palatului noianul de flăcări și fum.

Sosind din timp la han, ca să înceapă predarea mărții la una din magazinele din dreapta, Damian abia avu timp să urce, doar câteva clipe, sus la Mitru, ca să-i dea punga cu bani pe care acesta i-o încredințase spre păstrare după ce fusese rănit. Îl găsi nespus de fericit, jucându-se cu fiică-sa, oacheșă, cu ochii mari și atît de slabă, în timp ce, slăbită și mereu speriată și ea, tînăra lui nevastă, aproape un copil, îl privea obosită și înduioșată.

— Mitrule, am să-ți dau ceva... Și fiindcă Mitru nu pricepea, Damian adăugă nedumerit... Ceva ce mi-ai dat în păstrare... știi? Cînd ai fost rănit, economiile tale de drum.

Acum, Mitru pricepu, firește, dar făcu un semn moale cu mîna :

— Ține-i încă la tine... pînă cînd mă mut acasă... Ți-i cer io... cînd o fi... acum dă-mi numai un galben.

Damian se miră că nu-i ia, ca să-i dea nevastă, să-i păstreze ea, dar îi făcu pe voie. Scoase din chimirul de la brîu șase sfațîhi și i-i dădu.

Cîteva zile pînă la Blagoveștenie, prietenul său nu numai că nu-i mai ceru lui Damian nici un galben, deși se mutase acasă, dar îl rugă chiar să păstreze mai departe punga pe care i-o dăduse, ba îi mai întinse și alți treizeci de galbeni, pe care-i primise drept simbrie, pe timp de șase luni cît fusese în țara nemțească, spunîndu-i să-i pună tot acolo, la el în pungă. Începuse să meargă acum destul de bine, piciorul nu-l mai supăra și îl pofti pe Damian la el la masă, chiar la Blagoveștenie, că era cu frupt de pește. Se găti deci a treia zi și el mai curat și, pe la prînz, trecu gîrla din Dobroteasa, peste podul de la moara lui Ghica. După ce luă un urcior cu vin de la un cîrciumar cunoscut, de subt Mitropolie, se îndreptă pe Podu Beilicului, spre biserica Sf. Nicolae din Tabaci, umblînd pînă la carimbii cizmelor prin noroiul de zăpadă topită.

Apele se retrăseseră în matca lor ; totuși mlaștinile dinspre Bellu erau încă de vreo patru-cinci ori mai mari ca de obicei. Fiindcă o parte din șuvoiul apei, scăpat din strînsoare, aruncase spre
5 aceste mlaștini multe dintre cele ce tirise cu el, zeci de femei și copii din mahala, umblînd desculți și suflecați pînă la genunchi prin apa rece ca gheața, adunau, în zilele, acelea, fel de fel de lucruri de printre răchite și trunchiurile găunoase
10 de sălcii. Rupturi de mobilă și scînduri, zdrențe, zarzavat de tot soiul, morcovi și cartofi, ceapă mai ales. Copiii se băteau îndeosebi pe nuci, căci pesemne se prăbușise undeva, izbită de apă, vreo magazie cu nuci, care acum pluteau pe întinsul
15 mlaștinei ca o lintiță gălbuie. Foarte mîndru era un băiețandru care găsise o halcă întreagă de pastramă neagră de capră, pe care o purta fericit pe umăr.

— Nu vezi că e plină dă noroi, mă Costică ?
20 Ce-ai să faci cu ea, mă ? îl întrebă o bătrînă uscată, cu vîrfurile nasului apropiat de bărbie.

— Nu mai spune, lele Fânțoaie... Aoleo, oi fi vrînd să ți-o dau cumva dumitale?... Ei las' că o
25 spală mama acasă bine și pă urmă o punem la prăjit în tigaie...

Și băiețandrul aduna de zor și nuci, pe care le vîra în sîn, umflîndu-și cămașa murdară.

Damian era așteptat cu masa întinsă în odaia cea mai mare, cea de la față, în care locuiau so-
30 crul și soacră. Era un pat și în tindă ; aci dormea, după cîte a înțeles el, Mitru cu nevasta și, ghemuită într-un leagăn, ca un căruț, spînzurat de un fus culcat, fetița. Leagănul fusese potrivit cînd
35 fata era micuță, căci putea fi mișcat de mama ei, noaptea, cînd dormea. Acum era cam scurt, căci cu banii pe care-i dăduse încă de la întoarcere Gherghinei, ca să cumpere scînduri, soacră-sa cumpăraseră azi de-ale mîncării, peste cît hotărîse
40 Mitru, „că ea are obraz“.

Masa fusese pusă pentru vreo doisprezece inși, cinci urmînd să stea pe pat, alții în fața lor pe un

scaun ca o laviță, iar în capul mesei, într-o parte, boierește, socrul, de cealaltă parte, soacra. Și masa era tot după felul boieresc, deși fără carne. După
5 ce luară câte două-trei țuici cu măslina și icre sărate tescuite, se aduse în mijlocul mesei, așternută cu pinză albă, o oală de șapte-opt ocale, plină cu borș de crap, din care scosese în fața fiecăruia, în străchini, câte două-trei bucăți, dar bucăți, nu glumă.

10 Soacra, o femeie cam îndesată, cu o gură mare și nasul mic, cu bărbia lată și ieșită înainte, trecută bine de patruzeci de ani, dar încă bălană, își tot îndemna musafirii, care, dealtfel, nu așteptau să fie rugați.

15 — Hai, Lino, că d-asta n-aveți voi în fiecare zi... Și le umplea iar străchinile.

În afară de Damian, musafiri mai erau țața Lița, o bătrână care ședea pe aceeași uliță, și fata ei, Lina, o văduvă cu fața brăzdată, cu dinți căzuți încă
20 de tânără și care vorbea ținând mâna în dreptul gurii. Veniseră de asemeni un bătrîn și o bătrînă, care se pare că fuseseră și ei bogați pe vremuri, dar acum erau scăpătați și fără îndoială că o duceau greu.

25 Socrul, puhav, fâlcos și stacojiu, trăgea mereu, îndemnînd pe alții, din urcior. Mîncau musafirii, dar mîncau și ai casei, socrii și cele două cumnate, mișcînd întruna fâlcile și plimbînd mîncarea cînd pe măselele dintr-o parte, ca niște ghemotoace vizibile, cînd pe cele din cealaltă parte. Nu
30 mîncau mai deloc Damian, care se sătura din te miri ce, și Mitru, care părea cam bolnav. Gherghina n-avea timp să stea jos, că nu mai prididea aducînd la masă ori ridicînd de pe masă și turnînd
35 vin în cană... Totodată trebuia să aibă grije de plita cu ochiurile de gătit din tindă, unde se prăjeau încă niște piftelile de cartofi și gogoși tot de post.

40 Socrul nu prea vorbea, era tăcut la mîncare, dar soacra se arăta nespus de vorbăreată și îndeosebi îi plăcea să vorbească numai ea.

— Ei, ce mese dădeam noi, pînă nu a venit prăpădul dă apă să ne ia tot. Rămîneau musafirii la noi cîte două zile, uneori, și mîncarea dă pă masă nu se sfîrșea niciodată... Veneau des și ipistați dă la Agie... Ba dă vreo două ori chiar căpitanu Costache, da' era numai ceauș atunci... Parcă-l aud : „Sarmale ca astea făcute dă mîna dumitale n-am mai pomenit ,coană Pulcherio!“ Că nu mă scotea din cocoană Pulcherio... Și nu-i mai rămînea nimic în strachină... Ei, acum nu mai vine, că nu mai avem nici o avere... nu mai avem prăvălie. Ce casă cu patru odăi aveam... ei!... ei!... și vacă în grajd și brișcă cu cal. S-a duu... uu... s... Uite, așa, s-a dus tot pă apă. Am scăpat în noaptea aia numai cu cămășile pă noi, într-o barcă dă la Agie... O așteptasem pînă în zori urcați pă casă.

Bărbatu-său, Eftimie Colcitu, avea acum vreo patruzeci și cinci-patruzeci și șase de ani; fusese în tinerețe calfă de cojocar, apoi meșter mărunt, dar izbutise într-o vreme să-și deschidă prăvălia lui proprie, și, fiind meșteșugar iscusit, dar mai ales negustor isteț, în vreo zece ani făcuse avere... Duceau la tîrg, la Urziceni, la Titu, la Fierbinți căciuli, cojoace și scurteici noi, nu numai din cele făcute în prăvălia lui, de cele vreo zece calfe și ucenici — care munceau de dimineață pînă noaptea tîrziu, uneori și duminica — dar și marfă cumpărată ieftin de la alți meșteri, nevoiași, care nu aveau unde să și-o desfacă. De cînd cu „prăpădul“ însă, cum spunea Pulcheria, parcă se rupsesse ceva în el... Nu mai putuse să-și facă din nou prăvălia și, după ce încercase să intre ca meșter la alții, se lipsise. Nu voia să ajungă, cum spunea el, din cal măgar și nici muncind la alții nu putea cîștiga cine știe ce. Se mutase cu familia și stătuse vreo cîțiva ani ceva mai departe, într-o casă dintre vii, unde plătea chirie numai un galben pe an, că proprietarul era bucuros să fie cineva acolo, ca să nu i se fure gardul și ușile... Fetele cele mari apucaseră să guste din fruptul bogăției, că ele aveau, acum zece ani, cînd cu „prăpădul“, între

treisprezece și paisprezece ani, pe cînd cea mică, Gherghina, n-avea pe-atunci decît vreo zece ani și nu-și mai amintea acum mare lucru din bogăția de altădată. Se trezise muncind ca o roabă în casă, 5 disprețuită de surorile ei, care se socoteau cucoane, fiindcă trăiseră bine și așteptau să se mărite cu boieri, ori măcar cu negustori de frunte. Pe la treisprezece ani îl întîlnise pe Mitru și se măritase cu el, pe cînd cele mari rămăseseră și pînă 10 azi nemăritate. Cu lucrători nu s-ar fi căsătorit ele nicidecum, iar alții, cei pe care ar fi vrut să-ia de bărbați, nu le găseau pe plac... La un an după ce s-a născut fetița, s-au mutat toți mai aproape de oraș, în căsuța lui Mitru, la care acesta 15 a mai adăogat o odaie de paiantă, din nuiele și lut dat cu var, în care dormeau acum cele două cumnate. Mitru cu fetița lui și nevasta s-au mutat în tindă, iar socrilor le-a lăsat odaia „mare“ de la față. Aceștia au socotit că-i fac o deosebită cinste 20 mutîndu-se la el, și la un Crăciun ori la un Paște, cînd, greoi și cu ochii puțin tulburi, cojocarul dădea mîna celor doi „copii“ — lui Mitru și Gherghinei — să i-o sărute, o făcea cu o mîndrie rece de popă... Pînă cînd, într-o zi, Mitru s-a lipsit de 25 această cinste. El se lipsise, însă nevastă-sa, nu... Ființa cea mai oropsită din familie și tare chinuită, căci uneori, înainte de măritiș, tată-său o bătea cu cureaua, căpătase un fel de spaimă și, ca un cîine bătut mereu, era și acum fericită în clipele în care ai ei îi aruncau o vorbă bună, iar cînd 30 erau supărați o cuprindea deznădejdea și nu știa ce să mai facă. Mitru se supăra văzînd-o bolnavă și atît de tîrîtă la picioarele lor, nemaștiind ce să le facă numai să le intre în voie, pierzîndu-și capul cînd îi vedea nemulțumiți. Acum, la masă, 35 el fierbea de mînie privindu-și cumnatele, amîndouă voinice, bălane și cu bărbia mult dusă în față ca o falcă de cal, la fel cu mama lor, așezate temeinic pe pat, îndopîndu-se cu poftă și, laolaltă 40 cu toți ceilalți, golind mereu cana cu vin. Gherghina tocmai intra cu o tavă de pește prăjit, aprin-

să la față și stropită toată de untdelemnul încins în tigaie.

— Froso, fii tu bună și stai puțin la prăjit gogoșile, ca să vie Gherghina să mănince și ea, o rugă Mitru pe cumnată-sa, în timp ce el așeza perina sub capul fetei care ațipise în fundul patului.

Froso îl fulgeră cu o privire de oțel. Falca i se lungi și mai mult, a dispreț.

— Da' ce, mă Mitrule, m-am băgat slugă la nevastă-ta?... Hei, dacă era vorba să mă bag la stăpîn, găseam io ceva mai bun decît să slugăresc la un tabac. Cel puțin atunci aș ști că iau și simbrie... nu slugăresc numai pã mîncare și îmbrăcăminte.

Pulcheria se supără și ea.

— Auzi, cum poți să spui așa unei fete ca Froso? Dumneata știi cum a crescut ea la mine? Nici un nasture n-am lăsat-o să coasă, că aveam două slugi, și acum ce vrei, să vă slugărească pã voi?... și-i dădură lacrimile, fața cu bărbia dusă în față i se schimonosi de durere, ca a unui copil bătrîn. C-ăsa-i cînd omu n-are noroc și ajunge la ușa altuia, ca bieteles mele fete... Că atunci cînd aveam io... și o lungi așa mereu, vreun sfert de ceas, scîncindu-se și vorbind cam fără șir.

Lui Mitru îi venea să deie un picior în masă și s-o răstoarne, dar se uită la Damian și se stăpîni. Cînd însă intră Gherghina, o trase lîngă el cu silă, pe scaun.

— Lasă să să ardă dracului gogoșile alea și stai aci cu noi să măninci și tu... Că nu mai pot să te văz slugărind așa.

Dar Pulcheria izbucni și mai tare. Plîngea acum de-a binelea, cam smiorcăindu-se.

— Auzi, să să arză gogoșile pã care le-am plă-mădit io, dă le-am pus șofran și vanilie... Asta mi-e răsplata pentru truda mea? C-am muncit toată dimineața... c-am vrut ca toată lumea să fie mulțumită, acum cînd avem și noi un ban în casă...

De aceea-i poftise și pe vecini. Pulcheria poftea vecinii ca să le arate că are, căci era făloasă, voia să se știe că ea nu e ca altele din mahala, calică.

Dar ce era al ei era al ei... Avea, ceea ce se spune, inimă bună. Nu pregeta să ajute pe cineva. Dădea cu ușurință când vedea pe cineva că nu are, dădea de sus și mai ales era foarte mândră de bună-
5 tatea asta a ei... și de muncit muncea, dar nu era pricepută deloc într-ale gospodăriei. Nu era de nici un folos, căci orice lucru făcut cu gândul de folos răspundea într-o parte cu o pagubă. Dacă punea un petec de ruptură, apoi era tăiat dintr-o haină
10 bună. La bucătărie însă se pricepea și dacă ai fi lăsat-o și ar fi avut din ce, toată ziua ar fi gătit. Pe orice bani punea mâna, se grăbea să facă din ei fripturi, iarna piftii dichisite cum știa ea, plăcinte cu orice prilej. Zicea ea că-i place să vadă lumea
15 din jurul ei mulțumită ; trebuie adăugat... și să fie lăudată ; că ea în afară de pește, din care ar fi mâncat oricât, nu mânca mare lucru ; zicea c-o îngreuiază și-o apasă în gît... În fiecare duminică făcea plăcinte, pe care bărbatu-său și cele două fete
20 le mâncau cu mare poftă, ba chema la plăcinte și musafiri, și toți îi spuneau de fiecare dată că nicidec n-au pus în gură lucruri așa de bune. Ea era fericită, își amintea de vremurile îmbelșugate de odinioară.

25 Se făcuse aproape seară și încă se căra la masă. După ce mîncară gogoșile, se întorseseră iar la crap prăjit adus în tavă. Lacrimile fură uitate și musafirii tot închinau urciorul, cu voie bună, povestind neîncetat fel de fel de întâmplări din viața lor.

30 Damian ascultase tot timpul fără să scoată o vorbă. Se întreba numai ce caută el acolo... Abia la urmă pricepu de ce a fost chemat. Tocmai începuse să toace de vecernie la mînăstire și la biserică, iar ei erau tot la masă ; Pulcheria aduse vorba aproape din senin, după ce-l îndemnase să ia din gogoși și să bea.

— Ce zici dumneata, musiu Damian, dă asta ?... Ai mai auzit ginere să nu aibă încredere în socru
40 lui, negustor dă frunte ?... Să nu-l respecte ? Și întorcîndu-se spre musafiri : Uite, vă iau și pă

dumneavoastră martori și vă întreb... Aștepta
răspunsul.

5 Damian era nedumerit — mai ales că i se spu-
nea *musiu* întâia dată în viața lui — dar Mitru
pricepu unde bate soacră-sa, care, dealtfel, nu se
opri, ci duse lucrurile mai departe.

— Auziți, a venit cu bani din țara nemțească și
în loc să-i dea „dumnealui“ să-i păstreze, i-a dat
lui musiu Damian. Noi nici nu știm măcar cu cât
10 a venit... Spune și dumneata!... Și iar se întoarse
spre prietenul lui gineri-său.

Damian, intimidat de ea, și neștiind prea bine
cum stau lucrurile, se grăbi să spuie așa, fără nici
un rost:

15 — El mi i-a dat să-i țin... Io am vrut mereu
să-i dau înapoi.

Pulcheria se umflă în pene, privind spre băr-
batu-său, care tăcea cu fălcile stacojii încleștate,
cu ochii mici, rotunzi, de gîscan.

20 — Ei vezi? Vezi! Ți-am spus io?... Musiu Da-
mian a vrut să-i dea banii înapoi. Și adresîndu-se
acum musafirilor: Uite, așa face și cu simbria
lui! Nu-i dă toți banii „dumnealui“ în mîină. Nu.
Mai oprește și îi ascunde, dă te miri cum îi trăs-
nește pîn cap. Am găsit bani nu numai în buzuna-
25 re și pã subt saltele, dar și după icoană, pîn lîna
dă la plapumă... ba și pã subt streășină... Auzi,
subt streășină! Mă mir, zău, dă cum i-a trăsnit
pîn cap așa ceva... Se închina și aștepta aprobarea
30 martorilor, dar musafirii văzură că Mitru, cu fața
lui mare și palidă, își mușca buzele. Le fu teamă
să spună vreo vorbă. N-avură curajul să-l ruși-
neze pe tabac, așa cum nădăjduia soacra... Numai
Damian întrebă mirat, însă cu vocea scăzută:

35 — Da' ce, dumneavoastră umblați prin buzuna-
rele omului?

— Dacă-ți spun că ascunde din bani?... reluă
ea, fără să bage de seamă sensul cuvintelor, reți-
nînd numai uimirea goală a lui Damian. Să poate
40 una ca asta? În loc să-i dea „dumnealui“, care are
atîta bătaie dă cap cu cumpărăturile?... Că să

scoală omu cu noaptea în cap, dă să duce la piață... Mitru, nu zice nimeni, ceva dă el... dar el știe ce știe la tăbăcăria lui, iar bietu bărbatu-miu vine aproape dă prînz cu picioarele rupte dă oboseală, umflate.

5

Mitru își mușcă buzele, ca să se stăpînească, și spuse minios, dar fără să strige, mai mult mîriit :

— Da' ce, io îl trimit?... Ce nevoie am io dă cumpărături?... dă plăcinte și fripturi, tot la trei-patru zile?...

10

Atunci, pentru întîia dată, jupînul își descleștă fălcile.

— Io mă duc să cumpăr numai ca să te ajut... că pă mine mă cunosc toți negustorii și îmi dau ce e mai bun și îmi lasă și dîn preț.

15

— Ce nevoie am io dă ce e mai bun? Ce nevoie avem noi dă cumpărături? Nu sunt dăcît un biet lucrător. Io și cu nevasta mea ne mulțumim cu o fiertură, acolo... numai să avem cu ce îmbrăca și încălța fetița, să nu mai umble cu picio-rușele goale prin noroi... să-i luăm și ei un pătuc, ceva, că s-a zgîrcit toată în leagănu ăla! zise Mitru fără să se mai stăpînească, aproape tremurînd.

20

Niciodată Damian nu-l văzuse atît de minios și îndurerat. Încălzită de vin, Pulcheria deveni și mai bătăioasă.

25

— Dumitale nu-ți trebuie dăcît o fiertură, fiindcă așa ai fost învățat... da' vezi că noi am fost altfel obișnuiți...

30

Ca să-și îndreptățească lăcomia și pretențiile, socrul și soacra hotărîseră, ei înde ei, că Mitru trebuie să aibă aur mult ascuns.

— Hei, nu vine el cu nimica toată dă acolo, dă la Lipsca aia... îi spusese cojocarul fie-sii Gherghina, iar Pulcheria clătina din cap, că negreșit așa e.

35

— Maică, tu trebuie să-l iscodești, fusese de părere mamă-sa. Să descoperi unde-și ține auru. Că nu-l ține în ladă. Ai văzut, am încercat dăgeaba cu cheia. E bine să stai cu ochii pă cheie, cere-i bani și pîndește-l și vezi chiar atunci dă

40

unde-i scoate, că așa-i dai dă urmă... Pindește-l mai ales noaptea. Ia-te după el cînd iese p-afară. Poate că-i pune pîn magazie pă undeva, pă la coțetu purcelului, cine știe unde-i trece pîn cap, că e fățarnic și fără inimă.

— Vezi, poate dai dă vreo hîrtie, fusese de pă-rere și cojocarul... uită-te la ea. Poate îi ține la zaraf.

Gherghina îl pîndise o vară întregă, îi tot ceruse cheile ca să vadă unde le ține. Îi ceruse bani pe neașteptate, anume pentru ca el, din pripeală, să descopere locul unde-i ține și astfel ai ei, care o țineau din scurt tot timpul, să dea de urma auru-lui, dar nu aflase nimic, căci omul cu adevărat nu avea nimic.

Ei se socoteau jefuiți de un drept al lor și îl urau crîncen. Îi cereau totdeauna pe un ton disprețuitor :

— Hai, dă, că ai dă unde... că n-o să sărăcești pentru un galben, doi, acolo... Credeau că tot ei îl fac astfel de rușine.

El răbda ; ținea la nevastă-sa și mai ales la fețiță. Acum mai ales, de cînd se întorsese de la Lipsca fără să arate în nici un fel că are bani, ei erau incredințați că-i ține în vreo ascunzătoare.

— E fățarnic rău, Pulcherio... Crezi tu că a venit d-acolo numai cu șase sfînțihi ?

Pentru ei dovada fusese deci făcută. Mitru își ascundea banii.

— E bine ca omu să cunoască ce i se cuvine lui și ce să cuvine altora... reluă Pulcheria, uitîndu-se disprețuitor.

— Ce vrei să vi să cuvină ? întrebă Mitru, cu fălcile aproape încheștate. Să vă mulțumiți cu ce să găsește...

Ea se întoarse mirată spre cei din stînga, apoi spre cei din dreapta... Pe urmă îl privi pe Mitru foarte liniștită, drept în ochi.

— Cum, cu ce să găsește ? Da' ce suntem noi în casa asta ? Nemișcată, cu falca de jos dusă înainte, aștepta răspunsul.

Mitru își mușcă buzele, ca să se stăpînească, și apoi încet, hotărît, puse pumnul lui mare pe masă.

— Știu io ce sunteți ? și ridică din umeri a nedumerire.

5 — Păi vezi ? te întreb ce suntem noi în casa asta ? stăruia Pulcheria, crezînd că l-a înfundat și că el nu poate să răspundă.

Mitru mîrîia tăios, privind în dreapta și în stînga ca un dulău sîciit, care totuși nu vrea să muște.

10 — Nu știu, io nu v-am chemat... Întreabă pă bărbatu dumitale, poate că știe el mai bine...

— Dă ce vrei să-l superi acum pă „dumnealui“ ? Știi că dă cînd cu nenorocirea e bolnav dă inimă și nu poate face nimic... Hei, să fi fost el sănătos, n-am mai fi stat noi să răbdăm mojiciile tuturor.

15 Mitru își mușcă buzele iar și se uită la Damian, apoi la nevastă-sa.

— Ca să coși un cojoc nu să cere cine știe cîtă sănătate.

20 — Da ? S-o înceapă acum iar dă la început, dă la ac ?... După ce-a avut prăvălie cu zece calfe și ucenici ?

Pulcheria era îndurerată și mînioasă, aflînd că i se mai poate pretinde unui om, care a trăit atîția ani din munca altora — numiți lucrători — să muncească acum el însuși pentru ca să aibă ce mînca.

25 — Dacă vrea să scape dă mojiciile altora, nu-i alt mijloc mai bun... scriși ni Mitru.

30 Gherghina, albă la față ca varul, îl văzu cum fierbe, și ochii ei mari, speriați, îl rugau să se liniștească. Totuși el mai mîrîia, privind pe subt sprîncene spre Damian.

— Să coasă și muierile astea două... c-ar putea face un cojoc pă noapte... pentru ele mai mult am luat io dă lucru acasă și pentru „dumnealui“, că văd că vă e rușine să să știe că lucrați... Am luat pă numele meu... da' nu mi-a trăsнит pîn cap că o să mă lăsați să le cos io singur noaptea în-
40 treagă... după ce stau cît stau în tăbăcărie, otrăvit dă putoarea pielilor.

Proastă, ațîțată de vin în pălăvrăgeala ei interesată, și părîndu-i-se mereu că l-a înfundat, că l-a făcut de rușine față de ceilalți, Pulcheria nu se lăsă deloc. Voia să scoată cu orice preț banii de la

5 Damian.

— Ce-i dacă lucrezi și noaptea? Cum vrei să-ți crești copilul din cei trei lei pă zi care-i iei dă la fabrică? Fetelor mele nu poți să le ceri să facă ce n-au învățat. Pentru altceva au fost crescute... Ei,

10 o să se mărite ele și atunci o să vedem ce-ai să mai născocеști, lipsit dă inimă cum ești.

Mitru nu mai zise nimic. Se gîndea numai la necazul lui. Da... voia să-și crească fetița. E slăbuțată... bolnavă de friguri... A încercat să-i ia lapte.

15 Nu s-a putut, că i s-a cerut să ia pentru toată lumea. Totdeauna trebuie să cumpere atît cît să-i sature bine mai întii pe ei și apoi vine rîndul fetiței și al nevestei, care fără îndoială că o să dea în oftică de cît muncește chinuită în casă.

Îi e milă de nevasta asta a lui, dar e și furios pe ea că-l leagă de mîini și de picioare. Din pricina ei, lui îi este cu neputință să pună în casă o adevărată orînduială. Ea este aceea care dă totul... Spune că dă numai să nu audă vorbe. Nici nu se atinge de

25 mîncare cîtă vreme ceilalți toți din casă nu sunt sătui. Poate el s-o lase flămîndă? Mai degrabă se spînzură decît să-și vadă nevasta nemîncată. De aceea ia de lucru noaptea acasă... de aceea, din doi în doi ani, se duce la tîrg în țara nemțească. Pentru ca să-i dea nevستی-sii o aripă de pasăre, trebuie să aducă în casă două găini. Dacă nu sunt două găini, ea, cu inima ei bună, dă totul celorlalți și rămîne flămîndă. Mitru a încercat într-o zi de ceartă să-i alunge, dar femeia a spus că ea își face

35 seama... că nu-și poate goni părinții în drum.

Damian îl vede că a căzut pe gînduri și înțelege ce-l frămîntă. Nu știe cum l-ar putea ajuta... Il vede și Pulcheria tăcînd și crede că l-a pus la pămînat, că l-a făcut de rușine. Anume își făcuse ea socoteală să poftescă lumea la masă, ca să arate și față de străini cum se poartă Mitru cu socrii.

40

Totuși n-a putut scoate banii de la Damian... Fle-
cară și dirză revine, o ia de la capăt.

— Cine vrei să ție banii și socoteala casei dacă
nu „dumnealui“?... care nu e oricine, care e părin-
5 tele nevestii dumitale. Cine vrei să fie mai mare
în casa asta ?

Mitru simți ceva ca un venin fierbind în el și
spuse apăsător, scurt, ca o tăietură de oțel :

— Io... înțelegi ? Io...

10 Ea reveni, fără să priceapă tăria răspunsului lui,
la vorba cu care i se păruse că îl infundase adi-
neauri și pe care o vinturase, fără îndoială, în lun-
gile discuții și socoteli dintre ea și bărbatu-său.

— Dacă nu e cel mai mare, atunci ce e el în casa
15 asta?... Ce suntem noi toți aci ? I se părea că la
asta nu e cu putință nici un răspuns.

Atunci Mitru se aplecă spre ea, peste masă, și-i
spuse încet, dar aproape șuierat, cu ochii negri,
arzători, în ochii ei :

20 — Ce sunt cei care umblă pă furiș în buzunarul
altora și iau ce nu e al lor ?

Încremeniră toți... Jupinul singur părea că nici
nu aude, că nu e de față. Pulcheria păli. Se în-
toarse către cei de față.

25 — Îmi spune asta în fața musafirilor ? Să cu-
noaște că este un țărănoi, un țopirlan. Vorbi apoi
scurt către Gherghina. Să-l lași... Auzi ? Să-l lași !...
că bărbat mai găsești, dar părinți nu...

30 Mitru nu se mai putea stăpîni. În strîmbătura feții
lui se vedea o furie fără margini. Vru să spună ceva
aspru, dar în clipa acea Gherghina se lăsă moale
în genunchi, cu o spaimă fără seamăn în ochi și
abia a putut să îngăimeze :

— Nu față dă străini, Mitrule, nu față dă străini...

35 Dar el nu-și mai putea pune friu, pentru că de
prea multă vreme clocotea.

— Vreți să știți ce sunteți în casa asta ? Mereu
întrebați ce sunteți !. Atunci ascultați... Sunteți
niște trîntori nesățioși care au secat stupu în care
40 au fost primiți. Nu sunteți părinți, sunteți niște
lepre, ați mîncat viața feții voastre. Se ridică

aproape răsturnînd masa, luă în brațe fetița care ședea între perne și se întoarse spre Damian. Hai, Damiane, că io am sfîrșit cu ăștia.

5 Și bătrîna, și cele două fete ale ei începură să țipe vorbe fără rost. Bătrînul încercă întîi să pună mîna pe cuțit, dar amintindu-și cît de voinic era Mitru — chiar dacă avea rana la picior — dădu drumul înapoi cuțitului și se strînse în el însuși, otrăvit.

10 Gherghina căzuse moale, cu ochii albi, și nu mai știu nimic de ea. Atunci Mitru dădu fetița din brațe lui Damian, iar el ridică de jos ca pe o moartă pe nevastă-sa și se îndreptă spre ușă, purtînd-o în brațe.

15 Bătrîna îi sări înainte, țipînd din toate puterile :
— Să-mi lași fata... E fata mea.. fata mea...
Dar Mitru nu se mai putea opri acum.
— O fi fata dumitale, da' mi-a dat-o popa mie...
Dă-te la o parte, că te azvîrl dă nu te vezi.

*

20 O luară înspre Dealu Filaretului. Damian era parcă abătut.

— Și pentru asta, mă Mitrule... ca să mănînce ăștia plăcinte duminica, a mușcat plumbu din tine ? Pentru asta, la fiecă doi ani, înfrunți tu moartea ?

25 Mitru spuse doar atît :

— Ei, acum s-a isprăvit...

Femeia s-a deșteptat pe drum și, cînd a dat cu ochii de bărbatu-său, cînd s-a simțit în brațele lui, a început să plîngă ca o nebună.

30 — Credeam că m-ai lăsat acolo.

— Cum o să te las ? Nu ești tu nevasta mea ? Hei, nu zic nu... bărbat ca mine mai găsești tu... da' părinți ca ei, nu crez.

— Și ce facem, Mitrule ? Tremura, căci din nou
35 o cuprinsese groaza de ce va fi.

— Le lăsăm tot ce-i acolo... Am cincizeci de galbeni, ne găsim o altă casă. Tu nu vei mai slugări atîta lume... iar io nu voi mai munci și noaptea... că asta ne duce pă amîndoi în mormînt, dă rămîne

fetița singură pă lume. Trebuie să dorm și io un ceas, două, pă noapte.

— Nu să poate să nu-i ajutăm, Mitrule. Mor dă foame, așa, singuri.

5 — O să le trimitem atît cît să aibă ce minca. Dacă vor plăcinte, să muncească. Au prins gust, dă pă vremea cînd țineau prăvălie cu zece calfe, să muncească alții pentru ei... Se întoarse dintr-o dată, aproape vesel, către prietenul său : Damiane, unde dormim noi astă-seară ?

10 Găsiră o odaie cu chirie, chiar în noaptea aceea, la o vecină a lui Damian, în mahalua Dobroteasa.

PETRECERI ȘI NĂRAVURI BOIEREȘTI

Cînd ajunse la urechi vestea de necrezut că prietenul său Costache Cantacuzino și-a dat jos barba și s-a îmbrăcat nemțește, Alecu Filipescu Vulpe se
5 cruci. În ruptul capului nu-i venea să creadă că era adevărat, dar cînd chiar fiul său, Vulpachi, cum îl răs fătau prietenii, îi spuse că l-a văzut pe Cantacuzino în librăria lui Rosetache și Winterhalder, unde intrase ca să ceară să i se trimită la caleașcă
10 cinci butelii de șampanie franțuzească, nu mai putu să se îndoiască și fu cuprins de dezgust. Vulpachi nici nu-l recunoscuse, dealtfel, pe vestitul boier, căci nu era de recunoscut, dar Costache singur l-a oprit lîngă tejgheaua plăților și l-a întrebat :

15 — Ce mai face tată-tu, mă Vulpachi, tot mai ju-poaie lumea la cărți ?

El n-a apucat să răspundă, pentru că întrebarea îl zăpăcise ; abia pe urmă s-a trezit, cînd l-a auzit pe vînzător trimițînd băiatul cu coșul.

20 — Băiete, du coșu ăsta la caleașca marelui vor-nic Cantacuzino...

Atunci s-a dumerit și a ieșit afară să-l vadă mai bine pe Cantacuzino, măcar de departe...

— Și cum arăta, mă ? Cum arăta ?

25 — Curat doftorul ăla neamț, Mayer...

Vulpe iar se închină, filfiindu-și mînecele largi ale giubelei.

— Dă Doamne să nu mor pînă nu l-oi vedea și eu, cu ochii mei.

Vornicul era, într-adevăr, hotărit să rupă cu Vulpe, zicîndu-și că nu mai are nimic de făcut cu asemenea căzătură de om, care nu este în stare să înțeleagă nimic și mai are pe deasupra și o gură spurcată, de i s-a dus vestea pînă la Țarigrad, unde erau încă atîți ighemonicoși greci care fuseseră prin țară... Dar nu putu ține mult, căci patima jocului de cărți era mai tare decît orice hotărîre, și așa, într-una din zile, îi trimise vorbă că are să vină să-l vadă.

Vestea îl bucură pe Vulpe, pentru că se simțea prost știind că vornicul rupsese cu el și pe urmă îi și simțea lipsa la joc. Costache era unul dintre puținii care jucau tare! Totuși, rîcît de ciudă pe inimă, nu se lăsă pînă nu mai făcu una de-a lui. În seara aceea de marți, chemă mulți prieteni, jucători serioși, precum și chibiți, care știu să se facă de nelipsit fără să strice jocul, aducînd și ducînd cele mai proaspete noutăți, ridicînd banii căzuți pe jos, îndurînd glumele afurisite ale gazdei, cînd Vulpe avea pofta să-și afirme personalitatea mai brutal și trebuia să aibă pe altcineva la îndemînă.

Acum pusese să i se aducă niște șaluri pe sofa; i se aduse de asemeni și o perină mare. Cînd află că vornicul este în tindă, se vîri repede în așternut și începu să facă strîmbături de durere. Ceilalți luară o înfățișare mironosită de oameni compătimitori.

Cantacuzino rămase, într-adevăr, surprins cînd văzu odaia asta de bolnav și-și schimbă dintr-o dată muțra de bravadă, pe care și-o compusese în tinda hainelor, muțră cu care era hotărit să întîmpine privirile batjocoritoare la care se aștepta.

— Nene Alecule, ce-i cu dumneata ?

Dar nenea Alecu, după ce mai făcu două-trei schime, abia putu răspunde, morfolit.

— Zahăr... Costache... zahăr... mă prăpădesc.

— Cine ți-a spus, omule ? Nu se poate, răspunse logofătul compătimitor.

-- Doftorul Mayer... A gustat și mi-a spus că am zahăr... și Vulpe se strîmbă iarăși de durere.

Cantacuzino, știind cum cercetau doctorii, ca să afle dacă bolnavii au diabet, își încrunță privirea.

5 — Poate că totuși n-ai zahăr, nene Alecule.

— Așa-mi spuneam și eu, Costăchiță. La tine mi-e nădejdea. Uite, ți-a rămas și ție... Vrei să guști? Și îi întinse nevinovat o cană de pe lavița de mahon a sofalei. Am auzit că te-ai făcut acum doftor.

10 La început Cantacuzino nu pricepu ce vrea Filipescu, dar cînd auzi hohotele de ris din jurul lui se dumiri, se încrunță o clipă, vru să iasă trîntind ușile, pe urmă hotărî că e mai cuminte să găsească și el că gluma e bună. Începu deci să ridă și cînd văzu că bătrînul azvîrle plapuma și se trudește să se scoale, îi întinse mîna odată cu ceilalți.

15 — Să te văd, Costache... să te văd mai bine. Da' mai întii bea, și-i îndesa cana de falanță în mînă. Cantacuzino avu o mișcare de greață, dar bătrînul se grăbi să-l liniștească, zîmbind. Bea, mă... că-i șampanie franțuzească, uite că beau și eu... și bău cu poftă, udîndu-și mustățile și barba... Noroc! Bine te-ai întors!

25 Atunci vornicul bău și el.

— Bine te-am găsit...

30 Cu toate acestea, banului îi era peste putință să creadă că are în fața lui pe marele vornic, acum logofăt (dar lumea îi spunea tot vornic), Constantin Cantacuzino... Avea cu totul alt cap... și niciodată n-ar fi bănuît că subt barba mare, dreaptă, mătăsoasă, care îi înmuia cu totul chipul și-i făcea ochii catifelati, se ascundeau niște fălci de ciine cîrn, pe care favoritele greșit tăiate și întoarse spre urechi
35 le făcea și mai mari. Fruntea cu cărarea într-o parte, împinsă într-un început de chelie, cu o frizură mărunță de bărbier prost, niciodată nu părea atît de scundă pe vremea cînd boierul purta un șal de India răsucit ca un turban. Dar cel mai caracterios lucru era mustața mică, întoarsă cu vîrfurile
40 în sus ca sfîrcurile unor codițe de căței... Marele

vornic nu știa cât de greu se găsește cea mai bună potrivire a părului pe un chip și că pentru asta trebuie încercări numeroase, dacă nu se nimerește cumva totul în mod norocos, de la început.

5 Ceea ce îl jignea îndeosebi pe Vulpe era izul de golicione, impresia de dezvăluire a unor stări de dedesubt, de lipsă de rușine, de prea multă piele scoasă la iveală... Astfel, gura vornicului, ascunsă pe vremuri între mustați și începutul bărbii, apărea
10 acum toată ca buzele goale ale unui băiat de cincisprezece ani. După ce Cantacuzino încercă să se așeze cu picioarele sub el și din cauza pantalonilor strinși, neizbutind, se duse de luă un gheridon ca să-l facă scaun la marginea sofalei, Alecu Vulpe,
15 mereu obsedat, îi ridică iute coada fracului, ca să-și arate sila pentru pantaloniiăștia nemțești care nu ascund nimic.

— Of... Of... Costache, s-ar răsuci în mormînt Șaitanoglu de-ar ști că ți se vede fundul ceacșirilor.

20 Fără îndoială, acel Șaitanoglu, străbunicul bizantin, care făcea legătura stirpei cu împărații, purta pe vremuri, ca și Vulpe acum, peste ceacșiri, anteriorul de mătase aurită, lung de la gît pînă la tălpi, peste anterior șal persan, ca un brîu, și apoi fermeneaua de cașmir, iar peste fermenea, giubeaua de pambriu verde, căptușită cu cacom. Ceacșirii, cu
25 carimbii tuzlucilor, coborau pînă la meșii de saftian. Din toată făptura Vulpilor, ca a mai tuturor boierilor bătrîni, nu se vedea pielea, decît nasul cu puțin din fruntea de subt caucul de casă, pleoapele, umerii
30 obrazilor cît îi ieșeau din barbă și jumătățile mîinilor cît ieșeau din mîneca fermelei.

Jocul se întetise și galbenii se îngrămădeau pe masa scundă. Totuși, în tot timpul jocului, Vulpe
35 mîrîia de cîte ori își aducea aminte. Punea banii jos și mîrîia.

— Nu te lăsau să dormi feciorii porcarului, ai ?

Porcarul era bătrînul boier Dumitrache Bibescu de la Craiova, însurat cu o Văcărească, și tată al
40 domnitorului actual, ca și al domnitorului viitor, Barbu Știrbei... Ceea ce nu-i putea ierta Vulpe

bătrînului boier craiovean era că în fiecare an trimitea cirezi de cai și turme de porci ca să fie vînduți la Budapesta.

5 Nu i-a iertat asta cu totul nici peste cîteva luni, cînd Vulpachi se însură chiar cu fata feciorului de porcar, adică fata lui vodă Bibescu, Elisa, cea care fusese pîlmuită, fiindcă îi plăcea un consul străin. E adevărat și că Ion Filipescu Vulpachi nu era decît un copil natural, înfiat de tată-său, burlac, 10 om acum de peste șaizeci și cinci de ani, puțin surpat și cam fără dinți.

Un arnăut veni și vesti pe Vulpachi că au venit să-l ia cu sania colonelul Dăscălescu, aghiotantul domnesc și — îndrăzni să adauge chiar el, atît de neobicinuit lucru era — o cuconiță tare frumoasă. 15

— A venit Eufrosina Ceurescu. Plec să facem o plimbare la șosea.

Se iscă o larmă veselă... „Mai bine să vie și cei doi aci“... Toată lumea dorea să vadă mai aproape 20 pe năstrușnica frumusețe a Bucureștilor. Vulpachi spuse că se duce să-i poftească înăuntru, dar se întoarse singur.

— Eufrosina nu vrea să se lipsească de plimbarea cu sania la șosea. Spune că-i o vreme minunată 25 pentru alergat. Vrea să-și plimbe armăsarii cei albi. Dar vă făgăduiește că la întoarcere se oprește împreună cu colonelul Dăscălescu aci. Ieși apoi și el, îmbrăcat cu o dulamă de samur.

Colonelul Dăscălescu era aghiotant domnesc mai 30 mult din pricină că era bărbat frumos, înalt și cu ochii negri catifelați, fiindcă, altfel, niciodată un descendent al cine știe cărui dascăl n-ar fi ajuns nici măcar ofițer, necum colonel, iar aghiotant domnesc și mai puțin. Dar cînd zic „da“ femeile 35 de la curte, e greu să zică „nu“ însuși vodă. Se legase prieten cu Vulpachi de cînd acesta pusese ochii pe Elisa, fiica mijlocie a lui Bibescu, care nu ar fi văzut cu ochi răi, date fiind rînduielile din familia lui, un ginere ca Vulpachi. Frosy era ne- 40 despărțită în ultima vreme de acest colonel, care

avea, dealtfel, să-i devie soț, deși deocamdată nici ea însăși nu bănuia că vor ajunge lucrurile acolo.

5 Peste un ceas și mai bine se întoarseră... Cu
obrajii ei albi ca de porțelan, îmbujorați de ger, cu
nasul semeț și nările subțiri, nervoase, așa ațîțată,
aprinșă la față de goana nebună a saniei, îmbrăcată
10 într-o rochie lungă de catifea albastră, subt maloteaua de astrahan sein, cu o căciulă căzăcească din
același astrahan sein care-i făcea ochii și mai albaștri
și de subt care capul ei cu bucle aurii apărea prin
contrast diafan ca al unei nepămîntești prințese
dintr-o poveste, Eufrosina îi năuci de-a binelea pe
15 cei de față. Toți se sculară în picioare, afară de
Vulpe și de Băl-Ceaurescu... Cantacuzino, care și-o
aminti cu o inciudată bucurie, de la soareaua Floreștilor,
vru să rămînă și el jos, ca să nu se arate mai puțin mare boier decît cei doi, care ședea gravii în
anteriile și giubelele lor de mătase, înflorate cu aur.
Dar își aduse aminte că e îmbrăcat europenește și
20 se ridică numai pe jumătate, moale și încurcat, fără
să-i sărute mîna ca restul musafirilor.

Se făcuse acum un joc mare de stos, la o masă
alungită în tinda cea mare, ca să poată juca toată
lumea. Cel care ținea banca era Cantacuzino. Atrasă
25 de joc, Froșy veni și arată că vrea să i se aducă
un scaun lângă Cantacuzino. Ea știa bine cine e
acela alături de care se așeza, dar avea aerul că nu
o interesează. Scotocind în manșonul de astrahan
sein, se pregătea să puie pe masă miza ei obicui-
30 nită, care era acum de zece napoleoni de aur.

Cantacuzino îi luă însă înainte și, punîndu-i în
față un fișic desfăcut cam de cincizeci de napoleoni,
îi spuse cu un tîlc anumit :

35 — Dacă stai aci lângă mine toată seara, sunt ai
dumitale.

Eufrosina îl privi cam dintr-o parte cu ochii ei
albaștri, umbriți de gene lungi și negre și zimbi.
Toți cei de față se intreruseră din joc și priveau
surîsul ei ciudat. Izmenindu-se puțin cu un gest,
40 ca și cum ar fi ochit, dădu un bobîrnac fișicului de
napoleoni care se împrăștiară pe jos. Cantacuzino

inmărmuri... Și cei de față gîndeau, fără îndoială, că rareori un mare boier suferise asemenea usturătoare batjocură.

5 Descendentul dunărean al împăraților bizantini spuse cu un soi de șuierat :

— Poate că nu știati, *mademoiselle*, că erau cincizeci de napoleoni !

— Am văzut, spuse ea rece. Pentru un cadou era prea mult... Ca să mă cumpărați, prea puțin.

10 Băl-Ceaurescu își încleștă pumnul. Aproximarea acestei frumuseți care era totuși din neamul lui îl întăritase. Știa ce drojdie de ură fusese între ei toți și mama acestei fete. Se gîndea și la nenorocirea pe care o adusese pe capul fratelui său, făcîndu-l neom pe Fanache. Și în același timp o simțea la un pas, amețitoare și plină de ispite. Îl încintă ca și pe ceilalți răspunsul ei umilitor pentru Cantacuzino. Îi plăcea că se găsisese cineva care să-i facă și lui o astfel de figură, îl ungea pe inimă

20 că ea dăduse acest bobîrnac peste mutra trufașe a vornicului. Dar un demon al propriei lui trufii îl îndemnă să arate că acolo unde nu izbutise descendentul din Bizanț, va izbuti el, Băl-Ceaurescu. Era în făptura lui o înfoire de taur negru, cu ochii

25 injectați de colorile pe care le vede. Scoase de pe degetul arătător al mîinii drepte un inel greu de aur, cu un smarald foarte mare, puțin lungăreț. Îl împinse încet spre ea, în timp ce toți așteptau înfrigurați.

30 — Asta îl primiți, stimată demoazelă ?

Eufrosina întoarse mirată capul și privi lung inelul greu. Se gîndi că acest om martirizase pe mama ei, că toți ai lui se purtaseră cu ea și cu maică-sa ca niște fiare. Zimbi cu nevinovăție și

35 întrebă interesată, examinînd smaraldul :

— Ce preț poate să aibă ?

Băl-Ceaurescu își trecu limba peste buze.

— Cam două mii de napoleoni...

40 — Oh ! tresări ea cu un suris grațios, asta e mai mult decît cincizeci de napoleoni... Trebuie să mă mai gîndesc.

Cei de față se priviră uluiți. Vulpachi își mușca buza de jos. Colonelul Dăscălescu parcă nu auzea nimic.

5 — Atunci puteți să-l păstrați pînă îmi veți da răspunsul, îi spuse omul negricios cu fălci puternice, cu sprîncene mari, îmbinate, încurajat de răspunsul ei.

Ea zîmbi din nou, îl luă, îl puse în manșon și spuse cu vocea moale :

10 — Atunci am să vă dau răspunsul poimîine, joi seară, la mine acasă. Și după ce-și roti privirea asupra celor de față, adăugă : La o masă la care vă invit pe toți cei de față.

15 Unul dintre invitați bătu fericit din palme, dar ceilalți tăcură nedumeriți, deși încîntați de această invitație.

20 Apoi Eufrosina miză cei zece napoleoni pe care-i scoase din manșon, cîștigă și se ridică să plece, salutată de toată lumea. Fu dusă, ea și colonelul Dăscălescu, pînă la sania la care cei doi armăsari albi, cu gîturile încordate, frămîntau nerăbdători zăpada, de către Vulpachi.

*

25 Alecu Vulpe sosi, împreună cu Vulpachi, cel din urmă dintre cei poftiți la masă la Eufrosina. Peste zece sănii erau trase în mijlocul curții înzăpezite. Vizitiii aprinseseră un foc mare în șopron și se încălzeau în jurul lui, gălăgioși, jucînd cărți. Căii fuseseră deshămați și duși în grajdul cel mare...

30 Lungă vreme marele ban se opri năucit, căci nu vedea nici o casă, și în afară de lumina lunii și aceea a focului, nici măcar ferestre luminate.

— Aici e, mă Iancule... Unde dracu stă în oborul ăsta ?

35 Un arnăut le ieși înainte, îndată ce vizitiul îl scoborise din sanie pe Vulpe și le arătă drumul spre o prispă joasă, țărănească, sprijinită de stîlpi rari, cam strîmbi. Ferestrele erau mici și păreau astupate. Vulpe, doborît de vîrstă, fu singurul care

40 intră fără să se aplece pe ușa de lemn de stejar,

făcută numai din toamna trecută. Vulpachi, care nu mai fusese pe aici, era și el încurcat.

5 Cînd însă marele ban intră înăuntru, fu parcă orbit de lumină. În mijlocul tindei așternute cu
covoare groase, o masă neagră de abanos, îngustă și
lungă, ținea pînă în fund. Zece sfeșnice a cîte cinci
luminări fiecare se înșirau pe masă, răsfrîngîndu-și
10 lumina în cristalul gros și tăiat în muchii al vitri-
nelor încărcate cu vase scumpe și cu tot felul de
tăvi și pocale de argint, unele și de aur, așezate pe
dreapta și pe stînga sălii... Alte sfeșnice erau așe-
zate deasupra vitrinelor. Pe masa neagră și lustru-
ită nu se afla față de masă, ci cîte un mic șervet
15 brodat, pus în dreptul fiecărui musafir și alături de
șervet, tacîmul de argint, adică tot felul de cuțite,
linguri și furculițe și de asemeni tot felul de pa-
hare de cleștar, mari și mici. O ghirlandă lungă de
flori de seră, încolăcite, șerpua în mijlocul mesei.
În fund, o oglindă mare cît peretele făcea masa de
20 două ori mai lungă și mai strălucitoare.

Întîmpinat cu strigăte prietenești, banul Vulpe fu
poftit în mijloc, în dreapta gazdei, unde i se
pastrase locul, în stînga fiind Cantacuzino, care
venise și el. În fața gazdei, Băl-Ceaurescu, și ală-
25 turi de el colonelul Dăscălescu, cel care, cu experi-
ența lui de la curte și de la consulate, împodobise
masa cu podoabe nemaivăzute de boierii care cam
beau din același pahar.

După ce musafirii au luat mezelicuri de tot soiul
30 de pe tăvile de argint și de faianță, Vulpachi vru
să ridice în sănătatea gazdei paharul plin cu vin
amar italianesc. Aceasta însă îi făcu semn să mai
aștepte o clipă. Apoi punînd pe o tăviță de cristal
inelul de aur cu smarald al lui Băl-Ceaurescu,
35 înălță mina albă cu degetele lungi, așa cum făcea
uneori și pe scenă, și spuse surîzînd moale :

— Arhon boierule, vă datorez un răspuns. Am
întrebat pe popa Dumitru de la noi, de la biserica
Visarionului, și mi-a spus că nu se poate... că e
40 păcat... că suntem rude... Poftim înapoi inelul. Și-i
împinse tava de cristal, cu inelul pe ea.

o Răspunsul fu găsit plin de haz, și Băl-Ceaurescu, o clipă zăpăcit, începu și el să rîdă alături de ceilalți.

5 Înainte ca cei doi lachei în haine arnăuțești albe, găietănate, să înceapă a aduce tăvile cu mîncare, intrară pe ușă două bătrîne, îmbrăcate în rochii de cit negru, împodobite cu barișuri tot negre, și se așezară în capul mesei, în fund, așa cum li se spusese dinainte. Stăteau cu spatele la oglindă, una-n dreapta, alta-n stînga. Mai întîi însă Eufrosina le arătase tuturor cu mîna, înfățișîndu-le.

— Bunica mea și sora ei...

115 Musafirii o priviră cu uimire, socotind că vorbește poate despre bunica ei dinspre tată... Nimeni n-ar fi bănuît că acești mari boieri stau la masă cu două bătrîne țigănci, încă roabe.

După masă au băut cafele și au tras ciubucuri în odaia cu pian, înghesuîți cum au putut... Unii așezați jos pe covorul gros, sprijiniți¹ pe perini mari de brocart ori catifea, dar toți încîntați de această înghesuială familiară.

20 Frusinica le-a cîntat tot ceea ce au cerut, iar ei au ascultat-o fermecați. Era de nepriceput de unde venea nemaipomenita gingășie și prospețime de cristal a vocii ei.

25 Capul lui Băl-Ceaurescu era plin de un soi de leșinătură dulce... Nu putea gîndi nimic... Leșinătura asta îi cuprinsese toată ființa. Simți că nu se va putea lipsi s-o mai vadă și în alte seri, și cît mai des, pe această femeie atît de frumoasă, care știa să înnebunească lumea... Însă el, Hristache Băl-Ceaurescu, nu este dintre acei care înnebunesc atît de ușor. Își zîmbea în sinea lui îngîmfat, sigur că o va răpune.

TIȚA NU VREA SĂ SE MĂRITE

Spre primăvară, Bălcescu începuse să tușească
sec și să se simtă obosit. Lucra mult și era necăjit
că nu avea nici un spor la lucru. Vremea, după
5 căldurile de la începutul lui martie, fusese rece și i
se părea că frigul îi înțepenește oasele. De câteva
ori pe zi tremura de-a binelea. Urmărea pe două
planuri două lucrări despre care credea că ar putea
fi rostul vieții lui. Aduna mereu material pentru o
10 scriere, cum încă nu întâlnise. O scriere în care să
se ocupe de starea socială a plugarilor români dez-
voltată mult mai pe larg decât o făcuse el însuși.
Cea de a doua lucrare era o istorie a luptelor ro-
mânilor subț Mihai Viteazul. Fără aceste două lu-
15 crări i se părea că îndreptare pentru neamul ro-
mânesc în ceasul de față nu putea fi. Trebuie să
existe — își zicea el — o carte documentată și
plină de avânt, care să trezească iar în popor do-
rința de libertate și mândria de a face sacrificii
20 pentru dobândirea independenței naționale, senti-
ment amorțit în cursul a două veacuri de robie
turcească. Erau două lucrări care însă aveau ace-
leași rădăcini și trebuia să se vădească pînă la
urmă că sunt două tulpini ale aceluiași copac.
25 Evocînd zilele de luptă vijelioasă ale clipei celei
mai înalte din istoria Țării Românești, se isca în
poporul român amintirea acestui trecut glorios, dar

nefericit... A doua lucrare avea să arate tocmai pricinile pentru care domnia lui Mihai Viteazul a fost glorioasă, dar nefericită și, pînă la capăt, a dus chiar la o înfringere a țării. Viteazul voievod, care
5 nu a știut unde să caute sprijin, nu a înțeles suferința seculară a poporului, așa încît — lucru dureros pentru Bălcescu — tocmai el este acela care a legiuit robia țăranilor, legîndu-i de glie, numai ca să împace pe boierii al căror sprijin i se părea
10 lui mai de preț. Erau să fie deci două cărți cheie ale neamului românesc.

Dar lucrul mergea greu de tot. Pe masa îngustă și lungă erau zeci de caiete cu extrase și aproape douăzeci de cărți deschise la pagini subliniate cu
15 plavaz roșu și albastru. Dar era prea puțin... Simțea că nu va izbuti să realizeze nici pe sfert din ceea ce plănuia... Îi lipseau izvoarele. Fiecare carte pe care izbutise cu greu să și-o procure trimeata în notițe, jos, la alte și alte zeci de cărți, izvoare
20 la care el nu vedea nici o posibilitate să ajungă.

Îl cuprinse un soi de deznădejde și se trînti pe sofa cu fața în jos. Se simțea rău. Îl săpa mereu tusea mai ales de cînd primăvara devenise dintr-o dată ploioasă și rece, cu cerul mereu acoperit.

25 N-o auzi pe Tița bătînd în ușă și nici n-o auzi intrînd. Altfel o știa mereu pe urmele lui, ca o umbră, îngrijorată, bănuitoare. Ea venise acum, alarmată de tusea lui.

Bălcescu i-a simțit mîna mîngîindu-l pe creștet. Și-a ridicat privirile spre ea. Ochii ei erau de o cutremurătoare duiosie. Ținea în mîna stîngă gherghelul la care broda niște dantele.

— Nicolache, ce e cu tine ?

Nu răspunse, n-avea puterea să spuie nimic.

35 Ea îi căută privirea, ca un copil supărat.

— De ce nu mai iei siropul ăla?... Acum, primăvara, trebuie să ai mai multă grijă de sănătatea ta.

40 Fără să spuie o vorbă, Bălcescu se duse la un raft și dintre cărți scoase sticlucă cu sirop. Fata i-o luă din mîna și-i turnă o linguriță pe care o înghiți

cu oarecare silă, dînd pe gît în grabă un pahar de apă.

— Ce-i cu tine ?

5 Inima ei de soră tremura, așteptînd o vorbă de-a lui. Era foarte palidă și cărarea din mijloc îi dădea o înfățișare tristă, deși ea voia să ascundă cît era de îngrijorată și cît suferea.

— Nu pot lucra, Tița. Rămase cu ochii închiși, în picioare, ducîndu-și palmele la tîmple. Nu pot
10 lucra așa cum vreau.

— Ce te împiedică ? întrebă ea neliniștită, nedumerită.

— Îmi lipsesc cărțile de care am nevoie. Nu se
găsesc în țară.

15 Vocea lui era înfiorată. Ochii lui, puțin oblici, păreau înlăcrămați. Se trîntise într-un fotel, ca să-și poată întoarce fața, să și-o ascundă în mâini, căci îi era rușine de această clipă de slăbiciune.

— Nu poți să le ceri ?... Nu ai putea să le comanzi
20 prin librăria lui Rosetti ? Venise lîngă el și se așezase pe marginea gros căptușită a fotoliului. Îi ridică încet fața spre ea : Nu te ascunde de mine, Nicule.

— Sunt cărți foarte scumpe, e foarte greu... Îi
25 venea să-și ceară iertare și o privea cu stîngăcie... Pe urmă, nu-i vorba că-mi lipsesc numai cărțile tipărite. Ar trebui să merg la izvoare, să cercetez arhivele străine, colecțiile de documente și manuscrise... unele muzee. Opera istoricului nu e roman,
30 nu poți să împlinești cu fantezia ta lipsa faptelor și a datelor reale.

Enumerarea aceasta însăși îl exaspera, îi arăta
toată neputința implicată într-o stare de lucruri
care nu putea fi alta... Îl cuprinse un fior de dez-
35 nădejde și-și ascunse fața în palme.

Tița rămase o clipă îngîndurată. Se plimbă cîțiva
pași prin casă. Se duse apoi în dreptul ferestrei.
Toată grădina era înflorită. Privi și cercetă un timp
teancul de exemplare cu coperta albastră din *Ma-*
40 *gazin istoric pentru Dacia*. Erau vreo douăzeci de

5 volume (de formatul obicnuit al cărților), pe care Bălcescu le păstrase pentru prieteni. În colțul din dreapta al curții, un castan cu flori roze, nu cum erau cei obicnuiți, albi, semăna cu un candelabru aprins. Îl privi lung și apoi se îndreptă spre fratele ei.

— Nicule, de ce n-ai pleca tu în străinătate ?

Cît era de istovit și de trist, Bălcescu nu se putu stăpîni totuși să nu zîmbească.

10 — E o glumă, Tița... Cum aș putea să plec ?

— Așa cum pleacă atîta lume.

— Cu ce bani ?

— Trebuie să se găsească bani pentru asemenea lucru... Ar fi o rușine pentru poporul român să nu aibă cu un ceas mai devreme o istorie a lui Mihai Viteazul.

15 — Tița, nu e nici o rușine pentru bietul popor, căci el n-are nici o vină în toate acestea. De vină este această boierime ticăloasă care sărăcește nu numai poporul, ci și statul, împiedicîndu-l să-și îndeplinească rostul său. Voi renunța și eu la *Istoria românilor sub Mihai Viteazul*, cel puțin pentru cîtăva vreme, și mă voi ocupa de alte subiecte, care nu cer o asemenea documentare grea... Ce să fac ?

25 Nu te supăra... sunt foarte stingherit că te-am făcut martoră a unor gînduri fără rost. Își căută pălăria și surtucul și se îndreptă spre ușă. Mă duc pe stradă. Vreau să merg. Cred că-mi va face bine mersul.

30 Rămasă singură, Tița se duse din nou la fereastră, unde mărul prieten își îngrămădea în geam ramurile lui înflorite... Toată grădina și toată mahalaua era plină de pomi înfloriți, de la albul gin-gaș al mărului și al părului, la ninsoarea roză a vișinilor, cașiilor și piersicilor, gutuilor și al prunilor... „Dacă vremea asta se răcește mai rău la noapte, gîndi Tița, vitregia ei va secera tot acest rod care se vestește atît de bogat... Și Nicolache e un pom încărcat de flori care va trebui să ro-dească. Nu trebuie să-l secere vitregia vremurilor“.

După masă, pe cînd serdăreasa își sorbea cafeaua într-un fotel căptușit și îmbrăcat în cînepă vopsită verde, Tița își aduse un scaun scund, fără spătar, dar tot căptușit, și se așeză lîngă ea.

— Mamă, cît spui tu că ai adunat pentru mine ?

Zinca tresări, ușor înfiorată. Ce vrea să spuie fața asta ?... Nu cumva s-a hotărît ?... Și își puse tremurînd mîna ei, pătată cu puncte de boala de ficat, pe mîna frumoasă și slabă pe care fata și-o sprijinise pe rezemătoarea fotelului.

— Fetița mamei... Ce este ? Ce vrei să spui ?

Tița îi vorbi încet, cu hotărîre :

— Ai spus că ai pus pentru mine deoparte aproape șase sute de galbeni. Trebuie să-mi dai patru sute din ei.

Acum Zinca nu mai pricepu nimic. Privi fața slăbită a fetei. Buzele severe și ochii mari, puțin întunecați ai Tiței arătau o voință care nu mai putea fi întoarsă.

— De ce-ți trebuie ție banii aceștia ? Ce vrei să faci cu ei ?

Fără șovăire, fără să se întrebe dacă lucrul e de-a binelea cu puțință, fata o lămuri că Nicu trebuie să plece pînă într-o lună la Paris, Roma, la Viena, unde va crede el că e nevoie să meargă.

— Și cum vom pune iar banii la loc ?... Asta e toată zestrea ta.

— Eu n-am nevoie de nici o zestre... Nu mă voi mărita niciodată.

Nu mai suna în vîcea ei aceeași sălbatecă îndîrjire, de altădată, dar maică-sa înțelese cu atît mai limpede că se află în fața unei voințe reci, de fier. Parcă-i strînse o gheară biata ei inimă de mamă. Se gîndea că va muri, iar fata asta va merge tăcută spre iarna singurătății.

— Și Costache ? De ani de zile stăruie să meargă și el la Paris și nu m-am înlesnit să-l trimit. E frate mai mare... are și el dreptul.

— Costache va pleca mai tirziu. Vom vedea atunci ce vom face.

5 Zimca se gîndi tulburată că, simțindu-se în felul ei singură, fata s-a înăsprit și a devenit porunci-
toare.

10 Costache tocmai sosea acasă. Coborî din birje, tremurînd puțin subț pelerina cea neagră, căci nu voia să poarte flanelă pe subț cămașă, cum era obi-
ceiul. Spunea că nu-i elegant. Își puse bastonul
alături și se aplecă să sărute mîna mamei lui.

— Costache, tu poți să scoți pînă în două săp-
tămîni un pașaport lui Nicu pentru Paris? întrebă
Tița dintr-o dată, fără ocol, oarecum cu severitate.

15 Costache rămase o clipă năuc, apoi zîmbi bucu-
ros, ca un copil mare.

— Pleacă Nicu la Paris! Să fie cu noroc! Pînă
într-o săptămîină îi scot pașaportul.

20 El nu mai era grăbit, căci se îndrăgostise de o
fată tînără, de neam, și mai ales foarte bogată. Nu
voia să plece decît împreună cu dînsa, după însu-
rătoare, căci singur îi era teamă să n-o piardă.

STUPII ȘI GÎNDACII

Toma stătea lungit în pat și încerca să adoarmă, dar nu era chip... Mînia ardea în el și-l ustura ca vinul ce merge spre oțet. Se chinui pînă în zori și nu văzu nici o cale de înțelegere cu boierul lor.
5 Își spuse că trebuie să meargă la București, să se plîngă boierului Bălcescu sau cucoanei doftoroaie, să vadă ce spun și ei. Dar mai întii, iată cum a fost de la început.

10 Cînd acum aproape trei ani a văzut-o pe Safta ridicîndu-se din pat, după două săptămîni de mojmoli și fel de fel de fierturi, s-a crucit. Dar și mai rău s-a crucit văzînd cele ce-au urmat după aceea.

15 Era toamnă. Femeia l-a dat afară din casă, de-a vîruit bordeiul și a lipit pe jos, cu lut amestecat cu balebă de cal, a dres soba care începuse să nu mai ardă și pe urmă a fiert toate țoalele și a făcut înăuntru curat, oglindă. Asta nu i-a plăcut lui
20 Toma chiar atît de mult că-l punea Safta mereu să-și lase opincile la ușă cînd era noroi, bodogănea tot timpul... Ba că nu-i e cămașa curată, ba că nu s-a lăiat din vară, de cînd l-a plouat sau de cînd se scâlda în gîrlă... Sîmbăta îl băga cu
25 capul în albie și-l freca zdravăn cu leșie tare, de-l ustura pielea. Cînd n-a mai avut pentru ce să mîrîie înăuntru, muierea nu s-a lăsat pînă n-a mai

pus un perete de gard de nuiele șopronului din
spatele bordeiului, în care se adăposteau boii.
Munca pînă cădea jos lungită și apoi se așeza în
pat, se văieta de șale, de mijloc, ba că o apasă
5 pe piept, și ocăra pe toată lumea, spunînd că asta
nu e viață. După ce Toma îi dădea fierturi de bu-
ruieni și o puneă pe picioare, ea iar începea, ba
cu una, ba cu alta... Prin cișlegi, cînd troienele
de zăpadă înghețaseră, i s-a năzărit să-și care nu-
10 iele groase și lungi din crîngurile de peste gîrlă,
ca să facă la primăvară o casă de gard lipit cu
lut. Atît l-a bătut la cap, că tot se duce el să care
pentru boier, după datoria lui de clăcaș, și că s-o
ia și pe dînsa, încît a urcat în sanie cu toporișca
15 în mîină și au adus și pentru ei vreo patru care.
Tăia ea cu toporul ca un bărbat, retezînd dintr-o
dată copăcelul mai gros ca degetul ăl mare. A fă-
cut o claie întreagă de crăci lungi de tot, adăpoș-
tind după ele și mai mult șopronul cu boii, cum
20 și cîinii, pe care nu-i mai ținea în bordei. Lui
Toma îi venea să se bată cu pumnul în cap că
și-a adus nebuna în casă. Nepoata asta îmbătri-
nită înainte de vreme, căci nu avea decît vreo
douăzeci și șase de ani, și înăcrită de necazuri și
25 de boală era mai rea ca o nevastă.

În primăvară, nu l-a mai lăsat o clipă să se
odihnească : a cărat singură bolovani în sac de la
gîrlă și l-a pus să aducă de la Stilpeni, din Mus-
cel, un meșter, care i-a lucrat temelia unei căsuțe,
30 abia mai mare decît un bordei, dar care se chema
că este o odaie cu tinda ei. Singură a împletit
gardul, singură a cărat alte lemne cu carul, cînd
Toma nu era în podvadă... Pe urmă, atît l-a bătut
la cap, că a scos și din banii dați de băiat ca să
35 fie puși deoparte, știa el pentru ce, și a adus iar
meșterul dulgher care a făcut tavan, ușă și două
ochiuri de fereastră la căsuța de gard, pe care ea
a început apoi s-o umple cu pietriș și s-o lipească
binișor cu lut. A încercat el să zică nu de vreo
40 cîteva ori, dar Safta i-a spus că-i e rușine să mai
doarmă cu el în bordei, că ce zice lumea de ea,

fată mare, care stă cu bărbat în casă. Auzi, sluta, să te prăpădești de ris, nu alta! Cînd spre sfîrșitul verii a văzut pînă la urmă căsuța acoperită și cu ușile puse, ferestrele astupate cu bășică de bou și cînd a crezut și el că poate răsufila, s-a pomenit cu altă nebulie. Că ea a vorbit încă din iarnă cu un prisăcar de la Stîlpeni, care i-a spus că-i vindе cîțiva stupi cu un soi bun de albine, mai bun ca al boierului, că prisăcarul acela îi face stupii și tot... De pe urma stupilor se cîștigă bine; lumînările de ceară au mare căutare la București unde lumea stă pînă seara tîrziu, ba și noaptea, la taifas, și unde sunt atîtea biserici, și că ea, Safta, ce să facă aci, singură, lîngă ripă, cu tufișurile astea de măcieș și de curpeni?...

Femeia asta are pe dracul în ea, gîndise omul. A dat deci cîțiva bănuți, puțini, și pentru asta. Dar tot n-a îmbunat-o, tot acră, cicălitoare și neodihnită a rămas. Nu mai răsufila liniștit decît cînd o vedea în bordei, lungită pe pat, văicărindu-se, bînd fierturi peste fierturi și spunînd că ea moare și mai multe nu... Nu murea, se scula și mai afurisită și mai născoceala altceva. Coteș de păsări a făcut după ce a închis, ca un grajd, șopronul boilor, iar în primăvară, Toma s-a trezit în odaia cea curată, care era goală, căci lui îi făcuse nepoată-sa pat în tindă, cu niște omizi mari și buburoase, care se urcau pe pereți și pe crăcile puse anume pentru ele... de nu mai dormea omul, de frică să nu răzbească pînă la el vietățile astea scîrboase prin cineștie ce crăpături... Muierea naibii se apucase să crească gîndaci de mătase...

Umbla pe jos pînă sate, pe subt deal și stătea de vorbă cu oamenii pricepuți la creșterea gîndacilor și albinelor, afla ba de una, ba de alta, că altfel da zece înainte bărbaților la stupi și la viermii de mătase. Altceva nu făcuse în viața ei. Se vedea în toate acestea furia ei că fusese călcată în picioare și aruncată dincolo de poartă de către cei de la curte, dar și bucuria că acum muncea în voie. Muncea pentru omul ăsta cumsecade,

care-i dăduse un acoperiș să se adăpostească, muncea pentru ea însăși nu pentru un boier blestemat, căci pîinea pe care o mîncea acum nu mai era tot atît de amară ca altădată. O bucura mai
5 cu seamă că era de capul ei, că nu o alunga la tot pasul vîtaful cu gîrbaciul... Avea, este drept, un soi de nebunie de a începe totdeauna altceva, de îndată ce un lucru era sfîrșit. A dat vreo două
10 trîmbe de pînză cu borangic și a primit de la o gospodină o vițică, pe care a crescut-o mare.

Peste vreo doi ani, cînd i se legase binișor gospodăria, Toma s-a pomenit chemat la curte de logofăt, care a înmuiat pana în călimara de la brîu și i-a arătat că e dator atît și atît...

15 — Că pă ce ?

— Pă asta... și pă asta...

Cel mai rău l-a mîniat că i-a cerut să dea zece stupi și atîtea vedre de ceară datorie pentru doi
20 ani în urmă. De asemeni să mai dea atîția coți de borangic pentru frunza de dud pe care o mîncă vîermeii.

— Dă ce să-ți dau, neică, pentru stupi ? a întrebat Toma, vînat de minie.

25 — Păi, albinele adună miere dă pă livezile boierești... ori nu ? Dă cînd crești tu stupi, au început să slăbească stupii boierești.

Să te crucești, nu altceva ! Se gîndi că stupii slăbesc fiindcă nu mai era Safta să-i îngrijească.

30 — Și pentru frunza dă dud dă ce să dau ?

— Duzii nu sunt tot pă moșia boierească ?

Toma simțea în el răsuciri de cuțit. Abia se stăpîni.

35 — Sunt duzi dă prin curțile oamenilor, dă prin grădinile lor, și după pravilă astea sunt scutite dă dijmă.

— Nu mai spune... Ei, dacă te crezi mai deștept ca boieru, o să-ți pară rău, rău dă tot.

40 Lui Toma îi venea să pună mîna pe ceva și să-i dea în cap. Ce-o fi, o fi !... Dar pe urmă se gîndi că n-are rost să omoare sluga, și nu pe boier.

După un timp, vechilul reluă cu un soi de prietenie, bătîndu-l pe umăr :

— Și pă urmă, ce te oțărăști tu atît, mă Tomo ?
N-o să fie al boierului tot ce e aici ? Fii-tu e fugar
5 și nu poate să moștenească nimica...

— Da' cum asta ? Le las nepoată-mi ăsteia, care
le-a făcut cu mîna ei. I le fac danie dîn viață...
Vechilul îl privi cu milă.

— N-ai drept să le faci danie, nu sunt ale tele...
10 A înjugat boii la car, a pus în el o putinică de
brînză, cîteva brațe de lemne, un sac de mălai,
pentru flăcău, a luat în brațe și un urcioc cu miere
pentru cucoana doftoroaia, că-i era rușine să se
ducă la casa ei cu mîna goală.

15

La București era zor mare, ca să se facă bagajul boierului Nicolache care, după cîte se spunea, pleca la Paris.

20 Serdăreasa alerga în toate părțile, căci îi făcuse
băiatului rufărie nouă, i-a împletit, din lînă moale,
niște pieptare groase, bătute bine, ca să aibă la
el, că n-a vrut să ia cojocel înflorat — pe acolo,
gîndea ea că poate așa ceva nu se găsește — și-l
știe slab de piept. I-a făcut și încălțăminte nouă,
25 o altă pelerină, căci s-ar putea să fie prea scumpe
acolo, iar el să nu mai aibă la iarnă toți banii
odată...

Bălcescu stătu mult timp la îndoială dacă să
călătorească sau nu pe apă, căci își zicea că dacă
30 merge cu diligența, vede mai bine oamenii și locurile ;
mai ales prietenii lui, moldovenii, erau de părerea
asta, cu toate că aveau la îndemină Galații ;
pînă la urmă totuși Rosetti îl convinse să meargă
pînă la Viena și poate și mai sus cu piroscaful.
35 Loydul austriac pusese pe Dunăre o serie de
vapoare zgomotoase, dar confortabile : „Wien“,
„Pesth“, „Maria Dorothea“ și altele. E mai
sănătos și mai puțin obositor, îi explicase Rosetti.
40 Ai pat în cabină, loc în sufragerie și poți să stai
pe punte.

Nu mai pridideau cu pregătirile, totuși Bălcescu a găsit timp să stea de vorbă cu Toma subț nukul din grădină; erau niște călduri de nu mai umbla nimeni ziua pe uliță, prin orașul pustiu.
5 Spre seară răzbea însă mireasma de lămâiță, căci cinci-șase tufe erau albe ca de zăpadă.

Toma i-a povestit de-a fir-a-păr necazurie lui.

— Scrie asta în *Regulamentul* ăla, boierule?

— Nu mă mai boieri atât, frate Toma... Da...
10 da... „frate Toma“, și poate ai să înțelegi în cucind, o să-ți spuie Damian de ce îți spun așa... Ei bine, în *Regulament* nu numai că nu spune că trebuie să plătești, ci, dimpotrivă, scrie anume că grădinile și ogrăzile oamenilor sunt scutite de dijmă.
15

— Atunci ce e dă făcut? Oamenii aceștia ne dau în cap dă cum încercăm și noi să ieșim la liman...

Bălcescu nu răspunse, dar sprîncenele i se îmbinaseră și gura i se strîmbă într-un suris amar. Apoi ridică din umeri, fără să spună o vorbă.
20

Toma privi o clipă spre fereastră; își frămînta pălăria mare în mîini, se vedea că-i vine greu să vorbească.

— Nu vă supărați... V-aș mai face o rugăminte...
25

— Nu mă supăr, Tomo, nu mă supăr... Spune tot ce ai pe inimă.

— Apoi, uitați-vă... Io aș vrea să fac danie încă dă p-acum, dîn viață, bruma dă lucruri și căsuța
30 pă care o am la Vadu Rău. Dar vechilu mi-a spus că nu am dreptu să fac nici o danie, că și așa tot ce am acolo e al boierului și nu poate moșteni dăcît copilu, dacă e și el clăcaș pă moșie. Așa să fie oare?

— După vechea pravilă nu are dreptul ăsta, căci după cum știi, se fac astfel de danii... dar după legea nouă mi-e teamă că o poate întoarce cum vrea el. Vechilul a știut ce spune. Dacă boierul vrea... Dar ascultă, te voi trimite la un prieten,
40 advocat la Divanul apelativ, să te lămurească el... Nu-i vei plăti nimic pentru asta.

Drept să-ți spun, însă, nu prea cred că-ți va fi de vreun folos.

— Atunci ce e de făcut? Încotro să ne îndreptăm?... În țara asta nu avem dreptu nici să răsuf-
5 lăm? Ce e de făcut?

Bălcescu și-a luat tîmplele în mîini de furie și neputință.

— Nu știu ce e de făcut, frate Toma... Uite, eu
plec pentru vreo doi ani... și bine ai făcut că ai
10 venit la mine. Să fie ultimul gînd cu care plec
din țară... Să nu uit nimic... Să zacă și să dos-
pească totul în mine ca o otravă — să mă înto-
vărășească durerea voastră de-a lungul drumului,
ca luna pe călător.

SCRISORI POST-RESTANT

Dumneavoastră sunteți domnul Nicolas Ba... Balicessco ? întrebă funcționara pariziană de dinapoia ghișeului, reținând, încă grijulie, scrisoarea.

5 — Nicolas Balchesco, rectifică Bălcescu pronunțarea numelui său pentru tînăra fată neîncrezătoare.

Nu erau decît zece ani de cînd se inventase marca poștală, și în decurs de un deceniu se organizase serviciul corespondenței în toată Europa. Lumea era încîntată de această simplificare și abuza de ea ca de o noutate... E veacul corespondenței.

15 Nevoia de corespondență în vremea asta era însă pentru mulți arzătoare, căci nefiind încă gazete de mare răspîndire, telegrame și alte mijloace, știrile din țară se comunicau numai prin scrisori. Bălcescu se mai folosea și de avantajul de a-și putea primi la poștă corespondența din țară — post-restant — cum se spunea.

20 Era binevenită pentru el măsura post-restant, cu atît mai mult cu cît, de la sosirea sa la Paris, își schimbase de cîteva ori locuința, așa încît pînă cînd i-ar fi venit din țară o scrisoare la ultima adresă dată, el s-ar fi mutat la una nouă. Mai călătorise apoi și prin Italia (unde se întîlnise cu Alecsandri și Elena Negri) și era aci încă un motiv de incertitudine în corespondență.

Cîntări în mîna scrisoarea, mai ales că văzuse pe învelișul ei scrisul Sevastei, și constată bucuros că e voluminoasă. O puse în buzunar și se îndreptă ca de obicei spre Biblioteca Națională. De
5 cînd sosise la Paris nu lăsase să-i treacă nici o zi, nici un ceas, fără să le folosească lucid, cu patimă, fără odihnă. Știa că mai are cîtiva ani de trăit, căci boala, pe neobservate pentru ceilalți, făcea progrese neconținute. O lună petrecută la Palermo, pe terasa cu lespezile rare, roase, de piatră a
10 unei case gălbui cu coloane, între grădini de portocali, alături de prietenii iubiți, Alecsandri și Elena Negri, îl întremase puțin, dar răul rămînea adînc. „Din cei zece ani pe care mi i-am dorit, pe
15 care i-am cerut încă, își zicea el, cinci au și trecut.“ Pentru întregirea lucrării pe care o pregătea, *Istoria românilor sub Mihai Viteazul*, aduna material din toate bibliotecile și arhivele la care putea
răzbate, din mai toate orașele mari prin care trecea.
20 Trăia modest, ocolea pe cît putea chiar întrunirile de la sediul Asociației Studenților Români din Franța, al cărei președinte era Ion Ghica, care plecase mai înainte, secretar Costache Rosetti, care
venise din nou la Paris, și casier Vîrnav, moldoveanul care pusese la dispoziție localul necesar.
25 Bălcescu plăti, alături de alți cincizeci de subscriitori, cei zece franci la care se îndatoră anual, dar prefera în locul vieții de student boem viața de studii în bibliotecă.
30 Merse acum grăbit, pe culoarul lung și îngust, pînă la sala stampelor.
Se scuză că-și deranjează vecinul obicinuit, un bătrînel cu cap mare și chel pe un gît subțire, și odată așezat la masă scoase nerăbdător scrisoarea
35 din buzunar, înainte chiar ca să facă semn să i se aducă volumele și legăturile cu reproduceri, puse deoparte din ajun de către un funcționar foarte politicos și foarte îndatoritor.
40 Erau obicinuitele știri despre ai lui. Mama tot necăjită cu ficatul, cu toate fierturile de buruieni pe care le lua... Costache e mai îndrăgostit ca ori-

cînd, scrie o piesă de teatru, dar Barbu nu e cu-
minte deloc și poate din pricina asta mama nu se
poate întrema. Barbu s-a înhăitat cu cîtiva inși
mai bogați decît el și colindă toate balurile mas-
5 cate, și — din păcate — în fiecare zi sunt în Bucu-
rești două-trei baluri mascate, oriunde e o sală
mai încăpătoare, mai cu seamă la hoteluri, unele
foarte ordinare, cum zicea Sevastița. Mama tremu-
ră de grija lui Barbu, știindu-l că se duce la
10 aceste baluri, și din cauza jocurilor de cărți de-a-
colo. Jocurile de cărți sunt o plagă a orașului. Se
joacă la orice oră din zi și din noapte, fără mă-
sură, aproape cu sprijinul poliției. Mama adună
bani ca să-l trimită cît mai repede pe Barbu la
15 Paris, ca să-l smulgă dintre prietenii lui stricați.
Marghioala e bine, își vede de copii, și bărbatu-său,
acum din nou în slujbă, e sănătos. Despre ea, Se-
vastița, să n-aibă nici o grije. Mai prost pare să
fie anul acesta cu rodul moșiei... La începutul lui
20 martie au fost niște călduri mari, tot ca în patru-
zeci și șase, care au topit ca nimic troienile înțe-
penite ale iernii bogate în ninsori și viscole. Au
fost inundații mari în București... Din cauza căl-
duriilor prea timpurii au înmugurit toți pomii prea
25 devreme. Pe la începutul lui april a venit un în-
gheț aspru, așa că e puțină nădejde să poată fi
ceva de cules la Bălcești anul acesta.

„Nenorocirea cea mare este însă alta, Nicule.
30 Au ars Bucureștii. A ars jumătate din oraș. A fost
ceva, cum spune mama, că nu s-a mai pomenit de
cincizeci de ani, poate de o sută de ani. Jalea e de
nedescris. Noi am avut un noroc nespuse, căci vîn-
tul a bătut spre răsărit. Focul a izbucnit în ziua
35 întâia de Paști, în timpul unei furtuni grozave,
care sufla dinspre apus. Un băiat, ca de vreo doi-
sprezece ani, fiul prietenului nostru Costache Fi-
lipescu, neavînd voie să umble cu pușca, s-a dus
în șopronul unde se țineau trăsurile ca să descarce
40 arma pe ascuns. A tras din joacă în podul șopro-
nului, unde se ținea finul. A luat foc într-o clipă

tot podul, tot șopronul, casele vecine din jurul bisericii Sf. Dumitru, de lângă Hanul lui Constantin. Flăcările, spun cei care le-au văzut întâi, parcă zburau din casă în casă spre biserica Sf. Gheorghe, spre Bărăției, spre biserica Sf. Vineri, căci furtuna ridica în văzduh căpițe întregi de paie aprinse ori șindrila de pe acoperișuri și cirpe de tot felul, ba chiar și acoperișuri întregi cuprinse de flăcări și le rostogolea peste alte case. Cum era în ziua de Paști și cum ardea Tîrgul din Lăuntru, unde sunt cele mai mari prăvălii și prăvălie lipită de prăvălie, străzile erau pustii, căci băieții de prăvălie și teșghetarii erau plecați acasă la ai lor, și la fel lipseau și negustorii. Din ulițele Lipscani, Nemțească, Cavafi, Covaci, Gabroveni, Bărăției pînă în piața Sf. Anton în cîteva ceasuri n-a mai rămas decît cenușă. De la Sfîntu Gheorghe, care a ars cu totul, în această zi de Paști, focul s-a întins spre Lucaci și a ieșit înspre bariera Vergului, spre Delea Veche și spre bariera Iancului. Furtuna bătea atît de puternic, încît s-au găsit peste cîteva zile mătăsuri, panglici și alte asemenea mărfuri ușoare smulse de prin magazine și azvirlite cine știe unde, de-au rămas agățate, încurcate, în crengile copacilor din pădurea de la Mărcuța și Pantelimom...

Căpitanul Papazoglu, pe care l-am văzut la Faca, ne spunea că boierimea cea mare era la palat să felicite pe vodă în ziua de Paști și că s-a risipit în grabă, fugind fiecare pe la casele lor. A fost greu de stins focul și din pricină că toată lumea își scoatea calabalicul ori marfa în mijlocul uliței, nădăduind s-o scape, de nu mai puteau trece sacalele pojarnciei și nici tulumbele. A fost scoasă toată armata să dea ajutor. Abia a fost timp să fie ajutați nenorociții de deținuți de la pușcăria din spațele Hanului lui Manuc... Hanul Șerban-Vodă nu a ars și iată de ce, după cum ne-a spus Papazoglu : bancherii Menoah Hillel și Zerlendi s-au dus la vodă, care trecea călare ; au ingenuncheat, cu capetele goale, înaintea calului, strigînd deznădăjduiți : «Apără, măria-ta, Hanul Șerban-Vodă, căci

magaziile lui, pe lângă o mulțime de mărfuri și pe lângă casele de bani, sunt încărcate cu treizeci de butoaie de iarbă de pușcă.» Lui vodă i s-a făcut părul măciucă, nu alta : «Cum, iarbă de pușcă în mijlocul orașului ? Ocnă o să vă mănince !» Dar Hillel, stînd mereu în genunchi, a spus : «Știm că vom merge la ocna, dar scapă hanul, măria-ta.» Atunci vodă a poruncit ca toți pojarnicii și toți sacagiii orașului să înconjoare hanul și să-l apere de flăcări.

5
10
15
20
25
30

«Cum ai dat de știre abia acum, cînd ard Bucureștii, că ai iarbă de pușcă în bolțile hanului ? Trebuia de la început să cari totul afară.» «Nu pot să vă spun acum, dar scăpați hanul... Știu că voi fi spînzurat, dar scăpați hanul.» A treia zi s-a aflat că n-a fost nici un butoi de iarbă de pușcă, ci numai o născocire a bancherilor care au izbutit astfel să-și scape mărfurile din magazii. Mama zice că o să-i bată Dumnezeu că s-au gîndit numai la avuțiile lor, nu le-a păsat de căsuțele săracilor din Udricani și Delea Veche, unde-au rămas oamenii pe drumuri, fiindcă toți pompierii și toți sacagiii din București au primit poruncă să apere hanul. Căpitanul Papazoglu ne-a povestit multe ieri la Fața, pentru că a fost trimis cu compania lui în ajutorul populației ; spunea că a văzut trei cadavre, rezemate de zidurile care mai rămăseseră din biserica Lucaci. A ars, odată cu biserica Stelea, și sora Vlădichii Chesarie, grecul. Se zice că au fost morți și la biserica Batiștei, din care nu au mai rămas decît zidurile. Lumea de acolo a scăpat doar fugind cum a putut dinspre partea de răsărit în cea de apus a orașului. Au ars foarte multe biserici, nu se știe cîte.

35
40

Nicule — continua scrisoarea — n-au fost sărbători, a fost jale fără margini... Lumea a rămas pe drumuri ; mii și mii de femei și de copii dorm pe cîte o claie de calabalic, stricat și ăla ; plîng de țî se rupe inima. Negustorii știu că își vor întocmi iarăși la loc averile, dar ce-au să facă micii calemgii și oamenii muncitori, Nicule, care o viață întreagă au trudit ca să aibă un acoperiș pentru

copii și câteva lucruri mai omenești în casă? O femeie se bocea : «N-am mâncat o jumătate de an decât pâine cu ceapă și verdețuri, ca să cumpăr o

5 Pe tine și pe prietenii noștri de la Paris o să vă doară nespun că a ars și casa lui Negulici. Tabloul lui cel mare, *Bolnavii de la Mărcuța*, s-a făcut cenușă, cu zeci de alte tablouri mai mici.”¹

10 Scrisoarea mai cuprindea amănunte despre o prietenă a mamei lor, care locuia pe lângă biserica Sfinților... A trimis pe Stoica s-o aducă cu poștalionul. Calabalicul mai de preț i l-au pus în magazia de lemne, care acum e goală, iar ea, Sevastița, cu două fete, locuiește în odaia lui, a lui Nicu, pînă cînd acea prietenă a mamei va găsi o
15 altă locuință. Îl mai vestește că-i trimite mamă-sa

20 ¹ Incendiul, cel mai devastator din istoria Bucureștiului, a izbucnit în după-amiaza zilei de 23 martie 1847. Descrierea din scrisoare a fost făcută însă sub impresia calamității comentată pe larg în toată presa din țările românești și în cotidiene din străinătate (Austria, Franța, Rusia etc.). Reproducem un scurt fragment din *Vestitorul românesc* (24 martie 1847, p. 93), unde spațiul e aproape în exclusivitate ocupat de reportaje și articole
25 despre incendiu : „...Pustiitorul element al focului, sprijinit de o suflare furtunoasă a austrului, a prefăcut în puține ceasuri în ruine înfiorătoare o parte din cele mai frumoase, mai populate și mai bogate [părți] ale capitalei ; a jefuit multe ființe și a dat în prada nenorocirii și a lipsei un număr însemnat de familii, lăsîndu-le
30 goale și subt acoperișul cerului“.

Focul a izbucnit în casa cluceresei Drugăneasca, situată în apropierea Hanului Constantin-Vodă (locul unde s-a ridicat ulterior Palatul Poștelor), după ce fiul acesteia
35 a tras cu pistolul încărcat cu iarbă de pușcă în streășina de lemn putred. În câteva minute flăcările care au cuprins acoperișul, din cauza vîntului, au aprins locuințele învecinate și apoi cartiere întregi. Femeia moartă la biserica Stelea era Agapia, sora arhierelui
40 Constandie. Pentru refacerea capitalei, Ministerul de Finanțe a oferit 300 000 lei, iar alte instituții din țară 180 000 lei. Potrivit datelor din epocă, pagubele au fost de cca. 50 milioane. Pe lângă ajutoarele interne s-au mai primit sume pentru refacerea orașului din Rusia, Turcia, Franța, Austria, Germania (n. ed.).

„în săptămîna viitoare, încă cincizeci de galbeni, printr-o scrisoare, tot la bancherul cel vechi“.

5 Bălcescu nu mai putu să lucreze nimic în ziua aceea... Cînd înapoie, cu rugămîntea de a-i fi păs-trate, teancul de cărți și colecția pe care nu o des-făcuse, funcționarul îl întrebă mirat :

— Plecați ? N-aveți dispoziție de lucru, după cît se pare, domnule ?!

Bălcescu zîmbi cu o adîncă tulburare.

10 — Da... nu prea am dispoziție de lucru... Au ars Bucureștii.

— Bucureștii ?... Cum ? Ce ?

Omul nu pricepea nimic.

15 Bălcescu clatină din cap, fără să se întoarcă... O să fie surprinsă Luxița, văzîndu-l că vine s-o ia cu trei ore mai devreme...

Era acum de mai bine de un an la Paris, cînd Tița, într-o altă scrisoare, îl înștiință despre întîmplarea de la Vadu Rău, întîmplare ce umpluse de groază
20 toată boierimea și era cît pe-aci să aprîndă țara. Boierul Medelioglu fusese ucis cu o lovitură de ciocan de către fierarul curții, Filaret Mustea, ta-tăl țiganului lăutar Bănică. Boierul nu-l mai lăsa pe băiat să iasă, din casă, nici măcar în curte. De
25 pe mai bine de doi ani îl ținea închis. Nu-l mai pu-nea la nici o treabă și-l îmbrăcase cu anterior cu-rat și cu ceacșiri legați cu tuzluci de meși. Nu-i cerea decît să-i cînte împreună cu țambalagiul un ceas după masa de prînz și două ceasuri după
30 masa de seară. Stătea mereu pe gînduri, în jilțul său, uscat ca niște moaște, și sorbea cînd din ceașca de cafea, cînd din pahar, trăgea din ciubuc și se gîndea, el știa la ce... Uneori, cînd ei cîntau, el citea o carte de versuri grecești ori franțuzești.
35 Băiatul devenise o umbră, mai ales că era bolnav de piept. Nu-l mai lăsa să cînte față de musafiri. Atunci punea să cînte alt viorist, împreună cu țambalagiul.

40 Cu o săptămîină înainte, de nenorocire, Bănică i s-a aruncat la picioare, rugîndu-l să-i dea drumul,

eăci el nu mai poate îndura, se prăpădește. Boierul s-a ridicat, a venit la el și l-a palmuit ; o palmă cu degete uscate ca vergelele. Niciodată nu lovise el însuși pe vreun rob ori vreun clăcaș.

5 Totdeauna punea vătăfii să-i bată, uneori în fața lui, pînă erau lăsați jos mai mult morți. L-a ocărit pe Bănică : „Slugă nerecunoscătoare... Te țin pe puf și tu vrei să pleci ?“ Flăcăul a rămas cu gîtul moale ; i-au dat lacrimile și i s-a încrețit fruntea.

10 A alergat apoi pe sala din dos, unde era un cuier mare pentru atîrnat hainele groase. A scos un șnur de la un macat de pe sofa și a făcut un laț, s-a suit pe un scăunel, apoi a atîrnat șnurul de cuier, a vîrit capul în laț și a împins scaunul cu

15 piciorul.

L-au găsit învinețit, cu ochii ieșiți din cap, cu limba scoasă. Mort. Boierul a dat poruncă să-l îmbrace curat, i-a pus meși noi de brunel în picioare, i-a făcut și coșciug, în care a fost așezat

20 cu tălpile legate cu o panglică și cu miinile vinete pe piept. Toată lumea plîngea, și cînd a fost să-l acopere cu pămînt, boierul avea lacrimi în ochii lui mari și albicioși și a spus : „să-i fie țărîna ușoară“... În clipa aceea, tatăl băiatului, Filaret fierarul, care venise cu barosul la el, de credea lumea că vrea să-l pună în mormînt ori cine știe ce, a ridicat barosul și l-a ucis pe boier dintr-o singură lovitură. Pe urmă l-au dus sătenii toți

30 pînă la primărie, de frică să nu-l ucidă și pe el oamenii curții, iar pe celălalt, pe boier, l-au lăsat părăsit pe marginea groapei proaspete, cu capul strivit, cu giubeaua plină de sînge și de bucăți de os. Vreo două babe se uitau la el și nu știau ce să facă. Pe fierar l-au judecat grabnic la București.

35 Toate maidanele în jurul Divanului erau pline de săteni și de muncitori. Trei boieri tineri l-au apărut pe țigan și chiar boierii cei mari, după cele ce au auzit că a fost viața lui Bănică, dar mai ales viața postelnicului, înfățișat de apărător ca un

40 sadic. N-au mai avut curajul să-l osîndească la

moarte pe Filaret Mustea, fierarul. N-au putut să-i dea decît cinci ani de ocnă la Telega.

5 Despre cei de acasă, Tița îi scria fratelui ei că sunt toți bine, că le e dor de el, că numai Costache a rămas acum în București și că el le-a povestit
astea toate săptămîna trecută, cînd a venit să-i vadă la Bălcești.

10 ...L-a găsit pe Arăpilă la cafeneaua „Régence“ în piața Comediei Franceze. Către ora prînzului avea să vie tot acolo, ca să ia masa împreună, și Luxița, căreia îi plăcea să hoinărească pe străzile
cu vitrine bogate ale Parisului.

15 Ascultînd scrisoarea pe care i-o citea Bălcescu, Alecu Golescu fu tulburat adînc; amîndoi își amintiră unul altuia un șir întreg de întîmplări
din viața grea a robilor țigani. Lui Arăpilă însă îi stătea pe inimă să facă și o mică observație.

— Nicule, să știi că Tița are dar la povestit...
20 Ce frumos scrie... că stai și te miri.

20 Bălcescu clatină din cap, parcă ar fi spus: „Ei, cred și eu“, apoi spuse sorbindu-și oranjada, căci
îi era destul de cald:

— Scrie așa frumos, fiindcă îmi scrie mie, lui frate-su. Scrie așa cum vorbește, dar cînd scrie
25 unor străini, scrie și ea sucit, pocit, așa ca și noi toți. E parcă un făcut cu limba noastră românească... Cum dă de cerneală, se pătează. Vreau să spun
că se sucește, își dă ifose strîmbe, întortochind frazul, ca să pară că este mai altfel, mai
30 grozav. Așa s-au tradus unele părți din Biblie, așa scriu și țărani cînd știu carte. Scriu cum cred și ei
că e frumos, nu cum vorbesc în fiecă zi... *Doresc ca mica mea epistolie*... Așa scriu la noi funcționarii,
35 profesorii, așa scriu toți scriitorii, parcă ne e rușine să scriem așa, simplu, cum vorbim. Lasă că unii mai stricăm
limba, din grabă și din neglijență, cum mi se întîmplă mie cu scrisorile pe care le trimit prietenilor. Dealtfel, să vezi cum
40 scrie Tița către străini... Nu o mai recunoști... Pa-sămite, vrea să fie altfel decît e ea, cea de toată
ziua, cum e în scrisorile către mine.

— Vezi că sunt cuvinte noi, greu de folosit.

— Lasă neologismele. Vorbesc de felul firesc și curgător al limbii pe care o vorbim toată ziua. Poate că niciodată pînă azi nu s-a vorbit o limbă
5 mai frumoasă ca aceea pe care o vorbim cu toții toată ziua. Vorbim cei mai mulți o limbă curată și curgătoare ca grîul de sămînță. Ei bine, peste o sută de ani, nimeni nu va ști cît de frumos s-a vorbit românește la mijlocul acesta de veac... Nu
10 vor rămîne mărturie decît paginile scrise, care-sucite, pocite, petecite, împopoțonate, radicalizate... totdeauna pozînd față de cineva. Parcă toți suntem niște analfabeți infumurați.

— Așa scriem toți, e adevărat...

15 — Nu-i așa?... Eu cîteodată mă îngrozesc de scrisul meu... Vezi că scrisul simplu îl nimerеști numai în intimitate și numai cînd îl înveți... Hei, va mai curge apa pe gîrlă pînă cînd noi, românii, vom învăța să scriem așa cum vorbim.

20 Cîțiră din nou scrisoarea cînd veni Luxița, și pe ea a podidit-o plînsul, deși nu-l văzuse niciodată pe Bănică ; îl cunoaște numai din cele ce-i povestea prietenii și mai ales din cîte i se spusese atunci cînd cîntase muzicantul la ea acasă, și ea
25 fusese nevoită să rămînă sus, în iatac.

Peste cîtva timp, venind într-o luni după-amiază, tot la „Régence“, unde uneori juca și șah, Bălcescu era agitat, frenetic, exaltat.

30 Luxița sosise mai devreme și-l aștepta mîncînd înghețată.

— Lucica... am descoperit, în sfîrșit, portretul lui Mihai Viteazul cel adevărat... al lui Sadeler...

Ea, tulburată de tulburarea lui, întrebă scăpînd din mîna lingurița :

35 — Unde ?

— La Biblioteca Națională... secția stampelor... Să vezi... Dar mai mult nu putu să-i spună. Hai să ieșim la aer, hai să alergăm. Nu pot sta locului... Ah, dacă ar fi aici cineva cu care să mă iau la
40 trîntă...

Ea a oprit o trăsură și i-a spus omului de pe capră să meargă la Saint-Cloud. După ce au trecut lungul pod de peste Sena, Bălcescu, mai liniștit, îi povesti întâmplarea.

5 — Lucica, tu știi, ți-am spus încă din București că n-am nici o încredere în portretul adus din Transilvania de Mayer, care pretinde că a găsit chipul lui Mihai Viteazul; mi s-a părut că nu-i adevărat, cu toate afirmațiile Poenarului și cu toată
10 disertația învățatului dr. A. Kurz... Nu, acesta nu e Mihai al nostru, îmi ziceam. De când am plecat din țară, în toate cercetările pe care le-am făcut prin bibliotecile multor țări, căutam să dau mereu de un portret al lui Mihai Viteazul, deosebit de cel
15 nesigur din unele cărți streine, cea a lui Bisselius, de pildă. La Roma am răscolit și am văzut mii de portrete fără să pot descoperi ceea ce speram. Și iată că azi, 2 august 1847, Lucica, ducându-mă cu Arăpila la cabinetul de stampe, ca să facem oarecare cercetări genealogice, cerui, între altele, și
20 fără multă speranță, să mi se arate portretele ce au despre otomanii, ungurii, transilvanii și românii vestiți. Mi s-au adus, în colecția Transilvania, șase portrete ale lui Mihai Viteazul, dintre care trei cunoscute din cărți, două noi, și al șaselea, ei
bine, și nou, și minunat, așa cum l-am văzut noi pe Mihai Viteazul. Scrie pe el în latinește că a fost desenat după natură de Algidius Sadeler, sculptorul
25 majestății-sale imperiale și e pusă și data... Praga, anul 1601. Luxița, am dat și eu, și Arăpila tot ceea ce aveam în buzunar și am comandat pe loc o gravură frumoasă și credincioasă,¹ spre a da

¹ Portretul lui Mihai Viteazul, executat de Sadeler, N. Bălcescu l-a descoperit în cabinetul de stampe al
35 Bibliotecii regale din Paris pe care îl frecventa asiduu împreună cu A. G. Goleșcu. Descrierea o va face el însuși în *Buletin despre portretele principilor Țării Românești și ai Moldovei ce se află în cabinetul de stampe de la Biblioteca regală din Paris*, apărut, sub inițialele
40 N. B., în *Mașazin istoric pentru Dacia*, tomul IV, 1847, p. 212—220 (n. ed.).

în admirarea românilor adevăratul portret al eroului lor.

Lucica se bucură, dar îi mai aduse și ea o veste tot atît de neașteptată... Are să fie peste cîteva
5 luni mamă. Acum speră să fie adevărat, nu ca la București. Bălcescu se întunecă puțin.

— Ți-am spus numai ca să știi... Restul nu te privește, adăugă ea, cu inima strînsă.

— Lucica, pentru numele lui Dumnezeu, cum
10 poți vorbi așa? Dacă nu ar fi decît grija sănătății tale... și tot așa fi cuprins de îngrijorare...

— N-avea grije de mine. Aici nu o să mai pot rămîne prea multă vreme fără să bage de seamă prietenii noștri. Voi merge — nu în țară, firește
15 — ci la Budapesta... După naștere voi vedea ce e de făcut... Două lucruri doresc. Rog pe Dumnezeu să semene copilul cu tine și vreau să știe toată lumea că e al tău, iar în al doilea rînd, vreau să-l cresc eu. Va trebui, scumpul meu, să vestești pe
20 toată lumea că ai un copil la Budapesta, cu o unguroaică, sau așa ceva, și că ai vrea să-l aduci în țară.

— Atunci are să vrea Tița să-l ia ea. Sunt sigur de asta.

25 — Am să-i iau înainte și am să-l înfiez eu. Preținsa lui mamă nu are să mi-l dea, bineînțeles, decît mie.

— Îți vei face un dușman din Tița... căci, îți repet, va dori ea, fără îndoială, să crească copilul.

30 — Asta nu...! Voi ști eu s-o împac... Dacă te iubește pe tine, vreau să mă iubească și pe mine.

— Îi e o teamă nespusă de tine, îi e frică să nu mă abați de la ceea ce ea numește rostul meu pe lume.

35 — Dar tu nu vezi că fac tot ce pot ca să-ți las cea mai deplină libertate?... că sunt numai umbra ta?

— Sunteți două umbre geloase una pe alta.

40 — Nu pricep. Am crezut totdeauna că fata asta mă iubește. Acum vreo cinci ani, cînd ea nu era

decît o fetiță, nu mă scotea din nana Luxița și era pe lîngă mine ca o soră mai mică.

5 Închise umbreluța și rămase pe gînduri. Cu un soi de deznădejde dorea să fie de data asta mamă, căci se gîndea că e ultima ei șansă. Avea să împlinească treizeci și doi de ani.

10 Bălcescu se gîndi că Tița are acum peste douăzeci și cinci de ani, că s-a maturizat în singurătatea ei, că a devenit tot mai îndărătnică și mai autoritară ; șopti îngîndurat și el :

— S-a mai schimbat... s-a schimbat mult... Acum trăiește numai pentru mine...

15 Seara au mîncat împreună la cafeneaua „Tor-toni“, unde a venit și Arăpilă, au băut toți trei două butelii de Bourgogne, ca să sărbătorească portretul descoperit.

— Și încă alt portret... Sunt sigură că va fi la fel, tot îndruga Luxița, rîzînd nebunatică, fără ca Arăpilă să poată pricepe ceva.

Peste cîteva săptămîni ea plecă ; Bălcescu o conduse o parte din drum spre Budapesta.

LICSANDRU ȘI LICSANDRA

Toma își trînti furios pălăria de pămînt.
Cînd n-are omul noroc, n-are și pace.

5 Vrînd să ocolească Hanul Golescu pe după bi-
serica Sf. Ilie și s-o ia spre Sf. Nicolae din Țigă-
nie, prin dosul Mitropoliei, într-o înghesuială de
care, căruțe și briști, cum e mai întotdeauna în
preajma podului de piatră, peste gîrlă, se pomeni
10 cu carul sucit dintr-o izbitură, de mai-mai să-l a-
runce și pe el în șanțul drumului. O brașoveancă
mare cît o hardughie, vrînd să facă loc în grabă
unei droaște boierești, care venea în goana celor
patru cai, îi izbi fundul carului și-i rupse o roată
dinapoi. Să-l iei de gît? Pe cine să-l iei de gît?
15 Droașca nu se mai vedea. Omul cu brașoveanca?
Tot el înjurase și trecuse mai departe, că el avea
roțile bine legate cu fier.

Toma se scărpină în cap, judecă mai de-aproape
paguba și-și zise că oleacă de noroc tot a avut.
20 Pînă la Damian nu era mai departe decît la două-
trei zvirlituri de băț, cît e de la Mitropolie pînă
în Dealul Filaretului, și încă o țîră de noroc mai
avea, că se găsea tocmai în Țigănie, unde avea prie-
teni care să-i dreagă pe loc carul.

25 După ce boierul Medelioglu fusese îngropat, cli-
ronomii lui nu mai voiseră să țină în casă pe ni-
meni din neamul celui care zdrobise țeasta boieru-

lui. Se chibzuiră cîtva timp și căzură la învoială între ei să-i dăruiască pe toți cinci (erau nevasta lui Filaret Mustea, Chiriac, feciorul cel mare al lui
5 apoi feciorul cel mare al acestuia, care avea și el doisprezece ani și învăța tocmai acum meșteșugul potcovitului și al legatului în fier, și încă doi băieți mici, dănciuci, în picioarele goale și cu burțile mari). Mitropolia, deși țiganii ei nu erau robi la fel cu aceia
10 ai boierilor, îi primise pe loc... cum să nu-i primească ? Și îi băgă în țigănia ei, unde avea tot felul de șoproane cu foale, menghine, nicovale și alte unele pentru dresul carelor, potcovitul cailor, și alte nevoi ale curții mitropolitane. Dar, din păcate, Chi-
15 riac, prietenul lui Toma, plecase să dreagă niște garduri de fier în cimitir. Se găsi în locul lui alt meșter.

Pentru o căciulă de mălai, un țigan bătrîn, în zdrențe, cu o barbă sură, țepoasă, îi spuse că face
20 roata pe loc, cu legătură bună de fier, pînă într-un ceas, mai ales dacă Toma pune și o mîină de brînză lîngă mălai. Pandurul se învoi, și în timp ce aștepta, se gîndi să se repeadă pînă acasă, ca să ducă ori sacul cu mălai, ori puțină de brînză, dar
25 vîzînd ciurda de puradei care dădeau tîrcoale carului, se gîndi că e mai cuminte să aștepte pe loc.

★

Anul trecut, Mitru stătuse vreo lună în odaia închiriată pe lîngă biserica Dobrotesei ; pe urmă își
30 zise că nu e bine să risipească banii și se hotărîse să-și clădească o căsuță a lui, pentru fetiță și nevastă. La asta îl îndemna cu stăruință și Licsandru Hergă.

— Mă Mitrule, mă... acolo la mine, subt Dealul
35 Filaretului e raiul pă pămînt, mă. Îți dau și ție cinci-șase prăjini, pă nimica toată, mi-oi plăti tu datoria cu țîriița, cînd te-oi înlesni. Tare o place Licsandra mea pă Gherghina ta și ar fi bucuroasă să stea alături, dă, că pă drumurile astea dintre
40 vii nu prea sunt vecine. O casă, mă, o faci cu ni-

mica toată. Te mai ajut și io, o să pună mîna și alți tabaci d-ai noștri. Că și pă mine m-au ajutat la multe.

5 Licsandru Hergă era de felul lui dintr-un sat de
pe lingă Giurgiu. Ai lui avuseseră de furcă mereu
cu cetele de turci care ieșeau pe neașteptate, din
fosta raia, după pradă. Cu vreo cincisprezece ani
mai înainte, pe cînd el și cu tată-său și ceilalți doi
10 frați mai mari erau la cîmp, o ceată de bașbuzuci
intraseră după jaf în sat și adunaseră ce găsiseră
ei că le trebuie, dar mai ales copile și neveste ti-
nere, de la casă la casă. Ar fi vrut să adune și vite,
dar erau în pădure, la pășune. De obicei, oamenii
15 fugeau, se lipseau de tot, numai să-și scape viața,
dar acum era prea de tot. Oprea Herga își luă cei
trei feciori, dintre care Licsandru era cel mai mic,
că n-avea decît cincisprezece ani, își căută topoare
și cuțite, pe care le ascunseră cum putură sub niște
20 țoale puse pe umăr, și se întoarse în sat să-și scape
cele două fete și bruma de avere.

— Io, povestea Licsandru nu eram atît dă voinic
cît sunt acuma, că eram un copilandru... Da' tăi-
cuța și frații ceilalți crez că mă întreceau atunci,
cît sunt io azi, cu cel puțin un lat dă palmă.

25 Ascultătorii se minunau, și pe drept, fiindcă Lic-
sandru Hergă era un munte de om, bălan și puter-
nic ca un plăvan, de ridica glumind un juncan în
brațe.

— Și cum vă spun, ne întoarcem în sat prăpă-
30 diți ca vai dă noi... „Mă, spuse taica, să încercăm
să-i luăm la început cu binele, cu rugămînți...“
Da' turcii, cum ne-au văzut, au început să ne în-
jure pe limba lor, să ne zgîlție, și ne-au și înconju-
rat. Traseră toți iataganele, dar în jurul ceaușu-
35 lui lor nu erau dăcît cinci-șase, căci ceilalți îm-
pînziseră satu, după pradă. S-apropie taica dă
calu ceaușului și se roagă; ceaușu îl înjură și-l
lovește cu latu săbiei... În clipa aceea, pînă să ri-
dice el iarăși sabia, taica l-a săltat cu o mînă din
40 șea și l-a izbit dă pămînt dă crez că a plesnit fie-
rea în el și nu s-a mai sculat dă jos. Noi ne aștep-

tam la asta, într-o clipă am fost pă turci... Unul
dintre ei a apucat să tragă cu pistolu și l-a îm-
pușcat pe taică-miu, dar celorlalți le-am frînt palo-
șele și i-am omorît. Ai noștri, dîn sat, care se mai
5 găseau pă lingă noi, au început să răcnească, au
sărit cu coase și topoare în miini și așa au pus pă
goană ceata dă tîlhari, să tot fi fost vreo cincizeci...
dă n-au mai avut timp să ia nimic... Atunci am vă-
zut că turcii știu și dă frică. După moartea tăicu-
10 țului, noi ne-am împrăștiat pă unde am putut, că
nu mai era dă trăit acolo. Surorile s-au tras spre
Pitești, unde frati-miu ăl mare a deschis o măce-
lărie. S-a dus el și frati-miu celălalt, iar io am dat
cu ochii dă Licsandra asta, am luat și zestre bără-
15 ganu cît îl vedeți, și căsuța, și am învățat tăbă-
cirea pieilor la Dobrovici.

Bărăganul de care vorbea Licsandru Herga era
tocmai pe dos decît un bărăgan, era mai mult o
ripă în care se povîrnea Dealu Filaretului și avea
20 poate patruzeci-cincizeci de prăjini. An cu an, voi-
nicul acesta sădise ba ici un zarzăr, ba dincolo un
gutui. Unde era povîrnișul mai moale se prinseseră
și destui butuci de vie, din care să scoată omul un
butoi de vin cam în fiecare toamnă. Căsuța, două
25 odăi, cu tindă între ele, iar în față cu prispă, era
cam bătrînă și acoperișul trebuia reparat în fiecă
an, că-l cam zburau furtunile din olane... Era la
drum, spre ulița căreia îi zicea, firește, ulița dintre
vii ; ducea de la fîntîna lui Cantacuzino, la deal, că-
30 tre viile Mitropoliei și ale Băicoienilor, unde se
afla și vestita crîsmă a lui Tache Sbanghiul. Ulița
nu cuprindea decît cîteva case ascunse subț duzi
și cireși ; nu se prea vedeau de la drum că gardu-
rile viilor erau întărite cu stufișuri de porumbe ne-
35 gre și curpeni.

Licsandru avea dreptate. Uneori, spre seară, cînd
priveai de aici, din deal, Bucureștii, cu sutele lui
de turle de biserici, iar ochii îți lunecau pînă de-
parte, în vale, spre lacul Bănesei și al Herăstrăului,
40 și cînd încoace spre Cotroceni și Grovăzești soarele
apunea roșu, azvîrlind raze prelungi care-i întoc-

meau un soi de coadă de păun, aici la Licsandru
5 acasă chiar că era raiul pe pământ. Și totuși frumusețea adevărată se arătau a fi înșiși Licsandru și Licsandra, femeia lui cea voinică și tinărară, amîndoi peste măsura oamenilor obișnuiți, ca un Adam și o Evă dintre uriași, făcuți anume unul pentru altul, cu singura deosebire între ei că ea, deși era tot atît de bălană și cu carne voinică, avea însă părul castaniu și greu ca un coif de mătasea porumbului.

10 După ce au adunat tot ce le era de trebuință ca să clădească, căsuța lui Mitru a fost gata în patru zile, că au lucrat nu numai el cu soția lui, în două zile de sărbătoare și o duminică la mijloc, ci și
15 vreo zece prieteni tabaci. Au găsit și un popă cumsecade la ei, la Cuțitul de Argint, care i-a dezlegat pentru lucru duminica. N-avea decît o odaie și o tindă, dar tinda era mare cît o odaie și făcuseră în ea o sobă cu plită, al cărei cuptor dădea prin
20 perete în odaie, ca să le încălzească odată pe amîndouă. În tindă era loc destul de pus un pat mare, în care dormeau de-a latul toți trei. N-aveau grădină mai deloc, căci în dreptul lor rîpa era mai mult o ruptură de deal și o mai scobiseră și ei luînd lut
25 și pietre pentru casă. Aveau totuși un nuc și cinci zarzări și apoi, cît de cît, puseră pe muchiile rîpei vreo doi butuci de vie, cu care să facă boltă pentru umbră.

În magazia de lemne și de unelte de tot soiul
30 așezaseră o plită ca să gătească acolo Gherghina, vara, afară, mai la aer. Nu erau nici departe de tăbăcărie, unde mergea el la lucru, dar erau pe deal și deci feriți de revărsările gîrlei.

Cînd Damian văzu că-i gata căsuța lui Mitru,
35 puțin cam strîmbă, dar altfel bine proptită în pământ, se îmbolnăvi de dorința de a-și face și el una la fel. Se gîndea că după ce l-o slobozi pe taică-său, să aibă unde să-l ducă, unde să-și petreacă omul bătrînețele. Rugă pe Hergă să-i vîndă și lui un
40 petec de subt rîpă, din „bărăgan“. Socotea că pînă la toamnă tot o să-și poată dura măcar o odaie,

cum o fi, iar pînă atunci își pusese un pat de lemn pe prispa lui Mitru. Cînd ploua, fugea în magazie. Pînă în toamnă, Toma își tot făcea drum cu carul spre București, aducînd de la Vadul Rău, cînd
5 crengi lungi și tinere, pentru gardul pereților, cînd căpriori cu birne. Nerăbdător, Damian începuse să închidă cu pari ograda și să-și potrivească și oleacă de grădină din doi duzi, un măr și vreo doi gutui tineri, crescute parcă unul dintr-altul.

10

*

Roata lui Toma nu a fost reparată, cum se lăudase meșterul, într-un ceas, nici în două, ci abia către seară. Și stăpînul ei nu se plăti numai cu o
15 căciulă de mălai și cu un pumn de brînză, ci și cu o stacană de rachiu, ca să ardă mai bine foalele.

Așa că ajunsese acasă, sub deal, tîrziu, cînd cădea soarele înapoi, dincolo de Cotroceni. O găsi pe Lic-
sandra lui Hergă plîngînd. Era ziua ei, că împlinise
20 douăzeci și doi de ani, și gătise mîncare bună, pof-tind la masă în așteptarea bărbaților pe Gherghina cu Tincuța, fetița ei, dar cu toate că era aproape nouă seara, bărbații încă nu veneau.

Zadarnic încerca s-o împace Gherghina, că iar se
25 mînia... „arz-o focu de masă“... și iar începea să plîngă. Era de felul ei cam copilătoasă. Îl vestise din vreme și pe Chiose cimpoierul, chemat totdea-una cînd meșterul tabac voia să petreacă. Zdren-
țaros, cu nădragii peticiți și cămașa ferfeniță, Chiose
avea o asemenea înfățișare care te făcea să te gin-
30 dești la un țap bolnav. Era bătrîn și nu mai vedea de un ochi, auzul îi slăbise de tot, nu mai știa decît cîntece uitate, din vremea cînd auzea el bine, cîntece
bătrînești, unde era vorba de luptele cu turcii la
Brăila, la Giurgiu, la Cerneți cu Pazvantoglu.
35 Cu cîntece de felul acesta nu prea era îndrăgît de cei tineri, care mureau după cîntecele de lume : „Amoraș... amoraș, vede-te-aș călugăraș...“ și altele. Dar Licsandru, cu plosca de vin lîngă el, l-ar fi ascultat toată noaptea.

40

Nu erau de vină ei că întîrziaseră. Avuseseră mult de lucru. Deși începuseră ziua de la cinci dimineața

și nu se hodiniseră decît o jumătate de ceas la prinz, abia către opt seara isprăviseră.

5 Fusesse o zi dogoritoare, pieile puțeau mai rău ca stirvurile. Dobrovici stătuse pe capul lor și nu-i lăsase să plece pînă ce nu socotise el că ar fi timpul. O vină totuși aveau, dacă e vorba de vină, numai fiindcă după aceea ascultaseră de îndemnul lui Hergă, care-i tîrîse lă gîrlă.

10 — Hai, mă, să ne scăldăm, să mai uităm, să mai iasă duhoarea asta dîn noi... Blestemată meserie... N-ar mai avea liniște în mormînt Custură, că el m-a făcut tabac.

15 — Hei, tu îți scoți mai bine pîinea, că ești meșter și ești bine plătit, spuse Mitru care încerca să ia mîzga de pe el cu palma. Nu te lasă jupînul să pleci... Îmi scot și io pîinea... mai neagră, dar mi-o scot. Și-o scoate și Damian ăsta... Da' ce să zicem dă ceilalți, ai mai mulți? Îi mîncă putreziciunea în fabrica asta și dîn ce cîștigă nici nu pot da dă mîncare acasă. Își țîn copiii flămînzi. Ar trebui să vorbim cu jupînu.

20 — Ce să vorbești, mă Mitrule? Nu mai tot îndruga și tu prostii. Ăștia nu ascultă dă vorbă. Ăștia ascultă numai dă asta. Uite, vezi tu? Și arată un pumn ca un baros bălan. Să-i dai la cap cu ciocanu.

25 Erau numai în cămăși, izmene și papuci. Își spălară cum putură cămășile și izmenele. Le stoarseră și le întinseră în poiană, spre soarele ce apunea. Apoi se bălăciră în apă pe lîngă sălciile de pe malul celălalt, unde era șuvoiul adînc. Dimbovița, pe vremea aceea, era un rîu cu ochiuri de vîrtej, cu șuvoaie, un rîu pe care-l puteau trece numai cei ce știau să înoate bine.

30 În apă, pe cînd plutea spre sălciile de pe partea cealaltă, Damian se pomeni cu un băiețandru care înota de zor după el.

— Nene Damiane... nene Damiane!

— Ce-i, mă, cu tine, mă țîncule?

35 Era un prieten tînăr de tot, care se supăra cînd i se spunea țînc. Și tocmai dinadins, ca să-l necăjească, numai așa îi spunea Damian.

— Nene Damiane, vii miine cu zmeul pe maidan? Vino, zău, că vine și Biolaru, umblă după incurcat și ne ia la toți zmeiele cu zmeul lui... Zău, vino, nene Damiane, că miine-i sărbătoare.

5 — Bine, mă, viu... și Damian dispăru subț apă cam pămîntie cînd o priveai, dar destul de limpede și răcoritoare cînd o luai în palmă.

Avea și el o slăbiciune de flăcău. Îi plăceau zmeiele. Avea unul, cît o ușă. Păpușa de sfoară o ținea pe un soi de scripete. În fiecare sărbătoare, după-amiaza, înconjurat de copii și de golanii de pe cîmpia Filaretului, își înălța zmeul, cunoscut de zece mahalale. Că avea și un obicei care cam su-
10 păra pe mulți. După ce îl înălța și făcea poliția zmeielor pe cîmpie, se ducea cu el acasă, urcînd dealul. Lega sfoara cea groasă de streășină și îl lăsa așa în văzduh, de nu se mai vedea, dar se auzea două-trei ceasuri seara. Vijitoarea era atît de puternică, încît nu lăsa lumea să adoarmă în
15 trei mahalale.

Trupul musculos de uriaș al lui Hergă, orice făcea el, tot ieșea din apă. Oricît de răcoritoare era spre seară gîrla, tot nu reuși să-i învieze. Erau prea cătrăniți de duhoarea pieilor. Se frecau
25 tăcuți, cu cenușă din fabrică și cu mîl nisipos din fundul apei, căci nu aveau săpun.

În deal, zăluda de Licsandra, zor-nevoie că ea știe unde întîrzie ei. La cîrciumă! Știa ea o cîrciumă lîngă grădina Bellului, unde cînta o țigancă ;
30 și nu și nu că ea se duce să-i caute acolo.

Plăpîndă și cuminte, Gherghina încercă s-o împace.

— Sunt oameni trudiți, nu le arde dă asta, soro ; or să vie... Au poate dă lucru... și se duse la șipot
35 să aducă o căldare de apă.

Toma încercă și el s-o domolească pe Licsandra, dar bălana era ca o juncană înfuriată, gata să împungă ; n-asculta de nimic.

— Să-mi facă el una ca asta dă ziua mea ? Îi
40 sparg capu !

Intr-o mică adincitură de ripă, izvora un fir de apă, pe care Licsandru îl prinsese într-un șipot de lemn. Fiindcă firul apei era prea subțire, puseseră
5 mereu plină cu apă. Dar acum nevasta lui Mitru veni cu căldarea goală ; din pricina arșiței de pește zi, firul secase. Se amări că trebuia să se ducă tot-mai la fântina cea mare, turcească, și-i venea greu să urce. (Fântina din Dealu Filaretului nu mai era
10 cea veche, turcească, ci una nouă, ca un chioșc cu coloane mari ; veneau aici sacalele boierești de departe, să ia apă bună, de băut, dar lumea din mahală se ținea tot de vechiul nume.)

Pornise devale, luînd pe umeri cobilița cu două
15 căldări, cînd se auzi strigată din urmă :

— Unde te duci, fă ?

— Să aduc oleacă dă apă... că n-are ce bea bărbatu și fetița la noapte.

— Lasă, fă, că-ți aduc io... că te dășală căldarea
20 asta, îi spuse Licsandra cu milă, ajungînd-o din urmă. Îi trase cobilița din mină, înșfăcase și o doniță de-a ei în cealaltă mină.

— Păi, ți-o fi și ție greu, Licsandro, spuse îndoindu-se Gherghina și-i dădu cobilița.

25 Un zîmbet îndoi gura cărnoasă a Licsandrei.

— Mi-e greu, fă ! Tu nu vezi ce șale am io ? și-și bătu cu palmele șalele mari, de juncană.

Cînd se întoarse cu căldările în cobiliță și cu donița din mină plină, din pricina greutateii trebuie să urce alergînd cu pași mărunți, dar cînd le
30 lăsă jos, își regăsi zîmbetul mare și bun.

— Na, fă, apă... .

— Da' repede ai venit ?! se miră Toma.

— Era lume dăștulă, da' m-am dus la șipotu
35 cailor... așteptau alții și acolo. Niște flăcăi ziceau să aștept și io... da' cînd m-am proptit cu căldările în ei... „Ce, mă ? Să aștept ? Să aștepte tat-tu și mă-ta...“ S-au mai înghesuît ei în mine, da' mi-au făcut loc.

40 Oamenii nu puteau întîrzia pînă să se usuce că-mășile, așa că după ce le văzură zbicite cît de cît

În adierea răcoroasă a serii, zoriți și de toaca de vecernie a minăstirii, se îmbrăcară cu rufele jilave și o porniră spre casă, posomorîți, încruntați și zdrobiți de oboseală.

5 Licsandra îi înfîmpină strigînd ca o nebună, iar ochii ei mari, verzi ca frunza, înotau în lacrimi.

— Acum veniți? Pă unde ați umblat? Să vă fie rușine... Asta-i masă? Umblați telelei, și noi aici ne uscăm așteptîndu-vă.

10 Licsandru se strîmbă la ea.

— Muncesc, nu fi proastă... Și nu ne mai bate și tu la cap, că dăstul ne-a bătut Dumnezeu cu o piine atît dă amară...

15 Dar voinica și bălana nevastă nu se împacă atît de ușor.

— Da' viața mea nu e amară?... Asta-i mincare?... Că s-a ars dă tot, și vru să ia de pe foc tîgiaia să o azvîrle în curte.

20 Cătrănit cum era, Licsandru o apucă pe nevas-tă-sa de coada groasă, împletită și răsucită la ceafă și o suci cu capul spre el. Ea lăsă tîgiaia jos, începu să se zbuçiume, dar cu socoteală, că o durea. Încercă să-l lovească cu picioarele ei goale, de pulpe voinice, îi trase la întîmplare cîțiva pumni zdraveni, dar omul arăta că nici nu se sinchisește. Părea o juncană infuriată, care împunge îndîrjită, dar și stînjenită, că era prinsă bine. Cînd Licsandru băgă de seamă că o doare rădăcina părului, o apropie, o prinse în brațe și o strînse de se speriară și ceilalți, auzînd cum îi pîrîie oasele. Ea se lăsă
30 moale și biruită în brațele lui, să-și lipească muștața ca vrăbia de buzele ei.

Lîngă gura pivniței, subț un vișin, era așternut un țol pestriț, țesut la război, din fișii subțiri și
35 lungi de petice, adunate la întîmplare și strînse pe gheme, vreme de ani de zile. Pe țol era pusă o masă scundă de-o palmă, cu trei picioare. Stăteau toți în jurul ei, cu picioarele încrucișate: Toma, Damian, Mitru, Chiose, Licsandru, soacră-sa, o bă-trîină care parcă se ascundea ca să nu stingherească
40

pe nimeni și care murea de fericire văzîndu-și copiii, și i-ar fi privit toată ziua. Printre ei se învîrtea fetița. Cele două femei tinere spuseră că ele
5 mîncă mai pe urmă, că nu e loc. Luau toți cu lingura de lemn din strachina cea mare cu borș de caracudă și rupeau din feliile de mămăligă tăiată cu sfoara. Damian și Mitru se cam sfiau la luat bucățile.

— Hai, mă, luați... nu vă prostiți așa... fi îndemnă Licsandru, cu gura plină.

E drept că el avea fălci puternice și mîncă de zor, cît doi.

— Ziceam să rămînă și pentru muieri, spuse Damian, alegînd carnea de pe oasele unei caracude.

15 — Nu vă sfiiți, luați, întări și Licsandra, că noi mai avem în căldare. Avem și friptură dă miel.

Își treceau plosca înflorită cu riuri roșii și verzi de la gură la gură... „Noroc!“ Era un vin bun, făcut de Licsandru, care se pricepea la asta, nu
20 vin botezat cu apă, ca la cîrciumar. Își ștergeau mustățile apăsate. Cînd Licsandra aduse tîgaia mare cu bucăți de miel fript în untură, le veni mai ușor, căci omul își lua bucata, începea să muște din ea și se dădea mai la o parte, ca să facă loc și celorlalți.

25 Toma ridică plosca și se uită la bătrînica scăzută de ani.

— Noroc! Să-ți trăiască copiii, lele Sultano.

Bătrîna începu să plîngă de bucurie.

30 — Să le ajute Dumnezeu... și Maica Domnului... că sunt copii buni. Să ți-l ție Dumnezeu sănătos și p-al dumitale... și pă fetița dumitale, Mitrule... Să trăiți cu toții...

După ce au mîncat și cireșe și vișine, culese din
35 pomii împrăștiați prin petecul de vie, s-au lungit toți pe țol și Chiose a început să cînte... Îi zicea și din cimpoi și din gură. Erau cîntece vechi ca banii de demult, cîntece pe care el, bătrîn și obosit, le cînta cu un alean venit de departe. Se mai cînta
40 încă pe vremea aceea, în tot lungul Dunării, cîntecul lui Corbea, schimbat de lăutari și cîntăreți

după loc și după felul fiecăruia. Mai ales Chiose
nu le prea ținea minte pe toate și le cam incurca
uneori ; glasul îi era puțin cam răgușit, dar alteori
5 cu cele trei țurloaie ale lui, apoi lăsă să-și tremure
singur suflul ușor, în timp ce el zicea din gură,
domol ca un izvor, cu ochii lacrimoși :

Face-oi, puică, cum mă-nveți,
Face-oi luntre și lopeți...
10 Să despici Dunărea-n două
Cînd o ieși luna nouă...
Să merg la Giurgiu din vale,
Să m-agăț dă istamboale.
Să cumpăr fără parale...
15 Ca să cumpăr cu toptanu,
În mină cu iartaganu...
Să mă duc la cafenea,
Unde beau turcii cafea,
Să-ți aduc și mahmudele,
20 Ca să scăpăm de belele...
Aur să-ți aduc cît vrei,
Și-o pereche dă cercei,
Să trăim trei zile-n baltă,
Să văd apa cum te scaldă.

25 Licsandru, care asculta mîncînd cireșe, împinse
deoparte, cu un fel de încludare, strachina mare
cît o căldare și strigă la Chiose :

— Mă, lasă-l dracului p-ăsta... Zi-l p-ăla cu
Corbea. Cum bea o dușcă de vin mai mult, Licsan-
30 dru cădea într-o jale întăritată.

Chiose nu răspundea niciodată nimic, trăgea și
el o dușcă din ploscă și zicea așa cum i se cerea,
cu glasul adînc, dar cam șters și puțin răgușit :

Zace Corbea la-nchisoare
35 Dă trei ani lipsit dă soare...
Dă soare și dă fetițe
Care-i dădeau lui gurițe...
Zace-acuma fără pat
În oraș la Țarigrad...

Că mulți turci a mai scurtat,
Ba dă cap, ba dă picere,
Să nu fie cu durere...

.

5 Olilju, mi-e dat să mor
 Cu butucu dă picior...
 Să plătesc pînă la sfaņț
 Cu gîtu legat în lanț.

.

10 Cînd eram dă șapte ani
 Luam miei dă la ciobani
 Fără plată, fără bani...
 Cînd eram dă optsprezece
15 Cercam vinu dacă-i rece,
 Pivnița dă-i răcoroasă,
 Crișmărița dă-i frumoasă...
 Cînd aveam vro doojdoi
 Băteam noaptea la ciocoi
20 Ba în poartă, ba în geam,
 Nu mișca ciocoiu neam...

.

25 Trimisei vorbă în sat
 Printr-un om pă înserat,
 Puică,-așteaptă-mă că viu,
 D-am o vorbă c-un zapciu...
 Dă mi-o fi anu mai bun,
 Am să viu cam dă Crăciun...
30 Dă nu viu pîn' la Florii,
 Atunci, puicuță, să știi
 C-am rămas prin buruieni,
 Să-mi faci slujbe și pomeni...

.

35 Cînd veniră turcii în sat,
 Le dădui zer și păsat,
 Le vorbii cu iartaganu
 Să mai vie și la anu.

.

.

Licsandru asculta stînd culcat pe spate. Se gîndea la taică-său ucis cu pistolul de turc, la surorile lui. Nevastă-sa lungită și ea pe spate, își pusese capul pe pieptul lui. Avea obrazii plini și lați, gura cărnosă și doi ochi mari ce păreau negri, subt lună. 5 Își aninase-n urechi cercei de cireșe pietroase, cum pietroși îi erau și sîinii mari, care împungeau cămașa de cînepă. Îndoise un picior, iar celălalt, cu coapsa plină, se vedea gol și voinic pînă deasupra 10 genunchiului. Gherghina o cuprinsese în brațe pe fetița care adormise, culcată lîngă ea.

Toma Panduru își aduse aminte de Sisești, de Băilești... Și el tăiașe turci.

INTÎIA BĂTAIE A ORNICULUI ÎN 1848

De două zile, Bălcescu și Arăpilă, într-un grup de studenți români amestecați cu studenți francezi de la politehnică, alergau de colo pînă colo, pe străzile Parisului, oriunde aflau că s-ar fi ridicat
5 baricade. E o zi plăcută de februarie, căci de cîtva timp s-a arătat soarele din nou, după săptămîni de burniță.

— Alecule, trăim zile istorice... Trebuie să le vedem bine, cu ochii noștri... Numai așa putem să
10 ne închipuim mai lămurit ce a fost în trecut. Era copleșit de însemnătatea momentului revoluționar. Și el și Arăpilă se simțeau cutremurați sub zodia istoriei.

Acum sunt toți cuprinși de valurile mulțimii în
15 piața Concordiei și strigă laolaltă cu ceilalți : *Vive la reforme !... A bas Guizot* ¹ !... Populația Parisului cere cu energie reforma parlamentară și înlocuirea primului-ministru reacționar al regelui Ludovic
20 Filip. Cineva propune să se îndrepte toți spre Camera Deputaților. Dar podul de sus de pe Sena e barat de un pluton din garda municipală. O căruță e împinsă înainte, cordonul este rupt, și po-

¹ François Pierre Guillaume Guizot (1787—1874), om de stat și istoric francez, ministru sub Ludovic Filip. A condus politica internă și externă a Franței din 1840 pînă la revoluția din februarie 1848 (n. ed.).
25

porul a năvălit în sala deputaților, unde aplaudă declarațiile îndrjite ale opoziției.

5 Până seara, Parisul e plin de baricade. Coloane tot mai numeroase vin din cartierele muncitorești spre centru.

10 A doua zi, către seară, la douăzeci și trei februarie, Bălcescu și Arăpilă, care n-au dormit întreaga noapte, văd lume îngrămădită în fața Ministerului Afacerilor Streine, pe Boulevard des Capucines. Se agită frenetic pălăriile, se strigă lozinci antidinastice. Un colonel care apare în fața manifestațiilor este huiduit fără cruțare. Dintr-o dată, fără nici o somație, trupa descarcă armele. Un strigăt de groază sfișie văzduhul. Toți fug din toate părțile, împiedicându-se unii de alții. Bălcescu și Arăpilă au izbutit să se adăpostească într-un gang a cărui poartă a fost sfărîmată. Pe pavajul străzii au rămas poate o sută de cadavre și răniți. Bălcescu privește înfiorat și gîndurile lui cheamă zilele revoluției de la 20 1789. Coloana împrăștiată se întoarce peste un ceas din nou. Aduce în frunte vreo cîteva cotigi. Muncitori cu hainele sfișiate, prin care li se văd brațele înnegrite și mușchiuloase, urcă în cotigi o parte din cadavre și pe răniți. Colonelul vinovat a dispărut.

25 A doua zi, cei doi prieteni, amestecați în grupul politehnicienilor, au stat tot timpul pironiți de grilajul de fier, înalt și subțire, din fața Carrouselului, asediat de mulțime. De data asta, trupele intimidat se mulțumesc să stea pe loc, ba unele regimente țin țevile armelor întoarse spre pămînt, arătînd că în nici un caz nu vor mai trage în 30 popor. Parisul întreg fierbe ca un cazan.

Pe la ora unsprezece încep să se audă focuri puternice înspre Palais Royal, palatul regal. Bălcescu și Arăpilă ar vrea să meargă și ei acolo, dar politehnicienii spun că trebuie să rămîie toți pe loc, 35 aci, în piața Carrousel-ului. Se vede că sunt și unele lucruri stabilite din vreme. Peste cîtva timp dinspre Tuilerii apar cîteva landouri regale, goale. Se află că Ludovic Filip a abdicat și că așteaptă trăsurile, ca să plece în Anglia... Mulțimea atacă 40

landourile. Un lacheu e ucis, cîțiva cai cad im-
puscați. Se dă foc trăsurilor și flăcări puternice se
ridică spre cer. Acum se cară mobile din Palais
5 Royal și focul sporește necontentit. Fumul îi înear-
că pe manifestanți, noroc că în mare parte e
împins de vînt spre Tuilerii și spre Luvru. Amîn-
două palatele se văd halucinant printre limbi de
flăcări și nori de fum, ca într-un chenar sfirtecat
care le sporește măreția.

10 Garda națională, care a trecut de azi-dimineață
de partea mulțimii, atacă acum Tuileriile. Politeh-
nicienii, și cu ei Bălcescu și Arăpilă, trecînd de
grilajul de fier subțire și înalt, pătrund în urma
gărzii în palat. Au ajuns pînă în sala tronului. Pe
15 ferestrele sparte pătrund de afară valuri de fum
împinse de vîntul umed al zilei cețoase de februa-
rie.

În sala cea aurită, mulțimea s-a oprit. Cîțiva se
așează să se odihnească — unul chiar pe tronul
20 regal. Se produce o învălmășeală. Și alții vor să se
așeze în glumă pe tronul regal. Un student bătrîn,
cu figura tăiată parcă în lemn, împușcă bustul re-
gelui, care se face țândări și cade.

— La moarte, în efigie ! strigă cel ce a tras.

25 Încep să sară țândurite și ferestrele, draperiile
mari de culoarea sîngelui sunt sfișiate. Acum, un
grup își împarte, ca amintire, catifeaua roșie a
tronului. Arăpilă și Bălcescu întind și ei mîna și
smulg un petec de catifea din ce rămîne pe jilțul
30 aurit.

— Pentru Vasile Alecsandri, lămurește bucuros
fostul iuncăr. Va muri de ciudă că n-a fost și el
aci.

35 Chiar de a doua zi după aceste întîmplări, în
timp ce Parisul mai fierbea încă, Bălcescu își relua
locul său în sălile documentelor și a manuscriselor
de la Biblioteca Națională. Ocoala prin curtea cu
havuz și cu statuia lui Carol al V-lea și urca scara,
40 în clădirea cu aspect aproape dărăpănat, spre sala

de lectură. La etaj, printr-o odaie îngustă, trecea
la departamentul manuscriselor, cu săli — acestea
luminoase — care dădeau unele într-altele și, o
dată așezat în fața teancurilor de in-folii, își scotea
5 caietele și începea să ia note.

La sediul Asociației Studenților Români de la
Paris, în discuțiile care aveau loc acum zi de zi,
unii erau de părere să se întoarcă neîntârziat cu
toții în țară, pentru ca să facă și ei acolo ceea ce
10 văzuseră că au făcut parizienii în aceste zile de
februarie. Bălcescu rămase neclintit la punctul lui
de vedere. O revoluție nu se importă. O revoluție
nu izbucnește numai pentru că se găsesc cițiva
amatori care-și simt vînă de conducători de popoare.
15 O revoluție izbucnește numai atunci cînd procesul
pregătitor s-a încheiat și cînd poporul își alege
singur și în mod firesc pe conducători dintre cei
ce se pun în slujba lui.

Se cunoștea că un popor este gata de revoluție
20 — spunea el — după modul în care reacționează
la anumite fapte și întîmplări. Asemenea fapte și
întîmplări nu numai că se aseamănă cu jocul unui
capac deasupra unui cazan care fierbe clocotitor,
dar au ele însele, odată ivite, și puterea de a in-
25 fluența la rîndul lor poporul, de a-i descătușa și
înzeci mînia. Cînd aceste semne lipsesc, și în țară
la noi lipsesc — zicea el — înseamnă că încă nu
a sosit clipa revoluției.

Îi lăsa pe „agitatori“ să discute zi și noapte și
30 își aduna mai departe fișe în caietele care se în-
grămădeau în geamantanul din camera mobilată.

Prin martie, cu cinci-șase volume desfăcute în
fața lui, Bălcescu lua note de zor. Tocmai cînd era
mai concentrat asupra unui gros in-folio, îi șopti
35 cineva în ureche, aproape șuierat :

— Nicule, vino repede. Hai la Tortoni să stăm
de vorbă... Am primit o scrisoare nemaipomenită
din țară...

E Arăpilă, cu fața lui neagră, aprinsă de urcatul
40 prea iute al scărilor.

A închis cărțile, a făcut un semn funcționarului atît de amabil și au pornit grăbiți spre marea cafenea de pe bulevard.

5 Dar mai întii Bălcescu vrea să se abată pe la ghișeul lui poștal, ca să vadă dacă nu are cumva scrisori, căci nu a mai trecut pe acolo de cîteva zile. Nu mai are răbdare și, chiar sus, pe imperiala omnibusului, citește scrisoarea primită de Arăpilă de la Barițiu. Este o corespondență venită din Bu-
10 curești, pe care directorul gazetei de la Brașov s-a grăbit s-o trimeată în copie prietenului său Alecu Goleșcu încă înainte ca ea să apară în ziar, căci vrea să profite de un „Eilwagen“ care pleacă spre Sibiu și să i-o expedieze cît mai repede.
15 Bălcescu citește, uluit :

„...Ieri pe la 11^{1/2} ceasuri înaintea prînzului s-a întîmplat o catastrofă care nu s-a mai auzit niciodată pe pămîntul acesta. Un locuitor de aici, grec de felul lui, cu numele Iani, meșteșugul lui ceaprazar, iar alții îi dzic și Iani Cîrnu, purtînd o judecată de clironomie pîrintească pe la tribunalurile de aici, după cum dzic 4 ani, și nefiind nicăirea ascultat, a dat mai multe jâlbi Măriei-Sale lui Vodă, cari jâlbi de și se îndorsa către Departamentul
20 Dreptății, totuși sârmanul om nu-și căpeta dreptate, ci toate plîngerile lui se amistue la velle. Intrînd omul în disperăție, a hotărît să moară decît să trăiască mai mult, însă pînă a muri să omoare pe toți acei ciocoi, pe care avea el presupus că
30 au înecat dreptul. S-a înarmat cu un iatagan, un cuțit lung turcesc, a intrat mai întii în Departamentul Dreptății (ce stă înaintea palatului cel mare al tuturor Divanurilor judecătorești), intrînd în cîntălarie unde lucra Dl. Costache Giani, șeful
35 mesei, și arătîndu-i tacrirul (acesta este ce arată pricina pe scurt), a început a da cu ascuțișul iataganului în Dl. Giani, ce ședea pe scaun, la masa unde scrie, și-i despărția masa, lovindu-l de vreo două ori peste cap, dzic că ar fi tăiată urechea și
40 în cap râne adînci, însă nu de moarte : sărînd do-

robanții, ar fi lovit și pe tinerul Cernăvodeanul în
umer sau mână, după aceasta pe dorobanți, însă cu
acea saueală, că aceștia ar fi cădzut. Disperatul ar
fi scăpat din cancelaria departamentului și s-ar fi
5 suit pe scări ca să intre în înaltul Divan, unde
erau toți boierii adunați și judecau. Alții dzic că
s-ar fi suit numai treptele cele dintii, și doi dorobanți
nu l-ar fi lăsat. Așa el a măcelărit și pe aceștia
și a fugit în curtea bisericii Doamnei Bălașii,
10 de unde s-a dat prins. Am vrut ca să intru în
curtea Divanului, ca să cercetez mai de aproape,
dar nu era cu puțință de mulțimea norodului și de
mulțimea saniilor boieresci ce cura ca ploaia din
toate părțile. Norodul l-a vedzut când l-au adus
15 din curtea bisericii, că se ruga să nu-l chinuiască,
ci pe loc să-l omoare, că el n-a găsit dreptate pe
pământ.

Eu scriu d-voastre împrejurările, după cum
le-am audzit și eu de la alți prieteni și cunoscuți,
20 însă aflându-le mai bine, nu voi lipsi mai în urmă
a vi le face cunoscut. Alții strigă: păcat că n-a
omorît pe toți tilharii cu care este împănată logo-
feția Dreptății și Divanurile. Din dorobanți aud
că-s doi răniți foarte rău.

25 Primiți, vă rog, domnule, această veste, dimpreună
cu respectul cu care me numesc al d-voastre
plecat prieten și slugă.

A. P.

Opinie ce hotărîre dau asupra acestei catastrofe:
Un grec a avut curajul a răzbuna nedreptățile pă-
30 timate; un român lasă ca să jupoaie ciocoiul 7 piei
de pe spinare, după cum avem mii și sute de pilde
că unii săraci s-au văzut siliți a da reclamațiile lor
prin biserici la icoana Maicii Domnului, alții a
aprinde rogojină și a arde din pricina nedreptăților
35 pătimate.“

La ghișeul mic, i se înmînează lui Bălcescu, spre
surprinderea lui, trei scrisori. Una este de la Tița,
o cunoaște nu numai după scris, ci și fiindcă e vo-
luminoasă. Celelalte sunt: una de la Laurian, și

alta de la Telegescu, de la care n-a primit niciodată nici o scrisoare pînă acum.

5 Din scrisoarea lui Laurian, care se îngrozește povestindu-i de asemeni întîmplarea, află mai mult că Iani Cîrnu este feciorul plăcintarului de la școala Sf. Sava, cunoscut amîndorura. Mai află că în aceeași zi, în care a lovit cu cuțitul, Iani Cîrnu a și fost dus în fața tribunalului criminal care-l osîndi la moarte. A doua zi, vineri douăzeci și 10 nouă ianuarie, l-a osîndit și tribunalul de a doua instanță, iar sîmbătă hotărîrea a fost întărită de către înaltul Divan. „În toată apărarea sa, arvanitul a arătat un curaj și o severitate neobișnuită. Acum așteptăm să vedem ce va zice Domnul...”

15 Tot despre cele întîmplute la București îi povestea și Telegescu, tulburat, dar în fraze neașteptat de corect scrise. Nu-i mai scrisese niciodată în viața lui. Chiar și acum se simțea că îi scria numai ca membru al „Frăției”, mai îmbătrînit cu vreo 20 zece ani decît în ajunul complotului de pe vremuri, dar tot atît de revoltat ca și atunci în fața nedreptăților.

25 „...frate, la 28 ale curentului Ianuarie s-a întîmplat ceva în București încă neauzit pînă acum în Țara Românească... Un grec... împins de deznădejdea nedreptății ce suferia, a învîrtit (cuțitul) printre cîțiva dintre acei asupritori și cancelaria departamentului Dreptății astăzi este văpsită cu sîngele nedreptății ce o locuia... aicea tot poporul a socotit 30 prea nemerită această întîmplare...”

Bălcescu a citit, a recitit, a rămas mult pe gînduri, parcă ar fi vorbit singur, cu el însuși.

35 — Ei, ce zici, Nicule?... Nu este extraordinar?... La un an după uciderea lui Medelioglu ? îl întrebă, uluit, Arăpîlă.

Bălcescu e aproape alb la față.

— Alecule, asta e întîia bătaie a ornicului. Țara e coaptă pentru revoluție. Hai la București...

40 Vine, aproape alergînd, alt prieten al lor, doctorul Niculescu. Nici nu se așează bine la masă.

— De cînd vă caut ! Vîrnav a primit o scrisoare din București... Un arnăut a vrut să omoare tot Divanul apelativ. De-abia i-au prins.

5 Arăpilă îi arată scrisoarea. Bălcescu nu a mai scos o vorbă. Doctorul se uită la ei și nu pricepe de ce sunt așa tăcuți.

— Da' ce e cu voi, oameni buni ? Sunteți supărați ?

10 Bălcescu îi zîmbește obosit, ca să arate că nu e supărat, și se întoarce spre Arăpilă, și spune cu privirea pierdută, peste capetele celorlalți :

— Mergem în țară, Alecule.

CARTEA A PATRA

ACASĂ LA NICOLAE GOLESCU

De partea astălaltă a Dimboviței, cam din dreptul satului Cotroceni și pînă departe pe drumul Tîrgoviștei, se află faimoasa grădină de la Belvedere a Goleștilor, mai mult un crîng, întins pe mai
5 bine de o sută de pogoane. Cei patru frați, după ce au vîndut statului prin 1835 casa de la Podu Mogoșoaiei, de lîngă biserica lui Kretzulescu, pentru ca să se facă din ea palat domnesc de „țeremonie“,
10 au clădit aici, în grădina de la Belvedere, în locul casei bătrînești dărăpănite, în care Tudor Vladimirescu închisese la 1821 pe boieri, păstrați ca ostateci, un fel de conac asemănător cu cel din Golești de pe Argeș, unde ei locuiau iarna laolaltă cu mama lor.

15 Casa de acum nu era prea mare, dar era împodobită ca un castel; se înălța în mijlocul crîngului, pe ale cărui vaste pajiști, mărginite cu zăvoaiele Dimboviței, urcau fără zgomot caretele și caleștile care veneau din București pe Podu de Pămînt, numit apoi și Calea Belvedere, ce începea pe atunci
20 din fața bisericii și Hanului Zlătarilor.

În jurul conacului, grădina propriu-zisă era înconjurată cu un gard viu de merișor și cu ulmi tăiați ca pereții, așa cum văzuseră frații Golești la
25 Schönbrunn, locuința împărătească de lîngă Viena. Această grădină mai mică, în mijlocul căreia se înălța pe o movilă și un fel de colonadă albă, o „Belvedere“ într-adevăr, era vestită în tot București

prin arborii și florile de soi străin aduse acolo. Pasiflora, forsythia, magnolia, catalpa cu frunzele late ca lipanul și fructele ca niște bastoane lungi roșcovii, tamarine și soiuri mărunte, begonia aster, nemțșor și multe altele, îngrijite cu dragoste de Zinca Goleșcu.

Căuzașii aleseseră anume conacul de la Belvedere pentru a se întâlni acolo, în zilele de Paști, căci pe față era vorba numai de o vizită obișnuită de sărbători, când în mod firesc lumea se adună laolaltă.

Întors în țară pe Dunăre, pe la Giurgiu, cu Arăpilă, nu cu multe zile înainte, Bălcescu, după ce meditase tot drumul asupra celor ce avea de făcut, purcese grabnic la reorganizarea și reactivarea „Frăției”. Cu o zi înainte se alesese Comitetul executiv de trei, cu putere hotărâtoare, compus din Bălcescu, Ion Ghica și Alecu Goleșcu Negru (Arăpilă).

Unmează ca astă-seară, a treia zi de Paști,¹ în douăsprezece april, Bălcescu să citească textul proclamației ce se va da către țară, cel mult în două săptămîni, așa cum s-a hotărît, și aceasta va fi clipa izbucnirii revoluției... Sunt de față cei patru frați Golești, vărul lor Goleșcu Arăpilă, Bolliac, Costache Rosetti, maiorul Voinescu, Dumitru și Ion Brătianu, căpitanul Teologu, Costache Kretzulescu și naratorul de mai târziu, Ion Ghica, toți frunțași ai „Frăției”. Bălcescu încă nu sosise; gazda, Nicolae Goleșcu, trimisese o caleașcă ca să-l aducă, pentru că din mahalaua Visarionului pînă aici e o cale lungă, pe ulițe întortocheate și încălcite.

¹ În anul 1848, Paștele a fost în zilele de 11, 12, 13 aprilie. Deci strict calendaristic, Comitetul executiv al „Frăției” s-a întrunit marți, 13 aprilie, la cîteva zile după revenirea lui Bălcescu în București, unde se înapoiasse de la Giurgiu, probabil spre sfîrșitul primei săptămîni din aprilie. La Giurgiu avusese discuții cu Christian Tell. Amintiri, însemnări și documente în legătură cu acest moment premergător declanșării revoluției vor fi reproduse în comentariile asupra întregii trilogii (n. ed.).

În aşteptare, unii s-au lungit pe sofalele îmbrăcate în brocart roşu cu aur, alţii fac grupuri de câte doi-trei, iar prin faţa lor se plimbă slujitori în straie albe, găietănate cu negru, şi le înfăţişează
5 tăvi de argint cu ouă roşii, cozonac, friptură de miel, cafele şi vin.

Între Rosetti, Ion Ghica şi Cezar Bolliac s-a încins o vie discuţie în faţa portretului lui Nicolae Golescu, isprăvit de curînd şi aşezat acum într-un
10 colţ al salonului pe un şevalet. Rosetti, prieten şi mare admirator al lui Rosenthal, autorul portretului, laudă cu pasiune expresia blindă şi căldura coloritului. Gazda e înfăţişată în costum de vinătoare. Poartă peste îmbrăcămintea de vinătoare un
15 spenţer de pînză, dar i se vede ţeapăn gulerul alb scrobît şi cravata lată pe care Ghica nu le găseşte potrivite la îmbrăcămintea de vinătoare. Peste spenţer are o tolbă de piele pentru vinat, pare-se, şi tocul unui pistol, de asemenea o cartuşieră. În picioare poartă un fel de carîmbi de stofă,
20 lungi pînă peste genunchi, ca botforii, şi încheiaţi cu nasturi. În mina stîngă ţine ţeava lungă a puştii sprijinite pe podea. Pălăria de vinătoare şi pelerina sunt aruncate pe un fotoliu căptuşit şi îmbrăcat în
25 acelaşi brocart roşcat ca şi sofalele. Foarte vie e privirea prepelicarului, care-şi aţinteste ochii în ochii stăpînului.

Se strîng iarăşi toţi, căci se discută aprins şi nu mai iau seama prepelicarului roşcat, care se joacă
30 voios prin casă cu o pisică. Se vorbeşte despre arestări, despre planurile lui Bibescu. Se pare că Vilara ca şi Iancu Manu, deşi porniţi fătîş pe represiune, îi sfătuiseră totuşi pe revoluţionari — îndeobşte cunoscuţi de ei — să mai aştepte, să fie prudenţi; în felul acesta voiau adică să se arate
35 prieteni ai mişcării. Cîţiva au criticat afişele revoluţionare lipite de vreo cîteva nopţi pe uliţe. Erau echivoce.

Iată că a sosit Bălcescu, însoţit de Costache, şi
40 numaidecît şedinţa e deschisă. Proclamaţia redactată de Bălcescu e dinadins scurtă şi răspicată.

Fiecare frază cuprinde o idee, un punct de reformă, anunțat limpede, ca să sune de-a lungul și de-a latul țării ca o lovitură de tun. Bălcescu le citeșterar, una după alta, și ideile lui sunt primite cu hotărîre, fără nici o discuție, căci au fost dezbătute încă din ajun.

- 5 1. Libertatea individuală, libertatea cugetării și a tiparului.
2. Desființarea castelor și a privilegiilor.
- 10 3. Împroprietărirea clăcașilor cu despăgubirea proprietarilor... și alte optsprezece puncte.

OSTROVUL IMPER

Ca să ajungă la ostrovul Imper, Hagi Curti și Dobrovici pleacă împreună de la Sf. Gheorghe vechi ; trecură printre pielăriile și curelăriile cu șei spânzurate la intrare și uneori cu cai întregi, lucrați din piele păroasă, de păreau împăiați, apoi coborîră pe Podu Tîrgului din Afară. Trecură, firește, pe lângă biserica Olarilor, după care încep iar prăvăliile, mai ales cu mărchitanie și lipscănie. La capul Podului, la barieră, caleașca lor se descurcă greu printre cîrciumile pline toată ziua și băcăniile care se țin lanț. Hagi Curti opri în fața unei olării cu străchini și urcioare și a unei dogării încărcate cu marfă : butoaie și butoașe, donițe, scaune și mese nevopsite, mături și împletituri albe de nuiete. Cumpărară lucruri de trebuință pentru moșie — se înțelege — ca să le trimită acasă. Se poticniră și în fața unei tinichigerii cu găleți spânzurate afară, sobe, burlane, vedre și tot soiul de căni de tinichea ; și de acolo aveau de cumpărat. State Dobrovici întîrzie un timp în fața cîtorva mari prăvălii cu cojoace cumpărate de la el¹ ; avea niște socoteli cu negustorii de aici. În pragul mai tuturor prăvăliilor sunt musafiri care se tocnesc îndîrjit, ba spun că se lipsesc de așa marfă, și chiar pleacă, se prefac că intră într-altă prăvălie, dar cînd înțeleg

¹ În ediția 1953, greșeală de tipar : „ei“ (n. ed.).

că negustorul nu mai poate lăsa din preț, se întorc. Sunt așa de multe prăvălii de același soi, așezate unele lângă altele, și atât se aseamănă între ele, cu marfa lor atârnată ori scoasă pe tarabe și galantare
5 pînă în uliță, încît cumpărătorul se zăpăcește și nu mai știe bine în care prăvălie a fost. Nu se descurcă decît cînd ajunge în încăperea scundă și întu-
necoasă unde jupînul stă la tejghea în papuci și cu fes pe cap.

10 Au trecut greu și au ajuns la Cîmpu Moșilor, dar aci caleașca nu poate merge decît la pas. E puzderie de lume, tarabe nenumărate, căci a început vestitul tîrg din mai — tîrgul Moșilor, cel întemeiat încă de pe vremea lui Matei Basarab. Au trecut de
15 oborul cît un bărăgan, care se întinde pînă la grădina lui Eliade, plină acum de barăci și circuri. Vroiau s-o ieie pe lângă gardul întărit de duzi al grădinii, lăsînd în dreapta drumul cel mare care prin Pantelimon și Cernica merge spre Sărulești și
20 de acolo peste Bărăgan spre Urziceni, Brăila și Galați.

Grădina lui Eliade era la început o livadă ca de vreo cinci pogoane, cu poteci umbrite de duzi mari și de corcoduși, cu soci mulți, ici și colo cu liliac și
25 lămîiță, cu cîțiva tei. Aici a fost construită peste un subsol o casă cu un cat, în care a fost mutată mai tîrziu o parte din faimoasa tipografie — adusă de la Mavrogheni — cum și locuința poetului.

30 E o larmă de surle, de tobe, de pocnete, de strigăte, de lăutari, care te asurzeste, căci e și sîmbătă seara.

Grădina cea mare, despărțită de casă, este închiriată în timpul tîrgului, pe parcele, corturilor de circuri și comedianți, berăriilor cu danțuri de măscărici și „cadîne“, care joacă leneș și desfrînat
35 după muzica moale turcească, pe un soi de scenă împodobită cu verdeată și oglinzi. În grădină e răcoare, și cumpărătorii, după ce au stat în arșița tîrgului, vin aci să petreacă. De mare folos i-a fost lui Eliade ajutorul în bani și sfatul pe care i l-a
40 dat bancherul Pavlicioni, îndemnîndu-l să cumpere acest loc aproape de via sa.

Vizitiul se înșală și trecu mai departe, ținând-o mereu pe drumul Pantelimonului, cu casele cu prispe înguste, lipite pe jos cu pământ, fără parmalic, cu acoperișuri înalte de șindrilă, destul de

5 înghesuite unele într-altele : așa ajunseră pînă aproape de mînăstirea Mărcuța, ctitorie a lui Ghica-Vodă. Ocolul nu era prea mare și Dobrovici se supără degeaba, căci toate ulițele care se despart pe stînga sunt drumuri printre vii și duc la lacul

10 Fundeni, cu malurile lui nelămurite din stușișurile de trestii și cu ochiuri de apă, uneori acoperite cu lintiță și frunze late ca lipanul, pe care dorm ca pe tipsii verzi nuferii albi cu inimă galbenă. Cam în mijlocul lacului este un mic ostrov — cel căutat

15 de ei — la care se ajunge lunecînd printre trestii și cele cîteva sălcii, pe unde se plimbă și rațele sălbaticе, și vidrele cu cap turtit și coada lopătoasă. Lași luntrea și calci pe pământ sănătos, cu arini, ulmi și gherghini sălbatici plini de privighetori. În

20 mijloc este o poiană cu iarbă grasă și înaltă. Proprietarul ostrovului, bancherul Pavlicioni, este în ceartă cu Cantacuzineștii, proprietarii satului Fundeni și ctitorii bisericii de acolo, fiindcă el pretinde că ostrovul ține de via lui cumpărată de la Ghicu-

25 lești și care merge din spatele grădinii Eliade pînă în apa lacului. Un drum fără case pe de lături ducе tot printre vii, de la grădina lui Eliade pînă la lac, și este numit „Între Ziduri“, din pricină că se înfundă între niște ruine de pe malul apei.

30 Acesta era drumul pe care vroiau să meargă ei. Deocamdată ostrovul nu e de nici un folos nimănui și slujește numai șerpilor de apă și vidrelor ca să vîneze pești, ca și mîrginașilor, care vin să se scalde vara, în zilele de sărbătoare, și apoi să

35 treacă apa cu luntrile și să mînince haiducește pe iarbă verde, după ce unii au pescuit ziua întregă, fiecare după norocul lui.

Aici, în ostrovul Imper, bancherul, proprietarul de prăvălii și de vii, arendașul de moșii Pavlicioni a pofțit astă-seară la o masă mare pe fruntașii negoțului, încît nu lipsește nici un staroste de

40

breaslă din București. E un bărbat înalt, cu nas puternic, cu ochi mari, negri. Poartă o mustață stufoasă, retezată scurt, deasupra unei guri roșii ca de femeie. Tot ca de femeie i-s și obrații mari, albi.

5 În afară de Eliade și Danielopolu, numai el, dintre cei ce vor fi de față, e îmbrăcat după moda Apusului, în redingotă cenușie. Pare, deăltfel, și mai tânăr decît e cu adevărat. Toți, măguliți de această poftire, au răspuns că vor veni cu mare bucurie.

10 Pînă să se adune musafirii care, de la conacul din vie pînă aci vor avea de trecut numai un braț îngust al lacului, Pavlicioni a luat pe Hagi Curti, giuvaergiul și zaraful vestit, împreună cu Dobrovici, starostele tăbăcarilor, la o plimbare într-o barcă

15 cu trei vislași. Barca e destul de încăpătoare și are o găteală de caic turcesc, cu perne multe pe lavițe, cu umbrar roșu de pînză. Se aud și lăutarii de pe insulă cîntînd încă de pe acum *Din sînul mamei mele* de Anton Pann. Încet, malul împădurit al

20 ostrovului rămîne în umbra serii; se văd acum căsuțele de la Fundeni și moara. Mai sus, bisericuța spătarului Cantacuzino.

— Strașnică plimbare! În oraș e o zăpușeală de nu poți răsufila. De mult n-a mai fost atît de cald în mai. Am să-mi fac și eu o asemenea barcă, se

25 lăfăiește bucuros Hagi Curti.

— Nu pentru plimbare v-am luat cu barca, măi oameni buni, ci pentru că trebuie să vorbim noi între noi ceva mai de taină, înainte de venirea celorlalți.

30 Hagi Curti face un semn, arată întrebător spre vislași.

— Aștia?

— Nu știu românește. Sunt albanezi pentru vie. Acum i-am adus.

35 — Spune, la ce te gîndești anume? vrea să știe zaraful.

Răspunsul cade hotărît, fără întîrziere:

— Să facem așa ca revoluția care o veni să nu ne scape din mînă... și lui Pavlicioni îi scapără

40 ochii...

Starostele tăbăcarilor nu prea pricepe și, mirat, se uită să vadă ce a înțeles Hagi Curti. Vede că nici acesta n-a înțeles mare lucru.

5 — Dar ce putem face noi?... niște negustori ?
întreabă zaraful și ridică brațul cu mîneca largă a giubelei ca mărturie a nedumeririi lui de om cu glagore și picioarele pe pămînt.

10 — Noi trebuie să conducem revoluția, că de nu, e rău, rău de tot. Dacă trece de boieri, se întoarce împotriva noastră... Pavlicioni stă rezemat în fundul bărcii, pe perne, și trage din ciubuc. Cei doi se miră, căci li se pare de necrezut că ei ar putea conduce revoluția.

15 — Dar ce putem face noi, omule ? Noi n-avem darul d-a glăsui mulțimii. Noi nu suntem vorbitori, și Hagi Curti ia martor cu privirea din nou pe prietenul său tăbăcar, căci tot ce spune bancherul le dă amețeală.

20 — Nu spune prostii... Hagiule ! Nu ăia care vorbesc și dau din mîna conduc revoluțiile.

Dobrovici e însă de părerea lui Hagi Curti, de care se sprijină cu încredere negustorească, căci de ani de zile Dobrovici e obișnuit să ceară sfatul giuvaergiuului.

25 — Nu zău, cum am putea conduce revoluția, noi, niște bieți negustori ?

30 Bancherul și arendașul ridică mîinile, scos din sărite, dar numaidecît, spunîndu-și că trebuie să aibă răbdare cu asemenea oameni, reia cu o liniște chibzuită.

— Cine credeți voi că duce, unde vrea el, barca asta ? Aștia care dau din mîini ? Nu... Uitați-vă aci. Le arată în spatele lui cirma, ale cărei sfori le ține el acum în mîna dreaptă.

35 — Îi vedeți voi pe aștia trei care vislesc ? Ei știu că merg spre moară, că așa le-am spus la plecarea și trag într-acolo. Ei, uite...

40 Cei doi privesc și se minunează cînd văd că barca deodată cotește puternic la stînga, spre satul de pe mal.

— Cu cît mai tare dau vîslaşii din mîini, cu atît mai mult şi mai repede se îndepărtează de ţinta la care vor ei să meargă.

5 Dobrovici ar vrea să vadă încă o dată minunea.
— Traşi nevăzut de sforile astea şi barca merge unde vrei dumneata ? şi cînd vede că Pavlicioni repetă trasul de sforile cîrmei, omul se scărpină mirat în cap.

10 — Aşa trebuie să meargă şi revoluţia condusă de noi. Înţelegeţi ? V-am chemat pe voi doi, fiindcă voi doi trebuie să intraţi în guvern după ce vodă va fi răsturnat...

Acum mirarea lui Dobrovici nu mai are margini.

15 — Noi, miniştri ? se bîlbîie el năucit şi uluit, cu mîinile una într-alta.

— Da... şi Pavlicioni dă cu pumnul în laviţa bărcii.

Hagi Curti s-a gîndit o clipă, apoi răspunde cum se cuvine, cu o hotărîre chibzuită, iscodindu-l uşor cu privirea pe Dobrovici, ca să vadă dacă-l urmează şi de data asta :

— Frate Rudi, te-am ascultat de multe ori, o să te ascultăm şi acum.

25 Da, starostele e de aceeaşi părere, căci dă din cap tăcut, ca şi cînd ar rumege ideea, dar, de fapt, se bizuie pe prietenul său.

Apoi Pavlicioni le explică în amănunte ce au să facă astă-seară, cînd va vorbi un musafir de seamă, Eliade, pe care, dealtfel, ei îl cunosc bine, căci au fost abonaţi la ziarele lui.

30 Îl bate la cap îndeosebi pe Dobrovici, pe care îl vede totuşi mai moale...

35 — De ce să nu fii ministru dumneata, care ai o tăbăcărie cu aproape două sute de meşteri, calfe şi ucenici ? Dumneata care eşti starostele breslei dumitale ?

40 Ar vrea, acum după ce i-a dăscălit cum trebuie, să se întoarcă mai devreme pe ostrov, căci ţine să se ocupe el însuşi de pregătirea ospăţului. E grozav de priceput şi are un gust deosebit pentru bunăţile mesei, deşi el însuşi nu mănîncă mai nimic. Îi

place să vadă pe alții mîncînd cu poftă la masa lui și să-i îndemne neconținut: „Mai ia puțin... gustă și din asta... să vezi ce dulceată are pastrama asta, fragedă, de nu-i simți sărătura... un pic, numai un pic. Vinul ăsta e de la mine din vie, dar e dichisit după legea lui, de un grec thesaliot...”

Pîna să se așeze la masă, cîțiva arnăuți găietănați, dar fără pistoalele obișnuite, se plimbă printre musafiri cu tăvi cu băuturi și mezeluri, dar poftindu-i să vie și la un butoi întors, pe al cărui fund e așternută o față de masă și pe care se află nenumărate alte mezelicuri: ghiudem, ficăței și chiftele prăjite de pasăre, măslina verzei, icre de știucă, pălămidă friptă, chefali cu ceapă și obleți în untdelemn, cu sare multă deasupra. Din același butoi, de la cep, se scot ulcele de pelin de mai din viile lui Pavlicioni. Alături e o tăviță cu sticle de tot soiul, mastică de Chios tare și dulceagă, țuică bătrînă de Văleni-de-Munte, rachiuri ungurești de caise, votcă și altele. În timpul acesta focul dogorește pe o vatră mare un grătar cu sute de mititei pe el, dar — făcute anume, ca să se poată învîrți deasupra ei, pe jăratec de tei și subt supravegherea grijulie a gazdei — și cîteva frigărui cu cîte șase pui de mai, pe cînd la alt soi de foc sfîrșie dînd miros plăcut alte frigărui, acestea de chebap. „Din ăsta să gustați negreșit, că e făcut cu socoteală, așa cum am văzut eu într-o vară la Damasc, că numai acolo chebapul e chebap.” Au gustat din toate cu o poftă de haiduci pîntecoși. S-au așezat apoi la masă, pe covoarele așternute pe iarbă, sînd cu picioarele strînse subt ei, căci mai toți, stînjiți de perine, le dăduseră în lături. După saramura de biban cu multă boia și după marinata de crap lat în burtă, au venit fripturile. Dar cel mai mult le plăcură parcă mieii care fuseseră puși la foc hoțește, adică îngropați în jăratec, în pielea lor pînă plesneau, și erau unși apoi cu tot felul de mirodenii.

...Toți mîncară cu poftă, după legea veacului, slujindu-se cei mai mulți de degete, căci furculițele puse alături — născocire destul de proaspătă pen-

tru ei — îi cam încurcau. După ce băură câteva
soiuri de vin, Pavlicioni, care nu băuse decît cea-
iuri toată seara și care se pregătea să țină o cuvîn-
tare, făcu semn slujitorilor; aceștia strinseră toate
5 paharele de pe masă și aduseră altele de cleștar
subțire, înflorat, și de formă nemaivăzută de către
cei de față. Din două putini largi, joase, pline cu
gheață se iviră apoi zeci de sticle de șampanie,
păstrate la început la ghețăria cea mare din vie, și
10 apoi, aburite de răceală, aduse aci în butoaie tot
cu gheață. Nu toți marii negustori băuseră pînă în
această seară șampanie, oricît erau de bogăți. Deși,
după pacea de la Adrianopole, începuse să se aducă
din Franța multă șampanie și de bună calitate, to-
15 tuși oamenilor, care luptaseră aprig ca să facă
averi mari, li se părea aceasta o frivolitate, un lux
de neîngăduit cînd îl plăteau ei. Se revolta în ei
zgîrcenia, duhul însuși care dusesese la adunarea
averii atunci cînd era vorba să cumpere drăcie de
20 asta franțuzească. Dar astă-seară, văzînd-o jucînd
spumoasă și aurie în paharele de cleștar, găsiră că,
rece și pișcătoare, e tare bună și nu așteptau să fie
rugăți de Pavlicioni ca să li se umple mereu pa-
harele.

25 Peste vreo două ceasuri, cu toată boarea răco-
roasă a lacului și a pădurii, se încălziseră de mîn-
care și băutură atît de mult, mai ales că ședeau cu
picioarele subt ei, pe covoare, încît lepădaseră giu-
belele și rămaseră numai în anterii și fermenele.
30 Unii se ametiseră de-a binelea, beau mereu și chi-
coteau ca fetișcanele la pișcătura rece a băuturii
spumoase. Iată însă că Pavlicioni se ridică în
picioare, ținînd în mînă un pahar pe care îl va
pune apoi jos, cînd se va încălzi și el de focul
35 oratoriei.

— Frați negustori... v-am poftit aci la mine, în
această insulă...

O voce mucalită strigă din coada mesei.

— Fiîndcă în oraș e holeră...

40 — Nu pentru asta, ci pentru că se petrec în lume
lucruri mari. De la un capăt la altul al Europei,

totul se mișcă pentru libertate. Frați negustori, în scurtă vreme și noi ne vom elibera de lanțurile sclaviei. Dar pentru asta trebuie să ne mișcăm și noi... adică negustorimea.

5 — Și cât mai repede, că dacă nu, ne-o iau înainte neoamenii, și e rău, întregi Hagi Curti, care dovedea că pricepuse bine învățătura prietenului său Rudi.

10 — La mine în tăbăcărie, calfele și ucenicii numai de revoluție vorbesc, adaugă cu vocea lui gorasă și starostele Dobrovici.

Se ridică atunci un bătrîn cu mustața mare, albă, care bucuros ar fi purtat barbă dacă nu ar fi fost oprit de la asta, căci, afară de marii boieri, numai clericiei și țăranii bătrîni aveau asemenea drept, numai pentru ei nu era opreliște.

15 — Eu cred că Rudi are dreptate... Trebuie să ne grăbim... Ce auz în fabrică și în prăvăliile mele nu-mi place. Zilierii cred că le-a sosit ceasul. Vom păți ce-au pățit cei din Franța... Așa, vă spun să știți, că eu am trăit pe vremea aceea, de fugea lumea de acolo în toate părțile, că la ei acasă se scăldau în sînge.

20 — Ei bine, v-am chemat aci, reluă Pavlicioni, ca să ne cunoaștem mai bine noi între noi și mai ales ca să cunoaștem cu toții pe cel care va fi în fruntea revoluției românești, pe marele cărturar și dascăl al neamului, pe scumpul nostru Ion Eliade.

25 Înainte ca să izbucnească aprobările zgomotoase, Hagi Curti întregi cu căldură cele spuse.

30 — Ca proprietar al celei mai mari tipografii din București, dumnealui e și puțin negustor de-ai noștri.

35 Unii bat din palme, alții strigă, se aude și un întîrziat „aferim“... Un nor a trecut peste fața lunii noi, fără s-o poată umbri. Din ostrov nu se poate vedea spre oraș și se simt aci ca apărați de Agie și de dorobanți.

Eliade se ridică înlăcrimat, turburat.

40 — Oameni buni, eu nu sunt decît un smerit scriitor. Tipografia mea e...

Dar Hagi Curti îl întrerupe iar, grăbit, încălzit de perspectivele nebănuite de el pînă în seara asta.

— Ești cel mai mare dintre noi. Trebuie să fii în frunte.

5 — E prea mult pentru modestele mele mijloace. Și întoarse spre cer un profil cezarian, corijat de frumoasele lui plete cărunte și de mustața mătăsoasă.

10 Pavlicioni, care tot vorbind se plimba, a venit acum alături de Eliade.

— Cum vrei să lăsăm revoluția pe seama cîtorva studenți anarhiști și a unor neisprăviți? Unde vom ajunge?

15 Toți întăresc zgomotos. Se aud tot felul de apostrofe și strigăte... „Nu vrem anarhie... Nu vrem să ni se suie în cap descultii.“

Eliade, așteptînd să se sfirșească strigătele, schimbă priviri înduioșate cu Pavlicioni, apoi reia cu voce sonoră, plină de hotărîre.

20 — Aci sunt alături de dumneavoastră. Am scris-o și la gazetă: urăsc tirania, mi-e frică de anarhie. Sunt aci amîndoi unchii mei, amîndoi negustori și cărturari, Danielopolii. Ei mă cunosc și vă cunosc.

25 A fost un vuiet de aprobări, unii au încercat chiar să se ridice în picioare. Chemat stăruitor să vorbească, Nicolae Danielopolu le-a arătat ce „rolă“ frumoasă este chemată să joace negustorimea. Vorbea cu ușurință și se cam lăsa îmbătat de cele ce spunea.

30 Petrecerea era în toiul ei, negustorimea se înfierbintase bine de tot aflînd că rangurile și privilegiile boierești vor fi desființate — era ceea ce burghezia numea cu convingere „egalitate“ — limbile se dezlegară, fiecare lua cuvîntul și făgăduia că „dă“
35 pentru revoluție atîtea calfe și atîția zilieri, amintînd astfel de vestirile cu duh ale mesenilor, către nașul ridicat în picioare la nunțile la care se făcea „masă cu dar“, pentru ca să se scoată cheltuielile.

40 O seamă de oratori improvizați, în anterie, cu ceacșiri roșii și cu meși galbeni în picioare, țineau acum cuvîntări mai abitir ca apărătorii în fața

Divanului apelativ. Printre cei mai înflăcărați de ideea egalității cu boierii — căci nimeni nu vroia egalitate cu țărani și muncitorii — era staroste Dobrovici, care rostea întilul său discurs în viață.

5 Nu mai știa să sfârșească, nu nimerea nicidecum cuvîntul de încheiere și lungea astfel la nesfîrșit, fără să știe cînd se va putea opri. Pînă la urmă fîgădui și el o sută de calfe... Dar abia se așezase jos și iată că un vâtaf de curte veni să-i spuie
10 ceva la ureche. Într-o clipită i s-au dus aburii vinului și ai succesului oratoric. Pare abătut. Pavlicioni, care a băgat de seamă întîmplarea, întrebă de la locul lui despre ce e vorba. Toți întorc capetele într-acolo. Mai tuturor li s-a înmuiat inima, să nu
15 fie vreo veste proastă, vreo poruncă a Agiei, vreun foc în mijlocul Bucureștilor, un foc dintre cele care nimicesc jumătate din oraș.

Dobrovici abia mai poate îngîna două cuvinte. Cineva lămurește despre ce este vorba.

20 — A venit un slujitor de la boierul Alecu Vulpe. Spune că-l cheamă boierul numaidecît, la el acasă, pe fratele Dobrovici. Zice că să vie repede, că boierul e furios.

Pavlicioni se ridică, indignat.

25 — Acum ? Sîmbătă seara ? Dar ce-i asta ? Suntem slugile lui ? Cum poate fi chemat astfel un mare negustor ? Și ce-i dacă-i supărat boierul Vulpe ? Nu te duce, frate Dobrovici. Ești tot atît de bogat ca și el. La Viena și Lipsca, numele dumitale e aur,
30 iar de Vulpe nu știe nimeni.

Toată lumea strigă... „Nu te duce, jupîne... ai moșii tot așa de frumoase ca ale lui... Nu te duce, vere... Să te chemă ziua, ca oamenii, nu acum, la miezul nopții... Trimite-i vorbă că ești musafir... Că
35 ești la o masă cu prieteni.“

Dar lui Dobrovici i s-au tăiat picioarele. Celorlalți puțin le pasă, căci nu e vorba de ei. Dar el știe cum se poartă boierimea cu negustorii. Cînd era mare vornic, Alecu Vulpe era cît pe-aci să-l țintuiască de o ureche la stîlp, în piața Sf. Gheorghe,
40 pentru că ieșise din prăvălia lui o piele scumpă,

dar cam putredă, răscoaptă. Un negustor putea fi oricând chemat la Agie, uns cu smoală și plimbat așa prin oraș, cu marfa legată de git, dacă marfa aceasta era socotită de boieri proastă ori prea scumpă.

5

— Nu vă supărați, mă duc... Să vedem numai despre ce e vorba. Am caleașca la' conacul viei și într-o jumătate de ceas sunt înapoi.

NEGUSTORUL ȘI BOIERUL

A trecut brațul de apă cel mai adinc și mai îngust la Fîntînică, în barca cu cei trei arnăuți și apoi, luînd în piept o potecă rîpoasă, printre butucii de vie în floare, a ajuns la conac. Dar cînd să se suie în caleașcă, ia vizitiul de unde nu e. Pa-
5 sămîte vizitii tuturor butcilor se adunaseră în foisorul viei și povesteau snoave, după ce mîncaseră și ei friptură și băuseră un pahar de vin, din porunca
10 anume a lui Pavlicioni. Starostele Dobrovici ardea de nerăbdare. I s-a părut nemaipomenit că vizitiul nu-l așteaptă pe capră și de cum îl văzu se rățoi la el, amarnic :

— Unde-mi stai, ticălosule ? Nu ți-am spus să
15 aștepți totdeauna lîngă cai ?

La răspunsul învinuitului că s-a dus și el să îmbrace ceva, mînia marelui negustor n-a mai cunoscut margini. A luat biciușca din toc și a început să-i care cu ea. Cu fața arsă de plesnitura biciului,
20 omul numai a scrișnit din dinți, s-a urcat pe capră și a pornit.

Ajuns la casa cea mare de pe Podu Mogoșoaiiei, peste drum de biserica Sf. Nicolae Tabacu, Dobrovici a oprit caleașca afară și a fost dus de paznicul
25 de noapte de la poartă, care văzuse caleașca și l-a crezut boier, la ușa cea mare din față. A bătut tot paznicul acesta în ușa, iar un arnăut cu găietane

- a venit să-i deschidă, făcându-i apoi loc să intre, l-a trecut pe starostele tăbăcarilor prin două săli mici cu oglinzi și lavițe de palisandru, unde acesta și-a lăsat papucii și giubeau, și apoi l-a dus în sala cea mare cu sacnacsii, spre colțul uliței.
- 5 Aici Alecu Vulpe împreună cu alți boieri joacă ca de obicei cărți. Bineînțeles este de față și Băl-Ceaurescu, acum nedespărțit de Eufrosina, care e deci și ea. Încet, încet, chinuit de fata asta, care nu
- 10 vrea să-i fie decît nepoată, a umplut-o de bijuterii. Se mulțumește deocamdată s-o ia cu el în toate părțile, în fiecare zi.
- Cînd Vulpe îl văzu pe Dobrovici, se întrerupse din joc și începu să strige furios :
- 15 — Pe unde ai intrat ? Pe unde ai intrat, mă ? Dobrovici se fisticește, ar vrea să spună ceva, i se înecă vorbele în gîtlej.
- Să vedeți...
- Vulpe, furios, nici n-a așteptat răspunsul.
- 20 — Pe unde ai intrat, n-auzi ? Se întoarce spre arnăut, cu gura pungă... Pe unde l-ai adus, mă vită ? Sluga se bilbiie, speriată.
- Prin față, am crezut că...
- Vulpe se întoarce iar furios către Dobrovici :
- 25 — Mascara, intri într-o casă boierească prin față ? — și-i privește pe ceilalți ca înmărmurit de o asemenea cutezanță ; apoi se pornește a urla către negustor : Afară ! Ieși afară... Și către slugă : Vită, adu-l prin ușa din dos.
- 30 Eufrosina, care stătea de vorbă, lungită pe sofa, cu Vulpachi și cu colonelul Dăscălescu, se uita cu milă la tatăl lui Pană ; părea gata să-i spuie o vorbă marelui ban. Pe urmă se răzgîndi și urmări cu privirile pe Dobrovici, care ieși împleticindu-se.
- 35 Omul abia și-a pus la nimereală anteriorul și cizmulitele de saftian. E dus prin curte către bucătării, întră într-un soi de tindă lungă, cu dușumea ceruită, ocolește la dreapta pe alta și mai lungă, năucit de nu vede nimic, și pe urmă, pe ușa din fund, e scos iarăși în odaia cea mare cu sacnacsii.
- 40

Dar nimeni nu se mai uită la el. Așteaptă într-un colț, ca la trei sferturi de ceas. Abia atunci marele ban își amintește și spune uneia din slugile care purtau tăvile cu gustări, vin și cafele pentru jucători să-i aducă blana de cacom alb. Când sluga i-a pus-o dinainte, Vulpe își dezdoaie picioarele de subt el, se ridică greoi, coboară de pe sofa și vine amenințător spre Dobrovici.

— Ascultă, ce blană e asta ? Ți-ai bătut joc de mine ? După ce îmbracă haina iar îi vorbește în-tăritat, privindu-l minios cu ochii fără gene, mici de ciudă. Vino aici... Ia uite cum îmi vine gulerul...

— Vine bine, măria-ta, așa trebuie să vie...

— Așa trebuie să vie ? Scîrbă ce ești ! Cu mine vorbești tu așa ? Vrea să-l lovească, dar oasele-i trosnesc și mîna uscată nu-l ajunge.

Dobrovici se văicărește, nenorocit, cu capul lăsat smerit pe umărul stîng.

— Măria-ta, o facem din nou dacă nu vă place... Săru mina... nu vă supărați.

Dar Vulpe fierbe de minie ; gura lui fără dinți, ca o pungă, e albă de un soi de spumă ușoară.

— Ți-ai bătut joc de mine, nerușinatule... Caută ceva, și parcă nu găsește, apoi ia de pe masă o cutie de tabac goală și o aruncă în blănar. Uite cum vorbește cu mine un fecior de mățar ! Ascultă, dacă miine cînd mă scol nu găsesc blana fără cusur, pun să te bată dinaintea bucătăriei.

Dobrovici iese, impleticindu-se ca beat, fără să poată ști dacă pare beat că a fost atît de umilit sau de bucurie pentru că a scăpat așa ușor.

BONIFACIU

Bălcescu veni acasă pe la zece seara. În timp ce-și lăsa macferlanul și pălăria în mica marchiză-verandă, fu întâmpinat de Tița, care-l aștepta, ca
5 în fiecare seară, anume ca să-l vadă ea mîncînd, căci doctorul Gronau îi spusese că numai o masă hrănitoare și îmbelșugată îl poate păstra în viață. Era foarte intrigată și îl vesti degrabă :

— Ai o scrisoare cu adresa în ungurește, de la
10 Budapesta.

Bălcescu tresări. Inima-i bătea ca niciodată pînă acum. Întrebă atît de pripit unde e scrisoarea, încît Tița deveni și mai curioasă. Scrisoarea era
15 alături de cele două ouă fierte și de friptura de pui rece de pe tava așternută cu șervet alb și pusă pe lungă lui masă de lucru. O desfăcu, dar nu pricipu absolut nimic. Era de la început pînă la sfîrșit scrisă în ungurește și doar o dată întilni numele Bălcescu, spre sfîrșitul ei.

20 — Ce e ? întrebă sora neliniștită.

— Tița, nu știu ungurește decît *Keleti Ujság* și tocmai cuvintele acestea lipsesc din scrisoarea asta. Trebuie să caut miine pe cineva care să mi-o
tălmăcească.

25 Încerca să-și astîmpere curiozitatea, dar el însuși devenea din ce în ce mai inciuadat pe acest mod de a i se scrie. Desigur că Luxița îl vestește că a

născut. Va fi avînd un băiat cumva? Ori fetiță? Deși își spunea că paternitatea este pentru el o fericire îndepărtată, nereală, totuși ar fi vrut neapărat să știe ce s-a întîmplat cu adevărat. Se sili să pară liniștit. Încercă să mănînce și ciocăni încet un ou.

5 Tița îl mai întrebă despre ce s-a discutat la „Frăția“, dacă mîine este cumva liber, ca să meargă la unchiul lor la vie. I-a poftit la masa de seară și le trimite o trăsură. Dar orice spunea, gîndul îi fugea într-altă parte; dealtfel, și din răspunsurile lui se vedea că e, la rîndul lui, cu gîndul aiurea. Dar așa, de pe drumurile astea ale incertitudinii și ale întrebărilor, Bălcescu reveni într-o clipă încremenit, și fața îi căpătă o paloare pămîntie. Parcă i se înfipse un cuțit în inimă. Dacă ea a murit din naștere și îi scrie despre asta altcineva, o mîină străină și milostivă? Gîndul îi fu cu neputință de îndurat; se ridică scurt de la masă. Tița, care îl spiona neliniștită, înregistrează în propria ei făptură, ca un seismograf de o nesfîrșită sensibilitate, toată brusca lui emoție, deși pentru ea era fără obiect.

15 — Nicule, ce e? Și-i prinse mîna cu adîncă duioșie.

25 — Nimic, Tița, fii bună, lasă-mă te rog singur, lasă-mă cu gîndurile mele... nici eu nu știu nimic.

 Înțelese din privirea lui arzătoare, din vorbele lui cu un accent de deznădejde, că trebuie să-l lase singur.

30 Timp de o oră întregă se plimbă prin casă frămîntat de cele mai mistuitoare întrebări. Gîndul că a putut să moară Luxița îl înnebunea. Niciodată nu a iubit-o atît cît o iubea în clipele astea, cînd era pierdută pentru el. O descoperea de la clipă la clipă și o înțelegea, cum nu o cunoscuse și nu o înțelesese în curgerea anilor. Era atîta generozitate, atîta elan al dăruirii în făptura asta mlădioasă și sprintenă, neașteptată în reacțiile ei, care uneori era stinsă și aproape urită cînd era bolnavă, ori nu ținea ea să fie frumoasă, dar care era plină de farmec și de strălucire atunci cînd vroia ea — fe-

meia asta care întorcea sporită bucuria ce i se da, ca o oglindă de cristal pur, care răsfriunge înzecit lumina dăruiată. Avea acum treizeci și doi de ani și uneori era abătută, istovită de griji, holnavă, dar
5 în aceeași clipă, dacă afla faptul de care era însetată inima ei, înflorea ca o adolescentă, privityată de un salon întreg. Ar putea oare pieri, ca să nu mai fie niciodată, așa cum nu mai sunt frunzele din alt an ?

10 Privea mereu scrisoarea de pe masă, țintuit de cuvintele ei neînțelese. Își aduse aminte că și Lixița se aștepta la o naștere grea, căci un doctor îi spusese că întâia naștere la treizeci și mai bine de ani este totdeauna legată de mari primejdii. Știa și le-a înfruntat. Era în ea o sete nepotolită de a fi
15 mamă, ar fi înfruntat pentru asta și certitudinea morții.

Recitea cuvintele ungurești care nu-i spuneau nimic, absolut nimic, deși în ele era tăina cea mare a vieții lui.

20 Nu mai putea fi vorba de somn, de așteptat pînă a doua zi, căci pînă în zori era o veșnicie. Dar nu putea nici să înțeleagă unde ar putea găsi chiar în noaptea asta pe cineva care să știe ungurește, pe cineva pe care ar putea să-l scoațe la miezul
25 nopții. Începu să-și cerceteze în minte șirul slujitoarelor și al meseriașilor unguni cunoscuți, care ar putea să-i talmăcească scrisoarea. Nu găsi nimic. Se trînti în fotoliul verde, hotărît să doarmă îmbrăcat, dacă va putea cumva dormi, și stinse lumina. De afară intră pe fereastra deschisă văpaia
30 molatecă o lunii, umplînd încăperea de arabescuri albe, negre.

Dintr-o dată tresări, uimit că nu se gîndise de la început la el... Rosenthal ! Știe că e un hoinar
35 fără leac și că noaptea nu-l găsești niciodată acasă, însă îl va căuta în tot Bucureștii. A și pornit. Dar în ușă întilni pe Tița, care nici ea nu putea să doarmă din pricina scrisorii și care îl pîndea neliniștită.

40 — Tița, mă duc la Rosenthal ! Să-mi citească scrisoarea chiar în noaptea asta. Nu mai pot.

Își puse macferlanul, își luă pălăria rotundă și tare și ieși pe porțiță, pe lângă bolta de viță. Soră-sa se întreba și mai neliniștită ce putea să aștepte el, ce puteau să aducă acele rinduri unguerești... de ce

5 a simțit nevoia să plece chiar noaptea în căutare.

Nu l-a găsit pe Rosenthal acasă, dar l-a găsit la Rosetti, unde într-un chioșc îmbrăcat în iederă mai erau și alți prieteni și prietene de-ai lor. El le cînta din vioară, sub lumina lunii. Bălcescu le-a spus limpede ce vrea. Să i se citească numaidecît

10 o scrisoare. Cei de față au înțeles, și ei doi au intrat în casă. La lumina unui sfeșnic, Rosenthal a început să citească numai pentru el mai întii. Bălcescu aștepta de parcă era ținut într-o gheară. O

15 gheară care, spre sfîrșit, în clipa cînd subț mustața mică a lui Rosenthal apăru un zîmbet, începu să-și slăbească strînsoarea. Fără să-i mai traducă, pictorul îl luă în brațe, strîngîndu-l plin de căldură.

— Nicule, ești tată. Unguroaica ta ți-a făcut un

20 băiat. Îl cheamă Bonifaciu.¹

— Și ea ? întrebă Bălcescu, încă neliniștit.

— Cred că e bine... N-ar fi scris o scrisoare atît de năzdrăvană dacă ar fi ceva rău.

— Năzdrăvană ? Cum asta ?

25 În timpul acesta, cei de afară, privind prin fereastra joasă, îi văzuseră îmbrățișîndu-se și erau tare curioși să știe ce veste atît de frumoasă putuse primi Bălcescu. Îi strigară să vie în chioșc. Bălcescu însă nu se lăsă pînă ce Rosenthal nu-i traduse scrisoarea cuvînt cu cuvînt.

30

¹ Din legătura sentimentală a Alexandrinei (Lucica, Luxița) G. Florescu (1814—1899) cu N. Bălcescu a rezultat un băiat, botezat Bonifaciu, viitorul scriitor Bonifaciu Florescu (14 V 1848—18 XII 1899), născut într-un sanatoriu la Budapesta. Marele agă Iordache Florescu, întreaga familie Florescu vor ascunde existența copilului nelegitim, recunoscut însă de toți Bălceștii. Totuși, în 1858, Luxița și-a adoptat fiul natural, ocupîndu-se îndeaproape de creșterea și instruirea lui metodică în Franța, unde a urmat după cursurile renumitului liceu „Louis le Grand“ și Facultatea de litere din Rennes (n. ed.).

35

40

Era o scrisoare exuberantă, ca un strigăt de triumf și veselă ca o glumă, căci Luxița se apucase să imagineze o întreagă poveste care-i dădea și lui o poftă nebună de ris. Că mama ei, profesoara, care a vrut s-o gonească de acasă pentru păcatul ei, cînd a văzut pe micul Bonifaciu, într-o clipă s-a îndrăgostit de el... A declarat că seamănă cu un frate al ei, pe care l-a iubit... Că au băut toți șampanie... Că ea se simte foarte bine și că-l iubește mai mult ca oricînd. Ar vrea să vie la București, dar maică-sa i-a spus că nu dă ea copilul să plece pe drum, să se îmbolnăvească, cine știe; Iezus Maria! Că n-are decît să vină el, păcătosul de bărbat, la Budapesta... ori dacă ea nu s-a săturat de el, să se ducă ea la București, dar copilul nu-l va da. Că-i va găsi ea o doică și-l va crește singură. Scrisoarea încheia spunînd că ea s-a hotărît și chiar așa va face. Va veni adică la București, singură. „Fată smintită de optsprezece ani“, ar fi spus bătrîna mamă...

Rosenthal îl mai îmbrățișă încă o dată și veniră amîndoi, nespus de veseli acum, în chioșcul luminat de lună. Cei de față stăruiau toți să afle despre ce e vorba. Mai ales o cîrnă, care se ghicea, în lumina dulce a lunii, drept o fire foarte sentimentală, zgîndărea mereu curiozitatea celorlalți.

— Nicule, la urma urmelor, de ce să nu le spunem? fu de părere prietenul, strunind din nou vioara.

Vru să zică hotărît: Nu... dar pe urmă îl fulgeră ușor un gînd. Rămase tăcut, zîmbindu-și lui însuși, clătînînd din cap, căci acum pricepu de ce i-a scris Luxița așa... și de ce a pus să fie tălmăcită scrisoarea în ungurește, numai în ungurește... De ce improvizase o asemenea poveste. Vrea ea, anume, ca scrisoarea să fie arătată la toată lumea... Avea ea socotelile ei... Își suridea mereu lui însuși. Foarte bine, va face așa cum dorește ea.

— Spune-le tu!

Rosenthal nu așteptă să i se spuie încă o dată.

— Nicu are un băiat... I l-a născut o ungueroaică la Budapesta. Îl cheamă Bonifaciu.

5 Costache Rosetti, care se dusese în iatac să fie lîngă Maria lui cînd alăptează fetița și se întorcea, auzi din prag vestea dată de Rosenthal. Întinse brațele înflăcărât către Bălcescu.

— Frate, vino să te îmbrățișez... Ai un băiat... Un viitor combatant pentru cauza poporului... Mă emoționează grozav gîndul că poate Bonifaciu al
10 tău este născut în aceeași zi cu Liby a mea. Ah, aceștia sunt copiii libertății... frate... Ei sunt zorile omenirii celei noi.

De un an de zile, Rosetti se însurase cu Maria Grant, pe care o iubea de îndelungă vreme.¹ I se
15 născuse de cîteva zile o fetiță, pe care el, asociind-o de la naștere cu revoluția care sta să izbucnească, o botezase, plin de înflăcărare, Libertate și-i prescurtară numele în Liby.

Veselia fu dintr-un salt sporită și-l îmbrățișară
20 toți pe rînd. Se întoarse acasă absent, îndepărtat, ca și cum ar fi băut un vin bun. Se simțea fericit. Totul i se părea limpede și ușor. Cînd vru să întoarcă cheia în broască, ușa verandei se deschise singură. Tița îl aștepta. Fața ei era descompusă
25 de neliniște.

— Ce-a fost, Nicule? Dar neliniștea i se topi ca o zăpadă la sfîrșitul lui martie, cînd văzu, după ce
aprinse lumina, figura lui fericită. Acum ardea de curiozitate femeiască, iar el se simți obligat să-i
30 spuie ceva... și cum nu putea să o mintă, decît tăcînd, trecu și el subț tăcere o parte din adevăr.

¹ C. A. Rosetti a cunoscut-o pe Maria Grant, sora lui Effingham Grant (1820—1892), în casa boierului Odobescu, unde era preceptoare la copii. Statornică în iubirea ei pentru C. A. Rosetti, acesta se decide după mai
35 mulți ani pentru căsătoria care s-a oficiat în Anglia, la Plymouth, către sfîrșitul lunii august 1847. Fiindcă ceremonialul fusese evanghelic, C. A. Rosetti a repetat cununia apoi la Viena, potrivit canoanelor ortodoxe și
40 avînd ca nași pe frații Alexandru și Ștefan Golescu (n. ed.).

li spuse deci că la Paris a cunoscut o studentă ungueroaică, de la Budapesta. Că are acum un băiat, Bonifaciu. Deodată fața ei deveni palidă. Dar nu vorbi numaidecît. Încercă să plece cu tava spre
5 ușă, se opri în loc, se întoarse spre el și-i spuse hotărît.

— Nicule, să-l luăm la noi. Vreau să ți-l cresc eu.

El bilbii încurcat tot felul de motive, care pînă la urmă se rezumară la stăruința acelei bunici imaginare de a-și păstra nepotul. Cînd se despărțiră,
10 Tița luă cu ea scrisoarea. Parcă s-ar fi bizuit pe o tehnică să afle ea adevărul, chiar dintr-o limbă din care nu știa nici un cuvînt. A fost, bineînțeles, de prisos, și nici în viitor, niciodată, n-a putut
15 scoate un cuvînt mai mult de la el despre Bonifaciu.

ÎN GRĂDINA TEII DOAMNEI

Pe malul lacului celui mai limpede și mai bun de scăldat din câte face Colentina, și sunt multe, Bufta, Herăstrău, Floreasca, Tei, Imper, Fundeni, 5 Cernica și altele, grădina Tei e foarte căutată de bucureșteni. Cu pașiști dulci, cu privighetori și belșug de flori, aici luna mai e nespus de frumoasă.

Pe o cărare largă ce mergea printre teii care stăteau să dea în floare, chiar lângă palatul Doamnei 10 — al doamnei lui Grigore Ghica — se plimbă vorbind aprins Ion Ghica și Eliade. Acesta e foarte agitat și oarecum plîngăreț.

— Va să zică, voi vreți să faceți revoluție fără mine ?

15 — Domnule profesor, nu suntem „noi“, ci este, așa cum văd că știți, o societate întreagă, „Frăția“.

E cald, căci vara a venit dintr-o dată și amîndoi merg cu capul descoperit, ținîndu-și în mîna pălăriile tari și înalte.

20 Eliade reia, îndurerat și mînios :

— Iancu Ghica, uită-te în ochii mei... Cei mai mulți de la „Frăția“ voastră sunt foști elevi de-ai mei, de la Sf. Sava. Nu vă e rușine vouă să faceți revoluție fără mine ?...

25 Ion Ghica e foarte mișcat, căci nu poate uita că Eliade este după Gheorghe Lazăr — și urmaș nummaidecît al acestuia — întiiul mare dascăl al neamu-

lui. Este autorul unei gramatici a limbii românești, un creator deschizător de drumuri noi în cultura românească. Este autorul *Sburătorului*, poezia pe care nimeni nu o poate uita. Este dascălul lor, al tuturor, chiar dacă după 1828 el a renunțat să mai fie director al școlii și să ție cursuri, ca să se poată ocupa de ziare, și deci nici el, nici Bălcescu nu l-au avut propriu-zis profesor — dar niciodată, poate, cuvântul de dascăl nu a fost mai potrivit decât adresat acestui om, care cu Dinicu Golescu a înființat „Societatea literară“ în 1827, apoi cu Ion Cimpineanu, „Filarmonica“ în 1833 — și deci teatrul românesc — și care prin *Curierul românesc*, prin *Curierul de ambe sexe* și prin *Gazeta teatrului* a creat presa românească. E desigur inconsecvent, irascibil, puțin prăpăstios, pățimaș din cale-afară, dar, cum zic toți, „e mare“. Ochii de viezure s-au umezit și Ghica ia mâna profesorului.

— Am să vorbesc negreșit cu Bălcescu. Vă caut eu poimîine acasă.

— Eu am înțeles că va veni și el aci, cu dumneata.

— Și-a adus aminte că pe ulicioara care duce la intrarea în grădină sunt și cîțiva oțetari care acum sunt în floare. Îi face rău mirosul de oțetari. Îl înăbușe.

— Pretext ca să nu vie.

Nu era pretext, ci în totul adevărat. Pentru Bălcescu, mirosul florilor de oțetar era ca un miros de tăbăcărie, îl înăbușea și-i dădea palpații. Chiar în ajun, umblînd cu Ghica pe uliță, devenise nervos și palid, trecînd pe sub niște oțetari de pe ulița Batiștei. Călcase în uruiala de flori gălbui, scuturate, ca un rumeguș de tîmplărie, și era îngrozit că i s-ar fi putut lua praf de flori pe ghetе. Eliade primi explicația lui Iancu Ghica și acesta îi repetă la plecare :

— Atunci vă caut eu poimîine.

ZMEIELE

Oricît era de grăbit, Damian totuși se opri din drum se vadă o întîmplare care îi plăcea cu deosebire. Tocmai trecea pe lîngă biserica Udricanilor, 5 chiar prin cimitir, zorit să ajungă mai repede la un frate al jupînului Dobrovici, de la care avea să aducă niște bani trimiși de la Craiova, cînd vede în fața bisericii o strașnică încurcătură de zmeie.

Toți prietenii lui știu că muncind douăsprezece 10 ore pe zi, în tăbăcărie, o singură slăbiciune și plăcere are și el, să înalțe zmeul pe maidan, duminica după-amiază. Ceea ce vede acum îl oprește locului, deși e grăbit. De peste gardul unei curți, sau poate de pe ulița vecină, că nu se vedea bine, se înalță 15 sfoara întinsă a unui zmeu care, după părerea lui de cunoscător, era „din două“ (adică dintr-o coală de tipar cum s-ar zice). Cîțiva băieți care se jucau cu un zmeu mai mic, acesta pe jumătate, văd cu disperare cum se apropie, ca un pirat al aerului, 20 zmeul cel mare, pentru că îl cunosc, fără îndoială, și știu că e al unui vînător de zmeie, spaima mahalalei. Puștii, pare-se la întiiul lor zmeu mare, țipă amarnic :

— Mamă... mamăă... ne ia Jarcalete zmeu... 25 Mamăăă...

Șiretenia jocului e să se încurce zmeiele, iar cel mai puternic trage apoi de sfoara celui mai slab și

o rupe, aducînd zmeul spre el, ori scăpîndu-l și lăsîndu-l să zboare în libertate, ca să cadă mai departe, unde e prins de tovarășii vîntorului. Acum copiii trag repede sfoara, ca să aducă zmeul jos, dar simt cu deznădejde că e prea tîrziu, cînd iată că o năzdrăvană de fată, cu un păr încilcit, mai mult alb decît bălai, ca un caier de lînă, cu fața arămie și ochi albaștri, să tot aibă cel mult șaisprezece ani, lasă jos cutia cu panglici pe care o aducea de pe ulița Franceză la stăpîna croitoriei unde era ucenică și se repede la unul dintre băieți, îi ia sfoara din miini și în loc să strîngă mereu, dimpotrivă, „dă sfoară“. Zmeul cel mic se depărtează, plutind în gol, pare acum scăpat din mină. Se lasă o clipă undeva peste case, dar dintr-o smucitură fata l-a înălțat iar. Acum e din nou sus și nu numai atît, dar se apropie îndrăzneț, el acum, de zmeul cel mare. Damian privește uimit și nu se poate dumiri.

— Îți taie sfoara, fetițo, ce faci?... Că el are sfoară mai groasă... O fi avînd și cîrlig ascuțit...

Dar fata cu părul ca un caier de lînă albă, cu ochii viorii și obrajii căliți de soare îl ascultă privind numai la zmeu și-i vorbește dintr-o parte, fără să întoarcă deloc capul :

— Ce știi dumneata !

Într-adevăr, lui Damian nu-i trecu prin minte că fata are să ocolească sfoara zmeului cel mare și are să se înalțe apoi spre coada lui maiestuoasă, făcută din lungi și subțiri fișii de cîrpă... Jarcalete, dacă el o fi fost, a priceput primejdia, dar prea tîrziu. Zmeul cel mic a prins o fișie mai rășchirată din vîrfurile cozii și, dintr-o smucitură a mîinii, fata năzdrăvană răstoarnă zmeul cel mare, care nu cade în rotocoale, ci drept ca un lemn. Smucește la vreme apoi ca să desprindă zmeul mic. Ba a găsit și timp să plesnească peste obraz un golan, care vrea să vadă ce e în cutia pusă jos. Dă apoi sfoara în mîna copilului și vrea să plece, cînd întîlnește surisul și privirea luminoasă a lui Damian, care se scărpină în cap, minunîndu-se.

— Iscusită fată... Te pricepi strașnic... Mi-a plăcut cum ai răpus zmeu cel mare... Parc-ai fi chiar Ileana Cosînzeana, spaima zmeilor...

5 — Ilinca râde, întrebîndu-se cum naiba de i-a ghicit numele.

— Îmi place grozav zmeu... Duminica după-amiază, cînd nu avem dă lucru la croitorie, mă joc pă maidan cu zmeu.

10 — Și mie îmi cam place, îi răspunse flăcăul, mîngîind-o cu ochii. Am acasă unu mare cît o ușă.

— Așa dă mare... pă ce maidan îl înalți ?

— Pă maidanu cel mare dă la Filaret.

Ea a și făcut cîțiva pași înainte și îi strigă de departe :

15 — Viu duminică să-ți văd zmeu... Aduc și eu zmeu meu.

— Stai, cum te cheamă ?

— Îți spun io duminică.

*

20 Pe maidanul nesfirșit de subt Dealu Filaretului, lîngă mlaștina cea mare din fața faimoasei fintîni cu coloane albe, în locul celei turcești, duminica după-amiază se adună copii și flăcăi din cinci mahalale. Se joacă arșice, mosoare, nasturi, pe de
25 lături și mai pe ascuns chiar stos ; mai în margine unii bat țurca ori joacă poarca. E și un dulap mare, care nu s-a mai desfăcut și a rămas de la Paști. Pentru două parale, un băiat se poate înălța în vîrfurile scrînciobului, stînd pe un scaun colorat
30 ca o caretă și ținîndu-și fata de după gît. Salepgii, vînzători de rahat cu apă rece, purtîndu-și aninată de gît tava cu rahat și într-o mină donița cu apă, bragagii cu donițele ferecate în cercuri și în ținte de alamă, cărucioare cu turtă dulce, nimic nu lipsește. Nenumărate zmeie s-au înălțat și zboară
35 peste pomi, luptă cu vîntul și trec pe deasupra caselor spre oraș.

40 Iată un zmeu mai mare decît toate ; vîjiitoarea lui se aude puternic peste mulțimea de zvonuri a maidanului. E albastru și plutește cel mai sus

dintre toate zmeiele. Stăpînește cerul ; aproape ne-
mișcat, numai coada lungă și maiestuoasă i se răs-
firă ușor în vînt. Trebuie să fie într-adevăr cît o
5 zmeu „din două“, galben cu rotocoale roșii. E viori
de tot și întruna face tumbe. Se apropie îndrăzneț
de zmeul cel mare, albastru, care mîriie la el ca
un dulău mînios. Zmeul mic nu se sperie. Se apropie
mai mult. Dar cînd zmeul cel mare încearcă să
10 se apropie de el, zmeul cel neastîmpărat a și sărit
iute și s-a învîrtit fugind sprinten într-un șir de
rotocoale pe care greoiul dulău nu le poate face.
A scăpat. Ilinca rîde fericită de șotia pe care a
făcut-o. Zmeul cel mare, albastru, se întoarce la
15 loc, în măriștea lui neclintită și mînioasă. Damian
vede că a fost păcălit și se bucură, căci așa de
năzdrăvană nu poate fi decît fetița de la rîspîntia
Udricanilor. Cînd zmeul galben cu rotocoale roșii
la colțuri se apropie iar, Damian, care pusese pă-
20 pușa cea mare de sfoară groasă pe un fel de osie
ca roata puțului, dă drumul dintr-o dată roții ; zmeul
cel mare fuge spre oraș, ca scăpat din mînă. Zmeul
cel mic nu pricepe ce s-a întimplat... Dintr-o dată
oprit, zmeul cel mare se înalță vijelios, sfoara lui
25 a prins pe dedesubt sfoara zmeului sprintar cu
rotocoale.

*

Damian își petrece brațul pe după umărul fetei,
chipurile ca să n-o tragă zmeul pe care ea îl joacă
30 așa de isteț, de n-ai crede că e cu puțință. Aproape
că izbutește de e de mare să facă și rotocoale. Cu
părul ca un caier de lînă, cu fața arămie și ochii
viorii, își arată fericită dințișorii albi, aproape cu-
prinsă în brațele voinice ale flăcăului. Mai fericit
35 însă surîde negriciosul Damian.

— Cîți ani ai ?

— Șaisprezece, răspunde ea cu un ochi la zmeu,
ca un cățel.

Damian se gîndește amărît că el are douăzeci și
40 șapte de ani.

Nu are timp să se întristeze, căci fata arată uimită, deasupra mulțimii, o momiie, în jurul căreia aleargă lumea din toate părțile. „Geamala... geamala“, strigă cîțiva copii, fugind de zor într-acolo. E o păpușă mare, de cinci ori mai naltă ca un stat de om, și joacă după cîntecul cimpoiului și al cobzei. N-are cap, ci numai o glugă de panglici colorate, dar trupul îi e cu două fețe, gras cît o butie, căci înăuntru e umflat și susținut cu cercuri. Matahala e îmbrăcată în haine colorate, cămașă albă, șorțul de dinainte și cel din spate roșii. Mîinile din față, împreunate, țin un buchet roșu, iar mîinile din spate îi sunt împreunate pe piept, fără buchet. Omul dinăuntru, care o ține de belciuge, pășește domol înainte și înapoi, după isonul cimpoiului și al cobzei, sub paza tovarășilor lui înarmați cu bite.

— Hai repede s-o vedem și noi, că vin dorobanții dă la Agie și-o gonesc... Sprintărea, fata a și pornit.

Damian știa și el că, de la o vreme, geamala nu mai era îngăduită; alergară în grabă s-o vadă de aproape, să asculte glumele și hohotele celor adunați, numai că nu putură răzbate pînă la ea. Erau în jur ca la o mie de oameni. Se mulțumiră să vadă momiia săltîndu-se peste mulțime ca un turn ușor, înclinîndu-se cînd spre dreapta, cînd spre stînga.

ELIADE PE DEALU FILARETULUI

Și de data asta Ion Ghica, în loc să vină cu trăsură lui, luă o birje de piață, cu doi cai ; după ce trecu Podul Mihai-Vodă, ocoli pe la biserica Sf. 5 Apostoli. Pe drumuri întortocheate și înguste, printre curți și grădini, ajunse pe Podu Calicilor, cam în dreptul Mitropoliei. Acolo, birja o luă din loc la stînga printre livezi, începînd să urce dealul pe un drum, printre arțari și călini în floare, deasupra 10 cîmpiei întinse a Filaretului. Ajunsă în deal, intră pe poarta deschisă totdeauna, trecu peste făgașul gloduros dintre tufișurile încîlcite de tot soiul de lăstari și atunci se ivi dintre nuci crama cea mare preschimbată în birt cu grădină. Loc foarte căutat 15 de boierime.

Era seară și la lumina masalalelor se lăfăiau în față galantarele cu fripturi și cu tot felul de trufandale, brînză nouă de mai, roșii și castraveți din grădini calde, ori felii de nișetru și somn. Subt acoperișul lor țuguiat, două grătare mari cît rădvanele 20 puneau la grea încercare pe cei pofticioși. Puii se învrteau înșirați pe frigări deasupra jăratecului de cărbuni de tei, iar pe vergelele grătarului înnegrite și mereu unse cu seu sfîrîiau momițele, mușchii, 25 vrăbioarele, curelele, feliile de ficat de purcel, fuduliile, ugerul de vacă și alte bunătăți care umpleau grădina de un fum ispititor. Și, bineînțeles, nenu-

mărați mititei. Într-un fel de groapă zidită, prin care trecea un fir de apă de la izvor, înotau câțiva crapi, lini și bibani, așteptând să fie aleși de mușterii.

5 Din stînga, unde era grădina cu mesele îndesate sub frunzișuri de tei, tot mai mult în floare, venea legănată de adierea vîntului, pe deasupra strigătelor și risetelor, jalea armonioasă a cîntecului lăutăresc :

Ardă-ți rochia pă tine...

Cum arde inima-n mine...

10

.

Dar Ghica ocoli la dreapta, spre curtea din partea ghețării, unde era un chioșc chiar pe marginea râpei.

15

Stăpînul birtului din grădină, care era acum și el membru al „Frăției“, împreună cu cei mai mulți flăcăi care slujeau la mese pe procopseală, mai pusese de formă cîteva mese pe lîngă chioșc, ca să se creadă că și aici e tot o parte din birt și poate intra cine vrea. Altfel, curtea era plină de butoaie goale, de scaune și mese striccate, de stive de lemne. Celor care ar fi vrut să rămînă aici li se spunea că se slujește greu așa departe.

20

25

Deasupra ghețării, în parul care sprijină acope-rișul turtit, de trestie, e o ulcică smălțuită, care îi face să suridă pe arhieriei și frații asociației secrete, numind-o praporul lor, căci era semn că în seara (sau în ziua) aceea era ședință la „Frăția“ și deci băieții din birt trebuiau să împiedice pe alți mușterii să se așeze în partea asta a grădinii, făcînd cum or ști... numai să izbutească. Aici fusese înființată, dealtfel, cu aproape cinci ani înainte, „Frăția“.

30

35

Acum ulcica albastră era în par, dar în chioșc se aflau numai Bălcescu, Ghica și Arăpilă ; se ținea numai o ședință a Comitetului executiv împreună cu Tell, cea obișnuită avînd a urma după aceea.

40

Discuția a fost foarte lungă și anevoioasă. Obiectul ei era cererea lui Eliade de a face parte din „Frăția“ și din conducerea revoluției, care trebuia să izbucnească într-o săptămînă, mult două. Arăpilă

crede că ar trebui să se mai gîndească, să mai vadă, stăruie în acest sens, și primirea lui Eliade pare să fie deocamdată aminată, dar Tell intervine hotărît :

5 — Acum e prea tîrziu. Săptămîna viitoare pornim revoluția. Dar fără negustorime nu ne putem mișca. Ea e cheagul revoluției. Deci avem nevoie de Eliade, căci negustorimea merge buluc după el.

Bălcescu se îndoiește de acest lucru.

10 — Ce înseamnă asta că negustorimea este cheagul revoluției ? O revoluție clădită pe negustori și boierime este o revoluție clădită pe nisip !

— Eliade e un mare dascăl al neamului, spuse parcă în paranteză Ghica, care e mereu turburat de întîlnirea de la grădina Tei, cînd s-a văzut față-n față cu omul atît de popular.

15 Tîrziu, Bălcescu se lasă în cele din urmă înduplecat.

— Doresc din adîncul ființei mele ca aducerea lui Eliade în sînul „Frăției“... a lui Eliade pe care și eu, dealtfel, îl prețuiesc ca pe un mare dascăl, ca pe un poet strălucit, să nu fie o cotitură gravă pentru revoluție... Să nu ne pară rău mai tîrziu. Și cu asta votez și eu pentru venirea lui Eliade în sînul „Frăției“.

25 Ghica, știind că Eliade, conform înțelegerii, așteaptă în cealaltă parte a grădinii, s-a dus să-l aducă.

Din ușa joasă a ghețării apare, îndoit de șale, sublocotenentul Dincă Bălășoiu din compania pompierilor ; vine îmbrăcat în uniformă, ca toți ofițerii din „Frăția“. Tell singur, plecînd călare de la Giurgiu, noaptea, lasă vorbă că e dus în inspecție, dar acum nu mai intră în oraș ca mai înainte, purtînd haine militare, ci descalecă la un frate între vii, stă acolo ziua întreagă și seara vine cu jacheta nemțească ; o ia tot prin ghețarie, unde este în fund o altă intrare ce dă în niște tufișuri și butuci de vie, care aci se agată de-a dreptul de pomi. Îmbrăcămîntea, de dată nouă, europenească, nu face deosebire deocamdată între căldurile verii și gerurile iernii (cînd se adaugă blana ori paltonul), așa că mai toți cei de față poartă surtucul gros de postav

ori redingotă, dedesubt jiletcă, pantaloni gri, întinși pe picior cu bentițe petrecute pe subt talpă, guler tare, uneori înmuiat de nădușeală, și cravate late, petrecute de două-trei ori în jurul gâtului. Cel ce are
5 în seamă cheia de la intrarea din dos e Dincă Bălășoiu. De aceea astă-seară a trecut de două ori pe aci, ca să poată asigura intrarea lui Tell. El are grije să controleze des trecerea și să observe ca ușa să nu fie îngrămădită ori pironită cu ceva, împiedicând
10 astfel plecarea pe furiș a tuturor, de va fi cumva nevoie să plece așa.

Tot acolo, pe o potecă mai devale, stă de pază și un om al lor, care, dealtfel, și paznic de vie. Le e teamă la toți să nu li se întâmple și lor ceea ce s-a
15 întâmplat celor din Moldova, cu puțin mai înainte. Revoluționarii au fost arestați la Iași, datorită șireteniei lui Mihail Sturza, chiar la locul adunării.

— Să nu ne ia și pe noi ca din oală... trebuie să avem mare grijă, precizează Dincă Bălășoiu, ca să arate că știe ce răspundere are. Ei, dar unde sunt
20 ceilalți ?

— Sunt aici deocamdată și doi frați Golești... Ion Ghica s-a dus să-l aducă pe Eliade, pe care l-au admis în „Frăția“ noastră.

25 Dându-și chipul înalt pe ceafă, mehedințeanul se minunează :

— Aleserăți pe Eliade la „Frăția“ !?... Dar nu se poate ști dacă aprobă aceasta ori nu, dacă se minunează că au greșit și l-au primit, ori că au izbutit
30 să-l convingă și astfel să-l primească.

Tocmai atunci intră, în cîntecul tarafului de lăutari, Eliade, cu un grup de cîțiva mari negustori și cîteva calfe. Fluieratul vesel al naiului vestește ca o izbîndă. Tell iese în întîmpinarea noului frate.
35 Bălcescu și Arăpilă se uită lung, uimiți de spectacolul zgomotos al acestei intrări. Eliade, îmbrăcat cu jacheta cenușie, cu jiletca și pieptul în afară, întinzînd în lături, ca într-un salut, mîna în care ține pălăria lui înaltă și tare, vine în fruntea unui fel de alai. „Dreptate și Frăție“, sună prea puternic
40 pentru acest loc glasul lui de poet. Apoi, cu o so-

lemnitate teatrală, făcînd semn lăutarilor să tacă, întinzînd mereu mîna în care-și ținea pălăria cenușie, el își înălță profilul și începu un soi de cuvîntare :

5 — Fraților, sublimă este pentru mine această zi în care aduc sfios inima mea pe altarul „Frăției“. Am zis altar, fiindcă altar slujit de preoți este această sublimă societate, altar din care pornesc razele libertății ca niște săbii... Am zis săbii, fraților, fiindcă de aci vor porni săbiile de lumină ale dreptății, ca să nimicească stihiiile întunericii. Și încheie cu un salut final... „Dreptate și Frăție“... „Frăție și Dreptate“...

15 Tell îi dă acolada rituală și apoi se înghesuie toți în chioșc, aducînd și scaune de la alte mese. Bălcescu vede doi lucrători care veniseră în micul alai și așteaptă deoparte, sfioși. Oamenii s-au oprit ceva mai departe și stau încurcați, cu șepcile în mînă.

20 ...Ar fi fost altfel, gîndește Damian, dacă ar fi vrut să vie și Licsandru ; ar fi avut și ei mai mult curaj... Dar n-a vrut să vină între boieri. Zice că el nu merge alături de Dobrovici... și că atunci nu mai e „Frăția“ lor.

25 Mitru și Damian, cînd îi chemase jupînul, n-au îndrăznit să zică nu, mai ales că și Axente Sever i-a sfătuit să se lase aduși de jupîn, care are și el legăturile lui și încă mari, deci trebuie să i se facă pe voie.

30 — Dar pe flăcăii aceștia îi cunosc...! spuse Bălcescu.

Dobrovici, foarte mîndru, îi înfățișează sfîtos :

35 — Sunt calfe în tăbăcăria mea... Face cu ochiul : În ei mi-e nădejdea la o adică... Și către un slujitor : Băiete, dă un chil de vin și cite o friptură flăcăilor de colo. Stați, mă, jos, la masa aia și voi.

— Să-i chemăm cu noi, e de părere Bălcescu.

— Cum asta ? Să stea lucrătorii mei cu mine la masă ?

40 Dobrovici se uită nedumerit la Eliade, apoi la celălalt negustor, Hagi Curti, care pare de asemenea

surprins. Marele dascăl se simte îndatorit să deslușească despre ce e vorba.

— Domnilor, și acum pot să vă spun fraților : să vedeți, prietenii mei nu sunt niște meseriași cu
5 doi-trei lucrători acolo... lămurește el cu bunăvoință, incurcat puțin. Dumnealui este domnul Dobrovici, starostele blănarilor, care are și o tăbăcărie cu cincisprezece meșteri și cu o sută cincizeci de calfe...
10 Nu se obișnuiește... Dumnealui este Hagi Curti, cel mai mare giuvaeriu de pe Lipscani...

Dobrovici își frământa nedumerit șalul cu care era încins peste anteriorul de moar roșu și arată iritat, însă respectuos :

— Nu vă supărați... Nu e vorba de mine... Dar
15 vedeți, lucrătorii mei sunt oameni cuviincioși, care știu ce se cade și ce nu. S-ar simți și ei prost cu mine la masă. Nu se cuvine să stricăm orînduiala moștenită din moși-strămoși, așa cum a lăsat-o Dumnezeu.

20 Bălcescu îl privește tremurînd de minie.

— Și vreți să le cereți să-și dea viața ?... Pentru ce ?... Nu vă supărați, rămîneți dumneavoastră aci, mă duc eu la acești prieteni tabaci. Și trece dincolo.

— Nu vă supărați, trec și eu acolo... se aude
25 vocea groasă a lui Arăpilă. Și în liniștea care s-a făcut, se mută și el la masa cealaltă. Căci la această masă sunt cei doi „diaconi“ ai „Frăției“, Damian Tabacu și Mitru Tabacu, cu care cei doi membri ai
30 Comitetului aveau mai mult de vorbit decît cu starostele Dobrovici, de pildă.

Mitru le arată că jupînul îi socoate pe toți cei din fabrică oamenii lui și nici prin cap nu-i trece că ei ar putea zice altfel decît el. A dat poruncă să
35 vie cu el doi inși, mai de nădejde, cum zicea, și atunci toți ceilalți au hotărît să meargă ei doi.

ÎN SĂPTĂMÎNA HOTĂRÎTOARE

Zilele premergătoare revoluției au fost încărcate de întâmplări și pline de înfrigurare. Peste treizeci și mai bine de ani, Ghica avea să le descrie foarte
5 pitoresc în amintirile sale, firește, cu unele schimbări și scăpări ale memoriei, explicabile când amintirile se aștern pe hîrtie după asemenea întîrziere.¹

Au încercat mai întîi să strîngă bani de la cei mai
10 bogați dintre conspiratori, dar pînă la urmă n-au putut aduna decît vreo două mii cinci sute de galbeni, care au fost depuși în librăria lui Costache Rosetti și a lui Winterhalder. De acolo porneau mai tîrziu bilete către negustorii afiliați, care dădeau în schimbul unor alte bilete, cu tîlc anumit, armele pe
15 care oamenii lor le păstrau la ei acasă. „Dă, te rog, aducătorului un ghiudem și doi cîrnați“, scria în

¹ Într-adevăr, paginile memorialistice dedicate de Ion Ghica în *Amintiri din pribegia după 1848* momentului revoluționar au neîndoioase virtuți artistice, scriitorul amintindu-și cu destulă exactitate unele amănunte, ca plecarea sa în misiune diplomatică la Constantinopol la începutul lunii iunie, întîlnirile cu generalii Aupick și de Nicol etc., înmînarea scrisorii doctorului Mandl, trimisul special al lui Lamartine în Țara Românească, poetul fiind atunci ministru de externe preocupat de situația internă în Principat. Romancierul nostru, ca și în alte cazuri, a căutat să respecte cu strictețe adevărul istoric, împrumutînd de la Ion Ghica în cazul acesta numai detaliul anecdotic (n. ed.).

bilet, și aducătorul pleca pe ferite, cu o pușcă și două pistoale. Noaptea s-au lipit afișe pe ulițe, ceea ce nu era greu, dat fiind că orașul nu era luminat decât cu câteva zeci de felinare cu luminări de seu
5 și numai pe Podu Mogoșoaiei. Treceau din casă în casă petiții, semnate de frunțașii mahalalelor și conținând, ca și afișele, tot felul de cereri, dintre care unele erau cuprinse și în proiectul de Constituție din Proclamația de la Islaz.

10 Fierberea populației era atât de mare, încît vodă Bibescu fu nevoit să renunțe la execuția lui Iani Cîrnu, cel care într-o clipă de deznădejde, văzînd cum este sabotată dreptatea la Divan, spintecase cu șulul pe calemgiul Giani. Venind după uciderea
15 postelnicului Medelioglu de către fierarul Mustea, care răzbunase moartea fiului său, întîmplarea spori pornirea spre luptă a straturilor populare.

Ceea ce a îngreunat și mai mult posibilitățile de apărare ale lui Bibescu a fost că toată lumea vorbea de față despre revoluție. Mai ales de cînd, după
20 luarea Tuileriilor și izgonirea lui Ludovic Filip, mișcarea revoluționară cuprinsese aproape întreaga Europă apuseană. Ion Maiorescu, profesorul ardelean de la Craiova, întorcîndu-se dintr-o călătorie și venind să-l vadă pe Aaron Florian, prietenul său,
25 povestise cu multă înflăcărare ce văzuse, de pildă, la Viena și de asemeni la Dresda, unde printre cei care luptau pe baricade se găsea și un tînr muzician, Wagner. Dealtfel, în Principate, revoluția ar fi izbucnit și mai devreme, dacă n-ar fi fost aminată,
30 la cererea poetului Lamartine, ministrul de externe al Republicii Franceze de la 1848, și care trimitea vorbă consulului său de aci să nu înceapă nimic pînă la sosirea doctorului Mandl, emisarul său.

35 A fost mare discuție dacă n-ar fi mai bine, acum cînd se știa că vodă Bibescu cunoaște mișcarea în pregătire, să i se ceară amical să adere și el la Constituție, primind să i se forțeze mîna doar așa, de formă, cum socoteau unii membri ai „Frăției“.

40 Era și părerea lui Eliade, întreținută în mintea poetului chiar de marele agă Iancu Manu, ca și de

marele vornic Alecu Vilara, unul dintre intimii domnitorului. Nicolae Golescu credea că n-ar fi rău să i se treacă pe subț nas lui Bibescu ideea că ar putea fi viitorul rege al unor Principate Unite.

5 Același lucru i se propusese de altfel, mai demult, și lui Mihail Sturdza din Moldova, ceea ce nu-l împiedicase pe acesta ca, după ce-și asigurase prețioasa persoană, baricadându-se într-o cazarmă, să trimită apoi să-i aresteze pe toți revoluționarii în

10 plină ședință, să-i bată cu sălbăticie și pe cei mai mulți dintre ei să-i azvîrle afară din țară.

Între timp, o parte din membrii „Frăției” se înfillesc din nou, de data asta la Ștefan Golescu acasă — fiindcă el avea și câteva odăi pentru el singur, în oraș — unde Eliade aduse o lungă proclamație scrisă de el, căci se socotea redactorul indicat al revoluției, prin calitatea lui de poet plin de inspirație și dornic să împace toată lumea, cerînd, cum zicea el, ca „să se dea la toți, dar fără ca să se ia de la nimeni”, ori că „revoluția trebuie să fie în folosul tuturor și în paguba nimănui”... și așa mai departe.

I s-a spus că proclamația revoluționară a și fost scrisă, la cererea Comitetului, de către Bălcescu și că nu se mai poate reveni asupra ei. A stăruit și i s-a citit și lui această scurtă proclamație. La articolul privitor la eliberarea și împrăștierea clăcășilor, Eliade a protestat :

— Ne vom pierde prietenia negustorilor, care mai toți sunt iubitori de proprietate, mulți fiind proprietari de moșii... Vom întărîta apoi pe toți marii boieri și chiar puterile protectoare. Trebuie să punem în fruntea proclamației : „Respect la proprietate... Respect la persoane...”

35 Bălcescu, susținut de Arăpîlă, a fost de neînduplecat.

— Nu facem revoluția ca să fim pe placul boierilor, care și așa ne vor urî și vor căuta să ne lovească... Negustorii vor fi alături de noi, căci și ei au interes să se desființeze rangurile și privilegiile boierești, să fie mai multă libertate, ca oame-

40

nii de la țară să fie liberi, să poată veni să lucreze în fabrici și în manufacturi...

Eliade pare foarte incurcat. Vanitatea lui de poet se simte jignită.

5 — Atunci de ce m-ați mai primit între dumneavoastră, dacă nu aveți nevoie de condeii mei? Am lucrat cinci zile la această proclamație, și acum uite...

10 Ștefan Golescu, gazda, cere să se mai citească o dată proclamația lui Eliade și se constată că ar putea fi primită ca o introducere la punctele redactate de Bălcescu, puncte care conțineau simburile adevăratei revoluții, așa cum dorea istoricul și prietenii săi.

15 Eliade, bucuros că i s-a primit colaborarea, a renunțat la opoziția pe care o făcea la punctele eliberării clăcașilor, spunându-și că pînă la urmă Adunarea Constituantă va avea rolul să decidă ea. S-a hotărît ca totul să se tipărească în tipografia lui Eliade de la Obor, iar exemplarele scoase să fie ascunse numaidecît după aceea într-o clăie de fîn, în via lui Pavlicioni. S-a mai adus la cunoștința celor de față o discuție care a avut loc la palat, cu puțin mai înainte.

25 Iancu Manu a venit cu propunerea să fie arestați trei inși : Costache Rosetti, Grigore Scarlat Grădișteanu și Ion Ghica... Dar logofătul bisericesc, Costache Cornescu, s-a sculat să spună că era de prisos să-l aresteze pe nepotul său Ruset, căci nu mai
30 putea fi primejdios, fiind gata să plece la Paris. Atunci un alt mădular al sfatului domnesc, Grigore Grădișteanu, zise că el nu admite excepție, și că ori să se aresteze, cîtetei, ori nici unul, căci altfel, dacă
35 e să se facă favoruri, atunci va cere și el excepție pentru nepotul său Grigore Scarlat Grădișteanu. Pînă la urmă s-au amînat toate arestările.

Arăpîlă a atras luarea-aminte a celor de față că
jocul acesta pe muchie de cuțit al celor două ta-
bere, care se spionau și credeau că se cunosc, care
40 știau că e „ceva“ și într-o parte și alta dar nu știau
precis ce anume, ducea la o paralizare a acțiunii,

favorabilă în cele din urmă celui mai șiret, care ar fi putut să fie vodă Bibescu.

La sfârșitul acestei ședințe agitate a venit Rosetti, care întârziase, și a adus la cunoștință celor de față
5 că a sosit doctorul Mandl, care aduce o scrisoare adresată chiar lui, lui Rosetti. S-a dat citire scrisorii, în care ministrul de externe al Franței, invocând conjunctura politică, pretindea ca revoluția să se facă numai după o prealabilă înțelegere și aprobare a Porții.¹ A fost o mare deziluzie. Bălcescu a trântit furios o pernă pe podea.

¹ Într-un pasaj din *Scrisoarea a XXVII-a*, Ion Ghica se referă oarecum impersonal la această împrejurare: „Puține zile după înțelegerea noastră cu Eliad și întoarcerea lui Tell la Giurgiu, a sosit în București doctorul Mandl, trimisul lui Lamartine; instrucțiunile ce le aducea erau consemnate în portofoliul său, scrise chiar de mîna lui Lamartine, adresate lui C. A. Rosetti și lui Ion Ghica. Ele prescriau ca să nu facem nici o mișcare pînă
15 nu ne vom înțelege mai întîi cu guvernul otoman, și că generalul Aupick, noul ambasador al Republicei la Constantinopol, avea instrucțiuni speciale de a înlesni trimisului nostru relațiile cu Poarta“ (*Scrisori către V. Alecsandri*, ediție nouă, Socec, 1887, p. 714—715.) În comentariul său la *Proclamația de la 1848*, G. Zane, care face trimiteri la ediția scrierilor lui Ghica apărute la Editura Minerva (1914—1915), e pe deplin convingător în încercarea sa de a fixa momentul în evoluția evenimentelor. „Ion Ghica — apreciază. G. Zane — pleacă la Constantinopol la 3 sau 4 iunie. Ziua de 17/29 mai indicată de el ca fiind data îmbarcării sale la Brăila nu este exactă (*Amintiri*, p. 6; *Scrisori*, III, p. 238). Faptul reiese destul de clar din datarea scrisorii de recomandare
20 către generalul Aupick, pe care o obținuse la București înainte de a pleca de la dr. Mandl, avînd data de 14 iunie 1848 (2 iunie stil vechi) (*Amintiri*, p. 8, nota 1; *Scrisori* p. 239—400), cît și din raportul pe care-l trimite el însuși din Constantinopol, Ministerului de Afaceri Externe din București, de unde se vede că a sosit la Constantinopol între 8 și 9 iunie stil vechi (*Anul 1848*, I, p. 601 și urm.)“. Și în continuare, editorul conchide: „Astfel discuțiile referitoare la proclamație au trebuit să aibă loc între 9—10 aprilie și 2—3 iunie. Probabil că ele au avut loc în cursul lunii mai, și anume în prima sa jumătate,
35 deoarece se știe că la 17 mai colaborarea cu Eliade era stabilită și planul de acțiune fixat. Scrisoarea de plenipotență dată lui Ghica, precum și instrucțiunile respec-

— Revoluție cu voia sultanului ? Iată ce sprijin, și apăsă sarcastic cuvîntul, ni se oferă din afară.

5 Eliade, susținut de Kretzulescu, a fost de părere că totuși nu trebuie rupt orice contact cu Poarta și că ar fi bine dacă mișcarea revoluționară ar avea acolo un agent împuternicit de ei și care să devie un fel de trimis diplomatic, în caz de reușită a revoluției.

10 Cei de față au înțeles din asta că ar fi dorința lui Eliade ca el însuși să fie asemenea agent. Dar nu, Eliade declară hotărît că nu poate primi asta în nici un caz. Și pînă la urmă se văzu că ideea însăși îl îngrozea.

15 — Sunt om mai în vîrstă ca dumneavoastră. Am familie grea... care ar rămîne pe drumuri în caz că mi s-ar întîmpla ceva acolo... Ar fi mai bine să meargă un tînăr, fără familie grea ca mine... de pildă, fratele Ion Ghica, care știe atît de bine turcește.¹

20 S-a aprobat acest lucru. Ideea agenților reprezentanți fiind găsită bună, s-a hotărît ca Ion Maiorescu să meargă la Frankfurt, unde era dieta Imperiului german, iar Alecu Golescu Arăpîlă la Viena după ce va fi trecut mai întîi prin Ardeal — să facă le-
25 gătura cu fruntașii românilor de peste munți. Ni-
meni nu și-a dat seama că, în modul acesta, Comitetul executiv al „Frăției“ era descompletat prin plecarea lui Ghica și Arăpîlă, ceea ce mai tîrziu

30 tive sunt datate 17 mai, fiind semnate și de Eliade (*Anul 1842, I, p. 398—400*)“ (cf. N. Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea a II-a, ediție critică de G. Zane, Editura Fundațiilor regale, 1940, p. 273—274) (n. ed.).

1 Reproducem un pasaj din amintirile lui Ion Ghica (*Scrisoarea a XXVII-a*, ed. cit.), sperăm elocvent pentru
35 modalitatea de fructificare a detaliului de către Camil Petrescu: „Ca să urmăam poveștelor lui Lamartine, am hotărît să trimitem pe unul din noi la Țarigrad, și alegerea comitetului a fost unanimă pentru Eliad; dar, făcîndu-i-se cunoscută dispozițiunea ce se luase, Eliad a declinat, obiectînd că era susțitor al numeroasei sale fa-
40 milii, care, de i s-ar întîmpla lui vreo nenorocire la Țarigrad, ar rămînea pieritoare de foame“ (n. ed.).

avea să fie mult regretat de Bălcescu, care, amintindu-și seara aceasta, va găsi că Eliade a procedat de la început cu o subțire șiretenie.¹

5 În timp ce aveau loc atâtea ședințe secrete, în acest început de iunie ploioși, poporul fierbea. Se mai aflase că sunt în oraș numeroase cazuri de holeră, a treia epidemie de la apariția boalei în Principate, întâia epidemie fiind în 1831. Erau în București vreo patru sute cincizeci de cazuri, alte sute mai
10 în fiecare oraș de pe Dunăre. Unele ulițe fuseseră închise cu cordoane de dorobanți și multă lume părăsea îngrozită orașul, căci în apa cu oțet și în usturoiul recomandat de medici era slabă nădejde.
15 Vodă și protipendada se plimbau însă fără nici o grije, seara, în trăsurile deschise și carete, pe noua șosea tăiată prin pădurea preschimbată în grădină

¹ După eșuarea revoluției, în corespondența cu prietenii devotați și rămași devotați idealurilor sale, N. Bălcescu își dezvăluie în repetate rânduri dezamăgirea față de atitudinea lui Eliade. La 8 martie 1849, într-o scrisoare trimisă din Constantinopol, N. Bălcescu îl prevenea pe A. G. Goleșcu: „Scoteți-vă dar din ideile temerile născocite numai de Eliad, că Cîmpineanu intrighează. De se va face cineva domn fără alegere, apoi fără îndoială că va fi Cantacuzino, pe care-l vor turcii. De va fi alegere, apoi noi vom alege pe care om vrea. Eliad și Tell s-au purtat tare mișălește și în vremea revoluției și după aceea. Eliad, căruia îi lipsește tot felul de capacitate de om de stat, cu lașetățile lui d-o parte, cu pretențiile lui înveredate la domnie, au acoperit frumoasa noastră revoluție de o coloră ridiculă. Aceea ce întinează orice frumoasă cauză“ (N. Bălcescu, *Corespondență*, ed. cit., p. 139). Aflat în exil la Paris, N. Bălcescu îi răspunde (4 martie 1850) aceluiași A. G. Goleșcu pe larg, în câteva pagini memorabile, că apreciază prematură elaborarea unei istorii a revoluției de la 1848, cu scopul ei fundamental, Unirea Principatelor și independența națională. Iată cum îl caracterizează pe Ion Heliade Rădulescu: „*Il manque de coeur et d'aspiration générale; il est trop préoccupé de sa personnalité, et son esprit est très étroit pour concevoir grandement*“ (idem, p. 279). Despre poziția lui Heliade și legătura acestuia cu Constantinopolul, N. Bălcescu își amintește o împrejurare graitoare tot în scrisoarea către A. G. Goleșcu din 8 martie 1849, pe care o vom elucida în comentariul final (n. ed.).

de la Fintina lui Mavrogheni spre Mogoșoaia și Băneasa. Ca să se deschidă mai larg acest loc de plimbare, se dăduse poruncă să se dărime câteva căsuțe și moara de vînt de la capul Podului Mogoșoaiei. Apoi Bibescu adusese un grădinar specialist, pe Mayer, care aranjase, dealtfel, și aleele laterale, și grădina locului lui Dura, care se numea acum grădina Cișmigiului, după numele celui care avea în grija lui cișmelele din grădină, de la „Șipotul fintinelor“. Noul drum spre Ploiești se numise, la propunerea lui Bibescu, Șoseaua Kisseleff, și numirea asta fusese numaidecît primită cu plăcere de întreaga populație, într-atît de bune erau amintirile poporului despre înțeleapta administrație a acestui om de inimă.

Dar dacă veneau unii gură-cască ca să vadă lungile șiruri de echipaje albastre și galbene, cu roțile cu spițe roșii și cu arnăuți la spate, în care se lăfăiau frumoasele și uritele protipendadei și chiar și celelalte, mulțimea cea mare petrecea prin grădinile de la margine, iar tineretul mai mult pe maidane.

Bibescu, deși încă nehotărît, crezînd că-i poate încurca mai bine pe revoluționari fără să-i sperie, își luă totuși măsurile lui, suficiente — credea el — ca să înlăture fierberea de suprafață a cîtorva tineri boierași exaltați, care nu vor să ție seama de ce se poate și ce nu se poate, și care, în dorința lor de a importa revoluția, nu vor depăși cum credea el și alții vorbăria obișnuită. Acum însă Agia este înștiințată că niște arme au fost adunate și ascunse, dar nu știa anume de unde au fost luate și unde au fost duse.

Asta ar fi mult mai grav. S-au hotărît deci unele percheziții. Nicolae Goleșcu, aflînd bănuiala și de gîndurile Agiei, socoti că armele trebuiesc transportate, fără întîrziere, din podul de fin al Ipăteștilor; avea motive puternice să creadă că în primul rînd cercetările se vor îndrepta într-acolo. Dar Agia nu se înșelase decît în privința numelor de botez. Ea face într-adevăr o percheziție, dar la Grigore Ipătescu, nu la Nicolae. Scotocște podul, pivnița,

grajdurile. Grigore Ipătescu, înainte de a fi arestat, are timp să șoptească unei slugi credincioase să fugă la celălalt Ipătescu.

5 — Spune-i lui Nae să fugă și să se ascundă repede... Și mai ales să facă tot ce știe el că e de făcut... Spune-i cum a căutat Agia aici...

Slujitorul credincios a făcut întocmai, și Nicolae Ipătescu a avut timp să treacă pe la Axente Sever acasă. Ardeleanul acesta osos și înalt, cu fruntea
10 boltită și ochii apropiați, cu barba mare de jur împrejurul obrazului, știe totdeauna să se descurce. Toți au încredere în el și știi că și acum o să ia repede măsură, dar fără să se pripească. Greutatea cea mare este că cele vreo patruzeci de puști, ca și
15 numeroasele pistoale de la Nicolae Ipătescu trebuie mutate, plimbate pe uliță, ziua-n amiaza mare, iar orașul e cutreierat de patrulare de dorobanți călări, întăriți de mirosul de praf de pușcă și de revoluția care plutea în aer.

20 Axente Sever și-a chemat oamenii lui de încredere, pe Damian Tabacu și pe Mitru Tabacu, s-au sfătuit, au chibzuit. Și s-au hotărît să mute chiar în acea zi, pînă la prinz, toate armele într-o magazie a fabricii, să le vîre sub pieile uscate, dar încă
25 nelucrate.

Pentru rest, Damian și-a luat totul asupra lui.

Pe Podu Văcăreștilor merg spre Dobroteasa, spre mahalaua Tabacilor, două cotigi trase de cîte o
30 calfă voinică, înhămată între hulubele scurte, pe cînd de la spate împinge altă calfă. Se vede cît de colo că aceste două cotigi sunt pline de piei nelucrate încă. Se strecoară fără grije printre care, căruțe, calești și printre negustori cu marfă în spi-
35 nare de pe la Sf. Vineri. Adică nu chiar fără grije — ulițele astea sunt întortocheate, nu se vede mai departe de douăzeci-treizeci de pași, și oriunde te poți trezi nas în nas cu vreo caraulă de dorobanți care poate ar vrea să vadă ce se află la fundul co-
40 tigelilor, sub pieile puse la vedere. De aceea Damian și Mitru urmăresc cu privirea un zmeu galben cu

rotocoale roșii ; zmeul merge la o bună, foarte bună depărtare înaintea lor. Mitru, care trage la întâia cotigă, între hulube, s-a oprit dintr-o dată, căci, sus, în țărița văzduhului, zmeul s-a oprit și el. Vede
5 că și Damian se uită țintă la zmeu. Se privesc apoi unul pe altul, îngrijorați, ochind unde să tragă și cum să ascundă cotigile ; dar — semn bun — zmeul pornește iarăși la drum, în slava cerului. Pornesc și ei înainte. Când să se apropie de o biserică,
10 zmeul s-a oprit. Face rotocoale. E primejdie. Ajuțați de ceilalți doi frați care împing din spate cotigile, Damian și Mitru se duc repede în dosul bisericii, la umbră, între oțetari¹, și se întind, chipurile să se odihnească, dar cu ochii la zmeu.
15 Ilinca vede că dorobanții călări, cu chipiile lor înalte, nu sunt hotărâți dacă s-o ia pe Podu Văcărești, spre oraș, sau s-o ia de-a lungul gârlei spre Mitropolie. Joacă și ea zmeul în loc pînă îi vine peste ochi, scăpînd de subț basmaua albastră
20 părul ca un caier de lînă albă. Dar așa ea trage și mai bine cu coada ochiului.

Damian tresare. Zmeul galben cu rotocoale roșii trage mereu, aplecat, spre dreapta.

— Săi, Mitrule, că putem pleca, dorobanții au
25 luat-o la dreapta.

Cotigile sunt scoase în drum și pornesc mai departe.

Spre seară, armele erau adînc virite în magazia cea mare, subț pieile de bou argășite, dar nelucrate
30 încă. Dacă ar fi venit oamenii Agiei să le caute, i-ar fi trăsnit de la ușa mirosul greu, care te lovea parcă în moalele capului, și fără îndoială că s-ar fi lipsit să mai caute.

¹ În ediția 1953, greșeală de tipar : „oțetari“ (n. ed.).

NOAPTEA CEA DE TAINĂ

Căuzașii au hotărît să țină o ședință simbătă seara, la birtul cel mare, în grădina din Dealu Filararetului. Pentru mai bună regulă, se hotărîse ca
5 revoluția să izbucnească în mai multe părți odată și mai ales ca fruntașii, știuți acum și urmăriți cu stăruință de Agie, să se împrăștie în cît mai multe puncte, ca să nu poată ghici Bibescu de unde-i va veni lovitura cea mare și să nu știe cum să-și orga-
10 nizeze apărarea. Așa gîndea Nicolae Bălcescu. Fusesse însărcinat ca, împreună cu căpitanul Teologu și cu pictorul Negulici, să meargă la Telega și să-l întâlnească acolo pe locotenentul Cristophi, afiliat „Frăției“ ; locotenentul se pregătea să vină la Bucu-
15 rești în fruntea companiei de soldați pe care o comanda, dar și a vreo cîtorva sute de ciocănași, harnici și voinici muncitori liberi din salină. Nădejdea lor era să ajungă în aceeași zi la Ploiești, unde existau cîteva manufacturi de luminări, de
20 clopote și cele mai mari dogării din țară, deci unde-și puteau spori numărul, mai ales că negustoriea era de partea revoluționarilor.

Ștefan Golescu, Radu Golescu, Alecu Golescu Arăpilă, împreună cu Eliade, aveau să întâlnească
25 la Islaz pe Tell cu oamenii din batalionul său și pe Pleșoianu cu o companie de două sute cincizeci de oameni din batalionul din Oltenia. Aceștia avuse-

seră din vreme consfătuiri cu preotul Radu Șapcă din Celei, în ostrovul înșesat de sălcii și cu multe colibe pe grindul din fața Islazului. Încă de anul trecut, norodul din colțul acesta de țară, de
5 pe moșia Brâncoveni, a nevestei dintii a Bibescului, fusese gata să pornească spre București, cu alai de răzmeriță. Numai cu greu s-au domolit atunci sătenii. Mai fierbeau încă. Aici voiau revoluționarii să deie izbitura de nădejde, căci aci erau siguri
10 totodată și de sprijinul oștirii. La București urma să rămână Nicolae Golescu, Alecu Golescu (Albu), Costache Rosetti, Costache Bălcescu, Ion Brătianu și mai ales cel mai de nădejde decît toți, Axente Sever, care avea în mîna pe tabaci, cum și cafele
15 măcelarilor din ulița Scaunelor de lîngă biserica Batiștei, îndeosebi pe cei de la vărsarea București-oarei în Dîmbovița.

Se va vedea că lucrurile au mers așa, dar nu tocmai așa. Căpitanul Teologu și pictorul Negulici
20 au fost arestați înainte chiar de această ședință decisivă, ultima, care trebuia să fie simbătă seara și care urma să înceapă, împotriva obiceiului, abia după miezul nopții, ședință la care Bălcescu și Arăpila, din Comitetul executiv, acum cînd Ghica era
25 plecat, urmau să arate ultimele dispoziții.

*

Ștefan Golescu se uită îngrijorat la ceasul său turcesc de buzunar, mare cît o farfurioară de dulceață și cu orele însemnate cu minuscule triunghiuri negre. A întîrziat destul de mult, căci a vrut
30 să fie sigur de un lucru bănuît și pentru asta a pîndit de pe prispa unei cafenele pline de rîșnitori și arnăuți. Pe Podu Bellicului a văzut în cele din urmă o droșcă cu opt cai de poștă, cu felinarele
35 aprinse; a putut desluși înăuntru uniforma colonelului Bibescu, vărul și aghiotantul domnitorului. Așadar, era adevărată informația care i-a venit pe la asfințitul soarelui. Colonelul Bibescu se duce să-l aresteze pe Tell la Giurgiu. Ocolește și el la dreapta,
40 pe o uliță de luminărari, cam prin fața mării bi-

serici Sf. Spiridon și apoi începe să urce Dealu Filaretului.

5 Pare să fi trecut mult de miezul nopții întune-
coase și umede. Frunzișurile stinse îl stropesc cu
apă ; a plouat întruna pînă acum. Zorește ca să
le ducă vestea și celorlalți, căci întreg planul poate
fi răsturnat dacă nu iau măsuri. Pe drumeagul din-
tre arini, soci și călini, care duce la țărmă, nu e
10 nimeni. E și tirziu... Luna apare și iar dispăre prin-
tre norii pufoși și nestatornici. Mușteriii nu s-au
mai arătat astă-seară din pricina ploii și chiar dacă
vor fi fost, au plecat de mult. Ocoleşte din nou la
dreapta. Iată-i ! Cei căutați de el stau în chioșcul
abia luminat.

15 — „Dreptate și Frăție“...

Dar o voce spartă tună în spatele lui.

— Stai ! Mîinile sus !

20 Fără să-și dea seama, a ridicat mîinile. Din spate,
două gheare îl pipăie, îi iau revolverul. Abia atunci
întoarce capul și vede doi dorobanți care-i țin ba-
ionetele în coastă ! E îmbrîncit în chioșc.

— Treci și tu acolo.

25 La masa lor de totdeauna, frații căzuși sunt
abătuți de tot, deși altfel parcă ar fi sta în plină
ședință. Nu sunt numai doi dorobanți ascunși în
curticiă. Sunt patru. Au armele îndreptate pe
furiș asupra celor din chioșc.

— Îi mai ținem mult aici ? întreabă unul dintre ei.

30 — Hei, pînă cînd s-or aduna toți șoarecii în
capcană. Are grije dă ei dom' căpitan Costache, îi
numără care cum vine. S-a ascuns în șanț cu oa-
menii lui.

35 Cei din chioșc au niște mutre de înmormîntare.
Singuri Bălcescu și Arăpîlă sunt încruntați, într-un
fel de tăcere semeată, vrînd parcă să dea curaj și
celorlalți. Nicolae Golescu întreabă în șoaptă pe
frate-său, Ștefan, care s-a dumirit pînă la urmă :

— Pe cine bănuiești tu că ne-a vîndut ?... Tel ?...

40 Ștefan răspunde în șoaptă, dar ca să audă toți.
Crede că a pornit un ordin general de arestări de la
Iancu Manu. A trecut vărul lui Bibescu în droașcă

spre Giurgiu, tocmai ca să-l aresteze pe Tell. Deci nu poate fi vorba de acesta.

5 Întră Dobrovici cu pasul greu, cu anteriorul măturînd iarba. Zîmbește sub mustața groasă, dar nici el nu apucă să termine salutul : „Dreptate, Frăție“, că e oprit cu o voce de tunet, scotocit sub anterioru, subț giubea și apoi, năucit, e împins în chioșc.

10 Poetul Catina, cu mutra lui de „lion“, fiu de cafegiu de pe Podu Mogoșoaiei, îi spune amărît, în stilul său, lui Hagi Curti, cunoscut al casei lor, mare iubitor de soiuri alese de cafea :

— Ce zici, Hagiule ? Ce zici, tocmai în ultimul ceas, în ceasul suprem !

15 Dar se aud pași din nou. Din spatele ghețării a apărut în uniformă, cu chipiul negru cît un ișlic, dar cu stea în frunte, cu o pelerină de ploaie pe el, Dincă Bălășoiu. I se strigă puternic să stea. Se oprește brusc. Se întoarce. Pelerina i-a căzut de pe umeri. Apar epoleții de aur și ceaprazurile de mătase aurie, cu furajera de adjutant arcuită pe piept. Dorobanții șovăie o clipă, dar îndată el începe să răcnească la ei din toate puterile :

25 — De ce sunteți numai patru dorobanți aici, mă ? Cîți inși a dat ordin măria-sa să fie aici ? Dorobanții îl privesc uimiți, încremeniți, nu știu să răspundă. Dar Dincă răspunde tot el : Opt... Unde sunt ceilalți patru ?

30 — Să vedeți... se bîlbîie unul din dorobanți, mustăcios și stacojiu.

— Ce să văd, mă ? Unde-i căpitanul Costache ? Unde-i Chiorul ? urlă Dincă mereu furios.

— Jos în șanț, lîngă podeț... Ați trecut pe lîngă el.

Dincă se plimbă fierbînd în sus și în jos.

35 — Să vie Chiorul numaidecît aici...

Cei din chioșc se privesc uluiți. Așadar, trădătorul e Dincă. N-ar fi putut crede asta nimeni... niciodată, odată cu capul.

Îi arată pe cei din chioșc, încremeniți.

40 — Cum vrei, mă, să păziți pe tîlharii aceștia numai cu patru oameni ?

— Ceilalți păzesc în tufiș și în șanț, la pod, cu dom' căpitan Costache.

5 Dincă se uită mereu încrunțat la cei din chioșc, care sunt buimăciți. Nu vorbește, strigă, clocotind de minie.

— Și pe cei închiși în beci cine-i păzește? Voi doi mergeți cu mine la beci... Tu te duci să-l chemi aici pe căpitanul Costache Chiorul. Dar pleci numai după ce vin eu de la beci. Ai înțeles? Voi, hai cu mine.

10 Îi lasă să treacă înainte pe cei doi, spre pridvorul casei, conducându-i spre beci.

— Înțeles, să trăiți!

15 În timp ce arestații din chioșc îl privesc mereu uluiți, vineți de supărare, văzind că tocmai Dincă e cel ce i-a trădat, ofițerul se întoarce de la beci și se adresează poruncitor dorobanțului mustăcios.

— Acum du-te și spune-i lui Costache să vină numaidecît aici, că-l cheamă aghiotantul măriei-sale. Să veniți numaidecît...

20 — Venim numaidecît...

Catina se întoarce cu dezgust către Nicolae Golescu și Arăpilă:

25 — Ați înțeles acum prețul trădării? L-a făcut aghiotant...

Dincă, de îndată ce iese primul dorobanț, îi pune celui rămas pistolul în tâmplă.

— Dă arma!

Cînd acesta i-o dă, năuc, el strigă spre chioșc:

30 — Frate Serghiescule, ia arma asta. Îmbracă vestonul lui, pune-ți capela...

Ceea ce Serghiescu face numaidecît. L-a chemat pe „Naționalu”, fiindcă i se potrivește mai bine uniforma dorobanțului mătăhălos.

35 Cei din chioșc se privesc năucii, cu zimbetele strepezite, chiar că nu mai pricep nimic.

— Acum, la beci și cu asta... Să-i păzești cu grije... Cine strigă e împușcat...

40 Pleacă împreună cu Serghiescu, care-l împinge pe dorobanț spre gîrliciul care duce la beci, de

unde Dincă revine singur cu cele două arme în mână și cheamă din nou :

— Frate Catina, frate Telegescu, luați armele astea repede... Îi așează apoi, cu grabă, într-o parte și alta, ca să nu fie prea văzuți de cei ce intră, 5 căci se aude un zgomot de pași. Hai, acum, la pîndă, să-l prindem și pe căpitanul Costache Chiorul.

Cei doi au luat locul dorobanților : stau la pîndă 10 cu țevile întoarse spre chioșc, ca să-l înșele pe căpitanul de la Agie. După cîteva clipe de așteptare se aude aproape pasul greu și vocea dogită a lui Costache Chiorul. Puțin mirat, puțin speriat că a stîrnit mînia aghiotantului lui vodă, căpitanul de 15 dorobanți calcă grăbit.

— Aghiotantul mării-sale?... Unde e, mă ?

Dincă sare dintr-o parte și îi pune pistolul la 20 tîmplă, în timp ce Catina și Telegescu se ocupă de celălalt dorobanț.

— Mîinile sus, Costache ! L-a dezarmat scurt, 20 apoi rînjește la el, batjocoritor, văzînd că omul nu și-a revenit. Ascultă, Costache, hrăpăreț și fricos ai fost toată viața, dar dacă devii din senin curajos, dacă strigi cumva, îți zbor creierii. S-a întors 25 către dorobanț, îi scoate mundirul și chipiul și după ce l-a dezbrăcat cheamă pe Hagi Curti :

— Ia arma asta, îmbracă mundirul și chipiul și hai cu mine la beci... În pragul cramei îi spune 30 zarafului : Rămîneți acolo pînă vă chemăm noi... Țineți-i trîntiți grămadă înăuntru, dar dacă fac zgomot, dacă încearcă ceva, împușcați-i fără milă.

Oamenii din chioșc răsufală ușurați, parcă nu le vine să creadă în această norocoasă întîmplare. Admirația lor pentru prezența de spirit a lui Dincă 35 e fără margini. N-au de unde să știe că omul mai trecuse printr-o întîmplare cam la fel cu asta și în mîntea lui tiparul situației exista de mult.

— Fraților, cum ieșim de aici mai repede ? se grăbește Nicolae Golescu, gata ca și ceilalți de ple- 40 care.

Dincă le-o ia înainte :

— Veniți după mine prin ghețarie...

Dar Bălcescu îl oprește, cu o îndrjire stăpinită :

— Frați căuzași, de ce să plecăm ? Știți că au
5 fost arestați pictorul Negulici și căpitanul Teo-
logu ? Că s-au făcut percheziții pe la cei mai mulți
dintre noi... ? Vilara și aga Iancu Manu au dat
liste de cei care trebuie să fie arestați... De ce să
plecăm de aci înainte de a lua vreo hotărjre ? V-ați
10 gndit oare că aci este singurul loc unde poliția nu
ne mai caută în noaptea asta ?

Ștefan Golescu ridică din umeri.

— Dar dacă e printre noi și un alt trădător ?

Bălcescu le vorbește cald și hotărjt, ființa lui
întreagă a devenit de oțel.

15 — Nu mai are nici o însemnătate. Trebuie să
proclamăm revoluția acum, repede, în cel mult
trei zile. Continuă, apoi, cu pumnii strjnși. Vă re-
pet : întoarcere pentru noi nu mai este.

Arăpjlă fierbe ca vinul de soi bun.

20 — Frate Bălcescule, bine ai grăit. Spune de-
grabă ce e de făcut...

Ștefan Golescu se oprește, oricum, ceva mai li-
niștit.

— Deh... dacă punem strajă afară, am putea
25 rămjne.

— Ce să facă straja afară ? E mai rău. Dacă vine
cineva și este oprit, se iscă zarvă mare și vin toți
dorobanții peste noi aici, îl întrerupse frate-său,
nervos.

30 Dincă face cjtiva pași, căutjnd, chibzuind. Cu
zorzoanele metalice de pe el adună de la felinar
bruma de lumină pe care o îngăduie noaptea.

— Putem face altfel. Lăsăm să intre pe oricine
vine, cum făceau ei. Aci, îi punem puștile în piept.
35 Va să zică le întoarcem capcana. Frate Catina, ieșiți
mai în față și îndreptați armele spre noi, să vie cjt
mai încrezători. Puneți felinarul, să se vadă că e
ședință.

Ștefan Golescu e tot neliniștit.

— Bine, rămînem, dar atunci spune repede... și se întoarce nervos spre Bălcescu. Simte nevoia să-i vadă fața și aduce lîngă el, pe masă, felinarul din colțul chioșcului, unde era pitit în verdeață.

5 Bălcescu respiră adînc. Și-a prins mîinile ner-
voase de reverul surtucului. Ochii lui negri au o
concentrare de foc interior, iar lumina felinarului îi
face să pară oblici. Vorbește cu glas foarte scăzut,
sobru, dar se simte că el trăiește răspunderea ace-
10 tei clipe hotărîtoare pentru poporul român. Numai
paloarea și aspectul vag osos al feței mai arată
ceva din suferințele omului, mai amintesc că to-
tuși un rău necruțător îi mistuie sănătatea. Dar
febra pe care o arată vocea lui nu e febra trupului,
15 e febra minții încordate într-un scop care depășește
ceasul și locul.

— Planul pe care îl urzim de trei săptămîni... îl aplicăm numaidecît. Astă-seară e sîmbătă... cinci
20 iunie... Mîine plecăm din București, așa cum s-a
hotărît. Vă reamintesc pe scurt. Eu la Telega —
acum fără Negulici și fără Teologu — la căpitanul
Cristophi, să încerc să viu cu compania lui și cu
ciocănașii spre București... Maiorul Tell e plecat de
25 trei zile de la Giurgiu și așteaptă un semn de la
noi. Trebuie să fie acum pe undeva, pe la Turnu
Măgurele. Nu mai poate fi arestat. Oricum, să plece
mîine dimineață un om la el și să-i spuie, dacă-l
mai găsește, să se îndrepte numaidecît spre Islaz,
30 unde ne așteaptă căpitanul Pleșoianu cu compania
a treia din regimentul I. Dumneata, frate Ștefan,
pleci mîine acolo cu Eliade, cu Alecu Goleșcu și cu
fratele Arăpîlă. Frunțașii cunoscuți ai revoluției tre-
buie — așa cum am hotărît — să se împrăstie în
35 toată țara, ca să-l zăpăcim pe Bibescu, să nu știe
unde e pregătit atacul; Marin Serghiescu și Tele-
gescu pleacă la Ocnele Mari...

— Unde e Proclamația? S-a tipărit? Trebuia să
ne-o dai de joi, întrebă, grăbit, Ștefan Goleșcu.

— Joi a fost gata... I-am dat-o lui Eliade s-o ti-
40 părească în tipografia lui și uite ce-a ieșit din ea...

Scoate, fluturînd nemulțumit, vreo zece foi cu proclamația.

5 S-a rezemat apoi o clipă de stîlpul chioșcului. Parcă are o ușoară amețeală... o clipă răsufală cu greutate, își trece limba peste buzele uscate, dar își revine numaidecît.

— Reiau ideea... De la Celei vine popa Radu Șapcă... și desigur cu mult popor după el. Totul este pregătit pentru plecarea voastră, cu Eliade și
10 Alecu Negru, frate Ștefane, dar trebuie să luați amănunte de la Rosetti, care nu a putut veni astă-seară... Veți pleca cu trăsura lui... La București — și cu un gest îl arată pe Nicolae Goleșcu — căutați pe Axente Sever, care nu a putut veni astă-
15 seară nici el; veți aștepta semnalul de la Islaz... (Axente Sever nu vruse să vie, nu-i plăceau boierii, îi socotea pe unii dintre ei drept „ciocoi de București“.)

20 Bălcescu e întrerupt de Arăpîlă, care dă lămuriri :

— Tabacii și măcelarii lui Axente Sever fac pre-
gătiri de atac; se vor aduna de cum or auzi clopotul Mitropoliei tras într-o dungă. Greutatea este că
25 unele ulițe sunt închise din pricina holerei. Dar cînd or suna clopotele tuturor bisericilor, nu mai șovăie nimeni. La clopotul Mitropoliei sunt două echipe de schimb. În caz că una e arestată, vine cealaltă.

Catina se apropie un pas de ei, cu arma sprijinită la subsioară.

30 — Eu am compus un „marș al revoluției“ pe care vreau să-l citesc în piață, în ziua proclamării Constituției. A scos din buzunar o foaie de hîrtie și citește repede, de teamă să nu fie oprit. Mai
35 mult spune pe dinafară. Ascultați :

Aideți, frați, într-o unire,
Țara noastră e-n pieire.
Aste ziduri și palate,
Unde zac mii de păcate,
40 Aideți a le dărîma.

N-auziți în plăcă larmă ?
Dați năvală-n mîini cu armă,
Că soldatul...

5 Nicolae Golescu, care și așa ascultase neliniștit,
întăritat, îl întrerupse nervos :

— Frate, nu e timpul acum de citit versuri.

Catina privește zăpăcit și rușinat în toate părțile,
cerînd parcă ajutor.

Plin de înțelegere, Bălcescu îl bate pe umăr.

10 — Foarte bine, frate Catina, îl vei citi... Dar
după ce mai întii vei citi, miercuri, Proclamația.

Ștefan Golescu îl vestește grijuliu, trecîndu-și
nervos mîna peste părul cam prea ondulat.

15 — Nu te grăbi, căci nu se știe încă în ce fel se
termină seara asta... Nu-i încă lucru sigur că re-
voluția noastră nu va fi sugrumată în fașă, cum a
fost cea din Moldova.

Dobrovici anunță, și din partea lui, vestea pe
care a aflat-o abia de curînd.

20 — Am auzit că acolo i-a arestuit pe toți într-o
singură noapte, la locul de adunare. Eu, drept să
vă spun, nu sunt sigur că-i voi mai vedea pe ai mei
de-acasă...

25 Costache Filipescu își netezește mustățile, ner-
vos.

— Nici eu nu prea văd cum vom ieși de aci...
Mai ales dacă mai lungim ședința asta... În orice
caz, acasă eu nu mă mai duc. Îmi pierd urma.

Ștefan Golescu vede lucrurile și mai negru.

30 — Dacă ne arestează pe noi, s-a sfîrșit și cu re-
voluția.

Toți sunt acum iarăși neliniștiți, iritați.

35 Bălcescu prinde cu pumnul colțul mesei, căutînd
să se stăpînească ; îl domină o idee. În redingota
lui îngustă, pare într-adevăr mai înalt decît toți
cei de față, deși nu e decît mijlociu de statură.
Bărbuța tunsă mult spre obraji și potrivită pe buza
de jos cu briciul dă feții sale palide un chenar ho-
tărît.

— Frați căuzași... eu nu mă tem de arestări... Nu mă mai tem nici măcar de trădări... Revoluția este în mers, pornită fiind de la începutul istoriei românești. E fructul unei îndelungi transformări

5 stărilor de lucruri și nimic nu o mai poate opri, deoarece azi nu mai este a noastră, adică a boierilor... un complot... ci este a poporului și duce mai departe răscoala lui Tudor Vladimirescu...

Un dorobanț strigă de afară, cu un glas răgușit, speriat :

— Domle căpitan... Domle căpitan Costache !

Dobrovici tresare, speriat, la fel, dealtminteri cu toți ceilalți. Își strânge giubeaua pe el, ca și cum s-ar apăra.

15 — Hait... S-a sfârșit. Acum iar ne arestuiește...

Dinca a sărit într-o parte, a pândit o clipă și, când dorobanțul a intrat grăbit și zăpăcit, i-a pus pistolul la timplă.

— Ce-i cu căpitanul Costache ?

20 Dorobanțul se împleticește surprins, năucit.

— Să vedeți... Se bălăie și arată un plic. Porunca asta de la Agie...

Dinca citește petecul de hirtie și se întoarce tulburat spre cei din chioșc.

25 — L-au arestat pe Rosetti... Apoi arată beciul și îi spune dorobanțului : Hai, că te duc eu la căpitanul Costache. Iese cu el, după ce i-a luat arma, și se întoarce după un timp singur.

30 Bălcescu, surizînd în chenarul bărbii lui scăzute, se întoarce către ceilalți, cărora le-a trecut spaima :

— Nu se știe care dintre scînteii va aprinde țara, dar țara nu așteaptă decît o scînteie ca să ia foc. Cu cît trecem mai repede la fapte, cu atît e mai bine. Revoluția nu mai e azi în pericol... Revoluția nu mai poate fi trădată... E mai palid la față. Răsuflă cu oarecare greutate, se cunoaște acum că efortarea i-a tăiat respirația. Vreau să spun că, dacă vom fi trădați, vom fi eliberați neîntîrziat de popor. De aceea nici nu mă sinchiesc de trădători. Revoluția ar putea fi trădată, dar nu-

40

mai de noi, dacă îi vom trăda țelurile... Asta e ceea ce aveam de spus.

5 Au plecat numaidecît apoi, după ce i-au chemat și pe cei de la gura beciului. Sunt patru inși îmbrăcați cu vestoane și capele de-ale dorobanților, cu armele pe umăr, care îi escortează pe ceilalți. Când ajung la podet, Dincă strigă celor din șanț să fie cu ochii în patru, că mai sunt și alții arestați în beci...

CUPRINS

Notă asupra volumului IV

7

UN OM ÎNTRE OAMENI

Cartea întâia

Fuga din fața revoluției	13
Găman	18
Taina de la han	71
Flăcăi și fete la furcărie	90
Nunta de la han	103
Pleacă un zapciu, vine altul	147
Tucoltoiu	158
Întoarcerea din pribegie	169

Cartea a doua

Necazurile serdăresei Zinca	187
Întîmplări la școala de la Sf. Sava	202
„O astfel de sălbăticie medievală“	219
Necazurile stăpînitorilor	231
Necazurile unui mare negustor	238
În oraș la București... sunt curți nalte și domnești	246

Lecția despre istoria patriei, despre măsurarea pământului și altele	258
Eleve neascultătoare	264
Necazurile marilor boieri	276
O întâlnire hotărâtoare	281
Cei patru din neamul lui Firu	317
La conacul lui Raletu	321
Acolo unde a fost vânzarea celui ridicat pentru dreptate	341
O vacanță în vara lui 1840	348
La curte pentru feliicitări	368
Procesul	373
Un logodnic poltron	379
La Dejurstfă	382
În mahalaua dinspre Visarion	388
Ard iar Bucureștii	391
Tița la Gorgani	395

Cartea a treia

Rădăcinile din trecut	417
Un măr înflorit în fereastră	421
Mustăria din Dealu Filaretului	426
Meandrele dragostei	435
Popas la Vadu Rău	449
O împăcare	464
La Mînjina	467
În jos de Radu-Vodă	472
Între Gabrovici și Lipscani	496
Boierii nu sunt români	506
O ședință literară	509
Dar de Anul nou	521
O soarea artistică	532
Un mizantrop meloman	571
Spre București cu chervanele	578
Petreceri și năravuri boierești	615
Tița nu vrea să se mărite	625
Stupii și gândacii	631
Scrisori post-restant	638
Licsandru și Licsandra	651
Întîia bătaie a ornicului în 1848	665

Cartea a patra

Acasă la Nicolae Golescu	675
Ostrovul Imper	679
Negustorul și boierul	691
Bonifaciu	694
În grădina Tei Doamnei	701
Zmeiele	703
Eliade pe Dealu Filaretului	708
În săptămîna hotărîtoare	714
Noaptea cea de taină	724

